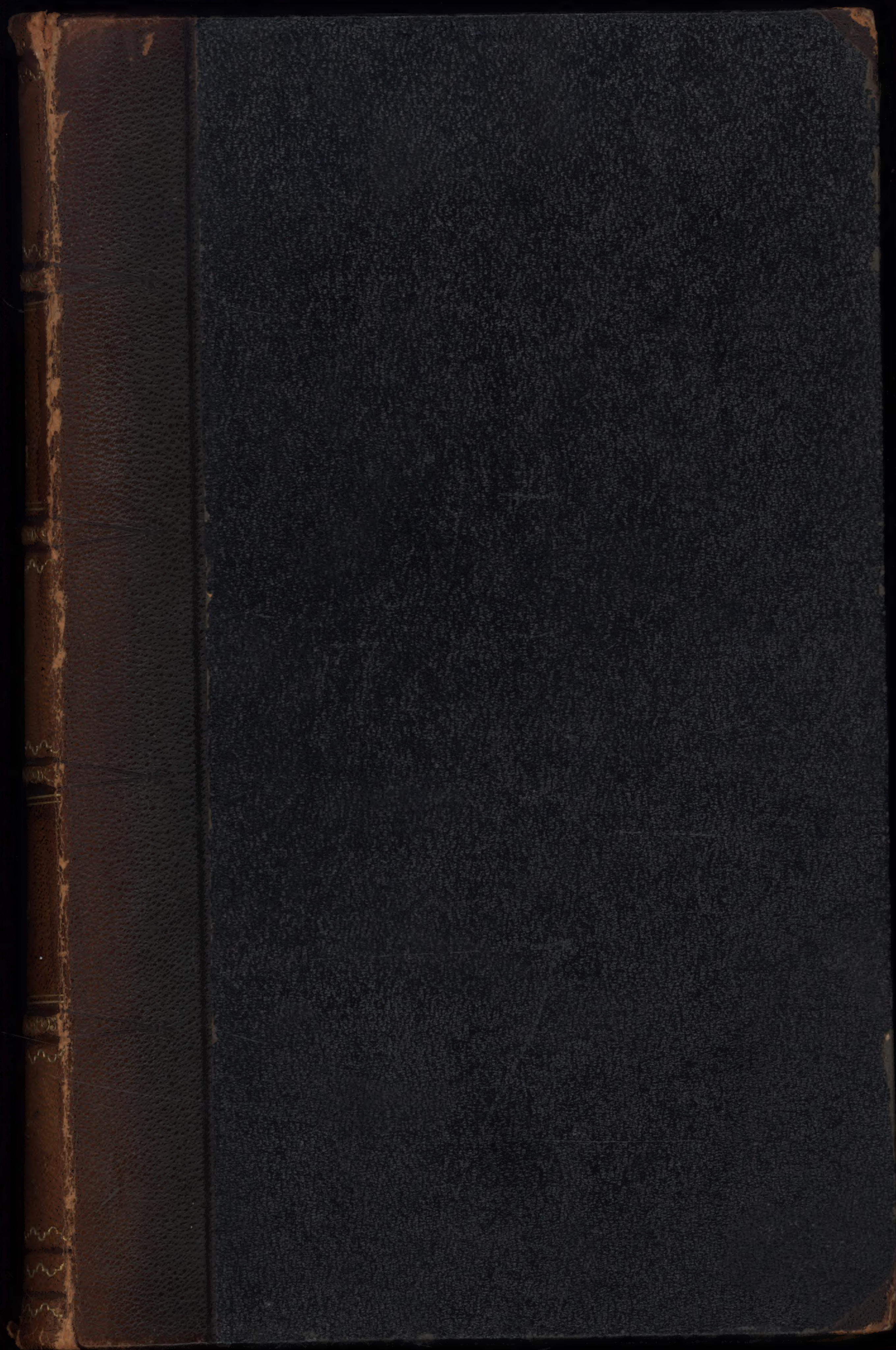
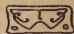

ARCHITEKTEN

·FALSTERBO·SEPT·1903·

MEDDELELSER·FRA·AKADE-
MISK·ARCHITEKTFORENING
BIND·V·ANNO·MCMII-MCMIII

1342

TITELBILLEDET:
FALSTERBO KIRKE. TEGNING AF TH. WÅHLIN.

BILLEDERNE UDFØRTE I F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER

ARCHITEKTEN

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

1902 • BIND V • 1903

REDAKTØR: ARCHITEKT K. ARNE-PETERSEN
REDAKTIONSUDVALG: ARCHITEKTERNE
EUGEN JØRGENSEN OG ALFR. THOMSEN

KJØBENHAVN MCMIII
UDGIVET AF AKADEMISK ARCHITEKTFORENING
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

INDHOLD.

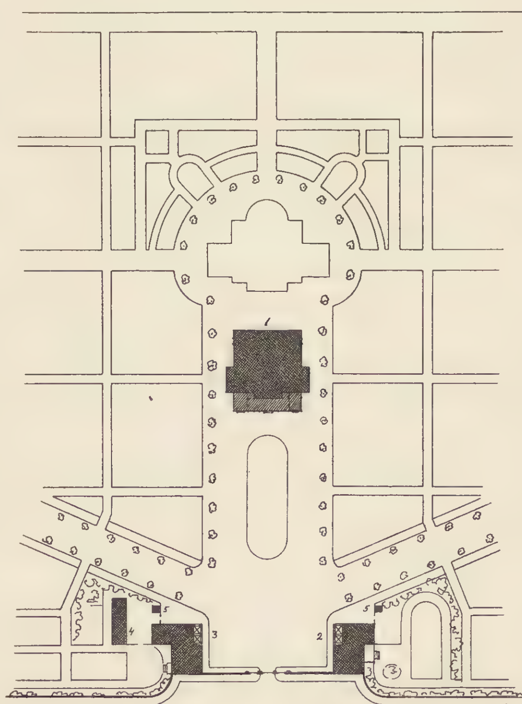
(De med * mærkede Artikler ere illustrerede.)

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 3. OKTOBER 1902
5. AARGANG № 1

BISPEBJÆRG KIRKEGAARD.

Som tidligere omtalt, indbød Kjøbenhavns Begravelsesvæsen i Juni Maaned d. A. Architekterne MARTIN BORCH, L. CLAUSEN, A. CLEMMENSEN og THORV. JØRGENSEN til at deltage i en Skitsekonkurrence, hvis Opgave var: Tegninger til et foreløbigt Begravelseskapel, Graverbolig og Kontor, Opsynsbetjentbolig med Vagtstue og Udhus med Stald, Vognskur m. m. til Bispebjærg Kirkegaard.

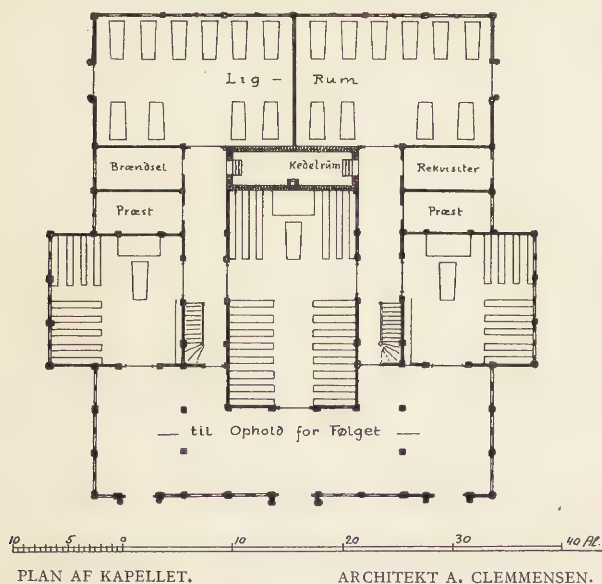

SITUATIONSPLAN. ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

Da Fristen for Indlevering af Tegningerne udløb den 15. August, var der indkommet Udkast fra de tre sidstnævnte Architekter; Martin Borch ønskede ikke at deltage. Dommerkomitéen, som bestod af Formanden for Begravelsesvæsenets Bestyrelseskommission, Direktionen for Begravelsesvæsenet, Stadsarchitekten, to af Borgerrepræsentationens Udvalg angaaende Begravelsesforhold delegerede Medlemmer samt Architekt, Prof. HANS J. HOLM, kom ved Bedømmelsen til det Resultat, at Architekt A. CLEMMENSENS Projekt var at foretrække, hvorfor det i Overensstemmelse med Konkurrencebetingelserne overdroges ham at udføre det endelige Forslag, medens de to andre Deltagere i Skitsekonkurrencen hver modtager 400 Kr. for deres indleverede Arbejde.

KAPELLET. ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

PLAN AF KAPELLET. ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

Vi gengiver her nogle Tegninger af hvert Projekt, idet vi af Pladshensyn kun har medtaget Architekt Clemmensens Situationsplan, som i øvrigt til Dels kan tjene som Orienteringsplan for de andre Udkast. Enhver af de konkurrerende Architekter har dernæst ledsaget sine Tegninger med et Par vejledende Ord.

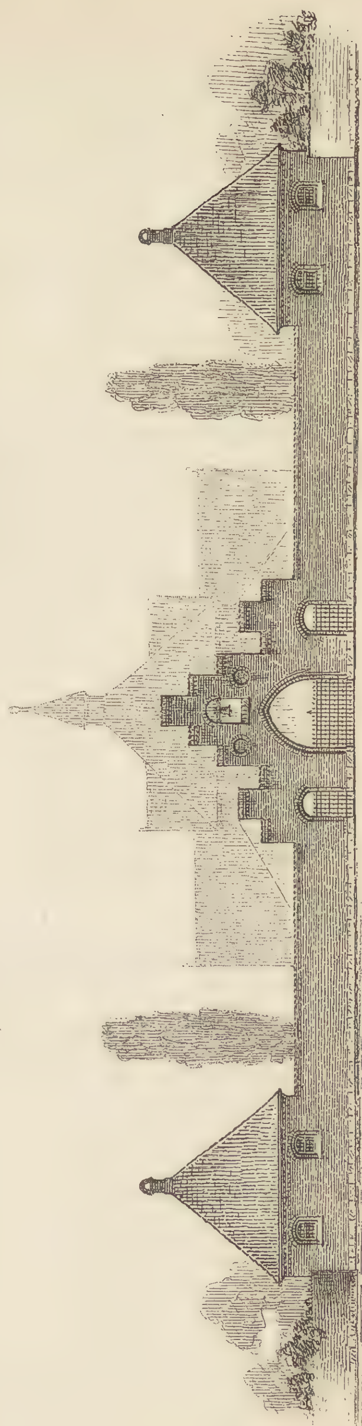
❦

Det Program, hvorefter Skitserne til Bygninger paa Bispebjærg-Kirkegaard er udførte, omfattede dels et Ligkapel, bestemt til at tjene i en kortere Aarrække, for senere at erstattes med en mere monumental og varig

Bygning, dels Graver- og Opsynsbetjentbolig, med Kontor, Vagtstue, Stald o. m., opførte ved Indgangen til Kirkegaarden og beregnede paa at staa i længere Tid.

Derfor maatte man, synes jeg, søge at forme de sidstnævnte Bygninger saaledes, at de dannede en værdig Indgang til Begravelsespladsen. De er lagte symmetrisk ved hver Side af Indkørslen og forbundne ved en Mur med Portparti i Midten. Ind mod Kirkegaarden dannes derved en firkantet Forplads; Bueaabninger i Bygningerne paa de to Sider betegner Indgangen til Kontor og Vagtstue, og midtfor fører den brede Allé op mod Kapellet. Der er benyttet middelalderlige, danske Motiver, som de findes ved mange Landsby-Kirkegaarde, og som, uden at være ensidig kirkelige eller afskrækkende højtidelige, rummer en Stemning, som vanskeligt frembringes ved mere fremmede Former.

Det Ligkapel, som senere tænkes opført, bør rimeligvis i sin almindelige Karakter slutte sig hertil; men en streng Gennemførelse af de samme Motiver anser jeg ikke for nødvendig. Jeg har derfor heller ikke betænkt mig paa til den foreløbige Bygning at anvende fjernere liggende Motiver, noget henad de norske Trækirker. Bygningen er, i Overensstemmelse med Programmet, tænkt opført af Træ og dækket med Spaan. Den er lagt saaledes, at der senere uden Ulempe kan bygges et Ligkapel paa den Plads, som er beregnet dertil i den vedtagne Kirkegaardsplan, ligesom der allerede nu vil kunne plantes Træer, som kan blive

INDGANG MED GRAVERBOLIG M. M. ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

staaende, naar den endelige Bygning er rejst, saa at den straks kan fremtræde i de rette landskabelige Omgivelser.

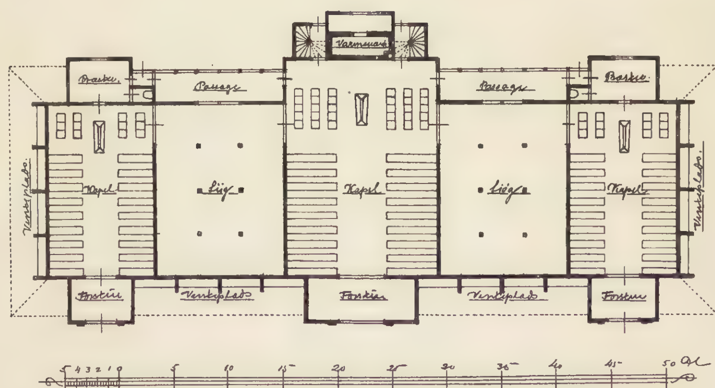
A. CLEMMENSEN.

❦

Begravelseskapellet er tænkt udført af Bindingsværk, udvendig beklædt med Bræder og indvendig forskallet og pudset. Gulvene af Beton med Cementpuds. Tagene dækkes med Egespaan. Opvarmningen besørges

KAPELLET. ARCHITEKT L. CLAUSEN.

PLAN AF KAPELLET. ARCHITEKT L. CLAUSEN.

af en Varmtvandskedel i Rummet bag det største af Kapellerne, og over dette Varmerum bliver der Plads til et mindre Galleri for et Sangerkor.

De øvrige Bygninger tænkes udførte af Grundmur med sparsom Anvendelse af huggen Sten om enkelte Døre og Vinduer samt Sokkel og Trappesten. I de øvre Partier af Gavlene er anvendt Bindingsværk med udmurede og pudsede Tavl. Tagene tænkes dækkede med smaa, engelske Tegl. Den samlede Bekostning ved Opførelsen vil andrage 83,000 Kr.

L. CLAUSEN.

❦

Ved Udarbejdelsen af Tegninger til en Skitsekonkurrence — som den foreliggende f. Eks. — synes det mig, at Hovedvægten maa lægges paa Helheden — at anslaa en Tone, byde paa en Stemning — selv om der da i Enkelthederne kan være større eller mindre Fejl, det være sig i Plan eller i det Ydre; disse vil altid paa et senere Tidspunkt kunne ændres.

En Opgave som den foreliggende er jo ret ny. Alene Navnet paa Opgaven »Kirkegaard« er ikke længere noget ret betegnende Ord for det Sted, hvor de Døde hviler — langt fra Kirkerne. Man har i de forskellige Lande forskellig Betegnelse for Ordet »Kirkegaard«: »Guds Ager«, »de Dødes Have«, »Cimitière«, »Friedhof«, »Campo santo«, »Churchyard«. I Oversigtsplanen over det nye Anlæg staar Stedet da ogsaa anført som »Begravelsesplads«; dette Ord er vel meget bedre, men noget langt og besværligt. Nogen direkte Forbindelse med Kirkerne har de nye Begravelsessteder i Reglen ikke; man vil her foruden »kirkelig Begravelse« ogsaa kunne faa »borgerlig Begravelse« eller endog Ligbrænding. Opgaven bliver derfor vanskeligere — mere sammensat.

Hvad der ogsaa gør Opgaven besværlig, er, at man har forlangt Kapellerne som en foreløbig Bygning af Træ, der kun skal gøres Brug af i 6—8 Aar. Den endelige Kapelbygning skal da opføres bagved den foreløbige.

Vore Begravelsespladser er i deres Indre, i Enkelthederne, danske. Man tager ikke fejl, naar man er der; det er en dansk Plads, vidt forskellig fra Ud-

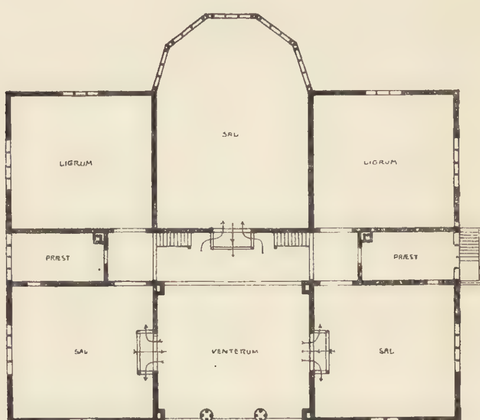

ARCHITEKT L. CLAUSEN.

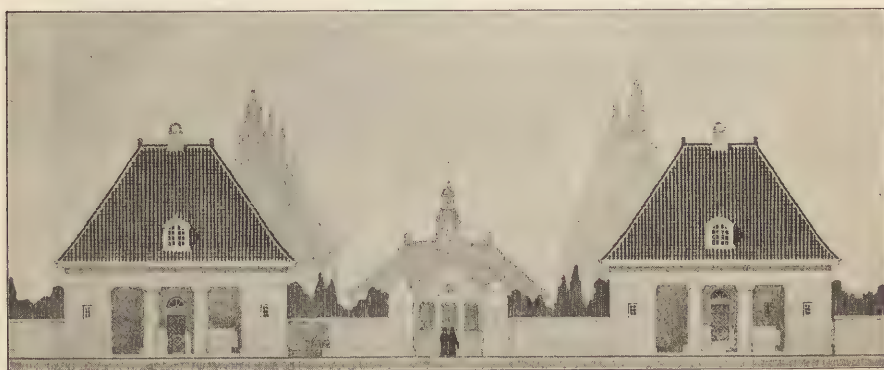
INDGANG MED GRAVERBOLIG M. M.

KAPELLET. ARCHITEKT THORV. JØRGENSEN.

PLAN AF KAPELLET. ARCHITEKT THORV. JØRGENSEN.

INDGANG MED GRAVERBOLIG M. M. ARCHITEKT THORVALD JØRGENSEN.

landets i sin Karakter. Det har da ogsaa været min Hensigt i Bygningerne og Indramningen at give noget hjemligt. Skulde derfor en og anden synes, at noget i mit Forslag minder om Kastellet, de gamle Akciseboder, Kapellet paa Assistents Kirkegaard, de gamle Træbygninger paa Østerbro o. s. v., vilde jeg ikke betragte det som noget meget ufordelagtigt. Nil novi sub sole.

THORVALD JØRGENSEN.

CHRISTIAN VILHELM RASK LICHT.

Murermester C. LICHT døde, som Dagbladene allerede har meddelt, den 28. Septbr., 59 Aar gammel. Selv om dette Dødsfald kom mange uventet, har der sikkert i hans nærmere Kreds været Frygt for, at han bar paa en dødelig Sygdom. I de sidste Aar ældedes han kendeligt, og om han end lige til sin Dødsdag varetog sit Arbejde med Interesse, saa manglede den tidligere Kraft og Spænstighed.

Murermester Licht stod ubestridt i første Række mellem Danmarks Haandværkere, og selv om der med større og mindre Ret klages over, at Tidens Travlhed og andre Aarsager nu til Dags ødelægger det gammeldags, trofaste Haandværksarbejde, saa kan det dog paa den anden Side med fuld Ret paastaas, at det aldrig er udført smukkere og bedre end af vor Tids Elitehaandværkere.

Licht satte sit Haandværk højt, han var stolt af sin Stand og ømtaalig for sin Værdighed som Murermester. Han var ikke fulgt med Tiden i den Grad, at Haandværkeren var gaaet op i Forretningsmanden; men han kendte og ledede selv sine Arbejder og forstod at samle dygtige Medhjælpere og Svende om sig. Han vilde gerne uddanne Lærlinge til dygtige Svende; men det var ham imod at tage »Architektspirer« i Lære; han mente, at de vilde betragte Arbejdet som et Onde, man i forbigaaende maatte nedlade sig til og i Magelighed kunde lære i den smukke Sommertid. Det krænkede ham som Murer, samtidigt med at det stødte ham, at »Spirens« Fader paa Forhaand kunde fastslaa Sønnens Brugelighed til Architekt.

Mangfoldige er de Bygningsarbejder, hvori Murermester Licht med Dygtighed og Omhu og derfor med Hæder har deltaget, og her skal ikke gøres Forsøg paa at opregne dem. Men hvad der i »Architekten« skal understreges er, at han var Professor STORCHS betroede Mand. Storch har brugt Lichts gode Hjælp ved mange betydningsfulde Restaureringer, saaledes ved de to, som for Tiden er

i Værk, nemlig Istandsættelsen af St. Bendts Kirke i Ringsted og Marie Kloster i Helsingør.

Det var sikkert Lichts Stolthed og største Glæde som Murermester, at han i en lang Række Aar under Professor Storchs Ledelse har arbejdet med paa Bevaringen af vore gamle Mindesmærker, som han omfattede med aldrig svigtende Interesse.

M. Nyrop.

RØGPLAGEN.

Efter Forslag af Formanden, Dr. med. E. Jacoby, er der i Frederiksberg Kommunalbestyrelse bleven nedsat et Udvalg paa 2 Medlemmer, der i Forening med Sundhedskommissionen skal overveje, hvilke Foranstaltninger der bør træffes for at forebygge den Ulempe, som foraarsages ved Røgen fra Fabrikskorstene. At det er en Sag af Vigtighed, som Kjøbenhavns Nabokommune her har taget op til Behandling, vil staa klart for enhver, som i det daglige Livs Praksis har haft Lejlighed til at se, hvorledes Røgplagen langsomt, men sikkert, udfolder sin ødelæggende Virksomhed.

Af Formandens Tale skal efter det officielle Referat fremhæves følgende:

Kommunalbestyrelsen har i den senere Tid ved Køb af Ejendomme i Pilealléen søgt at bibringe sit til, at den ejendommelige Udsigt ind over Byen fra Frederiksberg Bakke ikke forstyrres ved Opførelse af nye, høje Bygninger; men naar man nu om Stunder paa en Hverdag staar oppe paa Bakken, er det dog kun en meget begrænset og taaget Udsigt, der frembyder sig, thi ind over Byen hviler der altid et mere eller mindre tæt Lag af Røg, navnlig hidrørende fra de mange Fabriksskorstene, af hvilke stadig flere og flere rejser sig snart i alle Byens Kvarterer, baade i den gamle By og i Forstæderne. Dette er jo *æstetisk* set beklageligt, og at det tillige er *sanitært* uheldigt, at den Luft, vi skal indaande, og som paa Grund af Byens Beliggenhed ved Søen har Betingelser for at holde sig frisk og ren, i saa høj Grad forurenes af Kulrøg, er selvindlysende. Endvidere maa den megen Røg ogsaa beklages fra et *økonomisk* Standpunkt — thi Røgen er jo Kulpartikler, som »gaar op i Røg« i Stedet for at gøre Nytte ved at forbrændes. Al denne Røg er jo et Udtryk for den tiltagende Fabriks- og Industrivirksomhed og for den øgede Trafik ad Jærnbaner og med Dampskibe, og hvis al denne Virksomhed ikke kan udfolde sig uden Røgen, maa man jo finde sig i den. Men heldigvis er Forholdene ikke saaledes.

Den samme Røgplage findes i mangfoldige Byer rundt paa Jorden, og det er, som om Nutidens enorme industrielle Udvikling er sket saa hurtigt, at man ligesom ikke har givet sig Tid til at tænke over, at denne Plage kan undgaas; det er først i den seneste Tid, at der hist og her er truffet Foranstaltninger derimod.

I *London* paabyder Sundhedsvedtægten af 1891, at alle Ildsteder i Fabriker etc. skal indrettes til at fortære eller forbrænde Røgen derfra. Overtrædelse straffes med høje Mulkter. I *Paris* blev der i 1894 nedsat en Kommission, der skulde overveje Spørgsmaalet, og i 1898 udgik der et Paabud, der kort og kategorisk lød paa, at efter 6 Maaneder fra Dato er det forbudt at udsende i

Luften sort og tyk Røg, som kan naa Nabobygninger og forurene Luften i Gaderne. — I øvrigt arbejdes der endnu af Kommissionen for at undersøge en Del indkomne Projekter til Røgplagens Bekæmpelse. Ogsaa i andre Byer, *Berlin*, *Budapest* o. s. v. er Spørgsmaalet brændende.

Hvad *Frederiksberg* angaar, saa har vi i vor *Sundhedsvedtægt en § 27*, der lyder saaledes: Ethvert Ildsted til Brug for hvilken som helst Anvendelse af Dampkraft, for Fabriksdrift eller andet Næringsbrug, der uden Anvendelse af Dampkraft dog forbruger en større Mængde Brændsel, skal være indrettet og passes saaledes, at Røgen ikke bliver til væsentlig Ulempe for de omboende. Dette Paabud har dog hidtil ikke haft praktiske Følger; i alt Fald findes der intet derom i Beretningerne fra Sundhedspolitiet. Men Paabudet er i alt Fald utilstrækkeligt; der er jo her kun Tale om »væsentlige Ulemper for de omboende«, men dette er en meget omdisputabel Bestemmelse, og der er i alt Fald slet ikke Paabud mod Røgplagen i dens Helhed.

Hvorledes skal man da nu gribe Sagen an? Siden Sagen var bragt paa Bane i Repræsentationens Møde den 24. Februar d. A., var der sket Anmeldelse til Kommunalbestyrelsen om forskellige røgfortærende Systemer, og man havde derfor anmodet den konst. Stadsingeniør om at give en samlet Fremstilling af de bekendte Systemer; da Stadsingeniøren imidlertid har ment, at en saadan Fremstilling vilde tage for lang Tid for at blive fuldstændig, har han foretrukket at gøre et Uddrag af et tysk Værk fra 1899: »Dampfkessel Feuerungen zur Erzielung einer möglichst rauchfreien Verbrennung«. Af dette fremgaar, at der ad adskillige Veje kan udrettes meget mod Røgplagen, enten ved Fyrstedets Konstruktion eller dets Pasning eller ved Anvendelse af passende Brændsel — alt, ret beset, tillige til økonomisk Fordel for Fabriken.

Der er da Grund til at overveje, om man her i Kommunen, uden at komme nogens Ret og Virksomhed for nær, kan modarbejde den generende og skadelige Røg. Sagen er imidlertid vanskelig at ordne, idet man kun bør udstede Paabud, som kan, men ogsaa skal overholdes. Der var fra en enkelt Side stillet Forslag om, at Politiet i Henhold til § 27 skulde notere alle rygende Fabriksskorstene og give Ejerne Tilhold om inden en Maaned enten at have ophørt med at lade Skorstenen ryge eller indsendt en Redegørelse for de særegne Omstændigheder, som bevirker, at de ikke straks kan stanse Røgudviklingen; de, som ingen Redegørelse indsender, noteres og mulkteres ubarmhjertigt, saa ofte som de lade ryge med sort Røg; de indsendte Redegørelser prøves enten af den tekniske Forvaltning eller af en Specialist, og efter Omstændighederne gives der en passende Henstand med Hensyn til Forandring af Ildsted og Skorsten. Blandt andet foreslaas, at der fremtidig for alle større Ildsteder, derunder ogsaa Centralvarmeapparater, til rette Vedkommende indsendes en nøjagtig Plan for Ildstedets Indretning m. m., og at der, forinden der gives Byggeattest paa Anlæget, kræves godtgjort ved en 12 Timers Prøvefyring med maksimal Belastning, at Røgudviklingen ikke er generende.

Da § 27 i Virkeligheden ikke er tilstrækkelig, foreslaas der nedsat et Udvalg til Overvejelse af en Forandring af denne Paragraf. Udvalget bør for at fremme Sagen samarbejde med Sundhedskommissionen, og man vil formentlig kunne gaa to Veje: *enten* blot paabyde, at den skadelige Røg skal forsvinde

inden et vist Tidsrum, *eller* tillige (med fornøden teknisk Assistance) lade udarbejde en vejledende Beskrivelse af de Konstruktioner, som egner sig til Øjemedet. Dette maa anses baade for mere hensynsfuldt og hensigtsmæssigt. Der eksisterer jo som omtalt mange Systemer, simple og mere komplicerede, men alle samstemmende i samtidig med at være røgfortærende ogsaa at være *besparende*. Det er bekendt, at der er gjort Forsøg paa flere Fabriker heri Byen (Helsingørsgadens Sukkerraffinaderi, De forenede Bryggerier, Neuberts Fabriker paa Lampevejen m. v.), og paa Frederiksberg Vandværk anvendes ogsaa et røgfortærende Ildsted.

I øvrigt havde Forslagsstilleren kun dvælet ved Røg fra Fabriksskorstene o. lgn., men ikke nævnt den Skade, som de mange *Jærnbanelokomotivers* Røg foraarsager, ikke fordi Forholdet her er væsentlig anderledes end ved andre Skorstene, men fordi man jo kom ind paa et Kompetencespørgsmaal, som ikke her kan besvares. Byens Tusinder af *private Huse* udsender jo ogsaa Masser af Røg, men denne er jo hverken saa synlig eller generende, og indskrænkes ogsaa meget ved den store Anvendelse af Kokes og tiltagende Anvendelse af Anthracit.

Selv om man end ikke kan opnaa en Atmosfære uden Røg, kan man dog sikkert faa den værste og mest skadelige Røg bort. — —

Efter en kort Diskussion blev det foreslaaede Udvalg nedsat.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Asbestskifer er et nyt Bygningsmateriale, som fremstilles af Firmaet: Asbest- und Gummiwerke *Calmon* i Wien. Materialet fremstilles i Plader, som ikke blot er modstandsdygtige overfor Fugtighed og Vejrligets Omskiftelser, men ogsaa i Besiddelse af betydelig Styrke og Haardhed. Desuagtet er det saa elastisk, at det let lader sig behandle paa forskellig Vis, kan skæres og høvles, ligesom det ved Afslibning med Vandglas og Pimpsten kan gøres modtageligt for Politur. Asbestskifer fremstilles i Plader fra 1 Kvadratmeters Størrelse og i Tykkelser fra 2,5 til 10 mm. Dens naturlige Farve er hvid, dog kan der ved Tilsætning af forskellige Farver til Massen fremstilles tonfarvede Plader til dekorativt Brug. En 1 Kvadratmeter stor Plade paa 5 mm.s Tykkelse kan, naar den anbringes saaledes, at kun Randene understøttes, bære en Vægt af over 600 Kg. uden at gaa i Stykker. De haarde, brandsikre Plader egner sig særligt til Tagdækning; de kan anbringes direkte paa Spærværket uden Forskalling. Paa Grund af deres store Isolationsævne vil Tagrummet kunne holdes køligt om Sommeren, varmt om Vinteren, hvilket er en stor Behagelighed, hvor Loftsrummet skal benyttes. Men tillige har Pladerne et specielt Fortrin: deres ringe Vægt. Medens et Tegltag vejer fra 50—80 Kg. pr. Kv.-m., Skifer 65 Kg., dobbelt Asfaltpap 10 Kg., vejer Asbestskiferen kun 2,5 Kg. pr. Kv.-m.

Asbestskiferpladerne kan ogsaa bruges til Fremstilling af Inder- eller Ydervægge, ja hele Bygningen kan opføres af dem. Prisen er pr. Kv.-m.: 2,5 mm. Tykkelse 3 Gylden, 5 mm. Tykkelse 6 Gylden og 8 mm. Tykkelse 9,60 Gylden.

Ved Tagdækning lægges Pladerne paa skraa, eller man benytter særlige Diagonalplader. Hver Plade fastgøres med 3 forzinkede Skifersøm saaledes, at hvert Søm stadig gaar gennem to Plader. Sømhullerne behøver ikke, som ved naturlig Skifer, at bores i Forvejen, men Pladerne kan ligesom Træplader direkte fastsømmes. Gavlafdækninger, Render o. s. v. lader sig udføre ligesom ved naturlig Skifer.

Et glinsende sort Overtræk paa Zink opnaas ved at dyppe Genstanden i en Opløsning af 150 Gr. kobberfri Jærnvitriol og 100 Gr. Salmiak, opløst i $2\frac{1}{2}$ Liter kogende Vand. Det efter 1—2 Minutters Forløb afsatte løse, sorte Jærnovertræk fjærnes ved Afbørstning med Vand for at rense Zinkgenstandens Overflade. Derpaa bringes Genstanden atter i Jærnbadet, tages atter op og ophedes nu uden foregaaende Afskylning over et Kulbækken, til der ikke mere viser sig Ammoniakdampe. Man skyller saa gentagne Gange med Vand og har nu et sort Overtræk, der ved Børstning bliver blankt; det hæfter godt ved Zinken og beskytter det mod Oxydering.

FORENINGSMEDDELELSER.

Nedenstaaende Henvendelse til Bestyrelsen for Akademisk Architektforening fra Bestyrelserne for Klejnsmedemester- og Mekanikerforeningen og for Snedkerlauget samt Svarskrivelsen hertil vil formentlig have en videre Interesse, baade for Bygherrer, Architekter og Haandværkere.

Kjøbenhavn, den 7. August 1902.

Til Bestyrelsen for Akademisk Architektforening,

her.

Ved Udbydelsen af Byggearbejder har der efterhaanden udviklet sig den Praksis, at Smedearbejdet i Licitationerne slaas sammen med Snedkerarbejdet, saaledes at det førstnævnte Arbejde udgør en Post under Snedkerarbejdet.

Undertegnede Bestyrelse for Klejnsmedemester- og Mekanikerforeningen for Kjøbenhavn og Omegn har i mangfoldige Tilfælde modtaget Klager fra Medlemmer af vor Forening over Opretholdelsen af denne Praksis. Vore Medlemmer har gjort gældende — og formentlig med fuldkommen Ret —, at Smedefaget er et saa stort Fag, at det paa Forhaand synes ret urimeligt ikke at opføre det Arbejde, som ønskes udført af Fagets Udøvere, som en selvstændig Post i Licitationen.

Bestyrelsen for Klejnsmedemesterforeningen skal tillige fremhæve, at det formentlig ikke er uden Betydning for vort Fags yderligere Udvikling, at Fagets Arbejder ogsaa i nærværende formelle Henseende betragtes som og behandles som en selvstændig Del af det samlede Byggearbejde, saaledes at Fagets Udøvere staar med det fulde Ansvar for Kvaliteten af det præsterede Arbejde og netop derigennem ægges til yderligere Bestræbelser for at udvikle og fuldkommengøre dette Arbejde.

Under Klejnsmedemesterforeningens Konferencer om dette Spørgsmaal med Snedkerlauget har det vist sig, at Snedkerlaugets Medlemmer helst ønsker sig fritagne for at have Smedearbejdet med under deres Tilbud og derfor vilde sætte Pris paa, at de forskellige Arbejder i Licitationerne holdtes ude fra hinanden. Nærværende fælles Henvendelse til den ærede Bestyrelse for Akademisk Architektforening fra Snedkerlauget og Kleinsmedemesterforeningen fremkommer derfor som et Udtryk for en enig Opfattelse af det foreliggende Spørgsmaal og med en fælles Anmodning til den ærede Bestyrelse om at anvende Deres Indflydelse paa Deres Forenings Medlemmer i Retning af Klejnsmedemesterforeningens Ønske.

Undertegnede Bestyrelser imødeser Deres ærede Svar paa vor Henvendelse, tilstillet medundertegnede Formand for Klejnsmedemesterforeningen, Hr. F. W. Høst, under Adresse: Ravnsborggade 12. N.

For Bestyrelsen for Klejnsmedemester- og Mekanikerforeningen
for Kjøbenhavn og Omegn.
F. W. Høst.

For Bestyrelsen for Snedkerlauget.
Kaspar Rostrup.

Vald. Helsing.

Til Bestyrelsen for Klejnsmedemester- og Mekanikerforeningen for Kjøbenhavn og Omegn.

I Anledning af den ærede Bestyrelses Henvendelse af 7. f. M., der er medunderskrevet af Bestyrelsen for Snedkerlauget, maa Bestyrelsen for Akademisk Architektforening erkende det fuldtud berettigede i de fremsatte Betragtninger.

Den Praksis, der efterhaanden har udviklet sig, at Smedearbejdet ved Licitationer slaas sammen med Snedkerarbejdet, har sikkert sin Grund i, at man ved Bygningsforetagender af ganske almindelig og tarvelig Art næsten udelukkende benytter Beslagdele, der købes færdige i Isenboden. Medens det næppe er sandsynligt, at en Henvendelse til vor Forenings Medlemmer vil have en almindelig Forandring i denne Praksis tilfølge for de omtalte Byggearbejders Vedkommende, vil den dog muligen ikke blive aldeles betydningsløs, og den vil forhaabentlig bevirke, at Smedearbejdet opføres som selvstændig Post i Licitationen ved Arbejder af større Omfang eller særegen Art. Sagen har Bestyrelsens Sympati og skal blive anbefalet paa bedste Maade til Medlemmernes Opmærksomhed og Velvillie.

Kjøbenhavn, den 17. September 1902.

P. B. V.
Axel Berg,
p. t. Formand.

Emil Jørgensen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Lavendelstræde 5². Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
D. 10. OKTOBER 1902
5. AARGANG № 2

KIRKEBØ. EFTER FOTOGRAFI AF GENERALSTABEN.
Tilh. Kirkeruinen, bag den i Midten Beboelseshuset med Blokstuen, tilv. den endnu benyttede (ældste) Kirke.

BLOKSTUERNE PAA KIRKEBØ OG I THORSHAVN.

AF DANIEL BRUUN.

Paa Færøerne findes ingen Skove, og i gamle Dage har Forholdet sikkerlig i saa Henseende været det samme; thi de Sagn, der haves om Skove paa disse Øer, er næppe andet end norske Erindringer. Derimod kom i ældre Tid ikke saa lidt Drivtømmer til Landet, rimeligvis fra Amerika. Paa Viderø bevares Mindet herom endnu i Navnet »Viðvík« (Vedvig).

Skønt Færingerne saaledes dog havde nogen Adgang til at skaffe sig Tømmer til Bygningsmateriale, maatte man dog hovedsagelig — ligesom paa Island og Grønland og sikkerlig ogsaa i visse skovløse Egne i Vestnorge og i Jylland — benytte Sten og Jord- eller Græstørv, hvis man da ikke var saa heldigt stillet, at man kunde skaffe sig Træ andet Steds fra.

Nu til Dags er Træhuse de almindeligste til Beboelseshuse, eftersom Befolkningen har let Adgang til at skaffe sig Tømmer; men i ældre Tid har Vanskelighederne og Bekostningerne ved Øernes Forsyning med Træ til Bygningsmateriale været langt større, og Befolkningens Evner strakte ikke til i den Grad, at man kunde bygge endog blot sine Beboelseshuse og Kirker af Tømmer.

Sejladsen var navnlig i den ældste Tid, da den foretoges med forholdsvis smaa Skibe, farlig og langvarig, og først i vore Dage, da Skibsfarten har taget et mægtigt Opsving, kan man sige, at Træ er blevet det almindelige Bygningsmateriale.

Det fremgaar klart, dels af de forefundne Ruiner, dels gennem Traditionen, at Væggene i de færøske Huse, ligesom paa Grønland i Nordbotiden og i det væsentligste ogsaa paa Island, fra den ældste Tid og lige ned til Nutiden, for største Delen har været opførte af afvekslende Lag af Sten og Jordtørv.

Endnu findes paa Færøerne i afsides Bygder ikke saa faa gamle »Røgstuer« og Beboelseshuse, der er byggede af dette Materiale, hvorimod de nye Huse, navnlig paa de store Handelspladser, er opførte af Træ alene. Især i de Perioder af Færøernes Historie, da Handelsforholdene har været daarlige, var det en Nødvendighed fortrinsvis at benytte det Bygningsmateriale, man havde.

Svabo siger saaledes i sin Beskrivelse fra Slutningen af det 18de Aarhundrede, at der »af Huse byggede paa norsk Maade, hvis Vægge bestaar af vandret paa hinanden lagte Bjælker (Stokkastova), findes nu kun faa Eksempler paa Færø«. »Men«, lægger han til, »i ældre Tid var de almindeligere«.

Gaar vi halvandet Hundrede Aar længere tilbage i Tiden, altsaa til Midten af det 17de Aarhundrede, var Træhuse ej heller meget i Brug.

Lucas Debes siger f. Eks. om Kirkerne, at de i sig selv »er smaa efter Menighedernes Maadelighed, aff Fiæle opbygte, oc met Kampe Steene uden omkring oplagde, undtagen Thorshavns Kirke, som er maadelig stor af hele Bielcker opbygt, oc med et Taarn hos, hvilket Kong Christian den Fjerde, Højloffligst udi Hukommelse, hafver selff allernaadigst gifvet Tømmer til oc ladet den opbygge Anno 1609.«

Det ses heraf, hvor sjældne Tømmerbygninger paa den Tid maa have været. De dannede, kort sagt, i gamle Dage sikkerlig Undtagelserne, hvilket blandt andet ogsaa synes at fremgaa deraf, at til de Steder, hvor der fra gammel Tid findes Bjælkehuse, eller, hvor der vides at have staaet saadanne, knytter der sig sædvanligvis en Tradition om, at de er af fremmed (ɔ: norsk) Oprindelse. Kirken i Vaag paa Suderø skal saaledes ifølge Sagnet være kommen drivende fuldt færdig fra Norge, hvor den blev sat ud i Vandet af en Enke.

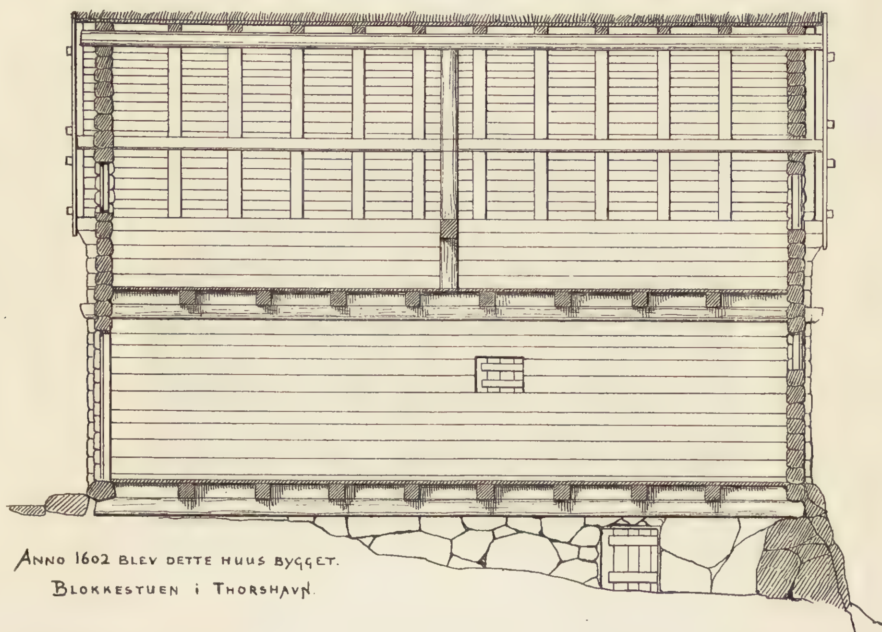
I Husavig paa Sandø stod Fru Cecilies Røgstue, om hvilken noget lignende fortælles. Grundstenene af den er endnu til. Endelig kom den endnu eksisterende Blokstue paa Kirkebø efter Sagnet ogsaa »drivende fra Norge«.

Bjælkehuse efter norsk Mønster repræsenterede, kort sagt, Undtagelsen og det ypperste af Bygningsskikken. Overalt i Norden i gamle Dage, naar man byggede Huse af runde Tømmerstokke eller Bjælker, skete det paa den Maade, at man først dannede et firkantet Fundament af Sten (Syldstenene), hvorpaa man vandret lagde den ene firkantede Ramme af Bjælker ovenpaa den anden. I Hjørnerne anbragte man som oftest Bjælkerne krydsvis, idet de »laftedes« sammen, saa at Bjælkehovederne stak lidt frem. Den ene Ramme af Bjælker lagdes nu ovenpaa den anden, indtil man opnaaede den tilsigtede Højde af Væggen. For imidlertid at give en tæt og solid Væg, huggede man langs Undersiden af Bjælkerne en Rende, der nøjagtigt passede ned over den underliggende Bjælkes Overkant, idet denne nemlig stedse beholdt sin Runding opad. I Mellemrummene stoppedes lidt Mos, Birkebark eller lignende for at tætne. Stundom fæstnede man Bjælkerne til hinanden ved Trænagler, for at de ikke skulde forskyde sig.

Taget anbragtes paa Spær, og midt i Tagryggen var anbragt en Aabning, gennem hvilken Lys kunde trænge ned i Rummet og Røg ud, om det forlangtes.

Var Huset en »Røgstue«, indrettede man et Ildsted paa Gulvet, som oftest midt paa dette, stundom ogsaa i et Hjørne eller ved den ene Væg. Fra Arnestedet kunde nu Røgen trække op gennem Lyrehullet, for hvilket der som Regel kunde lukkes med en Ramme, som ved Hjælp af en Stok kunde aabnes og lukkes.

I Norge bestod i den ældste Tid Boligen af dette ene Rum. Havde man flere saadanne behov, byggede man som Regel et nyt Hus ved Siden af. Vilde man imidlertid have flere Rum inden for een Ramme, maatte man føre en Skillevæg op, ligeledes af Tømmer. Man »laftede« den da ind i Sidevæggene, hvorved det ikke kunde undgaas, at Bjælkehovederne stak frem gennem Bjælkelaget.

BLOKSTUEN I THORSHAVN.
LÆNGDESNIT.

OPMAALT AF JOHS. KLEIN 1899.

Paa Færøerne findes nu kun to Bygninger, der er byggede af sammenføjede Bjælker efter norsk Skik; den ene af disse er Blokstuen i Thorshavn, den anden Blokstuen paa Kirkebø. Førstnævnte skriver sig, som vi nedenfor skal se, fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, sidstnævnte fra Tiden kort før Reformationens Indførelse.

Blokstuen i Thorshavn hører til det Kompleks af Bygninger, som i sin Tid benyttedes af den kongelige Handel, og som er beliggende paa Thingnæs mellem de to Bugter. Den har vistnok stedse været benyttet som Pakhus, og dette er da ogsaa den Anvendelse, den nuværende Ejer, Apotheker FINSEN, gør af den endnu staaende Bygning.

Den er, som Afbildningerne viser, bygget paa et Stenfundament og delt i to Stokværk. Dens udvendige Længde er 16 Alen, Bredden er 12 Alen 22

Tommer, Højden til Tagryggen 12 Alen. Indvendig er det nederste Stokværk 4 Alen højt.

Bygningen ligger med den ene Gavl ud mod Vandet. Denne er nu beklædt med et Plankedække for at beskytte den; paa den mod Land vendende Gavl har dette ikke været nødvendigt. Bygningens Længdevæg er mod Øst dækket af et tilbygget Skur.

I øvrigt er Blokstuen vel vedligeholdt. Taget er det sædvanlige færøske og bestaar øverst af Jordtørv, der hviler paa et Lag Birkebark, dette igen paa Rafter og disse paa Spær.

Blokstuen i Thorshavn er i sin Bygningsmaade norsk; men dette kan ikke forbavse, eftersom den netop er bygget i en Periode, da Handelen fortrinsvis dreves over Norge og endog af Købmænd i Bergen. Handelen paa Færøerne var i den ældste Tid bleven drevet som Frihandel af Beboerne selv og

BLOKSTUEN I THORSHAVN. GAVL IND MOD LAND. EFTER FOT. AF JOHS. KLEIN 1899.

senest i Henhold til de Privilegier, som Kong Frederik den Anden i 1571 (under 7. Marts) havde givet dem. De havde dengang Ret til selv at skaffe sig Tilførsel af Varer, til at holde et Skib paa 24 Læster, hvormed de kunde hente Tømmer fra Norge; endelig maatte de forsende deres Varer til Udlandet, som de selv fandt for godt.

Denne Frihandel varede dog kun til Aaret 1573, da en Hamborger, Joachim Thim, fik Bevilling til at besejle Færøerne. Han afløstes i 1578 af Kongen, der nu havde besluttet selv at forsyne Landet; men allerede i 1579 fik Mogens Heinesøn og hans Medrhedere Bevilling til ikke blot at handle paa Færøerne, men ogsaa til at bemande deres eget Skib med Folk og Skyts, for at de kunde holde Øerne fri for Sørøvere.

Senere fik forskellige Rhederier Ret til Handel paa Færøerne. De bestod af Borgerne fra Kjøbenhavn, Bergen og Hamborg; men fra det 16. Aarhundredes Slutning træffer vi et Handelsselskab, bestaaende som Regel af fire af Bergens Borgere, der i 1597 havde faaet Bevilling, først paa 3 Aar og derefter igen paa

3 Aar, til at drive Handelen. I 1603 fik atter fire Borgere sammestedsfra en ny Bevilling; 1614 fik en af disse, Nicolas de fruntt, der var Raadmand og Apotheker i Bergen, tilligemed Søfren Søfrensen, Tolder og Borgmester i Bergen, og Strange Madsen, Kongens Foged paa Færøerne, Ret til at drive Handelen; men i Aaret 1620 fratraadte de, og det saakaldte islandske Kompagni, hvis Rhedere boede i Kjøbenhavn, Malmø og Helsingør, fik nu overdraget Handelen tilligemed Forpagtningen af Kronens Indkomster. Af en Synsforretning, som ved den Lejlighed blev foretagen over Handelens Bygninger, ser man, at disse bestod af »*Blokkestuen*, der var saa forfalden, at den maatte opføres af ny, foruden flere andre Bygninger som Gaardstuen, Stegerhuset, Svalen uden for Loftet og Gaardstuen, Kjælderen under Loftet, Varehuset og Murkoven, Krambodens Kover, Salteboden, Naabers Krog ved Salteboden og Gildesalen.«*)

Efter denne nøjagtige Angivelse skulde Blokstuen altsaa være opført af ny i Aaret 1620. En Indskrift paa en Bjælke lyder imidlertid ifølge Johs. Klein:

»Anno 1602 blev dette Huus bygget.«

Hvordan disse to Angivelser skal rimes sammen, er ikke godt at sige; thi det er næppe sandsynligt, at et Blokhus, som er blevet opført 1602, kan have været brøstfældigt allerede 18 Aar efter, — medmindre særlige Forhold har været til Stede, som f. Eks. at det er blevet delvis ødelagt af Storm eller Ild.

Hvorom alting er, Blokstuen i Thorshavn er næppe yngre end 1620. Den er for største Delen opført af svære $7^1/_2'' \times 7^1/_2''$ Fyrretræsbjælker, der endnu længe vil kunne trodse Tidens Tand.

(Fortsættes.)

TEKNISKE MEDDELELSER.

Non flammable wood er Navnet paa Træ, som er imprægneret efter en bestemt Methode, ved hvilken Træet anbringes i en Cylinder, som pumpes lufttom. Herved drives Fugtigheden ud af Træets Porer. Naar Cylinderen igen pumpes lufttom, drives en Opløsning af de imprægnerende Salte ind i Cylinderen, indtil Træet er helt gennemtrængt af Væsken. Efter at Træet atter er tørret, er det færdigt til Brug. — Imprægneringen foretages af et engelsk Selskab, hvis Repræsentant her paa Pladsen, Hr. A. Goudsmidt, allerede tidligere herhjemme har demonstreret Træets store Modstandsævne overfor Ildens Paavirkning (se »Architekten«s 4. Aarg. B, S. 346). Forleden blev der atter i Overværelse af en talrig Skare Sagkyndige foretaget en Brandprøve, der afholdtes paa Statsbanernes Terræn mellem Bernstorffsgade og Reventlowsgade. Her var opført to smaa Træbygninger, den ene af almindeligt Træ, den anden af det imprægnerede Træ, og i den sidste var stillet en dobbelt Trækasse fyldt med Papir. I begge Bygninger var opstablet Baal, som antændtes, men medens den ikke imprægnerede Bygning nedbrændte i Løbet af en lille halv Time, havde den anden Bygning kun enkelte Steder vist Tegn paa Forkulning. Der tændtes da yderligere Baal i denne Bygning, og da Ilden efter nogen Tids Forløb slukkedes, viste det sig, at de i Kassen indeholdte Papirer var fuldstændigt uskadte.

*) Andersen: Færøerne 1600—1709, Side 25.

Omkostningerne ved Træets Imprægnering afhænger af dets Art og Dimensioner. Almindelige Bygningsdele, Døre, Vinduer, Gulve etc. vil, udførte af nonflammable wood, koste c. en Trediedel mere end af almindeligt Træ.

Prismeglas til Anvendelse i Lyskasser og Riste, hvor det gælder om at skaffe Dagslys ind i Kælderrum, overdækkede Gaarde og lignende Steder, har i de senere Aar vundet stor og fortjent Udbredelse. Prismeprincippet har vist sig praktisk, og Kravene til Dagslys i Rum, hvor man tidligere tog til Takke med Gasblus, eller det, der var ringere, er i den Anledning stegne betydeligt. Som Følge af den stigende Efterspørgsel vokser Konkurrencen, og Fabrikationen af Lyskastere og Reflektorer stræber fremad; Konstruktionerne forbedres og de lysbrydende Egenskaber forøges.

Det er imidlertid ikke Prismernes Form, der er ene afgørende, men ogsaa Glasmassens Klarhed, og paa dette Punkt har Firmaet MOMBEL-BOSSART & FILS i Brüssel formaaet at fremstille et Produkt, der næsten maa betragtes som fuldkomment. De Prismer og konvekse Glas, som denne Fabrik har udsendt, udmærker sig ved smukke, plane Flader, skarpe og regelmæssige Kanter og en Farveløshed i Glasmassen, som man maa forbauses over, naar man tager Hensyn til de svære Dimensioner.

Det samme gælder Fabrikkens Glasfliser, de saakaldte »Dalle Lumière«, der ligeledes er meget anvendelige i Etageadskillelser og har en Størrelse af ca. 25 × 25 Cm. og en Tykkelse af 2 à 3,5 Cm. Disse Glasfliser er forsynede med let kvadrerede Overflader, saa at man træder sikkert og behageligt paa dem.

Hr. Glarmester AUG. DUVIER er Fabrikkens Repræsentant her.

FORSKELLIGT.

Ledigt Embede. Under Frederiksberg Bygningsinspektorat bliver Embedet som Assistent ledigt fra 1ste December. Begyndelsesgagen er 1800 Kr. aarlig. Ansøgninger sendes inden 21de Oktober til Bygningsinspektoratets Kontor, Rathsacksvej 18.

Dødsfald. Malermester J. C. TRANEKÆR, Kjøbenhavn. — Fhv. Snedkermester MORTEN JENSEN, Nykøbing. — Smedemester H. P. M. JØRGENSEN, Sejlflod.

Dansk Husflidsselskabs Konkurrence. Som det erindres, stillede »Dansk Husflidsselskab« i Sommer en Prisopgave: Tegninger til Møbler for et Husmandshjem, og efter endt Bedømmelse er nu de 46 Besvarelser, som indkom, blevne offentligt udstillede paa Nationals Taganlæg. 1ste Præmie er tildelt Snedkermester E. MØRCK, 2den Præmie Architekt THERCHILDSEN og 3die Præmie Architekterne HENNING HANSEN og HELLESEN. Den udstillede Samling Tegninger frembyder en ikke ringe Interesse, selv om mange af Udkastene viser sig at være lovlig naive, enkelte fuldstændig misforstaaede. Den kunstneriske Værdi er naturligvis højst forskellig for de enkelte Bidrag, af hvilke et Par Stykker synes lovlig paavirkede

af den moderne franske Knokkelstil, som sikkert hverken kan forstaas eller nydes af en dansk Husmand. — Tegningerne vil indtil den 15. Oktober være tilgængelige for Publikum hver Dag fra 2—5.

❦

Verdensudstillingen i St. Louis. Industriforeningen i Kjøbenhavn havde den 2. Oktober indbudt til et Møde vedrørende denne Sag. Formanden, Direktør Harald Bing, meddelte, at Anledningen til Mødet var, at St. Louis-Udstillingens Kommissær for Skandinavien, Hr. Wennerstrøm, befandt sig her i Byen paa Gennemrejse; man havde derfor anset det for ønskeligt at faa nærmere Oplysninger om Planen for denne Udstilling, for at man derefter kunde overveje, paa hvilken Maade en Deltagelse fra Danmarks Side bedst kunde finde Sted.

Kommissæren, Hr. Wennerstrøm, gav dernæst paa Svensk nogle Meddelelser om den paatænkte Udstilling: Aabningen vilde finde Sted den 1. Maj 1904, og den vilde blive holdt aaben i 7 Maaneder. Den amerikanske Regering støttede Udstillingen med meget betydelige Pengesummer, og der var ingen Tvivl om, at den jo vilde blive et almindeligt Verdensstævne. Deltagelsen i St. Louisudstillingen vilde ikke være vanskeligere end ved Chicagoudstillingen, og man vilde yderligere bestræbe sig for i Amerika at forskaffe Lempelser i flere Henseender for fremmede Udstillere.

Fabrikant Emil Meyer, Danmarks Generalkommissær ved Chicagoudstillingen, fremkom med en Række Spørgsmaal, navnlig med Hensyn til det amerikanske Toldvæsens Stilling, Fragter, Salgsbestemmelser m. m.

Ingeniør Poul Larsen mente, at det ikke vilde betale sig for Danmark at deltage i denne Udstilling.

Efter at dernæst et Par Talere havde haft Ordet, meddelte Kommissæren, at han i Løbet af en Maanedstid skulde skaffe nærmere Oplysninger angaaende de stillede Spørgsmaal.

Direktør Bing afsluttede Mødet, idet han meddelte, at et Udvalg var traadt sammen for at følge Begivenhedernes Gang og undersøge, hvad der videre burde gøres. Dette Udvalg bestod af d'Herrer Etatsraad Andersen, Professor V. Bissen, Etatsraad Heide, Admiral Richelieu, Etatsraad Glückstadt, Professor Segelcke og Direktør Harald Bing.

❦

Husejernes Installerings-Kompagni er Navnet paa et nystiftet Aktieselskab, som tilbyder Husejere at indlægge Vandklosetter i deres Ejendomme uden Udbetaling, men mod, at der for Beløbet udstedes en Obligation, som afdrages i 20 Terminer, altsaa i 10 Aar. Selskabet indretter W. C. saavel i Etagerne som i Gaardene, og ved disse sidste, som hidtil har været ret upaaagtede, vil der kunne opnaas en Besparelse af c. Halvdelen af Udgifterne ved det nu brugelige Tøndesystem. Selskabet nøjes med en Afbetaling, der er saa stor, som Besparelsen andrager, og paa den Maade vil de nye Gaardvandklosetter ikke koste Husejerne noget. Overretssagfører Heinrich A. Møller er Formand for det nye Selskab, hvis Kontor er i Skoubogade 1.

❦

Katalog. Fra Firmaet Evers & Co. er udgaaet Katalog for Aaret 1902. Det holder sig med Hensyn til Udstyr og Indhold nær til de tidligere udsendte Kata-

loger og er særligt omfattende hvad angaar Fliser, baade grovere og finere, en Specialitet, som Firmaet herhjemme har oparbejdet med enestaaende Dygtighed og Fagkundskab.

FORENINGSMEDDELELSER.

Lørdag den 18. Oktober 1902, Kl. 8 pr., Møde i Lokalet i Industriforeningen.

Smørrebrødsbord.

1) Meddelelser fra Formanden.
2) Behandling af Udkast til Statuter for Foreningens Understøttelsesfond.
3) Eventuelt Valg af 4 Medlemmer til Udvalg for Bestyrelsen af Fondet.

TIL ABONNENTERNE.

Da »Meddelelserne« for et Aar siden gik over til at blive et Ugeblad under Navnet »Architekten«, forsøgte Redaktionen samtidig at adskille den kunstneriske og den mere tekniske Del af Stoffet i to selvstændige Afdelinger A og B, som ved Aarets Slutning hver dannede et Bind for sig.

Det viste sig imidlertid snart, at der ved denne Maade at udgive Bladet paa, klæbede en Del Mangler, som ikke lod sig afhjælpe, og saa vel Læsere som Redaktion blev derfor hurtig klar over, at denne Form ikke var heldig.

Redaktionen har derfor nu, da en Aargang er sluttet, anset det for rigtigt at imødekomme det almindelige Ønske om at sammensmelte de to Afdelinger, og Bladet vil altsaa fremtidig udkomme som Ugeblad, med samme Stof- og Billedmængde som hidtil og med samme Udstyrelse, men uden den førnævnte Adskillelse af Stoffet.

Da Redaktionen føler sig sikker paa at kunne gennemføre den kommende Aargang i værdig Tilslutning til dens Forgængere, nærer man Haabet om, at den skete Ændring i Udgivelsen vil blive hilset med Tilfredshed af alle vore Abonnenter og Læsere.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Lavendelstræde 5[2]. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
D. 17. OKTOBER 1902
5. AARGANG № 3

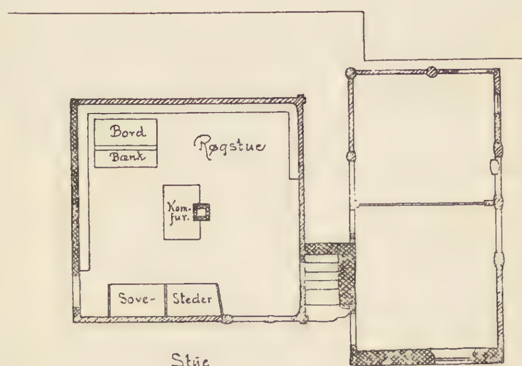
BLOKSTUERNE PAA KIRKEBØ OG I THORSHAVN.

Af Daniel Bruun.

II.

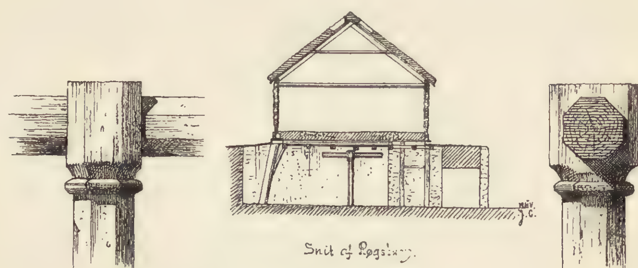
Blokstuen paa Kirkebø er langt fra saa vel bevaret som den tilsvarende i Thorshavn, men den er ogsaa ældre, og Tidens Tand har gnavet slemt paa den til Trods for, at Kongsbønderne har fredet om den. Navnlig den nuværende Besidder af Kirkebø, Folketingsmand Johannes Patursson, har vist stor Interesse for Bevarelsen af dette skønne og interessante gamle Mindesmærke; men om en større Restauration af Bygningen, som kunde vedligeholde det, der endnu er, har der af Hensyn til Bekostningen ikke kunnet være Tale.

I sin nuværende Skikkelse danner Blokstuen paa Kirkebø en Del af Gaardens Beboelseshus, hvilket er sammenbygget med og for en Del omgiver Blokstuen, saa at kun dennes nordlige Ende staar frit.

BLOKSTUEN PAA KIRKEBØ. GRUNDPLAN. ERIK SCHIØDTE, TEG. 1889.

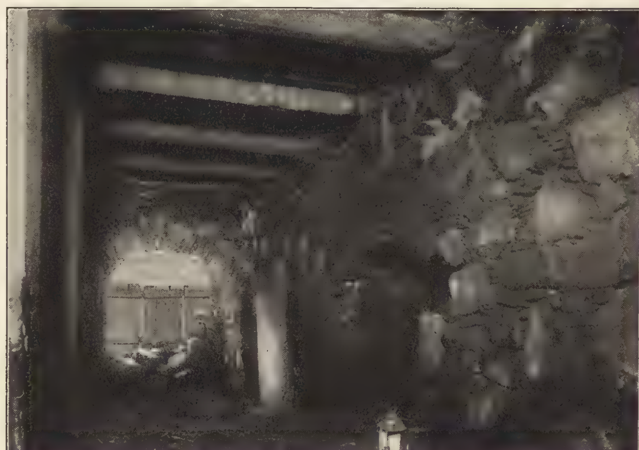
Dette Forhold har imidlertid sikkerlig bidraget til at bevare de Rester af den oprindelige Bygning, som endnu er til Stede. De bestaar af en Røgstue og to større Rum, over hvilke sidste der findes et Gavlrum. Røgstuen og de to Rum er adskilte ved en Gang, saaledes som det vil ses paa hosstaaende Grundplan.

BLOKSTUEN PAA KIRKEBØ. ERIK SCHIØDTE, TEG. 1889.
TVÆRSNIT OG ENKELTHEDER AF KJÆLDERRUMMET.

I øvrigt vil vi ved vor Undersøgelse af Bygningens Alder nærmere komme til at omtale de enkelte Bygningsdele.

Efter et af Alexander Bugge under Titlen: »Erkebiskop Henrik Kalteisens Kopibog« for nylig i Kristiania udgivet Haandskrift paa Latin fremgaar det, at medens den i Aaret 1308 i Bergen afdøde Biskop Erlend, der kom paa Færøernes Bispestol i Aaret 1268, indehavde denne, blev Bispekirken og Bispestolen ødelagte »ved en forræderisk paasat Ildebrand«, medens Bispen opholdt sig i Nidaros. — Det siges derpaa: »Denne Mand var den første, som derefter begyndte at bygge Huse af Sten i Bispegaarden; men han lagde ogsaa Grunden til en Domkirke af Sten og bragte Arbejdet paa den saa vidt, at Væggen i det mindste blev næsten færdige lige til Koret«.

BLOKSTUEN PAA KIRKEBØ. JOH. KLEIN, TEG. 1899.
DET SYDLIGSTE KÆLDERRUM.

I en senere Artikel skal vi forhaabentlig komme tilbage til Domkirken. Her skal kun omtales selve Blokstuen, som altsaa efter foranførte ikke kan være ældre end Slutningen af det 13de Aarhundrede, eftersom jo Kirke og Bispestol

BLOKSTUEN PAA KIRKEBØ. ERIK SCHIØDTE, TEG. 1889.
DEN NORDRE GAVL.

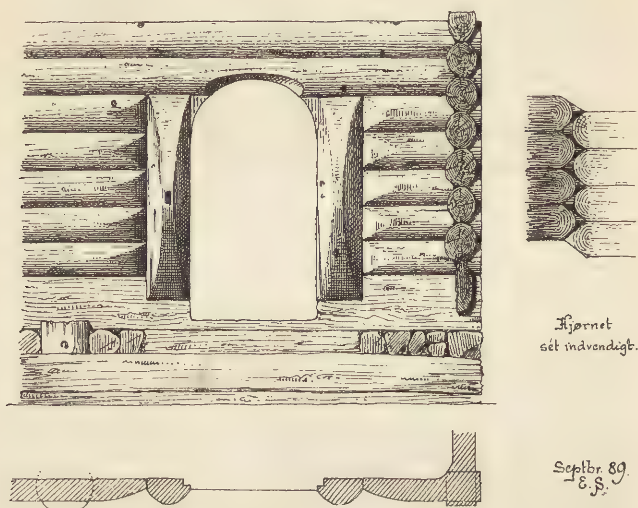

BLOKSTUEN PAA KIRKEBØ. JOH. KLEIN, TEG. 1899.
DEN NORDRE GAVL.

den Gang afbrændte. Paa den anden Side holder Traditionen absolut fast ved, at den skriver sig fra Tiden før Reformationens Indførelse, hvilket sikkert er rigtigt, alene af den Grund, at man næppe efter den Tid havde Raad at bygge saa kostbar en Bygning paa Kirkebø, der jo fra nu af blev en almindelig Bondegaard.

Vi har altsaa et Spillerum af c. 250 Aar, i hvilke den antagelig maa være opført; men vi er i Stand til yderligere at indsnævre dette Tidsrum.

Biskop Erlend var den *første* (udh. af os), som byggede *Huse af Sten* i Bispegaarden, siges der. At der her ikke tales om Mursten, er udenfor al Tvivl. Der er ikke fundet Murstensrester i Grunden, og desuden var Mursten en saa sjælden og dyr Vare paa den Tid, at Brugen af dem maatte være udelukket paa et saa afsides liggende Sted som Færøerne. Lige saa lidt er der Tale om de paa Færøerne den Gang sikkert ganske almindelige Bygninger og Røgstuer af Sten og Græstørv; noget saadant var ej Omtale værd. Derimod maa det, der menes, være svære Mure af Kampesten af lignende Art som dem, der er benyttet i Kirkeruinen.

BLOKSTUEN PAA KIRKEBØ.
DØR FRA RØGSTUEN TIL
GANGEN MOD TRAPPEN.

ERIK SCHIØDTE, TEG. 1889.

Nu er det imidlertid saa, at der under den gamle Blokstue findes mægtige Kældere, hvis Mure netop er opførte af store utilhugne Sten og med Bindemiddel af Kalkmørtel.

Disses Kældermure, hvis Tykkelse er indtil $2^1/_2$ Alen, og hvis Højde over Gulvet er indtil $4^1/_2$ Alen, betegner for sin Tid noget ganske enestaaende paa Bygningskunstens Omraade paa Færøerne.

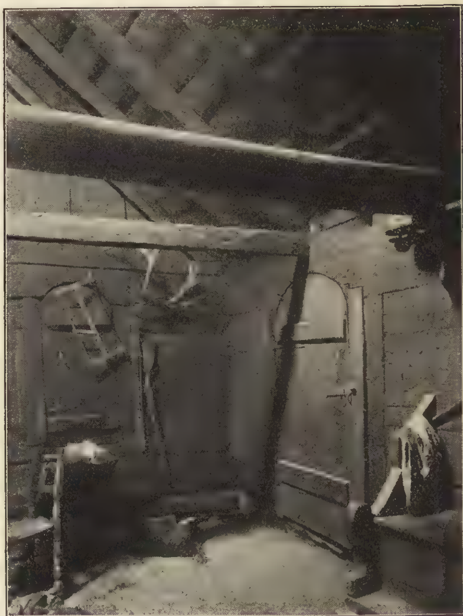
Ligesom i Kirkeruinen er der benyttet store Stenblokke fra Øerne selv; men ogsaa den Kalk, man har anvendt som Bindemiddel, er aabenbart indenlandsk. Det viser sig nemlig, at den her som i Kirkeruinen er dannet af knuste Muslingeskaller. Saadanne findes i øvrigt kun et eller et Par enkelte Steder i større Mængder paa Færøerne.

Der findes nu under Kirkebøblokstuen 3 Kælderrum med indbyrdes Forbindelse, og som oprindelig har faaet Lys gennem flere Muraabninger, af hvilke

en er 3 Alen bred udvendig. Kældrenes udvendige samlede Længde er c. 30 Al., medens deres største Bredde er ca. 19 Alen. Mulig har der været endnu flere Kælderrum i Flugt mod Nord.

Ved et Fjældskred, som i Følge Hr. Paturssons Sigende fandt Sted for ca. 120 Aar siden, blev de vistnok den Gang fritstaaende Kældermure delvis dækkede, ligesom Rummene indenfor til Dels fyldtes med Muld. Det er navnlig Nordenden og Østenden, som den Gang led mest. Lysaabningerne i Østmuren tilstoppedes, og Mulden laa til en Højde af $1^1/_2$ Alen i Kælderrummene, men er nu delvis bortryddet.

Den Antagelse, at Kælderrummene stammer fra Biskop Erlends Tid, er efter det foranførte næppe for dristig. Ældre er de i alle Tilfælde ikke, eftersom det udtrykkelig fremhæves, at han var den første, der byggede Huse af Sten, og yngre er de næppe heller, thi det skulde være forunderligt, om man i de halvtredie Hundrede Aar, som forløb inden Reformationen, skulde have gjort sig den Ulejlighed at ombygge, hvad Biskoppen havde gjort saa godt, at det nævnedes ham til Hæder.

BLOKSTUEN PAA KIRKEBØ. JOH. KLEIN, FOT. 1899.
HJØRNE AF RØGSTUEN MED
DØREN TIL GANGEN.

Spørgsmaalet er nu, om Biskoppen ogsaa havde bygget selve Beboelseshuset ovenpaa af Sten.

Dette kunde maaske synes saa ved første Øjekast, eftersom det jo udtrykkelig anføres, at han byggede »Huse«; men det er dog næppe troligt, at det, det her drejer sig om, var andet end Beboelseshusets nederste Afdeling, Kælderrummene; thi det er næppe sandsynligt, at man her i det fugtige Klima vilde foretrække Beboelseshuse alene af Sten fremfor af Tømmer, og der er heller ingen Grund til at antage, at de siden skulde være nedrevne. Da det omtalte Fjældskred indtraf, holdt jo Kældermurene.

Intet tyder paa, at Kældermurene, der i øvrigt dannede et meget anseligt Stokværk for sig selv, har været ført højere op, end de nu er.

Biskoppen har derfor sikkerlig, i Lighed med, hvad man stedse ser er Tilfældet i Norge, bygget et Bjælkehus paa det nederste Stokværk af Kamp. Den nuværende Blokstue er dog næppe den af Biskoppen byggede.

Røgstuen er anbragt over en Del af det midterste Kælderrum, idet Stuens Tværvægge hviler paa Kældermuren, medens Ydervæggene derimod kun hviler paa Bjælker.

Det synes i det hele taget, som om Røgstuen ikke er den oprindelige paa

Kældermurene anbragte Bygning. Alene Konstruktionen tyder derpaa; saaledes ses (paa Snittet) en lodret stillet Stolpe, paa hvis Hoved er anbragt en vandret Tværbjælke, der nu intet bærer. Den har rimeligvis hørt til en oprindeligere Træbygning af særlig smuk Konstruktion, hvorom Detaillerne i Tømmerværket nu vidner.

Den nuværende Blokstue er aabenbart bleven anbragt omtrent paa samme Plads over Kældrene som en endnu ældre. Den har sikkerlig oprindelig omfattet flere Rum, saaledes bl. a. Kover eller Udbygninger paa Ydersiden, hvilke nu er forsvundne og erstattede af nyere Konstruktioner.

I det midterste Kælderrum er der ved Mure afskildret et Hjørne i Firkant. Til dette Rum findes ikke Adgang fra Kælderen; derimod er der en Lem i Gulvet i det oprindelige Kove udenfor Røgstuen mod Vest, hvilken aabner for dette uhyggelige Rum, der efter Sigende har været benyttet som Fængsel.

BLOKSTUEN PAA KIRKEBØ. GANGEN BAG RØGSTUEN. EFTER FOT.

I sin nuværende Skikkelse bestaar Blokhuskomplekset af den vel vedligeholdte »Røgstue«, der er 10 Alen i Firkant og hvis Vægge er $3^1/_2$ Alen høje.

I Taget ses det oprindelige Røghul, der nu er forsynet med Glasrude og er Stuens eneste Lysgiver. I det nordvestre Hjørne var oprindelig et Arnested. Nu er der i Stedet inde i Stuen anbragt et Komfur. I øvrigt findes der en Del Bohave i Stuen, over hvis sydligste Del der er Loft med Loftsrum. Paa Nordvæggen findes en Lem eller Dør, der fører ud til Gangen. I denne sidste var Trappen op til Gavlrummet over de store Rum i Nordenden af Komplekset. Fra Røgstuen kunde Bisperne da gennem Lemmen komme ud i Gangen og op ad den derværende (nu forsvundne) Trappe stige op til Gavlværelset, der efter Sigende anvendtes til Bibliothek og Kontor. Dette Rum fik oprindelig Lys gennem en Aabning i Taget; senere er det paa Tegningen og Fotografigengivelsen viste Vindue med Glasruder blevet anbragt i Gavlvæggen. Her ses i øvrigt Hovederne af de Bjælker, der dannede »Bibliothekets« Sidevægge.

De to Rum nedenunder er meget medtagne. De er anbragt over Kældrenes nordligste Rum. At der oprindelig har været Udgange fra dem begge, viser de smukke Dørindfatninger i Nordgavlen.

Mulig har der i ældre Tid været flere Stuer i Forlængelse af Huset mod Nord; men som Bygningen nu staar, danner Gavlen en smuk, men skrøbelig Afslutning paa den slemt medtagne Levning af Kirkebø Blokstuen, Bispernes gamle Sæde.

Medens dog selve Røgstuen er meget vel bevaret, er det samme ikke Tilfældet med de to nordlige Rum, hvis Bjælker, navnlig i Enderne, er meget medtagne, dog ikke værre, end at de maa kunne restaureres. I det ene af Rummene mangler der endvidere Gulv.

Hvad der formentlig burde gøres for blot at bevare det, der endnu findes, er følgende: erstatte Bjælkehovederne i Gavlen, bygge en ny Væg i det nordøstre Hjørne, hvor der nu kun findes en Sten- og Jordvæg, reparere Enderummene og Gavlværelset, navnlig hvad Gulvene angaar, og endelig bygge en Trappe op til Gavlværelset.

Hvis det blev gjort, vilde Blokstuen kunne præsentere sig overmaade smukt og vedblivende være et sjældent Mindesmærke fra Fortiden, og af dem er der kun faa paa Færøerne.

Men en Restauration burde foretages saa snart ske kan, hvis denne i sit Slags enestaaende Bygning paa Færøerne ikke snarlig skal gaa til Grunde. Den nærliggende Kirkeruin er som bekendt bleven vedligeholdt paa offentlig Regning. Det samme burde gøres for Blokstuens Vedkommende.

Det drejer sig næppe om store Summer. Antagelig vilde nogle faa tusinde Kroner kunne reparere dette Mindesmærke.

I 1889 foretog Professor Erik Schiødte paa Kultusministeriets Foranledning en Rejse til Færøerne, paa hvilken han havde til Opgave at give Forslag til Kirkeruinens Vedligeholdelse; samtidig fandt han Lejlighed til at opmaale og aftegne »Blokstuen«. Disse Tegninger befinder sig i »Nationalmusæets« Arkiv, tilligemed andre Tegninger og Fotografier fra Kirkebø, hvilke senere er tilvejebragte bl. a. af Maleren Johs. Klein, der ledsagede Forf. paa en Undersøgelsesrejse til Færøerne og Island i 1899.

Disse Opmaalinger, Tegninger og Fotografier maatte kunne danne Grundlaget for en Restaurering af Blokstuen. Gid den snart maatte finde Sted!

AARHUS BORGER-PIGESKOLE OG OVERLÆRERBOLIG.

Denne er beliggende paa et Stykke af den tidligere »Bispetoft«, begrænset af Vestre Allé og Christiansgade; Skolebygningen, der er 76 Alen lang og 27 Alen dyb, har foruden en $4^1/_2$ Alen høj Kælder to 6 Alen høje Etager.

I Kælderen er mod Nordvest indrettet Skolekøkken med dertil hørende Økonomirum, Bolig for Pedellen samt Varmeværk. I den sydvestre Del findes Gymnastiksalen, der gaar igennem Kælder- og Stueetagen og er 11 Alen høj; umiddelbart her op til er Omklædningsrum og Skolebad, indrettet med lavt Bassin og Brusebade.

Stueetagen har foruden 8 Klasseværelser 1 Overlærerkontor og 1 Lærerindeværelse.

Første Sals Etage har 6 almindelige Klasseværelser, en Naturhistorieklasse, en Sangklasse og en Haandgerningsklasse samt Bibliothek og Lærerværelse.

Bygningernes Façader er opførte af røde, haandstrøgne Mursten fra Aarslev-

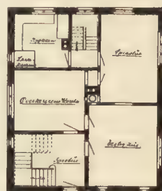
Tilse Teglværk paa Sokkel af Granit; Vederlagstenene for Stuens Vinduer samt Konsollerne under »Svalen« paa Overlærerboligen er af Granit. Inskriptionen paa Vestgavlen er udført i Sandsten. Gymnastiksalens Loft bæres af 4 Stkr.

AARHUS BORGER-PIGESKOLE. ARCHITEKT HARILD.

Trædragere af 14" × 18" Pitch-pine, for øvrigt er alle Bjælker, Dragere og Indskud af høvlet, udskaaret Pitch-pine; Træværket er bejtset og forsynet med nogen Dekoration.

Vinduernes Glasareal i Klasserne er $^1/_7$ af Gulvfladen. Trapperne er belagte med Egetræs Slidtrin. Skolebygningen indviedes i Oktober 1900 og toges derefter i Brug. Af Skolens 14 Klasser benyttedes kun 8 straks, men i Løbet af de 2 Aar, som nu er gaaede, er alle 14 Klasser i Brug.

Byggesummen, herunder indbefattet Inventar, der alt er udført

AARHUS BORGER-PIGESKOLE. ARCHITEKT HARILD.

efter særlig Tegning, var c. 136,000 Kr., hvoraf Overlærerboligen har kostet 11,000 Kr. Efter afholdt Konkurrence om Tegninger til ovennævnte Bygninger overdrog Byraadet Architekt HARILD at udføre disse. Følgende Bygningshaandværkere har været beskæftigede: Murermester N. JENSEN & SØN, Tømrermester FREDERIKSEN, Snedkermester E. RASMUSSEN, Blikkenslager SALLING, Glarmester BUCKREITZ, Maler-

mester ENGSIG, Smedemestrene SØRENSEN og LARSEN, alle af Aarhus. Varmeværket er indlagt af Ingeniørerne BRUUN og SØRENSEN. Af Inventariet har Snedkermester

AARHUS BORGER-PIGESKOLE. ARCHITEKT HARILD.

NIELS LARSEN af Kjøbenhavn udført Gymnastikredskaberne, Snedkermester HOLMSTOLT og Snedkermester R. RASMUSSEN henholdsvis Skoleborde og Stole, Kathedre, Skabe o. s. v. Urskiven er fabrikeret i Kobber af A. WILSON.

DET NY FREDERIKS HOSPITAL.

I disse Dage har Kultusministeren fremsat Lovforslag om Opførelsen af Bygninger for et nyt Rigshospital paa den Staten tilhørende Del af Blegdamsfælleden. Til Opførelsen foreslaas bevilget 7,450,000 Kr., hvoraf 2,000,000 Kr. udredes af Kommunitetets Midler, medens Resten tilvejebringes ved Forbrug af det nuværende Frederiks Hospitals og den kgl. Fødsels- og Plejestiftelses Midler og ved Laan, optagne af disse Stiftelser under Statens Garanti.

Forslaget om et nyt Statshospital med tilhørende Institutioner for Statens Lægeskole er ikke længere nyt. I snart en halv Menneskealder har Forslaget været fremsat for de skiftende Rigsdagsforsamlinger, uden at Bevillingsmyndighederne har kunnet bekvemme sig til at vedtage det, og det til Trods for, at der hersker en rørende Enighed om, at de Forhold, som det nuværende Frederiks Hospital frembyder, baade er uheldige og langt fra Staten værdige. Man har vanskeligt ved at forstaa den Smaatskaarenhed, hvormed denne Sag, som er af saa almen og omfattende Betydning, stadig er mødt. Det drejer sig nemlig ikke alene om at forbedre selve Hospitalsforholdene, skønt disse kan være fortvivlede nok og i Tidernes Løb har afstedkommet ikke saa faa uforudsete Uheld, men ogsaa om at gøre Undervisningsforholdene blot nogenlunde taalelige. Det snart halvandet Hundrede Aar gamle Hospital har aldrig fra et hygiejnisk Synspunkt været nogen Mønsteranstalt, og de uheldige Grundforhold har Gang paa Gang bevirket, at alvorlige Epidemier har kunnet brede sig indenfor Hospitalets Mure. Allerede da Bygningen i September 1759 var endelig færdig, blev der med Rette anket over, at en af dets lange Fløje laa paa op-

fyldt Grund; men da Terrænet den Gang var aabent, saa at Luften fra Havnen havde fri Adgang til Bygningsanlæget, mente man dog, at dette kunde bøde noget paa den Fugtighed, som kom fra den opfyldte Grund. Nu da Hospitalet paa alle Sider er omgivet med Beboelsesbygninger, stiller Sagen sig forholdsvis uheldigere, selv om man vil se bort fra, at de halvandet Hundrede Aar med den enorme Udvikling af Lægevidenskaben har skabt et helt andet Syn paa et Hospitals Hygiejne end det, der var raadende den Gang. Hele den gammeldags Indretning af Bygningskomplekset med den uheldige Fordeling af Patienterne paa Stuer, som i mange Tilfælde bruges som Gennemgang, med ugunstige Lejeforhold, med forældet Opvarmning ved Kakkelovne og aldeles utilstrækkelig Ventilation, med et Klosetforhold, der trodser enhver Beskrivelse, og med Vaskeriforhold, som ikke kan tænkes værre, er saa uendelig fjærnt fra, hvad man nu fordrer af Hospitalsindretninger. Medens snart hver Provins- og Landkommune har et brugbart Sygehus, der staar i nogenlunde Samklang med Nutidens hygiejniske Fordringer, kan *Statens Hospital*, hvor hele Uddannelsen af de vordende Læger finder Sted, kun bidrage til at demoralisere ethvert hygiejnisk Begreb. Er Forholdene slette paa Sygestuerne, er de ikke bedre i de til den medicinske Undervisning benyttede Auditorier, i hvis lumre og kvælende Atmosfære Studenterne maa sidde og høre belærende Foredrag om, hvor stor Betydning Lys og frisk Luft har for Helbredet. Det er da intet Under, at Lægestanden herhjemme hidtil har staaet vag overfor saa mange af de vigtige Krav, Hygiejnen fremsætter, en Vaghed, der bl. a. viser sig ved, at man stadig finder sig i det duftende Tøndesystem, medens Udlandets Byer, hvor Afløbsforholdene er langt vanskeligere, allerede forlængst har gennemført Vandklosetsystemet.

Det gælder om, at det maa staa klart for den almene Bevidsthed, at Spørgsmaalet om et nyt og bedre Statshospital er af den aller største Vigtighed. Og Sagen bør fremmes saa hurtigt og energisk som muligt, at der ikke atter skal forløbe en halv Menneskealder med ørkesløse Forhandlinger pro et contra.

En anden Sag er det at overveje, hvad Skæbne der skal overgaa de i architektonisk Henseende interessante Bygninger, som nu huser Frederiks Hospital. Mulig vilde hele Komplekset kunne finde Anvendelse til militært Brug, men i hvert Tilfælde vil en fornuftig Behandling af Grunden kunne bevirke, at i det mindste Forbygningerne mod Bredgade og Amaliegade kunde bevares. Hvorledes dette kan ske, vil man altid kunne overveje, indtil det ny Hospital, som denne Gang forhaabentlig bevilges, staar færdigt.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Vægge til Baderum og Klosetter. I den seneste Tid er man i Tyskland begyndt paa at anvende tynde Vægge af glaserede Sten til Skillerum mellem Badeceller og lignende. Stenene, som anvendes, er kun 40 mm. tykke og af særlig Form med False, efter en af Architekt FRENGER i Spandau patenteret Maade. Stenene indmures i Jærnrammer af ⊔, ⊤ og ∟ Jærn, de stilles paa Højkant i Forbandt, og Fugerne imellem dem er meget tynde. Ved større Spændvidder indlægges imellem nogle af Skifterne S- eller Z-formede Baandjærn.

Ved Klosetrum anbringes de underste vandrette Jærn omtrent 10 ctm. over Gulvet, saa at Flisegulvet i og udenfor Rummet bliver én gennemgaaende Flade, der let lader sig renholde. Hjørner kan af Renligheds- og hygiejniske Hensyn udføres af afrundede Sten. Bekostningen er anslaaet til at være ca. 16 Mk. for 1 Kvadratmeter af denne Art Vægge. (D. Bauz.)

Ibenholtfarvning af Egetræ opnaas ved følgende Fremgangsmaade. Man nedsænker Træet i lunkent Vand, hvori er opløst lidt Alun. Træet skal staa i denne Opløsning en 2—3 Dage. Man koger derpaa en Haandfuld Campechetræ i en Liter Vand, inddamper Væsken til det halve Rumfang, tager det derpaa af Ilden og tilsætter under Omrøring lidt Indigo. Naar dette er opløst, tages Træet op af Alunopløsningen og dyppes i den varme Farvevæske, hvorpaa det tørres. Denne Fremgangsmaade gentages 2—3 Gange. Man koger derpaa en passende Mængde Grønspaan i god Vineddike og indgnider Træet med denne Væske. Efter at det er tørret, gnides det energisk, først med en Børste, derpaa med et Stykke Skind, vædet med Olie.

Metalglinsende Træ. Man anbringer Træet — i to, tre Dage efter dets Porøsitet — i en Opløsning af kaustisk Alkali, der holdes paa en Temperatur af 75—90 Gr. C. Det dyppes derefter i en ny Opløsning af hydrosvovlsurt Calcium, hvortil efter 36—40 Timers Forløb sættes en stærk svovlsur Opløsning. Man anbringer det endelig i et tredie Bad, som bestaar af en Opløsning af Blyacetat, der er 35—50 Gr. C. Heri forbliver Træet 30—50 Timer.

Naar det er godt tørret, kan man give det en smuk Politur, navnlig ved at gnide det med et Stykke Bly, Tin eller Zink, og eftergaa det med et Stykke glat Glas eller Porcellæn. Ved denne Behandling antager Træets Overflade en metallisk Spejlglans, der ikke angribes af Fugtighed. (Rev. d. Ind. d. Bat.)

FORSKELLIGT.

Thing- og Arresthuset i Aarhus. Arbejdet ved Opførelsen af det ny Thing- og Arresthus er ifølge Meddelelse fra Aarhus Byraad overdraget Architekterne Ludvigsen & Hansen.

Dødsfald. Snedkermester Christian Dahl, Kjøbenhavn. — Malermester Alfred Weilbye, Kjøbenhavn. — Bygmester Erik Wind Egeris, Kjøbenhavn. — Snedkermester Peter Daniel Christoffersen, Kjøbenhavn. — Direktør for »Titan« Poul Frederik Marstrand, Kjøbenhavn. — Murermester Nielsen Fynbo, Randers.

En international »Brand-Udstilling« vil blive afholdt fra Maj til Oktober i Earls Court ved London. Den tekniske Ledelse er overtaget af »British Fire Prevention Committee« under Forsæde af Mr. Edwin O. Sachs i London. Udstillingens Program er lagt saaledes: I. Brandsikkerhedsteknik (Bygningskonstruktion, Bygningsudstyrelse, elektriske Lys- og Kraftledninger, Varmeindretninger);

II. Ildslukningsvæsen (Slukningsmateriel, Redningsredskaber, Brandvagter); III. Brandtelegrafvæsen (Brandalarm, Telefon og Telegraf); IV. Redningsvæsen (Redningskorps, Redningsvagter); V. Foreløbig Sygehjælp; VI. Vandforsyning (Vandværker, Hydranter); VII. Forsikring; VIII. Kommunale Foranstaltninger (Brandtjeneste, Brandpoliti); IX. Historie, Litteratur, Kunst (gamle Redskaber, Bøger, Tryksager); X. Videnskabelig Afdeling (Selskaber, Laboratorier o. s. v.).

Den ældste Støbejærnsbro i England af betydelig Spændvidde er for nylig bleven ubrugbar paa Grund af et Brud paa Hoveddrageren. Broen, som gik over *Severn* ved *Coalbrookdale*, havde en Spændvidde af omtrent 31 Meter og var bygget i Aarene 1776—79. Siden den Tid har den uafbrudt været befærdet af meget tunge Lastvogne. Den havde en Bredde mellem Gelænderne af 6,5 Mt. og en Højde af omtrent 12 Mt.; dens Vægt var henved 380 Tons. (D. Bauz.)

Genopførelsen af Campanilen i Venedig. Det italienske Indenrigsministerium har nu vedtaget Lovforslaget angaaende Genopførelsen af Campanilen. Den til Opførelsen nødvendige Sum er anslaaet til tre Millioner Lire, hvoraf én Million Lire forventes indsamlet ved frivillige Bidrag. Den nye Campanile vil blive bygget paa samme Sted, hvor den forrige stod, men vil, særlig for den øverste Dels Vedkommende, afvige i sit Udseende noget fra denne. (Wien. Bauz.)

Stockholm Slot. Paa Foranledning af Kong Oscar er der i de sidste Aar foretaget omfattende Restaureringsarbejder ved dette Sverrigs fornemste nationale Bygningsværk, og i disse Dage er den ydre Restaurering fuldført. I den Anledning er der bleven præget Medailler i Guld og Sølv til de Personer, som har ledet dette Arbejde og deltaget i dets Udførelse.

Paa Slottets sydøstlige Fløj er anbragt en Inskription, der fortæller, at »Kong Oscar II lod i Aarene 1898—1902 med Bidrag af Rigsdagen istandsætte denne Kongeborg, Nicodemus Tessins Storværk.«

Den nye Centralbanegaard i Leipzig vil nu blive gennemført, idet det 2det sachsiske Kammer har givet den første Bevilling paa 13,800,000 Mk. og Byen Leipzig ligeledes har bevilget det af den fordrede Tilskud paa 17 Mill. Mk.

Raadhussalen i Nürnberg, der indeholder nogle Fresker af Albrecht Dürer, skal underkastes en længe tiltrængt Restaurering. Byens Magistrat har hertil bevilget en Sum af 200,000 Mk.

Fra Oktober Flyttedag vil »Architekten«s Ekspedition og Redaktion være henflyttet til Helgolandsgade 5, Stuen.

Telefon 4525.

Ekspeditionstid Kl. 11—3. *Redaktionstid Kl. 2—3.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Lavendelstræde 5 2. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
D. 24. OKTOBER 1902
5. AARGANG № 4

ST. NICOLAI KIRKEPLADS.

I.

ST. NICOLAI KIRKEPLADS C. 1840.

Efter Kjøbenhavns Brand 1728, ved hvilken alle Byens ældre Kirker brændte med Undtagelse af St. Nicolai Kirke, blev der taget særlige Forholdsregler til fremtidig Sikring af denne Kirke, der paa de tre Sider var omgivet af snævre Gader med gamle brandfarlige Huse, medens den fjerde Side af Kirkepladsen stødte op til Baghusene i Holmensgade. Frelsen søgtes i Anbringelsen af et Trykværk i det sydvestre Hjørne af Kirkegaarden, bestaaende af et Bassin paa 400 Td. Vand, i Forbindelse med Stadens Vandrender, og et Pumpeværk, hvorfra man ved Slanger kunde lede Vandet hen i de omliggende Gader til »Spöyternes« Forsyning eller op i Kirketaarnet, hvor der fandtes et stort Vandkar (se Hafn. hod. Tab. II.). Ved Branden 1795 hjalp dette dog ikke, da Ilden fra de omliggende Bygninger tændte Tagrytteren, og en ved Misforstaaelse aflaaset Dør hindrede Adgang i rette Tid til Kirkeloftet.

Efter Kirkens Ødelæggelse blev der udarbejdet Projekter til dens Restaurering, men de førte ikke til noget saa lidt som andre Projekter om dens Anvendelse til Raad- og Domhus*), og Aar 1800 bestemtes det, at Kirken ikke skulde genopbygges, ligesom det s. A. bestemtes, at ikke Kirkepladsen, men Vajsenhusets

*) Om disse Projekter vil »Architektens« Læsere i en nær Fremtid faa en Redegørelse.

Grund skulde anvendes til et Raad- og Domhus. Hvad Kirken selv angik, havde Architekten, Professor C. F. Hansen foreslaaet følgende:

»Da Brand- og Vandcommissionen holder det nødvendig, at der bliver anbragt 3 Depoter for Brand-Redskabers Opbevaring m. m., saa synes mig, at den underste Deel af Nicolay Taarn var som et midt i Byen beliggende Sted, meget passende hertil, den øverste Del af samme som blev at dække med et flat Tag kunde tiene til at give de fornødne Signaler ved Ildsvaade og andre Begivenheder, og det endnu øvrige Mellemrom kan nyttes til et Korn- eller andet sligt Magazin.

Kirkens øvrige Rudera, loed sig net indrette til lutter Bouthiquer, saaledes at hver af de indvendige Buestillinger eller Arcader kunde give en stor Boutique; Indgangen til alle disse Bouthiquer blev at anbringe fra Kirkens nu værende

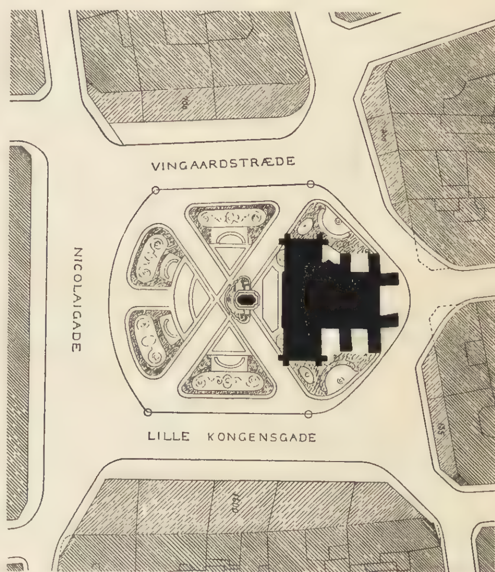

ETATSRAAD J. V. DAHLERUP.

mittelste Gang — og vilde samme formedelst deres Beliggenhed indbringe noget Anseeligt; de ophøjede Grave og Liig-Steene blev sunken lige med Jorden og Pladsen med Grave jævnet, da saa længe Liigene ej ere forraadnet kunde samme ey brolægges, men blev at skille fra de omliggende Gader ved Popler eller Linde-Træer. — Paa denne Maade bekom Byen endnu en meget skjön offentlig Markeds Plads«.

9. Jan. 1807 bifaldtes da ogsaa en Plan til Taarnets Indretning som Vagttaarn og Indretning af Branddepoter i en Del af Kirkens Rudera, men de økonomiske Forhold tillod ikke Gennemførelsen af Planerne. Kirkens Mure blev nedbrudte 1814—17 med Undtagelse af den Taarnet nærmeste Del; men først 1820 begyndtes Omdannelsen til en Vagt- og Brandstation efter Planer og Tegninger af Brandkorpsets Chef, Oberstlieutenant Schmidt, et Arbejde, der kostede ca. 50.000 Rdl.

Kirkepladsen var, som omstaaende Billede viser, paa højst uskøn Maade midlertidig indrettet med transportable Grønthandler- og Slagterboder af Træ langs Hvælvingen, Lille Kongensgade og Vingaardsstræde samt i to Rækker tværs over Grunden, hvilke tilsammen dannede en Passage mellem de to sidstnævnte Gader. Der gik endnu lang Tid, inden Pladsen blev reguleret, idet Kommunen ikke havde Raad hertil og til Opførelsen af murede Butikker, og der ikke kom noget ud af Forslag fra private Entreprenører*). Gentagne Gange blev Sagen udsat, særlig af Hensyn til Gravfreden og 1833 forbød Kongen enhver Bebyggelse af Pladsen, »naar de deri jordede Lig derved skulde berøves det fredelige Liv, som de Levende tro at være de Døde skyldige«. Først ved kgl. Resolutioner af 2. April 1845 og 25. Juli 1846 naaede man til en Ordning af Pladsen, idet der af Architekten P. C. Hagemann byggedes 78 Slagterbutikker og 8 Grønthandlerbutikker af Jern, medens Pladsens østlige Del anvendtes til Byggegrunde og Anlæg af Nicolaigade.

ETATSRAAD J. V. DAHLERUP.

I Sammenligning med den ældre Tilstand var dette et betydeligt Fremskridt; men skønne vare jo Boderne ikke; den skete Anvendelse af Kirkepladsen og Taarnet forargede mange, og det er da naturligt, at ikke alene Gejstlige, men ogsaa Architekter og Kunsthistorikere, saa vel som enhver, der har haft Sans for vor Bys Historie og Minder, have ønsket det gamle Taarn mere passende Anvendelse og Omgivelser. Særlig efter at dets Underdel blev prydet med Nødtørftsanstalter og det Indre efter Brandvæsenets Bortflytning blev udlejet til en Flytteforretning, der — *mirabile dictu* — endog fik Lov til at sætte et Skilt op over Kirkens Indgangsdør, der hvor før Kirkens Skytspatron havde staaet, har denne Stemning vokset sig stærk og fremkaldt Projekter til anden Anvendelse. Hvor mange Udkast, der egentlig findes, kan ej udredes uden større Undersøgelse; men de kunde maaske lokkes frem af Mapperne, naar »Architekten« nu begynder med at fremføre de mere kendte.

Ældst er Professor H. C. Ambergs Projekter til Kirkens Genrejsning med nogle Ændringer eller til en helt ny, mindre Kirke, der i Stil sluttede sig til Taarnets, Projekter, der fremkom som Følge af enkelte Mænds varme Interesse

*) Af saadanne Forslag bevares et Udkast i Nationalmuseets Arkiv; det viser langs Vingaardsstræde og Lille Kongensgade to grundmurede enetages Bygninger til Slagterboder. Med Undtagelse af Hjørnerne bestaa Façaderne af spidsbuede Arkader, hvilke i Forening med en Rundbuefrise under Gesimsen skulde tilvejebringe Harmoni mellem Bygningernes og Taarnets Architektur.

for den gamle Kirke, navnlig Porcellænhandler Grave og Direktør, Dr. phil. Carl Jacobsen; fra Udstillingen 1888 erindres jo endnu Ny Carlsbergs Pavillon med St. Nicolai Taarn og Spir. Af disse Udkast vil der muligvis senere blive givet Afbildninger med nærmere Oplysninger.

Dernæst fremkom i 1896 to Projekter, hvis Maal var at faa Slagterboderne bort og Kirkepladsen helt eller delvis omdannet til et med grønne Træer og Skulpturer smykket Anlæg. Det ene Forslag var af Architekt A. Clemmensen, der

Facade mod Nicolaigade.

ARCHITEKT H. E. C. WENCK.

selv nedenfor gør Rede for det, det andet, som blev gengivet i Ill. Tid. B. 37 Nr. 33, af Architekten, Etatsraad J. V. Dahlerup.

Dette sidste, her gengivne Projekt omfatter ikke alene en Udsmykning af Taarnet og et Anlæg paa Slagterbodernes Grund, men ogsaa en Omdannelse af Husrækkerne paa de tre Sider af Pladsen med nye Façader, svarende til Taarnets Stil. En saadan Ombygning, der jo vilde blive kostbar, skulde, som Planen viser, opnaaes ved, at Gaderne omlagdes og Grundejerne saaledes til Erstatning for Udgifterne ved Nybygning fik betydelig Arealforøgelse. Paa den fjerde Side, Nicolaigade, lod en Udrykning af Huslinien sig ikke udføre, og Husene her, der ere

nyere, vist for en Del opførte af P. C. Hagemann og J. A. Stillmann, skulde derfor beholdes indtil videre.

Fra nyere Tid er et Forslag fra Architekt C. Leuning-Borch, der vel delvis gaar i det nyttiges Tjeneste, idet der langs Vingaardsstræde anlægges en Damebadeanstalt, men for øvrigt indrettes Pladsen som et Anlæg. For dette Projekt vil Architekten selv gøre Rede.

Endelig er der i den allerseneste Tid rremkommet et Forslag fra Architekt

ARCHITEKT H. E. C. WENCK.

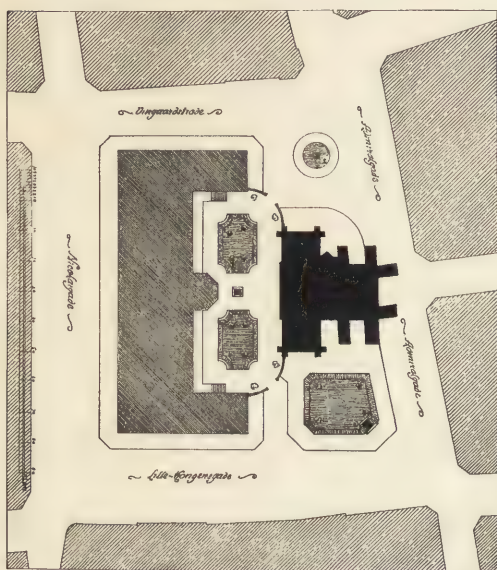
H. É. C. Wenck til Pladsens Benyttelse som Byggeplads for en Statstelegrafbygning, eller vel rettere en af ham udarbejdet Plan til en saadan Bygning paa en af Telegrafbestyrelsen udset Grund.

Som det fremgaar af Tegningerne og af de i Dagspressen fremkomne Beskrivelser, bestaar Bygningen af en bred Hovedfløj mod Nicolaigade og to smallere Sidefløje mod Lille Kongensgade og Vingaardsstræde, ved Mure i Kvartcirkelslag forenede med Taarnet, det Hele omsluttende en som Haveanlæg indrettet Gaardsplads, medens der paa Siderne af Taarnet anbringes smaa Anlæg. Bygningen er beregnet at skulle koste 600.000—700.000 Kr. og tænkt opført

af Granit forneden, røde Mursten foroven med 4 Stokværk, Kviste og de nu uundgaaelige Hjørnekarnapper samt med det gamle Taarn som Afslutning paa Bagsiden af Komplexet.*)

Stueetagen tilhøjre skal være Expedition af indleverede Telegrammer og Telefonsamtale-Boxer for Publikum. Stuen tilvenstre udlejes. Første Sal skal benyttes til Revisionskontorer, paa anden Sal boer Telegrafdirektoratet og her bliver tillige Plads til Stationskontorerne, Kontrollen og Korrespondancen med Udlandet, og oppe paa tredie Sal har man Telegraflokalerne med alle Apparaterne for Afsendelse og Modtagelse af Telegrammer. Fra Stuen gaar de indleverede Telegrammer gennem Elevatorer op til Telegrafisterne.

Hvor tiltalende end dette Projekt kan være i Sammenligning med Pladsens nuværende Benyttelse, er der dog — af andre Aarsager — Grund til at ønske dets Ikke-Realisation og til alt nu at raabe »Vagt i Gevær«.

ARCHITEKT H. E. C. WENCK.

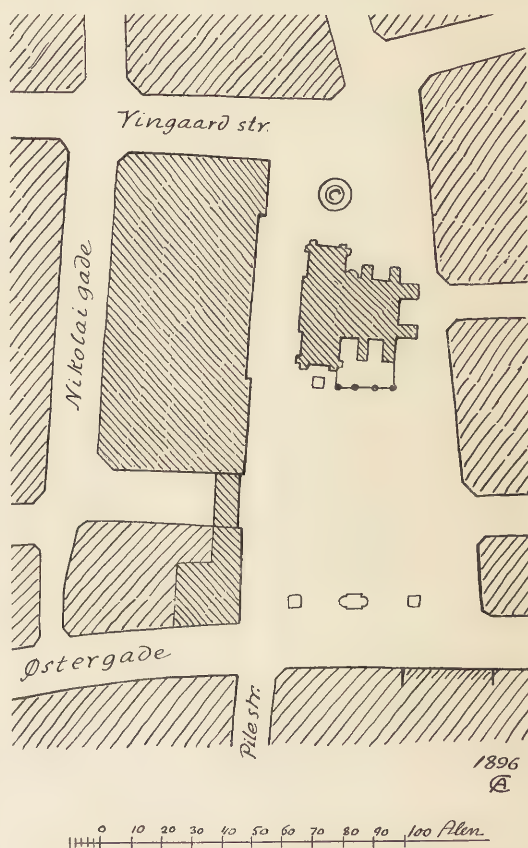
Om Telegrafvæsenet har været heldigt med sit Pladsvalg, er vel tvivlsomt; St. Nicolai Kirkeplads ligger lidt til Siden for Forretningskvartererne, af Hensyn til Taarnet bliver Indgangen til Stationen endnu mere fjernet, og Bygningen faar sin Hovedfaçade mod en rent underordnet, smal Gade. I alle Retninger synes den gamle Postgaards Plads eller en anden Grund paa Strækningen Højbroplads—Købmagergade indtil Rundetaarn langt bedre, og det er aabenbart Billighedshensyn, der have ført Telegrafen hen paa Kirkepladsen, et Udslag af vor bekendte Tilbøjelighed til altid at skulle søge ikke den bedste, men den billigste Grund, kfr. Kgl. Bibliothek og Provinsarkivet. Andre Steder søger man med store Bekostninger at skaffe nye Torvepladser, nye Anlæg, mere Luft i Byen; herhjemme er enhver aaben Plads Genstand for Attentater fra Institutionernes Side, hvilke ikke helme før alle vore Pladser og Anlæg, Rosenborg Have ikke undtagen, ere belemrede med nye Stats- eller kommunale Bygningsværker paa Grund, der haves gratis.

For et Par Aar siden afgaves en Kommissionsbetænkning (se »Meddelelser fra Akademisk Architektforening« II P. 29) om Postgaardsforholdene, hvori der foresloges paa den nuværende Postgaards og Naboejendommenes Grund at opføre en ny Hovedpostgaard bl. a. med Lokaler for hele Statstelegrafen, og nu, da

*) Naar enkelte Anmeldere tro, at Taarnet, set fra Nicolaigades Midte, vil vise sig med den halve Højde over Bygningen, turde det vist være en Misforstaaelse. Paa Grund af Gadens ringe Bredde og Bygningens Højde vil denne sikkert i Virkeligheden helt maskere Taarnet.

»ankommende Pakkepost«s Udflytning til Banegaarden giver bedre Plads paa Grunden, saa at Kommissionsforslaget kan udføres, er der saameget mindre Grund for Telegrafvæsenet til at emancipere sig og skaffe sig en egen Bygning. For Publikum er det en stor Fordel, at Hovedpost- og Hovedtelegrafstationen ere forenede, og, da de begge skulle have en central Beliggenhed med særligt Hensyn til Forretningsverdenens Tarv, maa de i hvert Fald ligge tæt sammen.

Ogsaa administrativt set, maa man holde paa, at de to Institutioner installeres i en samlet Bygning. Det er kun faa Lande, der, som vi, tillade sig den Luxus at have et særligt Telegrafvæsen, andre Steder har man til Baade for Publikum, Funktionærerne og Statens Finantser samlet de to Samfærdselsmidlers Administration og i større eller ringere Grad sammensmeltet Driften. For at denne Fremtidsmulighed ikke skal afskæres os, bør Bygningsprojektet lægges *ad acta*, saameget mere som Postvæsenet, der i en Række af Aar har givet Telegrafen gratis Husly i sin Gaard, ved dets Gennemførelse vilde se Sagen om bedre Lokaler for det selv udskudt *ad calendas græcas*.

ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

Rent teknisk og økonomisk set, er en Forening i samme Bygning fordelagtig. Telegrafvæsenet kræver forholdsvis ringe Plads ved Jorden, Indleverings- og Udleveringslokaler, eventuelt Telefonrum*); Batterierne faa Plads i Kælderen og Apparaterne i øverste Etage, hvor man kan hæve Salen op i Taget til en stor Halle, medens Administrationen paa faa Rum nær kan ligge i de øvre Etager. Postvæsenets store Indleverings- og Udleveringslokaler samt Pakrum maa ligge i Stueetagen, Kælderrum behøves kun i ringe Grad, Administrationen kan ligge i de øvre Etager, og i første Etage kan man henlægge Expeditionen af Posten samt Budsalene, dog ikke uden Gene ved den daglige Tjeneste og med større Administrationsudgifter end, naar de kunne lægges i Stueetagen.

---

*) Som det ses, har Statstelegrafen heller ikke Brug for Halvdelen af Stueetagen i den projekterede Bygning.

Ved en samlet Post- og Telegrafbygning kan man derfor altid opnaa en bedre og mere økonomisk Udnytning af en given Grundflade end ved Fordeling i to særlige Bygninger.

Taler saaledes praktiske Grunde mod det fremkomne Projekt, kunne endelig andre Grunde tillige føres i Marken. St. Nicolai Kirke var den første Kirke, hvorfra Reformationens Lære blev forkyndt her i Byen, — og selv de, der staa Kirkelivet fjernest, vil vel indrømme, at Reformationen var et stort kulturelt Fremskridt —, og den gamle Kirkeplads bør derfor ikke bortsjakres som Byggegrund.

AKCHITEKT C. LEUNING-BORCH.

Er Menighedslivet i den danske Folkekirke saa stærkt, at den ønsker og evner at bygge en ny Kirke paa den gamle, iøvrigt beplantede Plads, bør man ikke forlods afskære denne Mulighed ved et forhastet Salg, og kan Kirken ikke genrejses, bør Grunden og Taarnet benyttes til kulturelle Formaal, til Parkanlæg eller maaske tillige til det meget omtvistelige, men existerende Raadhusmuseum, der næppe længe vil kunne finde Plads i Raadhuset, men vel i Taarnet med nogle Tilbygninger.

Staar der først en Bygning til 700.000 Kr. paa Pladsen, er denne dødsdømt for Tid og Evighed.

Fr. Schiøtt.

II.

I Januar 1896 fremsatte jeg et Forslag til Ordning af Pladsen ved Nicolai Taarn, som jeg foreviste forskellige kommunale Autoriteter. Det blev meget velvilligt modtaget — og henlagt i Magistratens Arkiv. Naar jeg nu tager det

frem igen, er det foranlediget ved et af Architekt Wenck fremsat Projekt til en Telegrafbygning paa de nuværende Slagterboders Sted.

At Nicolai Taarn, som Omgivelserne nu er, ikke kommer til sin Ret, og at det fortjener en bedre Skæbne, derom er vistnok alle enige; men medens Architekt Wenck rimeligvis nærmest har haft den Opgave at finde en passende Grund til Telegrafbygningen og ved det foreliggende Projekt har forbedret Situationen for det smukke Taarn i høj Grad, har det, uden ydre Foranledning, været min Hensigt at bringe Taarnet frem under de bedst mulige Forhold. Og ikke det alene. Men om man i Kjøbenhavn kunde faa en monumental Plads! en lille, fornem, sluttet Plads, umiddelbart ved Færdslen i Byens Midte, lagt med Fliser, prydet med Kunstværker, hegnet af smukke Bygninger, og saa i Tilgift

ARCHITEKT C. LEUNING-BORCH.

et interessant og smukt gammelt Taarn. Naar jeg ser al den Bronce, som er spredt i Ørstedsparken, paa Boulevarden, ved Dronning Louises Bro o. s. v., maa jeg altid tænke paa, hvilken Virkning blot en Del deraf vilde frembringe samlet paa en saadan Plads.

Ved at nedbryde nogle tarvelige Huse ved Østergade i en Længde af mindre end 70 Alen vilde Pladsen være der. Strømmen af Mennesker vilde glide ud over den; foran i Gadelinien Statuer, som Baggrund Nicolai Taarn (foran det vilde bl. a. »David« have en udmærket Plads), ligeoverfor i Østergade »Efterslægten«s smukke, gamle Gaard, paa Siderne elegante Butiker og Restaurants: et Centrum for Byens Liv.

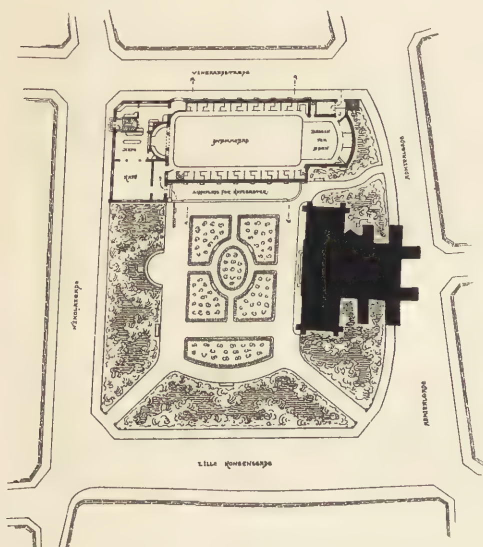
Ganske vist koster det noget at rive Huse ned paa Østergade; men de 2000 Kvadratalen, det drejer sig om, erstattes ved ca. 5000 Kvadratalen med Façade mod Pladsen, som dog vel derved maatte faa en tilsvarende Værdi. Byggegrunden paa Architekt Wencks Projekt giver Kommunen en ren Indtægt,

men mindre Luft; efter min Plan faar Byen en særligt smuk Plads, uden væsentligt anden Udgift end til Udsmykningen. Man kan jo endda faa Telegrafbygningen; men sælges Grunden, hvor Slagterboderne staar nu, uden at samtidigt Husrækken ved Østergade fjernes, saa har det vist lange Udsigter med Pladsen.

A. Clemmensen.

III.

Der blev for nogen Tid siden stillet mig den Opgave at finde en passende Plads til Opførelsen af et »Svømmebad«, nærmest beregnet paa Kvinder og Børn, idet et stedse større Antal af unge Kvinder driver Svømmeidræt. Bygningen skulde være frit beliggende og Bassinet have Ovenlys.

ARCHITEKT C. LEUNING-BORCH.

Det faldt mig ind at kombinere Løsningen af denne Opgave med Slagterbodernes Fjernelse fra Nicolai Plads. At Pladsen kunde tænkes udnyttet til en større Bebyggelse — naar der ikke netop var Tale om Genopførelsen af Kirken —, ansaa jeg for lidet rimeligt.

Som det vil fremgaa af mit Forslag, tænkes der opført en lav En-etages Bygning Syd for Taarnet som en Baggrund for et Have anlæg. De omkransende Busketter skulde være fyldige og farvemættede, medens der i Midten plantedes Roser. Paa forskellige Steder skulde anbringes Bænke, og Indgangene til Anlæget blev dels fra Hj. af St. Kirkestræde, dels fra Halmstræde; endelig skulde der være en tredie, mindre Passage bagom Taarnet som Adgang til Sporvognsfærdslen. I Forbindelse med Badet er tænkt en Kafé, hvis Gæster om Sommeren fik Siddeplads foran selve Badeanstaltens Mur. Anlæget kunde blive et behageligt Opholdssted for Mødre med deres Børn, og der vilde her midt i Byen kunne udvikle sig et ret ejendommeligt Liv nær ved Byens Hovedaare og dog ganske fredet.

Bygningen tænkes opført af røde, haandstrøgne Sten paa en Granitsokkel, Blendingerne mellem Buerne af Kridtsten, Brystningsmuren foran Siddepladsen af Sandsten, Indgangsdøren af Sandsten med rigt ornamenterede Led. Første Sal paa Endebygningen skulde skures og en Frise — Tritoner — af glaserede Fliser indlægges. Ved Indgangen en Kvindefigur i Bronce; Gesimserne dels Murstensmønstre, dels stærkt fremspringende Hængeplatte og Konsoller af Granit, Taget røde Falstagsten.

Indvendig skulde Badet udstyres med grønne Fliser i Bassinet. Muren ved Nichen i Baggrunden skulde have blaa Flisestriber paa hvid Grund, og Søjlerne

foran Nichen skulde være af norsk, grønlig Marmor med en Art Drypstens-ornamentik; Ovenlyset farvet Glas.

For det første ses det ikke, at Opførelsen af den her antydede, lave Bygning væsentlig indskrænker den frie Plads, medens der dog samtidig bydes Kommunen *nogen* Erstatning for Tabet af Lejen for Slagterboderne, og endelig er Muligheden for Kirkens Genopførelse engang i Fremtiden ikke udelukket.

Taarnet skulde naturligvis istandsættes, og jeg har tænkt mig Stueetagen benyttet til mindre, offentlige Forsamlinger.

ARCHITEKT C. LEUNING-BORCH.

Der kunde indsættes et stort Vindue i den store Bueportal og den lille Indgangsdør mod Lille Kirkestræde aabnes. — Maaske »Akademisk Architektforening« kunde blive en af Lejerne, — det skulde være morsomt at holde vore Sammenkomster i Nicolai Taarn. *Det* kunde vel næppe profanere Stedet.

LEUNING-BORCH.

NOGLE KJØBENHAVNSKE GADENAVNE.

Den Konservatisme, som raader ved Landsbyers og Købstæders Opnævnelse i Danmark, og som giver sig til Kende ved, at de allerfleste af disse Navne ere de samme i Dag som for 1000 Aar siden, hersker ogsaa, omend i mindre Grad, naar Talen er om Gadenavne. Af den indre Bys nuværende Gader finde vi derfor en stor Mængde, der har bevaret de gamle Navne fra Reformationstiden, ja endog fra Middelalderen. Fremdeles er der ogsaa i gamle Dage Fasthed og Konsekvens i Navnegivningen; man har aldrig givet en Gade et tilfældigt Navn, men der har gjort sig aldeles bestemte Grunde gældende.

Under Mærket S. N. var der saaledes for nogen Tid siden optaget i et Dagblad en Række Artikler med Oplysninger om en Del kjøbenhavnske Gadenavnes Oprindelse. Da der i disse fandtes Forklaringer, der kan være af Betydning for dette Tidsskrifts Læsere at have paa rede Haand ved flere Lejligheder, vil et Udtog af ovennævnte neppe være uvelkomment her.

Aabenraa nævnes første Gang 1614 som »Aabenraad«, og er jo kendt som en neppe synderlig fin Gade paa Holbergs Tid (»Poeten i Aabenraa«). Mulig

har et enkelt Hus i Gaden været opkaldt efter Købstaden Aabenraa, og hele Gaden har da efterhaanden antaget Navnet.

Amagertorv har dette Navn, fordi det var det Torv, som laa nærmest Amager, men den smalle vestlige Del hed oprindelig Fisketorvet.

Antoniestræde hed oprindelig »Lille Pilestræde«, men omdøbtes, da den hellige Antons Kloster i Nærheden erhvervede en Gaard i Strædet.

Badstustræde kaldtes oprindelig *Strandbadstustræde* efter en Badstue eller offentlig Badeanstalt, der benævnedes »Strandbadstuen«. Allerede i Middelalderen havde man i det mindste 3 Badstuer, nemlig foruden Strandbadstuen en i Kvarteret ved Nikolaj Kirke samt den saakaldte Vommebadstue i *Vommebadstustræde*, en bugtet Gade, der gik ud fra Gammeltorv Syd for Vestergade. Navnet menes at være et Øgenavn paa den tarveligste af Badstuerne, fordi Vandet her kun naaede op til Maven (Vommen).

Brolæggerstræde eksisterede allerede paa de første Oldenborgeres Tid. Det oprindelige Navn var imidlertid *Bennikestræde*, men hvem denne *Bennike* er, som Strædet havde Navn efter, savne vi Oplysning om. I Slutningen af det 15de Aarhundrede boede der i Gaden en velstaaende Mand ved Navn Per Jensen med Tilnavnet *Brolægger*. Ved Køb erhvervede han sig en Del af Gaardene og Grundene i det endnu ikke helt bebyggede Stræde, og allerede 1496 træffe vi det nye Navn som »*Per Brolæggers Stræde*«.

Brøndstræde eller *Store Brøndstræde* hed »Lille Vognmandsgade«, men da Kristoffer Valkendorf anlagde »en skøn Brønd af hugne Sten« i Gaden, fik den sit nuværende Navn, medens den lille Smøge »Bag Volden« omdøbtes til *Lille Brøndstræde* eller »Kjærlingebrønden«, et Øgenavn, der stiller den i stærk Modsætning til »den skjønne Brønd af hugne Sten«.

Didrik Badskærs Gang har faaet Navn efter Raadmand *Didrik Johansen Badskær*, der levede paa Christian den Fjerdes Tid. Denne Gade er den eneste nu eksisterende Levning af den Mængde Gyder og Gange, som det ældste Kjøbenhavn rummede og hvoraf mange var saa smalle, at Genboerne kunde række hinanden Haanden over Gaden fra Hus til Hus. Blandt disse var saaledes *Peder Madsens Gang*, der for 30 Aar fandtes der, hvor nu *Ny Østergades* moderne Huse ligge; den var opkaldt efter den rige Brygger og Kæmner i Staden *Peder Madsen*, Didrik Badskærs samtidige. Selvfølgelig har disse Mænd ikke selv boet i Smøgerne, men de har ejet dem og lejet dem ud til Smaafolk. En Mængde andre Gange omtales fra det 17de og 18de Aarhundrede; vi anføre: *Jokum Trompeters Gang*, *Anders Sværdfegers Gang*, *Murmestergangen*, *Bødkergangen*, *Nissegangen* o. fl. De ere nu alle forsvundne med Undtagelse af Didrik Badskærs Gang.

Dybensgade (tidligere Delfingade) har haft Navn efter en dyb Rende (et Dyb), der paa Reformationstiden adskilte Bremerholm (det nuværende Gammelholm) fra Kvarteret omkring Nikolaj Kirke.

Farvergade hed tidligere Søndergade, og *Fiolstræde* førte fra først af det velklingende Navn: »det lille Stræde, som løber fra Hr. Kantors Port«.

Fredericiagade var oprindelig en Nybodersgade og hed Bjørnegade.

Gammeltorv var Kjøbenhavns ældste Midtpunkt og Middelalderens eneste Torv, der oprindelig strakte sig længere mod Nord end nu, omtrent op til

Studiestræde. Her holdtes Markederne, og omkring Torvet laa de forskellige midlertidige *Boder*, hvor de Handlende havde deres Udsalg. Efter disse Boder har senere flere Gader faaet Navn, f. Eks. Skovbogade (Skobod) og Klædeboderne.

Gernersgades egentlige Navn var Hundestræde, men den kaldtes ogsaa en lang Tid Eldyrsgade.

Graabrødretorv minder ligesom Klosterstræde endnu om det gamle Graabrødrekloster. Paa dette Torv havde i sin Tid *Korfitz Ulfeldt* en prægtig Gaard og Have, der efter Højesteretsdommen over Forræderen inddroges under Kronen, nedreves og siden en lang Tid kaldtes *Ulfeldts Plads*. Her oprejstes ogsaa Skamstøtten med Indskriften: »Til evig Spot, Skam og Skændsel for Forræderen Korfitz Ulfeldt«, og denne Stenstøtte fik Lov at staa paa Graabrødretorv lige indtil 1841.

Grønnegade hører til Københavns ærværdigste Gader; den omtales allerede i det 14de Aarhundrede og førte oprindelig gennem Haver og ubebygget Grønjord, og har Navn herefter ligesom *Grønningen* ved Kastellet.

(Fortsættes.)

CAMPANILEN I VENEDIG.

Red. har modtaget følgende:

Genopbygningen af Campanilen er bleven en Æressag for hele Europa.

Naa ja! En Mand bliver jo ikke kønnere ved at miste Næsen, og har han mistet den, maa han se at faa lavet en forloren af Guld og Sølv ligesom Tycho Brahe's — eller at faa drejet en Voksnæse.

Venedig faar jo nu sin Næse igen — af Guld og Sølv fra hele Verden — nøjagtigt som den, der var, omend ikke slet saa ærværdig.

Men lad os nu samle Pengene og helst en lille Klat i Overskud, at vi dermed i en rum Tid kan brødføde alle Europas Professorer i Architektur, saa lukker vi dem allesammen inde paa Marcuspladsen (udenfor skal alle Kunstsnobberne holde Vagt for egen Regning), og Professorerne slipper ikke ud, før de har nummereret alle Stenene i Grusbunken, at hver kan faa netop den Plads igen, som den havde, at det Hele kan blive ægte, ægte — *om end ikke netop Kunstværk, saa dog ægte Makværk*, det herligste Makværk, som vor paa Makværker saa rige Tid har frembragt.

P. V. J.-K.

Efterskrift.

En ung Mand, som kalkerer lidt for mig, har været saa næsvis at læse dette Manuskript, og i sin indbildske Vigtighed mener han, at det var meget bedre, om unge Architekter byggede en ny Campanile, herligere og skønnere end den gamle, — — — han mener, at blev Taarnet end ikke saa ærværdigt som det gamle, saa kunde det til Gengæld blive smukkere. — —

Han siger, at saadan vilde de have gjort, hvis Ulykken var sket i Renaissancetiden, og at vi netop nu lever i en ny Renaissancetid, hvori det gamle skal genfødes og opstaa forherliget.

Til Lykke for Samtiden har jeg det gale Menneske indenfor mine Vægge,

og jeg skal nok sørge for at give ham tilstrækkeligt at kalkere, saa at Pippet gaar af ham, og han ikke slipper ud, førend Professorerne har Sagen i Orden.

P. V. J.-K.

Endskønt Red. ikke er helt enig med den ærede Indsender, har vi dog ikke villet undlade at optage ovenstaaende Indlæg.

Vi har derimod givet Architekt Axel Berg som »Akademisk Architektforening«s Formand Lejlighed til at gennemse det og har i den Anledning modtaget følgende:

Ovenstaaende Indlæg om Indsamlingen til Genopførelsen af Campanilen i Venedig fremtræder under et Mærke, der i betænkelig Grad leder Tanken hen paa en af Medunderskriverne af Architekternes Opraab. Dette er naturligvis en Tilfældighed, da det næppe kan antages, at en Mand, der selv er med til at anmode Kunstfæller og andre Interesserede om at yde Bidrag til Genopførelsen, vil gøre sig til Talsmand for sin Tegners respektstridige Anskuelser og derved karakterisere sig selv saavelsom os andre Bidragydere — og Indsamlere, som »Kunstsnobber«. Skulde det utænkelige være muligt, vilde Hr. *P. V. J.-K.* vistnok have gjort Ret i at bekæmpe sin Skrivelyst med alle til Raadighed staaende Midler; en Selvfordybelse i det omfattende Kalkerarbejde, som han har i Beredskab til at dæmme op med for sin Tegners fremtidige Ytringslyster, vilde sikkert have bragt ham ud over Fristelsen. Tegneren maa saa hellere have Lov til paa egen Haand at fremsætte sin ikke helt originale Mening. Redaktionen stiller vistnok gerne ved Lejlighed en Spalte til hans Raadighed.

Jeg vægrer mig bestemt ved at tro, at der trods Navneligheden bestaar nogen Forbindelse mellem Indlægets Forfatter og Medunderskriveren af Opraabet, og jeg gør denne sidste en Undskyldning for, hvad der i det ovenstaaende kunde synes at tyde paa, at jeg nærede nogen Tvivl i saa Henseende. Disse Linier er nærmest fremsatte for at paatale et Misbrug, som undertiden afstedkommer ubehagelige Misforstaaelser. Det nemlig, at benytte et Pseudonym, der i alt for høj Grad vildleder den uindviede Læser, idet det foruden at skjule Forfatteren, hvilket jo er Meningen, ligefrem tvinger Læseren til at tillægge en bestemt Person Forfatterskabet.

Axel Berg.

FORSKELLIGT.

Dødsfald. Murermester Otto Emanuel Sørensen, Kjøbenhavn. — Snedkermester Peter Frederik Sørensen, Kjøbenhavn. — Snedkermester Christian Theodor Hansen, Kjøbenhavn. — Architekt F. C. Hellborn, Kjøbenhavn. — Murermester W. Gluud, Nakskov.

Keramiske Arbejder. Ipsens Enkes Terrakottafabrik, hvis Navn har god Klang indenfor dansk Kunsthaandværk, har for at modvirke den tiltagende Indførsel af tyske keramiske Varer, allieret sig med Architekt Thorvald Bindesbøll og Maleren Axel Jensen. Resultatet er blevet en Række smukke og kunstfærdige Arbejder, som Firmaet nu har bragt i Handelen.

I rigt og afvekslende Udvalg er disse Arbejder for Tiden udstillede i Firmaets Forretningslokale. Fra Bindesbølls Haand dels en Samling Krukker med tydeligt Præg af denne Kunstners Ejendommelighed og tillige visende hans Sikkerhed i Behandlingen af Materialet, dels en Række Arbejder, som bærer Vidne om en bevidst Stræben efter stilfuld Ynde. Ogsaa blandt Axel Jensens Arbejder findes Ting af stor Kunstværdi, smukke Krukker, der kan benyttes baade som Blomstervase og som Lampefod, og sirlige Urtepotter, hvis Prisbillighed virkelig er forbausende.

Kunstakademiet. I Løbet af Vinteren 1902—03 holdes der følgende Foredrag for Akademiets Elever:

Kmh., Prof. F. Meldahl: Bygningskunst (Torsdag 8—9).

Prof. Hans J. Holm: Bygningskunst (Fredag 8—9).

Prof. L. Fenger: Dekorativ Kunst (Mandag 8—9).

Docent P. Johansen: Hollandsk Malerkunst i det 17de Aarh. (Tirsdag 8—9).

Docent Blom: Perspektiv (Torsdag 5—6).

Docent Hamburger: Anatomi (Mandag og Fredag 5—6).

Docent Vald. Vedel: Italiensk Renaissance-Kultur i det 14de—15de Aarh. (Onsdag 8—9).

Magister P. A. Rosenberg: Romernes Aands- og Kulturhistorie samt den ældste kristne Tid (Lørdag 8—9).

Professorinde A. Lund læser Italiensk med Eleverne (Tirsdag 4—6).

FORENINGSMEDDELELSER.

Lørdag den 18. Oktober afholdtes Foreningsmøde.

1. Formanden gav forskellige Meddelelser:

a. Fra »Foreningen til lovordnet Udryddelse af Rotter i Danmark« var kommet Opfordring til Indmeldelse; det vedtoges, at A. A. indtræder som Medlem med et Bidrag af 50 Kr. en Gang for alle.

b. Fra Komiteen for Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingen i Paris 1900 er tilsendt et Eksemplar af den officielle Beretning samt en Medaille i Bronce (som bekendt fik A. A. Guldmedaille; denne uddeles ikke, men kan erhverves for 700 à 800 Kr.)

c. Fra »Teknisk Forening« var kommet Forslag om en Henvendelse til Rigsdagen om Indførelse af Metersystemet; det vedtoges, at A. A. slutter sig hertil.

d. Til at deltage i Bedømmelsen af Konkurrencen om »Bohave til et dansk Husmandshjem« (Dansk Husflidsforening) havde Bestyrelsen valgt Architekterne M. Nyrop og Magdahl-Nielsen (se »Architekten«, 5te Aarg. Side 18).

e. Til at deltage i Bedømmelsen af Konkurrencen om et Thing- og Arresthus i Aarhus havde Bestyrelsen valgt Architekterne Estrup og Vald. Schmidt (se »Architekten«, 4de Aarg. B, Side 422).

f. Fra Industriforeningen var tilsendt et af Patentkommissionen affattet Udkast til Lov om Beskyttelse af Mønstre; det vedtoges, at A. A. slutter sig hertil.

g. Fra Bestyrelsen for Klejnsmedemester- og Mekanikerforeningen og for Snedkerlauget var indkommet en Skrivelse (se »Architekten«, 5te Aargang Side 11).

h. Fra Kjøbenhavns Kriminal- og Politiret var kommet en Skrivelse med 20 Bilag, til hvilken Bestyrelsen havde afgivet en Erklæring.

i. Meddelelse om Indsamlingen til Genopførelsen af Campanilen.

2. Statuterne for »Akademisk Architektforenings Understøttelsesfond« vedtoges.

Understøttelsesfonden er stiftet i April 1902 ved frivillige Bidrag. Af Foreningens 139 Medlemmer er der tegnet Bidrag af 125. Ved straks indbetalte Bidrag er Størrelsen af Fonden for Tiden 12000 Kr.; naar de Beløb, der er tegnede til Indbetaling i Løbet af 5 Aar, ere indkomne, vil Fondens Størrelse derved være vokset til 20.800 Kr.

Ved Affattelsen af Statuterne har Hr. Overretssagfører AXEL BANG været juridisk Konsulent.

Til Bestyrelsen for Fondet valgtes enstemmigt D'Hrr. Prof. STORCH, Prof. ALBERT JENSEN, Architekterne G. STEENBERG og FR. CHRISTENSEN samt som Suppleant A. LAURITZEN. Foreningens Formand er, ifølge Statuternes § 7, saalænge han fungerer som saadan, Medlem af Bestyrelsen for Fonden og tillige dennes Formand.

Campanilen i Venedig. 4de Fortegnelse over indkomne Bidrag: Architekt V. Holck 5 Kr. Generaldirektør Ch. Ambt 10. Departementschef A. Krieger 10. Architekt P. V. Jensen-Klint 3. Fuldm. i Kultusmin. Hother Ploug 2. Assistent i Kultusmin. Andr. Seidelin 2. Hof-Dekorationsmaler Vilh. Hansen 25. Hof-Dekorationsmaler Chr. Nielsen 10. Direktør G. A. Hagemann 20. Cand. jur. Gustav Philipsen 10. Architekt H. Glahn 10. Architekt V. Nyebølle 5. Tømrermester Ferd. Hansen 10. G. W. 10. T. H. 5. Museums-Direktør Mollerup 10. Architekt Thorkel Møller 10. Pastor emer. Nyeborg 5. Direktør N. Neergaard 10. Overretssagfører L. Zeuthen 50. En Sten til Campanilen 1. Overretssagfører Ole Jensen 2. Architekt Joh. Jensen 1. Architekt A. Rosen 10. Overretssagf. Snedkerm. K. Rostrup 10. Grosserer Andr. R. Petersen 10. Frøken Anna Schiøtz 2. Architekt P. Chr. Petersen 20. Architekt Axel Møller 10. Architekt S. E. Kühnel 15. Ingeniør H. Bruun 10. Fabrikant Carl H. Sørensen 10. Malermester L. Kruse 10. Murermester I. Chr. Jensen 5. Tømrermester Chr. Iversen 5. Maler Overgaard 5. Architekt Frimodt Clausen 10. Frøken Elise Adler 10.

Med det tidligere indkomne ialt 1411 Kr. 50 Øre. — Hermed sluttes Indsamlingen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

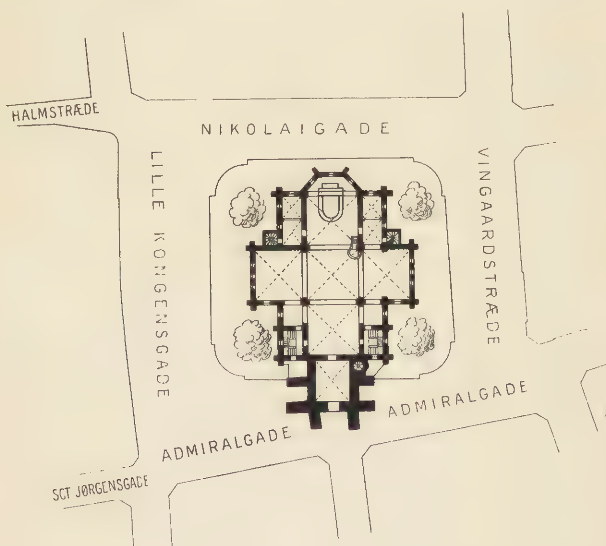
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
D. 31. OKTOBER 1902
5. AARGANG № 5

ST. NICOLAI KIRKEPLADS.

IV.

Hosstaaende Plan viser Størrelsen og Formen af den Kirke, som kunde opføres paa Nicolai Kirkeplads, som den nu er. En Kirke af samme Længde som den gamle kan ikke opføres, da man i sin Tid har solgt og derpaa bebygget den nordre Del af Kirkepladsen.

Man vil heraf kunne se, at Kirkens Areal kan blive 2800 □ Alen, og at der er Plads til store Skriftestole m. m. samt store Pulpiturer.

Omkring Kirken bliver der rigelig Plads til beplantede Anlæg.

F. MELDAHL.

Den Plan, som Kammerherre MELDAHL ovenfor fremsætter til Opførelse af en mindre Kirke, hvori Taarnet indgaar som et væsentligt Led, synes i Virkeligheden at være den mest pietetsfulde overfor det gamle Bygningsværk. Vi har her i

Kjøbenhavn ikke mange architektoniske Levninger fra Fortiden, og det er derfor ret mærkeligt, at Resterne af den gamle Nicolai Kirke i mange Aar har faaet Lov til at staa upaaagtede, medens der f. Eks. lød høje Klager, da de mindre interessante og højst faldefærdige »Seks Søstre« ofredes for en mere tidssvarende Bygning.

Nicolai Kirke var en af Kjøbenhavns ældste Kirker og omtales allerede omkring Aar 1200. Det nuværende Taarn er dog opført langt senere, idet det byggedes i Aarene 1582—91. Men Taarnets Betydning maa ikke alene udmaales efter dets Ælde, det maa tillige erindres, at det var i Nicolai Kirke, at Martin Reinhardt og Hans Tausen første Gang prædikede Reformationens Lærdomme, ligesom det var her, at danske Psalmer første Gang blev sungne. Det tjener kun til liden Ære for den danske Statskirke, at den rolig har set paa, at dette mindeværdige Sted har været overladt til profant Brug, og Skammen er saa meget større, som der uden Besvær — hvad Kendsgerningerne andet Steds fra viser — kan skaffes Penge til Opførelse af Kirker. Det stemmer saa daarligt med det stadigt gentagne Omkvæd om Kirkenøden her i Byen, at Kirkesagens pengeindsamlende Mænd uden Skrupler har kunnet finde sig i, at selve Reformationens Arnested herhjemme i over Hundrede Aar i Ordets bogstaveligste Betydning har været viet til Kødets Lyst.

Intet Under da, at Forretningsaanden herhjemme faar Mod til at regne med Kirkepladsens kostbare Grundareal; at Planer om dettes Benyttelse til praktisk Brug dukker op og diskuteres for ramme Alvor, medens Taarnet dog endnu — mærkværdigt nok — faar Lov til at staa som en gammeldags, men unyttig Kuriositet mellem alle de moderne, praktiske Byggeforetagender.

Det er trist, at man virkelig behøver at lægge et Ord ind for en pietetsfuld Behandling af Taarnet. Og er det ikke næsten som et Jærtegn nu, da vor elektriske Tid har sine Fangarme ude efter den »centralt beliggende« Grund, at Kirkens gamle Spir, som i over Hundrede Aar har ligget gemt i Jordens Skød, atter dukker op for at minde om, at Taarnet har hørt til en Kirke og bør vedblive at gøre det?

Midlerne til atter at rejse en Kirke vil nok kunne skaffes, det er der ingen Tvivl om. Og saa vil hele Spørgsmaalet om Pladsens architektoniske Udformning forhaabentlig komme ganske af sig selv. Det private Initiativ synes jo allerede at pege hen paa en gunstig Løsning, idet den Privatbygning, som er opført mellem begge Kirkestræderne, falder godt sammen med Taarnets Architektur. De ældre Bygninger omkring Kirken vil efterhaanden kunne ombygges, og en enkelt Bygning, der desværre er opført paa Hjørnet af Fortunstræde, vil mulig i en nænsom Architekts Haand kunne forandres, saa at Nicolai Kirkeplads en Gang ad Aare kan blive saaledes, at den gør Fortidens Minder Ære.

T. P.

❦

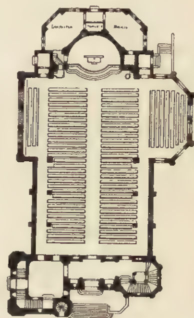
Architekt Clemmensen beder Redaktionen om at oplyse, at en Tankestreg i det forreste Stykke af Teksten til hans Plan af Nicolai Kirkeplads er sat i Stedet for et Komma i Manuskriptet, hvilket giver Ordene en noget anden Mening, end han havde tilsigtet.

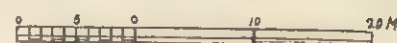
Red.

EN KIRKE I ÖRNSKÖLDSVIK I SVERRIG.

En Konkurrence om Tegninger til Opførelsen af en ny Kirke i Örnsköldsvik i Sverrig er for kort Tid siden afsluttet med det Resultat, at Architekt Gustav Améen erholdt 1ste Præmie, 1500 Kr., medens Architekt Georg A. Nielsson fik 2den Præmie, 1200 Kr., og Architekt Axel Anderberg 3die Præmie, 800 Kr. Da det maaske kan have Interesse at se, hvorledes vore svenske Kolleger tænker en saadan Opgave løst, gengiver vi det foretrukne Udkast efter »Svenska teknologföreningen«s Organ »Arkitektur och dekorativ konst«.

Efter Programmet skulde Kirkens Façader opføres enten af Granit eller Mursten eller af begge disse Materialier i Forening. Dog kunde de ogsaa udføres i Granit og Puds. I ethvert Tilfælde maatte Sokkelen være af Granit og Taget dækkes med Kobber eller Skifer. Kirken skulde rumme 1000 Siddepladser og være forsynet med 3 Indgange, ligesom Sakristiet, der ikke maatte lægges bag ved Alteret i Koret, skulde have egen Indgang samt udstyres med Toiletrum og brandsikkert Arkivrum. Ved Orgelet kunde der blive Plads for 40 Sangere. I Forbindelse med Kirken, men kun med Adgang udefra, burde der endelig anbringes et mindre Begravelseskapel. Bygningsomkostningerne maatte ikke overskride 250,000 Kroner eller højst 275,000 Kroner.

Det hosstaaende Udkast, som skyldes Architekt G. Améen,

vandt ved Bedømmelsen udelt Bifald. Den smukke Bygning bærer et vel gennemtænkt og helstøbt Præg. Som Planen viser, er Alter og Prædikestol synlige fra alle Siddepladser, og Programmets forskellige Fordringer synes løste paa en tilfredsstillende Maade, ligesom Bygningsomkostningerne ikke behøver at overskride den vedtagne Sum.

SUNDHEDSKOMMISSIONEN OG KLOSETTERNE.

I Sundhedskommissionens Forskrifter for Indretning af Klosetter i en Bygnings Etager lyder Nr. III saaledes:

»Gulvet skal dannes af Beton mellem Jærnbjælker, dækket med Terrazzo, Asfalt eller lignende.«

Meningen maa være at skaffe et vandtæt, men ikke et brandfrit Gulv; men hvorfor foreskrive en bestemt Konstruktion? I vore Dage, hvor der stadigt findes paa nye Konstruktioner, er det lidet forudseende at binde sig til én bestemt; og hvad vedkommer det egentlig Sundhedskommissionen, hvilken Konstruktion der benyttes, naar kun Øjemedet, et vandtæt Gulv, opfyldes? der er mange Maader at gøre et Gulv vandtæt paa uden Anvendelse af Jærnbjælker og Beton; der er intet i Vejen for at gøre et Gulv paa Træbjælker vandtæt uden Anvendelse af Jærn. Hvorfor ikke lette Indretningen af gode Klosetrum i Stedet for at vanskeliggøre og fordyre? Det synes at skorte paa bygningskyndige Medlemmer i Kommissionen, ellers vilde disse ganske naturligt have overladt Konstruktionsspørgsmaalet til Bygningsinspektørens Afgørelse; det er jo sket for Skillevæggenes Vedkommende, hvor forskellige Konstruktioner er tilladte.

Terrazzo og Asfalt er ingenlunde de bedste Belægninger til Klosetgulve; det bedste Materiale hertil er et saadant, som foruden at være fugefrit og vandtæt tillige er saa bøjeligt og elastisk, at det kan lægges med Runding op ad Væggenes Sider og binde sig fast til disse; derved fremkommer et virkeligt vandtæt Gulv, hvor der ikke er Fare for, at Vandet kan trænge ned langs Siderne.

Der kunde staa: »Gulvet skal være af et vandtæt, fugefrit Materiale med Rundinger 2 à 3″ op ad Væggene.«

A. GJELLERUP.

NOGLE KJØBENHAVNSKE GADENAVNE.

(Fortsat.)

Hestemøllestræde har sit Navn fra Stadens Hestemølle, der i det 16de Aarhundrede laa omtrent der, hvor det gamle Raad- og Arresthus nu ligger. Det var en ved Hestekraft for Stadens Regning dreven Mølle, der malede Gryn. Det hedder i en gammel Raadstuebog fra 1523, at »Henning Skriver fornøjede den Hollænder, som gjorde den Hestemølle paa Raadhusgaarden, 24 Mark paa Regnskab«. Senere nævnes flere Hestemøller, men det er efter den omtalte, der kun i kort Tid dreves for Byens Regning, at Strædet den Dag i Dag har Navn.

Hyskenstræde indeholder Ordet *Hysken*, der er dannet efter det tyske *Häuschen*, d. v. s.: lille Hus, Nødtørftshus. Gaden førte nemlig ned til saadanne, der laa ved Stranden. I det 16de Aarhundrede blev Hyskenstræde »af Sømmeligheds Hensyn« døbt om til Lasse Vinders Stræde«, men det gamle Navn holdt sig og vandt atter Overhaand, da Betydningen glemtes.

Kattesundet ved man ikke med Sikkerhed Oprindelsen til. Strædet har dette Navn, fordi det førte ned til en Del af Havnen, der hed Kattesundet, men om dette atter kommer af et Ord *Kat*, der betyder Grund, eller det hed saaledes, fordi man her udkastede Aadsler, især døde Katte, er der forskellige Meninger om.

Kirkestræde (store) hed ved Aar 1500 »det Stræde, som gaar af Amagertorv til St. Nikolaj Kirke«.

Klosterstræde, der laa, hvor det endnu ligger, førte fra Vimmelskaftet op til Graabrødrenes Kloster.

Nuværende *Kjøbmagergade* er en Forvanskning af det gamle *Kjøbmangergade* eller *Kjøbmangerstræde*, d. v. s.: Slagterstræde. Navnet hidrører fra Kjødmanger- eller Slagterboderne, der fra deres oprindelige Plads ved Gammeltorv flyttedes herhen.

Klareboderne er opkaldt efter St. Klare Kloster, der laa omtrent ved nuværende Store Brøndstræde, men en Tid kaldtes de »Albert v. Goks Boder« efter Albert v. Gok, der var Borgmester 1518.

Af *Knabrostræde* eksisterede i sin Tid kun det Stykke, der ligger mellem Kompagnistræde og Brolæggerstræde, og det oprindelige Navn var noget vidtløftigt, nemlig »det lille Stræde, som gaar ned til Knud Skrivers Gaard«; først noget senere træffes Navnet *Knagerøgstræde*, hvis Betydning er uvis. Knabrostræde hed i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede Knagbrostræde efter den lille Bro, Knagbroen eller Letbroen, der for Enden af Gaden førte over til Slotsholmen. Denne Bro hed Knagbroen, fordi der midt paa denne fandtes en Knage, der spærrede den for ridende.

Kompagnistræde har Navn efter »Dansk Kompagni«, som oprettedes omkring 1440 og tillige kaldtes Hellig Trefoldighedsgilde; det var et Gildelav af kjøbenhavnske Handelsmænd, og Gildehusets Grund stødte ud til Kompagnistræde.

Kongensgade (lille) var under Kristian II og Frederik I et Areal, hvor der blev opført en Del Boder, der skulde tjene til Embedsbolig for forskellige kongelige Bestillingsmænd, især af Flaaden, og disse Boder hed da »Kongens de lange Boder«.

Kongensgade (store) er opkaldt efter Frederik III.

Kristen Bernikovstræde nævnes først 1620; det er Helten *Christen Barnekow*, om hvis Bedrift paa Skællinge Hede Sagnet fortæller os, der har givet denne Gade Navn.

Krystalgade, der i lange Tider ogsaa hed *Skiddenstræde*, nævnes 1528 som »det Stræde bag Kantors Port, der strækker sig fra Nørregade til Købmagergade«; dette og flere andre lignende Gadenavne maatte naturligvis forsvinde som upraktiske og altfor besværlige for Udtalen.

Landemærket bærer dette Navn, fordi det dannede Grænsen mellem By og Land (Mærke = Oldnordisk merki, betyder Grænseskel).

Lars Bjørnsstræde stammer fra det 15de Aarhundrede og hed oprindelig »Lars Bjørnsens Stræde« efter en velhavende Borger *Lars Bjørnsen*, der havde Ejendom i Gaden. I et Tingsvidne fra 1497 omtales, at Lars Bjørnsens Hustru Sidse har skænket denne Gaard, der laa norden for Vestergade til Petri Kirke. Medens vi saaledes kende lidt til Lars Bjørn, synes Lars Lej ikke at omtales i ældre Aktstykker; det Stræde, der er opkaldt efter ham, hed i det 15de Aarhundrede »det Tværstræde, som løber af St. Pedersstræde og indtil Niels Skrivers Have«.

(Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Dødsfald. Tømrermester F. V. LUND, Kjøbenhavn. — Tømrermester JØRGEN HANSEN ELHOLM, Frederiksberg.

❦

Dogepaladset i Venedig, som har været stærkt paa Tale siden Campanilens Sammenstyrtning, er sikkert mere medtaget af Tidens Tand, end Italienerne vil være ved. Da man for kort Tid siden flyttede nogle Boghylder i en af Bibliothekssalene, opdagedes det, at der var Revner paa Kryds og tværs i Murene, og at ogsaa Gulvet var stærkt medtaget af Bøgernes Vægt. Til Trods herfor er der endnu ikke foretaget noget Skridt til at fjærne Bøgerne og underkaste Bygningen den nødvendige Restaurering.

❦

I New-York foreslaar en Læge, Dr. Northrup, at indrette Husenes flade Tage som en Slags Kuranstalt for Byens Beboere, især som Helbredelsesanstalt for svagelige Børn. Ved Hjælp af en Overbygning af Jærn og Glas vil han derved skabe en Række praktiske Solbade. En Kreds af Rigmænd er bleven saa begejstret over Forslaget, at den agter et indrette et helt Bykvarter med flade Tage og Solbade.

❦

Engelsborg i Rom underkastes for Tiden en højst nødvendig Restaurering. Denne er allerede saa langt fremskreden, at enkelte Rum er blevne tilgængelige for Publikum, saaledes Paverne Alexander VI's og Urban VIII's Olie- og Kornmagasiner samt de historiske Fængsler, der i sin Tid har huset Berømtheder som GIORDANO BRUNO, BENVENUTO CELLINI o. fl.

FORENINGSMEDDELELSER.

Den aarlige Generalforsamling afholdes *Lørdag den 29. November 1902, Kl. 8*, i Industriforeningens Lokale.

Forslag, der ønskes forhandlede paa denne, maa indsendes skriftligt til Bestyrelsen senest 14 Dage forinden.

BESTYRELSEN.

❦

Som meddelt i »Architekten«s forrige Nummer, blev Vedtægten for Understøttelsesfondet vedtaget i Foreningsmødet den 18. Oktober. Nedenstaaende gengives den i sin Helhed:

STATUTER
for
AKADEMISK ARCHITEKTFORENINGS UNDERSTØTTELSESFOND,

stiftet ved frivillige Bidrag i April 1902.

§ 1. Fondet er stiftet med det Formaal at understøtte Enker og Børn efter Foreningens indenlandske Medlemmer, samt at yde en midlertidig Hjælp til Medlemmer, der ved Sygdom eller anden uforskyldt Aarsag er komne i en saadan Stilling, at de trænger til Understøttelse.

§ 2. Som Regel har et Medlem intet Krav paa Understøttelse af Fondets Midler, naar han ikke i mindst de 3 foregaaende Aar har været Medlem af Foreningen, og som Regel har hans Efterladte ligesaa lidt Krav paa Understøttelse, hvis den Afdøde ikke ved sin Død og de sidste 3 Aar før denne var Medlem af Foreningen.

Optagne eller udenfor Ægteskab fødte Børn kan ikke nyde Understøttelse af Fondet, medmindre de forinden Faderens Død er adopterede eller lyste i Kuld og Køn.

§ 3. Kapitalen, der Dags Dato er 12,000 Kr., kan ingensinde angribes; kun Renteudbyttet maa anvendes til Understøttelse. Dog skal der af dette først hvert Aar henlægges mindst 200 Kr. til Kapitalens Forøgelse, indtil denne herved og paa anden Maade har naaet en Størrelse af 100,000 Kr. (jvfr. § 6).

Kapitalen anbringes efter de Regler, Lovgivningen indeholder med Hensyn til Anbringelsen af Umyndiges Midler. Effekterne gives Prohibitivpaategning af Foreningens Revisorer.

Skulde Kapitalen delvis gaa tabt, skal der ikke — uden forsaavidt samtlige Medlemmer af Fondets Bestyrelse (jvfr. § 7) træffer anden Bestemmesse — kunne uddeles nye Understøttelses-Portioner, forinden Kapitalen har naaet den Størrelse, den havde, da Tabet indtraadte.

§ 4. Der uddeles efterhaanden, forsaavidt det dertil disponible Renteudbytte strækker til, og i nedenstaaende Orden følgende aarlige Understøttelser:

I.	Til	Enker,	med Portioner	fra	200	til	400 Kr.	til samlet	Beløb	af	400 Kr.
II.	»	Børn,	» —	»	50	»	100 »	» »	—	»	200 »
III.	»	Enker,	» —	»	200	»	400 »	» »	—	»	400 »
VI.	»	Børn,	» —	»	50	»	100 »	» »	—	»	200 »
V.	»	Medlemmer	—	à	100		»	»	—	»	600 »
											1800 Kr.

Kun undtagelsesvis vil der kunne ydes Tilskud til de 2 ældste Børn, naar Moderen samtidigt oppebærer Enkepension af Fondet, og absolut ikke, hvis Moderen oppebærer fuld Enkepension, 400 Kr.

Er der til Tider ikke Anvendelse for hele Rentebeløbet til det eller de Formaal, hvortil det er bestemt, lægges det ikke uddelte Renteudbytte til Kapitalen.

§ 5. Forøges Kapitalen vedblivende, oprettes der efterhaanden flere Portioner i samme Orden, som anført i § 4, af tilsvarende Størrelse og til samme Formaal, indtil Kapitalen har naaet en saadan Størrelse, at det aarlige Renteudbytte er mindst 3600 Kr.

§ 6. Under Forudsætning af, at Kapitalen og dermed Renteudbyttet vedvarende forøges (udover 3600 Kr. i aarlig Rente), enten ved Tilskud paa forskellig Maade, eller ved at Renteudbyttet til Tider ikke helt uddeles, maa det være overladt til Fondets Bestyrelse — paa Grundlag af de Erfaringer, der er indhøstede i den forløbne Periode, — at træffe Bestemmelse om den fremtidige Anvendelse af det voksende Udbytte.

Har det vist sig, at Forholdet mellem Portionerne til de forskellige Formaal har været det rette, bør dette indbyrdes Forhold blive uforandret. I modsat Fald maa det reguleres ved. at der oprettes flere Portioner af den ene eller anden Art. Dernæst bør det overvejes, om en Forøgelse af Portionernes Antal helt igennem vil være formaalstjenlig, eller om det vil være heldigere først at skride til en gennemgaaende eller delvis Forhøjelse af Portionernes Størrelse.

§ 7. Fondet bestyres af et Udvalg paa 5 af Foreningens Medlemmer. Foreningens Formand er, saalænge han fungerer som saadan, det ene Medlem og tillige Udvalgets Formand. De 4 andre Medlemmer vælges ved simpel Stemmeflerhed paa Foreningens ordinære Generalforsamling for 5 Aar ad Gangen, men saaledes, at der hvert Aar efter Tur — de første Gange ved Lodtrækning — afgaar et Medlem, som dog kan genvælges. Hvert Aar vælges der tillige en Suppleant.

Det første Valg foretages ved simpel Stemmeflerhed af de Bidragydende, som kommer til Stede paa et 8 Dage forud indvarslet Møde; og det næste Valg foregaar først paa Akademisk Architektforenings ordinære Generalforsamling i 1903.

Udvalget bestemmer selv Forretningsordenen og vælger mellem sine Medlemmer Næstformand, en Sekretær og en Kasserer.

Sekretæren og Kassereren kan lønnes.

Regnskabet revideres af Foreningens Revisorer.

§ 8. Udvalget bestyrer og anbringer Kapitalen samt uddeler Understøttelserne og skal paa den aarlige, ordinære Generalforsamling afgive Beretning om Fondets Virksomhed i det forløbne Aar, uden dog af Generalforsamlingen at kunne drages til Ansvar for Bestyrelsen og Anvendelsen af Fondets Midler, medmindre de vedtagne Love og Regler er overtraadte. For eventuelt Tab ved en Kapitalanbringelse, som er i Strid med Lovens § 3, hæfter Udvalgets Medlemmer in solidum.

§ 9. Legater, som muligvis maatte blive skænkede til Foreningen, indgaar under Fondets Midler og anvendes i Overensstemmelse med dets Love og Vedtægter, medmindre det i Overdragelsesdokumentet udtrykkelig er betinget, at de skal have anden Anvendelse. Er de bestemte til Understøttelse efter særlige Regler, bestyres de af Udvalget og anvendes af dette efter Testators Villie.

§ 10. Skulde Akademisk Architektforening nogensinde blive opløst, eller skulde den optage i sig under fælles Bestyrelse andre Sammenslutninger af Architekter, der ikke har den akademiske Uddannelse, som nu er en Betingelse for at blive Medlem af Foreningen, eller en kunstnerisk Uddannelse, som svarer hertil efter Tidens Fordringer, overtager de i Akademiet værende Architekter — eller den Architektgruppe, som træder i deres Sted — Bestyrelsen af Fondets Midler og anvender dem til Støtte for kunstnerisk uddannede Architekter, disses Enker eller efterladte Børn og iøvrigt efter Fondets Love og Vedtægter.

I Tilfælde af Akademiets Ophævelse overgaar Bestyrelsen til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, men Fondets Midler kan aldrig inddrages som Dele af Statens Ejendom.

§ 11. Regnskabsaaret falder sammen med Kalenderaaret. Understøttelser til Enker og Børn betales forud for et halvt Aar ad Gangen, og Ansøgninger om disse Understøttelser maa, for at der i det kommende eller indeværende Regnskabsaar kan tages Hensyn til dem, ledsagede af Leveattest indgives til Udvalget inden d. 15. Novbr. og 15. Maj.

Til Medlemmer betales hele Understøttelsen paa engang efter Ansøgning, der kan indgives paa et hvilket som helst Tidspunkt.

Fondet kan begynde sin Virksomhed d. 1. Juni 1903.

§ 12. Portioner for Medlemmer og Børn bortgives kun for et Aar, Enkeportionerne derimod for 2 Aar ad Gangen. Understøttelsen kan som Regel forventes tilstaaet paany, hvis Enkens eller Børnenes pekuniære Forhold ikke væsentlig forbedres, dog ophører den for Børnenes Vedkommende med deres fyldte 18. Aar.

Indgaar Enken nyt Ægteskab, bortfalder Understøttelsen øjeblikkelig.

Et Medlem kan i samme Regnskabsaar i det højeste oppebære 3 Portioner à 100 Kr. Har et Medlem i samme Aar modtaget mere end 2 Portioner, er han i det følgende Regnskabsaar afskaaret fra at søge Understøttelse af Fondets Midler.

§ 13. Ansøgning om Understøttelse maa ledsages af fornødne Oplysninger, tjenende til at give Udvalget et fuldt paalideligt Indblik i vedkommende Ansøgers pekuniære Stilling, og Udvalget har den Forpligtelse at behandle alle saaledes givne Oplysninger med størst mulig Diskretion.

Trang og Værdighed skal først og fremmest give Adkomst til Understøttelse. Kun hvis den samme Portion søges af flere, der i denne Henseende maa regnes for ligestillede, kan det være berettiget at tage Medlemmernes eller de afdøde Ægtefællers kunstneriske Virksomhed og Betydning for Standen med i Betragtning.

§ 14. Alle Udgifter ved Administrationen: juridisk Bistand, Lønninger, Tryksager osv. afholdes foreløbigt, og indtil andet vedtages paa en Generalforsamling, af Akademisk Architektforening.

§ 15. Statuterne søges stadfæstede ved kongelig Konfirmation.

Saaledes vedtaget i Akademisk Architektforening paa Mødet den 18. Oktbr. 1902.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
D. 7. NOVEMBER 1902
5. AARGANG № 6

KUNSTNERKOLONIEN I DARMSTADT.

Fremkomsten af denne Kunstnerkoloni er et interessant Afsnit i den moderne tyske Kunst- og Kulturhistorie.

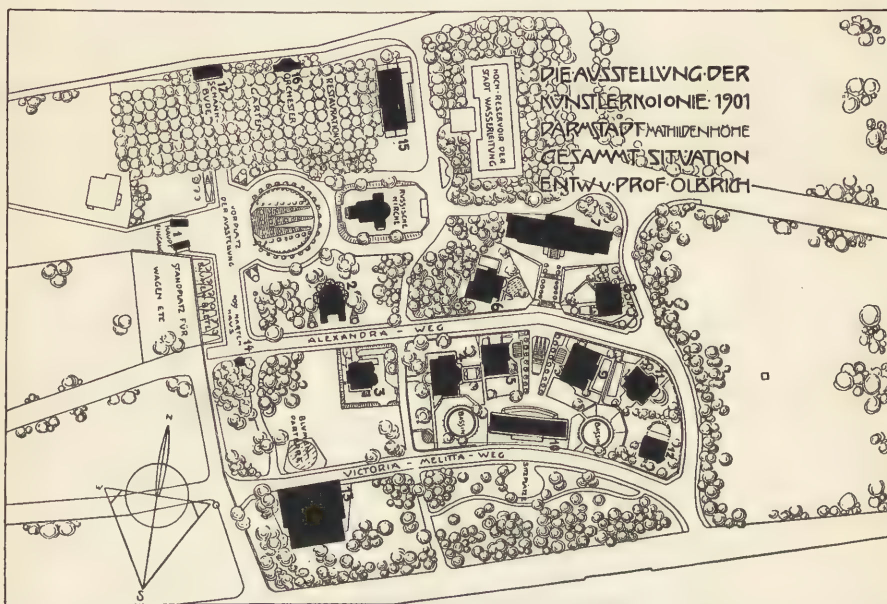
I 1892 døde Storhertug Ludvig IV og blev efterfulgt i Regeringen af sin eneste Søn Ernst Ludvig. Indtil dette Tidspunkt havde Residensen Darmstadt ført en beskeden, idyllisk Tilværelse, som sjælden var bleven afbrudt af Begivenheder, der kunde sætte Sindene i Bevægelse.

Den unge Storhertug af Hessen-Darmstadt ønskede nu at gøre noget for sit Land og sin Hovedstad, hvorved han kunde drage Verdens Opmærksomhed mod denne og samtidig gavne dens Udvikling ved at fremme Kunst og Industri, samt gøre sit Folk delagtigt i Nutidens kunstneriske Bevægelser.

OLBRICHS HUS.

Han kaldte da til sig en Stab af unge og talentfulde Kunstnere, gjorde dem delagtige i sine Planer, indbød dem til at tage Ophold i Darmstadt og stillede sin Park »Mathildenhöhe« til deres Disposition, for at de der kunde opføre deres Boliger og øvrige til Kolonien hørende Bygninger. Dette skete i Juli 1899. De saaledes tilkaldte Kunstnere var følgende: Hans Christiansen, født 1866 i Flensborg; Billedhuggeren Ludvig Habich, født 1873 i Darmstadt; Ciselør Rudolf Bosselt, født 1871 i Perleberg; Tegneren Palviz Huber, født 1878 i Stuttgart, og Maleren Paul Bürch, født 1878 i Strassburg. Til disse fem kom endnu Architekten, Professor Jos. M. Olbrich, født 1867 i Troppan, og Maleren Peter Behrens, født 1868 i Hamborg. Denne ret uensartet sammensatte Kreds af unge Kunstnere fik nu frie Hænder til at udfolde sin Skabeevne og Arbejds-

1. Hovedindgang. 2. Blomsterhal. 3. Peter Behrens Hus. 4. Glückerts Hus I. 5. Glückerts Hus II. 6. Christiansens Hus. 7. Ernst-Ludvigs Hus. 8. Olbrichs Hus. 9. Habichs Hus. 10. Pavillon für Flächenkunst. 11. Kellers Hus. 12. Deiters Hus. 13. Skuespilhus. 14. Udsalgskiosk (Postkort). 15. Restaurant.

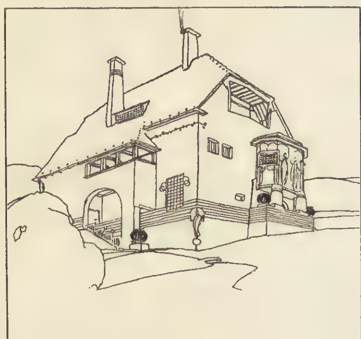
kraft, og med saa stor Energi tog den fat, at den allerede efter et Aarstids Forløb havde skabt en Samling af Bygninger, som ved deres originale Ydre og hele pragtfulde Udstyr nok skulde vække Opmærksomhed helt ud over Tysklands Grænser.

Udstillingsparken paa »Mathildenhöhe« rummer 14 à 15 Bygninger, hvoraf de fleste har Villa-Karakter. Øverst paa Højen ligger den største af Bygningerne, det saakaldte »Ernst-Ludvig-Hus«, der har en langstrakt, fladtrykt Façade med store Murflader, og er særligt iøjnefaldende ved sin store, brede Portal, foran hvilken et Par nøgne Kæmpefigurer, Mand og Kvinde, dominerende overskuer hele Terrænet. Denne Bygning var bestemt til at være Kunstnernes fælles Arbejdsbygning, hvor hver dog havde sine egne Lokaler.

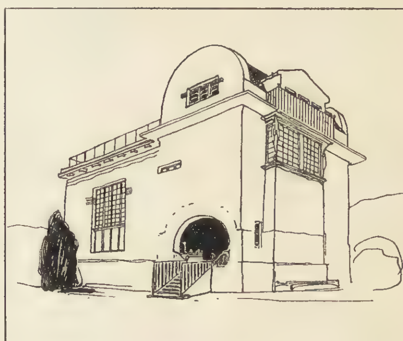
Ligeoverfor ligger en anden, større Bygning, der fik Navnet »*Pavillon für Flächenkunst*«, fordi den var bestemt til Udstilling af Tæpper, Tapeter o. lign.

Imellem disse to Bygninger er fire mindre Pavilloner eller Villaer, hvoraf de to, nemlig »Hans Olbrich« og »Hans Christiansen« skal omtales med et Par Ord.

Hans Olbrich er ligesom de fleste af de andre Bygninger opført af denne Kunstner og er stærkt præget af hans Ejendommelighed. Det Ydre, hvoraf ovenstaaende gives et Billede, ligner nærmest en Sommervilla, men i Murenes Dekoration og i de øvrige Detailler opdager man snart, at det ikke er et almindeligt Landliggerhus, man har for sig; og kommer man ind i den store Forstue og Hal, som gaar gennem Bygningens to Etager, træder Originaliteten endnu skarpere frem. En pragtfuld Portière adskiller denne Hal fra Arbejdsværelset, og paa denne Portières udmærket sammenstemmede Farver falder det fulde og kraftige Dagslys fra Hallens store Vindue i den modsatte Endevæg. Paa en Balkon over Indgangsdøren er Pianoet anbragt; man hører Tonerne i Luften, men man aner ikke straks, hvorfra de kommer. En af Væggene fyldes ganske af den store Kamin, hvis Overdel er af mørkt, grønt Egetræ, der svarer til Vægfarven i Rummet, hvori der findes et Præg af Alvor og Værdighed i Modsætning til Spisestuen, som er holdt i lyse og venlige Farvetoner.

CHRISTIANSENS HUS.

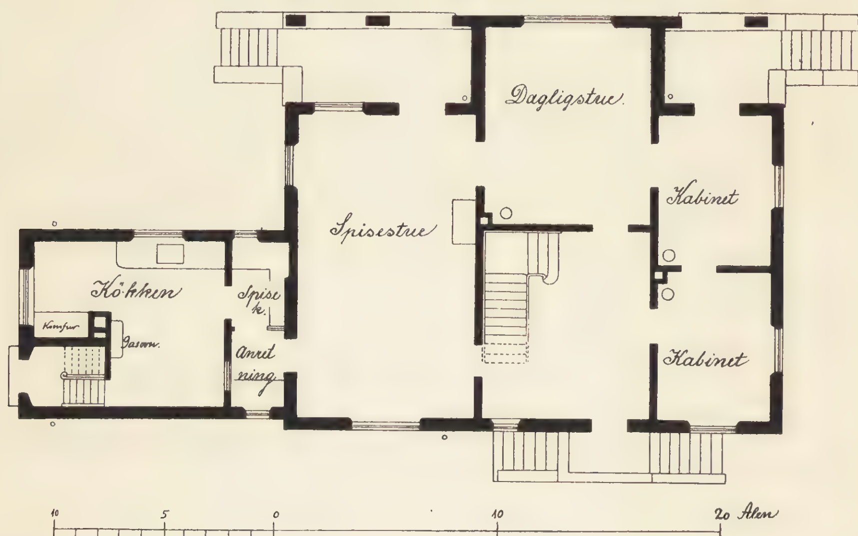
GLÜCKERTS HUS.

Den anden Villa, som har vakt en Del berettiget Opsigt, er Hans Christiansens Hus, der bærer Navnet »*Villa in Rosen*«. Den er tegnet af Olbrich, men dekoreret af Christiansen selv, og det er navnlig Dekorationen, der har tildraget sig den største Opmærksomhed. Det er en blændende Farvepragt, som møder Beskueren af denne Bygning: rødt Træværk og røde Bjælker, grønt Tag med blaat Mønster, hvide pudsede Vægflader med Maleri og Mosaikdekoration, og gennem alt gaar Rosen som det ledende Motiv. I Vægge og Tæpper, i Træ og Metal, overalt vælder Roserne frem, store udfoldede Roser, røde og gule Farvenuancer, uden gentaget Ensformighed; snart som tunge Kranse og Friser, snart i stærkt stiliseret Form med sære Linier og brede Konturer. Der er Farver og Fantasi i dette Hus.

Og saaledes har hver af disse Bygninger sine Ejendommeligheder; skønt de fleste af dem var tegnede og opført under Olbrichs Ledelse, var Dekorationen og Udstyret udførte af de andre Kunstnere, som hver fik Lov til at indrette og udstyre sin Bolig efter egen Smag og Forgodtbefindende. Kun en af dem,

nemlig Maleren Peter Behrens, byggede og gennemførte fra først til sidst sit eget Hus.

Megen Energi og Flid er bleven udfoldet af den unge Kunstnerskare under dette Arbejde, og med Tilfredshed har den kunnet se tilbage paa sit Værk. Vel har Kritiken paa mange Punkter været stræng og berettiget, men den har dog ikke kunnet frakende denne Udstilling Betydning paa Grund af dens Originalitet og Iderigdom; den har under sin Tilblivelse sat en Mængde Haandværkere i Arbejde, som herved har faaet Øjnene op for nye Former og nye Arbejdsmetoder, og der er ved Samarbejdet mellem dem og de unge talentfulde Kunstnere vakt Interesse for Kunsthaandværket. Arbejderne er bleven tvungne til at lægge mere Aand og Agtpaagivenhed for Dagen ved deres Haandværk, end de i Almindelighed har været tilbøjelige til.

VILLA VED RUNGSTED. ARCHITEKT TH. BINDESBØLL.

Forsaavidt var alt godt; men da skete uventet og brat et Brud, som næppe vil have de heldigste Følger for Fremtiden. Fra Udstillingens finansielle Administration blev der stillet Fordringer til de unge Kunstnere, som disse ansaa det for under deres Værdighed at imødekomme, og Resultatet af denne Meningsforskel blev, at enkelte af Kunstnerne straks rejste bort. Blandt Kunstnerne indbyrdes var der ogsaa opstaaet Jalousi, og Borgerne i Darmstadt, der i Begyndelsen var komne den unge Kunstnerkreds overordentligt venligt imøde, havde til Gengæld herfor mødt en kold Overlegenhed, der hurtig havde skabt en vis Modvilje mod Kolonien. Hvor imidlertid den egentlige Grund til Bruddet laa, er ikke let at afgøre; men sikkert er det, at det af Hertugen tilsigtede Maal, at skabe en smuk, borgerlig Kunst, ikke er bleven naaet ved dette første Forsøg; dertil var der bleven arbejdet med alt for stor Flothed og med Anvendelse af alt for kostbare Midler og Materialier. Naar man engang imellem havde forsøgt at danne tarveligere, men dog stilfulde og originale Møbelformer, opnaaede man alligevel kun at faa, hvad Tyskerne meget betegnende kaldte: en Fattigmandsstil for rige Folk.

Endnu ved man ikke med Sikkerhed, om Kolonien vil blive fortsat; men selv om dette sker, bliver det vistnok under noget ændrede Former og efter Grænser, der afstikkes paa Grundlag af de Erfaringer, som man ved dette interessante, men sikkert kostbare Forsøg har indhøstet.

VILLA VED RUNGSTED.

Ved Strandvejen, et Stykke Nord for Rungsted, lader Kunsthandler Kleis opføre en Villa efter Tegning af Architekt Thorvald Bindesbøll. Bygningen, hvoraf hosstaaende gengives et Par Façader og Plan, opføres helt af Grundmur. Façaderne pudses og hvidtes, og de paa Gavlene samt over Døre og Vinduer antydede Ornamenter modelleres i Puds og hvidtes ligesom Façaderne. Taget dækkes med sorte, glaserede Falstagsten. Bygningens Opførelse er taget i Entreprise af Murermester Leffland for 20,000 Kr.

VILLA VED RUNGSTED. ARCHITEKT TH. BINDESBØLL.

NOGLE KJØBENHAVNSKE GADENAVNE.

(Sluttet.)

Læderstræde er en folkelig Omdannelse, der intet har at gøre med Læder, men er opstaaet af *Ladbrostræde*, Gadens Navn i det 14de—13de Aarhundrede. Navnet stammer fra en Anløbsbro for Skibe, der hed *Ladbroen*, og som laa ved Havnens vestligste Ende; det var den Bro, hvor Skibene ladedes, »Ladebroen«; før Handelskompagniets Oprettelse kaldtes Kompagnistræde ogsaa for Ladbrostræde.

Magstræde har samme Udledning som Hyskenstræde, idet et »Mag« paa ældre Tiders Sprog ogsaa betegner et Nødtørftshus.

Mikkelbryggersgade skal være opkaldt efter en i øvrigt ukendt Mand Mikkel Brygger.

Nyboder er som bekendt anlagt af Kristian IV. Da Flaaden paa denne Konges Tid blev »Landets Pryd« og »Kongens Øjesten«, var det naturligt, at Embedsboligerne »Kongens de lange Boder« blev udvidede, saa at alt Flaadens faste Mandskab fik Friboliger. Kongen lod derfor opføre *Nyboder* eller »*Kongens de nye Boder*«, helt udenfor den daværende By, og gav personligt 1641 Gaderne alle deres ejendommelige Dyre- og Plantenavne, af hvilke en stor Del ere bevarede den Dag i Dag, saaledes som *Merian-*, *Timian-*, *Krusemynte-* og *Salviegade*, alle opkaldte efter Planter, og *Ulvegade*, *Rævegade*, *Kamelgade* og *Hindegade* efter Dyr. Enkelte som *Løvegade* og *Kattegade* findes ikke mere, og nogle af Nybodersgaderne have senere antaget andre Navne f. Eks. *Klerkegade*, der oprindeligt bestod af *Hjortestræde* og *Lavendelstræde*.

Peter Hvitfeldtsstræde er fra Slutningen af Frederik den Andens Regering og opkaldt efter Norges Rigskansler *Peter Hvitfeldt*.

Pilestræde har Navn efter en stor Gaard, *Pilegaarden*, der midt i det 15de Aarhundrede af en Privatmænd skænkedes til Nikolaj Kirke.

Prinsensgade er opkaldt efter daværende Kronprins, senere Kristian V.

Regnegade (store) hed oprindelig *Regnfanggade* af Plantenavnet Regnfang, hvilken Plante man maa antage har vokset i rigelig Mængde paa Grundene omkring Gaden og vel ogsaa i selve denne.

Sankt Pederstræde, der førte forbi den gamle St. Peders Kirke og *St. Gertrudstræde*, der gik til St. Gertruds Kloster, er blandt de ældste af Byens Gader, sidstnævnte der ogsaa i gammel Tid benævnes »det Stræde, som løber ind til St. Gertrud«. Da det gamle Kloster ved Reformationen omdannedes til Hospital, fik Strædet en Tid Navnet »det nye Spitaliestræde«, men denne Betegnelse formaaede dog ikke at trænge igennem.

Skindergades Navn stammer fra Skindernes (d. v. s.: Garvernes) Boder. Nuværende Skindergades østlige Del hed oprindelig *Graabrødrestræde*, medens den vestlige Del fra Skovbogade til Volden kaldtes »Klædeboderne« og kun den midterste Skindergade.

Skovbogade kommer af *Skoboderne*, d. v. s.: de Boder, hvor Skomagerne havde deres Udsalg. En Tid kaldtes Gaden ogsaa *Suderboderne*, af det gamle, danske Ord Suder, d. v. s. Skomager.

Snaregade har Navn efter *Erland Snare*, der var Raadmand i Staden i Slutningen af det 14de Aarhundrede og ejede en prægtig Gaard her, der hed *Snares Gaard* (nu Nr. 14).

Studiestræde hedder saaledes, fordi »Studiegaarden« eller Universitetet havde Plads der.

Teglgaardsstræde minder os om Kjøbenhavns ældste *Teglgaard*, der har ligget Øst for Strædet tæt under den gamle Vold. Teglgaarden, som ejedes af Staden, leverede brændte Sten og Tagsten til de Nybygninger, der paa Reformationstiden afløste de gamle, faldefærdige Rønner med deres klinede Lervægge og Straatage. Den nævnes første Gang 1505, da det omtales, at Raadmand Mathias Busk havde til Gode af Byen 150 Mark for den Teglstenslade, som han lod bygge af ny.

Vimmelskaftet hed oprindelig Tyskemannegade. Det gamle Navn antyder for os, at den mægtige Hansas Købmænd her havde deres Forretninger og Pakhuse, og ved Siden af Tyskemannegade træffe vi en Tid ogsaa Benævnelsen *Kjøbmannegade*. Da Klædeboderne og Skovbogade bleve faste Gader, dannede de i Forening med Tyskemannegaden en Figur, der lignede Skaftet paa det Snedkerredskab, som benævnes en »Vimmel«, og det hele fik da Navnet *Vimmelskaftet*.

Vingaardsstræde har Navn efter en gammel Gaard, der tilhørte Kronen og i den ældste Tid har hedt Østergaard, men fra Begyndelsen af det 15de Aarhundrede benævnes *Vingaarden*; den laa omtrent, hvor nu Nr. 6 i Vingaardsstræde findes. Til Gaarden hørte de kongelige Haver, hvor der bl. a. ogsaa dyrkedes Frilands-Druer. Vingaardsstræde var allerede til ved Frederik den Førstes Regeringstiltrædelse, og fra samme Tid stammer ogsaa *Lille Kongensgade*.

Vognmagergade hed egentligt »Vognmandsgade« efter en eller anden bekendt Vognmand, der haft Ejendom her, maaske ogsaa efter en Grundejer, der har haft Tilnavnet Vognmand (sammenlign Brolæggerstræde).

Værnedamsvejen er opkaldt efter en historisk Person. Omtrent Aar 1700 nævnes nemlig »Verner Dams Grunde« som liggende ved St. Jørgens Sø. Værnedamsvej er altsaa egentlig »Verner Dams Vej«, og den nuværende Form er en ganske interessant folkelig Forvanskning af det gamle Navn.

Allerede i Middelalderen træffe vi i Kjøbenhavn de fire Gader, som næsten enhver Købstad ejer, nemlig Nørregade, Søndergade, Østergade og Vestergade. Verdenshjørnet, mod hvilket Gaden ligger, er noget af det, der først faldt i Øjnene, og det er derfor naturligt, at denne Betegnelsesmaade har været anvendt ogsaa i Kjøbenhavn. *Nørregade*, *Vestergade* og *Østergade* gik i Middelalderen omtrent, hvor de nu gaa; *Søndergade* bærer nu Navnet *Farvergade*. I Middelalderen fortsatte denne Gade sig ligesom nu i *Kompagnistræde* og *Læderstræde*.

Betragter man de ældste eksisterende Grundtegninger over Kjøbenhavn fra det 16de Aarhundrede, ser man, som rimeligt er, væsentlige Forskelligheder mellem før og nu. For det første var Byens Udstrækning for 3—400 Aar siden ikke saa stor som vore største Provinsstæders nu til Dags; kun den ældste Del af det, vi nu betegne som Kjøbenhavn *K*, udgjorde den Gang Danmarks Hovedstad, og hvis man ganske kort vil angive denne Bys Grænser, kan det ske ved at nævne følgende Yderpunkter: Mod Vest Vesterport ved den nuværende Raadhusplads og Jermers Taarn ved Enden af St. Pederstræde; mod Nord Nørreport ved Enden af Nørregade samt Landemærkets østlige Ende; mod Øst Østerport, efter sin Farve ogsaa kaldet Rødeport, et lille Stykke ude paa Kongens Nytorv.

Mod Syd dannedes Byens Grænse af Vandet. der skilte Slotsholmen fra det faste Land; det sydvestligste Punkt var omtrent, hvor Vartou ligger. Endvidere maa man mærke sig, at de gamle Gaders Retninger og Navne vare delvis forskellige fra de nuværende Forhold. Alligevel er der i Hovedtrækkene mange Ligheds-punkter mellem Fortid og Nutid, og Byens Hovedstrøg gik for 400 Aar siden, hvor det endnu gaar, fra Gammeltorv til Tyskemannegade (nuv. Vimmelskaftet), over Amagertorv, gennem Østergade til Østerport.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1901.

Af dette voluminøse Værk anføres følgende, som formentlig vil have Interesse for »Architektens« Læsere:

Kjøbenhavnsk Statistik i 1901.

Den 1. Januar 1901 skete Indlemmelserne af Valby- og Brøndshøjdistrikterne under Kjøbenhavns Kommune. Byens Areal, der i Forvejen udgjorde 4,250 Land, er derved bleven forøget med 5,781 Tdr. Land og bedækker nu en Flade paa 10,031 Tdr. Land eller omtrent 1 □ Mil. Heraf falder paa de indenbys Kvarterer (indenfor den ældre Voldlinie) 440, paa Kristianshavn 760, Voldkvartererne (indbefattende Søerne) 610, Forstæderne 2,370, Valbydistriktet 2,093, Brøndshøjdistriktet 3,688 og Frihavnskvarteret 70 Tdr. Land.

Et Forhold, som paa mange Maader griber ind i Byens Liv, er Byggevirksomheden. Om denne meddeles følgende Oplysninger. Først om fuldførte Bygninger, hvis Antal for 1901 og 1900 fremgaar af nedenstaaende Tabel, der omfatter hele Byen, altsaa ogsaa de indlemmede Valby- og Brøndshøjdistrikter.

	1901 Antal	*1900* Antal
Bygninger med Beboelse	242	585
— udelukkende bestemte til Forretningsbrug	65	104
Hoteller	»	1
Offentlige Bygninger	4	18
	311	708

Der er altsaa kun 311 Bygninger i 1901 mod 708 i 1900, og Tilbagegangen er stærk baade for Forretningsbygninger og særligt for Beboelseshuse. Med Hensyn til disse maa det bemærkes, at den uhyre Nedgang fra 1900 til 1901 — betegnet ved Tallene 585 til 242 — udelukkende falder paa de indlemmede Distrikter. Medens Antallet af nye Bygninger med Beboelseslejligheder for det gamle København udgjorde 220 i 1901 mod 217 i 1900, er der for de indlemmede Distrikter en Nedgang fra 368 til 22, hvilket for en væsenlig Del forklares derved, at flere af de af Arbejderforeninger iværksatte Byggeforetagender have fundet deres Afslutning i 1900. De nyopførte Beboelseshuse fordelte sig efter Antallet af deri indeholdte Lejligheder saaledes:

Bygninger med	Det gamle Kjøbenhavn.	De indlemmede Distrikter	Til sammen	Deraf Bygninger udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder. (Pigekammer regnet som Værelse).
1—2 Lejligheder	69	12	81	67
3—9 —	38	9	47	31
10—19 —	59	»	59	43
20—50 —	54	1	55	50

Til Forstaaelse af Byggeforholdene i 1901 maa man kende Antallet af nytilkomne Lejligheder. For Beboelseslejlighedernes Vedkommende findes Oplysningerne i den følgende Tabel, hvor Lejlighederne ere delte i visse Hovedgrupper efter deres Værelsesantal og sammenstillede med de tilsvarende Tal for de foregaaende Aar. I Tallene er Pigeværelserne ikke regnede med som Værelse.

	1901	*1900*	*1899*	*1898*
Antal Lejligheder paa:				
1 Værelse......	82	59	39	31
2 Værelser.....	1,371	1,325	959	447
3 —	1,086	2,197	933	626
4 —	188	400	166	152
over 4 —	145	190	107	160
	2,872	4,171	2,204	1,416

Ogsaa her finder man en betydelig Tilbagegang i Antallet af nye Beboelseslejligheder i Forhold til det foregaaende Aar, men væsenligt anderledes stiller Forholdet sig, naar man sammenligner 1901 med 1898 og 1899 (Lockoutaaret). Man bemærker, at den uhyre Tilvækst i Antallet af Treværelseslejligheder, ogsaa set i Forhold til det samlede Antal Lejligheder, har kulmineret i 1900, men Tilvæksten i disse Lejligheder er endnu meget betydelig. Ogsaa her skyldes Tilbagegangen væsenligt de indlemmede Distrikter, der i 1901 møde med kun 91 nye Lejligheder mod 1,014 i det foregaaende Aar.

Det har Interesse at sammenligne de nævnte Tal med Statistiken over ledige Beboelseslejligheder. Fra April 1896 til April 1902 stillede Antallet af ledige Lejligheder sig som følger, idet man for Ensartethedens Skyld kun har taget Hensyn til Kjøbenhavn indenfor Byens tidligere Grænser.

1902	*1901*	*1900*	*1899*	*1898*	*1897*	*1896*
2,839	2,282	719	478	540	1,063	1,645

Det meget store Antal nye Beboelseslejligheder i 1900 har givet sig Udslag i den saa betydelige Tilvækst i de ledige Lejligheders Antal fra April 1900 til April 1901. Men den opadgaaende Bevægelse i Antallet af ledige Lejligheder fortsættes videre, om end langt fra saa stærkt, fra 1901 til 1902 trods Nedgangen i Antallet af nytilkomne Lejligheder. Dette tyder paa, at Kjøbenhavn ikke nu er inde i en Periode, hvor Behovet for nye Beboelseslejligheder er i stærk Stigen. Af ledige Beboelseslejligheder ved April Flyttedag 1902 fandtes der desuden i Valby 46 og i Brøndshøj 181.

Antallet af Forretningslokaler, fuldførte i 1901, udgør for hele Kjøbenhavn 356, hvoraf 233 Butikker. Det store Flertal af disse, nemlig henholdsvis 343

og 225, faldt paa det gamle Kjøbenhavn. Til Sammenligning meddeles, at de til sidstnævnte svarende Tal i 1900 vare 475 og 387 og i 1899: 321 og 147.

Med Tallene for nyindrettede Lejligheder har det Interesse at sammenholde Oplysninger om det nytilkomne Etageareal, der stillede sig saaledes:

	1901 □ Alen	*1900* □ Alen	*1897—99* □ Alen
Indenbys Kvarterer...	150,041	4,322	31,049
Voldkvartererne	53,406	24,170	59,466
Udenbys Kvarterer*)..	612,684	691,081	370,512
	816,131	719,573	461.027
Valbydistriktet.......	9,385		
Brøndshøjdistriktet ...	23,906		
	849,422		

For Valby- og Brøndshøjdistrikterne, der først med 1901 ere komne ind under Kjøbenhavn, omfatte Oplysningerne kun dette Aar. For det gamle Kjøbenhavn viser Aaret 1901 Fremgang, ikke alene i Forhold til Aarene 1897—99, men ogsaa til 1900, trods det færre Antal nye Lejligheder. Forklaringen er den, at det Tidspunkt, da Bygningen ved Bygningsattestens Udstedelse erklæres for færdig, og dens Inddragelse under Beskatningen ikke falder sammen, og der derfor under Tilvæksten i Etagearealet kan findes et større Antal Bygninger, for hvilke der allerede er givet Attest i det foregaaende Aar.

Endelig skal anføres Tilvæksten i Assurancesummen. Man holder sig her til de to store Selskaber »Kjøbenhavns Brandforsikring« og »Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger«, da Tallene for disse jo i Hovedsagen karakterisere Bevægelsen i de samlede Assurancesummer**). Tallene omfatte kun Byen indenfor dens tidligere Grænser:

Ved Udgangen af Aaret.	Assurancesum. Kr.
1896	569,513,069
1897	584,624,636
1898	605,203,296
1899	629,205,146
1900	657,879,063
1901	696,391,974

Tilvæksten for 1901 er meget betydelig og c. 10 Millioner større end for 1900. Sandsynligvis maa en Del af den reelle Værditilvækst i 1900 være overført til det følgende Aar, derved at den endelige Vurdering til Assuranceefterretning først har fundet Sted i det sidstnævnte. Aarene 1900 og 1901 vise tilsammen en Tilvækst i Vurderingssummen alene for det gamle Kjøbenhavn paa

---

*) Herunder Amagerbro.

**) Da Driftsaarene for de to Selskaber ikke falde sammen med Kalenderaarene (for Kjøbenhavns Brandforsikring gaar det fra 1. Oktbr. til 30. Septbr., for Landbygningernes Brandforsikring fra 1. April til 31. Marts), har man for hvert Selskab regnet Driftsaaret lig med det Kalenderaar, med hvilket det nærmest falder sammen.

op imod 70 Millioner Kroner, et Tal, der taler om en stærk Byggevirksomhed i disse Aar. For de indlemmede Distrikter udgjorde Assurancesummerne for faste Ejendomme indtegnede i de to nævnte Selskaber d. 1. April 1902 31,558,081 Kr. mod 29,387,641 Kr. ved samme Tidspunkt i det foregaaende Aar.

Til Oplysning om, hvorledes Byggevirksomheden stillede sig ved Indgangen til 1902, skal anføres Tallene for Beboelseslejligheder i Bygninger under Opførelse ved Udgangen af de tre sidst forløbne Aar. Oplysningerne omfatter kun Kjøbenhavn og Brøndshøj, da Forholdet for Valbys Vedkommende ikke er oplyst for alle Aarene:

Beboelseslejligheder med	1. Januar *1902*	1. Januar *1901*	1. Januar *1900*
1 Værelse	29	2	52
2 Værelser	1,153	1,188	1,133
3 —	1,253	829	1,503
4 —	195	126	343
over 4 Værelser	156	168	264
Ialt	2,786	2,313	3,295

Man kan anvende et enkelt Værelse som Sammenligningsmaalestok, idet man ligefrem sammentæller Lejlighedernes Værelseantal*). Derefter var Antallet af Beboelsesværelser i Bygninger under Opførelse i Kjøbenhavn og Brøndshøj:

1. Januar 1902	1. Januar 1901	1. Januar 1900
8,624	7,225	11,296

Det stærke Tilbageslag ved Begyndelsen af 1901 er i 1902 blevet afløst af nogen Opgang, der vilde være betydelig større, naar Hensyn toges til Byggevirksomheden i Sundbyerne**).

For Forretningslokaler og Butiker derimod er den nedadgaaende Bevægelse fortsat op til 1. Januar 1902, som det ses af nedenstaaende Tal, der angiver Antallet af saadanne Lejligheder i Bygninger under Opførelse:

	1. Januar 1902	1. Januar 1901	1. Januar 1900
Forretningslokaler	28	80	146
Butiker	198	242	329

For begge Grupper af Lejligheder tilsammentagne er Tallet den 1. Januar 1902 ikke engang halvt saa stort som den 1. Januar 1900.

(Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Forfatterret og Kunstnerret. Den 14. Okt. fremsatte Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet i Folkethinget Forslag til Lov om Forfatterret og Kunst-

*) Pigekammer er regnet som Værelse.

**) En lignende Beregning for Sundbyerne — Oplysninger fra Frederiksberg foreligger ikke — giver følgende Antal Beboelseslejligheder under Opførelse:

1. Januar 1902	1. Januar 1901	1. Januar 1900
2,478	597	517

nerret. Lovforslaget har senest været fremsat for Rigsdagen i Samlingen 1896—97, hvor det vedtoges i Folkethinget ved 3die Behandling, men i Landsthinget kun naaede gennem 1ste Behandling den 31te Marts 1897 og Henvisning til Udvalget, der ikke afgav Betænkning. Det nuværende Forslag er overensstemmende med det af Folkethinget som nævnt vedtagne, dog med nogle Ændringer. Naar denne Lov bliver vedtagen, vil den afløse bl. a. Lov om Eftergørelse af Kunstværker af 31. Marts 1864, i hvis § 4 omtales Bygningstegninger; »Architekten« vil til den Tid meddele, hvad der bliver vedtaget om »Kunstnerretten«.

Mens Danmark alt i en Række Aar har haft Lovbestemmelser til Beskyttelse for Architekter og deres Værker, — ganske vist ikke mange og ikke særdeles udtømmende — er det kuriøst nok, at et Fremskridtsland som Frankrig paa dette som adskillige andre Omraader er ganske overordentligt langt tilbage, ligefrem forsumpet i en forstokket, reaktionær Konservatisme. Frankrigs Lov om litterær og kunstnerisk Ejendomsret er — ifølge det Maanedsskrift, der udgives af Société des architectes diplomés par le gouvernement — af 19. Juli 1793, altsaa rimeligvis dygtigt forældet, men har hidtil kun omfattet Forfattere, Musikere og Malere; først den 11te Marts 1902 er det blevet bestemt, at denne Lov skulde udstrækkes til at gælde ogsaa for Architekter og Billedhuggere, som tidligere havde savnet retslig Beskyttelse. Det franske Tidsskrift hilser denne Tilføjelse til Loven med Glæde og anfører med Stolthed Navnene paa dem, der har været medvirkende til, »at Architekterne endelig stilles paa samme Trin som Malerne, Billedhuggerne og Musikerne, ligesom paa Académie des beaux-arts«.

Dødsfald. Murermester J. C. Wændelin, Viborg.

Franske Architekthonorarer. I Paris er der bleven fastsat en Norm for Architekthonorarer ved offentlige Byggeforetagender. Honorarets Størrelse fastsættes saaledes, at Bygninger, hvis Byggesum er stor, betales med mindre end 5 pCt.; er Byggesummen derimod mindre, sættes Honoraret over 5 pCt. Som almindelige Regler for Honoraransættelse er: 4 pCt. ved Byggesummer over 800,000 Frs., 4½ pCt. ved 600,000—800,000 Frs., 5 pCt. ved 400,000—600,000 Frs. og 6 pCt. ved mindre end 200,000 Frs. Ved enkelte Lejligheder, hvor Omstændighederne taler derfor, kan der dog ske Afvigelser fra disse Normer.

Med dette Nr. af »Architekten« følger et Bilag fra Glarmester Aug. Duvier, omhandlende de i vort Nr. af 10. Oktober 1902 nævnte Prismeglas og Fliser fra Mombel Bossart & Fils, Brüssel.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
D. 14. NOVEMBER 1902
5. AARGANG № 7

HUSMANDSMØBLER.

Dansk Husflidsselskab har ved den nys afholdte Konkurrence om Tegninger til Husmandsmøbler vundet en Sejr. Den 30 Aar gamle Forening, der har gjort et støt og solidt Pionerarbejde i den forløbne Tid, uden at Foreningens Virksomhed har været synderligt kendt i videre Kredse, viser ved det Skridt, den her har gjort, at Tiden nu er kommen til, at Kunsten i fyldigere Grad end hidtil bør yde Foreningen sin Støtte i Bestræbelserne for at udbrede Smagen i de tusind Hjem.

Den Række Foredrag, der af Konsulent Pfaff er holdt Landet over, de Kursus i Husflid for Bønderkarle og Lærere, der er oprettede rundt om, har nødvendigvis maattet tage Sigte paa det rent elementære.

AXEL MØRCH.

Skønt det, som Hostrup siger, er af Betydning at faa sine Strømper godt stoppede — i Særdeleshed, naar man gaar med Træsko —, kan denne og lignende Sysler jo egentligt ikke gøre Regning paa at fange Interessen i større Omfang. Særlig har man ikke kunnet vente, at Kunstnerne skulde yde nogen Hjælp til Fremme af disse Formaal.

At de nævnte Borgere ellers ikke føler sig hævede over Bestræbelserne for at udbrede den gode Smag, derom vidner den levende Deltagelse i Konkurrencen.

Det var nu ikke Kunst altsammen. En Mængde ganske barnagtige Forsøg, en hel Del Middelmaadighed, mer eller mindre hæderlig, men ogsaa flere virke-

THERCHILDSEN.

ligt gode Ting fandtes blandt disse Tegninger. Hvad det særlig skortede paa, var Anordning af Møblerne. De fleste af de konkurrerende nøjedes med at tegne de forskellige Møbler, uden at gøre Rede for deres Opstilling; der var derfor over mange af Tegningerne en vis Tørhed, der virkede trættende.

Som oftest er Resultatet af Konkurrencer yderst magert, og i Reglen bliver de præmierede Arbejder udsatte for en haard Kritik. I dette Tilfælde er Bedømmelsen i sin Helhed bleven anerkendt som rigtig og retfærdig, og særligt kan der næppe rejses Tvivl om, at det Arbejde, der har faaet 1ste Præmie, hæver sig højt over alle de andre. Ikke alene var Axel Mørcks Tegninger de smukkest udførte, men hele Arbejdet var saa omhyggelig gennemtænkt i alle Enkeltheder, de enkelte Møbler saa vel afpassede efter deres Formaal og hele Tanken saa fyldigt belyst, at det var en ren Fornøjelse at gennemse Tegningerne, og den Beskrivelse, der fulgte med, viste klart og tydeligt, at disse Møbler virkeligt

kunne fremstilles af en velbegavet og nævenyttig Husmand. De livlige Farver paa Sovekammermøblerne, det rødstribede Betræk paa Stole og Sofa, de enkle og dog skønne Linier i Møblerne, vil i et rigtigt Husmandshjem gøre en udmærket Virkning. Siddemøblerne er lette og dog solide, Skabet og Uhret med det gennembrudte Motiv paa Siderne og den gennembrudte »Buk« som Støtte for Bordet — alt er særdeles dekorativt behandlet og dog simpelt og naturligt. Man kan kun lykønske Hr. Mørck til det lykkelige Greb, han her har gjort.

Anden Præmietager, THERCHILDSEN, havde ligeledes præsteret et dygtigt Arbejde. Tegningerne, særligt Perspektiven, var yderst rutineret behandlet i Pen. Lidt for tunge paa sine Steder syntes enkelte af Møblerne at være, ligesom det udskaarne Stykke over Vinduet virkede lidt for »dekorativt«.

HENNING HANSEN OG HELLESEN.

Tredie Præmie, som HENNING HANSEN og HELLESEN opnaaede, tilkendtes et særdeles fornøjeligt Arbejde. Morsomt fremstillede med sort og hvidt Kridt paa Tonepapir virkede Projektionstegningerne af de enkelte Møbler fortræffeligt. Enkle og simple Motiver, udmærket sammenkomponerede til en dekorativ Helhed. De runde, tilspidsede Pinde, de buede, flade Topstykker paa Sofaer og Stole er nemme at fremstille og virker let og festligt. Perspektiven virker derimod lidt tørt. Dersom disse Møbler — hvad meget maa anbefales — bliver udførte, tror jeg, man vil faa stor Fornøjelse af dem.

Naar det nu blot ikke bliver saaledes, at vore Villaer bliver møblerede med Husmandsmøbler, og Husmændene som hidtil køber deres Borde, Kommoder og Stole i nærmeste »Magasin«. Det bliver nu Selskabets Sag at sørge for, at Tegningerne, med alle Enkeltheder, bliver let — *og billigt* — tilgængelige for den jævne Befolkning.

Og saa faar vi haabe, at Architekt ROSENS Tanke: Foredrag om god Smag, naturligvis yderst populært, holdte af en særligt kyndig Mand rundt om i Landet, maa blive gennemført. Vore Herremænd kunde for øvrigt have godt af at høre saadanne Foredrag, saaledes at de forstod, at deres Husmandshuse — de gule med Cementtagsten, eller hvordan de nu er — maa afløses af virkeligt hyggelige, landlige Boliger. Det lille Hus, Mørck har tegnet, kan godt benyttes som Prøve.

L. B.

ST. NICOLAI KIRKEPLADS.

I »Architekten« for 31. Oktober d. A. har en Indsender, Hr. *T. P.*, i en varmt skrevet Artikel taget til Genmæle mod de Forslag, der er fremkomne til Omdannelse af Nicolai Plads, og som han mener skyldes vor Tids »Forretningsaand«. At han sigter til Telegrafbygningen og Badeanstalten, er saa indlysende, at han lige saa godt kunde have sagt det aabenlyst.

Hvorledes det forholder sig med den første, kan jeg naturligvis ikke sige. Dog forekommer det mig, at Tanken maa have været den at skaffe de bedst mulige Lokaler for den Institution, der her skulde huses; nogen »Forretning« i dette Ords almindelige Forstand kan der dog næppe have været Tale om.

Hvad Svømmebadet angaar, da kan jeg forsikre Hr. T. P. om, at den, der har undfanget Ideen — om ikke just til at lægge Bygningen paa Nicolai Plads, thi denne Idé er min, saa dog til selve Anlæget af et Svømmebad — nok saa meget har tænkt paa Idrætten selv som paa det pekuniære Udbytte.

Skal Spørgsmaalet drøftes, maa det ske, uden Forhaandsforkætring af anderledes tænkende, udfra architektoniske og sociale Synspunkter. At man samtidigt har Øjet henvendt paa det i økonomisk Henseende overkommelige, kan vel ikke saadan uden videre forkastes.

I architektonisk Henseende stiller Spørgsmaalet sig saaledes: Bebyggelse eller ikke Bebyggelse. Min Opfattelse, at en mindre Bebyggelse er at foretrække for den ganske frie Plads, har jeg motiveret saavel i »Architekten« som i »Illustreret Tidende« for 2. Nov. Pladsen er stor nok til at taale en Bebyggelse som den, jeg foreslaar, og de fleste af de omliggende Bygninger er ikke saa dejlige, at de kan blive en værdig Ramme om en fri Plads. At Etatsraad Dahlerups Projekt er uigennemførligt — hvad man ellers kan mene om det —, er der vist kun een Mening om.

Det er, saavidt jeg kan forstaa, ikke fortrinsvis architektoniske Hensyn, der gør sig gældende, naar man ønsker Kirken opført. Men lad os betragte dette Spørgsmaal fra et, skal vi sige humant Standpunkt. Reformationens gennemgribende Betydning for Kulturen vil ingen benægte; jeg for mit Vedkommende ser denne Betydning som langt mere vidtrækkende end til det, der kan illustreres ved en Kirkebygning. Dersom den *gamle* Kirke laa der, *den*, *hvori* de første Psalmer blev sungne herhjemme, vilde man med Ærbødighed betragte dette Mindesmærke om en Stortid, som har sat saa mange og forskelligartede Frugter for Land og Folk i kulturel Henseende. Den nye Kirke kan aldrig frembringe

den Stemning. Og kan den ikke det, maa man absolut hellere lægge Kirken (dersom den tiltrænges!) et andet Sted.

Nej! havde vi Raad — men det har vi nok ikke — til at rejse et Mindesmærke, der fortalte stort og almenfatteligt om den Kulturbølge, der skyllede ind over Landet, saa man gennem dette Mindesmærke forstod ikke alene Saatiden, Reformationen, men lige saa meget den rige Høst, der kom efter, ikke blot den Vækkelse af Menighedslivet, der var en direkte Følge af Løsrivelsen fra Pavedømmet, men hvad der har haft en nok saa stor Betydning: den frie Udfoldelse af Tankelivet, som har sat Spor i Videnskab, Kunst, Haandværk og Industri! Et saadant Mindesmærke (selv med Hans Tavsen som Hovedfigur) kunde dog maaske nok forliges med den foreslaaede Bygning, aldenstund det næppe vil være vanskeligt at paavise, at Reformationen er det fjerne Udgangspunkt for det kulturelle Fremskridt, der ligger i Begreberne Sport og Renlighed.

Og kunde saa Raadhusmuseet installeres i Taarnet, vilde Pladsen faa et ret borgerligt Præg; men det var da endelig ogsaa det borgerlige Element, der, paa Basis af den nævnte Stortidsstrømning, kom frem i første Række.

LEUNING-BORCH.

I Anledning af den sidste Tids megen Omtale af Nicolai Taarn og Pladsen deromkring og Fremkomsten af de forskellige, gamle og nye Projekter til Bevaring og Forskønnelse af det gamle Taarn, beder jeg om Husly for et Suk, affødt af gentagne Besøg ved Taarnet og i Gaderne derved. Det, der egentlig faar mig til at skyde Hjertet op i Livet og tale højt, er en med Mærket *T. P.* underskrevet Artikel i »Architekten« for 31. Oktbr., i hvis Slutning det hedder: »det private Initiativ synes jo allerede at pege paa en gunstig Løsning, idet den Privatbygning, som er opført mellem begge Kirkestræderne, falder godt sammen med Taarnets Architektur«.

Jeg synes nemlig, at der ved denne Nybygning ikke er taget Hensyn nok til den ærværdige Nabo, Taarnet, derfor blev Sukket baade dybt og langt. Det begyndte med at gælde de gode Herrer Kolleger, som ikke har kunnet nægte sig ud mod lille Kirkestræde at sætte en trekantet Karnap, der paa en højst paafaldende Maade skæmmer det skønneste og mest karakteristiske, samlede Billede, man overhovedet kan faa, nemlig fra Hjørnet af Højbroplads og Lille Kirkestræde, — og det endte ved den ærede Bygningskommission, som af Mangel paa kunstnerisk Forstaaelse har undladt at benytte en Lejlighed til at hjælpe paa gammel Tids Synder og vise Pietet mod et ærværdigt Bygningsværk. Jeg er ikke i Tvivl om, at den ærede Kommission har haft i sin Haand at forhindre føromtalte Karnap, dens Form ufortalt, og jeg er tilbøjelig til at tro, at der kunde være opnaaet en Tilbagerykning fra den nuværende Gadelinie til Gengæld for de mange Lempelser, der vistnok er tilstaaede, f. Eks. den store Kvist mod Kirkepladsen og Fremspringet ved Hjørnet af store Kirkestræde.

Naboerne hen mod Højbroplads ere faa, og de vil sikkert falde inden ret længe; gennemførte man til den Tid Tilbagerykningen og fik lagt blot lidt til Kirkestrædets Bredde, vilde man opnaa at faa Taarnet at se i hele sin Majestæt, frit for alt Paahæng.

Her har været en saare fortræffelig Lejlighed til i Gærning at vise Pietet mod St. Nicolai — desværre er den overset og forsømt.

Maatte lignende Lejligheder i kommende Tider blive bedre udnyttede!

ANDR. FUSSING.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1901.

(Sluttet.)

Om Omsætningen af faste Ejendomme faas Oplysninger af nedenstaaende Tal, der angiver Salgssummerne for Ejendomme, solgte ad frivillig Vej i de sidste 4 Aar. I Tallene er ikke indbefattet de indlemmede Distrikter.

	Ved Salg underhaanden*). Værdi Kr.	Ved frivillige Auktioner. Værdi Kr.	Tilsammen Værdi Kr.
1898	61,565,404	925,480	62,490,884
1899	47,847,848	555,500	48,403,348
1900	39,082,692	934,555	40,017,247
1901	33,999,752	1.220,400	35,220,152

Aaret 1898 danner Kulminationen for en stor Opgangsperiode med Hensyn til Omsætning i faste Ejendomme; fra 1892—98 var $^1/_4$ pCt. Afgiften for Salg underhaanden vokset fra 33,811 til 153,914 Kroner, i de følgende 2 Aar er der en betydelig Nedgang, der fortsættes, om end noget mindre udpræget, i 1901. Hvorledes de ved Salg underhaanden afhændede Grundværdier fordelte sig indenfor større Bydele, fremgaar af nedenstaaende Tal, der for det gamle Kjøbenhavn omfatter de tre sidste Aar, for de indlemmede Distrikter kun 1901.

	1901 Kr.	*1900* Kr.	*1899* Kr.
Indenbys Kvarterer	9,819,460	16,235,584	15,134,672
Kristianshavn	450,004	1,529,872	1,083,780
Voldkvartererne ..	6,730,916	4,952,580	6,956,568
Udenbys Kvart.**)	16,999,372	16,364,656	24,672,828
	33,999,752	39,082,692	47,847,848
Valby	763,160		
Brøndshøj	844,128		
	35,607,040		

Det er paa de indenbys Kvarterer og Kristianshavn, at Tilbagegangen falder i 1901, medens Omsætningen for de udenbys Kvarterer viser en lille og for Voldkvartererne en ret betydelig Tilvækst.

---

*) Tallene er udregnede paa Grundlag af den erlagte $^1/_4$ pCt. af Køb og Salg underhaanden. Da der ikke svares Afgift af Mageskifter, er Værdien af saadanne ikke indbefattet i Tallene.

**) Herunder Amagerbro.

Værdien af de ved Tvangsauktion bortsolgte Ejendomme udgjorde i Aarene 1899, 1900 og 1901 for det gamle Kjøbenhavn 1,089,000, 1,447,000 og 1,631,000 Kr.

Vi vil ikke forlade de faste Ejendomme uden kortelig at omtale den Lejestatistik, som Kjøbenhavns statistiske Kontor foretog i 1901 paa Grundlag af de sammen med Folketællingslisterne udsendte Beboelses- og Lejeskemaer, og som findes offentliggjort som »Tabelværk til Kjøbenhavns Statistik Nr. 12«. For Kjøbenhavn (med de indlemmede Distrikter) gav Undersøgelsen følgende samlede helaarlige Lejesum:

	Samlet Lejesum. Kr.	Deraf for ledige Lejligheder. Kr.
Beboelseslejligheder	29,730,674	881,446
Blandede Lejligheder	6,924,372	159,582
Forretningslokaler	20,793,552	833,286
	57,448,598*)	1,874,314

Fra 1895 til 1901 var Lejen steget meget betydeligt — til Dels vel som Følge af det ringe Antal ledige Lejligheder i Folketællingsøjeblikket 1901 — som det for Beboelseslejlighedernes Vedkommende fremgaar af hosstaaende Tabel:

Lejligheder paa	Gennemsnitlig halvaarlig Leje			
	1901		1895	
	Forhus Kr.	Mellem- og Baghus Kr.	Forhus Kr.	Mellem- og Baghus Kr.
1 Værelse uden Køkken	41,40	38,75	37,18	37,20
1 Værelse med Køkken	63,15	56,95	54,24	53,41
2 Værelser	108,16	94,84	88,88	80,04
3 Værelser	163,59	130,83	147,85	129,72
4 Værelser	205,72	171,90	188,89	161,34
5 Værelser	288,73		273,62	
6 Værelser	397,23		358,19	
7 Værelser	544,36		475,69	
8 Værelser og derover	980,80		869,52	

Der er Prisstigning for alle Lejlighedsgrupper, om end i ulige Maal. Den største Opgang er der for Lejligheder paa 1 Værelse i Forhuset og navnlig for Toværelseslejligheder. Derefter aftager Tilvækstprocenten betydelig for Treværel-

*) I Tallene er Lejeværdien af Friboliger og Lejligheder til modereret Leje ikke medtaget. For saadanne Boliger, beliggende i private Bygninger (Stiftelser o. lign.), er den aarlige Lejeværdi beregnet til 489,000 Kr.

seslejligheder og videre for Fire- og Femværelseslejligheder, medens Lejepriserne for større Boliger atter viser større Opgang. Et interessant Træk var det, at Prisstigningen for Toværelseslejlighederne havde været betydelig større for Forstadsgaderne end for Gader i den indre By. Undersøgelsen konstaterede en Prisstigning paa henholdsvis 29,3 og 8,4 pCt.

Virksomheden under Stadsarchitektembedet.

Foruden Architektarbejde ved de almindelige, aarlige Vedligeholdelser er der udført Projekteringer, Tegninger eller Overslag til følgende Arbejder:

1. Ny Skole ved Hans Tavsensgade.
2. Ny Politistation i Antonigade.
3. Udvidelse af Kommunehospitalet.
4. — - Øresundshospitalet.
5. Nyt Hospital paa Bispebjerg.
6. Ny Brandstation paa Amager.
7. Udvidelse af Elektrisk Centralstation.
8. Ny Tvangs- og Arbejdsanstalt paa Amager.
9. Ny Administrationsbygning for Belysningsvæsenet.
10. Kostald, Lille Bellahøj.
11. Udvidelse af Vestre Elektricitetsværk.
12. — — Gasværk.

Bygningskommissionen.

I Aaret 1901 er der ialt fuldført 311 Bygninger, deraf henholdsvis 5 og 25 i de indlemmede Valby- og Brøndshøjdistrikter. Disse Bygninger fordeler sig efter deres Art saaledes:

	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
Offentlige Bygninger	4	2
Hoteller, private Skoler, Stiftelser	»	»
Bygninger, udelukkende bestemte til Forretningsbrug	65	6
Bygninger med Beboelseslejligheder	242	22
	311	30

Antallet af nye Bygninger med Beboelseslejligheder var altsaa ialt 242, hvoraf 4 i Valby- og 18 i Brøndshøjdistriktet. Efter Antallet af Lejligheder fordelte de sig saaledes:

	Antal Bygninger ialt		Deraf Bygninger udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder (Pigekammer regnet som Værelse).	
	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter.
Med 1 Lejlighed	19	6	7	2
— 2 Lejligheder.........	62	6	60	5
— 3—4 —	12	6	6	3
— 5—9 —	35	3	25	1
— 10—19 Lejligheder....	59	»	43	»
— 20—50 —	55	1	50	1
	242	22	191	12

Oplysninger om Antallet af Beboelseslejligheder, fuldførte i Aarets Løb, faas af nedenstaaende Tabel:

Beboelseslejligheder med	Antal Lejligheder fuldførte i Aarets Løb			
	I nye Bygninger		Ved Omdannelse af gamle Bygninger	
	Hele Kjøbenhavn.	Deraf i de indlemmede Distrikter.	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
1 Værelse med Køkken	23	»	»	»
1 — uden —	59	2	»	»
2 — med Pigekammer .	39	»	»	»
2 — uden — .	1,330	24	2	1
3 — med — .	554	21	»	»
3 — uden — .	528	11	4	»
4 — med — .	145	17	1	»
4 — uden — .	41	5	1	»
5 — foruden Tyendev..	36	4	»	»
6 — — — .	45	1	»	»
7 — — — .	24	2	»	»
8 — og derover foruden Tyendeværelser	40	3	»	»
	2,864	90	8	1

Det samlede Antal nye Beboelseslejligheder i 1901 er for Kjøbenhavn uden Indlemmelserne 2,781, for Valbydistriktet 7 og for Brøndshøjdistriktet 84 mod for Aaret henholdsvis 3,157, 420 og 594. Desuden indrettedes i Aarets Løb

123 Forretningslokaler og 233 Butiker, deraf i Valby 1 Forretningslokale og i Brøndshøj 4 Forretningslokaler og 8 Butiker. I 1900 indrettedes af Forretningslokaler og Butiker henholdsvis i Kjøbenhavn 88 og 387, i Valby 6 og 8, i Brøndshøj 58 og 66.

Til fuldstændig Oplysning om den virkelige Tilvækst i Antallet af Lejligheder vilde der yderligere kræves, at man kendte Afgangen af Lejligheder ved Omdannelse eller Nedrivning af gamle Bygninger. Paa dette Omraade er imidlertid de foreliggende Oplysninger ufuldstændige; dog kan det anføres, at der fra 2det Bygningsdistrikt meldes en Afgang af 24 Beboelseslejligheder, fra 5te Distrikt af 2.

Til Belysning af Byggevirksomheden ved Aarets Udgang skal endnu kun anføres, at Antallet af anmeldte Bygninger med Beboelseslejligheder den 31te December var 241, deraf paabegyndte 212. Heraf faldt paa Valby henholdsvis 27 og 27, paa Brøndshøj 29 og 21. Antallet af Lejligheder, der vilde blive indrettede i de ved Aarets Udgang under Opførelse værende Bygninger, var følgende:

Beboelseslejligheder med	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
1 Værelse med Køkken	29	1
1 — uden —	2	»
2 Værelser med Pigekammer	21	»
2 — uden —	1,144	60
3 — med —	612	46
3 — uden —	733	122
4 — med —	94	13
4 — uden —	115	26
5 — foruden Tyendeværelser	79	1
6 — — —	49	»
7 — — —	24	1
8 — og derover foruden Tyendeværelser	4	»
	2,905	270

Desuden 36 Forretningslokaler og 206 Butiker, hvoraf i de indlemmede Distrikter henholdsvis 8 og 20. Ved Aarets Begyndelse var de tilsvarende Tal for Kjøbenhavn 2,149 Beboelseslejligheder, 62 Forretningslokaler og 228 Butiker, for Brøndshøj henholdsvis 164, 18 og 14, medens Oplysninger for Valby mangler.

For Overtrædelser af Bygningslovens Bestemmelser er i 1901 til Kriminal- og Politiretten henvist 59 Sager, af hvilke 33 Stkr. er afgjorte med Bøder til Kommunens Kasse, 1 med Bøde til Rettens Fattigkasse, medens 10 Sager er afgjorte uden Bøde og 1 Sag hævet. Ved Aarets Udgang henstod endnu som uafgjort 14 Sager.

FREMTIDENS MUSIKSAL.

Det er bekendt, at den store Komponist Richard Wagner, hvis Operaer er saa epokegørende og danne Skel i Tonekunsten, udstrakte sine reformatoriske Ideer ogsaa til andre Kunstarter. Ikke alene bragte han nye Tanker frem m. H. t. den digteriske Text, der var underlagt Musiken og den dramatiske Fremstilling paa Scenen; han satte tillige sin enestaaende Energi og Autoritet ind paa at konstruere hele Theaterbygningen, derunder bl. a. Tilskuerpladsen, fra ny af. Hans Syn paa Kunsten var storslaaet, som hans egne Kompositioner ere det; han vilde, at alle de forskellige Kunster skulde gaa op i en højere Enhed, smelte sammen i en Harmoni, der med vældig Magt kunde gribe Tilskueren og Tilhøreren, saa at denne ikke kunde gøre Rede for, hvor den ene Kunsts Magtomraade begyndte og den andens hørte op. Mest kendt mellem disse Forslag, som han fik realiseret i Operabygningen i Baireuth, mest omtalt og tildels efterlignet andre Steder er dette, at Orkestret skulde være skjult for Publikum, der blot maa fornemme Tonernes Magt, naar de bruse frem fra et Dyb foran Scenen og ikke adspredes fra den egentlige Kunstnydelse ved Synet af alle de udøvende Musikere og af de mange forskellige Musikinstrumenter.

Det var at vente, at denne Bevægelse maatte tage stærkere Fart og finde nye Felter, især hos en Nation som den tyske, der grunder over alt muligt og besjæles af Trangen til at uddybe alle Themaer mellem Himmel og Jord. Fra Theatret og Operaen maatte det næste Skridt være at reformere Koncertsalen; her maatte netop foreligge en Opgave for denne Nation, der paa Musikens Omraade har frembragt de største Kunstnere og skabt de største Kunstværker, Verden hidtil har kendt. Man ser nye Perspektiver aabne sig for de Architekter, i hvis Lod det falder at skulle føre det, som er sundt og godt i den hele Tankegang, ud i Livet. Om det skulde være Tyskerne selv forbeholdt at magte den architektoniske Side af Sagen, er vel tvivlsomt; dertil har andre Nationer, i alt Fald vi Danske, ikke særlig Tiltro. Men Tanken er, saavidt vides, fra først fremkommet i Tyskland, og der vil sikkert ogsaa der blive arbejdet stærkt paa at give den Virkelighedens Liv. Thi Et maa man indrømme Nationen med hele dens spekulative Hang: der gives flere Ting mellem Loft og Gulv, end Architekten i sin Visdom drømmer om.

Det er med Interesse, man læser en Artikel om dette Emne af Poul Marsop i Tidsskriftet »Die Musik« (2. Aarg. Hefte I). Blandt megen Svulst og Affektation findes gode og træffende Bemærkninger.

Forfatteren begynder med at udtale, at det kun er faa blandt dem, der kalde sig for dannede, hvem det nuomstunder er ligegyldigt, om Anlæget af Rummene i en Museumsbygning svarer til dens Formaal eller ej, og om Udstyrelsen er afpasset eller ikke efter de Billeder og plastiske Arbejder, der er udstillede. Men Hundredtusinder af aandeligt ganske vaagne Mennesker besøge endnu vore Opera- og Skuespilhuse uden at gøre sig nogen Tanke om, hvorvidt der bestaar en indre Harmoni mellem de paa Scenen fremstillede Værker og Tilskuerrummets Architektur. Og der er vist knap en eneste, som gør sig det Spørgsmaal klart, om man har noget andet og bedre at vente af den, der bygger en Koncertsal, end at han skal sørge for, at der er Plads til saa mange

Tilhørere som muligt paa Gulvet og Gallerierne, der møjsommeligt er pinte ind i en firkantet Plan, at der til de Udøvende er et tilstrækkeligt stort, skraanende Podium i en Slags afsluttende Niche, og at det hele faar et »saavidt muligt muntert og festligt Præg«. Mange er tilfredse, naar der blot blandt smagløse Plydsdraperier og kummerlige Stukornamenter er indflettet et Par Gibsbuster eller Relief-Medaillons af berømte Tonedigtere med tilføjede Navne i forgyldte Kæmpebogstaver; saa ved jo enhver, at man ikke er i en Dansesal, men i en Koncertsal.

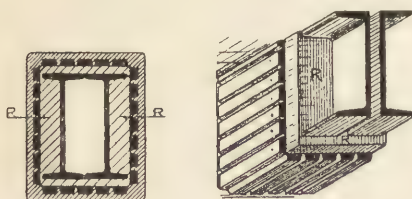
(Fortsættes.)

TEKNISKE MEDDELELSER.

Limfarvens Lugt. Den ubehagelige Lugt, som i lang Tid holder sig i Værelser, hvis Vægge er malede med Limfarve og som for en Del skyldes Dekomposition af Limen, skal kunne undgaas ved, at man til Limfarven sætter en ringe Mængde tvekulsur Kali.

Brandsikker Beklædning. I Tyskland har man i de senere Aar i udstrakt Grad benyttet en Slags Gipsplader (Gipsdielen) til Beklædning af Træ- og Jærnkonstruktioner. Da Anbringelsen af disse Plader imidlertid ofte er vanskelig og kræver særligt øvede Arbejdere, har den bekendte Mack'ske Gipsplade-Fabrik nu begyndt at fabrikere en ny Slags Plader, der lettere lader sig anbringe om de forskellige Konstruktionsdele. De bestaar af 1,5—2 ctm. tykke Stænger af Isolationsmaterialet, som er opklæbede ved Siden af hinanden paa et Jutestof, saaledes at de fremstillede Plader, der er 66 ctm. brede og 1,50 Meter lange, kan rulles sammen. Paa Træbjælker befæstes denne Beklædning ved Hjælp af Staaltraadsstifter, hvorefter Fugerne udfyldes med Mørtel og hele Overfladen forsynes med et Pudslag af 10 mm.'s Tykkelse. Beklædningen kan ogsaa benyttes med Jutevævet udad og behøver da kun et ganske tyndt Pudsdække. Paa hosstaaende Tegning er vist, hvorledes Beklædningen anvendes ved Jærnbjælker. Først anbringes et Underlag for Beklædningen, dette kan bestaa af Gipsmørtel paa et Skelet af Jærntraad. Beklædningspladerne fastgøres til Underlaget ved Hjælp af galvaniserede Traadstifter, hvorefter de omvikles spiralformet med Jærntraad og beklædes med Puds. Omkostningerne ved en saadan Beklædning beløber sig til 3—3,50 Mark pr. □ Meter.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
D. 21. NOVEMBER 1902
5. AARGANG № 8

ET BAGERI I HØRSHOLM.

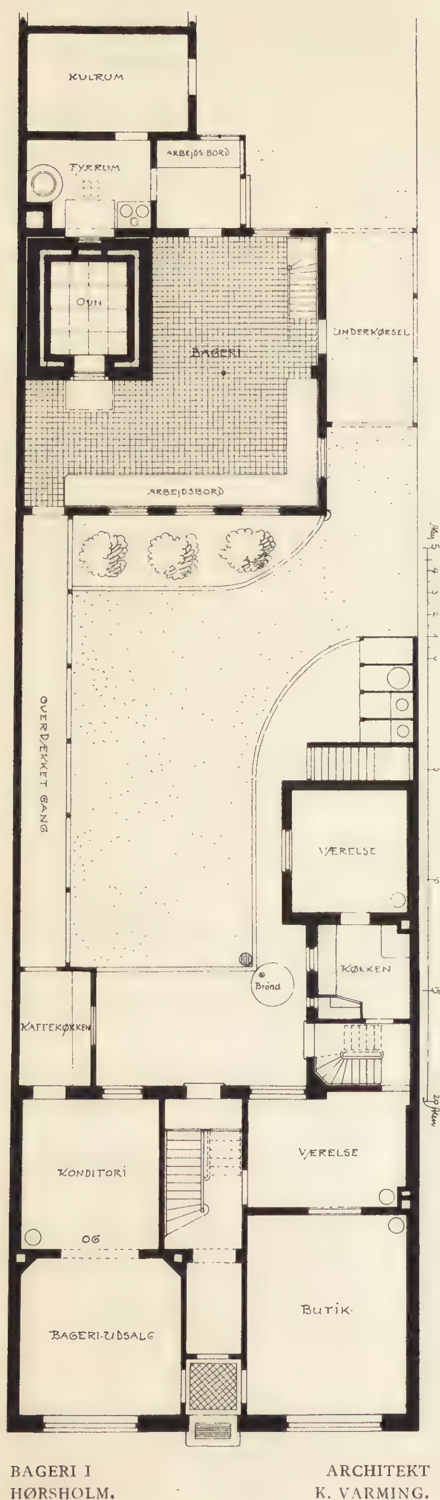
BAGERI I HØRSHOLM. ARCHITEKT K. VARMING.

MØRKS Bageri i Hørsholm, der ejes af Hr. Købmand BERNHARD KJÆR, Kjøbenhavn, er i Sommer bleven ombygget af Architekt K. VARMING med Bygmester LEFFLAND som Entreprenør. Bagerovnen, der er opført af Murermester WEIDEMANN, Kjøbenhavn, er en to-etages Kanalovn; Gulvet i Bageriet, Væggene over Arbejdsbordene og Ovnens udvendige Sider er beklædte med Fliser af brændt Ler. Skorstenen har en Højde af 27 Alen. Over Bageriet er Melmagasin med Ophejsning ved »Underkørsel«.

Som man vil se af omstaaende Plan, har Byggegrundens smalle og langstrakte Form gjort det nødvendigt at træffe særlige Foranstaltninger, for at de hygiejniske Fordringer, der stilles til et moderne Bageri, i størst muligt Omfang har kunnet tilfredsstilles.

Enhver, der er kendt og færdes meget i Hørsholm, kan ikke undgaa at anstille Sam-

BAGERI I HØRSHOLM. ARCHITEKT K. VARMING.

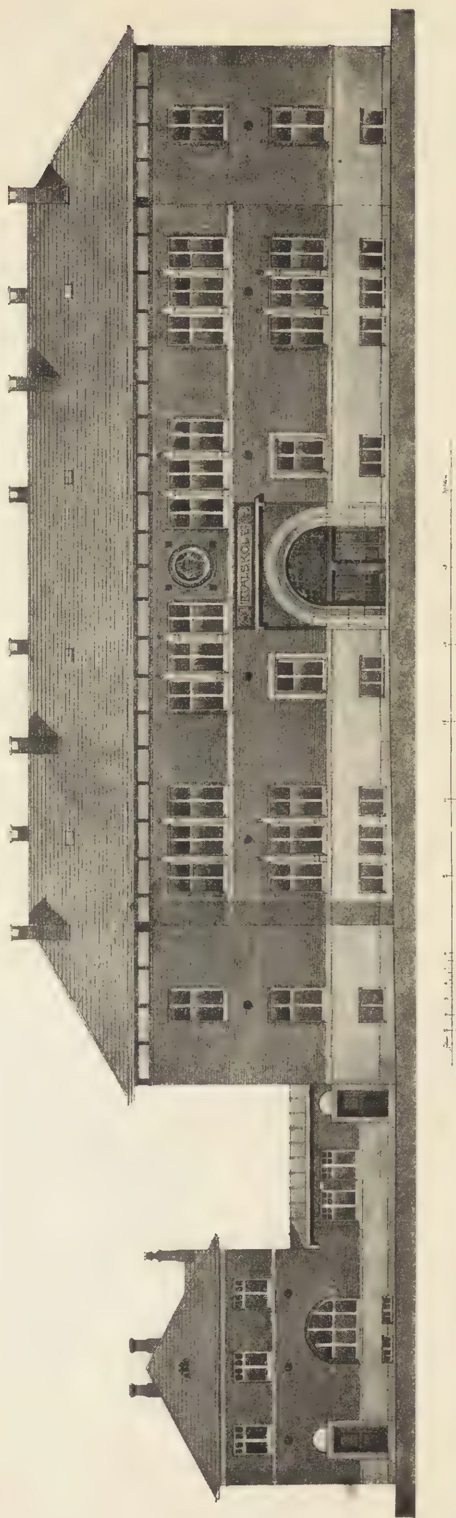
menligning mellem Før og Nu. Indtil for faa Aar siden laa den lille By som en fra Verden afgrænset, fredelig Idyl; i de hyggelige Gader og stilfulde Alleer saas kun sjældent andre Mennesker end Beboerne af de lave Huse fra den »gode, gamle Tid«. Men Kystbanen kom, og med den kom Uro og Forretningstravlhed, Cyklister, Landliggere og — Byggespekulation. De gamle Huse var formentlig ikke »tidssvarende«, ej heller tilstrækkelige for den voksende Arbejder- og Landliggerskare, og Villaer i »moderne Stilarter« lige fra Chr. IV. til »up to date« skød frem af den fede Muld. I broget Mangfoldighed ligger de nu om det gamle Hørsholm, røde, hvide, gule, graa — der er noget for enhver Smag. Paa et Par Undtagelser nær skyldes den moderne Architektur udelukkende lokale Kunstnere, og det er beklageligt at se, i hvor høj Grad disse gode Folk maa være blottede for Følelse. Kaster man et Blik paa det Kvarter, der er bygget lige ved Hørsholm, Nord for Rungstedvejen, maa man forfærdes over den Raahed, der præger alle disse Huse, som skylder en stedlig Tømrer deres Eksistens. Mange Hørsholmere har selv Øje for dette og indser klart, at en saadan Mand er til stor Skade for Byen, fordi han i sin Uvidenhed forsimpler dens Fysionomi og ødelægger al Finhed og Stemning, hvad der hævner sig rent praktisk ved Nedgang i Værdien af Grunde og Ejendomme. Det er trist at se en af Naturen saa begunstiget Plet, hvor der — med Tilknytning til det Gamle — kunde skabes det skønneste Villakvarter, blive saaledes i Bund og Grund ødelagt af den tarveligste Byggespekulation, uden at et Menneske er i Stand til at forhindre det. K. VARMING.

REALSKOLEN I NÆSTVED.

Efter en offentlig Konkurrence om Tegninger i Foraaret 1900, hvor to af »Akademisk Architektforening«s Medlemmer var tilkaldte som Dommere, blev Architekt K. Varming antaget som Leder af Arbejdet. Skolen er opført af Kommunen, og et Byraadsudvalg under Ledelse af Hr. Købmand H. Sommer fungerede som Bygherre. Skolebygningen indeholder 20 Klasseværelser (9 × 11 Al.), Gymnastiksal og Forsamlingssal. I Kælderen findes Pedelbolig, Økonomirum, Varmeværk, Omklædningsrum for Gymnastiksalen (hvis Gulv ligger i Højde med Kældergulvet), en Badstue og en stor Sløjdklasse (9 × 33 Al.). Tagetagen skal, ved eventuel Udvidelse af Elevantallet, kunne indrettes til at optage Skolens Samlinger, Fysikklasse m. m. Der vil da kunne rummes 500 Elever. Skolen er baseret paa Fællesundervisning af Drenge og Piger gennem alle Klasser.

Architekt Wilsbech af Næstved har været Konduktør; Ingeniør S. Koch, Kjøbenhavn, har projekteret Varmeværket og Ingeniør Friis, Næstved, Kloak-, Vand- og Gasindlæget.

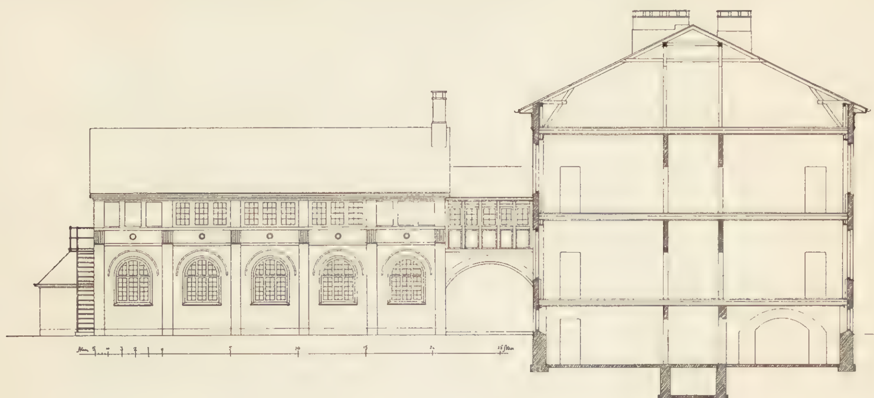
Med Undtagelse af Stenhuggerarbejdet er alle Arbejder udførte af Haandværkere i Næstved, og det skal her nævnes, at det har været en Fornøjelse at arbejde sammen med dem paa Grund af deres udviste Interesse og Dygtighed. *K. V.*

REALSKOLE I NÆSTVED. ARCHITEKT K. VARMING.

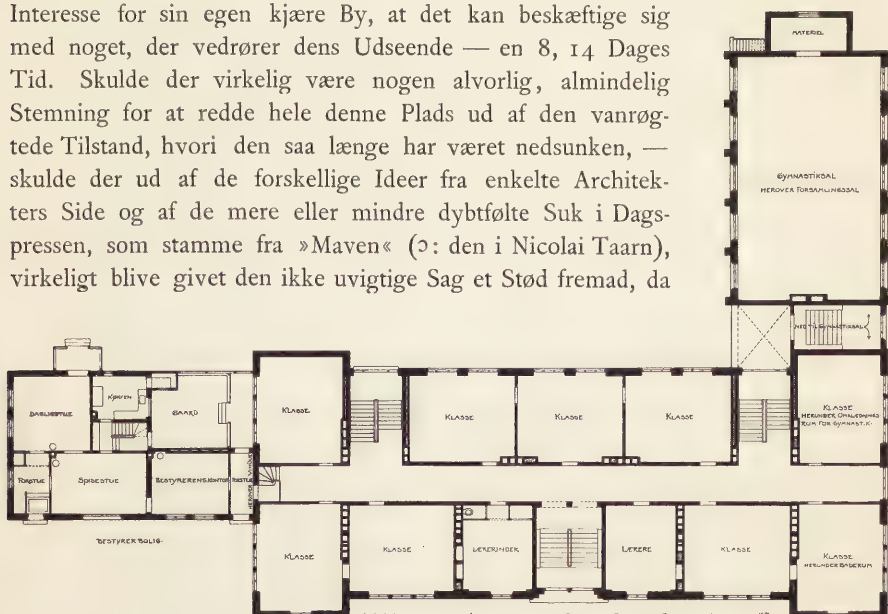
ST. NICOLAI KIRKEPLADS.

Nicolai Taarn og Pladsen omkring det, hvor Slagterboderne findes, er efterhaanden »komne paa Mode«. Det er ligesom, om de er blevne »opdagede«, vel sagtens mest paa Grund af de Projekter til Pladsens Anvendelse, der

REALSKOLE I NÆSTVED. ARCHITEKT K. VARMING.

stamme fra Architekterne Wenck og Leuning Borch, og som have været omtalte og illustrerede i Dagspressen foruden i »Architekten«. Det er jo altid glædeligt at se, at det kjøbenhavnske Publikum har saa megen Interesse for sin egen kjære By, at det kan beskæftige sig med noget, der vedrører dens Udseende — en 8, 14 Dages Tid. Skulde der virkelig være nogen alvorlig, almindelig Stemning for at redde hele denne Plads ud af den vanrøgtede Tilstand, hvori den saa længe har været nedsunken, — skulde der ud af de forskellige Ideer fra enkelte Architekters Side og af de mere eller mindre dybtfølte Suk i Dagspressen, som stamme fra »Maven« (ɔ: den i Nicolai Taarn), virkeligt blive givet den ikke uvigtige Sag et Stød fremad, da

REALSKOLE I NÆSTVED. ARCHITEKT K. VARMING.

vilde der endda være nogen Grund til at se lysere paa Forholdene og mene, at dog ikke alt Haab er ude om engang at faa Kommunen til i alt Fald at give

Afkald paa den sølle Indtægt af 1000 Kr., som stammer fra Udlejningen af Taarnets nederste Etage, og give den en værdigere Skikkelse.

Blandt Projekter, som berøre Nicolai-Pladsens Omgivelser, skal endnu nævnes det, som er fremkommet i Theaterkommissionen, og som gaar ud paa at lægge et Theater for Skuespil paa den Bygningsfirkant, som begrænses af Nicolaigade, Dybensgade, Admiralgade og Vingaardsstræde, med Façade mod Nicolaiplads. Den nye Bygning vilde derved kunne faa en Plads paa ca. 5000 □ Al. til sin Raadighed; og en naturlig Følge af dens Opførelse vilde det være, at Pladsen blev fri og aaben. Forsaavidt — uden at gaa nærmere ind paa Projektets Enkeltheder — vilde denne Tanke være udmærket, og man maatte ønske den gennemført, hvad den vel egentlig ikke har megen Udsigt til at blive paa Grund af sin Kostbarhed. Man tør dog vistnok med stor Rimelighed gaa ud fra, at det ene er Hensynet til Theatret selv — som jo naturligvis i og for sig er det fornemste —, der har været bestemmende og ikke architektoniske Hensyn, der plejer at være rent underordnede og tilsidesatte i alle Kommissioner, der ikke netop skulle beskæftige sig hermed. Dette er saa meget mere slaaende, naar man ser et andet Projekt fra lige saa kompetent Side, som gaar ud paa at lægge Skuespilhuset paa Kongens Nytorv foran Nyhavn! Denne smukke Udsigt over Kanalen og dens Skibe er iforvejen tilstrækkeligt ødelagt ved Anbringelse af Bethelskibet, et Pissoir og et monumentalt Nødtørftshus, det ene værre end det andet; men Bygningerne er af lettere Art og kan jo muligvis engang blive fjernede, naar man nu bliver lige saa ivrig derfor, som man i mindre end en Maaned har været m. H. til Slagterboderne. Men et Theater paa dette Sted — — — —!

Red. har fra Hr. Kommunelærer Frederik Rasmussen modtaget følgende Indlæg i det omdebatterede Spørgsmaal:

Naar Hr. Wenck — eller en anden Architekt — tegner et Billede af en paatænkt Bygning og under Billedet skriver: »Façade mod Nicolaigade« eller hvilken Gade, det nu er, saa tror vist de fleste Lægfolk, at saadan maa Prospektet vise sig for den, der staar paa et bestemt Sted i den paagældende Gade.

Vi viser Kunstneren den Tillid, at vi tror ham paa hans Ord (ɔ: hans Tegning), og vi har lidt ondt ved at forstaa, at naar denne viser det halve Taarn over Bygningen, saa skal dette betyde, at Taarnet er der ikke, og det kræves af os, at vi selv skal gribe Passer og Lineal for at forstaa Architektens Mening og finde, hvor Taarnet da er.

Saa vidt jeg kan skønne, maskerer Bygningen Taarnet i den Grad, at vi allertidligst paa Genbohusets Tredie-Sal vil kunne begynde at skimte lidt deraf; men selv om vi stiger op paa dette Huses Tagrygning, vil vi ikke faa *saa* meget af Taarnet at se, som paa Billedet er vist. Staar vi der, vil endda »paa Grund af Gadens ringe Bredde« den nederste Halvdel af Façaden, vi skulde se, være maskeret af Huset, vi staar paa.

Hr. Wencks af Taarnet smykkede Façadebillede er altsaa ganske imaginært: blev hans Plan virkeliggjort, vilde det *intetsteds fra* kunne ses materialiseret.

Som det fremgaar af, hvad jeg andetsteds har skrevet, hører jeg til dem, der ønsker, at Nicolai Kirkeplads maa blive bevaret ubebygget.

Der er herfra til Holmens Kirke 400 Alen, ligesaa til Helligaandskirken, Slotskirken ligger ca. 300 Alen borte og Trinitatis ca. 700 Alen.

Trang til nogen Kirke her, som af Kammerherre Meldahl foreslaaet, er der da næppe. *Næppe nu og mindre i Fremtiden,* da Folketallet her i Kvarteret jo maa tage betydeligt af ved Reguleringen af Holmensgade og dens Omgivelser — en Regulering, der *maa* komme.

Skønt jeg indrømmer, at Kammerherre Meldahls Plan er den mest pietetsfulde af de fremkomne, mener jeg dog, at det vil være endnu mere pietetsfuldt at bevare Taarnet som det, det er: en overmaade skøn Levning af den Kirke, hvori Reformationen først kom til Orde herhjemme. Nu at opføre en Kirke, hvori det blev et væsentligt Led, vilde dog være at sætte en ny Lap paa et gammelt Klædebon, og det til og med en Lap, som maatte blive Hovedsagen.

Frederik Rasmussen.

EN FOLKEBADEANSTALT.

Ved en enkelt Mands Interesse og storslaaede Gavmildhed er der i Byen München bleven opført en Badeanstalt, som paa Grund af sin praktiske Indretning og smagfulde Udstyrelse er bleven omtalt med den største Anerkendelse i udenlandske Fagblade. Anstalten, der er anlagt for Befolkningens brede Lag, bærer efter sin Stifter, Ingeniør Karl v. Müller, Navnet: Det Müllerske Folkebad.

FOLKEBAD I MÜNCHEN. SVØMMEHAL FOR MÆND.

Bygningen, som indtager et Fladerum af omtrent 4000 Kvadrat-Meter, indeholder en fuldstændig Badeanstalt for Mænd og Kvinder, Svømmebassiner, Karbade, Damp- og romerske Bade og desuden et Hundebad.

Kælderetagen indeholder Brusebade for Mænd og Kvinder, et Karbad, et Dyndbad, Toilet- og Klosetindretninger samt de for Anstalten nødvendige Vadske- og Tørrerum, Rullekælder, Maskinrum o. s. v. I Stueetagen findes en rummelig

Forhal med Billetkontor samt Udleveringsrum for Haandklæder og Badedragter. Hertil slutter sig paa begge Sider Venteværelser for Mænd og Kvinder, hvorfra der atter er let Adgang til de paagældende Afdelingers Svømmebade. I Mandsafdelingen findes desuden i Stueetagen 13 Karbade, et Rekvisitrum og en Frisørstue, medens der i Kvindeafdelingen kun findes 6 Karbade i denne Etage, da den øvrige Del af Planen paa denne Side optages af det romerske Bad samt et Rum, hvor lettere Forfriskninger kan indtages.

Paa første Sal er særligt Karbadene anbragte, og heraf er der 19 i Mands- og 29 i Kvindeafdelingen, desuden findes de fornødne Rekvisit- og Toiletrum. Endelig ligger 14 Baderum saaledes, at de kan benyttes enten fra Mands- eller Kvindeafdelingen, eftersom Tilstrømningen til disse fordrer det.

Anden Sal indeholder Kontorer, Forvalterbolig, Depotrum samt en Del

FOLKEBAD I MÜNCHEN. LÆNGDESNIT.

Reserverum. I Taarnets forskellige Etager findes mindre Boliger for Badepersonalet samt to store Vandbeholdere.

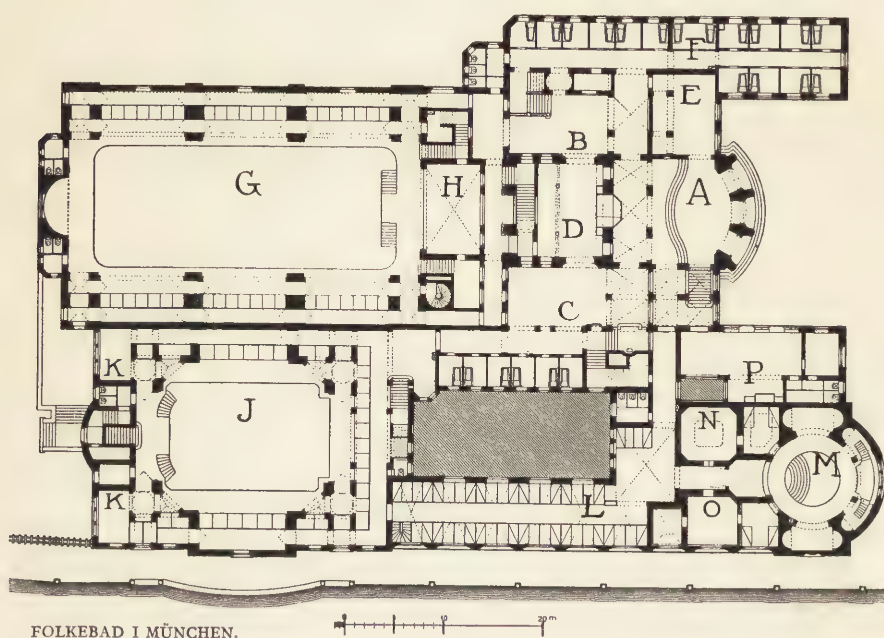
Brusebadene i Kælderen har deres egen Indgang med Ventesal og Billetkontor. Der findes 3 Brusebade for Kvinder og 15 for Mænd. Brusecellerne, som hver bestaar af en Afklædnings- og en Bruseafdeling, er anbragte i en lang Række, foran hvilken findes en bred Gang, hvor de Badende kan opholde sig, medens de venter, og bagved findes en smallere Gang for Betjeningen. Af Renlighedshensyn er Bruseafdelingen helt beklædt med Marmorplader.

Svømmebadet i Mandsafdelingen er en rummelig, aflang Hal med et hvælvet Loft, dannet af Rabitsværk. Store Vinduer i Sidevæggene bringer rigeligt Daglys ind i det i hvid Tone holdte Rum. Svømmebassinet er 12,26 m. bredt og 30,60 m. langt og er paa det dybeste Sted 2,50 m. og paa det laveste 0,80 m. dybt. Gulve og Sidevægge er beklædte med glaserede Mettlacher-Fliser. Til-

førselen af Badevandet i den rette Varmegrad saavelsom Vedligeholdelsen heraf og Vandets Bevægelse besørges ved Pulsometre. To Gange om Ugen bliver Bassinet fuldstændig tømt og renset.

Afklædningscellerne er anlagte efter moderne Fordringer og er saaledes placerede, at den Badende kun ad en ydre Gang kan naa til Svømmebassinet og derfor maa være forsynet med Badefodtøj; denne Ordning er gennemført, for at Vandet i Bassinet skal kunne holdes rent saa længe som muligt.

Afklædningsrummene er anbragte i to Etager med 44 i nederste Etage og 40 paa Galleriet og strækker sig langs begge Længdesider af Bassinet; de er udførte af Træ og saaledes konstruerede, at Døren lukkes, naar den lille Bænk i Cellen klappes ned. Foruden disse Rum findes endnu paa Galleriet en stor, aaben Afklædningsplads med et større Antal smaa Klædeskabe, som er anbragt bag Siddepladserne.

FOLKEBAD I MÜNCHEN.

A Forhal, *B* Venteværelse for Mænd, *C* Venteværelse for Kvinder, *D* Billetkontor og Udlevering af Haandklæder m. m. *E* Frisør, *F* Karbade for Mænd, *G* Svømmebad for Mænd, *H* Afvaskningsrum, *J* Svømmebad for Kvinder, *K* Afvaskningsrum, *L* Liggeceller, *M N O* Afdeling for romersk Bad, *P* Kafé.

Førend de Badende maa benytte Svømmebassinet, skal de foretage en Afvadskning i en særlig dertil indrettet Hal, der støder umiddelbart op til den egentlige Svømmehal; i dette Afvadskningsrum, hvor der findes særlige Afdelinger for Mænd og Drenge, er praktiske Bruseindretninger og Fodbadekar. Klosetter og Pissoirs er anlagte paa forskellige, let tilgængelige Steder.

Kvindeafdelingens Svømmehal har kuppelhvælvet Loft og højt Sidelys; Hvælvingen er dannet af Rabitsværk. Udstyrelsen og Anlæget er i Hovedtrækkene overensstemmende med Mandsafdelingens. Der findes her 32 Afklædningsrum i underste Etage og 36 paa Galleriet samt en aaben Afklædningsplads med Skabe. Foruden det større Afvadskningsrum findes her tillige en enkelt Celle til lignende Øjemed. Bassinets Maal er 10,70 × 17,60 m.

Karbadene er indrettede efter Cellesystem, og hvert Bad danner et fuldstændigt aflukket Rum for sig. Karrene er udførte i Monierværk og er med en Trediedel af deres Højde sænkede under Gulvets Niveau. Saavel Kar som Gulve er beklædte med Mettlacher-Fliser. Rummets Vægge er ligeledes i 1,80 m. Højde fra Gulvet beklædte med Fliser.

Til det romerske Bad hører 29 Afklædnings- og Hvileceller, og fra disse kan man gennem et mindre Forrum komme til Badets forskellige Afdelinger. I Dampbadet, der er et stort, hvælvet Rum, er saavel Vægge som Hvælving beklædte med Fliser. Dampbadet er saaledes indrettet, at den for saa mange Badegæster saa ubehagelige Taage er undgaaet derved, at der i Rummet indføres tør varm Luft, som strømmer forbi en Fontæne med varmt Vand og der mætter sig med tilstrækkelig Fugtighed.

Det smukkeste og største Rum i denne Afdeling er Douche- og Bassinrummet. I Midten af dette findes et cirkelrundt Bassin, og i tre store, tilstødende Nicher er anbragt de forskellige Koldtvandsbækkener, Doucher o. lign. Gulvet samt Væggene i 4 Meters Højde er beklædte med brungule Jurakalkstensplader, som for Væggenes Vedkommende er polerede; to Søjler af mørkerødt, veronesisk Marmor danner hertil en meget tiltalende Farvekontrast. Væggenes øverste Del er af Stukmarmor, og Rummet er overhvælvet med en Kuppel.

Badeanstalten er forsynet med et Central-Dampopvarmnings- og Ventilationsapparat; den fornødne Damp hertil, saavelsom til hele Anstaltens Drift, leveres fra et nærliggende Elektricitetsværk.

Belysningen er elektrisk Lys.

Omkostningerne ved hele Bygningens Opførelse og Udstyrelse har været omtrent 1,650,000 Mark, en Sum, der i Forhold til Bygningens Størrelse og udmærkede, gennemførte Indretning regnes for at være meget beskeden.

FREMTIDENS MUSIKSAL.

(Sluttet.)

Og hvad skal man bryde sig om Akustiken? I alle Tidsskrifter læser man jo, at den er uberegnelig, — hvorfor saa være bekymret derfor? Af største Betydning er det derimod, at en Række Lysekroner og Buelamper hænge ned fra Loftet i Kæder, ligesom i en Banegaards Ventesal eller i et Maskinværksted, saa at der kan kastes et grelt, paatrængende Lys ind i enhver Krog, for at samtlige ved langstrakte Titler, sammenskrabede Pengeposer eller mondæne Toilettekunster udmærkede Personligheder kan iagttages fra alle Pladser uden Anstrængelse. Saaledes er Typen for en moderne Koncertsal! Hvilken uhyre Magt har da ikke Musiken, naar den formaar at hæve os op over selv saa usmagelige Omgivelser! Men til hvilken Højde vilde ikke dens ideale Virkekraft kunne vokse, naar den klang i et Rum, som i Form og Farver var et Mønster paa fornem og rolig Architektur, alene komponeret for at muliggøre Tonekunsten den uhindrede Udfoldelse af alle dens vidunderlige Stemninger.

Hovedopgaven maa være at indrette Siddepladserne amphitheatralsk og gøre Orkestret usynligt; og kloge, betænksomme Architekter dukke frem, der i Modsætning til dem, der kun handle efter Rutine, ikke uden Held søger at udvikle

Baireuther-Typen videre. Flere Steder er det indført at dæmpe Belysningen i Koncertsalen ligesom i Theatret under Udførelsen af alvorlige Tonestykker; dette er jo i og for sig en let Foranstaltning, hvortil ikke behøves megen kunstnerisk Fantasi. Men den har sin Betydning. Allerede Goethe har i »Wilhelm Meisters Wanderjahren« udtalt Ønsket om, at ved musikalske Opførelser af betydelig Karakter, som ikke har noget med Scenen at gøre, skulde ikke blot Instrumentalisterne, men ogsaa Sangerne være skjulte. Baade den indvendige og den udvendige Architektur af en Koncertsal skal være præget af en organisk Inddeling og en dekorativ Behandling af Vægflader, Lofter, Piller, Nischer osv. Men Hovedfejlen ved Planen for en Koncertsal er den, at den behandles som et Theaterrum. Pladsen for Orkestret og Koret er, ret beset, kun en Scene, rykket frem midt imellem Publikum, hvor der »altid er noget paa Færde«. Skarpt belyste — der mangler kun en Lamperække — optræder Dirigent, Solister, Grupper af Instrumentalister og Sangere og opvækker ved frivillig og ufrivillig Gymnastik Forbauselse, Munterhed eller Misfornøjelse, behage sig i de suggestive Virkninger af sværmerisk og lidenskabelig Mimik og Gestikuleren og gøre sig under ydmygt Skrabud og indsmigrende Elskværdighed fortjente til Fremkaldelse, Blomster og Kranse. I Stedet for de »historisk paalidelige« Dragter, der fremstilles paa Brædderne, er det her paafaldende pralende eller paafaldende tarvelige Selskabskustumer, der yde den kvindelige Kritik Underholdningsstof. Kort sagt, det er skøn, maaske endog stor Kunst, — men med Bismag af »Variete«.

I dette Hovedsyn paa Sagen har Forf. utvivlsomt Ret. Der er i en Koncertsal virkeligt altfor mange uensartede Bestanddele, der bortlede Opmærksomheden og skade den sande, kunstneriske Nydelse af Musiken. Det maa være en Opgave for Architekten at forbedre disse Forhold, og Forfatteren, som ikke just er sagkyndig paa dette Omraade, hvad der tydeligt fremgaar af hans Udvikling, giver følgende Anvisning:

»Den hidtil for det meste anvendte rektangulære Grundplan forandres til en oval. Det ringeste Ornament maa afledes af de herskende Hovedmotiver. Man maa ikke benytte de Søjleordener, Kapitæler og Gesimser, der nærme sig Antiken, heller ikke tage dem fra Renæssancen eller nogen Slags »velsk« Barok og Rokoko. Ægte symphonisk Kunst skyldes næsten udelukkende den tyske Genius; selvmodsigende vilde det da være at udsmykke Huset, som er indviet til den, paa fremmed Vis. Formaar Bygningskunsten ikke at øse af egen, stærk Opfindelse — hvad der næppe er at vente i den Epoke, der er karakteristisk ved smagløse Jærnkonstruktioner og secessionistiske Snørkler — gør den derfor vel i at holde sig til ældre, nationale Stilmønstre som tysk Renæssance eller, endnu bedre, tysk gothisk. Altsaa: til en oval Grundplan Vægge, der kan minde om et idealt tænkt, enskibet Kirkeinteriør. Det hvælvede Loft vilde hjælpe med til en fortræffelig Akustik, Sidevæggene blive smukt og hensigtsmæssigt inddelte ved ikke for stærkt fremspringende Piller. Lige overfor tre Indgangsdøre, fra hvilke Gange skulde gennemkrydse Bænkeraderne i lige og skraa Retning, skulde saa hæve sig en to à tre Meter høj Balustrade paa en Trediedel eller en Fjerdedel af Salens Længde. Ovenover denne, adskilte fra hinanden ved to stærkere fremspringende Piller, tre mægtige, vinduesagtige Aabninger i »style flamboyant«, den midterste højst, naaende næsten til Loftet, gennem hvilke man kan se tre

ligestore Vinduer i Salens Apsis, forsynede med Glasvinduer. Der vil altsaa vækkes den Illusion for dem, der træder ind i Salen fra Indgangsdørene, at der bag ved Skillevæggen er noget som en Koromgang med en Krans af Kapeller. I den afskildrede Del skal nu Kor og Orkester anbringes, fuldstændigt usynlige for Tilhørerne, paa Terrasser, som gaa trinvis ned fra Brystningen, saa at Dirigenten og Solisterne har Plads tæt under Balustraden, og dernæst Podierne for Korene trække sig ned mod Salens egentlige Niveau. Hertil skal saa slutte sig endvidere nedad skraanende Podier for de forskellige Orkestergrupper, lige ned til Orglet, som er anbragt i Etagen nedenunder. To Dæk (»Schalldeckel«) skulle hvælve sig over det samlede Personale; det bagerste, som er anbragt dybest, skulde være bevægeligt, saa at det ved Hjælp af en elektrisk Motor kunde klappes halvt eller helt op indtil Højden af Balustraden, naar Kapelmesteren trykker paa en Knap ved Siden af sin Pult, for ved voldsomme »Eksplosioner« (!) at muliggøre en overordentlig Klangfylde.

Salen skulde afstemmes i en mættet brun, dæmpet mørkerød eller olivengrøn Farvetone, med rigelig Anvendelse af ophøjet, til Stilen svarende Træarbejde; i Loftshvælvingerne nogle Mosaikmalerier med sparsomt iblandet mat Guld; ingen synlige Belysningslegemer. Disse anbringes ovenover Loftet, over Glasskiver, der ere saa skjulte som muligt; ligeledes falder der brudt og farvet Lys ind gennem Glasmalerierne i Apsis. Bag Skranken, altsaa udenfor Publikums Synsvidde, en dobbelt Række Glødelamper, følgende Ballustradens Linie; længere nede de sædvanlige Pultlamper for Musikerne. Ved Begyndelsen af et Musikstykke bliver Tilskuerpladsen næsten helt formørket, derimod slukkes ikke Lamperne bag ved Vinduesaabningerne i Skranken, saa at der dels herfra falder svage Reflexer paa Salens Vægge, dels ligeledes fra Lyskilderne i Orkestret paa Hvælvingerne, hvorved der fremkaldes et blødt, dæmrende Skær og det i Architekturen udtrykte Moment af det festlige yderligere forstærkes. Et af Dirigenten givet Signal med en Klokke faar Samtalen til at forstumme. Bifaldsytringer mellem de enkelte Afdelinger af en Symphoni tillades ikke og ere overhovedet forbudte ved Opførelser af Messer, Passionsmusik, Motetter og andre Korværker af kirkelig Karakter. Mellem Salen og Indgangs-Vestibulen er indskudt et tilstrækkeligt stort Selskabsrum, hvor man kan opholde sig under en Hovedpavse mellem Afdelingerne, som ingenlunde maa tilmaales for knapt, og hvor de skønne Damer kunne »give sig og deres Pynt til Pris«. I Udstyrelsen af denne Mellemsal kunde der, i Overensstemmelse med dens Formaal, diskret anslaas en Tone af verdslig Munterhed; dog skal paa den anden Side Hovedsalens architektoniske Ledemotiver ogsaa klinge igennem her. Et Galleri vilde være tilladeligt. Her kunde bl. a. holdes forberedende Foredrag.«

Det maa indrømmes Forfatteren, at der i alt dette, som ved første Øjekast synes at være et architektonisk Sammensurium, rummes Tanker, som ville kunne rendyrkes af en habil Arkitekt og virkeligt bringe Koncertsals-Spørgsmaalet frem til en heldigere Løsning, end den traditionelle Form nu giver. Og hvis Musikerne maatte sætte Pris paa det Apparat med den elektriske Motor, som nævnes, for at Musiken til Tider rigtigt kan rabaldre løs, maatte Architekten vel nok kunne bekvemme sig til at iværksætte det uden af den Grund at behøve at trække for meget paa Smilebaandet.

»En anden Type paa en Koncertsal med skjult Orkester, æsthetisk mindre tilfredsstillende, men for Anbringelsen af flere Tilhørerpladser mere praktisk, vilde følgende være. Man tænker sig et fuldstændigt, jævnt opstigende Amphitheater, der dog ikke som de romerske Forbilleder forneden har Arenaens udstrakte, flade Gulv, men ved den nøjagtigt kredsformede Bygning i Grunden ser ud som en en Smule afstumpet Tragt. Podierne for Orkestret stige fra Bunden af Tragten opad i omtrent hesteskoformet Anordning: nederst en lille Afsats for Slag-Instrumenter, dernæst omkring denne som næste Trin en lignende for Blæsere, og saaledes fremdeles videre indtil Violinerne, over hvilke der endnu er to, tre omløbende Podier for Korene. Det hele overhvælves af et kredsrundt Skaldække af ugennemsigtigt, stramt spændt Lærred, som støttes af en i nederste Etage anbragt, afstumpet Mast, der altsaa ikke ses af Tilhørerne, og efterlader et omtrent halvanden Meter frit Rum mellem sig og Amphitheatrets Ringvægge. Omtrent to Meter over dette underste Hoved-Skaldække løber et andet, smallere, befæstet til Ringvæggene, der kun dækker netop saa meget af det andet nedenunder, at Tilhørerne ikke kunne blive Instrumentalister og Sangere var. Dirigenten staar tæt under det nederste Dække, midt i den beskrevne Hesteskoform for de udøvende Musikere. Fra det øverste Dække og opefter begynder da, med et passende Mellemrum, Bænkene eller Logerne for Tilhørerne. Over hele Rummet knejser en bred Kuppel paa en Tambour, der har skraatsiddende Vinduer, gennem hvilke udenfor anbragte elektriske Lamper kaste Lys ind i det store Rum. Ved Begyndelsen af hvert Musikstykke dæmpes selvfølgeligt Belysningen. Det Hele maa naturligvis ikke minde om en »Cirkus«, men skal fremstille en »Centralbygning«.

Ved Kirkekoncerter har man straks en af de Fordele, som den reformatoriske Bevægelse med Hensyn til Koncertsalene gaar ud paa, nemlig, at de udøvende Kunstnere bedst kan være skjulte for Publikum. I Italien er f. Eks. mange Steder (Trinità de monti i Rom, »Sistina« i Vatikanet, Capella Giulia i Peterskirken osv.) Tribunerne for Sangerne skjulte bag rigt ornamenteret, slynget, temlig højt Gitterværk. Det maa da ogsaa indrømmes af Enhver, der har Sans for Musik og ønsker at nyde denne Kunst ren og uforfalsket uden uvedkommende Tilsætninger, at dette meget lettere lader sig gøre i en Kirke end i en Koncertsal; der er mere Alvor i det hele, og dette ikke alene paa Grund af, at selve Musiken er alvorligere, men mest fordi Sindet ikke adspredes ved andre Indtryk. Der er maaske ikke saa faa Danske, der har været tilstede ved de musikalske Opførelser, f. Eks. af Cherubinis Messer, der af og til (Christi Himmelfartsdag, Pintsedag) finder Sted i Kirken S. Annunziata i Florenz: Kirken bestaar af et langstrakt, firkantet Skib, for Enden af dette er der en storartet Rotunde, hævet nogle Trin tilvejrs, og indenfor denne begrænser en omløbende, omtrent to Meter høj Skranke af Marmor Koret. Bag denne er Sangere og Musikere anbragte, og herfra bruse Tonerne frem, fuldt afrundede og harmoniske. Foran Alteret brænder Hundreder af Vokslys, Kordrengene svinge Røgelsekarrene, saa at den tætte, blaa Røg hvirvler op om dem, Præsten messer med midt imellem den ulige langt mere musikalske Sang, der toner fra det Usynliges Rige — det hele er en saa vidunderlig Sammensmelten af Kunst og Andagt, at noget tilsvarende vilde være absolut utænkeligt, naar man er anbragt paa de kede-

lige, stive Stolerader i en Koncertsal. — Det er den Slags Indtryk, man ikke glemmer. Og det er noget lignende, der maatte kunne opnaaes, hvis Typen for Fremtidens Musiksal blev bragt i Overensstemmelse med de Fordringer, man fra en rent musikalsk Følelses Standpunkt er berettiget til at stille til den.

HUSSVAMPEN OG DENS FOREBYGGELSE.

Hussvampen, *merulius lacrymans,* bestaar af et Netvæv, Myceliet, som breder sig i Træet med meget fine Traade, Hyfer, der er fra 2 Tusindedele til 7 Tusindedele Millimeter tykke. Disse yderst tynde Traade kan imidlertid ved at forgrene sig og flette sig sammen samle sig i Strænge af 1 ctm.s Tykkelse, især under gunstige Udviklingsforhold, naar der er Fugtighed og Luft til Stede. Strængene lægger sig tæt ind til Træ og Murværk og kan brede sig fra Kælder til Kvist. Svampen kan saaledes vokse ogsaa paa Genstande, som ikke tilfører den Næring, idet den opsuger denne fra dybere liggende Lag; dog kan den ikke forplante sig hen over Flader, der er overstrøgne med destruerende Stoffer.

Myceliet kan ogsaa naa til et frugtdannende Stadium, men behøver hertil Lys og rigelig Lufttilførsel. Det udvikler da overfladiske Frugtlegemer, som indeholder et stort Antal Sporer. For at Myceliet skal sætte Frugt, maa Luften dog ikke være alt for tør, idet tør Luft virker ødelæggende paa Myceliet, medens fugtig, varm Luft fremmer Sporedannelsen.

Forskellige Forfattere er komne til det Resultat, at man enten slet ikke eller i hvert Fald højst sjældent kan faa Sporerne til at spire ad kunstig Vej. I Luftens Støv findes ofte et stort Antal Sporer, der aflejres paa Træværk, uden at gøre nogen Skade. At dette ikke sker, staar sikkert i Forbindelse med, at det er saa svært at bringe Sporerne til at danne Mycelium. Af samme Grund behøver man ikke at nære stor Frygt for, at sundt Tømmer paa Tømmerpladsen eller som Bjælkelag og Forskaling i Bygninger skal blive befængt med Hussvamp gennem *Sporer*. Den russiske Ingeniørofficer v. Baumgarten er ved nøje Iagttagelser kommen til den Overbevisning, at selve Myceliet i Forvejen har været til Stede i det Tømmer, hvor Hussvampen optræder, og at Infektionen ikke er sket ved Sporer*).

Hvis Hussvampen udelukkende skulde udvikles af Sporer, stod det slet til med de fleste Bygninger, idet der næsten overalt er gode Udviklingsmuligheder for Svamp; Lys, passende Fugtighed, Luftcirkulation og fugtig Grund.

Henfører man nu Svampens Optræden til Mycelium, der i Forvejen findes i Tømmeret, rejser sig da naturligt det Spørgsmaal, hvorledes det er kommen ind i Træet. Alt tyder paa, at Træet allerede angribes af Mycelium i Skoven, hvor der i Jordbunden findes spiredygtige Kim eller Mycelium. Gennem Roddernes Saftkanaler trænger det da fra Jorden op i Stammen. Ganske vist kunne Sporer ogsaa trænge ind i Træets Saftkanaler gennem Barken, hvor denne beskadigedes. Men det synes sandsynligere, at Infektionen foregaar gennem Rødderne, da Sporerne let vil indtørres og gaa til Grunde, inden de fra Overfladen

*) v. Baumgarten: Die Hausschwammfrage der Gegenwart, 1891.

naar at trænge ind i Træet. Det gaar paa lignende Maade med Sygdomskim paa dyriske Legemer; paa den intakte Hud gør de ingen Skade, først naar de gennem Mave og Lunger er naaet ind i Kredsløbet, kan de udfolde deres ødelæggende Virksomhed.

Baumgarten har foretaget nogle interessante Indpodningsforsøg paa levende Træer. For at overbevise sig, om Merulius lacrymans kunde overføres paa levende Træer, valgte han i Juli 1882 to Fyrretræer til sit Eksperiment. I nogle af Grenene borede han Huller, som han fyldte med Svampemasser, der indeholdt rigelige Sporer, hvorefter Hullerne lukkedes med Træproppe. Ligeledes anbragte han Svampemasse under Jorden omkring Rødder, hvori der var gjort forskellige Indsnit. Efter 4 Maaneders Forløb kunde man paa talrige Forsøgsstykker, der var tagne af disse Træer, under Mikroskopet konstatere spirende Meruliussporer. To Aar efter undersøgte han igen Træerne og fandt i det indre af forskellige indtørrede og udgaaede Grene hvidt Mycelium, ligesom en af Rødderne og den nederste Del af Stammen var bedækket med hvidlige Svampemasser. Ved Undersøgelse af flere Prøvestykker af de paagældende Træer viste de under Mikroskopet talrige Hyfertraade, medens andre Prøvestykker fra de omstaaende Træer ikke viste Spor af Svampeinfektion.

Baumgarten beretter ogsaa, at Hussvampens Mycelium enkelte Steder optræder fuldstændig epidemisk; saaledes findes der i Rusland hele Skovstrækninger, hvorfra man maa vogte sig vel ikke at tage Bygningstømmer, da dette i kort Tid, selv om den største Forsigtighed anvendes, ødelægges af Hussvamp. Flere Steder, hvor Svamp optræder særligt hyppigt i Bygningerne, staar dette i Forbindelse med Infektion af de omliggende Skovstrækninger. Paa mange Steder, som er hærgede af Svamp, har det derfor Betydning at foretage Undersøgelser i de nærmeste Skove for om muligt at paavise den ødelæggende Parasit. Det kan ske ved, at man fra Træernes Fod eller fra Rødderne tager Borespaaner, som lægges i en Spirekasse sammen med friske Træstykker, hvor eventuel Svamp da hurtigt kommer til Udvikling. Et endnu sikrere Bevis for Svampens Tilstedeværelse i Skoven vil man kunne komme til ved at tage Prøvestykker af fældet Træ og hurtigst muligt anbringe disse i en Kimkælder, hvor det i Prøvestykket muligt tilstedeværende Mycelium hurtigt vil forøges saa stærkt, at det ikke blot bliver synligt under Mikroskopet, men ogsaa for det blotte Øje. Man maa erindre, at Myceliet kun i kort Tid holder sig levedygtigt i smaa Prøvestykker, idet det her hurtigt vil indtørres og miste Evnen til at spire.

Man kan altsaa ved Spireforsøg med Prøvestykker, tagne i Skoven eller fra det Tømmer, som skal benyttes, overbevise sig, om der findes Hussvamp deri eller ikke. Undertiden giver Prøven dog negativt Resultat, uagtet der er Svamp til Stede. Dette kan ligge i, at Prøvestykkerne er bleven udtørrede, og man maa derfor benytte den Forsigtighed at lægge Prøvestykkerne i en fugtig Indpakning. Drejer det sig om Tømmer fra en Tømmerplads, kan Bjælkeenderne være saa tørre, at Myceliet der har tabt sin Spireevne; man maa da ved Boring i Bjælkens Midte skaffe sig Spaaner til Brug ved Spiringsprøven.

Medens man paa denne Maade søger at sikre sig mod at faa inficeret Tømmer, bør man dog ikke fuldstændigt slaa sig til Ro med det tilsyneladende gode Resultat. Der kan trods al anvendt Omhyggelighed paa et enkelt Sted

skjule sig en Smule Mycelium i Bjælkens Indre, hvor det ikke kan komme til Udvikling. Naar et saadant skjult Arnested for Infektion ved Bjælkens Tilvirkning kommer nærmere ved Overfladen og udsættes for fugtig Luft, kan der komme livlig Vækst. Det behøver blot at ske paa et enkelt Sted af Bjælken, for at hele Bjælken kan ødelægges. Svampemyceliet breder sig hen ad Træets Overflade, idet det stadig henter sin Næring fra det først angrebne Sted, og efterhaanden faar det Kraft til at trænge ind andre Steder og fortsætte Ødelæggelsen der. Svampen kan saaledes ligge hen ad Bjælken i store Flader, som kun paa et enkelt Sted har ernærende Forbindelse med Træets Indre. Den ydre Svampeflade kan fjærnes med en Kniv, kan indtørres og miste sin Spireevne, medens det Mycelium, der bliver inde i Træet, i Aarevis kan beholde sin spirende Kraft og atter komme til fuld Udvikling, saa snart Dele af det naar frem til Overfladen.

Men naar Myceliet maa arbejde sig frem til Overfladen for at komme til Udvikling ligger det nært, at man ved at imprægnere Træet forhindrer Svampens Fremtrængen. Det er nemlig godtgjort, at Svampen ikke kan overskride Steder, der er forgiftede med en for Svampen ødelæggende Vædske. Ved Imprægnering kan man altsaa modvirke, at Svampen fra Bjælkens Indre naar ud til Overfladen. Forsøg, der er foretagne med forskellige Midler som Mikrosol, Antinnonin o. lign. har vist, at en Overstrygning er tilstrækkelig til at hindre Svampens Fremtrængen. Kan man udelukke det Mycelium, der eventuelt findes i Træet, fra Lyset og Luftens Paavirkning kan man hindre Ødelæggelsen. Der gives nu ikke saa faa Midler, som ved at stryges paa Træet kan stanse Svampens Udvikling. Det gælder blot om, at det paastrøgne Middel danner en tætsluttende Beklædning uden Afbrydelser. Myceliet maa ikke paa noget Sted finde nogen Udgangsport. Af denne Grund bør man, hvor der findes Revner i Træet, som eventuelt kan udvide sig efter Overstrygningen, fylde disse med varmt Holzcement.

Bedst er det naturligvis saa vidt muligt at undgaa alt inficeret Træ. I den Anledning har Adjunkt Cislar ved Forstvæsenets Forsøgsanstalt i Mariabrunn foreslaaet*):

Ved Overtagelse af Bygningstømmer maa det Materiale, som for det blotte Øje synes mistænkeligt med Hensyn til Svamp, udskilles.

Af Tømmeret, som før Overtagelsen ikke maa have været underkastet en kunstig Udtørring, tages mistænkeligt udseende Prøvestykker, som anbringes i et fugtigt Kælderrum i en Temperatur af 10—20°, hvorved det eventuelle Mycelium hurtigt kommer til Udvikling.

Ønskeligt var det, om man — ligesom ved de amerikanske Savmøller — vilde tørre Træet ad kunstig Vej, og give Tømmeret mindre Dimensioner i Tværsnit, hvorved det lettere udtørredes. Ved Anvendelse af spinklere Bygningstømmer vilde Faren for Hussvamp forringes, navnlig naar det paa Overfladen underkastedes en Imprægnering med svampedræbende Midler. Tømmerets spinklere Dimensioner vilde bevirke andre konstruktive Forhold, ligesom Prisen paa Bjælkerne blev lidt højere, men denne Merudgift vilde ikke spille nogen Rolle i Forhold til den formindskede Fare for Hussvamp.

---

*) Dr. A. Cislar: Wie kann man sich schon bei Uebernahme von Bauholz gegen das eventuelle Auftreten des Hausschwammes schützen? 1901.

For at resumere: Bygningstømmer, der er befængt med Svamp, bør saa vidt muligt allerede i Skoven paavises og udskydes.

Desinficerende Overstrygninger med Mikrosol, Antinnonin etc. er i Stand til at forhindre muligt tilstedeværende Hyfer i videre Udvikling.

Valg af ringere Tykkelsedimensioner giver større Sikkerhed mod Udvikling af Hussvamp.

FORSKELLIGT.

Dødsfald. Fhv. Tømrermester Louis Løvenskjold Hvidsteen. — Metalstøber Hans Georg Augustinus Schierbeck. — Murermester Jens Ottesen. — Fhv. Smedemester August Christian Schmidt. — Fhv. Malermester Hans Carl Gotfred Berg. — Fhv. Ingeniør under Vandbygningsvæsenet Johannes Bruhn.

En nordisk teknisk-hygiejnisk Kongres i Kjøbenhavn. Paa et Møde, som den 17. Novbr. afholdtes i »*Dansk Ingeniørforening*«, forelagde Formanden, Generaldirektør Ambt, paa Bestyrelsens Vegne det Forslag, at Foreningen i Samarbejde med »Den tekniske Forening«, »Medicinsk Selskab«, »Almindelig dansk Lægeforening« og »Akademisk Architektforening« samt Repræsentanter for Kjøbenhavns Kommune skulde søge at forberede Afholdelsen af *en nordisk teknisk-hygiejnisk Kongres i Kjøbenhavn i Sommeren 1903.*

Forslaget blev enstemmig vedtaget, og til Medlemmer af Komiteen valgte Mødet følgende Herrer: Generaldirektør Ambt, Direktør Windfeld-Hansen, Ingeniør Monberg, Professor Lütken, Ingeniør Lorenz, Direktør G. A. Hagemann, Generalmajor Wagner, Havnebygmester Møller, Professor Hannover, Professor, Stadsarchitekt L. Fenger, Ingeniørkaptajn Petersen, Architekt Arne-Petersen, Ingeniør Alex. Foss, Ingeniør Fritz Johannsen, Direktør Slomann, Direktør S. C. Hauberg, Fabrikejer Bjørn Stephensen, Direktør Osc. Køhler, Ingeniør Neergaard og Oldermand J. J. Bruun.

Paa et Møde, som den 18. Novbr. afholdtes paa det nye Raadhus, valgtes yderligere til Medlemmer af Komiteen følgende Repræsentanter for Lægeforeningerne, »Den tekniske Forening« og Kjøbenhavns Kommune: Borgmester Borup, Stiftsfysikus Bünger, Kredslæge Carøe, Distriktslæge Flindt, Holbæk, Hospitals-Direktør Gredsted, Stadslæge Hoff, Dr. med. Jacoby, Folketingsmand, Borgerrepræsentant J. Jensen, Raadmand P. Knudsen, Generallæge Laub, Raadmand Marstrand, Direktør J. F. Meyer, Overlæge, Dr. S. Meyer, Professor, Dr. Nielsen, Politidirektør Eugen Petersen, Folketingsmand, Borgerrepræsentant G. Philipsen, Borgerrepræsentationens Formand H. Trier, Stadsingeniør Voigt, Borgmester Øllgaard og Professor, Dr. Ørum. Komiteen bestaar saaledes ialt af 40 Herrer. Dens Præsident bliver Generaldirektør Ambt og dens Sekretær Ingeniørkaptajn Petersen.

Kongressen, til hvilken indbydes Repræsentanter for Danmark, Norge, Sverrig og Finland, vil efter den foreløbige Bestemmelse finde Sted her i Byen i den sidste Halvdel af Juni Maaned 1903.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
D. 28. NOVEMBER 1902
5. AARGANG № 9

GAMMELT OG NYT.

PAUL SCHULTZE NAUMBURG: KULTURARBEITEN. BAND II.

HAVER.

Med en Række fortræffelige »Eksempler« og »Modeksempler« fører Forfatteren sin Sag som dygtig Advokat.

Lige som i første Bind fører han Tiden i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede frem for Læseren og viser, med hvilken Uforstand Menneskene i Nutiden anlægger deres Haver. Det udkomne Bind er en første Del og omhandler det architektoniske Anlæg, medens han bebuder, at et senere Bind vil behandle den botaniske Side af Sagen.

Som en rigtig Advokat forsvarer han med Ensidighed sit Standpunkt, drager frem, hvad han mener, man kan indvende imod hans Argumenter, og slaar Indvendingerne ned. Hans varme, veltalende Indlæg kan man daarligt staa for, og man maa tage sig godt sammen, naar man vover sig til at krydse sin Klinge med Forfatteren.

EKSEMPEL.

FIG. 1.

MODEKSEMPEL.

FIG. 2.

Populært som Bogen er skreven og illustreret, maa man ganske undvære Plantegninger. Det er nok saa kedeligt, fordi saadanne vilde virke mere rationelt begrundende.

Bogen er, ligesom den foregaaende, overordentlig fornøjelig, omend Forfatteren undertiden forfalder til en saa ægte tysk Systematisering, at han skyder over Maalet.

Han begynder med Havehusene, og hverken hvad han siger om gammelt og nyt, eller de Billeder han viser, kan ægge til Modsigelse.

Grundærlig, som han er, og paa Basis af et meget stort Materiale, er det lykkedes ham med uimodstaaelig Logik at vise, hvorledes største Delen af det 19de Aarhundrede er een eneste Dekadenceperiode paa det Omraade, han behandler.

EKSEMPEL.

FIG. 3.

MODEKSEMPEL.

FIG. 4.

Derefter kommer Turen til Trappeanlægene, som ikke har en bedre Skæbne. (Man lægge Mærke til den drastiske Illustration 3 og 4.)

Havemure og Havelaager — som jo for øvrigt allerede blev behandlede i første Bind — faar derpaa en Omgang. Den forlorne Elegance, som Nutiden praler med, bliver grundigt kørt til Vands. Kostbart, uhensigtsmæssigt, uskønt, er hans fuldstændig rigtige Betegnelser for Modeksemplerne, medens han med sine Eksempler slaaende viser, hvad der, undertiden med smaa — eller i alt Fald de samme — Midler, kan gøres, naar man blot gaar efter, hvad sund Sans siger.

Først midt i Bogen kommer man til selve Anlæget af Haven, og her træder Ensidigheden skarpt frem.

Forfatteren fremhæver med hensynsløs Energi den lige Linie som den eneste rigtige, hvor den blot er mulig. Der, synes mig, svigter Ærligheden ham lidt paa Ensidighedens Bekostning. Baade i Tekst og Billeder virker han mere bestikkende end egentligt tilladelig. De Billeder, han møder op med som Modeksempler, er saa afskrækkende, at en Lægmand med Smag maa bede Himlen

bevare ham for Kurvelinier i sin Have, hvorimod hans »Eksempler« er Gengivelser af meget smukke, gamle Alleer fra store Parker. Man fængsles af hans Fremstilling, der efterhaanden næsten umærkeligt fører En ind paa Emnet: de stive Hækker og klippede Træer.

Nu er det sikkert, at denne Haveform langtfra har den Paaagtning, den burde, og det kan derfor være saare godt, at den faar en saa varm og dygtig

EKSEMPEL.

FIG. 5.

MODEKSEMPEL.

FIG. 6.

Talsmand; men naar hans Argumentation methodisk fører til, at, naar man anlægger en Have, saa maa man vise, »at det er et menneskeligt Anlæg; man tale derfor det Sprog, som Mennesket taler: geometrisk, architektonisk; Cirklen, Rektangelen, Kvadratet o. s. v. er ikke Former fra den uden for Mennesket værende Natur, ikke tørre Abstraktioner, men de Grundformer, hvorom vore Tanker om Rummet bevæger sig«, — saa faar man mest Lyst til at give Me-

thoden en god Dag. Naar Forfatteren mener, at der absolut bør være en »uoverstigelig Hindring« paa Vejen for at forlade den lige Linie, fordi Menne-

EKSEMPEL.

FIG. 7.

MODEKSEMPEL.

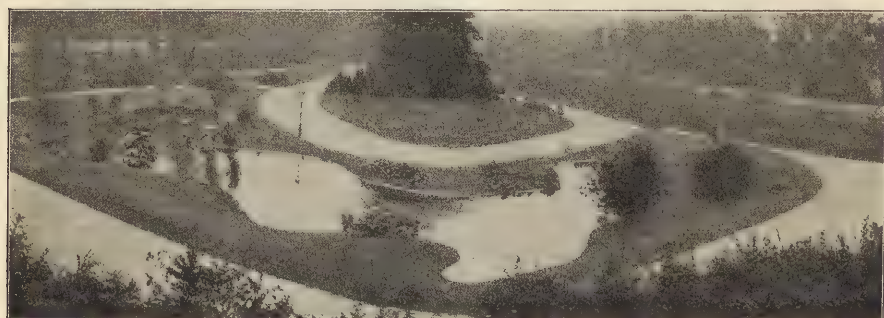

FIG. 8.

sket altid, naar han vil fra et Punkt til et andet, søger den korteste Vej, som er den lige Linie, saa er det et falsk Argument, der maa føre til en falsk Kon-

EKSEMPEL.

FIG. 9.

MODEKSEMPEL.

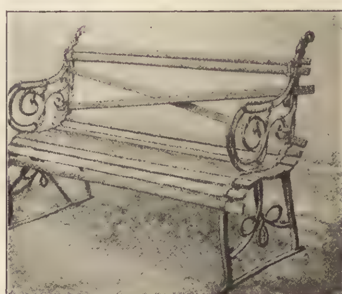

FIG. 10.

klusion. Man behøver jo blot at fastholde Forfatteren paa hans Yndlingsfelt: de stive Hækker. De er da virkelig planlagte »Hindringer« for at kunne naa ad den kortest mulige Vej fra det ene Sted til det andet, følgeligt meningsløse.

Men man tilgiver let Forfatteren af en Bog, der absolut taler den gode Smags Sag paa — saa at sige hver Side. Bogen maa anbefales paa det varmeste til enhver Architekt. Alt for ofte er Huset og Haven to Ting, der ikke er

EKSEMPEL.

FIG. 11.

MODEKSEMPEL.

FIG. 12.

organisk forbundne. Selvfølgeligt bør Architekten være medbestemmende ved Havens Anlæg, ikke blot dens Hovedlinier, men ogsaa ved Plantegruppering og Farvevalg. Det skal blive fornøjeligt og lærerigt at se, hvad Paul Schultze Naumburg i næste Bog vil sige os om disse Ting. *L. B.*

ET ARABISK ØRKENSLOT.

I November 1895 blev en ung, østrigsk Præst, Dr. Alois Musil, sendt til Jerusalem for ved den derværende »*Ecole biblique*«, som ledes af franske Dominikanere, at fuldende sine Bibelstudier. Han foretog herfra flere Rejser i Palæstina og tilstødende Landstrækninger, og hvad han der saa, bragte ham paa den Tanke, at alvorlige archæologiske Undersøgelser paa disse Steder sikkert maatte bringe et rigt og interessant Udbytte til Veje. Særligt var hans Opmærksomhed henvendt paa en bestemt Del af Landet, som mod Vest grænser til Ægypten, mod Nord berører det døde Hav og mod Syd det røde Hav.

Først i Aaret 1898 lykkedes det Dr. Musil at foretage Forskninger paa dette Sted, og han vendte tilbage med en eventyrlig Beretning om Opdagelsen af forskellige, hidtil ukendte Slotte, af hvilke især et, *Kosseir Amra*, skulde udmærke sig ved en sjælden Rigdom af mærkelige Vægmalerier. Hvorfor disse Slotte ikke tidligere var blevet opdagede og undersøgte af Europæerne, mente han, maatte ligge i de store Vanskeligheder, som Naturen her havde ophobet for de Rejsende, og tillige den fjendtlige Holdning, som Beduinerne indtog lige overfor alle, som vovede sig ind i disse Egne.

I Foraaret 1900 foretog Dr. Musil atter en Rejse til disse Ørkenstrækninger og vendte tilbage med en stor Del fotografiske Gengivelser af Slottet Amra, som fuldstændigt fastslog Rigtigheden af hans første Rejseberetning.

For nu at kunne bringe Wiener-Akademiet i Besiddelse af kunstneriske Afbildninger og Opmaalingen af det lille Slot, sluttede Dr. Musil sig sammen med Maleren Alphons Leopold Mielich-Mielichhofen. Disse to Mænd tiltraadte da i Slutningen af April 1901 en ny Ørkenrejse med Jerusalem som Udgangspunkt. Pinselørdag den 26. Maj 1901 naaede de deres Maal og arbejdede nu her Dag og Nat under idelige Kampe med de omstrejfende Beduiner, der troede, at de vilde røve af det Guld, som efter Sagnet skulde ligge skjult paa disse Steder.

Efter fjorten Dages overmenneskelige Anstrengelser kunde de Rejsende atter tiltræde Hjemrejsen, rigt forsynede med Opmaalinger, kunstneriske Gengivelser i Farver og Dele af Vægmalerierne og Mosaikarbejderne.

Det lille Slot, der saaledes var blevet undersøgt, ligner efter den udførlige Beskrivelse, som foreligger af det, andre orientalske Anlæg af denne Art. Fra en Forhal træder man ind i tre, i Forbindelse med hverandre staaende Rum, af hvilke det sidste fører ind til en rektangulær Hovedhal, bestaaende af et Midtskib og to Sideskibe. En mod Øst liggende Fløj indeholder tre mindre Rum, hvoraf det sidste afsluttes med en Kuppel og ender i en aaben Forhal.

I ringe Afstand fra Hovedbygningen ligger mod Nord en af fire Vægflader indesluttet Brønd med muret Vandbeholder, Hejseapparat og Trappe. Endelig afsluttes hele Anlæget af en trekantet Forgaard med Brystningsmur, paa hvis Nordside Hovedindgangen findes.

Om Bygningens Bestemmelse er forskellige Anskuelser komne til Orde, og Meningerne har været meget delte.

At antage den for et Beboelseshus synes, efter hele Anlæget at dømme, at være udelukket. Et Rørsystem, som findes i de tre Rum mellem Forhallen og Hovedsalen, og som aabenbart har været bestemt til at føre tør varm og fugtig Luft, saavelsom koldt og varmt Vand til disse Rum, tyder paa, at man her har et Badeanlæg for sig. Men hvorfor skulde et saadant findes mellem Forhallen og Hovedsalen? Nogle antog Bygningen for en Helligdom, et Tempel, og mente i enkelte af Vægmalerierne at kunne forklare Offerhandlinger. Det kunde da tænkes, at et eller andet hemmeligt Religionsforbund havde foretaget deres Gudedyrkelse her, og at Baderummene var bestemte til Renselse for Neofyterne, forinden de betraadte selve Tempelsalen.

Af en Indskrift, som findes over en Niche, der indeholder et Billede af Prinsen Ahmed, fremgaar det imidlertid, at »*Kosseir Amra*« er opført efter Befaling af denne Prins, som er født 836 og besteg Kalifens Trone 862 samt var et Barnebarns Barn af Harun al Raschid. Endvidere forklarer samme Indskrift, at Bygningen er opført til Brug som *Badeslot*.

Paalidelige orientalske Kilder meddeler, at saadanne Ørkenslotte virkeligt er blevne opførte af Kaliferne, der udstyrede dem med Pragt og Overdaadighed som Bade- og Lystslotte. Det lille Slot *Amra* forekommer ogsaa blandt disse Beskrivelser; men intet Sted findes Angivelse af, at disse Bygninger blev benyttede til Gudedyrkelse eller hemmelige Forsamlinger.

Slottets Ydre er fuldstændig bart og frit for architektoniske eller dekorative Prydelser, men til Gengæld er det Indre udstyret paa det Prægtigste.

Gulvene er belagte med Marmorfliser og med Mosaik. Væggenes underste

Partier er ligeledes beklædte med Marmor, medens de foroven er smykkede med pragtfulde Malerier, til hvilke, saa vidt man endnu har kunnet afgøre, ikke er anvendt *al fresco-* men derimod *Tempera*-Tekniken. Kunstnerne, som har udført disse Billeder, er aabenbart Grækere, som er komne fra Bysanz og har været fortrolige med den bysantinske Kunst. Malerierne minder om de bedste Arbejder i den græske Kunst, men har dog paa flere Punkter fremmed Paavirkning, hvilket bl. a. særligt spores i Gengivelsen af det nøgne Kvindelegeme. Billederne, der i øvrigt fremstiller en Cyclus over Motivet Vin og Kvinder, behandler de menneskelige Aldre og Lidenskaber, Jagtscener, Brydekampe o. s. v.

»*Kosseir Amra*« er altsaa et af de Bade- og Lystslotte i Ørkenen, hvortil Rigets Stormænd i Kaliftiden yndede at trække sig tilbage for at nyde Jagtens Glæder og at omgive sig med Dans, Musik og Sang. Efter samtidige Beretninger skal »Kosseir Amra« høre til den Række af pragtfulde Slotte, som Kaliferne i Begyndelsen af det 9de Aarhundrede lod skyde frem af Ørkenens Sand og udstyrede med eventyrlig Luksus. Den førnævnte Prins AHMEDS Onkel, Kalifen EL-MUTAWKKIL, skal saaledes have opført ikke mindre end 25 Lystslotte og ofret fabelagtige Summer paa deres Udstyrelse.

Maaske giver Opdagelsen af Slottet *Amra* Anledning til, at denne Rigdom paa orientalsk Bygningskunst, som formentligt ligger skjult i Ørkenen, atter drages frem for Lyset. Foreløbig forbereder Akademiet i Wien en Pragtudgave over »Kosseir Amra«, et Værk, der uden Tvivl vil blive modtaget med stor Glæde af alle, der nærer Interesse for østerlandsk Kunst og Kultur.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Forstærkede Blyrør. De almindelige Blyrør har den uheldige Egenskab, at de, naar de udsættes for større Tryk, let udvider sig og revner. For at give dem mere Styrke, kan man fremstille dem med et Metaltraadsskelet, bestaaende af en Metaltraad, som rulles i Spiral paa samme Maade, som almindeligt bruges ved Pibeslanger. Rørene kan fremstilles enten simpelt hen ved at dyppe den opviklede Traadspiral i smeltet Bly eller, hvis de trækkes, ved at rulle Traaden op paa den ved Trækningen benyttede Dorn.

FORSKELLIGT.

Foreningen af 3. December højtideligholder sin 10-Aars Stiftelsesdag Onsdag den 3. December ved en Fest paa den kgl. Skydebane, hvortil saavel aktive som passive Medlemmer er indbudt.

En international Konkurrence for at tilvejebringe en Guldmedaille til Kunstudstillingen i Venedig 1903 er udskreven af Kommunalraadet i Venedig. Modellen skal have en Diameter af 120 mm. og skal være udført i Gibs eller Voks; den skal ledsages af en fotografisk Gengivelse paa 40 mm. i Diameter. Der er udsat 3000 Lire i Præmie. Indleveringsfristen udløber 31. Januar 1903.

Eugen Muentz, Kunsthistoriker og Professor ved École des Beaux-Arts i Paris, døde den 30. Oktober i en Alder af 57 Aar. Eugen Muentz var Elsasser og var højt anset blandt Frankrigs Kunsthistorikere. Han havde sat sig som Livsopgave at skrive Renaissancens Historie og har i sin Produktion været meget frugtbar.

Han skrev i 1881 et Værk over Rafael, som han lod efterfølge af »Les historiens et les critiques de Raphaël«.

Hans første større Publikation om Renaissancen var et Værk paa 3 Bind, »Les arts à la cour des Papes pendant le XV et le XVI siècle«. Herefter fulgte »La Renaissance en Italie et en France à l'époque de Charles VIII«, »Histoire de l'art pendant la Renaissance« og »Les précurseurs de la Renaissance«.

Af Muentz' øvrige Bøger skal anføres: »Histoire générale de la tapisserie«, »Etudes sur l'histoire des arts à Rome pendant le moyen âge; Boniface VIII et Giotto«, »La bibliothèque du Vatican au XIV, XV et XVI siècles«. Mange af hans Arbejder er kendte langt ud over Frankrigs Grænser.

FORENINGSMEDDELELSER.

Den aarlige Generalforsamling afholdes *Lørdag den 29. November 1902, Kl. 8*, i Industriforeningens Lokale.

Smørrebrødsbord Kl. 8 pr.

DAGSORDEN:

1. Beretning om det forløbne Aars Virksomhed ved Formanden.
2. Beretning om Bladets Virksomhed ved Redaktøren.
3. Fremlæggelse af Regnskabet fra 1. Oktober 1901 til 30. September 1902 ved Kassereren.
4. Forslag til Lovændringer — stillede af Bestyrelsen.
5. Valg af nye Embedsmænd;
   a. Valg af 6 Bestyrelsesmedlemmer i Stedet for de afgaaede: V. KOCH (afgaaet ved Døden); A. BERG, V. FISCHER, FR. KOCH og A. ROSEN (efter Tur); ALF. THOMSEN efter Lodtrækning.
   b. Valg af 2 Suppleanter.
   c. Valg af 2 Revisorer.
6. Forslag til Tilføjelser i »Vejledende Regler ved Udskrivning af Konkurrence mellem Architekter«.

Med dette Nummer af »Architekten« begynder en længere Afhandling af FR. SCHIØTT: »Kjøbenhavnske Nybygninger ved næstsidste Aarhundredskifte«. Af praktiske Hensyn vil denne blive fortsat med særlig Paginering (Romertal), saa at den kommer til at danne et Hele, der ved Aargangens Slutning kan anbringes for sig i Bogen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
D. 5. DECEMBER 1902
5. AARGANG № 10

DANSKE PROVINSBANEGAARDE.

De sidste Aartier har været Vidne til en rivende Udvikling af Jærnbanetrafiken herhjemme. Den ene Provinsby efter den anden er fanget ind af Skinnevejens blanke Edderkoppenet, og der gives snart ikke en ærlig dansk By, som ikke har sin Jærnbane og sin Banegaard. De Dage er længst forbi, hvor man kunde nøjes med en lille, beskeden Bindingsværksbygning med et Billethul og to diminutive Ventesale; nu stiller det forøgede Samkvem mellem Landets forskellige Egne langt anderledes Krav til Plads og Bekvemmelighed. I en Mængde af de større Provinsbyer, hvor Trafikens hurtige Opsving ikke har været forudset, har man været nødsaget til stadig at udvide Banegaardene, og enkelte Steder har man maattet gøre Skridtet helt ud og opføre nye, tidssvarende Stationsbygninger. Dette er saaledes Tilfældet med Aalborg, hvor i disse Dage en stor, ny Banestation, opført efter Tegning af Architekt ARBOE, skal indvies, og i Løbet af det kommende Aar vil Esbjerg ny Banegaard staa færdig til at tages i Brug.

BANEGAARDEN I PRÆSTØ. ARCHITEKT H. WENCK.

Den stærkt benyttede Esbjerg—Parkestone-Rute har allerede forlængst gjort dette Byggeforetagende nødvendigt. Den gamle Træbygning, som har tjent til Banegaard siden Esbjergs Tilblivelse, har sikkert i mange Aar trængt til en Afløser, men først den 27. April 1900 lykkedes det at faa vedtaget Lovforslaget om den ny Banegaards Opførelse. At det ikke er et helt ringe Foretagende, det her drejer sig om, vil man kunne indse, naar man erfarer, at der til Udvidelsen af Stationen og Forlæggelsen af Havnebanen er benyttet et Areal af $6^1/_2$ Td. Land. For selve Bygningernes Vedkommende er Forholdene ogsaa ret store — Stations-

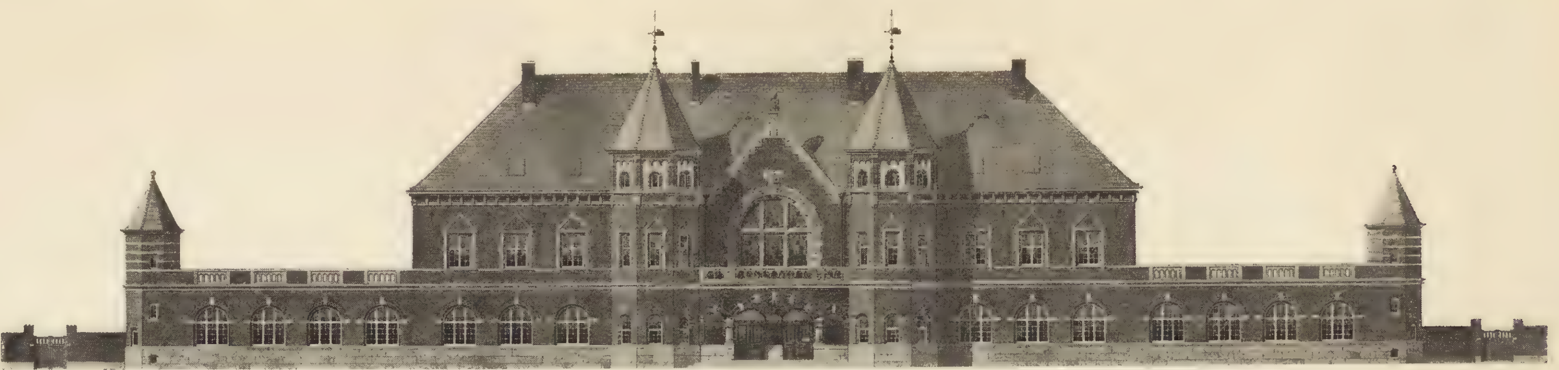

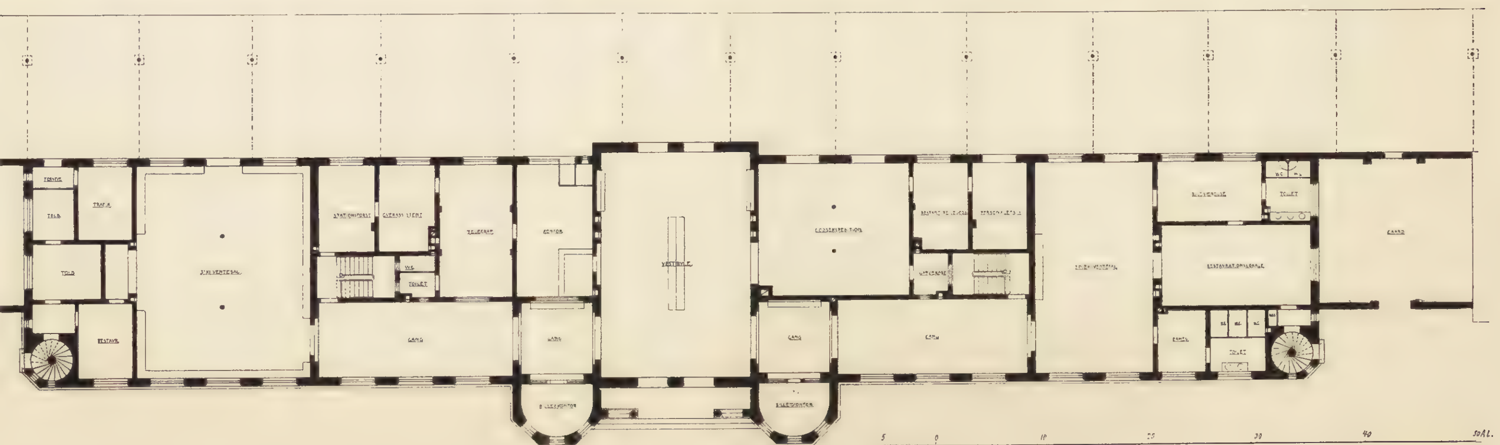
BANEGAARDEN I EBELTOFT.

ARCHITEKT H. WENCK.

bygningen har saaledes en Længde af 120 Alen og en Bredde af 22 Alen, medens Vestibulen er 300 □ Alen — og Byggesummen vil, inklusive Varehus og Posthus, i det hele andrage godt og vel 250,000 Kr. Selve Hovedbygningen, der indtager et Fladerum af 2665 □ Alen, vil koste 60 Kr. pr. □ Alen.

Tegningerne til Stationsbygningerne er udførte af Architekt H. WENCK, hvem det har været magtpaaliggende at forme det ydre i en kunstnerisk og vel afvejet Skikkelse, saaledes at Bygningen kan blive til virkelig Pryd for Byen. Dette har saa meget mere Betydning, som Banegaarden er beliggende lige ud for Byens Hovedgade og vigtigste Færdselsaare — Kongensgade — og saaledes allerede paa Afstand tiltrækker sig Opmærksomheden. Den store Hovedbygning

BANEGAARDEN I ESBJERG.

ARCHITEKT H. WENCK.

opføres af røde Mursten paa Sokkel af kløvet Granit, medens Gesimser og Vinduesindfatninger m. m. udføres i Ølandssten fra C. C. WIENBERGS Stenhuggerier. Taget dækkes med grønne, norske Skifer, medens de lave, flade Endepartier overdækkes med Konstruktioner i Hennebique, udførte af Murermester SCHIØTZ. Over Midtefaçadens Indgangsparti er anbragt det danske og engelske Vaaben, hugget i Ølandssten, medens selve Frontespicens Afslutning krones af en Løve, der holder Esbjergs ny Vaaben — et Lindetræ og to Ankere i Sølv paa blaa Grund.

Bygningens Indre vil blive holdt i lette, tiltalende Farver, og Vestibulen vil — i Lighed med Kystbanestationernes Vestibuler — blive forsynet med Loft i Trækonstruktion. I øvrigt vil Bygningerne blive forsynede med alle Nutidens Bekvemmeligheder, W. C. o. s. v. I Hovedbygningen findes tillige Boliger for Stationsforstanderen og en Overassistent.

Esbjergs nye Stationsanlæg henhører under Statsbanedriften.

Det samlede Arbejde ved Opførelsen er overtaget i Entreprise af Murermester THRANHOLM og Tømrermester HANSEN, Esbjerg. Bygningerne forventes at være færdige til at tages i Brug til Oktober 1903. — —

Som allerede nævnt er Esbjerg Banegaard kun et Led i Rækken af de nye Provinsbanegaarde. Rundt om i Landet, i Aarhus, Ebeltoft, Kerteminde, Sorø, Nykøbing paa Sjælland, Præstø o. s. v., er der opført større eller mindre Banegaarde, hvortil Statsbaneanlægene under Ledelse af Architekt WENCK har givet Tegning. Som Eksempel paa disse mindre Stationsbygninger gengives hosstaaende Stationerne i Ebeltoft og Præstø.

Banegaarden i *Ebeltoft* — i Parenthes bemærket ligger denne hidtil lidet kendte By i ualmindeligt smukke Omgivelser, som nu ved Ebeltoft—Trustrupbanen er bleven tilgængelige for Omverdenen — er opført i Nærheden af Havnen og i direkte Forbindelse med Byen ved en nyanlagt Vej, for hvis Skyld adskillige af Byens gamle Bygninger har maattet falde.

Selve Bygningen er opført med pudsede og hvidtede Façader og rummer ikke blot de for Banedriften nødvendige Lokaler, men tillige Lokaler for Postvæsenet samt Boliger for Stationsforstander og Postmester. Bygningerne indtager et Fladerum af 800 □ Alen og har kostet ca. 40,000 Kr. at opføre.

Banegaarden i *Præstø* er lidt større — 950 □ Alen med en Byggesum paa 45,000 Kr. — men er, hvad Planen angaar, i det væsentlige som Banegaarden i Ebeltoft.

ST. NICOLAI KIRKEPLADS.

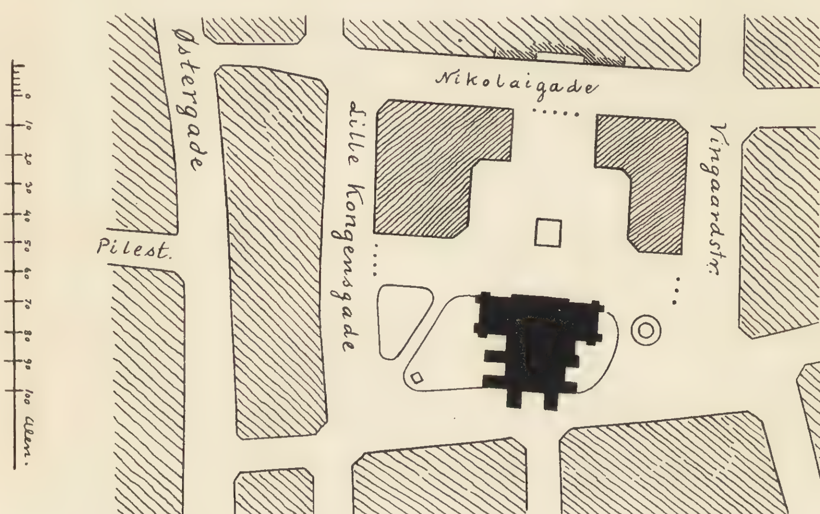
Ved at gennemgaa de forskellige Forslag til Omordningen af St. Nicolai Kirkeplads, der er fremkomne i »Architekten« for 24. Oktbr., har jeg faaet Ideen til hosstaaende Plan, som jeg mener har nogen Fordel fremfor de øvrige fremkomne. Dette skal jeg nærmere begrunde og vil derfor tillade mig at gennemgaa alle Projekterne.

At rydde hele Pladsen, som Etatsraad DAHLERUP foreslaar, vil vel nok være

det heldigste i sanitær Henseende; men trænges der saa ikke mange andre Steder, f. Eks. i Forstæderne, langt mere til Pladser end her lige i Nærheden af den store Højbroplads og Kongens Nytorv? Det væsentlige, mener jeg, maa blive, at Nicolai Taarn ses paa den smukkeste Maade sammen med Omgivelserne, og det kan vist opnaas billigere.

Som Etatsraad Dahlerup mener, maa Pladsen indrammes af smukkere Bygninger end de nuværende for at danne en Helhed; men den nuværende Arbejdstrafik i Vingaardsstræde og Lille Kongensgade vil uden Tvivl generes alt for meget af det store Knæk, disse to Gader faar, og en Erstatning for Nybebyggelse paa anden Maade end ved disse Arealer vil sikkert blive Kommunen for dyr.

Architekt Wencks Projekt vil ikke koste Kommunen noget, men tværtimod give en betydelig Indtægt i Form af Byggegrund. Derimod synes jeg, at Pladsen

ST. NICOLAI KIRKEPLADS. ARCHITEKT EGIL FISCHER.

bliver for stærkt bebygget derved og navnlig Taarnet for trykket af den store Bygning; den Side, der, skønt oprindeligt Bagside, nu nærmest gør Indtryk af Hovedfaçaden, bliver fuldstændigt skjult fra Gaden.

Architekt Clemmensens Projekt, der skiller sig fra de fornævnte ved Gennembrydningen mod Østergade, er jo betydeligt kostbarere; men til Gengæld bliver den Udsigt, man allerede nu har til Taarnet fra Østergade, i høj Grad udvidet. Det skraverede Parti tværs over Lille Kongensgade er antagelig ingen Afspærring af denne, da dette uden Tvivl vilde være meget uheldigt for Trafiken, men en Bue, hvorigennem Færdselen kan gaa. Men i saa Tilfælde vil Pladsen vist vanskeligt kunne blive hyggelig, naar denne Arbejdstrafik overskærer den. Ogsaa her vil Taarnet kun ses fra Siden.

Endelig Architekt Leuning-Borchs Plan, som jo vil give en ganske god Indtægt. Bygningen synes mig at være lidet monumental og, selv om den bliver smuk, mindende for meget om Slagterboderne med Hensyn til Højden

og dens interimistiske Karakter; de mindre smukke Huse bagved vil den heller ikke skjule tilstrækkeligt.

Netop med Hensyn til Højden tror jeg, nogle Bygninger af almindelig Hushøjde vil gøre bedst Virkning. Ser man Nicolai Taarn fra Højbroplads, synes det smukke Billede, man faar deraf som »point de vue« for Gaden, at bekræfte det. Mange andre Eksempler paa det samme kunne nævnes, som Raadhustaarnet for Enden af Lavendelstræde, Marmorkirken for Enden af Frederiksgade, Andreaskirkens Taarn for Enden af Gothersgade o. s. v.

Min Plan fremkommer nærmest som et Ændringsforslag til Architekt Wencks. Som allerede bemærket i »Architekten« vil den projekterede Telegrafbygning fuldstændigt skjule Nicolai Taarn, naar man staar i Nicolaigade. Dette, synes jeg, er en væsentlig Mangel, da netop denne Side af Taarnet er den mest anseelige, og der derfor først og fremmest burde tages Hensyn til den ved en eventuel Bebyggelse. Jeg har da brudt igennem den baade af Architekt Clemmensen og Architekt Wenck antydede store Bygning, saaledes at den deles i to. Disse Bygninger bliver ikke lige store, fordi den fremkomne aabne Plads er symmetrisk med Hensyn til Taarnets Akse; men det vil næppe kunne mærkes generende uden i Planen, da man ikke vil kunne se Bygningernes Bredde samtidigt andre Steder end i Nicolaigade, hvor man dog er for tæt paa, til at dette kan gøre nogen Fortræd. Bygningerne bør have en vis monumental Karakter og svare til hinanden, hvad enten de nu bliver brugte til offentligt eller privat Brug, og de burde ikke bygges i Stil og Farve som Efterligning af Taarnet, men tværtimod f. Eks. lysegraa, fordi det karakteristiske ved Taarnet saa ikke vil udviskes af Omgivelserne, men fremhæves. Derfor maa der meget vel kunne dannes en passende og stilfuld Ramme — og en Ramme for Taarnet bør det dog først og fremmest være.

Paa Pladsen vilde en Statue f. Eks. af Hans Tavsen, som tidligere bemærket, faa en udmærket Plads.

Kunde der eventuelt, som antydet, mod Nicolaigade blive rejst en Bygning svarende til de to andre, vilde Indramningen af Pladsen være fuldendt. Den vilde være hyggelig og rolig, fordi den ikke generes af Vognfærdsel.

Paa de andre to Smaapladser ved Vingaardsstræde og Lille Kongensgade vilde der uden Tvivl kunne forskønnes en hel Del ved smukke Beplantninger og Træer, eventuelt Statuer og Springvand.

Færdselen vil der ikke blive lagt Hindringer i Vejen for i nogen Retning, mange morsomme Vuer vil fremkomme, tilstrækkelig Plads vil blive holdt fri, og Kommunen vil tjene en god Skilling, selv om den ofrer en hel Del paa Pladsens Udsmykning. De fleste af de mindre smukke Bygninger, der omgiver denne, ville blive maskerede, og hvis den fornødne kunstneriske Kontrol med Nybygningerne udøvedes, vilde denne Treenighed af Pladsen udgøres af een og rimeligvis to smukke af de tre. Men en lille og smuk Plads er i hvert Tilfælde bedre end en stor og grim.

EGIL FISCHER.

FORSKELLIGT.

Foreningen af 3. December holder iaar 10-Aars Jubilæum og fejrede denne Begivenhed med en overmaade fornøjelig Fest paa Stiftelsesdagen. En talrig Kreds havde givet Møde, saa at den store Sal paa Skydebanen næppe vilde kunne have rummet flere Deltagere i Festmaaltidet. Masser af Sange og Taler vidnede om det Liv og den gode kammeratlige Tone, der præger de Unges Samliv, og særlig Lykke gjorde den geniale og overmaade tidssvarende Opfindelse, der blev forevist efter Bordet: Architektur-Maskinen, som nu er sat paa Aktier med et garanteret Fond af 4 Mill. Kr. Architektur-Maskinen, der sikkert vil frembringe en hel Omvæltning i vor hjemlige Bygningskunst, er at se til nærmest en Mellemting mellem en Rulle og en Bogtrykmaskine; den kan drives enten ved Haandkraft eller Elektricitet og er saaledes konstrueret, at den kan producere hvilket Projekt, det skal være: Villaer, Arbejderboliger, Badeanstalter, Paladser o. s. v. til en forud fast opgiven Pris. Det hvide Tegnepapir gaar ind mellem to Valser og kommer derfra ud som et architektonisk Værk, om hvis høje Betydning de foretagne Prøver afgav usvigelige Vidnesbyrd. Ifølge Aktieselskabets Program kan Maskinen pr. Time producere 500,000 Meter Gade og en vældig Stabel paa 30,000 Fod Façade med Kvist, Altan, Karnap og Gavl. Det er overflødigt at sige, at Aktiekapitalen straks overtegnedes mange Gange.

Som bekendt optager Foreningen passive Medlemmer à 4 Kr. om Aaret, for hvilket ringe Kontingent de som Medlemsblad modtager dens smukke Opmaalinger og Tegninger, der paa en værdig Maade slutter sig til »Tegninger af ældre nordisk Architektur«, og har Adgang til dens talrige Jubilæer, i alt Fald eet hvert Aar. Alene af denne Grund fortjener »Foreningen af 3. Decbr.« al mulig Støtte udenfor selve Akademielevernes Kreds.

FORENINGSMEDDELELSER.

Den aarlige Generalforsamling afholdtes Lørdag den 29. November Kl. 8 i Industriforeningens Foredragssal med Dagsorden som angivet i »Architekten« for 28. November d. A. Side 104.

Formanden, Axel Berg, aflagde Beretningen. Foreningen omfatter nu 120 indenbys, 19 udenbys og 7 udenlandske Medlemmer (imod det foregaaende Aar henholdsvis 116, 18 og 6). I Aarets Løb havde Foreningen mistet sin Formand, Prof. V. Koch, samt Etatsraad Herholdt.

Siden sidste Generalforsamling var der afholdt 6 almindelige Foreningsmøder samt et Møde paa Statsprøveanstalten og en selskabelig Sammenkomst med Damer paa den kgl. Skydebane. Bestyrelsen havde holdt 8 Møder.

Af Cand. polit. F. Schiøtt var holdt Foredrag om »Kjøbenhavnske Nybygninger ved næstsidste Aarhundredskifte«, og af Professor J. L. Heiberg om »Syditaliens Betydning for Kunstens Udvikling i Italien«.

Vedtægter for Foreningen var bleven behandlede endeligt i Mødet den 1. Juli, hvor 55 Medlemmer havde været til Stede. Udvalget, der havde været

nedsat i den Anledning, bestod af følgende: M. Borch, Clemmensen, Fr. Levy, supplerede med A. Berg, Glahn og Fr. Koch af Bestyrelsen.

Statuter for Understøttelsesfonden var bleven vedtagne paa Mødet den 18. Oktober. Til Bestyrelsen af Fonden var valgt: Prof. Storch, Prof. Alb. Jensen, Architekterne Steenberg og Fr. Christensen.

Foreningen havde i Marts Maaned sammen med Industriforeningen arrangeret en *Udstilling af nyere Bygningsmaterialier.*

Der var i Aarets Løb bleven behandlet to Honorarsager.

Foreningen var tilkaldt ved følgende Konkurrencer: Dansk Husflidsforening: Bohave for mindre Hjem (M. Nyrop og Magdahl Nielsen); Thing- og Arresthuset i Aarhus (Estrup og Vald. Schmidt); Byskole i Aarhus (F. Levy og S. Lemche); Kunstnerisk Løsning af Byggeforetagender i Kjøbenhavn (Prof. Hans J. Holm, Mørk-Hansen og Rosen, Suppleant: Clemmensen).

Brødr. Sørensens Legat paa 150 Kr. om Aaret var tildelt Foreningen.

Den Indsamling, som af Bestyrelsen var iværksat i Anledning af Genopførelsen af Campanilen i Venedig, havde indbragt 1406 Kr. 50 Øre; dette Beløb havde Bestyrelsen afrundet, saaledes at man gennem Udenrigsministeriet havde afsendt 2000 Lire.

Der var bleven behandlet to Voldgiftssager.

Sluttelig berørte Formanden Teknologmødet i 1903, i hvilken Anledning der var nedsat en Komite, hvor Architektforeningen var repræsenteret ved Prof. L. Fenger, Architekterne Axel Berg og Arne-Petersen.

Redaktøren, Arne-Petersen, gav dernæst nogle Meddelelser angaaende Bladets Virksomhed. Man havde i Aarets Løb udvidet sig betydeligt, saaledes at Regnskabet nu balancerede med ca. 19,000 Kroner mod ca. 8700 Kr. det foregaaende Aar. Den Ordning, man i et Aar havde haft med A- og B-Numre, var bleven opgivet ved den nye Aargangs Begyndelse, da den havde vist sig upraktisk.

Kassereren, V. Fischer, fremlagde det reviderede Regnskab, der blev godkendt.

De af Bestyrelsen forelagte Forslag til Lovændringer blev vedtagne uden Diskussion.

Den afgaaede Bestyrelse genvalgtes enstemmigt, hvilket ogsaa var Tilfældet med Eug. Jørgensen, der som Suppleant havde fungeret efter V. Kochs Død.

Til Suppleanter valgtes C. Thonning og S. Lemche; til Revisorer Ph. Smidth og C. L. Thuren. Til staaende Udvalg for Udstillinger genvalgtes J. Dich og A. Lauritzen, til Udvalget for Honorarsager genvalgtes A. Rosen og V. Schmidt.

Forslagene om Tilføjelser i »Vejledende Regler ved Udskrivning af Konkurrence mellem Architekter« gav Anledning til en meget livlig Diskussion, der havde til Følge, at L. Andersens Forslag blev forkastet ved Afstemning, medens det af P. V. Jensen-Klint stillede Forslag blev vedtaget i følgende Form: »Ved saadanne bundne Konkurrencer, ved hvis Ordning Bestyrelsen medvirker, skal, foruden de indbudte og honorerede, saa vidt muligt ethvert Medlem have Adgang til, for egen Regning, at deltage i Præmieæskningen.«

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
D. 12. DECEMBER 1902
5. AARGANG № 11

ABSALON.

BILLEDHUGGER, PROFESSOR V. BISSEN.
ARCHITEKT M. NYROP.

Den nyeste Tilvækst til Kjøbenhavns Samling af offentlige Monumenter skiller sig paa en fremragende Maade ud fra, hvad der er ydet i en lang Række Aar, derved, at den virkeligt er monumental. Høj og imponerende paa et Fodstykke, der passer i Størrelse til, hvad det skal bære — maaske dog lidt for smalt — rider Absalon, Byens Grundlægger, afsted paa en prægtig Hest, der danser under ham med høje Spring.

Rytterstatuen, der, som alle véd, skyldes Billedhuggeren, Prof. Vilh. Bissen, er først og fremmest usædvanlig derved, at Hesten er i heftig Bevægelse; den plastiske Ro og Hvile er dermed selvfølgeligt ikke mere til Stede, og uvilkaarligt føler man sig ved en mere indgaaende Betragtning noget træt og længes efter, at Hesten skal falde ned paa Forbenene igen. Enhver voldsom og hastig Bevægelse, der er fremstillet i Malerkunst og navnlig i Skulptur, løber let den Fare at synes stivnet i en Skikkelse, der er fornuftstridig, bliver let stereotyp. Det er sikkert ikke mange Rytterstatuer rundt i Europa, hvor Hesten er fremstillet i hurtigere Gangart end jævnt Trav eller vel snarere, som i *Verrochios* berømte Monument for Colleoni i Venedig, væligt og utaalmodigt sparkende i Jorden med sine Hove. I St. Petersborg findes *Falconets* Statue af Peter den store paa en stejlende Hest, i Wien ved Burgthor *Fernkorns* Statuer af Erkehertug Karl og Prins Eugen af Savoyen paa springende Gangere, i Italien en og anden Vittorio Emanuele, fra Baroktiden enkelte. Naar til Trods for den store Vanskelighed, Opgaven saa at sige fra Fødslen af sidder inde med, Resultatet er blevet saa vellykket, tjener det Kunstneren til den største Ære. Absalon selv synes for ubetydelig i Forhold til Hesten, ikke alene i Størrelse, men ogsaa i kunstnerisk Kraft; det synes næsten at følge af sig selv, at man først omtaler Hesten, ligesom Beskuelsen mest dvæler ved den. Man faar ikke ret fat paa Absalon, han træder i Skygge for Hesten, gemmes af den. Hans Hoved og Aasyn, der vel er dannet efter Forbilledet paa hans Gravsten i Sorø Kirke, lader En ikke i fuldstændig, tilforladelig Vished om, at han var den store Mand, som Indskriften paa Soklens Gesims angiver: »Han var modig, snild og fremsynet, en Ynder af Lærdom, med ren Villie Danmarks trofaste Søn.« Modig vel nok; thi som man ser, farer han dristigt frem med en (for lille) Stridsøkse i sin Haand; men hans Fremsynethed og Interesse for Lærdom fremgaar ikke af den figurlige Fremstilling. En ridekyndig Kritiker vilde maaske ikke være helt tilfreds med den Maade, hvorpaa Rytteren stikker Benene fremefter, medens Hesten galopperer; thi for Ligevægtens Skyld vilde det nok være hensigtsmæssigt at lægge Schenklerne tilbage. Men kraftigt og med en karakterfuld Silhuet virker Monumentet, navnlig paa nogen Afstand, saa at man ikke kommer til at kigge Hesten lige op under Maven; heldigvis er man forskaanet for at se en Jernstang som Stiver. Højt knejser Gruppen i Forhold til de omgivende Bygninger, som den ligesom stormer hen over — hvorfor netop med Front *mod* Borgen, er ret gaadefuldt, det modsatte vilde synes naturligere, naar Farten gælder ud mod Kamp. Og vel afpasset til Torvets Størrelse er Helheden, hverken for stor eller for lille, maaske dog en Smule paa tværs af de skraa Linier i Højbros Retning; en Tilbagerykning længere mod Amagertorv vilde have mildnet dette.

Det Fodstykke til Rytterstatuen, som skyldes Architekt M. Nyrop, er saa prægtigt og smukt i Form og Farver i den harmoniske Forening af de forskel-

lige Materialier, at der er al Grund til at glæde sig derover. Ikke alene er det en original Idé at anvende Mursten til Byggeæmne der, hvor man altid er vant til udelukkende at se huggen Sten eller Marmor, men hvad bedre er, den er gennemført godt og stilfuldt. Forholdene i hele Opbygningen ere vel afvejede, og den kraftigt udladende Stenplade foroven danner et fast Underlag for Hesten; — kun er den sikkert, som alt bemærket, noget for smal, hvilket saa meget mere mærkes, som Hestens brede Bagparti og kraftige Hale hviler tæt ned paa den. Det er en architektonisk Frembringelse af den Tid, vi lever i, og med Præg af den, forsaavidt forskellig fra den Type paa en ganske forskellig Tid, hvortil den skal slutte sig. Den Opgave, at smelte Architekturen og Skulpturen sammen til et inderligt forbundet Hele, er vanskeligere end nogen Udenforstaaende skulde ane. Den *er* løst i *Salys* Rytterstatue paa Amalienborg Plads af Frederik V som Enevoldsmagtens Indehaver i en romersk Imperators Dragt, udført af en samtidig Kunstner.

Vor Hovedstad har Grund til at være Konferensraad HEIDE taknemlig for Gaven, saa stor og værdig den fremtræder: en virkelig Forskønnelse af Byen paa en af dens mest maleriske Pladser, en virkningsfuld Kontrast mod Christiansborg Slots mørke Ruiner. Gid Guderne og Kommunalbestyrelsen nu vil bevare den mod en Indhegning af et kedsommeligt Jerngitter! Folkesværmen bør kunne nærme sig den helt og tæt; først derved bliver et Kunstværk Folkets Ejendom, først derved lærer det at respektere det og selv værne det mod Overlast.

EN MØLLE SOM BADEANSTALT.

Den noget ejendommelige Bygning, af hvilken vi hosstaaende bringer en Gengivelse, er for et Par Aar siden opført ved Ollerup Højskole ved Svendborg. En Del af Bygningen bestaar af en gammel Vindmølle, som laa i Nærheden af Højskolen, og af dennes Forstander, KR. RANDERS, erhvervedes for at omdannes til Badeanstalt. Samtidig tilbyggedes den lille Bygning, i hvis Stueetage der findes to smaa Skolestuer og en Gang, — de benyttes til Undervisningslokaler for Forstanderens og Lærernes Børn —, medens 1. Etage indtages af Værelser for Højskoleelever. Adgangen til Bygningen sker ad en Trappe, anbragt i Forbindelsesbygningen.

I selve Taarnets Stueetage er indrettet 2 Baderum, et mindre til Karbade og et større til Styrtebade med 10 Bruser. Desuden findes her Omklædningsrum og Kedelrum. I de to følgende Etager er indrettet Elevværelser og Trappe, ligesom den til Styrtebadene nødvendige Vandbeholder er anbragt her. I øverste Etage er der ved Tilbygning skaffet Plads til et Taarnværelse, og hele Mølletaarnet afsluttes foroven af en rund Platform, hvorfra man har en fortrinlig Udsigt over Omegnen. Udvendig er saavel Taarnet som den lille Bygning afskuret og hvidtet, medens Taget er dækket med røde Falstagsten. Byggearbejdet er udført af stedlige Haandværkere efter Tegning af Forstander D. Rasmussen ved Ollerup Haandværkerskole.

Det lille Anlæg viser, hvorledes man paa en snild Maade kan drage Nytte af en nedlagt Vindmølle. Ideen er for en Gangs Skyld ganske morsom, og Bygningsværkets Skaber har været ret heldig i sine Bestræbelser for at klare de architektoniske Vanskeligheder. *T. P.*

ARCHITEKTERNE OG HAVEN.

I Omtalen af Schultze-Naumburgs nye Bog »Gärten« anbefaler Anmelderen (L. B.) Bogen paa det varmeste til enhver Architekt og tilføjer, at Huset og Haven altfor ofte er to Ting, der ikke er organisk forbundne. Ja, han har Ret: »alt for ofte«, han kunde uden Skade have sagt »næsten altid«. »Selvfølgelig bør Architekten være medbestemmende ved Havens Anlæg, ikke blot dens Hovedlinier, men ogsaa ved Plantegruppering og Farvevalg«, skriver han videre, og han har igen Ret. Architekten bør være »medbestemmende«, det vil sige, der bør finde et Samarbejde Sted mellem Husets og Havens Architekter, og det er det, som næsten aldrig sker.

Som Regel gaar det jo saaledes, at Architekten tegner sit Hus og anbringer det paa Grunden, hvor han synes bedst, idet han hovedsagelig tager Hensyn til Verdenshjørnerne og til Indkørsel fra Vejen; og hvor Terrainet er kuperet, lægger han det, hvor der er en jævn og vandret Flade. Naar saa Huset er færdigt, henvender Bygherren sig til den nærmestboende Gartner, hvad enten det nu er en Planteskoleejer, en Blomstergartner eller tilfældigvis virkelig en Anlægsgartner; og da Indtægtskilderne sjældent flyder overdrevent rigelig for en Gartner, paatager han sig i de fleste Tilfælde gladelig Hvervet. Den Gartner, der har den største Planteskole eller de fleste Drivhuse, antages almindelig for den dygtigste (naar der da ikke netop er en Lektor eller Direktør ved Haanden), og det slaar maaske ogsaa ofte til, nota bene i det Fag, han beskæftiger sig med; men lige saa vist som den største Teglværksejer eller Tømmerhandler almindeligvis ikke er den dygtigste Architekt eller Murmester, lige saa sjældent vil det være at træffe en stor Blomstergartner eller dygtig Planteskolemand, der duer noget som Anlægsgartner.

Men som sagt, i de fleste Tilfælde paatager han sig gerne Anlægsarbejdet, gør sig ingen Skrupler, da han aldeles ikke prætenderer at forstaa sig paa Havekunst, ja han véd maaske knapt, at der er noget, som benævnes saadan.

Resultatet?

Ja! der foreligger »Resultater« nok op langs Strandvejen, her i Byen og overalt, hvor der bygges Villaer; de er kendelige netop paa den fuldstændigste Mangel paa »organisk Forbindelse« med Huset, foruden at de ikke ejer Gnist af Idé i sig selv. Det er alle dem, hvor Huset ligger paa en ganske tilfældig Plads i Haven, omgivet af tilfældigt formede Plæner, tilfældigt lagte Busketter, tilfældigt bugtede Gange, altsammen ganske tilfældigt og idéforladt, medens maaske hver Sten i Huset, hver Form og hver Farve dér er omhyggelig afvejet, afpasset og beregnet paa at være netop saadan, som det er.

Saadan bærer de fleste Architekter sig ad, selv mange af dem, over hvem der lyser en Stjerne i Vejviseren, — hvad skal man saa forlange af dem, der vandrer i Mørke?

Det næstbedste Tilfælde er det, hvor Architekten bygger Huset paa den Plads, han finder bedst, og naar Stilladserne saa er komne bort, tilraader Bygherren at henvende sig til en kapabel Havearchitekt eller Anlægsgartner, hvis Opgave det saa bliver at anlægge Haven i Samklang med Huset og bringe en kunstnerisk Helhed ud af Ejendommen. Dette er selvfølgelig langt at foretrække for den først omtalte Fremgangsmaade, og med lidt Held kan Resultatet endda blive meget tilfredsstillende. Men lidt Held skal der ogsaa til, og *hvorfor* vil vistnok enhver Architekt kunne forstaa, der véd, hvorledes man tit og mange Gange under Planers Udarbejdelse ikke kan komme til en Løsning paa den Maade, man oprindelig tænkte sig, men maa gribe Sagen an fra en ganske anden Side.

Men naar nu Architekten løseligt tænker sig, hvordan det hele kan blive, Hus og Have tilsammen. og derpaa lægger Huset paa en bestemt Plads, lader grave Brønd, maaske bygge Stald, Stakit eller Mur, og hvad der ellers kan være, uden samtidigt at udarbejde en gennemtænkt Haveplan, saa skal der virkeligt lidt mere end almindeligt Held til, naar ikke disse Dispositioner skal forringe Resultatet og skal gøre det umuligt for Havearchitekten at bringe noget virkelig godt ud af Arealet. Hvad vilde mon en Architekt sige, naar han fik en Have udleveret med Plads anvist til Hus og Udhuse med den Opgave at bringe en Helhed ud af Anlæget og altsaa i den Karakter, som Haven allerede angiver? Han vilde ganske sikkert snart komme paa det rene med, at Opgavens Vanskelighed var betydelig forøget.

For at komme ud over denne Vanskelighed er der saa endelig enkelte Architekter, der gør Skridtet fuldt ud og planlægger hele Anlæget med Hus og Have under et; og den Architekt, der er i Stand til at gøre det, har selvfølgeligt den største Sandsynlighed for at opnaa det ønskede Resultat: en Helhed.

Men (og der er ogsaa her et aber dabei), *er* der mon ogsaa ret mange Architekter, som har de fornødne Kundskaber til at kunne planlægge en Have?

Jeg tror: nej, og de Eksempler, jeg har set, har altid været skikkede til at bestyrke denne min Mening. Det at anlægge en Have med nogenlunde Vished for, hvordan Resultatet vil blive, naar Naturen i Løbet af mange Aar faar den bygget færdig, det fordrer i Virkeligheden et indgaaende Kendskab til et Materiale (Planter, Jordbund o. l.), der er fuldt saa forskelligartet som det, der staar til en Architekts Raadighed, og langt mere varierende og afhængigt af Forhold,

man ikke er Herre over, ja, der er saa meget der at lære, saa en Mands fulde Tid og Interesse langt fra slaar til, — hvor skulde en Architekt saa kunne bringe det ret vidt i Havekunst, naar han kun kan ofre den en meget begrænset Del af sine Kræfter?

At en enkelt fremragende Dygtighed maaske kan tillade sig at ordne alt med egen Haand, siger intet; som Regel bør Architekten sikkert have Selvkritik nok til at overlade Haven til andre.

Men, spørges der, hvad skal han da gøre, naar det er galt at skyde det hele fra sig, er galt at henvise til en dygtig Fagmand, og det heller ikke er rigtigt at tegne den selv?

»Architekten bør selvfølgelig være medbestemmende ved Havens Anlæg.«

De bør med andre Ord være to om det.

Han skal ikke vente med at tilkalde en Fagmand paa Havekunstens Omraade, indtil han har truffet Dispositioner, der forringer Muligheden for at bringe noget godt ud af Haveanlæget, han bør være interesseret i, at Bygherren faar det, han ønsker: et smukt Hus i en smuk Have, og han bør ikke sky den ringe Ulejlighed, det er at samarbejde med en anden, for at naa det bedste Resultat.

Og ikke alene for Havens Skyld, eller for Helhedens, men ogsaa for Architektens egen Skyld og for det Hus, han bygger, vil det være gavnligt. For et Hus kan ligesom slaa Rødder og vokse fast i den Jord, det staar paa, naar det breder sig ud i Terrasser, naar Døren netop fører ud til den rigtige Havegang, og aabne Plæner breder sig netop der, hvor Vinduerne ser hen.

Om det saa er Haven eller Huset, der har mest at takke den anden for, er vist vanskeligt at afgøre. *E. E. J.*

TEKNISKE MEDDELELSER.

En ny Mursten er opfunden af den norske Ingeniør J. G. LUND i Drammen. Stenen adskiller sig fra den almindeligt brugte ved, at den er forsynet med Not og Fjer. Desuden er dens Ender skraat afskaarne, saa at de yde Modstand imod Tryk saavel ovenfra som fra Siderne. Herved opnaas, at man kan mure Gulve uden Buehvælving. Opfinderen, som har taget Patent paa sin Opfindelse, har overdraget Eneretten for Norge til Gullang Forblændstenfabrik ved Drammen.

Bevaring af Træværk, nedgravet i Jorden. Man kan hertil anvende følgende Fremgangsmaade. 50 Dele Harpiks, 40 Dele pulveriseret, udvadsket Kridt, 300 Dele hvidt Sand og 4 Dele Linolie opvarmes sammen i en Jærngryde. Derefter tilsættes en Blanding af 1 Del Kobberforilte og 1 Del Svovlsyre. Den færdige Blanding røres godt om og stryges, medens den endnu er varm, paa Træværket med en stiv Pensel. Hvis Blandingen er for tyk, kan den fortyndes med Linolie.

Den paastrøgne Masse tørrer hurtigt og bliver meget haard. Den egner sig særdeles godt til al Slags Træværk, der er stærkt udsat for Paavirkning af Jordens Fugtighed.

FORSKELLIGT.

Kunstgewerbe-Museet i Leipzig foranstalter fra 1. Februar til 31. Marts 1903 en større Udstilling, der omfatter »*Planten og dens dekorative Anvendelse*«. Udstillingen falder i følgende Grupper:

I. Den naturlige Plante i kunstnerisk Fremstilling (Blomstermaleri), enhver Art af Teknik (Originaler og Reproduktioner).

II. Det naturalistiske Planteornament i Studier, Udkast og udførte Arbejder (tegnede og malede Mønstre og Forbilleder for særlige kunstindustrielle Øjemed: Tekstil, Tapeter, Keramik, Træ, Læder m. m.).

III. Det stiliserede moderne Planteornament i Udkast, Studier og udførte Arbejder i Fladedekoration (ogsaa Reliefarbejder).

IV. Et Udvalg af Plantestudier fra kunstindustrielle Tegneskoler og andre Tegnekursus.

V. Et Udvalg af det bedste Studiemateriale (Herbarier, Afstøbninger, fotografiske Gengivelser), endvidere de bedste Værker, indeholdende Forbilleder og et Udvalg af Litteratur over moderne vegetabilsk Dekoration.

VI. Retrospektiv Afdeling. Udviklingen af det vegetabilske Ornament, anskueliggjort ved karakteristiske Eksempler i Original og Reproduktion.

Komiteen, der skal censurere de indsendte Arbejder, bestaar af følgende: Direktør, Dr. Richard Graul, Professor Max Klinger, Kommerceraad Julius Meissner, Dekorationsmaler Richard Schultz, Direktør Paul Schuster, Professsor Karl Seffner, Professor Max Seliger.

❦

En international Konkurrence om Udkast til et Verdenspostforenings-Monument i Bern er udstedt af det schweiziske Forbundsraad. Monumentet skal opføres paa *Steinhauerplatz* i Bern. Omkostningerne maa ikke overstige 170,000 Frcs. Monumentet kan dannes som Brønd el. lign., men i øvrigt er der med Hensyn til Form eller Udstyrelse ikke givet nogen Anvisning. Den Kunstner, som af Bedømmelseskomiteen udpeges dertil, vil faa Arbejdet ved Udførelsen overdraget. Skulde intet af de indkomne Projekter anerkendes for værdigt til Udførelse, vil en snævrere Konkurrence blive afholdt, hvori hver af Deltagerne faar en vis Sum for sit Arbejde.

Komiteen bestaar af følgende Herrer: Geh.-Ober-Postrath Hake, Berlin; Billedhugger, Professor E. Helmer, Wien; Billedhugger de Lalaing, Brüssel; Architekt, Kammerherre Meldahl, Kjøbenhavn; Architekt H. Velada, Madrid; Billedhugger H. Bartholomé, Paris; Billedhugger H. Armstead, London; Billedhugger A. Strobl, Budapest; Billedhugger, Professor E. Xiemens, Rom; Architekt, Professor Bluntschli, Zürich, og Dir. E. Ruffy, Bern.

Projekterne, som skal omfatte en Model i 1 : 10, en Situationsplan i 1 : 200, en Perspektiv samt fornøden Beskrivelse, skal være indsendte senest 15. September 1903.

❦

En international Konkurrence om et Monument for Præsident Mac Kinley. Monumentet skal oprejses i Fairmont, og nærmere Oplysninger kan erholdes ved Henvendelse til det amerikanske Generalkonsulat. Omkostningerne ved Monumentet, der tænkes som en Statue med architektonisk Underbygning eller

Omgivelser, maa ikke overstige 30,000 Dollars (ca. 112,000 Kr.). For hvert af de 5 bedste Udkast er udsat en Præmie paa 500 Dollars.

Modeller og Skitser skal indsendes inden den 2. Marts 1903 til Komiteens Sekretær, 320 South Broas Street, Philadelphia, U.S.A.

❦

Arbejder-Sanatoriet i Beelitz ved Berlin. Den store Landes-Versicherungsanstalt i Berlin, der nu har arbejdet, siden Forsikringsloven for Arbejdere i 1889 blev gennemført, har i den Tid samlet sig en Formue paa $55^1/_2$ Millioner Mark, hvortil kommer en aarlig Bidragsindtægt paa over 7 Millioner og en aarlig Renteindtægt paa over $1^1/_2$ Million. Den har da selvfølgeligt ogsaa Raad til at flotte sig, selv om dens Ødselhed maaske ikke burde give sig Udslag som ved det for nyligt opførte Sanatorium i Beelitz.

Allerede tidligere har denne Anstalt ifølge »Ugeskrift for Læger« indrettet et Invalidehus for 20 Tuberkuløse til 71,000 Mark, et Sanatorium for 50 Kønssyge til 196,000 Mark, en Arbejdsanvisningsanstalt i Berlin til 1 Million Mark, og endelig har den til lav Rente — oftest 3 pCt. — udlaant 4 Mill. Mark til Oprettelsen af Sanatorier, Arbejderboliger og andre velgørende Arbejderinstitutioner.

Alt dette kan dog ikke sammenlignes med Beelitz-Sanatoriet for brystsyge Arbejdere, der blev paabegyndt for 4 Aar siden, og hvis Mandsafdeling blev aabnet i Aar. Hver af de 600 Sengepladser i denne Pragtanstalt har kostet ca. 15,000 Mark. Bygningerne alene — Grunden, Bohavet, Lægeinstrumenter og Linnedet ikke medregnet — har kostet 8,380,000 Mark. Af de enkelte Bygninger har Administrationsbygningerne kostet 276,000 Mark, Centralbadeanstalten 626,000 Mark — der er desuden Bade i de enkelte Afdelinger —, Ligge- og Spaserehallerne 161,000 Mark, to Lægeboliger hver 73,000 M., fire Portnerboliger hver 21,5000 M., Gartnerhuset 62,000 M., en Keglebane 18,500 M. og Staldbygningen 49,000 M. Derimod er der aabenbart sparet paa Kirken, der kun har kostet 52,700 M. Og saa er Enden der ikke endda, idet der meddeles, at den senere Udvidelse ikke er indbefattet i disse Summer.

Paa den for nylig i Berlin afholdte Tuberkulosekongres blev der til Medlemmerne omdelt et Pragtværk, der omfattede Forsikrings-Anstaltens forskellige Institutioner. Øjensynligt var Meningen den at imponere ved den udfoldede Ødselhed, men de fleste havde kun en forbavset Hovedrysten tilovers for Herlighederne, der blot kan tjene til at skade Sanatoriesagen. I øvrigt undskylder Tyskerne den anvendte Luksus med, at Arbejderne selv fordrer den, og at man har villet vise disse, at man ikke forsømte noget for at gøre det lige saa komfortabelt for dem som for de rige.

Desværre nævner vor Kilde ikke Navnet paa den Architekt, der har ledet Opførelsen. *Han* har i hvert Fald ikke haft Grund til at fortryde, at Forsikringsanstalten har forsøgt at tilfredsstille Arbejdernes Trang til Velvære.

❦

Professor Peter Behrens, der tidligere var Medlem af Kunstnerkolonien i Darmstadt, er nu bleven Leder af Kunstindustriskolen i Düsseldorf.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦❦

KJØBENHAVN
D. 19. DECEMBER 1902
5. AARGANG № 12

STIK AF PREISLER EFTER MALERI AF ALS.

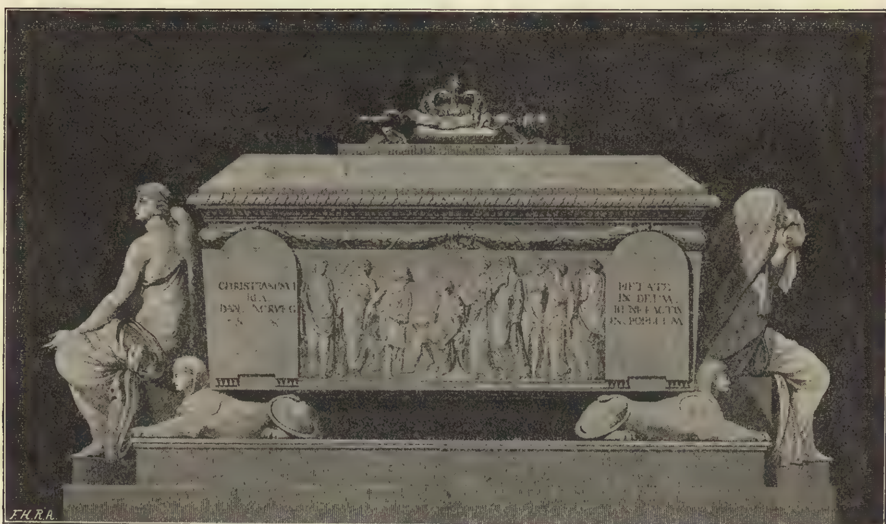
JOHANNES WIEDEWELT.

1. JULI 1731—17. DECEMBER 1802.

Den 17. December 1802 endte Billedhuggeren JOHANNES WIEDEWELT sit Liv i en Alder af 71 Aar. Forpint af Sygdom og Næringssorg søgte han selv Døden; hans Lig fandtes i Sortedamssøen, hvor han havde kastet sig ud. Dermed udsluktes et rastløst og indholdsrigt Levnedsløb, et Liv fuldt af brændende Kunstbegejstring saa vel som af Kamp og evindelige Bryderier. En Kunstner,

hvem Datiden satte saa højt, at den gav ham den Benævnelse »Danmarks Phidias«, som Efterslægten ingenlunde vil godkende Berettigelsen til, men som hos Samtiden udtrykte den Respekt, den følte for Wiedewelt, hvis Ry meget snart efter hans Død maatte blegne for den opgaaende Stjerne, hvem Hædersnavnet i langt højere Grad maatte passe paa, nemlig Billedhuggeren BERTEL THORVALDSEN.

Om ikke af andre Grunde fortjener Wiedewelt at mindes paa Hundredaarsdagen for sin Død, fordi han i Virkeligheden var den første danske Billedhugger af nogen Betydning, og — for nærværende Tidsskrift, hvis Omraade jo særligt er Architektur og ikke Skulptur, uden forsaavidt den griber ind paa Bygningskunstens Omraade — fordi han som oftest skabte sine Billedhuggerarbejder i meget nøje Forbindelse med Architektur, enten komponeret af Andre eller ligefrem udsprunget af hans egne Tanker og Talent. I den store Mængde Sarko-

CHRISTIAN VI.S GRAVMÆLE I ROSKILDE. MODELLEN 1760, FULDFØRT 1768. STIK AF SCHULE.

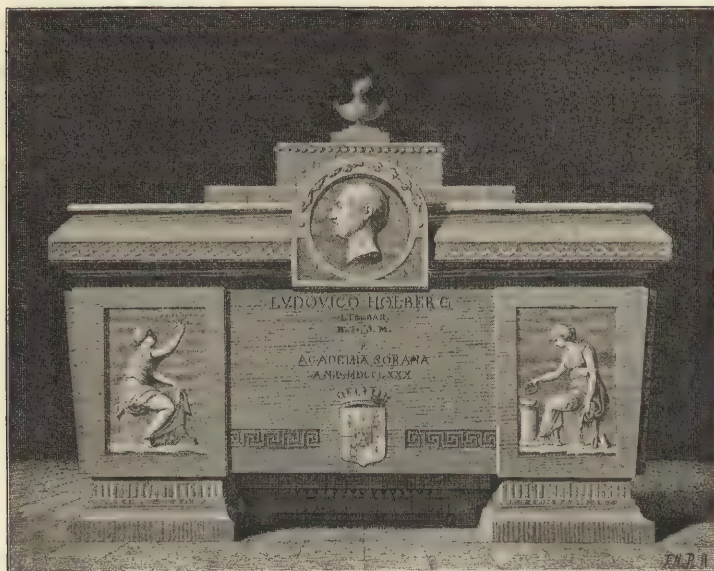
phager, Gravmæler, Epitaphier, Monumenter o. s. v., der foruden Statuer, Relieffer og Medailloner er knyttet til hans Navn, gaar Skulptur og Architektur saa umærkeligt over i hinanden, at det ene ofte er vanskeligt at udrede fra det andet. Han viste stort Snille netop som Architekt og havde en saadan Kombinationsevne og Sans for de architektoniske Linier og Rhytmer, at ikke nogen senere dansk Billedhugger paa det Omraade kan tage Kampen op med ham. I alt Fald har Ingen som Wiedewelt selv skabt den Architektur, der skulde danne Grundtonen for det færdige Værk, i det højeste kun arbejdet sammen med Architekten. Wiedewelt forenede i sin Person Udøvelsen af begge Kunstarter, var selv baade Billedhugger og Architekt. Det er maaske i denne Omstændighed, at det ligger, at hans Værker, der fra et rent Billedhugger-Synspunkt lade saa meget tilbage at ønske og lide af saa mange Mangler og Fejl, have et virkeligt monumentalt Præg, som langt betydeligere Skulpturarbejder fra senere Tid savne. Thi for Wiedewelt, der i visse Maader var en Banebryder, var Architekturens Betydning — Oldtidens klassiske Architektur — indlysende; in-

FREDERIK V.S GRAVMÆLE I ROSKILDE DOMKIRKE. 1769. STIK AF J. F. CLEMENS.

telligent og højt oplyst, som han var, stod det ham klart, at der er et nøje Slægtskab mellem dem af de skønne Kunster, der kaldes »de bildende«, noget som Nutidens Kunstnere er alt for tilbøjelige til at overse. I det mærkelige, lille Skrift: »Tanker om Smagen udi Konsterne i Almindelighed. Af J. W.«, som han udgav i 1762, og som i Virkeligheden er det første, naive Forsøg paa en Æsthetikens Philosophi her i Danmark, skriver han:

»Konsten at behage Synet er da indbefattet udi de tree Ting, Malerie, Billedhuggerie og Bygnings-Konst, som stamme ud fra Tegningen, og denne haver hele Naturen til *Model* fra det ganske Indbegreeb til de enkelte og mindste Deele. Disse tree Konster, som flyde af een Kilde, taale ikke i de allermindste Deele at vige fra hinanden, uden at foraarsage U-orden og Mishag. En Bygning

HOLBERGS MONUMENT I SORØ (1779-1780). STIK AF FR. BRADT.

som skal finde Biefald og behage, af hvad Natur den og er, og hvad Væsen den og skal forestille, bør fra Grunden af indtil den ringeste Prydelse have en liige Overeensstemmelse udi Smagen. De største Konstnere, saavel i de ældre, som i de seenere Tider, i sær i *Italien* og Frankrige, have med stort Overleg indseet Nytten af den *Harmonie*, som uforbiegiængelig er fornøden udi Malerie, Billedhuggerie og *Architecturen*, saa at de fleeste have derfor anvendt deres *Studeringer* saavel paa det eene, som paa det andet.«

Den Interesse og de Anlæg, han havde for begge Kunstarter, Billedhuggerkunst og Bygningskunst, laa ham i Blodet og var en Arv fra fædrene Side. Hans Fader, Justus Wiedewelt, var Billedhugger paa gammel og ny Holm, og hans Bedstefader, Hans Wiedewelt, der i 1670 var indvandret fra det daværende Markgrevskab Meissen, havde nedsat sig som Murermester i Kjøbenhavn, hvor han — ifølge Sønnesønnens sikkert noget overdrevne Beretning i dennes Selvbiographi — var beskæftiget, dog vel ikke altid netop som Mester, ved saa

anselige Byggeforetagender som Frederiksberg Slot, Prinsens Palais ved Frederiksholms Kanal, Kapellet ved St. Petri Kirke, Reformert Kirke, Operabygningen (nuværende Rigsdagsbygning) i Dronningens Bredgade, det Gyldenløveske Palais (nuværende Charlottenborg), det Danneskjoldske (nuværende Thottske) Palais, Højbro over Kanalen ved Christiansborg Slot o. s. v.

Johannes Wiedewelt begyndte sin kunstneriske Løbebane i Kjøbenhavn, hvor den daværende Kunstretning var fuldstændigt under Udlændinges Ledelse. Hvad der i Løbet af et Aarhundrede var ydet her i Landet af større Billedhuggerkunst, skyldtes indkaldte Udlændinge som L'Amoureux fra Frankrig, der havde udført Christian V.s Rytterstatue paa Kongens Nytorv (1688), Petzold fra Dresden, Ophavsmanden til Merkur og Neptun ved Børsrampens Fod, og fremfor Alle den geniale Franskmand Saly (1717—1776), der for det asiatiske Kompagni havde udført den fortrinlige Rytterstatue af Frederik V. paa Amalienborg Plads. Ogsaa i tidligere Tider nævntes Kunstnernavne som Klavs Berg, Hans Brüggemann, Cornelis Floris, Qvellinus, — men intet af dem var dansk. Nu var det Frankrig, som med Ludvig XIV.s Regimente var blevet toneangivende i hele Europa. Intet Under derfor, at det ansaas for det ene saliggørende for en ung, lovende Kunstner som Wiedewelt at fuldende sin Uddannelse i dette Land, hvortil han rejste i en Alder af knap 19 Aar og ved Anbefalinger opnaaede det Held at blive Elev af en af Dekadencens navnkundigste Billedhuggere, Guillaume Coustou den yngre. Men et endnu større Held, ja endnu mere, en Lykke af blivende Værd for hele Livet var det, at han gjorde Bekendtskab og snart sluttede et varmt Venskab med den fjorten Aar ældre berømte tyske Archæolog og Kunstkender Johann Joachim Winckelmann, der har udøvet saa stor og betydningsfuld Indflydelse i Kunstens Historie.

BERNSTORFF-OBELISKEN PAA GENTOFTE BAKKE. 1783.

Den Unatur og Affektation, den Hulhed og Svulst, som mere og mere var traadt frem i Rokokoens Kunst, og som kulminerede i Malere som LANCRET og BOUCHER, i Billedhuggere som PUJET, COYSEVOX og COUSTOU, fik et Grundstød ved Winckelmanns flammende Begejstring for Oldtidens klassiske Ro og de Skrifter, hvori han henledede Europas Opmærksomhed paa den græske Plastik i dens bedste Tid som den ægte Kunsts sande Kilde. Det er til de antike Forbilleder, man skal vende tilbage; det er de ædle og simple Former i deres skønne Legemer og i deres rolige og djærve Draperier, man skal søge Frelsen for den Manierertlhed og Usundhed, der havde taget alt for stor Overhaand. Hans Ideer vakte Genklang overalt, og da tillige paa samme Tid de første Udgravninger fandt Sted i Herculanum og Pompeji, hvorved saa mange hidtil ukendte Skatte fra Oldtiden droges frem for Dagens Lys, vendte Stemningen sig hos Kunstnere og Kunstinteresserede, og hans Tanker fandt Genlyd overalt. Ikke mindst hos Wiedewelt, der var mellem de første, som bragte dem til Danmark, hvor han snart fandt Ligesindede som Architekten HARSDORFF og slog til Lyd for dem i sit ovenfor nævnte lille Skrift. »*Antiquiteten* bliver da en Konstners Skat-Kammer, og en Kilde, der fører ham ud i en aaben Søe, som er Naturens Rige. Der seer han sig Hielpe-løs, og i Fare for at liide Skibbrud, dersom hans Gisninger vige fra den første Kilde; men, saa længe han lader sig styre udi det rette Løb, er han i Sikkerhed for farlige Klipper og falske Grunde: En Kaas, som fører ham igjennem Naturens Rige til at lande i Smagens *Tempel.*«

GRAVMÆLE OVER GEHEIMERAAD
A. G. CARSTENS. 1796.

Det er deri, Johannes Wiedewelts Betydning for dansk Kunst ligger, og det er derfor han fortjener at mindes endnu.

Han var utroligt flittig og arbejdede umaadeligt hurtigt; efter hans Hjemkomst til Danmark betroedes der ham mange Opgaver, de største, som der paa den Tid var at løse. Der er vel ikke noget enkelt Arbejde, der er gaaet ind i den almindelige Bevidsthed og bærer hans Navn højt over Forglemmelsens Vande, der er ikke noget enkelt Værk, som i sig alene rummer en Sum af hans Kunst og fremfor alle viser hans Fortrin og Mangler, der er Intet, som særligt er gaaet ind i Nationens Bevidsthed og knytter hans Navn uforglemmeligt til

den Samtid, som saa op til ham som Danmarks Phidias, — men det oplyste og kultiverede Nutidsmenneske, som staar overfor saadanne Værker af ham som Dekorationerne med Figurer af Danmark og Norge i Fredensborg Slotshave (1760), Det Moltkeske Monument i Karise Kirke (1762), Christian VI.s Gravmæle (1768), Frederik V.s Monument i Roskilde Domkirke (1769)*), Etatsraad Weisses Monument i Petri Kirkes Kapel (1776), Holbergs Monument i Sorø (1779—1780) o. l., maa føle Alvoren og Værdigheden af det Arbejde, der er nedlagt i dem. Selve den figurlige Fremstilling var det mindst heldige, han

GRAVMÆLE OVER GENERALKRIGSKOMMISSÆR M. WÆRN. 1797.

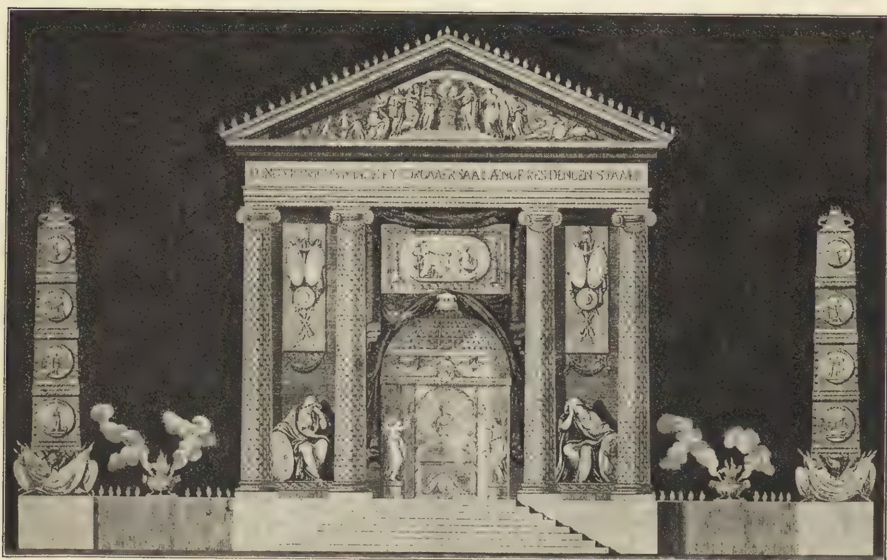
GRAVMÆLE OVER KONFERENSRAAD G. NIELSEN. 1798.

magtede den ikke fuldstændigt, og om han end nok saa ivrigt forfægtede Antikens Sag og stræbte efter at nærme sig den, slog hans Evner dog ikke til til at føre igennem, hvad han stræbte efter. Alt for meget mærker man Paavirkningen af den Kunstsmag, han netop bekæmpede; man betragte blot den Statue af »Troskaben« (1797), der staar ved Fodstykket af Frihedsstøtten**). Men det

*) Paa det Side 123 gengivne Stik af CLEMENS efter Frederik V.s Gravmæle er den Figur, som holder Planen til dette, Wiedewelt, den anden Clemens selv.

**) De andre Figurer ere: »Tapperhed« og »Borgerdyd« af DAJON og »Agerdyrkning« af WEIDERHAUPT.

fortjener dog at nævnes, at Thorvaldsen efter sin Hjemkomst til Danmark som en stor og verdensberømt Kunstner lod sig føre ud til Jægerspris, længe dvælede i Betragtningen af hans Arbejder der og indridsede sit Navn paa Fodstykket til en af Figurerne som en stiltiende Anerkendelse, han ydede sin afdøde, første Lærer. Mest af alt fortjener den Maade, hvorpaa han knyttede de architektoniske Enkeltheder og Hovedformer sammen med Skulpturen, Paaskønnelse, og den indgaaende Interesse lige over for denne, han i Modsætning til de allerfleste Billedhuggere viste, lyser ogsaa frem af den meget store Samling omhyggeligt gennemførte, tuscherede og tonemalede Haandtegninger, Kunstakademiets Bibliothek ejer — en Gave fra Malermester Jens Neuhausen, hvis Navn som Akade-

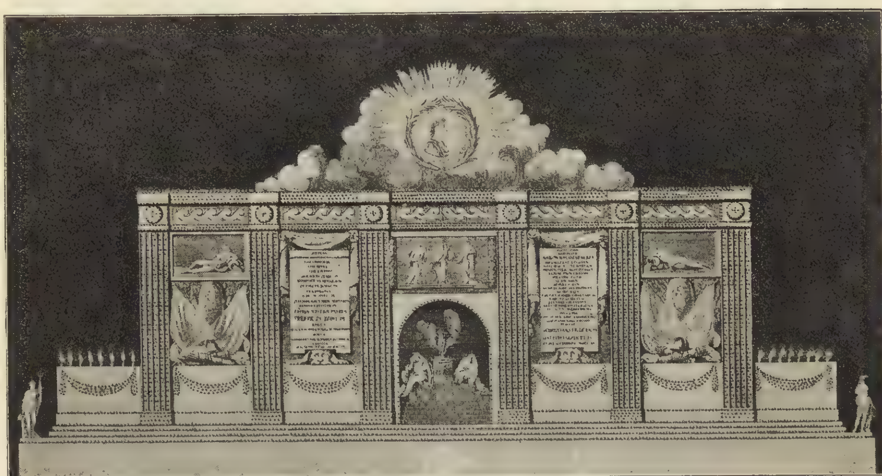

FAÇADE AF DEN ILLUMINATIONS DECORATION, SOM MAGISTRATEN I KJØBENHAVN FOR STADENS RAADHUUS LOD OPREISE I ANLEDNING AF HØYST-SALIG KONG FREDERIK DEN FEMTES LIIG-PROCESSION. 1766. STIK AF J. G. BRADT.

miets Velgører ogsaa er knyttet til det efter ham opkaldte Legat. Denne Samling købte han for 400 Rdl. af Wiedewelts Dødsbo; paa Akademiets Stiftelsesfest den 31. Marts 1816 ytrede Sekretæren, Professor Torkel Baden i sin Tale bl. a.: »Akademiet glæder det i Særdeleshed at være kommet i Besiddelse af den uforglemmelige Wiedewelts Haandtegninger. Deres Betragtning forlyster Sind og Sands, og enhver studser ved deres Mængde. Frugtbar paa Opfindelser, Tanker og Indfald var deres Forfatter, men ogsaa flittig Kunstner var han, som fulgte Apelles' gyldne Forskrift: nulla dies sine linea.«

Den Del af Billedhuggerkunsten, Wiedewelt særligt var beskæftiget med, maa desværre siges at være saa godt som uddød, i al Fald her i Danmark. De store, monumentale Gravmælers Tid er forbi; det er en overmaade stor Sjældenhed, at der endnu oprejses saadanne, og knap nok kan man sige, at det finder Sted for kongelige Personer. For Privatfolk sker det ikke; dette hænger selvfølgeligt sammen med, at der ikke indrettes »aabne Begravelser«, og den skønne

Skik at anbringe Epitaphier paa Kirkens Sidevægge er inddraget. Rimeligvis maa man det ikke engang, og heri begaas der en stor Uretfærdighed og Forsyndelse mod Kunsten. Enhver, der træder ind i en af vore nyere Kirker, maa, hvor smuk den end er, føle en vis Tomhed og Kulde, som ikke findes i de ældre, selv om de ikke engang er skønne. Og det beror for Størstedelen paa, at Væggene ere tomme, — stilfulde, korrekte, men »umøblerede«. Hvis det atter blev Skik og Brug at anbringe Epitaphier i Kirkerne, vilde det virkeligt være en Velgerning, baade for Kirkerne selv og for alle tre Kunstarter: Architektur, Billedhuggerkunst og Malerkunst, som vilde kunne mødes til et smukt Samarbejde paa et sammentrængt Felt. Og hvor meget bedre vilde Pengene ikke være anvendte hertil, selv om der skulde behøves nogle flere, end til de meningsløse og smagløse Sølvkrandse o. l., der nu ofres afdøde agtede Medborgere, for at deres efterladte Paarørende kunne gemme dem, formodentlig i en Kommode-

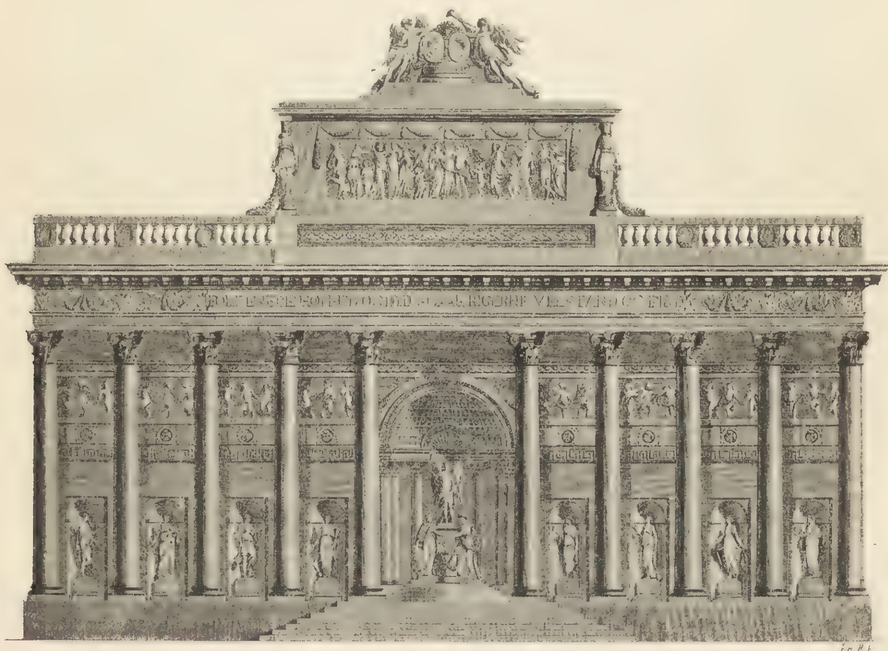

FAÇADE AF DEN ILLUMINATIONS DECORATION, SOM BANQUEN I KJØBENHAVN VED BØRSEN HAR LADET OPREISE I ANLEDNING AF HØYST-SALIG KONG FREDERIK DEN FEMTES LIIG-PROCESSION. 1766. STIK AF J. G. BRADT.

skuffe.*) Og endelig er en Kunst virkeligt uddød, som Wiedewelt navnlig i sine senere Aar beskæftigede sig med. Det er Gravmælerne paa Kirkegaarden, Mindestenene. Vel oprejses der stadigt Gravstene og Mindetavler i Tusindvis. Men Kunst er det ikke — eller i alt Fald saare sjældent. Næsten udelukkende er det rent og slet Maskinarbejde, knap engang Haandværksarbejde. Fra vore Billedhuggerier — baade de »mekaniske« og andre — udgaar der en saadan Syndflod af Trivialiteter og forslidte Allegorier, et saadant Menageri af Duer, Hunde, Bier osv. og en saadan grov Forfuskning af alle architektoniske Former, at man faar en Følelse af Ækelhed ved at gaa over vore Kirkegaarde, som ellers ere saa smukt anlagte og vel vedligeholdte. Hvor ringe Wiedewelts og hans Efterfølgeres Gravmæler end af og til kunde være, er der dog altid et og andet i dem, som tiltaler Følelsen og Skønhedssansen.

*) Se »Meddelelser fra Akademisk Architektforening« I S. 106.

Endelig er der tilbage at omtale Wiedewelts Betydning for Kunstakademiet. At læse dettes Historie i dets ældste Dage er at læse en Lidelseshistorie. Allerede i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede havde en lille Kreds af Kunstnere holdt Sammenkomster og Øvelser i det Ahlefeldtske Hus paa Hallandsaas (senere Hotel d'Angleterre), hvorfra den i 1838 flyttede til den forrige Postgaard bag Børsen, hvor Christan VI. anviste dem Lokale og tillige gav dem en lille Understøttelse. Efter 1838 flyttede man til »et *particulaire* Hus« ved Gammel Strand hos en Enke, Mdme Lüders, hvor bl. a. Wiedewelt fik sin første Undervisning; i 1751 fik man anvist Plads i tre Sale paa Christiansborg Slot, og endelig 1753 fik Akademiet, rimeligvis ved Eigtveds Indflydelse, nogle Væ-

FAÇADE AF DEN I ANLEDNING AF H. M. DRONNING CAROLINE MATHILDES HØYE INDTOG FOR STADENS RAADHUUS OPFØRTE DECORATION. 1766. STIK AF J. G. BRADT.

relser anviste paa Charlottenborg, hvorfra Hs. Majestæts italienske Opera var bleven fjærnet til Hoftheatret. Saly afløste Eigtved som Direktør, og da Billedhuggeren Stanley var død 1761, blev Wiedewelt i Stedet for ham Professor, den første danske Professor ved Kunstakademiet, hvis Direktør han selv blev første Gang 1772. Ialt var han det otte Gange. Men mange og store Genvordigheder maatte Akademiet kæmpe mod. Medens Hoffet ikke lod nogen Lejlighed gaa tabt til at faa Kavallerer, Kammerjunkere, fremmede Diplomater osv. optagne som Æresmedlemmer, understøttede Regeringen Kunstnerne, der havde Sæde i Akademiet og anvendte deres Tid derpaa som Lærere, saa lidet og saa slet, at det næsten maatte betragtes som Sulteføde, hvad man bød dem. Ingen offentlige eller private Institutioner og Personer, hverken Regering eller Magistrat tænkte forøvrigt paa at gøre noget for Kunstens Skole, og det samtidigt med, at man paa

andre Omraader, der stod i nogen Forbindelse med Kunsten, viste en utidig Flothed, naar blot derved Enevoldsmagten kunde blive forherliget. Saaledes ved den hyppige Oprejsning af »Dekorationer« ved festlige Lejligheder, der stod idag og brødes ned imorgen. Wiedewelt har selv givet Tegningen til adskillige af disse og ladet sin Phantasi have frit Spillerum derved, f. Eks. i Anledning af Frederik V.s Ligtog og ved Karoline Mathildes Indtog. Ofte var der Tale om helt at nedlægge Kunstskolen, navnlig under Struensees Regimente, der ikke nærede nogen Interesse for disse danske Bestræbelser; i første Række blandt dem, der mandigt stred for dens Bevarelse, var Wiedewelt. Tillige blev alle mulige Hverv dængede paa Professorerne til stor Skade for deres egen kunstneriske Virksomhed, saaledes f. Eks. at være »Skuemestre« ved Mesterprøverne, som aflagdes i de forskellige Fag. Kommoder, Dragkister, Snustobaksdaaser, Vognlygter osv. — alt maatte underkastes Kunstnernes Kritik. Men den gode Virkning havde dette i alt Fald, at det højnede Haandværkets Niveau og bidrog til Fremkomsten af en god og sund Smag. Trods alt blomstrede dog Akademiet frem, og betydelige Kunstnernavne vare foruden Wiedewelts samtidigt knyttede til det: HARSDORFF, PREISLER, JENS JUEL, CLEMENS, MEYN og ABILDGAARD

OBELISK-KOMPOSITION. HAANDTEGNING AF WIEDEWELT.

Saa lidet blev Wiedewelt støttet og hjulpet i sit Fædreland, endskønt det beundrede ham og tildelte ham Hædersnavnet »Danmarks Phidias«, at han i Fortvivlelse dreves til Selvmordet. Han hørte ikke til de store, epokegørende Aander, der sætte Tidsskel i Historien, men for vor lille Nation var den alsidigt begavede, ideelt anlagte og fint dannede Kunstner dog en Faktor af Betydning og fortjener derfor vel at mindes paa Hundredaarsdagen

for sin Død. I et Digt, som OEHLENSCHLÆGER skrev over den Bortgangne, lægger han denne følgende skønne Ord i Munden:

»Ingen Klage!
Talt er mine Dage;
Jeg vil ikke længer dvæle her.
Hellig Længsel
Bryder Kummers Fængsel,
Vinker mig til Nattens Sølverskiær.

Dybt jeg skued —
Høit Naturen lued
I min Siæl med alt sit Trylleri.
Sødt bevæget
Jeg i Stenen præged
Stærke Træk af Livets Harmonie.

Haarde Stene!
Mine skiøre Bene
Smuldne snart dybt under Bølgens Leer;
I skal stande,
Helligt skal I sande,
At jeg *var*, naar jeg er ikke meer.«

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Bygmester BIDSTRUP paa Bornholm er udnævnt til Professor.

Indsamlingen til Campanilen i Venedig. Fra Udenrigsministeriet har Akademisk Architektforening modtaget nedenstaaende Afskrift af en Beretning fra det kgl. Konsulat i Venedig:

»Idet Borgermesteren i Venedig Herr Greve Grimani i Dag tilstiller Konsulatet hoslagte Kvittance for Lire 2010.40 (hvortil Herr Borgmesteren skriver at have udbragt de £ 80), beder han mig, gennem Udenrigsministeriet, fremføre Venedigs Erkendtlighed overfor de velvillige Bidragydere; han tilføjer, at omendskøndt Venedigs Kommune ikke har villet encouragere offentlige Kollekter i Udlandet, er denne Gave dog saa meget mere kærkommen, som den væsentlig skriver sig fra Danske Architekter, der har haft Berøring med Venedig under deres Studier.« (undert.) MOWINCKEL.

En Udstilling for dekorativ Kunst skal ifølge derom tagen Bestemmelse afholdes i Haag i 1904.

Den nye St. Peders Kirke i Randers blev indviet den 7. December. Kirken, der ligger højt i Byens nordlige Del, er en Korskirke med et højt Taarn. Den rummer 800 Siddepladser og har kostet 80,000 Kr. Grunden er skænket af Byraadet. Den er opført efter Tegninger af Architekt WIINHOLT, medens Architekt OLIVARIUS i Randers har ledet Arbejdet paa Byggepladsen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦❦

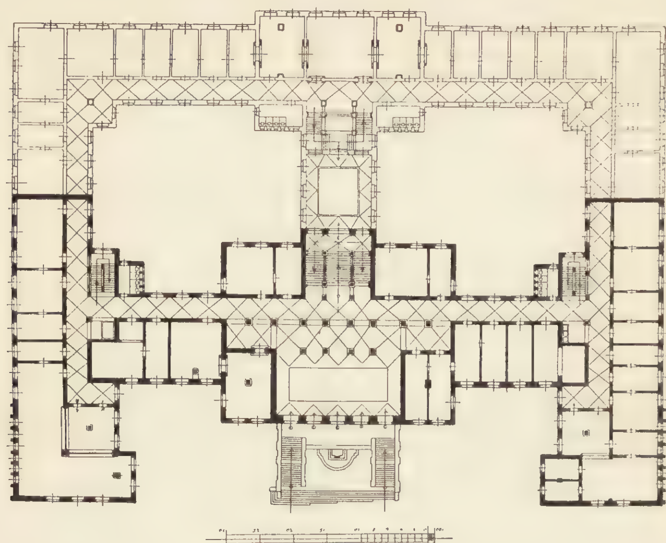
KJØBENHAVN
D. 26. DECEMBER 1902
5. AARGANG № 13

DET NYE RAADHUS I KASSEL.

RAADHUS I KASSEL. ARCHITEKT KARL ROTH, DARMSTADT.
FØRSTE PRÆMIE.

En Konkurrence, der i Sommer har været afholdt om Tegningen til denne Bygning, foranledigede ikke mindre end 119 tyske Architekter til at indsende Projekter. Som man kan forstaa, har Bedømmelseskomiteen haft et meget vanskeligt Arbejde at udføre, saa meget mere, som der blandt de indkomne

RAADHUS I KASSEL. ARCHITEKT KARL ROTH, DARMSTADT.
FØRSTE PRÆMIE.

RAADHUS I KASSEL. ARCHITEKTER F. BERGER OG F. WILDE, BERLIN.
ANDEN PRÆMIE.

Projekter skal have været et meget stort Antal dygtige Arbejder. Resultatet blev imidlertid, at der blev uddelt en Præmie paa 9000 Mk., to paa 5000 Mk., to paa 3000 Mk. og to paa 1000 Mk. Første Præmie tilfaldt Architekt KARL ROTH, som er Assistent ved den tekniske Højskole i Darmstadt.

Stedet, hvorpaa Raadhuset skulde opføres, var en regelmæssigt begrænset, rektangulær Plads, der passeredes af Byens Hovedgade og laa i umiddelbar Nærhed af det gamle Raadhus. Bygningen skulde planlægges saaledes, at en Del af

RAADHUS I KASSEL. ARCHITEKT JOHANN ROTH, KASSEL. INDKØBT PROJEKT.

den, der skulde omfatte et Areal paa ca. 6000 □ Mt., kunde opføres straks, medens en anden Del paa ca. 2400 □ Mts. Fladeindhold først ad Aare skulde tilbygges, uden at man dog, forinden sidstnævnte Del af Bygningen blev opført, kom til at spore nogen Mangel i den architektoniske Helhed.

Architekturen skulde tydeligt angive Bygningens Karakter, men Valget af Stilretning stod iøvrigt de Konkurrerende frit. Som Materiale skulde til de ydre Façader anvendes naturlig Sten, medens Gaardfaçaderne maatte opføres i Mursten.

Skøndt Byggepladsen havde en meget regelmæssig Form, der næsten fordrede et symmetrisk Anlæg, viste dog mange af de indkomne Arbejder temmelig uregelmæssigt formede Planer, der dog ikke ret faldt i Juryens Smag. Den archi-

tektoniske Stil, som beherskede Konkurrencearbejderne, var enten tysk Renæssance eller Barok; Middelalderens Architektur forekom kun i ganske enkelte Arbejder, ny Gotik fandtes slet ikke.

De fleste Udkast havde i deres Façader hentet Motiver fra selve Byen Kassels Architektur, særligt fra den Periode, i hvilken Byen begyndte at vokse frem til sin nuværende Betydning, og da den smukke Bydel Ober-Neustadt fremstod ved de fra Frankrig indvandrede Huguenotter. Det Arbejde, som første Præmie blev tilkendt, har saaledes paa en særdeles heldig Maade formet hin Tids Barokarchitektur efter Nutidens Krav og Forhold, saa at Bygningen kommer til at harmonere godt med sine Omgivelser og tillige virker som et karakteristisk Bygningsværk af virkeligt kunstnerisk Værd. Dette Projekt har ikke noget Taarn, men kun en lille »Rytter« med Uhrskiver over Midtpartiet. Af de andre Konkurrencearbejder havde selvfølgeligt de fleste ét eller flere Taarne, hvori man sporer Bestræbelser efter at skabe originale Silhuetter eller himmelstræbende Spidser, hvis Fløje skulle ses over alle Byens Tinder og Kirkespir.

Juryen har i sin Kendelse udtalt, at der blandt de indleverede Arbejder fandtes et meget stort Antal, der kunstnerisk stod paa et særdeles højt Trin og praktisk set var af betydeligt Værd, en Udtalelse, som de mange, der ikke fik noget for deres Ulejlighed, aabenbart har Lov til at tage sig til Indtægt efter Behag.

FORSKELLIGT.

Dansk Architektur bedømt i Udlandet. Det har altid nogen Interesse at se, hvad Udlandet mener om dansk Architektur; det er jo nemlig ikke saa overordentligt hyppigt, at der fremkommer Udtalelser herom, og da i Reglen kun som rene Turistbetragtninger uden specielt fagligt Kendskab. Af mere Værd og ret indgaaende, men efter danske Begreber i det Hele ganske ukorrekt i Opfattelsen, er en Artikel, som Dr. Heinrich Pudor har skrevet i »Zeitschrift für die deutsche Bau-Industrie«.

Forf. indleder med en historisk Oversigt, der i det væsentlige er rigtig, om man end ikke vil give ham Ret i den deri indflettede Bemærkning: »Man bygger nutildags i Kjøbenhavn enten i romansk Stil eller i Christian IV.s Stil, som man benævner den hollandske Renaissance; en tredie Stil gives ikke.« Vi selv ville snarere mene, at der gives baade en tredie, en fjerde, en femte o. s. v. Stil — kort sagt, at der er givet fuldstændigt frie Tøjler, og at det endogsaa hører til Sjældenhederne, at man bygger »stilret«, og da allermindst i de to nævnte Stilarter. Naar Forf. mener om det 18de Aarhundredes Bygninger, deriblandt Amalienborg, at de i »kunsthistorisk og æsthetisk Henseende og for Udviklingsmuligheder kun er af ringe Betydning«, da turde det være en grov Fejltagelse; Amalienborg anser vi jo netop for et af vore allermest fremragende Bygningskomplekser. Om Thorvaldsens Museum hedder det: »Dette har altid gældt for at være en særligt smuk Bygning, i Virkeligheden virker det fornemt og ædelt og viser simple, rene Stilformer. Men tillige betyder det saavel en Anakronisme

som en Fornægtelse af Nationaliteten og er derfor af underordnet eller vel af overhovedet ingen Betydning for Udviklingen af dansk Architektur.«

Mere aktuelle er Forf.s videre Bemærkninger om den nuværende Generations architektoniske Frembringelser, som anføres nedenstaaende i ordret Oversættelse:

»Fra Tredserne kan man sondre mellem to Retninger i dansk Architektur. Den ene, den kosmopolitiske, repræsenteres af Vilh. Dahlerup, Ove Petersen og Alb. Jensen; til den anden, den Herholdtske historisk-nationale, hører Hans J. Holm, som med særligt Eftertryk henviser til Studiet af gammel, dansk Bygningskunst, og Storch; nær samme staar Fenger, Vilh. Petersen og V. Klein. Af yngre Architekter har følgende sluttet sig til den Herholdtske Skole: V. Koch, Clemmensen, M. Borch, Kampmann og M. Nyrop, hvilken sidste anvender de historiske Stilarter friere. Naar vi overser Kjøbenhavns Profanarchitektur, er der altsaa to Grupper med tilsvarende forskellige Stilformer, som der maa skelnes mellem. Den ene viser Anvendelsen af den gammeldanske, romanske Stil, den anden den gammeldanske Christian IV.s Stil. Sidstnævnte blev allerede i sin Tid ogsaa anvendt paa Privathuse og Forretningsbygninger. Man ser endnu i Kjøbenhavn enkelte af den Slags Bygninger, f. Eks. Østergade 54 (fra 1640) og Amagertorv 6 (Hafnia, fra 1816, restaureret i 1898). Begge Huse have Murværk med Sandstensindramninger, de karakteristiske hollandske Renaissance-Gavle, Vinduesafslutninger og Gesimser. Med disse Former (?) er i de sidste 10 Aar en hel Række af kjøbenhavnske Forretningshuse blevne byggede, mest med ganske ringe Stilafvigelser. Hertil hører Detailhandlerbanken i Nygade (i hele Anlæget og nogle Enkeltheder ganske godt), det danske Kulkompagnis Hus Vimmelskaftet 42, bygget 1894, Schweizer-Ulykkesforsikringsselskabet Winterthurs Bygning fra 1897, Lille Kjøbmagerhus paa Kjøbmagergade, Vesterbrogade 19 & 21, endvidere Pilegaarden paa Hjørnet af Citygade, Antonigade og Pilestræde, bygget 1900. Afvigelser viser Huset Vimmelskaftet 32, bygget 1897, med et rigt Taarnparti (nogle Enkeltheder, som Aflastningsbuen med Søjlekapitælet i Slutstenen ikke gode), Højbrohus med originalt, trekantet Hjørneparti. Det er sandt, at alle disse Bygninger ikke har Originalers Værdi, de er Gentagelser med ringe Afvigelser fra ældre Bygninger; men i det mindste er det en karakterfuld, æsthetisk-befriende og, tør man sige, ogsaa national Stil, om man end maa forlange af den fremtidige, danske Architektur, at den, ligesom Stockholmer-Architekturen, mere og mere vil være betænkt paa at skabe en originalere Bygningsstil. I den Henseende tør vel nævnes som et vellykket Forsøg det nye Studenterhus lige over for Frue Kirke, ved hvilket navnlig Taarnbygningen er fortræffeligt udkastet. Det store Købmandshus »Volmerhus« paa Hjørnet af Østergade, bygget af rød Granit i Spidsbuestil, fortjener ligeledes at fremhæves. Portalbygningen bærer her en Gavl, som flankeres af to sekskantede Taarne. Vi finder her endnu det uorganiske, barokke Princip at lade Murpillerne mellem Vinduerne gaa uden Afbrydelse igennem fra første til anden Etage.

Til de interessanteste Bygninger i det nye Kjøbenhavn hører Hjørnet af Bredgade og Palaisgade. I Stedet for et brudt Hjørne er der dannet en indgaaende Vinkel, som er indfattet af Rustik-Kvadere, og i hvilket der stiger en Søjle op, som bærer et Taarn. Ogsaa Balkonen er værd at lægge Mærke til for sin Originalitet. Dog er der ogsaa her en vis Jagen efter Originalitet at spore. Værd

at iagttage er den i Huset lige overfor som Støtte for Hjørnepartiet tjenende Drage; iøvrigt viser denne Bygning meget mislykket. En smuk Façade har Landmandsbankens nye Bygning ved Holmens Kanal. — Ikke fuldt saa talrige som Bygningerne i den Gruppe, der er i Chr. IV.s Stil, er hvad der hører til Gruppen af romanske eller med væsentlig Benyttelse af romanske Stilformer opførte Bygninger. Hertil hører det store Hus Hjørnet af Kultorvet og Frederiksborggade af røde Mursten, med rundt Hjørnetaarn med Tinder og romansk Buefrise derunder. Men fremfor alt maa her nævnes den nye Toldbygning (Frilageret), et omfangsrigt, udmærket virkende, stilrent Bygningskompleks, ved hvilket Formerne fra Domkirken i Lund er lykkeligt anvendte paa en moderne Havnebygnings Krav. Endelig hører ogsaa hertil Kjøbenhavns nyeste Monumentalbygning, den danske Hovedstads Stolthed, det nye Raadhus, opført af røde Mursten efter Nyrops Planer. Det bestaar af en vældig, firkantet Bygning, som omslutter en kvadratisk Gaard, og over hvis Tag der hæver sig en Tindemur, medens et slankt, med Brystværn forsynet Taarn rejser sig ved Siden. Façaderne er rigt leddelte og smykkede med romanske Rundbuefriser, Blendinger og Kalkstensornamenter. Over den godt inddelte Portal knejser en i Kobber drevet Statue af Byens Grundlægger, Bisp Absalon. Hele Bygningen virker saa meget gunstigere, som den ligger temmeligt frit og omgives paa to Sider af brede Gader, paa den tredie af Tivolis Anlæg, medens den fjerde Side, Hovedfaçaden, ligger ved den store Raadhusplads. Denne Bygning er i Virkeligheden en Pryd for Kjøbenhavn, som de fleste moderne Storstæder kunne misunde den. Om ogsaa Tyngdepunktet ligger i den maleriske Virkning og Formerne i det enkelte ikke ere originale, er her dog skabt en i det hele karakterfuld, fremfor alt ikke barokt virkende Bygning, som passer i Millieu'et og synes at være vokset op af Jordbunden, et Børsen værdigt andet Vartegn for den danske Hovedstad: demokratisk tiltalende som hele det unge Danmark. Hvad Taarnet angaar, saa overgaas det endog af det noget lavere, klassisk virkende Taarn paa den tæt ved liggende nye Brandstation, der ved Siden af det stoltere Raadhus ser ud som Sønnen ved Siden af Faderen. Naturligvis gives der i Kjøbenhavn endnu en stor Række af moderne Monumentalbygninger, som imidlertid er mindre Betragtning værd. Det gælder saavel om dem, der er byggede i antikiserende Stil, som det nye Glyptothek og Statsmuseet for Kunst, som det i en noget prunkende Sen-Renaissancestil 1872—77 af O. Petersen og Dahlerup opførte Nationaltheater. Endelig er den 1895 af Arntzen i norsk Marmor opførte Bygning for Livsforsikringsselskabet »Standard« paa Kongens Nytorv vel kostbar og pralende, men stilløs. — I Almindelighed gør det nye Kjøbenhavn et gunstigt architektonisk Indtryk. Det kan ikke maale sig med Stockholm i Rigdommen af virkeligt originale, moderne Bygninger, men besidder til Gengæld langt mere kunsthistorisk interesserende og æsthestisk tilfredsstillende Bygninger fra ældre Tid, saa at det samlede Billede af Byens Architektur kun overgaas af faa andre moderne Storstæder, men lader de fleste af dem langt tilbage.«

Saaledes ser man gennem tyske Briller paa, hvad der frembringes hos os. For ikke at tale om den snurrige, skruede, systematiske Inddeling af Bygningerne i to Grupper — man kan nu engang ikke tænke sig en Tysker, som ikke »sætter i System« — gør det jo et underligt Indtryk at se forskellige Bygninger

netop fremhævede i Artiklen, som man herhjemme anser for mindre gode, og omvendt en Del udeladte, som vi selv er glade ved. Dansk og tysk Smag falder nu engang ikke rigtigt sammen — og mangen dansk Architekt vilde maaske egentlig være mest glad ved slet ikke at blive nævnet med særlig Anerkendelse i et tysk, architektonisk Tidsskrift.

Rettelse. I Artiklen om Wiedewelt i »Architektens« forrige Nummer er der indløbet den Fejl, at der Side 129, 8. Linie f. n. staar Ordet Billedhuggerier — skal være Stenhuggerier.

FORTEGNELSE

over Firmaer, som i det forløbne Kvartal har annonceret i Tidsskriftet.

Annonceafdelingen redigeres af Hr. Maler *T. E. Lundbye* (Ahornsgade 1), som tillige har udført Tegning til en stor Del af de forskellige Annonceclichéer.

Asfalt og Asfaltarbejder.
Dansk Asfaltfabrik, Palægade 3
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Kjøbenhavns Asfaltkompagni, Kongens Enghave
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Schøller & Rothe, Fælledvej 27

Badeanlæg og Badeapparater, Armatur hertil m. m.
Albrectsen & Madsen, Ravnsborggade 20
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Tarp, P H, Gl. Kongevej 174
Thorsen, C F, Gl. Kongevej 91
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44
»Vølund«, Aktieselsk., Blegdamsvej 32

Bage- og Stegeovne.
Bagger, Paul, Vestervoldgade 103
Flyge, H B, Gotersgade 30
Thorsen, C F, Gl. Kongevej 91
Thümmler, H C F, Gl. Kongevej 85
Weidemann, J H, Østersøgade 34

Beton-, Cement- og Monierarbejder m. m.
Bille, Brødr., Møens Cementvarefabrik
Christoffersen, C, Vejle
Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Rosenvængets Sideallé 5
Jensen, Emanuel, & H Schumacher, Aaboulevard 14
Schøller & Rothe, Fælledvej 27
Schiøtz, Carl, Vesterbrogade 54
Schledermann, Th., & H Evers, Roskilde
Sørensen, F P, Eftf., Elmegade 12

Bogbind, Bøger m. m.
Baden, Jakob, Østergade 16
Schüth, Ludvig, Nygade 4

Broncestøbning.
Rasmussen, Lauritz, Raadmandsgade 16

Brændsel.
Akts. Christiansholms Fabriker, Nyhavn 4

Bygningsartikler, forskell., Cement, Skifer, Zink m. m.
Dansk Gibsindustri-Kompagni, Akts., Mariendalsvej 23
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Gottlieb, F, Nørrevoldgade 4
Lemvigh & Co., Niels Juelsgade 5
Nielsen, Hans, Holstebro
Nymølle Skærvefabrik, Aaboulevard 14
Petersen, Joh. Chr. & Søn, Vestergade 10
Portland-Cementfabriken »Danmark«, Akts., Ny Toldbodgade 15
Prior, Axel, Akts., Bredgade 33

Bygningsbeslag og Værktøj m. m.
Ibsen, Peter, Kronprinsensgade 3
Petersen, Joh. Chr. & Søn, Vestergade 10
Rom, C Th. & Co., Axelhus 2 B

Clichéer, Reproduktion, Lyskopiering, Stempler samt Tegninger hertil.
Atelier Friis, Møntergade 12
»Elektra«, Valdemarsgade 28
Hansen, Charles, Nørregade 6
Hanson, John R, Ny Østergade 2
Lundbye, T E, Ahornsgade 1

Dampskorstene, runde.
Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Rosenvængets Sideallé 5
Jensen, Emanuel, & H Schumacher, Aaboulevard 14
Køhler, V Sibbern, Ryesgade 25
Meier, F, Valby
Prior, Axel, Akts., Bredgade 33

Dørlukkere.
Kjøbenhavns Dørgreb- og Metalvarefabr., Skinderg. 39
Nørholm, N & Søn, Skindergade 42

Elektriske Anlæg, Elevatorer, Lynafledere, Materiel m. m.
Andersen & Meyer, Løvstræde 8
Elektrisk Bureau, Boldhusgade 6
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Hellesens Enke & V Ludvigsen, Blaagaardsgade 17
Lund, Ludvig, Regnegade 26
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Sørensen, Ferd. E & Co., Dr. Tværgade 55
Timm, Brødr J & O, Vesterbrogade 44
»Titan«, Akts., Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
Tvermoes & Abrahamson, Købmagergade 22
»Vølund«, Akts., Blegdamsvej 32

Fajance- og Porcellænsovne.
Kjær, C V, Købmagergade 42
Kähler, Carl F, Jernbanegade 5

Forsikringsvæsen.
Forsikrings-Aktieselskabet »Skjold«, Raadhusstræde 1

Gade-, Vej- og Kloakanlæg m. m. samt Materiale hertil.
Hoppe, V, & Lutz-Petersen, Rolighedsvej 21
Kjøbenhavns Stenforretning, Raadhusplads 14
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Rasmussen, Niels, & H Schiøtz, Gl. Kongevej 114
Schøller & Rothe, Fælledvej 27

Gas- og Vandmestre m. m.
Albrectsen & Madsen, Ravnsborggade 20
Flyge, H B, Gotersgade 20
Harboe, Kr. Noe, Nørrebrogade 13
Høst, P W, Ravnsborggade 12
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Schieltved, Th., St. Kongensgade 69
Schæbel, Ferd., Mikkelbryggersgade 5
Strømann, C & G, Raadmandsgade 15
Thomsen, Carl, Nørre Allé 21
Thorsen, C F, Gl. Kongevej 91
Thümmler, H C F, Gl. Kongevej 85
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44
»Vølund«, Akts., Blegdamsvej 32

Glarmestre, Glas, Glasmaleri m. m.
Engstrøm, O, Borgergade 53
Feigh, Ch., Vesterbrogade 60
Mandix, H, Nørregade 35

Have-Architektur.
Jørgensen, Erstad E, Fjords Allé 18

Ingeniører, Jernstøberier m. m.
Bruun & Sørensen, Palægade 8 og Aarhus
Christianshavns Jernstøberi, Holmbladsgade 23
Kiehn, Chr. F, Güstrow i M
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogada 39
Matthissen & Dittmann, Bredgade 20
Quick Meal Stove Co., Pilestræde 14
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Røssell, Vald., Gl. Kongevej 68
»Titan«, Akts., Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
»Vølund«, Akts., Blegdamsvej 32

Isolationsfarve, Isolationsstof, Kork-Isolering m. m.
Kjøbenhavns Asfaltkompagni, Akts., Kongens Enghave
Møller, Theodor, Pilestræde 12

Linoleum.
Bonne, C Riis, Silkegade 1
Hansen, Oluf, Jernbanegade 4
Larsen, Ferd., Østergade 16
Magasin du Nord, Kongens Nytorv
Meyer, E, Jorcks Passage
Olesen, O, Højbroplads 4

Malerarbejde.
Bendix, Otto, Nørregade 16
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21
Mandix, H, Nørregade 35
Schübeler's Sønner, H, Nordre Frihavnsvej 19
Øjgaard, M Chr., Rosenborggade 2

Maskinafskrivning.
»Fox«, Holmens Kanal 22

Maskinsnedkeri, Møbler m. m.
Akts. »Silvan«, H C Ørstedsvej 51 A
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21

Opvarmning og Ventilation, Armatur hertil m. m.
Albrectsen & Madsen, Ravnsborggade 20
Bruun & Sørensen, Palægade 8 og Aarhus
Christianshavns Jernstøberi, Holmbladsgade 23
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Møller & Jochumsen, Horsens
Recks Opvarmnings-Comp., Lyngbygade
Ramsing, Chr., Tordenskjoldsgade 11
Strømann, C & G, Raadmandsgade 15
Tarp, P H, Gl. Kongevej 174
»Titan«, Akts., Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
»Vølund«, Akts., Blegdamsvej 32

Prisme-Glas.
Prior, Axel, Akts., Bredgade 33

Rullegardiner, Persienner m. m.
Nielsen, J & Co., St. Kongensgade 29

Saltsyre, Gibs, Vandglas m. m.
Hansen, Vilh. & Co., Nørrebrogade 30
Paulsen, Ludvig R, Tordenskjoldsgade 26
Prior, Axel, Akts., Bredgade 33

Skifer-, Kobber- og Zinkdækning.
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44

Smedearbejde, Sikkerhedsgittere, Havehegn m. m.
Dederding, Emil, St. Kongensgade 102
Doberck, F W & Søn, Lille Strandstræde 22
Høst, P W, Ravnsborggade 12
Jensen-Søe & Beyer, Hessensgade 11
Schæbel, Ferd., Mikkelbryggersgade 6

Staal- og Jernbjælker, Plader, Taljer, Metal m. m.
Berendsen, Sophus, Akts., Gl. Torv 24
Jensen, Jørgen, Eftf., Vestergade 16
Lemvigh-Møller, J F, Kultorvet 11—13
Petersen, Joh. Chr. & Søn, Vestergade 10
Rahr, Chr. C & Co., Vestergade 30
Rønberg, Oluf, Nørrefarimagsgade 41
Sonesson, Wilh. & Co., Frihavnen
Vold, L, Nansensgade 25 B

Stenhuggerier, Marmorarbejder m. m.
Faxe-Limhamn Kalkbrud, St. Annæplads 26
Hagen & Co.s Eftf., Gotersgade 8
Halmstads Stenhuggeri, Aktiebolag, Halmstad
Kbhvn.s mek. Stenhuggeri, Frederiksholms Kanal 28
Larsen, H & J, Griffenfeldtsgade 37
Nielsen, E, mek Stenhuggeri, Nørrebrogade 44
Scheller, Carl, Nørrebrogade 52
Sode, A, H C Ørstedsvej 32
C Wienbergs Stenhuggeri, Ny Vestergade 29

Stukarbejder.
Berg, Hans Chr., Aaboulevard 44
Dansk Gibsindustri-Kompagni, Akts., Mariendalsvej 23
Klingsey & Levin, Fælledvej 7
Petersen, Hans Lamberg, Lykkesholms Allé 8

Tagpap m. m.
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Prior, Axel, Akts., Bredgade 53

Tapeter.
L Fraenckel, Østergade 58
Krüger, C, Nygade 6
Larsen, Ferd., Østergade 16

Teglværker, Teglværksanlæg m. m.
Frederiksholms Tegl- & Kalkværker, Tordenskjoldsg. 3

Tegneartikler.
Knudsen, Cornelins, Købmagergade 15
Petersen, J Chr., St. Kirkestræde 1

Textil-Artikler m. m.
Olesen, O, Højbroplads 4

Træ og Trævarer.
Akts. »Silvan«, H C Ørstedsvej 51 A
Jensen, H L, Frederikstadsgade 13
Krause, M H, Niels Ebbesensvej 6
Trækompagniet, Frihavnen

Vandklosetter, Armatur hertil m. m.
Albrectsen & Madsen, Ravnsborggade 20
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Hoppe, V, & Lutz-Petersen, Rolighedsvej 21
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Møller, L M, Ny Adelgade 4
Thomsen, Carl, Nørre Allé 12
Rasmussen, Niels, & H Schiøtx, Gl. Kongevej 114
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Schieltved, Th., St. Kongensgade 69
Septic Tanks, Nytorv 17
Thorsen, C F, Gl. Kongevej 91

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 2. JANUAR 1903
5. AARGANG № 14

ET FORSTADSHUS.

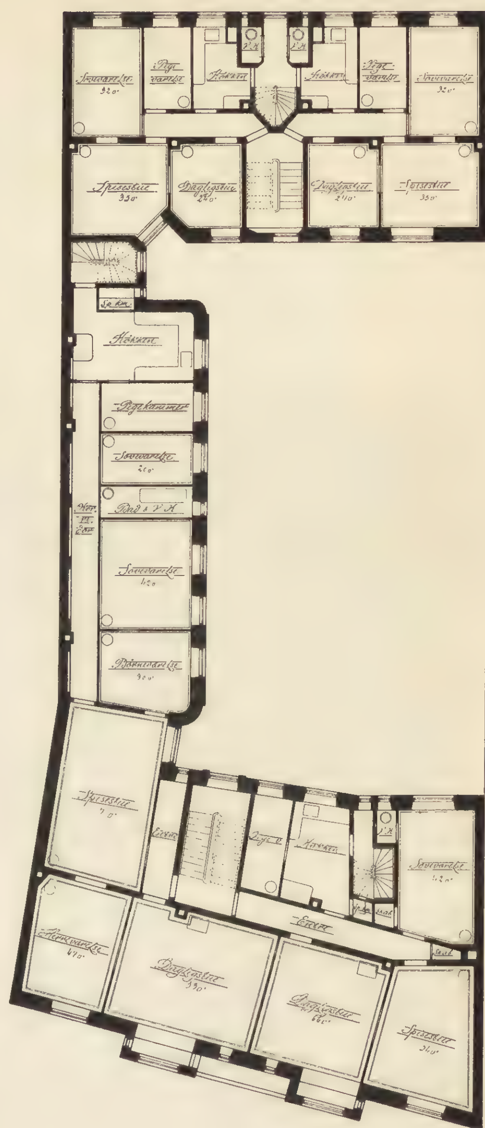
NØRREBROGADE 168.
SMEDEJERNSPORT.

ARCHITEKT
A. ROSEN.

Langt ude paa Nørrebrogade — Nr. 168 — er i Løbet af sidste Aar opført den i hosstaaende Afbildninger fremstillede Beboelsesbygning. Bygningen er opført som almindeligt Lejehus af den i Efteraaret pludseligt afdøde Snedkermester CHR. DAHL, som i Aarenes Løb havde udfoldet en betydelig Virksomhed ved Opførelsen af henved halv Hundrede Ejendomme i Kjøbenhavn og paa Frederiksberg. Hr. Dahl assisteredes i de senere Aar af sine dygtige Sønner, der saaledes ved denne Bygning har udført saavel Tømrer- som Snedkerarbejdet. Til selve Bygningen har jeg intet videre at bemærke udover, hvad man kan se paa Illustrationerne.

Stueetagen er opført af Granit — Baand og Kvaderhjørner af Ølandssten, Balkonpartiet er støbt af KLINGSEY & LEVIN, de herpaa værende Himmeltegn er modellerede af Billedhugger BASSE. Jernporten er udført af Smedemester BRUN. Af andre Haandværkere har ved Bygningens Opførelse medvirket: Murermester KJÆRGAARD, Malermester ROSENKILDE og som nævnt den afdøde Ejers Søn Tømrermester JOHANNES DAHL samt Snedkerfirmaet DALL & HOLM. Stenhuggerarbejdet er præsteret af C. WIENBERGS Stenhuggerier.

ANTON ROSEN.

NØRREBROGADE 168. ETAGEPLAN. — ARCHITEKT A. ROSEN.

PRÆMIERING AF BYGGEFORETAGENDER.

Redaktionen har modtaget følgende:

Nu nærmer sig med stærke Skridt det Tidspunkt, der er sat for Indlevering af Konkurrencearbejder vedrørende de bedste og smukkeste og mest kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender paa Kjøbenhavns Grund, udførte i Løbet

NØRREBROGADE 168. ARCHITEKT A. ROSEN.

af 1902. Det er jo den 31. Januar, at de skulle være indleverede til Magistraten. Det er da i den syvende Time, ja maaske endogsaa for sent, at jeg kommer med nedenstaaende Bemærkninger; men det kan jo være, at de gøre nogen Nytte, og jeg vil derfor ikke holde dem tilbage. De har særlig Adresse til d'Hrr., som skulle sidde i Bedømmelsen, ikke mindst til Udvalgets Architekter.

Der forlanges af de konkurrerende Architekter og Bygmestre — thi i Bestemmelserne nævnes ogsaa den sidste Kategori —, at de skulle fremsende følgende Tegninger af det paagældende Hus: Grundplan, geometrisk Oprids og perspektivisk Tegning i Størrelse af mindst 1:96. Er der nu egentlig rigtig Mening i at forlange alt dette? Jeg kan gaa med til, at der forlanges en Plan. Det kan jo være ret naturligt, da man i Almindelighed ikke kan se paa en Bygnings Ydre, hvorledes Rummene ligge for hinanden, om det er smukt og hensigtsmæssigt osv. Hvis der viser sig stor Tilslutning til Konkurrencen, saa at der bliver mange Planer at vælge imellem, er det vel heller ikke sikkert, at Dommerne ville sætte sig saa grundigt ind i Sagerne, at de f. Eks. efterse alle de Bygninger i Sømmene, som der kan være Tale om; og Planerne kunne da være til nogen Erstatning for deres Mangel paa Selvsyn. Og dog synes jeg, at Dommerne bør se Husene nøje igennem. Det bør ved Bedømmelsen spille en Rolle, ikke alene, hvorledes Lejligheden er anlagt, men ogsaa, om den er udstyret med Smag (ikke at forveksle med Pragt). — Noget mindre tiltaler det mig, at der ogsaa skal leveres Façadetegning i en Maalestok af 1:96. Kan man slippe med at aflevere et Eksemplar af Licitationstegningerne? I Reglen ikke; thi det gaar vel for det meste saaledes, at der under Arbejdets Gang gøres Forandringer fra den oprindelige Tegning, saa at den ikke mere giver et paalideligt Billede. Man maa altsaa tegne den om og tilmed, da det er en Konkurrence, gøre sig Umage for, at den kan tage sig ud. Dog, denne Fordring kan vel have sin Rimelighed. Ved en faglig Bedømmelse har det jo en vis Betydning at sammenligne den geometriske Tegning med Virkeligheden, at se, hvad der er projekteret, og hvad der er kommet ud deraf. — Men rent absurd forekommer det mig rigtignok, at der endydermere skal leveres en perspektivisk Fremstillling. Herregud, man har jo Virkeligheden, som er saa korrekt i perspektivisk Henseende, som ønskes kan. Kan Dommerne ikke nøjes med at se paa den i Stedet for tillige at skulle have en Tegning af den? Eller kan et Fotografi ikke gøre det? Som Støtte for Hukommelsen maa det jo da være udmærket, naar Dommerne er komne hjem fra den ubehagelige Spaseretur i Øst og Vest, i Regn og Slud, for at se paa Façader og nu sidde lunt og hyggeligt i en varm Stue for at bedømme dem. Hvorfor stille sig saa fornemt og sige, at et Fotografi ikke giver saa god en Fremstilling af Virkeligheden som en Perspektiv? For det gør det nu alligevel. Og om jeg tør spørge: hvad er det egentlig, der skal bedømmes: er det Bygningen, det færdige Resultat, det, som pryder eller mispryder vor Hovedstad, kort sagt det, som der er kommet ud af det architektoniske Arbejde — eller er det den personlige Tegnefærdighed, den som jo kan være ganske fortrinlig at eje og ogsaa vil glæde de Mennesker, der faa den at se, men som i det foreliggende Tilfælde ikke det mindste vedrører Hovedstadens Udseende, til Gavn for hvilken hele Sagen er vedtaget i Borgerrepræsentationen. Hvordan denne Perspektiv egentlig er gledet med ind i Programmet, forstaar jeg ikke. Den er over-

flødig, da Byggeforetagendet *er* færdigt og det ikke, som ved et Guldmedaille-arbejde eller et Projekt til en vordende Bygning, drejer sig om at vise, hvorledes den *vil* komme til at se ud, og den er maaske endog skadelig, da den kan besidde bedaarende og bestikkende Egenskaber, som ville forrykke det Standpunkt, det netop kommer an paa at holde. Og saa er der en meget væsentlig Ting, som ikke bør forglemmes. Det er virkeligt et meget stort Arbejde, der forlanges af Architekten med at tegne alt dette. For de fleste kommer det meget paatværs, naar Byggeforetagendet er afsluttet, saa at skulle begynde forfra; der er nu nye Opgaver, der drage dem, og de maa vel derfor lade andre tegne det op. Det er altsaa til syvende og sidst dog ikke deres egen Tegnefærdighed, der vises, men en betalt Tegners; og det eneste sikre Resultat af det hele er altsaa det, at det koster Architekterne nogle Penge at gaa med til en Konkurrence, hvor Udfaldet er højst tvivlsomt.

Vil man endelig se saa mange Tegninger, hvorfor forlanger man saa ikke snarere nogle Skizzer af Arbejdet paa et tidligere Stadium? Thi som bekendt opnaar en Architekt kun sjeldent, at en Bygning bliver ganske, som han ønsker; Bygherren skal som oftest nok faa pillet noget bort af den. Det kunde der dog være noget ret oplysende i, om det end ikke berører, hvad der vel er Kommunalbestyrelsens Mening: at præmiere den kunstneriske *Løsning* af Opgaven.

Nu er det ganske vist engang vedtaget, at der skal tegnes en Perspektiv. Men man har jo før set, at en Bestemmelse kan forandres, og denne maa kunne ordnes ganske administrativt, saa at der kommer til at staa: perspektivisk Tegning eller Fotografi. Der er endnu en Maaned tilbage, og jeg henstiller derfor til alle Dommerne, inklusive Architekterne, at denne Variation paa Themaet indføres — helst saa snart som muligt for at undgaa unødvendigt Arbejde — og offentliggøres.

Ærbødigst

En Architekt.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

De danske Kongers kronologiske Samling paa Rosenborg Slot. Illustreret Vejledning ved Dr. phil. P. Brock. Autoriseret Udgave med 212 Billeder ved F. Hendriksens Reproduktions-Atelier.

Fremkomsten af denne omhyggeligt udarbejdede og smukt udstyrede lille Bog er sikkert bleven hilst med Glæde af enhver, som har Interesse for vor Historie og vore Samlinger. Bogen er mere end et slet og ret Katalog over Rosenborg-Samlingens rige Skatte, den indeholder tillige kortfattede Biografier af Kongerne og nøjagtige, historiske Oplysninger om hvert enkelt Stykke, som er af særegen Interesse eller Kunstværd.

Hvad der imidlertid gør denne Bog særligt tiltrækkende og sikkert ogsaa vil være væsentligt medvirkende til at gøre den saa populær, som den i Sandhed fortjener at blive, er det store Antal af fortræffelige Billeder, som den indeholder. I udmærkede Reproduktioner giver den et Udvalg af Museets Interiører, Dragter og Brugsgenstande, Vaaben og Smykker; hertil slutter sig et betydeligt Antal Portræter efter Samlingens Malerier,

Alle disse Billeder er udførte med en sjælden Omhu og Dygtighed; i Interiørerne træder Møblerne klart og tydeligt frem, Portræterne er, trods deres ringe Størrelse, saa skarpe og fine, at man med Fornøjelse betragter dem, og selv i Gengivelserne af Dragter og Kniplinger kan man med Lethed studere Broderier og Mønstre.

Det hører til Sjældenhederne, at en saa billig Bog som denne udstyres med saa godt et Billedstof, og Udgiverne fortjener fuld Anerkendelse herfor. Som populær Haandbog i det Afsnit af Danmarks Historie, som den omfatter, er den fortrinlig og indtager utvivlsomt den første Plads blandt Haandbøgerne over vore Samlinger.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Det Eggertske Loft er en ny Etageadskillelse, som afgiver en glat Flade uden Fuger. Opfinderen er Geh.-Ober-Baurath Eggert i Berlin, og ved Opførelsen af Raadhuset i Hannover er Konstruktionen første Gang bleven anvendt. Loftet bestaar af et muret Lag af lette Tegl- eller Slaggebetonsten, imellem hvis Fuger der er indlagt Jern, som med sine skraat opadbøjede Ender rager op over Laget og griber ind i et ovenover værende Lag af Beton, som dækker det Hele. Ved mindre Spændvidder, f. Eks. under 4 M., er det tilstrækkeligt at lade det øverste Lag bestaa af en almindelig Cementudligning. Ved store Spændvidder vil det være formaalstjenligt at lade Jernbaandenes opadbøjede Ender forsyne med smaa Ankerplader, som indstøbes i det øverste Betonlag. Tykkelsen af disse Etageadskillelser er temmelig ringe. Ved Udstillingen i Düsseldorf i Sommer var udstillet et Par Prøver paa denne Konstruktion — en større med 10 M. Spændvidde og en Tykkelse af 23,5 Cm. og en mindre med 3 M. Spændvidde og en Tykkelse af 9 Cm.; begge var prøvede med 1500 Kg. Belastning pr. Kv.-M. Firmaet Dycherhoff & Widmann i Biebrick a/Rh. har udtaget Patent paa Konstruktionen.

FORSKELLIGT.

Dødsfald. Efter længere Tids Svaghed døde i Søndags Kaptajn, Hof-Møbelfabrikant L. LARSEN i en Alder af 82 Aar. Med ham er en af de sidste Repræsentanter for vor gamle Haandværkerstand gaaet bort. Som ung Tapetserer havde Larsen »fægtet« sig gennem Europa, senere traadte han i Forbindelse med det bekendte Møbelfirma C. B. Hansen i Kjøbenhavn, hvoraf han efter nogen Tids Forløb blev Medindehaver. For sit Fag nærede Kaptajn Larsen en usvækket Interesse, og Haandværkerstanden i Almindelighed omfattede han med en aldrig svigtende Kærlighed. Hans Vandreaar i Udlandet havde lært ham, at meget hidtil var bleven forsømt ved de unge Haandværkeres Opdragelse, og som Formand for »Foreningen til Lærlinges Uddannelse« viste han, at han besad baade Evner og Villie til at raade Bod paa dette Forhold. Ved hans Energi og Ud-

holdenhed skabtes Lærlingehjemmet og Alderdomshjemmet, hvorimod han med Sorg saa sig nødsaget til at opgive sin Plan om et Svendehjem i Kjøbenhavn.

I en Aarrække var Kaptajn Larsen Borgerrepræsentant, og han var nøje knyttet til Industriforeningen og Haandværkerforeningen.

Som Menneske havde Kaptajn Larsen mange Venner baade blandt ældre og unge, og Lærlingen vil i ham føle Tabet af en Fader.

Konkurrence. Paa Klubben »Harmonia«s Grund i Randers agtes opført en Theater- og Foreningsbygning; i denne Anledning er der bleven nedsat et Udvalg for at tilvejebringe Tegninger og Overslag til et saadant Anlæg. Bygningens Forside skal vende mod Østergade og trækkes noget tilbage fra denne. Bagsiden kommer til at vende mod Haven, som skraaner ned mod Stemannsgade. Theatret skal kunne rumme 600 Siddepladser, hvoraf ca. 240 kan være paa en Balkon. Hele Anlæget, inklusive Jord- og Kloakarbejder, Vejanlæg, Planering, Belysning, Opvarmning m. m., maa ikke koste mere end 190,000 Kr.

Bedømmelsen af Tegningerne foregaar ved et særligt nedsat Udvalg i Forbindelse med to af Akademisk Architektforening valgte Architekter, d'Hrr. H. Kampmann, Aarhus, og N. Jacobsen, Odense. Der er udsat en Præmie paa 1000 Kr. og en paa 600 Kr. Fristen for Indleveringen af Tegninger og Overslag udløber allerede den 15. Marts 1903.

Aalborg nye Banegaard er den 6. December bleven taget i Brug. Til dens Opførelse og til samtidig Udvidelse af Stationen blev der i Finansaaret 1898—99 bevilget et Beløb paa 1 Million Kr. Endvidere tilskød de nordjyske Statsbaner 150,000 Kr., medens Aalborg Kommune gav Grunden til selve Banegaarden. Imidlertid har Anlæget efterhaanden kostet Summer, der langt overskrider det nævnte Beløb.

Der er bygget Godsstation, Lokomotivremise og Værksted; Havnebanen er udvidet og Banegaardsterrænet er vokset betydeligt ud over det først planlagte. Som det nu foreligger, er det det største Stationsterræn i Danmark udenfor Kjøbenhavn. Det har en Længde af 6000 Fod eller en Fjerdingvej, og dets Areal udgør 52 Tdr. Land.

Selve Stationsbygningen er ikke egentlig imponerende. Det er en lav, bred Bygning med 2 lave Taarne og et Midteparti, der hæver sig altfor uforholdsmæssigt lidt over Bygningens Højde. Men er Stationens Ydre ikke ganske dadelfrit, saa er dens Indre derimod vistnok yderst tilfredsstillende. Der er en Masse Plads i den store, brede Bygning, og Kontorer, Ekspeditionslokaler og Ventesale er indrettede paa den mest praktiske Maade. Tegningen til den nye Station er leveret af Jærnbanernes Architekt, Kaptajn Arboe.

Der er ved Stationen etableret et fortrinligt Sikringsanlæg — opstillet af Siemens & Halske i Berlin —, som har kostet 80,000 Kr. To Luftbroer, der tilsammen har kostet 33,000 Kr., samt en Tunnel, indvendigt beklædt med imiteret Granit, fører over Jærnbaneterrænet.

Samtidigt med, at Statsbanestationen toges i Brug, overtog de tre nordjyske Privatbaner selv Godsekspeditionen fra Aalborg, hvilken hidtil har været besørget af Statsbanerne. Banerne havde allerede for et Par Aar siden opført en stor fæl-

les Godsstation, men denne er, paa Grund af Beliggenheden, først bleven taget i Brug samtidigt med den nye Statsbanegaard. Persontrafiken til Privatbanerne vil vedblivende blive ekspederet fra Statsbanestationen.

Privatbanerne har samtidigt opført en Lokomotivremise til 12 Maskiner og et Maskinværksted, der daglig beskæftiger 29 Mennesker. I Forbindelse med Maskinværkstedet staar et Snedker- og Malerværksted.

Absalon-Monumentet. I Tilslutning til vor Artikel i Nr. 11 skal her anføres, at Stenhuggerarbejdet er leveret af Carl Scheller og er forarbejdet i Halmstad Stenhugger-Aktiebolag. Den store Granitoverplade, som afslutter Sokkelen, er 11 Tommer tyk, 7 Al. 4 Tm. lang, 3 Al. 21 Tm. bred og vejer ikke mindre end 23,000 Pd. Sokkelens Grundflade er ved nederste Granittrin 13 Al. 22 Tm. lang og 9 Al. 18 Tm. bred, medens det murede Mellemstykke er 6 Al. 12 Tm. langt og 3 Al. 6 Tm. bredt. Fra Overkanten af det underste Trin til øverste Kant af Overpladen er der 9 Al. 18 Tm., eller med andre Ord Sokkelen er i sin Helhed ca. 10 Al. høj.

Murværket har været taget i Entreprise af Murermester C. Licht. Murstenene er efter nogle gamle Munkesten i Ringsted Kirke, udførte af Benløse Teglværk ved Ringsted. Sokkelen er ikke helt udmuret, men indeholder et større Hulrum, Omkostningerne ved Sokkelens Opførelse har andraget ca. 24,000 Kr., hvoraf Stenarbejdet 13,000 Kr. og Murarbejdet 8,000 Kr.

Et Laan paa 228 Millioner Mark agtes i nærmeste Fremtid optaget af Berlins Kommune; dette Beløb vil blive anvendt til paatrængende nødvendige Byggearbejder, som skal tilendebringes i de første 6 Aar. Blandt Nybygninger, som saaledes vil blive opførte, nævnes 2 Sindssygeanstalter, 1 Idiotanstalt og 4 Sygehuse med en samlet Byggesum af 50,5 Mill. Mk., endvidere Skolebygninger til et Beløb af 6,45 Mill. Mk. Udvidelser og Nybygninger af Gas- og Vandværker anslaas til ca. 65 Mill. Mk., og Brobygninger vil blive udførte for ca. 6,5 Mill. Mk.

Endelig er der til Opførelse af et nyt Raadhus, som særligt skal indeholde kommunale Administrationskontorer, ansat en Sum af ca. 7 Mill. Mk. og til Anlæg af en ny Park i Berlins Nordkant 2,5 Mill. Mk.

FORENINGSMEDDELELSER.

Da det kan forventes, at der til den forestaaende Indvielsesfest paa det nye Raadhus i Midten af Januar vil blive tilstillet Akademisk Architektforening i Lighed med andre Foreninger et vist Antal Adgangskort, opfordres d'Hrr. Medlemmer, som maatte ønske at deltage, til snarest at indsende Begæring herom til Bestyrelsens Formand. Der vil blive taget Hensyn til Henvendelserne i den Rækkefølge, i hvilken de indløbe.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 9. JANUAR 1903
5. AARGANG № 15

BANGSBOSTRAND KIRKE.

Naar man faar den Opgave: at bygge en Kirke med 400 faste Siddepladser for en Sum af ca. 21,000 Kr., er det vel paa Forhaand givet, at Resultatet maa blive fattigt; selv ret store, gamle Landsbykirker har sjældent mere end ca. 200 Siddepladser. Naar derfor omstaaende Tegninger — efter Redaktionens Ønske — gengives i »Architekten«, tør de vel ikke gøre Krav paa

KIRKE PAA BANGSBOSTRAND. ARCHITEKT K. VARMING.

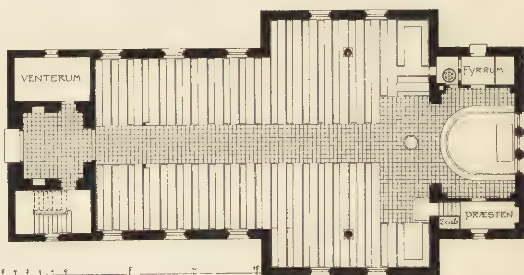
KIRKE PAA
BANGSBOSTRAND.

ARCHITEKT
K. VARMING.

anden Interesse end den, det jo altid kan have for Architekter, der maatte komme i en lignende Situation: at kunne se, hvormeget der kan »faas for Pengene«.

Kirken er beliggende paa Bangsbo Strand i Horns Herred, en halv Mil fra Frederikshavn. Staten har tilskudt 18,500 Kr., Resten er indsamlet privat. Façaderne er udførte af haandstrøgne Mursten, skurede og hvidtede, Taget dækket med røde Falstagsten, Taarntaget med Bæverhaler. Rummet er hvidtet indvendigt, Bjælkeloftet mørkt ferniseret, Stolestaderne malede mørkeblaa; Gulvet er lagt med røde Fliser af brændt Ler. Murermestrene Østergaard og Mortensen, Frederikshavn, og Tømrermester Jakobsen, Aalborg, har haft Bygningen i Entreprise. Udenfor Byggesummen er der ved særlig Indsamling anskaffet: en Malmklokke, støbt i »De Smithske Jærnstøberier«, Aalborg; 4 udskaarne Relieffer til Prædikestolen, udførte af Billedhugger Bundgaard; et Alterbillede malet af Axel Hou.

KIRKE PAA BANGSBOSTRAND.

ARCHITEKT K. VARMING.

Opførelsen af Kirken blev begyndt i April 1902, og den blev indviet Søndagen den 30. November. *K. V.*

ARCHITEKTER OG INGENIØRER.

Naar man sammenligner vor Tid med svundne Tidsperioder, er der et, som straks er iøjnefaldende. Det er det uhyre Opsving, Tekniken har taget paa alle Omraader. Med Rette betegnes det forløbne Aarhundrede som Opfindelsernes Aarhundrede; og den glimrende Maade, hvorpaa Theori og Praksis har vidst at udnytte alle de nye, overraskende Fremskridt i Kendskabet til Naturens hidtil uanede Kræfter, er rent ud beundringsværdig. Ved Siden af de sociale Problemer er det vel dette, der mest kendetegner vor Samtid og vil give den sit Fysiognomi mellem andre store, epokegørende Vendepunkter i Historien. Den Stand, der i Kraft af alt det nye har taget det største Opsving og udviklet sig mægtigt hele Verden over, er Ingeniørstanden med alle dens Forgreninger. Dens Magtomraade synes ubegrænset, den beskæftiger sig med saa at sige alt mellem

Himmel og Jord; den dvæler med samme Interesse ved saa forskellige Problemer som den traadløse Telegraf og den hovedløse Tændstik. I alt trænger den ind, og alt omformer den efter sin overlegne Viden og sine indgaaende Forsøg.

Det er da nær ved at blive det Reale, der nu mest af alt kommer i Forgrunden. Bygningskunsten, der er som en stor Tidsmaaler, faar ogsaa sit Præg herved; dens Udøvere maa nu ganske anderledes end tidligere sætte sig ind i mangfoldige Ting, hvorom de tidligere ikke drømte. Selv den almindeligste Bygning faar noget tilfælles med et indviklet Maskineri, hvor mange Hjul og Akser er i Virksomhed; det er et stort System af rent tekniske Elementer, der maa indbygges, for at Bygningen kan svare til sine Beboeres som til Samfundets Fordringer.

Architekterne maa da følge med Tiden. De maa gøre det ikke alene derved, at de selv tilegne sig de flest mulige Kundskaber, men maaske endnu mere derved, at de forstaa at tilegne sig andres. Et Samarbejde mellem Architekter og Ingeniører bliver en daglig Nødvendighed. Ved et Byggeforetagende er Architekten den, der holder alle Traadene i sin Haand; men han er kun i Stand til at gøre dette med Dygtighed og Overlegenhed, naar han paa hvert Punkt lemper sig efter dem, der sidder inde med specielle Kundskaber, som han ikke ifølge sin Uddannelse særligt ejer.

Architekter og Ingeniører bør saaledes virke i fælles Forstaaelse om Ønskeligheden af at opnaa det bedst mulige Resultat. Og man ser det da heldigvis ogsaa gaa saaledes i det store og hele. Som en ganske naturlig Følge af at have mange ensartede Interesser, udvikler der sig en kollegial Tone; de behøver ikke og ønske ikke at staa i andet Forhold til hinanden. Og en smaalig Jalousi er der ingen Anledning til at fremelske; enhver har jo sin Opgave at passe og behøver ikke at træde hindrende i Vejen for nogen anden. »De smukke Piger og Jurisprudensen, ja de gør hinanden saavist ingen Skade«, hedder det i »Recensenten og Dyret«. Og Architekter og Ingeniører behøver heller ikke at gøre hinanden Fortræd. Der er Plads nok for begge Parter i Verden, og der er Brug nok for dem begge. Architektstanden bøjer sig for Ingeniørstandens Dygtighed og mener paa sin Side ogsaa at fortjene Agtelse fra denne.

Helt udenfor den urbane og kollegiale Omgangstone er imidlertid en Artikel, som var optaget i Dagbladet »Samfundet« den 1. Januar d. A. med Overskriften »Julestormens Ødelæggelse. Architekt—Ingeniør« og underskrevet »Ingeniør« Der vilde i og for sig ikke være Anledning til at omtale denne ret taabelige og barnagtige Stilprøve, som iøvrigt straks den 3. Januar blev klart og overlegent gendrevet af Architekt Axel Berg, den 6. Januar af Murermester Lytthans-Petersen og den 7. Januar af Ingeniør Sophus Koefoed, hvis der ikke i den var anslaaet en Tone, overfor hvilken man bør være lydhør, — en Tone, der har en Smule tilfælles med den Sabelraslen, der stammer fra en erobringslysten og schneidig prøjsisk Junker.

Forfatteren til Artiklen tager sit Udgangspunkt fra den Skade, som foraarsagedes ved Stormen 1. Juledags Nat 1902, der efter hans Opgivende omtrent stiller sig saaledes: »280 Huse omblæste eller ødelagte, 37 Dampskorstene nedstyrtede, 65 Møller ødelagte og 2 Kirketaarne stærkt beskadigede«, og finder det »straks paafaldende, at al den skete Skade angaar saadanne Bygningsværker,

der gaar ind under Begrebet Husbygning«. Meningen hermed er den, triumferende at vise, at det, som Architekter har med at gøre, ikke har megen Soliditet i Modsætning til Ingeniørernes Arbejde. »Om Skade paa Broer og andre større Konstruktioner (særligt af Jærn), saasom større Tagværker, Kullosningskraner, Gasbeholdere etc. hører man derimod intet«. Der er allerede i denne Sammenstilling en Perfidi til Stede, og denne lyser endnu mere frem, naar man i »Ingeniørs« andet Indlæg i »Samfundet« for den 6. Januar ser, hvilke Eksempler der anføres. Hvis Forfatteren har noget som helst Kendskab til det Omraade, han vover sig ind paa, maa han vide, at Architektstanden ingenlunde har at gøre med alt, hvad der bygges her i Landet, og at den derfor slet ikke kan tage Ansvaret for, hvad der præsteres af Husbyggeri, selv om En og Anden, der kalder sig for Architekt, er beskæftiget dermed. De 65 Møller har der absolut ingen Architekt været ved; Møller laves af Møllebyggere, og deres Erfaringer paa dette særlige Omraade kan maaske nok staa Maal med Ingeniørberegninger. Véd »Ingeniør« noget om, hvor mange af de 35 Dampskorstene der stammer fra Architekter? Maaske i al Fald en Del af dem, naar det kommer til Stykket, er Ingeniør-Arbejder; han tør jo ikke selv »benægte, at en og anden af de forulykkede Skorstene kan have været beregnet af en Ingeniør og dog (!) er bukket under«. Det havde da vist været det loyaleste slet ikke at nævne dem. Og skal Architektstanden have Skyld for de 280 Huse, der er omblæste eller ødelagte? De fleste er formodentlig kun Husmandshuse o. l. Udtrykket »omblæste eller ødelagte« maa forøvrigt forstaas cum grano salis, naar man ser de Eksempler, som er nævnede i »Samfundet« for 6. Januar: »Taget paa Trælastkompagniets Bygning i Frihavnen blæst af — adskillige Skorstene nedblæste, bl. a. paa Helmershus og paa St. Annæ Plads — Taget paa Holbæk Dampmølles Magasinbygning blæst af« — osv. Efter Arten af de fremførte Eksempler er man berettiget til at tro, at et Hus ogsaa kan komme ind under Begrebet »omblæste eller ødelagte«, hvis der blot knuses nogle store Butiksruder. Og tror Indsenderen, at nogen Ingeniør kan forhindre, at Glas gaar i Stykker, at Tagstene rasle ned, og at almindelige Husskorstene falde om, selv om han »tør hævde, at enhver permanent Bygningskonstruktion, Hus eller hvad som helst ellers burde og for en Brøkdel af den nu ødelagte Kapital kunde have været bygget modstandsdygtig nok til at gaa saa godt som uskadt ud af den saakaldte »Orkan«, om rette Vedkommende i rette Tid havde overdraget en kyndig Ingeniør at beregne og konstruere Bygningsværker, der naturligt (sic!) hører ind under hans Omraade, i Stedet for at lade Sagen bero paa en Architekts eller Haandværkers Skøn over deres Stabilitet«? Oprigtigt talt, her er virkelig Architektens og Haandværkerens Uddannelse og Praksis større end Ingeniørens.

Med en saadan Motivering er det jo ikke til at undre sig over, at Indsenderen samler sit Angreb sammen til en Sætning som denne: »Det forholder sig nu saaledes, at det meste Husbygningsarbejde endnu er i Hænderne paa Architekter«. Ordet »endnu« i denne Forbindelse virker ganske betagende og har en helt klassisk Klang. Ja — heldigvis er det *endnu* Tilfældet, og forhaabentlig vil det altid være saaledes. Hvis det med denne Udtalelse er Meningen at slaa en Streg over alt, hvad der hedder Architektur, der siden Tidernes Morgen har været et væsentligt Indskud i Verdens Kultur, og i Stedet derfor sætte Ingeniør-

videnskaben i Højsædet, rummer dette en saa plebejisk Tankegang, at den vel kommer til at staa ganske isoleret. Det kan end ikke antages, at den vil kunne vinde nogen som helst Tilslutning hos Ingeniørstanden selv, dertil er denne for højt oplyst og kultiveret og vil selv bedst føle det urimelige deri. Og dertil er den gensidige Afslibning i Ingeniørers og Architekters Samarbejde for betydningsfuld. Men er det blot Meningen at ville hævde, at Architekterne dog ikke fuldt ud kan honorere de Fordringer, der maa stilles til dem, saa at der ved deres manglende Dygtighed risikeres store Tab af Værdier og Menneskeliv, maa det maaske blot være tilladt i al Venskabelighed at minde om, at de største Katastrofer, hvor mange Mennesker og store Kapitaler er gaaede tabte, unægteligt falder paa Kontoen: Ingeniørarbeider. I Anledning af Julestormens Ødelæggelse den 25. December 1902, hvor det dog alt i alt ikke gik saa galt til, kan man have godt af at erindre en anden Julestorm, nemlig den 28. December 1880, hvor den store Jærnbro over Floden Tay i Skotland blæste om, og Bølgerne lukkede sig over et fuldt optaget Jærnbanetog, der styrtede ned i dem. Man mindes derved tillige om andre Jærnbane- og Bro-Ulykker, f. Eks. Sammenstyrtningen den 14. Juni 1891 af Jærnbroen over en Biflod til Rhinen ved Byen Mönchenstein, hvor ligeledes et Jærnbanetog gik under, og Sammenstyrtningen i 1898 af en 30 Meters Monnierbro i Stettin, umiddelbart efter at Stilladset var taget bort under den. Og naar Indsenderen som et Eksempel (»Samfundet« 6. Januar) nævner: »en Granitkandelaber ved Raadhuset væltet ned af sit Fodstykke«, da var dette Fald dog ikke saa stort og bekosteligt, som da en af de store Bropiller, der skulde danne Støttepunkt for Broen over Limfjorden ved Aalborg, væltede omkuld under Arbejdets Gang i 1876. Men der er sikkert ingen Architekt eller nogen som helst, som har lidt teknisk Indsigt, som vil lægge Ingeniørstanden dette til Last. Vi vide alle, at Statiken ikke er en saa ufejlbarlig Videnskab, at dens Resultater og Beregninger er absolut sikre. Den maa arbejde sig frem, til Dels forsøgsvis, og den Sikkerhed, der formenes til en given Tid og en given Opgave at være stor nok, viser sig maaske ved en Naturkrafts uforudsete og ukendte Styrke at være utilstrækkelig. Naar Beregningerne er gjorte samvittighedsfuldt og Arbejdet udført med Agtpaagivenhed, maa Ingeniørerne være sagesløse. Det er her som i Alt, at Menneskehedens Udvikling kræver Ofre, og det er ved Blod, at Erfaring vindes. Architekter og Ingeniører bo begge i Glashuse; hvorfor da kaste Sten paa hinanden?

Den omtalte Artikel i »Samfundet« ender med »et enkelt Eksempel fra Anno 1902« — er maaske dette det egentlige Formaal med den, og ligger der skjulte Motiver til Grund for det Angreb, som rettes paa Tagkonstruktionen over »en ny og pragtfuld Koncertsal«? Enhver kan af Ordene forstaa, at der menes den nye Koncertsal i Tivoli, hvis Tagværk er konstrueret »uden Ingeniørassistance«, — hvilket altsaa dog kan lade sig gøre, om det end irriterer Indsenderen — af Architekt Hirth. Da denne særligt har lagt sig efter Statik og tidligere bl. a. har leveret Konstruktionstegninger og Beregning til saadanne betydelige Foretagender som Udstillingsbygningen 1888, Statens Museum for Kunst og det nye Raadhus, hvorom Indsenderen sikkert ikke er uvidende, tager det sig lidt vel tarveligt ud, naar Indsenderen om Konstruktionen bemærker, »at den for ethvert Ingeniørøje fremtraadte — saavel paa Papiret som i Virkeligheden —

som et eklatant Bevis paa dens Skabers fuldkomne Mangel paa teknisk Forstaaelse af dens Væsen«. Den Stil og Tone, der gaar igennem Artiklen, lader ogsaa her formode, at dens Ophavsmand er meget ungdommelig — og man tilgiver jo Ungdommens glade, sorgløse Væsen meget. Om selve dette Spørgsmaal vil for øvrigt Architekt Hirth udtale sig mere udførligt nedenstaaende.

»Samfundet«, som har sin Støtte i Haandværkerkredse, har næppe handlet rigtigt i uden noget som helst Forbehold at optage »Ingeniør«s Artikel, der er fornærmelig for Haandværkerstanden for den overseende Maade, hvorpaa den omtales. For Architektstanden er den uden Skade; den viser komplet Mangel paa Forstaaelse af og Kendskab til faktiske Forhold, bl. a. Bygningskommissionen. For Ingeniørstanden vil den sikkert ogsaa være som en Luftning, der forsvinder sporløst, kun efterladende en ilde Stank af Selvros, fra hvilken Standen nok vil tage Afstand som et højst ukorrekt Udtryk for dens Anskuelser.

Det er forklarligt, at de Angreb, som »Samfundet«s »Ingeniør« i de sidste Dage er fremkommet med mod Architektstanden, har vakt berettiget Harme baade i og udenfor denne. Redaktionen af nærværende Tidsskrift har da ogsaa i den Anledning fra flere Sider modtaget Skrivelser, i hvilke denne Følelse tydeligt kommer til Orde, men da vi gaar ud fra, at ovenstaaende Artikel om denne Sag imødegaar de mod Standen rettede Angreb tilstrækkeligt, har vi ment, at yderligere Forsvar og Riposter var ufornødne, hvorfor vi kun giver Plads for nedenstaaende to Indlæg, idet vi dog bemærker, at Architekt Brandstrups ikke ubetinget har vor Tilslutning, men helt og holdent staar for Indsenderens egen Regning.

Red.

Naar et Menneske har levet sig ind i en Illusion, er det som bekendt et vanskeligt og utaknemmeligt Hverv at skulle rive ham ud af denne; derfor havde det egentlig ogsaa været min Hensigt at lade den »ukaldede« Ingeniør henleve sin Tid i den glade Overbevisning, at han ved en ham selv uforklarlig Styrelse var bleven den, hvis Tilsynekomst reddede Tivolis Koncertsal fra den visse Undergang.

Den »Ukaldede« har imidlertid nu i de sidste Dage i Dagbladet »Samfundet« søgt at bibringe Offentligheden den samme Tro, og jeg ser mig derfor nødsaget til at maatte træde frem for at oplyse, at hans Indblanden i denne Sag har været lige saa overflødig, som den har været ukaldet.

Som Konstruktør og Beregner af Jærntaget over Tivolis Koncertsal blev jeg i sin Tid anmodet om at fremkomme med Forslag til hurtig Afhjælpning af en Fejl, der var indløben ved Konstruktionens Udførelse, idet der fandtes en Uoverensstemmelse mellem den af mig udførte Beregning og Arbejdstegningen.

Da det paa nævnte Tidspunkt ikke kunde lade sig gøre at iværksætte Forandringen saaledes, at Konstruktionen kom i fuld Overensstemmelse med min Beregning, beordrede jeg indsat saadanne foreløbige Forstærkninger, som jeg med mine ret omfattende Erfaringer i Jærnkonstruktion ansaa for sikre og hurtige at udføre, saaledes at man, naar Sæsonen var sluttet, kunde foretage en endelig

Berigtigelse og give sig den Tid med dette Arbejde, som vilde være fornøden, for at det i enhver Henseende kunde blive godt.

Samtidig med, at man traf Forberedelser til ovennævnte Forandring, havde vedkommende — eller rettere uvedkommende — Ingeniør skaffet sig Adgang til Arbejdspladsen og var der af en Bekendt bleven gjort opmærksom paa det anførte Forhold. Følgen heraf blev, at Tivolis Bestyrelse og Architekter blev oversvømmede med Breve og Beregninger fra den »ukaldede«, i hvilke denne søgte at bevise, at Taget burde være sunket sammen for længe siden.

At Tivolis Bestyrelse derfor fandt sig foranlediget til at henvende sig til sin sædvanlige Tillidsmand paa Jærnkonstruktionernes Omraade for at raadspørge ham om Konstruktionens Stabilitet, er naturligt, og en ny Beregning blev da ogsaa efter Bestyrelsens Ønske foretagen. Den omtalte endelige Berigtigelse i Konstruktionen er nu, efter Sæsonens Ophør, fuldført i Henhold til min Beregning og oprindelige Tegning og har i Et og Alt nu vundet den tilkaldte Tillidsmands Bifald.

At der saa langtfra har været nogen Fare for, at en Sammenstyrtning skulde ske, mener jeg godtgjort ved, at end ikke den mindste Forskydning eller Ridse i Vægge eller Loftspuds har fundet Sted, skønt Konstruktionen — forinden Sideverandaer og andre tilstødende Bygninger var færdige — blev udsat for en Storm, som i Styrke og Voldsomhed ikke stod meget tilbage for den, der rasede Natten mellem 1. og 2. Juledag.

Th. Hirth,
Architekt.

En anonym Ingeniør har i »Samfundet« for den 1. ds. skrevet en Artikel, i hvilken han beviser Arkitekternes Uduelighed ved at henpege paa alle de Straatage, Vejrmøller og Mejeriskorstene, som Julestormen væltede Landet over. Han siger, at Stormen har ingen Ingeniørarbejder væltet, ergo ere Ingeniørerne langt dygtigere end Architekterne og burde benyttes langt mere end disse.

Det undrer mig meget, at »Samfundet« har villet optage Artiklen; saavidt jeg véd, have vi jo et Par Smaablade, hvor den vilde have passet langt bedre.

I »Samfundet« for den 3. ds. har Architektforeningens Formand, Hr. Architekt A. Berg, imødegaaet Artiklen paa en mere indgaaende og alvorlig Maade, end der efter min Mening var Anledning til. Thi hvad er det, Ingeniøren vil? Han vil blot gøre Reklame, ikke for sig selv, han skriver anonymt, men for sin Stand, og det er dog kønt. Architekterne skader han sikkert ikke ved sin Artikel, og kan han gavne Ingeniørstanden, hvorfor saa ikke?

Naar jeg naturligvis, ligesom Hr. Architekt Berg, ikke i Almindelighed kan indrømme, at Ingeniørerne ere langt dygtigere end Architekterne, saa maa jeg dog straks tilføje, at i en enkelt Retning ere de det ubetinget, — nemlig i Retning af at gøre Reklame for sig selv. Dette forstaar Ingeniører langt bedre end Architekter, det kan ikke nytte at nægte det, Ret skal være Ret. Man maa være lydhør overfor Tidens Krav, og vor Tid kræver Reklame, dygtig Reklame. Det gjælder sandelig om, nu mere end nogensinde, at bjerge noget til sig og sine. Midlerne spørges der heldigvis ikke om nutildags, blot trampe og albue sig fremad og opad! Der maa være noget saa opmuntrende i at vide, at selv om man er en i alle Retninger tarvelig Karl, saa kan man ved hensynsløs Reklame

magelig banke sig op alligevel. Det er ikke simpelt og frækt, det er bare »smart«, og hvem vil ikke gerne være smart? Nej, man maa skam bjerge sig noget. Naar en højtstaaende Embedsmand fodrer sin Søn med det Privatarbejde, som han ikke selv maa udføre, naar en Mand, der absolut vil have et Embede, til hvilket han ingen Adkomst har, skriver anonyme Artikler til sin egen Lovprisning i Bladene, saa vilde vore spidsborgerlige, bornerte Bedsteforældre have kaldt dette plumpt og demoraliserende. Nutildags er man kommet bort fra en saa tosset Betragtningsmaade. Nu er sligt bare »smart«, altsaa tiltalende og rask. Vi Architekter maa lægge os efter Reklame og ganske roligt indrømme, at Ingeniørerne paa dette Omraade have sejlet os langt agterud.

Da det vilde være mig uoverkommeligt personligt at takke enhver, som i Anledning af Aarskiftet har vist mig Opmærksomhed i Form af Afrivnings- og andre Kalendere, maa jeg benytte denne ikke længer usædvanlige Maade for at takke alle, særligt d'Hrr. Ingeniører, som paa denne Maade have glædet mig. Jeg kan godt tilstaa, at jeg er bleven særligt glad for en smagfuld, simpel Afrivningskalender, knapt en Kvadratalen stor, som en Ingeniør har sendt mig, idet han skriver: »Ved at fremsende nærværende Kalender haaber jeg samtidig med at give Dem en Tidsmaaler for Aaret 1903, at faa Anledning til i sammes Løb, at gøre Deres ærede Bekendtskab gennem Forretninger«.

Den kønne Tanke i disse simple Linier har, i Forbindelse med det smukke Sprog, gjort et Pokkers godt Indtryk paa mig.

C. Brandstrup,
Architekt.

OPFORDRING.

Orkanen den 25. December om Aftenen har anrettet betydelige Ødelæggelser paa Bygningsværker, særligt Dampskorstene, hvorom det af Hensyn til den Sikkerhed, hvormed slige Architekt- og Ingeniørarbejder bør udføres, er af Interesse at tilvejebringe fuld Oplysning.

Undertegnede udbede sig derfor under Dansk Ingeniørforenings Adresse, Amaliegade 38, Kbhvn. K., meddelt saa detaillerede Oplysninger som muligt om saadanne ved Stormen bevirkede Ulykker, helst ledsagede af Bygningstegninger og Skitser af Ulykkesstedet. Disse ville da blive bearbejdede og Resultaterne senere offentliggjorte.

En særlig Anmodning rettes til bosiddende Ingeniører og Architekter i Landets forskellige Egne og til polytekniske Studerende, der i Ferien ere spredte rundt om i Landet, om at bistaa med Fremsendelsen af de ønskede Oplysninger.

Eksempelvis ønskes for nedstyrtede Dampskorstene Oplysninger om:

a) Skorstenens Form og nøjagtige Dimensioner, helst tillige en Tegning eller Skitse af Skorstenen.

b) Brudstedets Beliggenhed.

c) Retningen, hvori den faldt.

d) Materialet, hvoraf den var opført, saaledes om den var bygget af massive eller gennemhullede Sten (om muligt Vægten pr. Kubikfod, samt hvilken Mørtelblanding, der var benyttet).

e) Skorstenens Alder og om den forud var revnet, samt

f) Oplysning om, naar den sidst har været benyttet, da det har Indflydelse paa Styrken af Skorstenen, om den er varm eller ej, samt Oplysning om mulige andre særlige Omstændigheder.

Selv om der blot kan gives Oplysninger om Punkterne a og b, vil der allerede deraf formentlig kunne høstes Erfaring.

Ambt,
Generaldirektør,
Formand for Dansk Ingeniørforening.

Axel Berg,
Architekt,
Formand for Akademisk Architektforening.

S. C. Borch,
Professor ved Polyt. Læreanstalt.

G. A. Hagemann,
Direktør for Polyt. Læreanstalt.

H. I. Hannover,
Professor ved Polyt. Læreanstalt,
Direktør for Statsprøveanstalten.

A. Ostenfeld,
Professor ved Polyt. Læreanstalt.

Adam Poulsen,
Bestyrer af det meteorol. Institut.

F. Wagner,
Generalmajor,
Formand for den tekniske Forening.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

N. C. Roms Lommebog for Bygningshaandværkere. 1903. Redigeret af Architekt Alfred Møller. 5, Aargang. — Den lille Lommebog, som foruden de almindelige Lommebogsoplysninger indeholder en Del faglige Tabeller, Prislister o. s. v., har allerede vundet nogen Indgang i Haandværkerkredse rundt i Landet. At den ogsaa i Aar vil blive modtaget med Velvillie, er derfor sandsynligt, da Bogen er nem at have i Lommen og trods sit ringe Format kan give Oplysning om mange Forhold, som falder for i den daglige Praksis. Paa enkelte Omraader kunde man dog ønske lidt fyldigere Besked; det undrer os saaledes, at der under Rubriken »Foreninger« ikke findes en Stavelse om Akademisk Architektforening, skønt denne sikkert har en større Betydning for Byggeindustrien end flere af de Foreninger, hvis Virksomhed har faaet en særlig Omtale.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Betonpæle-Fundament. Ved Opførelsen af en større kommunal Bygning i Berlin har man for første Gang der maattet anvende ovennævnte Funderingsmetode. Byggegrunden bestod af Opfyldning paa et sumpet Terræn, hvor man paa Grund af den vekslende Vandstand ikke turde anvende almindelig Træpilotering. Efter den ledende Architekt, Landbygningsinspektør Hertels Forslag besluttede Bygningsbestyrelsen sig da til at anvende denne for Berlin nye Funderingsmaade. For at finde det mest praktiske Tværsnit for Pælene, som skulde have fra 6 til 8 Meters Længde, blev der gjort forskellige Forsøg, hvorefter man bestemte sig for et Profil i Form af en ligesidet Trekant med afstumpede Hjørner;

Siden i Trekanten var 50 cm. I Nærheden af hvert Hjørne var indlagt i hele Pælens Længde et Stykke Rundjærn af 26 mm. Tykkelse. Disse Rundjærn var for hver 25 cm. indbyrdes forbundne med 5 mm. tykke Støtter, ligeledes af Rundjærn. Imellem disse Forbindelser og ligeledes med 25 cm. indbyrdes Afstand var anbragt S-formede Jærntraade, som fra de lodrette Rundjærnsstænger gik ud mod Pælens Kanter og ind mod Midten. De tre Længdejærn var forneden sammensmedede i en ca. 15 cm. lang Spids. Ved Pælens øverste Ende var Kanterne noget mere afskaarne for at danne et fastere Underlag for den Ring, som her skulde anbringes af Hensyn til Ramningen. Pælenes Sideflader blev holdt glatte, ikke indhulede, saaledes som belgiske og hollandske Ingeniører har bragt i Anvendelse ved lignende Arbejder. Der blev ialt anvendt 1800 Pæle, som blev støbt i 400 Forme i lodret Stilling. Materialet bestod af en temmelig tør Blanding af Flodgrus og Cement i Forhold 1 : 3. Efter at Pælene i 10 Dage havde staaet i Formene og daglig var bleven fugtede med Vand, blev de ved en Løbekran udtagne af Formene og stillede til Side. Efter andre 10 Dages Forløb var Pælene færdige til Brug.

For at beskytte Pælehovederne mod Beskadigelse af den 35—50 Centner tunge Ramklods blev der omkring dem lagt en 50 cm. høj Jærnring, i hvilken 3 segmentformede Træstykker sluttede til det trekantede Pæleprofils Sideflader. I denne Ring blev endvidere ovenpaa Pælehovedet anbragt en 25 cm. tyk Blyplade, derpaa atter en 5 cm. tyk Træskive, som ragede noget op over Jærnringen, og endelig en stærk Jærnplade til at optage Ramklodsens Slag. Disse Forholdsregler viste sig særdeles praktiske til Beskyttelse af Pælene under Ramningen, hvilket man overbeviste sig om ved at undersøge enkelte Pæle, som man i den Anledning lod trække op igen. Bekostning ved Materiale og Ramning beløb sig til omtrent 10 Mark pr. løbende Meter af Pælene.

FORSKELLIGT.

Raadhusets Indvielse den 12. Januar Kl. 12. »Akademisk Architektforening« har faaet tilstillet 3 Billetter. Da der straks havde meldt sig saa mange, der ønskede at være til Stede, vil al videre Henvendelse til Bestyrelsens Formand være unyttig.

Konkurrencer. Industriforeningen i Kjøbenhavn indbyder til en Præmiekonkurrence for Fremstilling af hensigtsmæssigt Kontorinventarium af dansk Tilvirkning. Ved Bedømmelsen vil der blive lagt særlig Vægt paa, om de fremstillede Genstande kan anses for egnede til at optage Konkurrencen med indførte Genstande af lignende Art. Deltagelsen staar aaben for hele Landet og kan ske ved Fremsendelse af Genstande in natura (enkelte Inventariegenstande eller Serier af saadanne) eller ved Tegninger. De kan fremsendes under Navn eller Mærke; i sidste Tilfælde med vedlagt Navnekonvolut. Industriforeningen forbeholder sig Ret til ved Udstilling, Afbildning eller paa anden Maade at gøre de konkurrerende Genstande tilgængelige for Offentligheden, og til dette Brug efter Bedøm-

melsen at aabne de eventuelt fremsendte Navnekonvolutter. Anmeldelse om Deltagelse skal ske skriftligt til Industriforeningens Kontor inden 1. Maj 1903. Genstandene skal være færdige til Indsendelse den 1. August 1903. Til Præmier har Industriforeningen bevilget en Sum af 1000 Kr.

— Ligeledes indbyder Industriforeningen til en Præmiekonkurrence for Fremstilling af Værktøj og mindre Værktøjsmaskiner til Forarbejdning af Metaller, Træ, Papir, Læder og Skind og tjenlige til Brug for Haandværket og den mindre Industri. Maskinerne kan være indrettede til Haandkraft eller Maskinkraft, men maa ikke kræve mere end 1 HK. til deres Drift. De konkurrerende Genstande skal være fremstillede her i Landet, og ved Bedømmelsen vil der blive taget særlig Hensyn til, om de indeholder nye forbedrede Konstruktioner, og om de har fortrængt eller maa anses for egnede til at fortrænge indførte Sager. Industriforeningen forbeholder sig Ret til ved Udstilling, Afbildning eller paa anden Maade at gøre de konkurrerende Genstande tilgængelige for Offentligheden. Anmeldelse om Deltagelse skal ske skriftligt til Industriforeningens Kontor inden den 1. Maj 1903. Genstandene skal være færdige til Indsendelse den 1. August 1903. Præmiernes Størrelse vil blive fra 200 til 1000 Kr. — der paatænkes 1 Præmie paa 1000 Kr., 2 à 500 og 5 à 200 Kr., men man forbeholder sig Ret til Forandring heri. Bedømmelsen foretages af Industriudvalget med tilkaldt sagkyndig Assistance.

Legat for Haandværkslærlinge. Af Enkefru I. E. E. Olsens (Getreuers) Legat i Industriforeningen og Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn vil der den 28. April 1903 blive uddelt nogle Portioner paa mindst 50 Kr. aarligt til Uddannelse af Lærlinge, specielt i Bygningsfaget, Smede- og Maskinfaget i de to sidste Læreaar. Nærmere Oplysninger faas og Skemaer til Udfyldning kunne afhentes daglig indtil den 1. Marts 1903 i Industriforeningens Sekretariat fra Kl. 2—3.

Esajas-Kirken. Nedlæggelsen af Grundstenen til denne Kirke, som vil komme til at ligge i St. Jakobs Sogn paa Hjørnet af Malmøgade og Upsalagade, fandt Sted den 7. Januar. Til Kirkens Opførelse er der ved private Bidrag indsamlet ca. 40,000 Kr., men da denne Sum ikke er tilstrækkelig, har man bestemt sig til foreløbig kun at bygge Krypten og at benytte denne til Gudstjeneste indtil Kirken ad Aare kan fuldføres.

Tegningerne udføres af Architekt Th. Jørgensen, og Opførelsen er taget i Entreprise af Murermester P. Gramm.

Ekstra. I Omtalen af en Jordefærd i Jesuskirken begynder »Nationaltidende« for 5. Januar, Aftenavisen, sin Artikel med følgende Vending: »Den smukke og kunstnerisk ekstra stilfulde Jesuskirke i Valby . . .« »Architekten«s Læsere vil sikkert vide at værdsætte denne ekstra Mundfuld moderne Journalistik.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 16. JANUAR 1903
5. AARGANG № 16

KJØBENHAVNS RAADHUS.

RAADHUSET SET FRA NORDVEST.

Den 12. Januar 1903 flyttede Kjøbenhavns Borgerrepræsentation sine Penater fra det gamle Raad- og Domhus paa Nytorv til det nye Raadhus. Alt tidligere er Magistratskontorerne blevet tagne i Brug, efterhaanden som de var færdige, og dermed er hele Kommunalbestyrelsen med sine forskellige Faktorer nu for første Gang samlet i een Bygning. Denne Begivenheds Betydning fastsloges yderligere ved det første Borgerrepræsentations-Møde, der holdtes om Formiddagen den 12. Januar i Raadhushallen under Tilstrømning af saa mange af Byens Borgere, som den og de omgivende Loggia og Gallerier kunde rumme — under Tale og Sang og Raadhusklokkernes højtidelige Klang. Endnu mangler bl. a. Fuldendelsen af den store Festsal i Forbygningen og de dertil hørende Lokaler; naar denne er fra Haanden, vil den Indskrift, der blandt andre Begivenheder af Vigtighed for vor Hovedstad findes indskrevet paa Loggiaens Brystværn i Raadhushallen, kunne faa sin Afslutning: »Grundstenen til Kjøbenhavns Raadhus nedlægges 1894. Raadhuset indvies 190..«

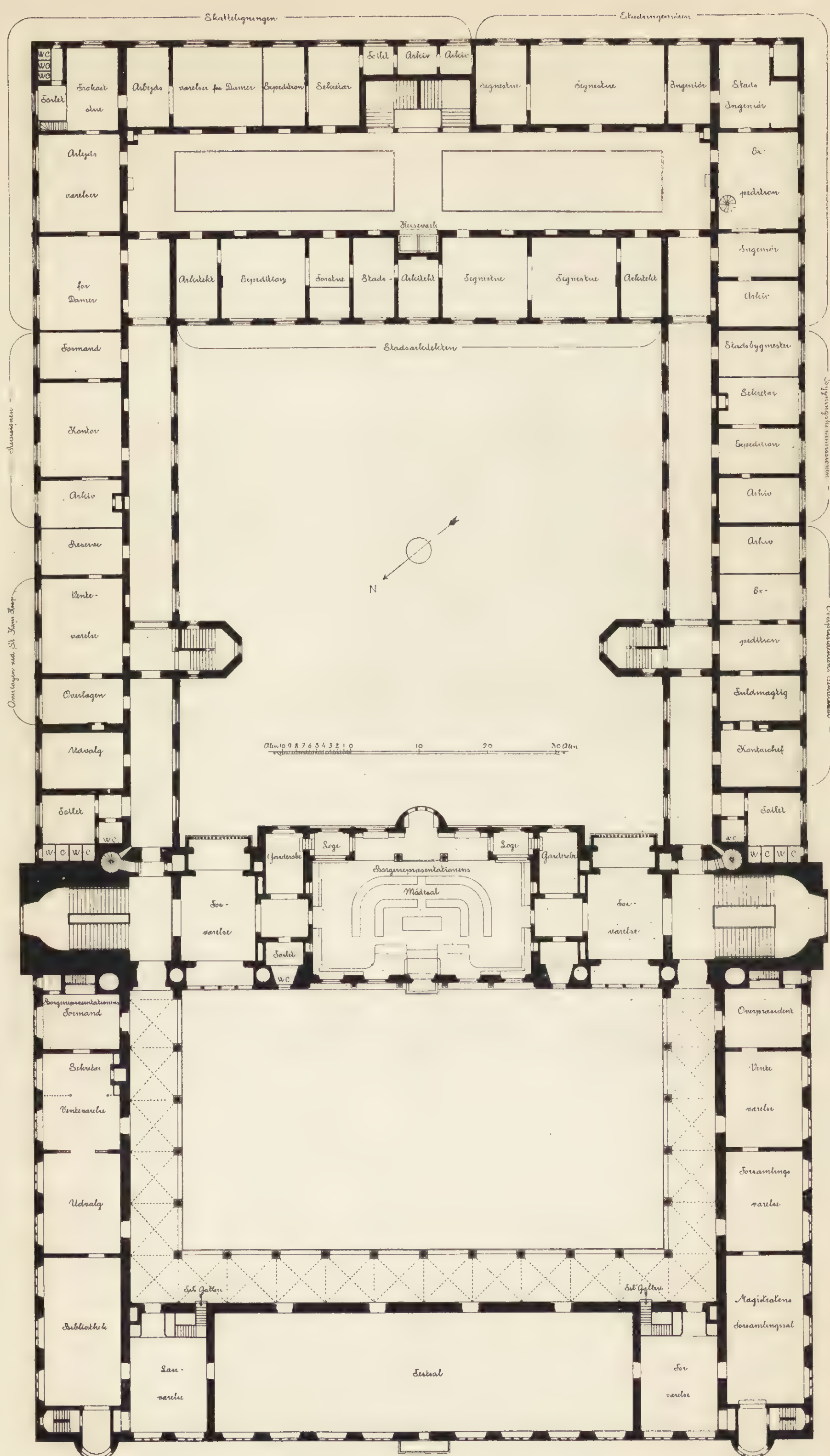
I Raadhusets simple og smukke Plan er Borgerrepræsentationens Sal af Architekten, Martin Nyrop, anbragt centralt paa 2den Sal, Beletagen, midt i den

store Tværbygning, der adskiller Raadhushallen fra den aabne Gaard. Den har sin naturlige og berettigede Plads netop paa dette Sted; hvad der skal afhandles og bestemmes i denne Sal er Pulsslaget, der banker i hele Byens indre Liv. Herfra udgaar den vidt forgrenede Cirkulation af frisk Blod og nye Tanker, der sammen med de Virksomheder, som for øvrigt har Sæde i den monumentale Bygning, velgørende skal kunne fornemmes over hele Hovedstaden, hvor saa mange forskelligartede Interesser har lige Krav paa, at der tages Hensyn til dem i Overensstemmelse med Tidens rastløse Fremskridt. Og det synes, som om de Omgivelser, hvorunder Arbejdet skal foregaa, er vel egnede til at danne den værdigste Ramme om det. En særegen Festivitas er udbredt over det Hele.

BORGERREPRÆSENTANTSALEN I DET GAMLE RAADHUS.

Træder man gennem Raadhusets Hovedindgang ind i Raadhushallen, giver den Side, man har lige for sig, straks Indtrykket af. at der her indenfor findes noget meget væsentligt. I Modsætning til de tre andre Sider, der aabner sig med slanke Søjler og Buer, bag hvilke Loggiaens Hvælvinger og hvide Vægge ses som Baggrund, er den fast og afsluttet. De høje, smalle Vinduer i Beletagen giver tilkende, at der bag dem findes en stor Sal. Paa Midten er anbragt en fremspringende Balkon; fra denne vil ved festlige Lejligheder kunne tales til en Forsamling i Raadhushallen, og under denne er anbragt Indskriften: Byens Raad. Under Borgerrepræsentationens Sal findes Raadhusmuseet, og i Etagen derunder igen Raadhusets Arkiv. To store, halvcirkelformede Portaabninger viser straks den Indtrædende Vej, dels til Raadhusets to Hovedtrapper, Præsidenttrappen til-

PLAN AF RAADHUSETS BELETAGE.

PARTI AF DEN AABNE GAARD IMOD MIDTBYGNINGEN.

højre og Borgertrappen tilvenstre, dels ud i den aabne Gaard. Set fra denne tager ogsaa Midtepartiet med de nævnte Lokaliteter sig ud som et Hele for sig, hvor den i Planen cirkelformet frembyggede Karnap, der foroven afsluttes af en mægtig Borgerkrone, yderligere fremhæver det Monumentale. Samme Karnap er for øvrigt ejendommelig ved sin Konstruktion; den er bygget frem paa det udkragede Murværk og en stor Granitkonsol alene; og Jærn er kun anvendt til Forankring, ikke til at bære.

For Magistrat og Borgerrepræsentanter er Adgangen til Mødesalen ad de to Hovedtrapper.

Præsidenttrappen er endnu ikke ganske færdig; der mangler bl. a. Trapperækværket, som skal være af Messing efter gothiske Motiver og er en Gave fra en Komite. Langs Trinene er der i Brystningshøjde indsat grønligt, svensk Marmor som Vægbeklædning; derover er Væggene og Stjærnehvælvingerne øverst hvide med rig Anvendelse af fladt Relief: paa Væggene er Motivet høje, stiliserede Løvtræer med Fiskenet imellem, anbragte som et stort Fladeornament; i Loftet kredser talrige Maager om Lysekronernes Ophængning. Over det brede, kraftige Indgangsparti, som fører ind til Borgerrepræsentationens Forstue, er anbragt det store Billede i brændte Lerfliser af Ægirs Døtre; Kartonen skyldes LORENS FRØLICH, hvorefter Maleriet er gjort af HANSEN-REISTRUP og Brændingen foretagen af KÄHLER.

Borgertrappen*), som findes i det store Raadhustaarn, er færdig. Over det store Indgangsparti til Borgerrepræsentationens Forværelse staar paa en Kragsten den kæmpemæssige Væbner, støttet til sit vældige Sværd, som BUNDGAARD har modelleret til Opstilling paa Baghusets Hjørner, forinden Byggeudvalget tog den Beslutning, at Figurerne her skulde være Brandmand og Politibetjent.

Efter fra hver Side at have passeret et Forværelse, hvortil slutter sig de nødvendige Garderobe-, Toiletrum og — ikke at forglemme — et lille Smørrebrødskøkken, naar man ind i selve Borgerrepræsentationssalen. Den er cirka 32 Alen lang, 21 Alen bred og har en Højde af 14 Alen — altsaa ret anselige

*) Se »Architekten«, 4. Aarg. Afd. A, Side 5 ff.

PARTI AF RAADHUSHALLEN.

Dimensioner. Den er paa engang hyggelig og festlig; Farver og Former er saa smukt sammenstemte og staar saa harmonisk til hverandre, især ved kunstig Belysning. Om Dagen falder der maaske nok lidt mørkt; men Salens egentlige Bestemmelse er jo ogsaa kun Aftenmøder. Dens Grundform er rektangulær; men paa den lange Væg, som er nærmest den aabne Gaard, er der en aflang Platform, hævet et Trin over Salen og fremhævet som noget for sig ved to

Søjler af poleret, norsk Marmor med Kapitæler og Baser af Kridtsten; hertil slutter den føromtalte Karnap sig som en Niche, i hvilken Navnene paa alle de nuværende Borgerrepræsentanter er malede. Endvidere findes der to Loger, aabne ud mod Salen og beklædte med Gyldenlæders Tapet; de er bestemte for Fremmede, som Magistrat eller Repræsentation indbyder til som Gæster at overvære Møderne. Paa den modsatte Langvægs Midte er Formandens og Overpræsidentens Plads; deres ophøjede Sæde staar under en stor Baldakin, omkring hvilken der foroven er anbragt en Kappe af Silke, hvorpaa Kjøbenhavns Vaaben, de tre Taarne, er broderet som et sig gentagende Ornament, medens den nedefter er dækket af et Tæppe, hvorpaa »Bytræet«, rigt og frodigt, er fremstillet i Appli-

BORGERREPRÆSENTANT-SALEN.

katur-Broderi. Ved at skyde dette Tæppe til Side kommer man ud paa den aabne Balkon mod Raadhushallen.

Alle Vægge i Salen er for øvrigt forneden dækkede af højt Egetræes Panel, i hvilket de store Reoler gaar ind som fast Inventarium. Over Panelet er Væggene hvide lige indtil Tilhørernes og Referenternes Galleri, der omgiver Salen paa alle tre Sider. Galleribrystningen er af Cypresträ. Lige under denne er der en Bladfrise, malet af Møller-Jensen. Galleriet, der set nede fra Salen er temmeligt lavt, aabner sig ud mod Salen mellem 4 firkantede Piller af norsk Marmor og har Siddeplads for 162 Tilhørere*). Adgangen til Galleriet for Til-

*) I den gamle Borgerrepræsentationssal paa Raad- og Domhuset var der kun ca. 40 temmeligt daarlige Tilhørerpladser.

MIDTPARTI MED FORMANDENS PLADS I BORGERREPRÆSENTANTSALEN.

hørere sker ad de to Trapper i den aabne Gaard lige ved Siden af Portene fra Vesterboulevard og Vestervoldgade og derfra over Gange i 3die Etage. Over hele Salen er Loftet af Fyrretræ, bejtset mørkt; i Modsætning til de hvide Vægge gør det en ypperlig Virkning. Som Dragere i Loftet er anbragt 6 Granstammer, 22 Alen lange, 16″ × 22″ i færdig Stand. De har vokset i Dyrehaven lige ved Klampenborgstationen og maatte fældes, da Kystbanen skulde føres igennem. For Efterslægten vil de, anbragte paa dette Sted, kunne vidne om, hvor store og hvor mægtige Graner der har vokset her i Landet, naar der under den ra-

tionelle Skovdrift i Fremtiden ikke vil blive givet Lejlighed for denne Træsort til at blive saa gammel som hidtil. Derfor er der ogsaa vekselvis skaaret følgende Indskrifter i deres Undersider: Ædelgran fra Jægersborg Dyrehave — Ædelgran saaet i Aaret 1765 — Ædelgran fældet i Aaret 1895.

I Salen er anbragt de store Borde i lange Rækker og Stole for Borgerrepræsentanterne, nu 42 i Tallet, med Plads til eventuel Udvidelse. Ved Siderne af Formandspladsen er der to Borde, hvert især for to Borgmestre og deres Raadmænd; desuden findes der Stenografbord lige under Formandspladsen, et

PARTI AF SØJLEGANGEN I RAADHUSHALLEN
SET FRA DEN LILLE LOGGIA VED BORGERREPRÆSENTANTSALEN.

mægtigt Bord til Fremlæggelse af Sager og Bænke langs Væggen for Medlemmer, der ønsker at trække sig lidt tilbage.

Endnu maa nævnes tvende Mærkeligheder, som har deres Plads i denne Sal. Den ene er to mægtige Sværd, der ere anbragte paa Siderne af Baldakinen; de stammer fra Nationalmuseet. Den anden er en stor, jærnbeslaaet Pengekasse, der har været opbevaret i det gamle Raadhus' Arkiv og af Nyrop er draget frem for Dagens Lys; den har nu faaet sin Plads i den store Niche bag Borgerrepræsentanternes Sæder. Sværd og Pengekasse kan opfattes som Symboler for Magistratens udøvende og Repræsentationens bevilgende Myndighed.

Salens Belysning sker væsentligst ved 8 pragtfulde Lysekroner af Messing, hver med 27 Glødelamper, der hænge ned fra Loftet; ved deres ejendommelige

FRA ET HJØRNE I RAADHUSETS LOGGIA.

Form og Ophængning og ved det straalende Lys, der udgaar fra dem, tager de sig pragtfuldt ud, naar man ser dem op mod det mørke Loft. De fremhæver med deres stærke Skær den rige og fint sammenstemte Farveharmoni, der er herskende: de hvide Vægge, det mørke Loft, Egetræs-Panelerne, de pragtfulde røde, broderede Gardiner for Vinduerne, Baldakinen og det grønne Gulvtæppe.

Salens Ventilation foregaar ved, at der føres frisk Luft til den gennem en udsvejfet og ornamenteret Tremmegesims; Udsugningen sker dels gennem Fod-

stykker i Tilhørergalleriernes Stødtrin, dels gennem Forsiderne af Bænkene i Salens Endevægge.

Der er forskellige Lokaler og Værelser, der slutte sig til Borgerrepræsentationens Mødesal og er anbragte langs Loggiaens to korte Sider henimod Festsalen, som indtager det meste af Raadhusets Forside. Der er Formandens Værelse med Sekretær- og Venteværelse, Udvalgsværelse, Bibliothek og Læseværelse paa den ene Side og Overpræsidentens Værelse med Venteværelse, Forsamlings-

P. S. KRØYERS PORTRÆTBILLEDE AF ARCHITEKTERNE M. NYROP OG EMIL JØRGENSEN SAMT MURERFORMAND KRONE. UDFØRT FOR KOMITEEN FOR RAADHUSUDSTILLINGEN AF DANSK KUNST 1901.

værelse og Magistratens Forsamlingssal med Forværelse paa den anden Side. Formandens og Overpræsidentens Værelser er omtrent færdige og ens udstyrede med Lofter af Cyprestræ, Silkedamaskbetræk paa Væggene, høje Paneler af Egetræ og Parketgulve. I Overpræsidentens Værelse skal der over Sofapladsen anbringes en Buste af Griffenfeldt, og derover er alt modelleret i Stuk det bekendte Vers, han forfattede i sit Fængsel. I begge Værelser er Navnene paa deres nuværende respektive Indehavere udskaarne i Træværket. I Forværelset til Overpræsidenten er langs Bjælkeloftet i en Stukfrise anbragt Navnene paa Kjøbenhavns Overpræsidenter med Aarstal lige fra Hans Nansen (1660—1667) til Oldenburg (1900—19..).

I Bibliotheksværelset er paa Loftsbjælkerne anbragt den kendte Strofe:

Fødes græde svøbes ammes
Vugges tumles bæres gaa
Tugtes og i Tvang annammes
Lege vokse Tanker faa
Elske beile giftes mages
Lykke væltes ned og op
Ældes svækkes dø begraves
Det er alt vort Levneds Lob.

I Magistratens Forsamlingssal skal TUXENS store Billede af den samlede Kongefamilie have sin Plads. I Karnappen, der hører til dette Lokale, er anbragt Navnene paa samtlige Kjøbenhavns Borgmestre lige fra Aar 1368 til 1903. I Panelet findes otte gode Fyndsprog udskaarne; de have deres Udspring dels fra de gamle Kvarter- og Laugsfaner, dels fra Borgerrepræsentationens nuværende Formand, HERMAN TRIER, og lyder som følger: Ej kives, men kæmpe — Klog Mand ingen Tjener — Hold Vagt Tiden agt — Sæt Stævne efter Ævne — Forvar hvad Du har — Gode Raad dybe Rødder — Gør selv første Skridt — Mand maa vove at ville.

I Læseværelset er over Døren førende ind til Bibliotheket, der som alle Døre her i disse Rum er af Mahognitræ med Marmorindfatning, anbragt det Maleri af KRØYER, som bl. a. skænkedes til Raadhuset for Overskudet af Raadhusudstillingen Aar 1901, og som forestiller Raadhusets Bygmester, Architekt MARTIN NYROP og Konduktør, Architekt EMIL JØRGENSEN sammen med Murerformand KRONE, samtalende om en Tegning oppe paa Vægtergangen paa Raadhusets Forside. De kommende Generationer ville med Opmærksomhed betragte disse Mænd, som hver paa sin Vis er Typer for de gode Evner og Kræfter, der har bygget Borgernes stolte Hus op.

Saaledes ser i det væsentlige det nye Raadhus' repræsentative Lokaler ud. Den samme omhyggelige og velovervejede Tankegang, der raader i Bygningen ellers, det samme Kunstnersnille og samme Skønhedssans, der præger den overalt, gennemtrænger ogsaa disse Rum med sin Aand.

Borgerrepræsentationens forrige Mødesal paa det gamle Raadhus er nu forladt og skal vies til nye Formaal. Den var oprindeligt bestemt til at være Magistratens Forsamlingssal og anvendtes som saadan lige fra Raad- og Domhusets Fuldendelse 1815 indtil 1858. Da flyttede Borgerrepræsentationen derind, efter at den lige siden 1840 havde haft Lokale ud mod Kattesundet. Mange store og vigtige Beslutninger er bleven tagne af den som den ene Part af Kommunalbestyrelsen, og under dens Auspicier har Byen vokset sig stor og anselig. Det rette Borgersind har været til Stede i den til alle Tider, om det end ikke altid har haft de samme Udtryksformer. Det er nu helt nye Tider, vi lever i, saa forskellige som den Stil, der er ejendommelig for C. F. HANSEN og for NYROP, det gamle og det nye Raadhus' Bygmestre, og store og vigtige Opgaver venter i stigende Grad Fremtidens Mænd. Maatte da stadigt den rette Borgeraand være den herskende her i Kærnen af Borgernes Hus, saa at det virkeligt sker Fyldest, som er skrevet over Raadhusets Port og mange andre Steder i Bygningen:

SAA ER BY SOM BORGER.

ARCHITEKTER OG INGENIØRER.

I Anledning af den udmærkede Artikel »Architekter og Ingeniører« i «Architekten« Nr. 15 vilde jeg gerne knytte nogle Bemærkninger til en enkelt Sætning, som synes mig vildledende. Der staar Pag. 154: »Vi vide alle, at Statiken ikke er en saa ufejlbarlig Videnskab, at dens Resultater og Beregninger ere absolut sikre o. s. v.«

Af Hensyn til den Del af »Architekten«s Læsere, som savne Kendskab til Statik, vilde det have været heldigere at udtrykke Tanken saaledes: Statiken er en eksakt Videnskab og lige saa ufejlbarlig som f. Eks. Geometrien; men for at anvende den rigtigt, maa man have Kendskab til Bygningsmaterialiernes Styrke og til de Kræfter, der kunne komme til at paavirke Bygningerne saavel under Udførelsen som i færdig Tilstand.

Naar en statisk beregnet Bygning falder sammen, skyldes dette, enten at de anvendte Materialier ikke have besiddet de antagne Egenskaber, eller at Bygningen har været udsat for større Paavirkninger, end forudsat; men det skyldes ikke en Fejl i de statiske Formler. For at komme til billige Konstruktioner er man tilbøjelig til at regne med stærke og fejlfri Materialier og med lave Paavirkninger. Det første er kun forsvarligt, naar der under Udførelsen anstilles omhyggelige Undersøgelser angaaende Materialierne og Arbejdet, det sidste er uforsvarligt, men kan til Dels forklares ved det Tryk, der ofte af Bygherrerne lægges paa Architekter og Ingeniører for at komme ned med Udgifterne.

P. A. Fenger,
Ingeniør.

FORSKELLIGT.

Ordensdekorationer. Under 8. Januar er Architekt M. Nyrop, R. af Dbg. og Dbm., udnævnt til Kommandør af Dannebrog af 2den Grad; Architekt Emil Jørgensen, Afdelingsingeniør under Kjøbenhavns Magistrat A. C. Karsten, Maskinfabrikant C. F. Danstrup og Murermester F. J. C. Elsner er udnævnte til Riddere af Dannebrog; Tømrermester O. F. J. Køhler, R. af Dbg., Murerformand P. E. H. F. Krone, Tømrerformand C. V. Hansen og Maskinmester H. Hansen har faaet Dannebrogsmændenes Hæderstegn, og der er tildelt Kobberdækker- og Skiferdækkerformand G. M. Jensen, Maskinmester C. L. Jacobsen og Arbejdsmand J. C. Jacobsen Fortjenstmedaillen i Sølv med Tilladelse til at bære samme.

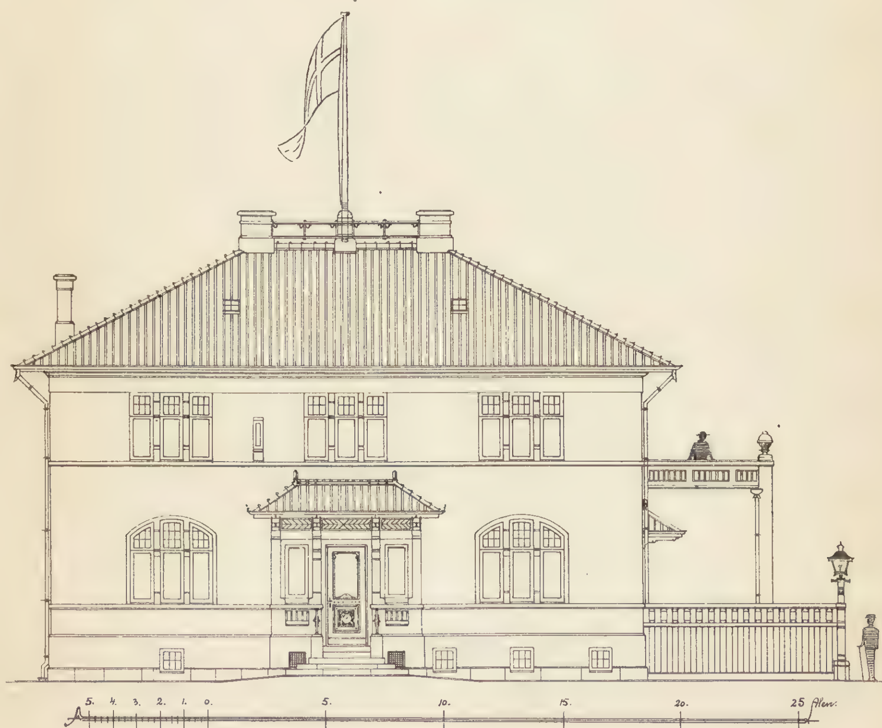
Det danske Selskabs Skole indviede den 7. Januar en Tilbygning til den Skolebygning, som for tre Aar siden blev opført paa Forchhammersvej (se Medd. fra Akad. Architektf. I. Bd. Pag. 136). Den nye Bygning, som Architekt Clemmensen har givet Tegning til, ligger i Flugt med den tidligere Gymnastiksal, men er opført i en ganske anden Stil end den oprindelige Skolebygning; den indeholder 8 Klasseværelser og 3 Sløjdsale.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 23. JANUAR 1903
5. AARGANG № 17

FABRIKANT LANGES VILLA I SVENDBORG.

ARCHITEKT
KNUD A. LUDVIGSEN.

Hosstaaende Villa er udført for Fabrikant Valdemar Lange i Svendborg. Villaen ligger ved Svendborgsund, højt paa en Skrænt med en Del gamle Træer. Herfra er smuk Udsigt over Sundet, Byen og Taasinge med den bekendte Brejninge Kirke.

Taget paa den lille Bygning er dækket med røde, glaserede Falstagsten, Murene udvendig pudsede i Palæpuds og hvidtede, medens Sokkelen og Frisen ved Gesimsen er behandlede med en mørkere Farve. Indgangsdøren er udført i Mahognitræ.

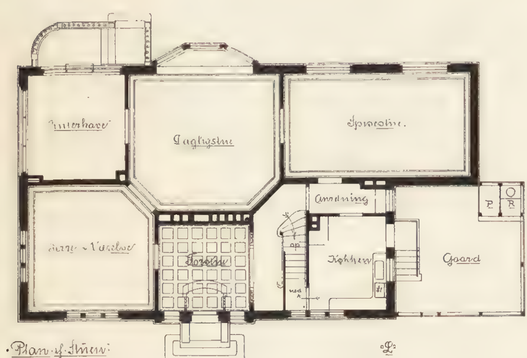

Vinterhaven er indvendig beklædt med Tufsten og Kalksten, hvori er anbragt Slyngplanter.

De forskellige Arbejder er udførte af Haandværkere i Svendborg, Murerarbejdet af Brødrene Hans Peter & Henrik Madsen, Tømrerarbejdet af Rasmus Jensen, Malerarbejdet af Malermester Rasmussen, Snedkerarbejdet af Carl Knudsen, Blikkenslagerarbejdet af Blikkenslagermester Mauritzen.

Villaen opvarmes ved varm Luft fra en i Kælderen anbragt Calorifere fra Firmaet L. Lange & H. P. Jensen.

Knud A. Ludvigsen.

FABRIKANT LANGES VILLA I SVENDBORG.

ARCHITEKT KNUD A. LUDVIGSEN.

ARCHITEKTER OG INGENIØRER.

I Tidsskriftet »Ingeniøren«s Nr. 3 for Lørdag den 17. Januar d. A. findes følgende Erklæring:

En anonym har under Mærket »Ingeniør« i Dagbladet »Samfundet« rettet et stærkt Angreb paa vor Architektstand og summarisk tilregnet Architekterne Ansvaret for alle de Ulykker, som Stormen den 25. December 1902 medførte.

I den Anledning skal det udtales, at »Ingeniørs« Anskuelser ikke deles af Ingeniørstanden, der fuldt værdsætter vore dygtige Architekter og sætter Pris paa at samarbejde med dem.

»Ingeniør« kan derfor ikke indenfor sine Standsfællers Kreds vente Tak og Anerkendelse, og hans Udtalelser maa staa ganske for egen Regning.

Angreb af denne Art tjener ikke til at gavne vor Stand, lige saa lidt som de vil skade Architektstanden. Vil »Ingeniør« gavne Ingeniørstanden og vinde nye Arbejdsfelter for den, maa han gaa andre Veje.

Ambt,
Formand for Dansk Ingeniørforening.

Redaktionen har modtaget følgende:

I nærværende Blad for 9. ds. har Hr. Architekt Hirth offentliggjort et Forsvar for en i Dagbladet »Samfundet« af en Indsender berørt Tagkonstruktion, nemlig over Koncertsalen i Tivoli — Hr. Hirth nævner Stedet —, et Forsvar, der væsentligt former sig til, at Hr. H. 1) angiver sig som Tagværkets Konstruktør, men fralægger sig alt Ansvar angaaende nogle »Uoverensstemmelser mellem hans Beregning og Arbejdstegningen« (og Udførelsen?) og 2) angriber mig for min »overflødige« Indblanding, idet han anfører, at Tagværket ved andres forlængst fattede Beslutning, ikke ved min Indblanding blev bragt i Overensstemmelse med hans oprindelige Tegning — eller, som han vel mener: i forsvarlig Stand.

At Hr. H. fralægger sig et Ansvar, han ikke har, er i sin Orden, men ændrer intet som helst ved Sagens Realitet, der vil fremgaa af min i »Ingeniøren« for 24. ds. kommende Fremstilling.

Hr. H. er mig ganske ubekendt; jeg har aldrig hørt ham nævne før paa et sent Tidspunkt af Koncertsalstagets famøse Historie, under hvilken jeg kun har været i Berøring med Bygningens Architekt, Direktionen og dennes Tillidsmand, derimod aldrig med Hr. H. Naar han da ikke destomindre tillader sig offentligt at kritisere min Optræden, synes dette dristigt.

Hvis Tivoli har følt sig besværet af min Indblanding, maa det blive Bestyrelsens Sag at beklage sig herover; en saadan Beklagelse foreligger imidlertid ikke, hvorfor jeg skal undlade at tage Hensyn til denne Del af Hr. H.s blomstrende Fremstilling, som jeg kun kan betegne som »ukaldet og overflødig« samt i klareste Modstrid med de mig fra Bestyrelsen tilflydte Skrivelser angaaende Koncertsalstaget og en senere fremkommen — men dog ikke efterkommen — Anmodning om Assistance ved en paatænkt Bygningsforandring i en anden af Tivolis større Bygninger. Disse Skrivelser staar gerne til Hr. H.s private Afbenyttelse.

Hr. H. hævder, at Konstruktionen i dens nu endeligt forbedrede Skikkelse er i fuld Overensstemmelse med hans oprindelige Tegning og Beregning, og det kan jo kun være glædeligt for en Konstruktør at se sine oprindelige Tanker omsider trænge igennem, er Vejen end fuld af Uoverensstemmelser. Og der var jo fire af disse: 1) alle trykkede Stænger i Gitterudfyldningen vare udførte af Fladjærn i Stedet for af Profiljærn; 2) Spærfagsoversidens tvende [-Jærn var ikke sammenboltede imellem Knudepunkterne; 3) Aasene vare daarligt befæstede til Spærfagsoversiden; 4) Længdeafstivninger og Vindkryds forefandtes ikke.

Men hvor nu Ansvaret ligger eller ikke ligger, er det lige beklageligt, at saa uheldige og farlige Fejl kunne indsnige sig. Jeg har ikke sjældent set Fejl paa Tegninger og Fejl ved Benyttelsen af Tegninger; men jeg maa tilstaa, at jeg ikke tidligere har hørt, at saa mange og slemme Fejl har forladt Tegnestuen for at vandre gennem hele Værkstedet — vel stadigt under sagkyndig Kontrol? — og først blive opdagede, da de en skønne Dag præsentere sig fuldt gennemførte in natura paa Toppen af et Hus.

Og hvad den »ukaldede« Optræden angaar, anser jeg den vedblivende for en Pligt, ikke blot for en Ret; og jeg tror, at Hr. H. og enhver besindig og uafhængig Kollega saavel af ham som af mig i mit Sted vilde have optraadt paa lignende Vis.

Frederiksberg, 14. Januar 1903.

JUL. LEHMANNN,
M. Ing. F.

Hr. Ingeniør Lehmanns ovenstaaende Svar paa min Erklæring i »Architekten«s Nr. 15 giver mig egentlig ikke Anledning til at fremkomme med yderligere Indlæg i denne Sag, da det, jeg den Gang skrev, indeholdt de faktiske Forhold, som alle, hvem denne Sag har vedkommet, vil kunne slutte sig til.

Det forundrer mig kun, at det endnu ikke er gaaet op for Hr. L., at hans Indblanding virkelig har været ukaldet og overflødig samt ligesaa uberettiget som de af ham i Dagbladet »Samfundet« foranledigede Angreb paa Architektstanden, og jeg føler mig overbevist om, at saavel hans egne som mine Kolleger vil vide at vurdere hans Optræden i nærværende Sag efter Fortjeneste.

TH. HIRTH,
Architekt.

Efter Opfordring fra »Architekten«s Redaktion har jeg gjort mig bekendt med Hr. Ingeniør Jul. Lehmanns ovenstaaende Skrivelse angaaende Koncertsalstagets »famøse« Historie.

Ja, sandelig er den famøs, men hvem er den egentlige Ophavsmand dertil, undtagen netop Hr. L. selv? »Tilfældig« kom Hr. L. op paa Koncertsalens Tag, medens dette var under Arbejde, og med sit skarpe Ingeniørblik blev han der opmærksom paa en begaaet Fejl, som vi, der havde med Arbejdet at gøre, for længe siden havde iagttaget, nemlig den af Hr. Architekt Hirth omtalte Uoverensstemmelse i Tegningerne.

Hr. Ingeniør L. meddelte mig i en længere Skrivelse denne sin »Opdagelse«, hvilket gav mig Anledning til i et Brev til ham at udtale, at da jeg antog, at hans Skrivelse var fremkommen af ren Interesse for Sagen, saa undlod

jeg ikke at oplyse ham om, at Forholdene var os fuldtud bekendte og Forandring under Arbejde.

Denne Skrivelse fandt Hr. L. »unødvendig afvisende« og begyndte derfor sine ihærdige Skriverier til Tivolis Bestyrelse.

Naar Hr. L. imidlertid én Gang er bleven oplyst om, at en Sag, i hvilken han »ukaldet« søger at trænge sig ind, kan og vil blive klaret af rette Vedkommende alene, saa forbavses man endmere ved at erfare hans yderligere Anstrængelser, og man kommer da uvilkaarligt til at tænke: Skulde der mon ikke være en anden Grund . . . .?

Jeg for mit Vedkommende kan da tænke mig en lille Funderingshistorie, ved hvilken Hr. L. var Ingeniør, og hvor jeg som ansvarhavende Architekt maatte tage til Genmæle i Anledning af det af ham udførte uforsvarlige Arbejde. Herover blev imidlertid Hr. L. meget vred.

Det forekommer derfor mig, at det vilde være bedst, om hver passede sit eget Arbejde, og jeg haaber da, at Hr. L. ikke vil forsmaa et godt Raad nu: Bland Dem ikke i Sager, der ikke vedkommer Dem, og bliv ikke fornærmet, naar rette Vedkommende paaviser en af Dem begaaet Fejl.

De gamle Talemaader om store Ord og . . . naa ja . . . og Glashuse o. s. v. komme saa let til deres Ret.

Skal vi saa lade Sagen ligge og Koncertsalen staa.

RICH. BERGMANN,
Architekt.

Red. maa i Anledning af Hr. LEHMANNS ovenstaaende Indlæg, navnlig dets sidste Stykke, udtale, at det i Almindelighed ikke anses for passende og i Overensstemmelse med god Tone »ukaldet« at skaffe sig Adgang til fremmede Byggepladser og tillade sig en først privat, derefter offentlig Kritik af ufærdige Foretagender. Dette er hverken en »Pligt« eller en »Ret«. Og naar dette endydermere fører til saa hensynsløse og uvederhæftige Angreb paa en hel Stand, som Tilfældet var i Dagbladet »Samfundet«, vil sikkert enhver »besindig og uafhængig Kollega« baade af Ingeniører og Architekter fuldt ud forstaa at vurdere ovenstaaende Erklæring fra Formanden for Dansk Ingeniørforening, Generaldirektør AMBT.

RED.

PRÆMIERING AF BYGGEFORETAGENDER.

Den 2. Januar bragte en Artikel i »Architekten« Side 142 Præmieringen af Byggeforetagender paa Bane i et let Causerie over »alt dèt som forlanges«. Maatte det maaske tillades undertegnede at fremsætte nogle Spørgsmaal til enhver A. A., idet jeg anfører de af Forfatterens Ytringer, som tildels have foranlediget dem.

Forfatteren begynder med:

»Er der nu egentlig rigtig Mening i at forlange alt dette?« (Plan, geometrisk Oprids og Perspektiv).

Naar en A. A. opfører et Hus, er da ikke alt dette tilstede?

»Jeg kan gaa med til, at der forlanges en Plan. Det kan være ret naturligt, da man i Almindelighed ikke kan se paa en Bygnings Ydre, hvorledes Rummene ligge for hinanden«.

Maa en A. A. ikke kæmpe for, at de gængse trekantede, savtakkede Planer, der straks og senere medføre de urimeligste Bekostninger, og som alene bunder i manglende Bearbejdelse og Sjuskeri, blive afløste af den gennemtænkte, klare og simple Plan, der dog i Tiden bliver den solideste og billigste Løsning? og maa en A. A. ikke sætte det som den bedste Løsning, hvor det udvendige klart fremgaar af det indre?

»Kan man slippe med at aflevere Licitationstegningerne . . . det gaar vel for det meste saaledes, at der . . . gøres Forandringer . . . man maa altsaa tegne dem om«.

Vil en A. A. ikke først have set Forandringerne førte tilbage paa Tegningen, inden han skrider til dem? Skal hans Tegning ikke helst følge Bygningen, alt som den opføres?

»Hvordan denne Perspektiv egentlig er gledet med ind i Programmet, forstaar jeg ikke«.

Vil en A. A. ikke være højst utilfreds med at se sin Bygning gengivet som det af Nørrebrogade 168, der staar paa Side 143 i »Architekten« (Fotografi)? Har han ikke selv mangfoldige Gange forsøgt at klare sig Forskydningerne, mens han tegner?

»Er det Bygningen . . . eller den personlige Tegnefærdighed, der skal bedømmes?«

Siger ikke enhver A. A.: mit Arbejde er Bygningen, Tegningen er den eneste Udtryksmaade, jeg kan bruge, naar jeg skal forklare mig for andre, for Haandværkeren og for mig selv?

»Det er virkeligt et meget stort Arbejde, der forlanges af Architekten med at tegne alt dette«.

Er det ikke en Pligt for enhver A. A. ifølge hans Vederlagsnorm at levere Bygherren et Sæt rigtige Tegninger?

»Det eneste sikre Resultat af det hele er altsaa det, at det koster Architekterne nogle Penge at gaa med til en Konkurrence, hvor Udfaldet er højst tvivlsomt«.

Er dette ikke altid Tilfældet? Har nogen af os A. A.'er deltaget i en Konkurs, saa har det sandelig kostet os Penge, og er der nogen, som har maattet slide i disse evige Konkurser, mon det ikke er os? — vi ere blevne godt tilkørte.

»Som bekendt opnaar en Architekt sjældent, at en Bygning bliver ganske, som han ønsker«.

Det gælder alle — Evnen svarer ikke til Villien. (Men det var ikke Forfatterens Mening).

»Bygherren skal som oftest nok faa pillet noget bort af den«.

Siger ikke enhver A. A.: Det er min Pligt at virkeliggøre min Bygherres Tanke, vi maa ikke trække hver til sin Side, men hjælpes ad. Jeg skal forædle ham og hans Tanke, og med de Midler, der ere til min Raadighed, søge at løse

min Opgave. Men vedstaa den kendte Ytring: Som Bygningen staar, bærer jeg Ansvaret for den. Mine Skitser ere tilbagelagte Stadier —?

Det maa haabes, at denne lidt besynderlige Prøveballon, som vel i den bedste og alvorligste Mening er opsendt til Stadens Bedste, ikke vil afføde de af Forfatteren paapegede uheldige Virkninger, men at bestikkende Tegning saavelsom bestikkende Bygning lige straks maa blive tilkendte Forlorenhed. Vil Hr. A. A. nu i sit Hjærte besvare de opstillede Kontra-Spørgsmaal bekræftende, saa var der jo lutter Enighed om, at det, som forlanges, ikke er synderlig mere end, hvad enhver A. A. har — eller bør have — mellem sine Udkast.

En anden Architekt.

Redaktionen har endvidere modtaget en Forespørgsel under Mærket B. q. om, hvad der i Programmet for Konkurrencen om Byggeforetagenders kunstneriske Løsning skal forstaas ved, at »Byggeforetagenderne skal være fuldførte til Indflytning i det foregaaende Aar«? Det forekommer Red. aldeles utvivlsomt, at dette betyder: Byggeforetagenderne skulle være fuldførte og have faaet Bygningsattester i det foregaaende Aar, altsaa i 1902 for den forestaaende Konkurrences Vedkommende. Dette er den eneste paalidelige Maade, hvorpaa de forskellige Aargange kan holdes ude fra hinanden, saa at der hverken kommer Foretagender med, som er fuldførte tidligere, eller saadanne, som først ville blive fuldførte (ɔ: faa Bygningsattest) senere og derfor have deres rette Plads i Konkurrencen det følgende Aar. Programmet er udgaaet fra Borgerrepræsentationen, og denne vil som en Del af Kommunalbestyrelsen kun kunne anerkende den »Fuldførelse til Indflytning«, som har sit officielle Vidnesbyrd derom i Form af Bygningsattest; paa de indsendte Konkurrencetegninger burde derfor Datoen for dennes Udstedelse være anført. Red. kan i Forbindelse hermed og som Støtte for dens ovenfor fremsatte Opfattelse anføre, at det er den bekendt, at der netop i disse Dage af et bygningskyndigt Skøn i en Retssag for en af vore Domstole er afgivet et Responsum, foraarsaget ved en Strid om Forstaaelsen i en Kontrakt af Ordene: »Lejlighederne skulle være færdige til Udlejning og Beboelse«, hvorefter disse kun kunne betragtes som fyldestgjorte naar, men ogsaa saa snart som Bygningsattesten foreligger udfærdiget i lovformelig Stand.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiets Afgangsprøve. I Skoleraadets Forsamling den 15. Januar bestod Eleverne af Architekturskolen Poul Holsøe og Valdemar Sander Akademiets Afgangsprøve for Architekter.

Licentia poetica. Ugebladet »Verdensspejlet«, som i Anledning af Raadhusets Indvielse bragte Architekt M. Nyrops Portræt samt forskellige Billeder af Bygningens Architektur, har i den ledsagende Tekst nogle Udtalelser, som det utvivlsomt vil more »Architekten«s Læsere at kende.

»Verdensspejlet« har ment, at »midt i al denne Begejstrings-Dilirium vil sikkert en Udtalelse, en af vore berømteste Forfattere en Dag fremkom med, have virket paa Architekt Nyrop som en behagelig, forfriskende Douche. »Jeg har aldrig«, sagde vedkommende Forfatter, »kunnet se, at det Nyropske Raadhus er det architektoniske Vidunder, alle Mennesker vil gøre det til. Jeg synes tværtimod, at det i sin Helhed er forfejlet. En stor Stads Raadhus bør have store Linier og brede Maal. Dets ydre Fysiognomi maa tale til En om Storsyn. Hver har hjemme i sit nok af det Smaatskaarne og af det, der ikke rækker ud over Dagen og Vejen. Naar han staar foran Byens og Borgernes Hus, skulde der gerne bibringes ham en Følelse af, at naar han og alle de andre, som lever omkring i de snævre Gader, staar sammen, saa viger det smaa for det store. Men«, fortsatte den malkontente Digter, »se paa dette Raadhus: det er jo bygget i Husmandsstil. Dets Façade er tegnet af en Mand med Husmandstanker. Læg Mærke til, hvor Indgangsdøren er lav. Lidt barnagtigt tvinges man ned i en Skaal (der uden nogen fornuftig Mening er formet som en Muslingeskal), for at den Illusion kan bibringes En, at Raadhuset er større end det er. Saa stiger man opad brede Trapper — og kommer til en Dør, der ikke er højere end en Ladeport i en Bondegaard. Se de smaarudede Vinduer — og de snevre Karnapper, der er klinede op ad Muren — og Figurerne, der har Hætte over Hovedet, som om det fremfor alt gjaldt at trykke dem ned og holde dem under et passende Lavmaal. Og saa alle disse Snurrepiberier ude og inde — mig minder de, hvor snildt udtænkte mange af dem end kan være, bestandig om den Husmandsflid, som er et Dydens Mærke i de smaa Stuer paa Landet.

. . . Raadhushallen, den alene er stor og prægtig og stolt baaret, som en Raadhushal bør være. Men hvorfor i Herrens Navn denne Modsætning mellem ydre og indre? Hvorfor rejse Husmandsmure om en Højenloftssal? Det er jo en Stormands Drøm i en Smaamands Hjerne . . . .«

Danmarks Bygnings-Vejviser. Under nævnte Titel agter Redaktøren af »Nordisk Cykle- og Motor-Fagblad«, H. RINGER, at udgive en Oversigt over eller »Vejledning i de talrige industrielle Spørgsmaal, som daglig fremkommer for alle, som paa nogen Maade har med Bygningsvæsen at gøre.«

Hvorvidt der er Trang til et saadant Foretagende, skal vi i Øjeblikket ikke udtale os om; iøvrigt vil dets Brugbarhed i høj Grad afhænge af, hvorledes det udarbejdes. I det os tilsendte Cirkulære omtales en Medvirkning af ansete Fagmænd, uden at dog disses Navne nærmere angives.

Vejviseren, som ifølge samme Cirkulære vil være af uvurderlig Værdi for hver enkelt af Landets over et halvt hundrede Tusinde selvstændige Haandværksmestre indenfor Bygningsfagene, udkommer i Løbet af Foraaret i et Antal af 5000 Eksemplarer.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 30. JANUAR 1903
5. AARGANG № 18

DET PROJEKTEREDE SANATORIUM VED HASLEV.

I Kampen mod Tuberkulosen — en Opgave, der her hjemme særligt er taget op af »Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse« — har Bestræbelserne i de sidste Aar særlig koncentreret sig om Opførelsen af Folkesanatorier, og det er paa saadanne, man først og fremmest tænker, naar Talen er om de virksomste Forholdsregler mod denne udbredte Sygdom.

Sanatorierne er navnlig bestemte for Patienter med Lungetuberkulose i Sygdommens første Stadier. De er derfor ikke Hospitaler i almindelig Forstand, men snarere en Blanding af Rekreationshjem og Kuranstalt. Patienterne skal i overvejende Grad være oven Senge, de skal ved Ophold i fri Luft, ved Spadsereture, afvekslende med Hvil i aabne Liggehaller, hærdes og vænnes til

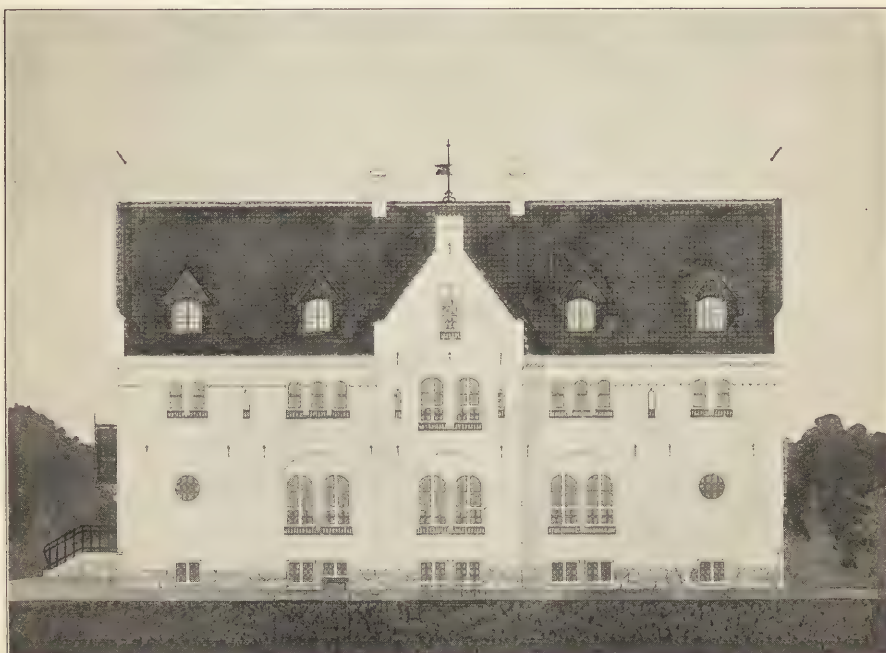

SANATORIET VED HASLEV.
FAÇADE MOD SYD.

ARCHITEKTERNE
V. OG B. INGEMANN.

Klimaets Omskiftelser og skal samtidig ved regelmæssig og kraftig Ernæring erhverve større legemlig Modstandskraft over for Sygdommen. Man vil da forstaa, at der for Indrettelsen af et Sanatorium for én stor Del gælder andre Principer end for et almindeligt Hospital, hvor Sengebehandlingen er det væsentligste.

Den bekendte Sanatorielæge, Prof. Saugmann, har i et Foredrag, der holdtes i Aarhus den 6. Novbr. 1901, opgivet, at det Antal Sengepladser, som Folkesanatorierne her hjemme bør raade over, passende kan ansættes til 1000, idet disse vil være tilstrækkelige til Behandling af 3000 Patienter aarlig, hvilket omtrentlig svarer til de Krav, som stilles.

SANATORIET VED HASLEV.
FAÇADE MOD NORD.

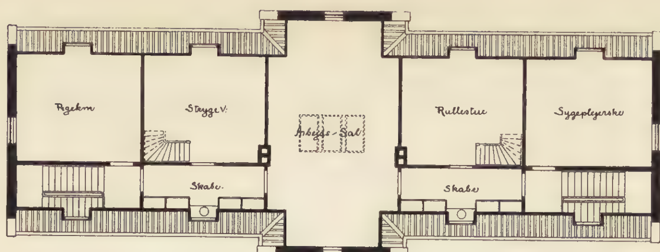
ARCHITEKTERNE
V. OG B. INGEMANN.

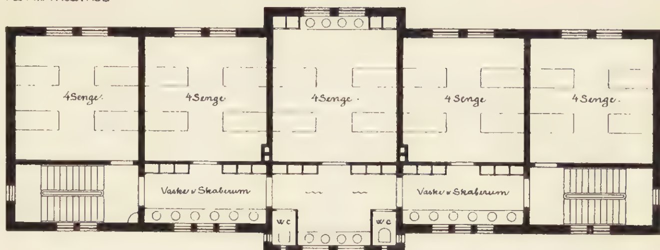
Ved Nationalforeningens Virksomhed er der allerede ved Silkeborg opført et stort Sanatorium, beregnet til ca. 110 Sengepladser, og et lignende er tænkt opført ved Aalborg; af mindre Sanatorier, beregnede til ca. 25 Senge, er foreløbig projekteret et ved Haslev og et ved Ry.

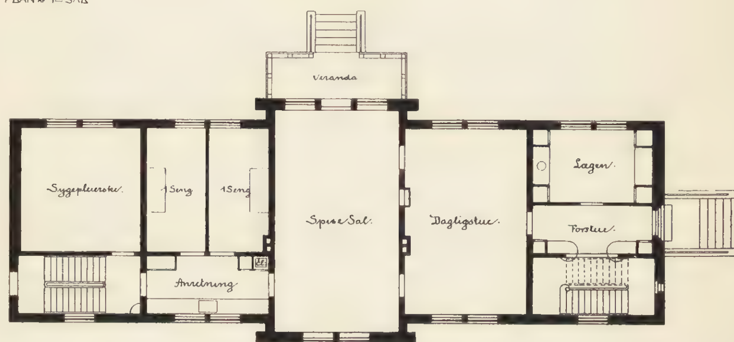
De hosstaaende Tegninger viser det ved Haslev paatænkte Sanatorium, hvortil Grunden er skænket af Grev Moltke-Bregentved. Beliggenheden er ca. 15 Minutters Gang fra Haslev Station i Udkanten af en prægtig Skov med Løv- og Naaletræer.

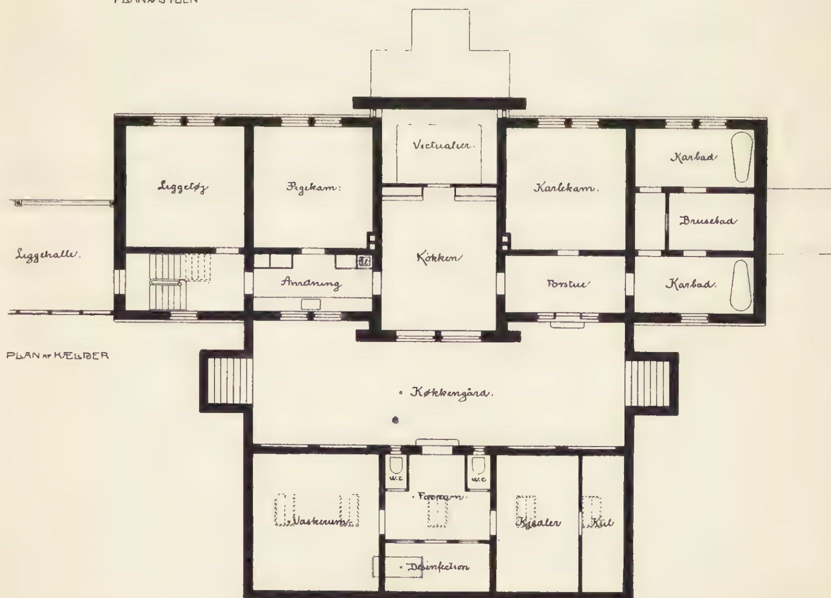
Tegningerne til Bygningen er udførte af Architekterne V. og B. Ingemann.

I sit Ydre fremtræder Sanatoriet med et tiltalende villaagtigt Præg, med pudsede og hvidtede Façader paa lav Sokkel af Kampesten. Taget er dækket med røde Teglsten og Kvistene grønmalede. Sanatoriet bestaar af en Hoved-

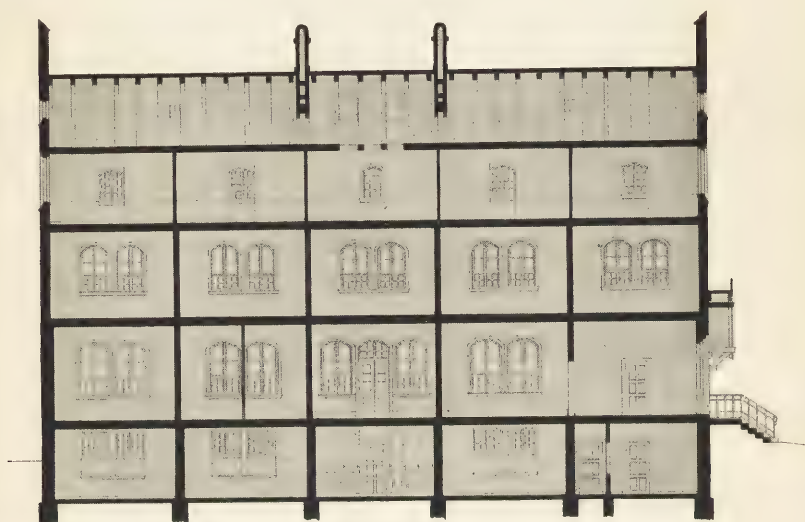

V. v. B. Ingemann.
Jan. 1902.

SANATORIET VED HASLEV. ARCHITEKTERNE V. OG B. INGEMANN.

bygning og en ganske lav, ovenbelyst Bygning, der afgiver Rum for Dampvaskeri og Desinfektionsanlæg, samt Kedelanlæg og Kulrum.

Som Kælderplanen viser er denne Bygning adskilt fra Hovedbygningen ved den saakaldte Køkkengaard, der ligger ca. 2 Alen under det omgivende Terræn. Selve Hovedbygningen bestaar af Kælder, Stue, 1ste Sal, Kvist og Loft. I Kælderetagens vestlige Fløj er indrettet Baderum med 2 Karbade og Brusebad, under Midten af Bygningen ligger Køkkenet og Syd for dette Viktualierummet, Ved hver Side heraf findes et Værelse, henholdsvis for Karle og Piger, og i den østre Ende, hvor Trappen fører op til den aabne Liggehal, et Rum til Opbevaring af Liggetøj. I Stueetagen indtages Midten af den store Spisesal, hvorfra en Dør med Veranda fører ud i det fri. Vest for Spisesalen er den fælles Dagligstue, og herfra fører en Dør ud til en Forstue med Trappegang og

SANATORIET VED HASLEV. ARCHITEKTERNE V. OG B. INGEMANN.

Adgang til Lægens Værelse. I den østlige Fløj af Stueetagen findes Værelse for Sygeplejersken, Anretningsrum samt 2 Sygeværelser, hver med én Seng. Paa 1ste Sal findes 5 fire-sengs Stuer, vendende mod Syd. Mod Nord er den lange Korridor, der forbinder Bygningens to Trappeanlæg, ved Døre adskilt i 3 Vaske- og Skabsrum med særskilt Vask og Skab for hver Patient, dog har man af Pladshensyn anbragt 4 Skabe og Vaske i det midterste Patientværelse, der danner et Fremspring paa Façaden. Paa Kvisten findes i Midten en delvis ovenbelyst Arbejdssal; heroppe er tillige Rulle- og Strygestue samt Værelser for Sygeplejerske og Piger.

Bygningen er beregnet til at kunne optage 22—28 Patienter, og hver Plads maa, naar Bygningen staar færdig og fuldt monteret, anslaas til en Bekostning af 2800 Kr. Til Sanatoriet hører ingen Lægebolig, idet Lægetilsynet skal besørges af Dr. Helms i Haslev. Der er endnu ikke truffet nogen Bestemmelse, om Sanatoriet skal belægges med Kvinder eller Mænd.

Arbejdet ved Opførelsen har været udbudt til Licitation i samlet Entreprise, og ved denne blev Tømrermester C. JØRGENSEN i Haslev billigst med 46,140 Kr. I denne Sum er indbefattet selve Sanatoriebygningen, Økonomibygningen, Dampskorsten, Vandtaarn og Liggehalle.

Opvarmningen af hele Sanatoriet vil ske ved varmt Vand; i Køkkenet indrettes Dampkogekedler, medens Stegning foregaar ved Gas, der leveres fra Haslev Gasværk. Alle Vaske- og Udskylningsrum er forsynede med Varmtvandshaner. I Bygningerne indrettes Vandklosetter med Afløb til en Septic-tank.

TH. P.

OM KUNSTNERRETTEN.

Loven om Forfatterret og Kunstnerret, som vedtoges i Thingene i Begyndelsen af indeværende Rigsdagssamling, er under 19. December 1902 stadfæstet af Kongen og foreligger nu for Offentligheden. Af Interesse for »Architekten«s Læsere vil følgende være:

Andet Afsnit. Om Kunstnerretten.

§ 24. En Kunstner har med de af denne Lov følgende Indskrænkninger udelukkende Ret til at foretage eller lade foretage til Offentliggørelse eller Salg Gengivelser af sit originale Kunstværk eller Dele af dette. Dette gælder, hvad enten Gengivelsen forudsætter en mellemkommende kunstnerisk Virksomhed eller sker ad rent mekanisk eller kemisk Vej.

Ej heller maa nogen uden Kunstnerens Samtykke til nogen Bygning benytte hans originale Bygningstegninger eller de Tegninger, Modeller m. m., som ere udtørte efter dem.

§ 25. Den, som lovligt har gengivet et originalt Kunstværk i en anden Kunstform, har for denne sin Gengivelses Vedkommende samme Ret som Frembringeren af et originalt Kunstværk.

§ 26. Er et Kunstværk frembragt ved frit Samarbejde af flere Kunstnere, uden at den enkeltes Bidrag udgør et selvstændigt Hele, udkræves alle Medarbejderes Samtykke til Offentliggørelse af Gengivelser af Værket eller til saadan Benyttelse som i § 24, 2det Stykke, omtalt.

Er en Kunstners Ret ved Arv gaaet over til flere i Forening, kræves ligeledes alle berettigedes Samtykke til saadan Offentliggørelse eller Benyttelse.

§ 27. Den en Kunstner efter de foregaaende Paragraffer tilkommende Ret kan han helt eller delvis overdrage til andre.

Naar ikke andet er vedtaget, indbefatter en Overdragelse af selve Kunstværket ikke Retten til at offentliggøre Gengivelser af dette, men denne Ret tilkommer fremdeles Kunstneren. Ved Portrætter og Portrætbuster kan denne Ret dog ikke udøves uden Samtykke af den portrætterede eller, hvis de er bestilte af den portrætteredes Ægtefælle, Børn, Forældre, Adoptivforældre eller Søskende, da af Bestillerne. Er den portrætterede død, udøves den ham tillagte Ret af

hans efterlevende Ægtefælle, Børn, Forældre, Adoptivforældre eller Søskende i den angivne Rækkefølge.

Overdragelse af Ret til Eftergørelse af et Kunstværk ved bestemte Midler eller paa en bestemt Maade hjemler ikke Erhververen Ret til Gengivelse ved andre Midler eller paa anden Maade.

Paa Forlagskontrakter om Mangfoldiggørelse af et originalt Kunstværk finder Reglen i § 9 tilsvarende Anvendelse.

Er et Kunstværk offentliggjort i et af de i § 3 nævnte Værker, bevarer Kunstneren, hvis ikke andet er vedtaget, Eneretten til at udgive det paa anden Maade.

§ 28. Ved Kunstnerens Død kommer de i § 11 angivne Regler til Anvendelse paa hans Ret.

§ 29. Saa længe en Kunstner ikke ved at udbyde sit Værk til, Salg ved offentlig at udstille det eller paa anden Maade har tilkendegivet, at han betragter det som fuldført og bestemt til Offentliggørelse, kunne hans Kreditorer ikke i hans levende Live ved nogen Art af fælles eller særskilt Retsforfølgning erhverve Adgang til at bortsælge det.

I Tilfælde af Strid mellem en afdød Kunstners Arvinger og hans Kreditorer eller mellem Arvingerne indbyrdes, om hvilke kunstneriske Efterladenskaber — derunder ogsaa Skitser, Studier o. lign. — der kunne bortsælges, uden at berettigede Hensyn derved krænkes, kan enhver af Parterne indanke Sagen til Kunstakademiets Afgørelse.

Paa Offentliggørelse af Gengivelser af en Kunstners Værk finde Reglerne i § 12 tilsvarende Anvendelse.

§ 30. En Gengivelse eller Benyttelse af en andens Kunstværk bliver ikke lovlig derved, at den udføres i en anden Størrelse eller i andre Materialier end Originalen.

Ej heller bliver den lovlig derved, at den udføres efter en anden Gengivelse, selv om denne er lovlig frembragt, eller derved, at der foretages Forandringer, Tilsætninger eller Udeladelser, naar ikke herved et væsentligt nyt og selvstændigt Værk er frembragt.

§ 31. Som ulovlig Eftergørelse anses det derimod ikke, at Afbildninger af enkelte Kunstværker til Forklaring af Teksten eller i Forbindelse med denne optages i kritiske og kunsthistoriske Arbejder eller i Pressens Redegørelse for Begivenheder af mere almindelig Interesse. Dog skal vedkommende Kunstners Navn, hvor dette er offentliggjort, altid angives. Forsømmelse heraf medfører Ansvar efter § 20.

Ej heller anses det som ulovlig Eftergørelse, at Afbildninger af offentlige Gader og Pladser eller af Bygningers Ydre eller Indre indeholde Gengivelser af Kunstværker, medmindre et efter denne Lov beskyttet Kunstværk udgør Afbildningens Hovedgenstand.

§ 32. Paa en i Strid med denne Lov foretagen Benyttelse af et Kunstværk finde Reglerne i §§ 16, 17 og 19 tilsvarende Anvendelse.

§ 33. Den en Kunstner efter de foregaaende Paragraffer tilkommende Eneret til Gengivelse af sit Kunstværk vedvarer i Kunstnerens Levetid og 50 Aar efter Udløbet af det Aar, i hvilket han er død.

Er et Kunstværk frembragt ved frit Samarbejde af flere Kunstnere, uden at den enkeltes Bidrag udgør et selvstændigt Hele, bliver de 50 Aar at regne fra Udløbet af den længstlevendes Dødsaar.

* * *

De andre Paragraffer (§§ 3, 9, 11, 12, 16, 17, 19 og 20), hvortil der i dette Afsnit henvises, indeholder Bestemmelser, der tillige gælder for Forfatterretten, men som det ikke her vil have særlig Betydning at gengive.

Loven, der ifølge § 37 træder i Kraft den 1ste Juli 1903, kommer til Anvendelse ogsaa paa de før dens Ikrafttræden frembragte eller offentliggjorte Værker. Den afløser — for Kunstnernes Vedkommende — Lov om Eftergørelse af Kunstværker af 31. Marts 1864.

PRÆMIERING AF BYGGEFORETAGENDER.

I »Architekten« Nr. 17 har *en anden Architekt* taget til Orde mod mit »lette Causerie« i Nr. 17. Mit Indlæg var ikke just beregnet paa at skulle være »Causerie«, dertil var det lidt for alvorligt ment. Men saavel i denne Opfattelse af min lille Artikel som i hele Gensvaret mærker jeg, at jeg staar overfor en æret Modstander, som er mig langt overlegen i Pennen, og jeg kan vist derfor lige saa gerne straks pakke sammen med mine Sager og opgive at forsvare mig, saa meget mere, som jeg ikke rigtigt ved, hvor jeg skal begynde og hvor jeg skal ende. Den anden Architekts Bemærkninger er nemlig af en saa straalende gylden Sandhed, at de egentlig slet ikke er Svar paa mine; de smutter bort som Aal mellem mine Fingre. Der er slet intet Menneske, der vil benægte deres Rigtighed; men de berører ikke Sagen den bitterste Smule.

Selvfølgelig ved jeg lige saa godt som den anden A. A. (ja — for det er vel en A. A.?), at naar et Hus skal opføres, er der Plan og geometrisk Oprids til Stede, hvorimod jeg forholder mig en Del tvivlende m. H. t. Perspektiven. I alt Fald har jeg i adskillige Aar tegnet hos en af vore mest fremragende Architekter og i den Tid ikke set en eneste Perspektiv blive tegnet. Endvidere har jeg jo af mig selv sagt, at en Plan var det rimeligt at forlange; hvorfor da den højtidelige Erklæring om, at en A. A. skal »kæmpe mod de gængse, trekantede, savtakkede Planer«? Det er saa guddommeligt sandt, og enhver A. A. slutter sig med Begejstring hertil. Men er det virkeligt et Argument mod det, jeg fremdrog? Forresten tror jeg nok, at der skal usædvanligt gode Øjne til at se tværs gennem en Façade, hvor mange »Takker« Gaardsiden har. — At en Tegning skal »følge Bygningen, alt som den opføres«, ak ja, hvor er det dog dejligt sagt! Men den Las af en Tegning, som man saa til sidst har paa sit Tegnebrædt, kan man dog vel ikke fremlægge til en Konkurrence, hvor saa mange pæne Mænd er Dommere? Altsaa maa den tegnes om. — At man ikke vil

være tilfreds med et daarligt Fotografi, ja hvor er det dog rigtigt! Men hvad siger han saa til en daarlig Perspektiv, Farlil? Og om man endog »selv mangfoldige Gange har forsøgt at klare sig Forskydningerne«, saa kan disse spredte og ufærdige Forsøg vel ikke tages for gode Varer som en samlet Perspektiv af det Hele. — Selvfølgelig siger enhver A. A.: »mit Arbejde er Bygningen, Tegningen er den eneste Udtryksmaade, jeg kan bruge, naar jeg skal forklare mig for andre, for Haandværkeren og for mig selv.« Det vil heller ikke kunne lykkes min Modpart at blive uenig med mig herom. Men, Herregud! er det da ikke nu netop *Bygningen*, der skal bedømmes? Hvad kommer saa alt det andet denne Sag ved? Nu *har* jeg jo »forklaret mig for Haandværkeren og mig selv«. — Det er ogsaa sandt, at Bygherren skal have et Sæt rigtige Tegninger ifølge vor Vederlagsnorm, men vel at mærke, der er ingen Forpligtelse for Nogen til at levere dem saa »skønne«, som Konkurrencetegninger jo nu engang plejer at være, og Perspektiv kan der slet ikke være Tale om. — Men først og sidst skal jeg indrømme den anden Architekt, at vi saamænd har anvendt mange Penge paa disse evige Konkurrencer og er blevne godt tilkørte, — ja, hvor er vi dog ikke enige! Men oprigtigt talt finder jeg ikke, at det er nogen Grund til at skulle have mere af samme Surdejg i de Tilfælde, hvor det endelig engang er ganske og aldeles overflødigt at spænde Fordringerne for stramt. Bygningen staar der jo, — er det ikke alt nok? Det er jo dog *den*, der skal bedømmes, og det hvad enten det er lykkedes mig at »forædle« min Bygherre eller maaske omvendt han mig. Resultatet, Bygningen, den som Kjøbenhavns Kommune og Borgere har Interesse af at faa saa god som muligt og derfor gerne giver en Præmie til Opmuntring og Belønning, — det er den, det kommer an paa, og Tegningerne er her af en ganske underordnet Betydning.

Men nu er Tiden gaaet, og Perspektiven er ogsaa bleven færdig; jeg haaber, at der maa hænge 1000 Kr. ved den. Den var saamænd rigtigt morsom at tegne, da det kom til Stykket. Men havde nogen villet give mig 2000 for at lade være med den, havde jeg ogsaa med Kyshaand taget imod et saadant Tilbud.

En Architekt.

HUSSVAMPEN OG DENS FOREBYGGELSE.

Om dette Emne findes i »Architekten« Nr. 8 for den 21. November 1902 en Artikel, der indeholder saa væsentlige Urigtigheder, at jeg maa tillade mig at fremkomme med nogle kritiske Bemærkninger. Det vilde være beklageligt, om den her fremkomne Opfattelse af Hussvampspørgsmaalet skulde finde Udbredelse i bygningstekniske Kredse, saa meget mere som vi i dansk Litteratur har en fortræffelig og let tilgængelig Oversigt over Hussvampens Livshistorie, skadelige Virksomhed og Bekæmpelse i E. Rostrups og C. Weismanns Bog: »Hussvampen«.*)

*) Det nordiske Forlag, Kbhvn. 1898. Med 14 Tekstfigurer og 1 koloreret Tavle. Pris 1 Kr. Som Supplement kan anbefales en større Afhandling af Weismann i »Tidsskrift for Skovvæsen« X Bd. Række B, og den nylig udkomne 2. Udgave af Robert Hartig: »Der ächte Hausschwamm«.

Den omtalte Artikel er efter Forfatterens Angivelse væsentlig udarbejdet paa Grundlag af v. BAUMGARTENS Bog: »Die Hausschwammfrage der Gegenwart«. Denne Bog karakteriseres af WEISMANN saaledes: »Det vrimler med Unøjagtigheder og Fejl, saa at næppe én Side er fejlfri. Saa længe man ikke er fortrolig med alt, hvad der vedrører Hussvampen, bør man ikke læse denne Bog, der har gjort mere Skade end Gavn«. Disse Bemærkninger lader sig særdeles vel overføre paa det meddelte Uddrag. Med Hensyn til Enkeltheder skal jeg henvise Læseren til Rostrups og Weismanns ovennævnte Bog, af Hensyn til Pladsen maa jeg her nøjes med at henpege paa nogle faa af de værste Fejltagelser.

S. 93 hedder det, at Infektionen af Tømmeret ikke sker ved Sporer, fordi disse i de anstillede Forsøg slet ikke spirer eller kun gøre det meget mangelfuldt; hertil maa bemærkes, at disse Forsøg i flere Henseender lader meget tilbage at ønske, og at meget tyder paa, at man ikke har kunnet tilfredsstille de Betingelser, som Sporerne stiller for at kunne udvikle deres Spiretraad; det maa dog erindres, at Hartig i flere Forsøg har faaet 2—3 pCt. af de udsaaede Sporer til at spire. De foreliggende Iagttagelser berettiger altsaa ikke til ovennævnte Slutning, særligt naar man betænker, at talrige Erfaringer fra Praksis tyder paa, at en Smitte med Sporer maa finde Sted; saaledes kan man næppe ad anden Vej forklare sig. at mindst hvert 8de Hus i vore Købstæder (efter Weismann; fra Kjøbenhavn haves ingen Statistik) er eller har været angrebet af Hussvamp. Desuden maa det jo ikke glemmes, at selv smaa Brudstykker af angrebet Tømmer eller svampebefængt Indskudsmateriale o. l. kan være udmærkede Smittekilder, da de oftest indeholder Stumper af levende Mycel.

Naar det paa S. 93 videre hedder: »Alt tyder paa, at Træet allerede angribes af Mycelium i Skoven, hvor der i Jordbunden findes spiredygtige Kim eller Mycelium«, da er dette ganske fejlagtigt. Efter talrige Undersøgelser i vore Skove kan det siges, at Hussvampen hidtil ikke er funden paa eller i de almindelige Skovtræer; den er overhovedet kun funden en eneste Gang, og det paa en ægte Kastanie i Nærheden af nogle Bygninger; paa dette Træ fandtes Svampen rent overfladisk og var ikke trængt ind i Veddet. Efter hvad der foreligger i Literaturen — udover Baumgartens Angivelser — er det samme Tilfældet overalt i Udlandet, hvor Sagen er nøjere undersøgt. Hussvampen er udelukkende knyttet til Menneskets Færden; den kan findes paa Tømmerpladser, i Huse, Skibe osv., kort sagt overalt, hvor Træ anvendes eller forarbejdes, og *den indfinder sig først i Tømmeret, efter at dette er ført bort fra Skoven.* En helt anden Sag er det, at Træerne meget vel kan angribes af Svampe, medens de staar paa Roden; disse Svampe er imidlertid meget forskellige fra Hussvampen og spiller ingen nævneværdig Rolle ved Destruktionen af Bygningstømmeret; den Ødelæggelse af Veddet, som de foraarsager, er allerede ved Fældningen saa iøjnefaldende, at de angrebne Træstammer er usælgelige som Gavntræ; der er derfor næppe nogen Fare for, at de skal blive anvendte som Bygningstømmer, og hvis endelig nogle meget svagt angrebne Stammer skulde blive benyttede, breder Destruktionen sig ikke paa den ødelæggende Maade, som Tilfældet er overalt ved Angreb af Hussvampen.

Endelig hedder det S. 96: »Desinficerende Overstrygninger med Mikrosol, Antinonnin etc. er i Stand til at forhindre muligt tilstedeværende Hyfer i videre

Udvikling«. Dette er kun gyldigt med en meget væsentlig Indskrænkning; de nævnte Stoffer trænger nemlig ikke ret dybt ind i Veddet, og de vil derfor ikke hindre Svampen (ɔ: Hussvampen) i at brede sig paa langs i en allerede angrebet Bjælke og derved ødelægge dens Bæreevne; Overstrygningen kan *maaske* hindre Hyferne i at vokse ud af Træet, men den væsentligste Ødelæggelse standses ikke. Endnu værre er det at anvende Midler, der »danner en tætsluttende Beklædning uden Afbrydelser« (S. 95); man opnaar herved kun, at Træet udtørres langsommere end ellers, og fremmer derved eventuelt tilstedeværende Svampehyfers Vækst — altsaa det modsatte af, hvad man vilde opnaa.

De af Cislar foreslaaede Forholdsregler er meget forstandige og rigtige; men det maa ikke oversees, at de kun gælder en enkelt Side af Kampen mod Hussvampen. Hovedslaget maa leveres andetsteds, nemlig i Husene selv. Det undrer mig, at en Forfatter, der skriver om Forebyggelse af Hussvamp i al Almindelighed, ikke har fremhævet dette; og dog kan Hovedreglerne for denne Kamp udtrykkes i meget faa Ord: 1) Anvend kun tørt Træ, 2) Sørg for en hurtig og energisk Udtørring af Mure og Træværk, 3) Anvend kun prøvede Kemikalier som Karbolineum, Antinonnin o. lign., og husk, at de kun forebygger, ikke helbreder, 4) Kom bort fra den saa ofte udviste letsindige og tankeløse Omgang med svampebefængt Træ og andet Materiale fra angrebne Huse.

F. Kølpin Ravn.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Fjernelse af Saltsyrepletter paa bornholmsk Granit. Granitfladerne vædes med meget Vand; derpaa vadskes de med Klude eller Pensler, dyppede i en Blanding af 1 Del Vand og 1 Del raa Saltsyre eller, hvor Pletterne er særligt fremtrædende, i stærk, raa Saltsyre. Naar de gule Skjolder opløser sig, skylles Syren af med rigeligt Vand.

Denne Methode, der er mig meddelt af Hr. cand. pharm. Jules Ferd. Lund, »Kemisk Oplysningskontor for Haandværkerne«, Rømersgade 24, har været forsøgt i Praksis, hvor den har givet gode Resultater.

Med det Samme vil jeg gærne henlede Læsernes Opmærksomhed paa ovennævnte Kontor, som med stor Beredvillighed og Grundighed og — saa mærkeligt det end lyder — aldeles gratis giver Oplysninger og gode Raad til alle, der henvender sig til det med Spørgsmaal af teknisk-kemisk Natur. *K. V.*

FORSKELLIGT.

Raad- og Domhuset paa Nytorv. I de Lokaler, der tidligere benyttedes af Overpræsidiets Sekretariat, er der nu bleven indrettet Architektkontor og Tegnestuer, hvor man er gaaet i Gang med at forandre og ombygge Raad- og Domhusets forskellige Lokaler, der i Fremtiden udelukkende skal benyttes til Retterne og Politiet. Saaledes skal alle Magistratens tidligere Lokaler tages i Brug af

Politi og Domstole, og disse sidste vil blive udvidede med 2 nye Kriminalretter, saa at der ialt bliver 8 Kriminalkamre.

Politiet kommer til at residere i Stueetagen, hvor Borgerrepræsentantsalen indrettes til Hovedpolitikontor, medens Politidirektøren faar sine Lokaler med Parolstue ud mod Kattesundet. Herovre vil ogsaa Sædelighedspolitiet finde Husly med egen ugenert Adgang og særlig Trappe fra Gaden. 1ste Sal optages væsentlig af Retterne, saaledes at Overretten beholder sine nuværende Lokaler, medens den offentlige Politirets Lokaler indrettes til tre Kriminalkamre. Her vil ske en væsentlig Forbedring, idet de tidligere »Skabe« bliver afløste af lyse Celler med Centralvarme og anden Komfort — for øvrigt bliver disse Celler tillige med Kælderen og Arkivlokalerne de eneste, hvor Centralvarme anvendes; i de andre Lokaler bibeholdes de gamle Kakkelovne.

I den store, røde Gaard i Hestemøllestræde, hvor Magistraten tidligere har haft sin Fattigafdeling, vil der blive indrettet Brevskriverkontorer og Pantebogsarkiv. Hertil henlægges ogsaa i Fremtiden den offentlige Politirets Lokaler. Det er Meningen at forbinde denne Bygning og Domhuset med en overdækket Bro til Transport af Fanger o. s. v. Broen skal saa vidt muligt holdes i Stil med de nuværende, der forbinder Domhuset med Arrestbygningen. Samtidig vil den røde Façade blive pudset og bringes i Samklang med det øvrige Domhus's Façader.

I Anledning af Festen paa Raadhuset den 12. Januar har »Svenska Teknologföreningen«s Afdeling for Husbygningskunst afsendt en Adresse til Architekt M. Nyrop. I Adressen omtales den store Betydning, dette hans Mesterværk har for den nordiske Bygningskunst.

Den polytekniske Eksamen i Januar 1903. Ved denne bestod følgende Kandidater Eksamen for Bygningsingeniører:

1ste Karakter med Udmærkelse: B. O. Bay, V. J. F. Cohen, J. M. Esmarch, G. A. F. Jeppesen. *1ste Karakter*: J. Thorlaksson, K. S. Gnudtzmann, A. K. Ladegaard, H. D. Heimann, J. Mathiesen, B. Bonnesen, K. N. Højgaard, J. Holmberg, L. J. Jørgensen, A. C. D. Rath, G. V. F. Bryndum, J. H. E. Hansen, J. K. V. Kristensen, C. A. C. Hansen, E. C. Rosenstand. *2den Karakter:* T. Hansen, K. V. Koch, A. J. Andersen, O. A. Born, N. C. Ebbesen, G. E. Hansen, V. J. K. Howalt, B. B. Zeuthen, A. C. Nielsen, J. C. Thomsen, S. A. Sørensen, J. Bjerre, N. C. N. Esbjerg, N. T. Beyer, H. J. Brøchner-Larsen, F. Alling, A. Haugsted, P. J. Kaufmann, A. E. Evers, J. F. Rasmussen. 1 Kandidat fik 3die Karakter.

3 Kandidater, som fik Udsættelse med Eksamen i Januar 1902, har i Aarets Løb bestaaet denne med følgende Resultat:

2den Karakter: H. H. Just, C. L. Lawerentz, S. O. Nyegaard.

Nye tekniske Skoler. I den af Folkethingets Finansudvalg affattede Betænkning angaaende Forslag til Finanslov for 1903—4 findes bl. a. følgende Tilskud til Opførelsen af tekniske Skoler, nemlig 8200 Kr. til en teknisk Skole i Lyngby

ved Kjøbenhavn, 3000 Kr. til en ny Bygning for den tekniske Skole i Herning og 4600 Kr. til en ny Bygning for den tekniske Skole i Nibe.

Opførelsen af Skolen i Lyngby vil efter den godkendte Byggeplan andrage 24,700 Kr., Grundens Værdi, ca. 2000 Kr., iberegnet; Bygningen i Herning menes at ville koste 14,000 Kr. ud over det forventede Statstilskud, og Skolen i Nibe vil beløbe sig til ca. 13,900 Kr.

❦

Slagtehusanlæg for Kristiania. Norsk Tidsskrift for Haandværk og Industri meddeler, at der skal være Udsigt til, at Planen om Opførelsen af et stort, moderne Slagterianlæg i Kristiania meget hurtigt kan blive til Virkelighed, idet en Del ansete Mænd i kommunale og videnskabelige Kredse i nævnte By vil tage Sagen op og søge den fremmet ved privat Kapital, heri støttet af erfarne og kapitalstærke Mænd i Danmark.

❦

Metersystemet i England. En Forening under Navnet »Decimal Association« har dannet sig i England for at arbejde for Indførelsen af Decimalsystemet i Maal og Vægt. Et ret betydeligt Antal af Parlamentets Medlemmer interesserer sig stærkt for Sagen.

❦

I Venedig har Borgerrepræsentationen bevilget 350,000 Lire, som skal anvendes til at støtte Regeringens Bestræbelser for at istandsætte forskellige monumentale Bygninger i Venedig. Til Genopførelsen af Kampanilen har Regeringen bestemt at anvende $^1/_2$ Million Lire, desuden har Venedigs Borgerrepræsentation bestemt, at der efterhaanden skal anvendes 1 Mill. Lire til Istandsættelsesarbejder ved forskellige Bygninger.

❦

I Nærheden af Pompeji ved Sornofloden har man fundet en anden By, som er bleven begravet flere Aarhundreder før Pompeji, ved et Udbrud af Vesuv. Regeringen agter at foretage Udgravninger paa Stedet.

❦

Det antike Theater i Fiesole ved Florents. Selskabet for klassiske Studier i Florents har besluttet at gennemføre en Rekonstruktion af det antike Theater, som stammer fra den romerske Tid og blev fundet i 1809 af Baron Schellersheim og senere i 1873 nærmere undersøgt. Det er Hensigten hvert Foraar at opføre klassiske Tragedier paa dette Theater.

❦

En nyopført Kunstindustri- og Haandværkerskole i Charlottenburg ved Berlin blev taget i Brug i Slutningen af forrige Aar. Den smukke Bygning er udført efter Tegninger af Statsbaurath, Architekt Bartring i Charlottenburg; den ligger paa Hjørnet af Wilmersdorfer- og Brauhofstrasse. Byggeomkostningerne har været 670,000 Mk.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

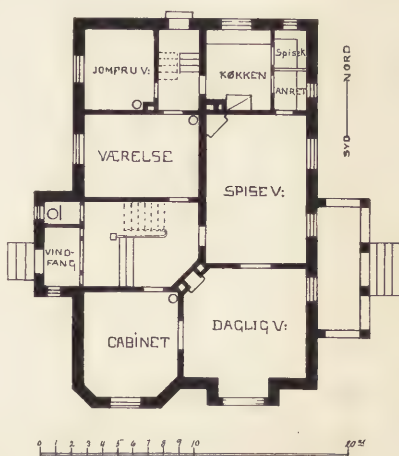
KJØBENHAVN
DEN 6. FEBRUAR 1903
5. AARGANG № 19

Lauritz F. Larsen.

VILLA I HELLERUP.

Den her afbildede Villa er opført for Ingeniør ENGELHARDT, og Opgaven var paa en forholdsvis smal Grund paa Callisensvej i Hellerup at opføre en Villa til Sommer- og Vinterbrug. Bygningen indeholder foruden de i Stueplanen viste Rum, hvor der bl. a. er Soveværelse for Ejerens gamle Moder, tillige i Tagetagen 2de Soveværelser med tilstødende Arbejdsværelser for Ingeniøren og hans Søster, Gæsteværelse, Badeværelse, Mørkekammer og Pigeværelse. I Kælderen findes indrettet et stort Rum til Billardværelse.

Bygningen er udført groft pudset og hvidtet, Taget er dækket med blaaglaserede Teglsten. I Dagligstue og Spisestue er anvendt hvide Fajanceovne, som er nedtagne fra et nu ombygget kjøbenhavnsk Beboelseshus fra det forrige Aarhundrede.

Byggesummen har været 22,000 Kr., og de Haandværkere, der har udført Ar-

BEBOELSESHUS I KØLN. ARCHITEKT LUDWIG EBLER.

bejdet, er Murmester Lehmberg af Gentofte, Tømmermester Simon Rasmussen og Snedkermester Ludvig Andersen af Hellerup samt Malermester Oluf S. Nielsen fra Kjøbenhavn. Blikkenslager-, Gas- og Vandarbejdet er udført af Ingeniør Kr. Noe Harboe.

Lauritz J. Larsen.

VILLA I BERLIN-STEGLITZ. ARCHITEKT PROF. J. M. OLBRICH.

TYSKE BYGNINGER.

Blandt de mange tyske architektoniske Værker, som fremkommer, er desværre kun en meget ringe Del af Interesse for dansk Bygningskunst. De senere Aars Bestræbelser for at frembringe noget nyt — eller om man vil en ny Stil — har selvfølgelig affødt en Mængde Bygninger, som man har Vanskelighed ved at tage for ramme Alvor, men der findes tillige — og navnlig for de sidste

Aars Vedkommende, hvor Bevægelsen er falden noget mere til Ro — en Del Arbejder, der dog maa betragtes med Interesse.

Som Eksempler herpaa gengiver vi hosstaaende et Par smaa Privatbygninger. De skyldes Architekterne Ludvig Ebler og Prof. J. M. Olbrich, hvoraf den sidste særligt udmærker sig ved en vis Enkelhed i Fladernes Behandling, og desforuden viser Ejendommelighed og Omhu i Detailens Udarbejdelse. Den førstnævnte røber i sine Vinduesformer og sine stiliserede Planteformer sit nære Slægtskab med den nyere Wienerarchitektur.

Billederne er stærkt formindskede Gengivelser af et stort Værk, »Neue Architektur«, udkommet paa *Friedr. Wolfrum & Co.*s Forlag i Wien og Leipzig. Værket, der foreligger komplet i 4 Leveringer, findes til Gennemsyn i Ludvig Schüths Boghandel i Nygade.

FEJL VED VENTILATIONSANLÆG.

Kunstige Ventilationsindretninger skal tjene til at forbedre et Værelses Luft. De skal skaffe god, ufordærvet Luft ind i Værelset og fjærne den brugte Luft eller den Luft, der er forurenet ved Tilblanding af forskellige Stoffer, Tobaksrøg eller lugtende Stoffer af anden Art. Hvor selvfølgeligt dette end kan lyde, beviser en Mængde fejlagtige Ventilationsanlæg dog, at der kun sjældent tages det nødvendige Hensyn hertil.

I enhver hygiejnisk Lærebog kan man læse, at Aftrækskanaler alene ikke altid er i Stand til paa betryggende Maade at fjærne den fordærvede Luft. Lige saa hyppigt som der er Aftræk i en saadan Kanal, kan Luftstrømmen, navnlig om Vinteren, naar Kanalens Vægge er afkølede, gaa i modsat Retning og blæse kold Luft ind i Værelset i Stedet for at bortsuge den daarlige Luft. Til Trods herfor træffer man stadig i Nybygninger saadanne enkelte Aftrækskanaler; Beboeren føler sig beroliget ved Synet af Aftræksventilen og tror, at der er gjort noget for hans Sundhed; men om Kanalen ventilerer i den rigtige Retning, er noget, som ingen tænker paa.

Hyppigt findes der dog foruden Aftrækskanalen Kanaler for Lufttilførsel, navnlig hvor der anvendes Centralopvarmning. Ved Varmtvandsopvarmning indføres Luften da gærne i en Ovnkappe, ved Dampopvarmning enten bag eller umiddelbart over Varmelegemet. Paa denne Maade maa Trækket i Kanalen gaa i Retning af det Rum, som skal ventileres, og den kolde Luft træder tilstrækkeligt opvarmet ud i Værelset.

Ved disse Tilførselskanaler syndes der dog ofte mod en af Hygiejnens Hovedfordringer: at man nøje skal kende det Sted, hvorfra Tilførselsluften tages. Architekten modsætter sig ofte paa det bestemteste, at Tilførselskanalen føres frit ud paa Façaden. Varmelegemet anbringes da ikke i Vinduesfordybningen — hvad Nussbaum har paavist er af stor Betydning for den ligelige Fordeling af Varmen i Værelset — men i Nærheden af Korridorvæggen. Tilførselskanalen gaar fra Korridor til Værelse, og Luften tages i Reglen fra Korridoren i Nærheden af Gulvet. Er Korridorluften virkeligt ren, er der intet at sige hertil, men det er den kun i de færreste Tilfælde. I større Bygninger, med offentlige Kontorer,

Retslokaler el. lign., benyttes Korridorerne ofte til Venteværelse for Publikum, og Luften forandres ikke blot i kemisk Henseende, men fyldes ogsaa af Støv, der ved den stadige Passage hvirvles op, holdes svævende og — da Tilførselskanalerne saa godt som aldrig er forsynede med Luftfilter — føres direkte ind i det Lokale, som skal ventileres. Det nytter kun lidt, at Varmelegemerne i Korridorerne — der i offentlige Bygninger i Reglen ligger ud mod Gaarden — er anbragte i Vinduesfordybningerne og staar i Forbindelse med Friskluftskanaler, der munder ud i fri Luft, Korridorluften staar da under et vist Tryk og presses ikke blot gennem Ventilationskanalerne, men ogsaa gennem de tilfældige Revner og Fuger i Dørene ind i Arbejdsrummene.

Navnlig i Skoler finder en voldsom Støvudvikling Sted, naar flere Hundrede Børn efter Frikvarteret passerer Korridorerne, og der kan derved trænge hele Støvskyer ind i Klasseværelserne.

At man i private Huse, Hoteller og lignende med Korridorventilation kan generes i høj Grad af Lugt fra Køkkener o. s. v., er jo ogsaa en kendt Sag.

Men selv om man kender det Sted, hvorfra den friske Luft tages, og Luften gaar upaaklagelig ren ind i Tilførselskanalen, kan den undervejs i denne forurenes, hvis Kanalens Vægge er af porøst Materiale. Man har saaledes Eskempler paa, at Luften i saadanne Kanaler, udførte af almindeligt Murværk, er bleven forurenet af Luftarter fra Grunden, Gas fra utætte Ledninger, Kloakluft el. lign.

Ved de i Værelset indmundende Tilførselskanaler opnaas paa ingen Maade Sikkerhed for, at Luften i Aftrækskanalen stedse er i opadstigende Strømning. Hvis den Luft, der ved Hjælp af Varmelegemet suges ind i Værelset gennem Tilførselskanalen, finder en bekvemmere Vej ud gennem de naturlige Aabninger ved Døre og Vinduer, saa finder den ikke paa at forsøge at overvinde den Modstand, som den kolde Luftsøjle i Aftrækskanalen frembyder. Man kan i Byer, hvor Luften er stærkt opfyldt af Sod, iagttage, at der i alle Værelser, hvor om Vinteren Aftrækskanalerne holdes aabne samtidigt med, at der tilføres frisk Luft gennem Tilførselskanaler, paa Gulvet foran Aftrækskanalerne dannes en trekantet Sodplet, med Spidsen ind mod Værelsets Midte. Holder man en brændende Tændstik foran Aftræksaabningen, blæser Flammen ind i Værelset, og Sodpletten er et Bevis for, at den Luft, der ad denne Vej trænger ind, ikke er særligt ren. I saadanne Tilfælde bevirker baade Tilførsels- og Aftrækskanalen en Forurening af Værelsets Luft, den ene bringer fordærvet Korridorluft, den anden sodfyldt Luft fra Taget ind i Værelset.

Man bør kun indrette Aftrækskanaler, hvor man tillige sørger for, at Luftstrømmen heri gaar den rigtige Vej. At anbringe en Gasflamme i Kanalen, saaledes som Pettenkofer har anbefalet, er godt men dyrt. Aftrækskanaler uden Tilførselskanaler maa ogsaa forkastes, fordi man ikke kan garantere for, hvorfra den indstrømmende Luft stammer. Man har ofte set, at Luft fra Køkkener, Klosetter o. lign. er trængt ind gennem Dørspalter eller gennem Gulvet, og Ventilationsanlæget forværrer altsaa ogsaa her Luften i Stedet for at forbedre den, og det des mere, jo stærkere Kanalen trækker.

I de senere Aar forsyner man de isolerede Aftrækskanaler med Ventilatorer for at »forbedre« Ventilationen. Navnlig findes disse i Koncertsale, Forsamlingssale og Kafélokaler, hvor det kommer an paa hurtigt og grundigt at ophæve

ubehagelige Tilblandinger til Luften — Kulsyre, Vanddampe, Tobaksrøg. Man søger stadig at forbedre disse Ventilatorer, for at de i kortest mulige Tidsrum kan suge saa megen Luft, som muligt, bort, og især benytter man Ventilatorer med elektrisk Drivkraft, fordi de er relativt billige. De roses meget af Installatørerne, der nøjagtigt opregner, hvormange Omdrejninger en saadan Ventilator gør i Minuten og hvor megen Luft, den fjærner; men at der for hver Liter uddreven Luft skal strømme en ny Liter ind i Rummet, og at der altsaa skal skaffes en Passage, hvor den friske Luft kan strømme ind, skænker de sjældent en Tanke. Eller ogsaa vil de ikke tænke derpaa, fordi Anbringelsen af en Friluftskanal vil bevirke Træk i Lokalet, der gør Driften af Ventilatoren mindre behagelig. Derfor synes det bekvemmere at lade Luften strømme ind gennem alle tilfældige Aabninger, og saa maa Gæsterne selv om, hvorledes de finder sig tilpas i den Luft, de kommer til at indaande.

I den Artikel*), hvoraf disse Linier er et Uddrag, anføres et karakteristisk Eksempel: I et Restaurationslokale, med et Rumindhold paa 250 Kbm., og som opvarmedes ved en Kaminovn af ældre Konstruktion, indsættes en elektrisk dreven Ventilator for at raade Bod paa den ofte generende Tobaksrøg i Lokalet. Aftræksrøret er, som sædvanligt, anbragt i Nærheden af Loftet. Ventilatoren gør 1500 Omdrejninger i Minuten og fjærner i samme Tidsrum 50 Kbm. Luft. Theoretisk er altsaa Lokalets Luft i Løbet af 5 Minntter erstattet med frisk Luft. Men en saadan Udsugning staar ikke i Forhold til de forhaanden værende Sprækker og Utætheder, og det er umuligt for disse at lade en tilsvarende Luftmængde passere ind i Lokalet. Der vilde altsaa opstaa et luftfortyndet Rum i Lokalet, hvis dette ikke modvirkedes ved, at Trækket i Skorstenen forandredes og gik den modsatte Vej, hvorved Forbrændingsprodukterne fra Ovnen pressedes ud i Lokalet. I mindre end fem Minutter, efter at Ventilatoren er sat i Gang, er Luften i Lokalet fyldt med Forbrændingsprodukter.

Selv om dette Eksempel maaske er ret enestaaende, viser det dog, hvor forsigtig man skal være ved Anlæget af en kunstig Ventilation.

T.-P.

»SELSKABET FOR DEKORATIV KUNST«.

Det blev med Rette straks fastslaaet af Kunstnerne, af Bladene og af det store Publikum, at den Udstilling, som Selskabet for dekorativ Kunst har aabnet i Nybygningen ved Nikolai Taarn, er en Succes. Selskabet er som bekendt ganske ungt; man kunde derfor ikke paa Forhaand være sikker paa, at en Udstilling saa kort Tid efter dets Dannelse vilde lykkes. Men her er virkelig noget at se og noget at lære. Den lidt for ængstelige Per-Nittengrynsagtige kan af den dristigt paagaaende tilegne sig lidt mere Dristighed, og omvendt kan den, der, kunstnerisk set, tramper hen over al Tradition, maaske lære, at det baader ham bedst at slaa lidt koldt Vand i Blodet. — Ja, dersom det gik saaledes, kunde der maaske af dette meget brogede, meget forskellige fremspire en Stil,

*) Prof. Kurt Wolf: Ueber einige Fehler bei Ventilationsanlagen. Gesundheits-Ingenieur XXVI. Jahrg. No. 1.

rummelig nok for de mere ejendommelige, ordnende og vejledende for de jævnere Begavelser, der, særlig for Kunsthaandværkets Vedkommende, i det lange Løb maaske i lige saa høj Grad som de første, bidrager til at højne Smagen.

De gamle Ting, som vi beundre, skyldes jo ofte slet ikke fremragende Kunstnere, stammer ofte fra en beskeden Kunsthaandværker, der kun har haft Kærligheden til sit Fag og et indgaaende Kendskab til Materialet at bygge paa og ved at se og lære har faaet sine Øjne slebne.

Kunstnerne er nu et løjerligt Folkefærd; hvor vi ærligt skulde sige vor Mening, rakker vi til efter Noder, og vi rose ofte i vilden Sky, hvor vi kunde nøjes med jævnere Udtryk for vor Glæde over en skøn Ting, der dog ved nøjere Eftersyn viser sig ikke at være uangribelig.

Og lad mig sige det straks: Uangribelig er maaske intet af det, der er udstillet.

Et Par dejlige Skabe skæmmes betydeligt af et banalt Galleri, et pompøst Sovekammermøblement — med virkningsfuld Indlægning — af Motiver, hentede fra Tømmerkonstruktioner, et bredt anlagt Møblement til et Atelier virker paa sine Steder klodset, og dets Stole taaler daarligt at ses fra Siden. Et prægtigt, ovalt Spisebord har den beklagelige Mangel, at man absolut vil støde sig nederdrægtigt paa de skarpkantede Ben, der er anbragt helt ude ved Kanten af Pladen. En meget opfindsom — omend ikke altid helt original Kunstner — synes det at skorte paa fin Farvesans. Et Sovekammermøblement, i hvilket der ved Anvendelse af dels ferniseret (lyst) og dels bejtset (mørkt) Fyrretræ, er opnaaet en ret betydelig Farvevirkning for en billig Penge, lider af Kunstnerens Mangel paa konstruktiv Sans og hans alt for store Tilbøjelighed til at anvende allegoriske, symbolske Motiver. Et beskedent anlagt, hyggeligt tænkt Møblement til et Herreværelse har, til Trods for den fine Tegning i Indlægningen, mistet adskilligt — netop i Retning af Hyggelighed — dels ved sin alt for store Pertentlighed og dels ved en mindre heldig Sammenstilling af Farver i de indlagte Motiver.

Lysekroner, der vidner om Kunstnerens Evne til at »drive«, er faldet mindre heldig ud paa Grund af utilbørlige konstruktive Mangler — det virker ikke godt, naar Metallet klaskes sammen med Søm, hvor en organisk Forbindelse ikke vilde være vanskelig at opnaa.

Udstillingen vidner om et energisk Arbejde blandt de Kunstnere, der giver sig af med dekorativ Kunst, en energisk Stræben, og er heldigvis næsten kemisk fri for de »europæiske« Smagløsheder. Det er gennemgaaende *dansk* Kunst, her ses, dansk Kunst med dennes Fortrin og Mangler. Det er dannet Selskab, man befinder sig i, og til Trods for den betydelige Forskel i Smagsretning, virker Udstillingen rolig og samtidig festlig, og det fornøjelige er, at dette gode og smukke Resultat er naaet, skønt der ikke er øvet Censur, og kun i meget faa, eller rettere ganske enkelte Tilfælde, har Udstillingskomiteen benyttet sig af sin »Henstillingsret«, d. e. Retten til at anmode en Udstiller om at tage Ting tilbage.

Dette betyder, at Selskabet paa en virkningsfuld Maade har slaaet til Lyd for sin Eksistens, at det tæller Talenter, betydelige nok til at sikre denne, og at ingen af dens Medlemmer staar under Lavmaalet.

A. D.

FORSKELLIGT.

Langelinies Pavillon, der er opført efter Tegning af Architekt Fritz Koch og hvoraf der fandtes Tegninger i »Architekten«s Aargang IV, Afd. A, Nr. 24, blev i Søndags aabnet for Publikum, efter at den de foregaaende Dage var bleven højtidelig indviet ved Fester for Autoriteter, Presse og Yachtklubbens Medlemmer. De smukke, lyse Lokaler, hvor man overalt selv i de mindste Enkeltheder sporer Architektens sikre og maalbevidste Kunst, vil sikkert blive et yndet Tilflugtssted ikke blot for Yachtklubbens Medlemmer, men ogsaa for de talrige Kjøbenhavnere, der lægger deres daglige Spadseretur ud over Langelinie.

Vi skal i et senere Nummer bringe nogle Billeder af Bygningens Enkeltheder.

Prisopgaven angaaende Indretning af de bedste og billigste Svinestalde. Som omtalt i »Architekten«s Aargang IV, Afd. B, Side 203, udsatte de samvirkende Landboforeninger og Andelsslagterier i sin Tid en Prisopgave angaaende Indretning og Byggeplan for praktiske Svinestalde. Der indkom ved Fristens Udløb 206 Besvarelser, af hvilke Bedømmelsesudvalget enedes om at præmiere de fire, saaledes at to fik 2den Præmie og to Opmuntringspræmie. Præmierne tilfaldt følgende: 2den Præmie, 300 Kr., Forsøgsassistent N. Bech, Villa Skovbryn, Hjallese St.; 2den Præmie. 300 Kr., Konsulent Otto Pedersen, Allerup, Højby St., i Forening med Bygmester J. Rasmussen, Sønder Næraa, Aarslev St. Af Opmuntringspræmierne tilfaldt en paa 200 Kr. Tømmermester D. Rasmussen, Forstander for Ollerup Haandværkerskole ved Svendborg, og en paa 100 Kr. Tømmermestrene A. Andersen & Co., Sønbjerg pr. Uglev St. Udvalget har ikke fundet Anledning til at uddele første Præmier, fordi der i ingen af Besvarelserne er lagt Vægt paa at bygge Svinestaldene paa billigste Maade.

Industribørsen i Kjøbenhavn. I Citypassagen, Østergade 26, har et Aktieselskab, hvis Bestyrelse bestaar af Grossererne Ivar Hjort og Lassen, Overretssagfører R. Ipsen og Korrespondent Georg Jacobsen, aabnet et ca. 1100 Kvadratalen stort Udstillingslokale, hvor Fabrikanter og Handlende for kortere eller længere Tid kan leje Udstillingsplads for en daglig Pris af 10—13 Øre pr. Kvadratalen.

Lokalerne, der er beliggende paa 2den Sal ud mod Østergade, er fra i Lørdags gratis tilgængelige for Publikum. Hvis Ideen slaar an — hvad man efter Besøget i de forløbne Dage har Anledning til at tro — er det Bestyrelsens Mening at udvide Lokalerne og bl. a. foranstalte en permanent Udstilling af nyere Bygningsmaterialier.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 13. FEBRUAR 1903
5. AARGANG № 20

CASTEL BÉRANGER.

Af de store Kulturlande er det England og Tyskland, der i de sidste Decennier er gaaet i Spidsen for den kunstneriske Udvikling af Architekturen, men navnlig af Kunsthaandværket. Ved talentfulde og energiske Kunstneres Bestræbelser har der udviklet sig nye og ejendommelige Former i engelsk Kunst. Det berømte og udmærkede Tidsskrift »The studio«, hvor de nye Frem-

CASTEL BÉRANGER.

bringelser afbildes og omtales, har været som det faste Støttepunkt for hele den nye Retning og har udøvet stor Indflydelse paa andre Lande. Tyskerne har ikke villet staa tilbage og har optaget Ideerne, men ikke just forbedret dem. Kunstnere som Østerrigeren *Olbrich* og Belgieren *Van de Velde* har skabt noget nyt og dannet Skole. I dansk Kunst har Studio-Tankerne kun spillet en underordnet Rolle og vil neppe have stor Fremgang. Med al den bestikkende Glans, der er over dem, synes de dog ikke ret at ville egne sig for vort Naturel, og det er, som om vi ikke kan slaa os til Ro med dem. I den Elegance, hvoraf de er prægede, savnes ofte en dybere Følelse, og det lette, spillende, i høj Grad virtuosmæssige Snit, der er over dem, vil ikke finde fast Fodfæste i vor tungere, mere haandfaste og man tør maaske sige ærligere Maade at se Tingene paa. I Længden forekommer Studio-Stilen os noget maniereret, og dette gælder vel endnu mere de andre moderne Retninger, der ofte synes at slaa over i Karikaturen ved deres alt for spinkle og meningsløst svajende Former og Linier.

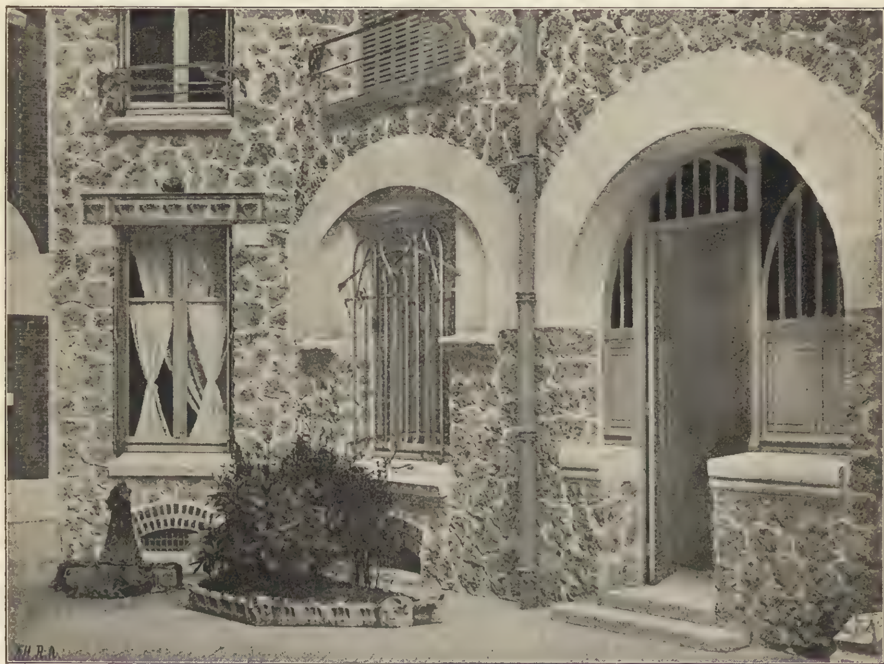

DEL AF FAÇADEN.

I Frankrig har en vis Konservatisme altid gjort sig gældende, og man har stadigt arbejdet med Renaissancen og Rokokoen som Udgangspunkt. Nutidens nye Byggeæmner, Jærn og Glas i hidtil uanede Dimensioner og Masser, har modificeret Formerne; der har dannet sig nye, moderne, stadig med de ældre Former for Øje. Det synes dog, som om man nu ikke kan komme videre; der er nu noget stillestaaende over den franske Kunsts Frembringelser, noget, der ligesom har overlevet sig selv. Om Paavirkning fra andre Lande er der kun liden Tale; blot rent sporadisk har Englands og Tysklands og især Belgiens Kunstnere paavirket Franskmændene.

Som et særligt fremtrædende Eksempel paa en saadan Indflydelse skal her omtales en Bygning i Paris, der er blevet fuldført 1898. Den er beliggende paa Hjørnet af Hameau Béranger og Rue la Fontaine. Tegningerne til den er udførte af Architekten *Hector Guimard*, Professor ved l'Ecole nationale des arts

décoratifs. Bygningen kaldes *Castel Béranger*; allerede i Benævnelsen Kastel om et almindeligt Beboelseshus er der en Del Affektation. Den er ret mærkelig og vel værd at gøre sig bekendt med — om den end mindst af alt skal fremhæves som et Mønster til Efterligning. Det interessante ved den er her at se anvendt konsekvent paa en Bygning med alle dens Enkeltheder de Principer og Forbilleder, man iøvigt kender fra Møbler og Dekorationer, og som man med et meget betegnende Udtryk indbefatter under Begrebet »Knokkelstil«. Den fremfremmede Kunstner, af hvis Ideer »Kastellet« er mest paavirket, er den begavede belgiske Architekt *Victor Horta.*

DEL AF GAARDEN.

Planen fremviser ikke noget særligt nyt. Om en forholdsvis smal, aflang Gaard, aaben til Gaden, grupperer Bygningen sig som en almindelig Lejekaserne, der omslutter en cul-de-sac. Façaderne i det store og hele har heller ikke noget usædvanligt ved sig, men vel noget meget uroligt og usammenhængende. De er opførte af forskellige Materialier, Mursten, huggen Sten, Kobber osv. og ganske rigt artikulerede ved Fremspring, Altaner, Karnapper, forhøjede Partier, Gavle osv. Men det er de i mylrende Mængde forekommende Enkeltheder, som fængsler Opmærksomheden; de tiltrækker og frastøder paa samme Tid. De interesserer ved det nye, de bringer til Orde; men Interessen svækkes hurtigt, og tilbage bliver kun et uendeligt tomt Indtryk.

Med utrættelig Flid og Taalmodighed har Architekten tegnet alt, hvad der findes i det ydre og i det indre, lige indtil de mindste Enkeltheder. I og for sig er det jo ikke noget Særsyn, at en Architekt ved fremragende Bygnings-

værker beskæftiger sig med hver en Smule; her er det dog drevet til den Yderlighed, at selv Loftskroge, elektriske Kontakter, Skruer og Hængsler paa Komfurer osv. er særligt tegnede. Og det mærkeligste er, at Architekten bevidst har sat sig det Maal at undgaa den fjerneste Lighed med noget som helst eksisterende, architektonisk Motiv og har naaet det, rigtignok som oftest paa Trods af Fornuftens og Skønhedens simpleste Love. Det er de forunderligste Former, der er fremgaaede af Motiverne, og disse er højst mærkelige, da de for det meste i Ordets bogstavelige Forstand er — Knokler.

HOVEDINDGANG.

Der er Kaminer af brændt Ler og Sandsten, hvis Overdele minder om gennemsavede Kranier eller Bækkenpartier; der er Ornamenter over Døraabninger, som genkalde et »Gebiss« i Ens Erindring, Loftskroge formede som Rygrade, Komfurdele, som ligner Ørets Hammer og Ambolt, Dørgreb og Vandhaner, der ligefrem er Knokler osv. Mens Façaderne selv gør et meget retlinet, ja næsten streget Indtryk, er den lige Linie i alle Enkeltheder skyet saa meget som muligt, i alt Fald maskeret. I Døre, Porte og Altangittere er der de særeste uorganiske Sving, og intet har et simpelt og naturligt Udseende. Paa Trods af alle Architekturens konstruktive Regler anbringes Søjler som Støtte under Spidsbuer. Tapeterne, af hvilke for Resten nogle er ganske nydelige, har altid stærkt

SIDEINDGANG.

krusede og skarpt bøjede og slyngede Mønstre; i enkelte af disse anbringes nogle Væsener, som vistnok skal være Mider i Forstørrelse. I Ruderne er indlagt forskelligt farvet Glas mellem Blysprosser, altid i de vildeste Sving. I stor Mængde er der paa Façaderne fasthæftet nogle kuriøse »Havheste« af Kobber, stærkt stiliserede og kantede; de er ganske umotiverede, men ret dekorative. Men naar

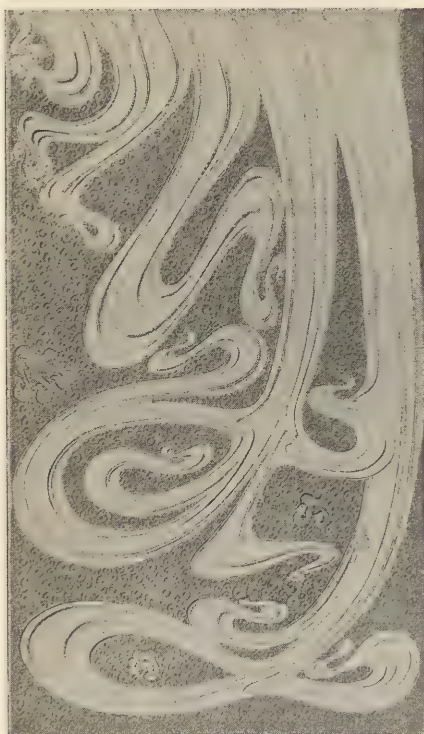
KAMIN.

man ved en Tankeforbindelse kommer til at mindes de gothiske Uhyrer paa Notre-Dame-Kirken, seer man ret egentlig, hvor Fantasien her er skrumpet ind.

Til nogle af Værelserne er der tillige tegnet Møbler — lige saa mærkelige som Bygningen. En Sofa, der ser ud, som den var sammensat af Laarpiber

INDGANGSPARTI I GAARDEN.

TAPETMØNSTER.

med Leddene stødende mod hinanden, mens en latterlig Stærkasse er sat til Vejrs paa en Pind i det ene Hjørne, — Blomsterstativer efter samme Forbilleder, ja, om det saa er Tobakskrukker, har de ikke kunnet undgaa deres Skæbne. De ligner Hjernekasser, der har faaet en regulær dansk »Skalle«.

Det skulde synes at være umuligt for et normalt Menneske at finde sig til Rette med slige perverse Former dagligt for Øje; hvor bliver Hyggen af, naar man tror sig hensat i et anatomisk Museum? Og dog er de 36 Lejligheder, der rummes i Ejendommen, lejede ud. Ejeren, der har ladet Architekten have ganske frie Hænder og som har haft det Mod at opføre en saadan Bygning og ofret saa meget paa den, høster endog Udbytte deraf: den betaler sig, og det til Trods for, at Lejlighederne lejes utroligt billigt ud. Hvorledes Regnskabet er stillet op, og hvorledes det kan holde Stik, er ikke let at forstaa, især naar man ved, at franske Lejligheder ikke er billige. —

HAVHEST I BRONCE.

SOFA.

Castel Béranger betragtes som en Mærkværdighed, selv i Paris, og har naturligvis sine fanatiske Beundrere. Thi der er jo altid Publikum for hvad som helst. I et overmaade skønt Pragtværk, der er udgivet med 65 farvetrykte Tavler, om Castel Béranger, er den ledsagende Tekst en stor Panegyrik. Andre ser heldigvis mere nøgtern paa Sagen og finder, at man faar Mareridt ved at se sligt. For en ædruelig dansk Betragtning synes dette sidste at være den rigtige Opfattelse — og en Efterligning under vore Forhold vil næppe heller synes mulig.

HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE.

Foreningen til Københavns Forskønnelse har allerede eksisteret i en Række af Aar, uden at dog dens Virksomhed har sat Spor, som kan glæde sig ved nogen betydelig Popularitet. For et Aars Tid siden overtog imidlertid en ny Bestyrelse under Formandskab af Architekt Fritz Koch Ledelsen af Foreningen, og det ser efter dette ud, som om en ny Periode i dens Liv er indtraadt. I denne Tid er der saaledes udstillet paa Charlottenborg tre Projekter, som er blevne til paa Foreningens Initiativ; disse Projekter indeholder Forslag til kunstnerisk Behandling af tre forskellige Punkter i København, og da hvert af Forslagene rummer meget alvorligt Arbejde og virkelig smukke Tanker, fortjener de stor Paaskønnelse.

Det første af Projekterne er udført af Architekt S. Lemche; det omhandler Reguleringen af den Del af Langelinie, som strækker sig fra Broen ved den engelske Kirke og til den lille Karantænebygning. Havnevæsenet har her Brug for en Del af Terrænet ud mod Vandet, og agter derfor at flytte det høje Gitter længere ind paa Land, hvorved Pladsen i Nærheden af Hvidtfeldts Monument indskrænkes betydeligt. I tre plastiske Modeller, som i den Anledning er bleven udført, vises hvorledes Terrænet ser ud nu, hvorledes Havnevæsenet agter at beskære det og endelig, hvorledes Architekt Lemche mener, trods Beskæring, at kunne bringe et smukt og harmonisk Hele ud af Anlæget. Han planter Busketter op mod den nye Grænse og hæver Spadserevejen paa den anden Side af Monumentet op til Kørebanens Niveau for at skaffe fri Udsigt over Sundet fra dette Punkt; rigtignok sker dette paa Bekostning af nogle smukke gamle Træer, som staar paa Kanten af Kørebanen, og som sikkert vil savnes meget i det nye Anlæg, om det ikke lykkes paa en eller anden Maade at bevare dem. Monumentet staaar nu engang hvor det staar — lidt lavt — og kan ikke godt flyttes, men efter Architektens Plan skal fremtidig et bredt Trappeparti føre ned til en rund Plads, i hvilken Monumentet danner Midtpunktet og i hvis Omkreds Hække med Bænke foran danner smukke og hyggelige Siddepladser. Planen ser baade tiltalende og gennemførlig ud, og det maa haabes, at den i sin Helhed lader sig realisere.

Det andet Forslag, som gaar ud paa at forskønne Pladsen ved Nyhavn, hvor nu Betelskibet ligger, er udført af Architekt Magdahl Nielsen. Dette Sted har jo desværre altfor længe henligget i en Tilstand, der er en Skam for vor By, og det fremkomne Forslag maa derfor hilses med udelt Glæde. Mangfoldige

Gange har der været Projekter fremme angaaende Benyttelse af denne Plads, men altid har det været Bygninger, som skulde lægges der, og Forholdene vilde derved ikke blive meget forbedrede, idet man vilde lukke til, hvor der behøvedes fri Udsigt og frisk Luft. Magdahl Nielsens Projekt virker som en bred Plovfure, der med ét Tag rydder de uappetitlige Nødtørftshuse og Betelskibet af Vejen og aabner en prægtig og malerisk Udsigt over Nyhavn og Kanalen fra selve Byens Midte.

Et monumentalt Trappeanlæg af Sten med brede Afsatser fører fra Torvet ned til Vandet og til en smuk Anlægsplads for Færgebaade. Hernede ved Vandet er desuden anbragt — ind mod Siderne — et Par »underjordiske« Nødtørftshuse. Bedre vilde det naturligvis være, om disse helt kunde udelades paa dette Sted, og Architekten har sikkert haft den samme Følelse, thi der foreligger ogsaa et andet Forslag om at indrette Toiletterne i den saakaldte »Kanneworffske« Ejendom, hvilket imidlertid vel næppe lader sig udføre i Praksis.

Paa Torvet umiddelbart foran Trappenedgangen findes anbragt et Springvand midt i en stor Kompasrose, som ligger i Gadens Plan. Springvand er jo nu engang ikke vor stærke Side herhjemme, og vi henstiller derfor at ombytte Kompasrosen med en Solskive og i Midten stille en dekorativ Søjle, der tillige kan gøre Tjeneste som Soluhrets Viser.

Endelig findes et tredje Projekt, som er udarbejdet af Architekt Mørk-Hansen. Dette gælder Graabrødretorv, der med sine gamle historiske Minder fortjener en bedre Udsmykning end den Græsplæne, som for Tiden optager dens midterste Parti.

Forslaget gaar ud paa at anbringe et noget højere Plateau i Midten, smykket med Springvand, Beplantninger og Siddepladser samt store Hjørnesten med Billeder af gamle Graabrødre. Ogsaa de omgivende Bygningers Façader er der tænkt paa, idet Maleren Møller-Jensen foreslaar at dekorere Fladerne i kraftige og livlige Farver efter Forbilleder fra Italien, som Maleren Kr. Zahrtmann samtidig udstiller. En saadan farverig Udsmykning ser unægtelig tiltalende ud paa Modellen, men vi tror, at det herhjemme vil være forbunden med overordentlige Vanskeligheder at faa den gennemført paa tilfredsstillende Maade.

Alle disse Forslag, som er fremstillede paa meget anskuelig Maade baade i Modeller og Tegninger, vidner som sagt om en hos Foreningen opblussende Livskraft, som vi haaber maa vare ved og føre til Resultater, der kan blive til Ære for vor Hovedstad og dens Kunstnere.

SELSKABET FOR DEKORATIV KUNST.

Fru Agnes Slott-Møllers her gengivne Billede fra den dekorative Udstilling er ikke alene denne Udstillings mest iøjnefaldende, men vel ogsaa et af dens betydeligste Arbejder. Det er en Karton i Vandfarver til et Vindue indsat paa Trappegangen i Overformynderiets Bygning paa Hj. af Stormgade og Vestervoldgade. Selve Vinduet er malet af Fru Slott-Møller, medens Brændingen og Glarmesterarbejdet er udført af Hr. Fledelius.

Fruen fortæller selv, at det er ved at sysle med middelalderlig Kunst og ved at studere de gamle Glasmalerier, at hun fik Lyst til selv at gøre noget lignende. Hun havde allerede gjort forskellige Udkast til malede Vinduer, da Prof. HANS HOLM for flere Aar siden henvendte sig til hende og bad hende tænke paa Vinduet i Overformynderiet. Først i 1901 fremlagdes en Skitse, der straks blev antaget, og Arbejdet paabegyndtes.

KARTON TIL ET GLASMALERI. AGNES SLOTT-MØLLER.

Billedet er ikke blot i egentlig Forstand dekorativt ved sin Linieføring og sine prægtige, fint sammenstemte Farver, det virker ogsaa rent umiddelbart ved sin Storladenhed og sin Stemning.

Ikke uden Grund har det paa Udstillingen faaet en saa dominerende Plads, som et point de vue for den Indtrædende. Hele Udstillingen faar ved dette Billede et festligt Præg.

Et Par af Barnehovederne kunde maaske være bedre gennemtegnede, men det er af ganske underordnet Betydning, hvor den overlegne Behandling iøvrigt gør sig saa stærkt gældende.

L. B.

ARCHITEKTER OG INGENIØRER.

Som Afslutning paa den i foregaaende Numre førte Diskussion har Redaktionen modtaget følgende:

Med flygtige Sidebemærkninger om uvedkommende Ting søger man i »Architekten« for 23. ds. at aflede Opmærksomheden fra det Faktum, at den meget omtalte Tagkonstruktion ved Sæsonens Aabning var forfejlet og uforsvarlig, og at den først blev grundforbedret, efter at mine »ihærdige Skriverier« (3 i Tallet, den første dateret 27. August 02) havde bragt Bygherren til at tilkalde sin Tillidsmand (se »Ingeniøren« for 24. ds.).

Til de fremsatte Bemærkninger skal jeg kun i Almindelighed bemærke, at jeg deler den ærede Redaktions Anskuelse om, hvad der ikke anses for passende og i Overensstemmelse med god Tone, men at samme ikke berører nærværende Tilfælde, hvor de af Redaktionen benyttede Ord »trænge ind«, »ikke færdigt Arbejde« og »offentlig Kritik« ikke passer (se »Ingeniøren« for 24. ds.). Jeg maa stadig hævde som min og enhvers Ret og Pligt, naar man bemærker et Bygværks uforsvarlige Tilstand og er af den Overbevisning, at der rummes *Fare for Publikum*, da at gøre rette vedkommende opmærksom paa Forholdet, saaledes som i dette Tilfælde sket, og jeg kan tilføje, at det i saa Henseende er mig ganske uden Forskel, om Bygværket skyldes Architekter, Haandværksmestre, Ingeniører eller andre. — Vilde Redaktionen anse En for sagesløs, om en Ulykke indtraf, efter at man havde bemærket Faren, men ikke paatalt den? I Publikums Øjne vilde man i hvert Fald ikke være uden Medskyld.

Hvad Hr. Bergmanns snedigt indflettede »Funderingshistorie« angaar, vil følgende stemple den som løs Snak. Omtalte Fundament blev støbt uden mit Vidende, medens jeg var bosat i Udlandet. *Min* Opgave blev at fastgøre et lille Trætaarn (Hr. B.s Værk) paa dette forelagte Fundament, hvilket skete med al fornøden Omhu og med fuldt paalideligt Resultat, saaledes som den kontrollerende Ingeniør er rede til at bevidne; og dette ved egne Dispositioner og uden Hr. B.s Medvirken.

Da Sagen ikke vil kunne oplyses videre fra min Side uden ved Offentgørelse af Bygherrens og andres Skrivelser til mig, hvortil jeg ikke anser mig berettiget, skal jeg hermed for mit Vedkommende betragte Sagen som uddebatteret og i Henhold til Hr. B.s snilde Raad lade hans Funderingshistorie ligge og Koncertsalen staa.

Frederiksberg, den 28. Januar 1903.

Jul. Lehmann.

Til Hr. Ingeniør Lehmanns ny indsendte Skrivelse — af 28. Jan. — til »Architekten«s Redaktion maa jeg bemærke, at de faktiske Forhold — som blev fremsatte af mig i min forrige Skrivelse — vedrørende Tagkonstruktionen, ikke forrykkes det mindste ved nok saa mange Skrivelser og Protester fra Hr. L.

Til den »snedigt indflettede Funderingshistorie« maa jeg svare Hr. L.: »Hvorledes tør De stemple »Funderingshistorien« som løs Snak?

At De muligvis var i Udlandet, da Fundamenterne blev støbte, vedrører

ikke Sagen det allerfjerneste, idet De, da det »lille Trætaarn« skulde opføres, var den Ingeniør, med hvem jeg — i Bygherrens Sted — havde at gøre.

Den 4. Marts f. A. nedlagde jeg ved 2 — to — Skrivelser meget alvorlig Protest mod Fundamenterne og de deri støbte Bolte, og hvem svarede mig — tilmed i temmelig overlegen Tone —? De, Hr. Ingeniør Lehmann! (i Bygherrens Navn).

Paa denne Skrivelse — af 5. Marts — tillod jeg mig at vejlede Dem, ved Skr. af 6. Marts, samt hævde, at jeg var den ansvarlige Architekt — og hverken De eller Bygherren.

Denne »Historie« var derfor slet ikke saa »snedig indflettet«, tilmed da den passerede i Marts, hvorimod Deres første Skrivelse vedrørende Koncertsalstaget fremkom den 8. April — en Maaned efter »Historien«.

»Skulde der mon ikke være en anden Grund . . .? — anført af mig i forrige Skrivelse — være saa helt urimelig?

Hvem der fører »løs Snak«, vil jeg nu lade andre afgøre og følge Deres »snilde Idé«: »betragte Sagen som uddebatteret« for mit Vedkommende.

København, den 29. Januar 03.

RICH. BERGMANN,
Architekt.

Idet Redaktionen hermed afslutter denne Diskussion, skal den lade Ingeniør Jul. Lehmann blive siddende med sine — for ham egne — Begreber om Ret og Pligt. Fra sikker Kilde kan man tillige meddele — hvilket jo forøvrigt allerede tydeligt er fremgaaet af Architekterne Bergmanns og Hirths Svar —, at den af Hr. Lehmann saa stærkt fremhævede »overhængende« Fare aldeles ikke har været tilstede, idet saavel Bygherre som Tilsynshavende rettidigt har haft Opmærksomheden henvendt paa det omtalte Forhold og med fuld Bevidsthed om det Ansvar, der hvilede paa dem, tillige har handlet derefter. Konstruktionen er i Tide bleven gennemgaaet af Sagkyndige, og fra de kommunale Bygningsautoriteter har der foreligget Attest for dens Forsvarlighed og Soliditet.

Fra Bygherrens Side findes ikke — saaledes som Hr. Lehmann tilsyneladende vil give det Udseende af — nogen Opfordring til ham om at tage sig af Sagen, idet de Skrivelser, som han derfra sidder inde med, kun er korte og høflige Svar paa hans forskellige Henvendelser.

Det maa derfor anses for ønskeligt, om Hr. Lehmann fremtidig vil søge at anbringe sine Interesser og Evner paa Steder, hvor han kan høste mere Anerkendelse og Hæder, end han har opnaaet i denne Sag.

RED.

FORSKELLIGT.

Industriforeningens Februar-Forevisning rummer en broget Samling af Haandværks- og Industrifrembringelser samt desuden en Udstilling af Arbejder, der konkurrere til de Pengepræmier, som Foreningen har udsat for »*den lille Industri*«. Blandt Udstillingsgenstande, som har særlig Interesse for dette Tidsskrifts Læsere, skal først og fremmest nævnes en meget smuk Samling af keramiske Arbejder fra A. BIGOT & CIE i Paris, udstillet af Grosserer EMIL ARENDRUP. Sam-

lingen indeholder baade Fliser, Ornamenter, dekorative Friser, Krukker osv. og udmærker sig især ved ejendommelige matte og smukt farvede Glasurer. Det meget elegant udstyrede Katalog, som Fabrikanten har udgivet, indeholder en Mængde smukke Afbildninger, hvoriblandt ogsaa findes et Par moderne franske Bygninger, ved hvilke den keramiske Ornamentik er bleven anvendt. En af disse, 29 Avenue Rapp, der ved Façadekonkurrencen i Paris i 1902 blev tilkendt Præmie, vilde — dersom man skal dømme efter den fotografiske Gengivelse — ganske sikkert ikke opnaa en lignende Udmærkelse hos os.

Grosserer OLAF ANDERSEN udstiller en Del gode Prøver paa forskellige Sorter Tagpap og Cementvarer og Grosserer F. GOTTLIEB har en meget seværdig Udstilling af glaserede Tagsten og Cementtagsten. Endelig har L. LANGE og H. P. JENSEN & Co. ved Grosserer J. A. HOECK en større Udstilling af Jærnovne, Kaminer og Komfurer i moderne og tiltalende Udstyr.

Af Møbler findes fra H. C. MEYERS Etablissement en Del gode Ting i jævne og borgerlige Former og fra Grosserer E. O. LISSNER et saakaldt elastisk Bogskab af amerikansk Oprindelse, unægtelig en meget praktisk Indretning; hver Hylde danner en Kasse for sig med sin egen Glasdør, saaledes at man kan anskaffe sig faa eller mange Hylder, ganske eftersom man ønsker sig Bogskabets Form eller Størrelse.

Fra KJØBENHAVNS SKILTEFABRIK udstilles nogle store Spejlglas-Skilte til Anvendelse paa Husfaçader; de vidner alle om, at Fabrikanten sidder inde med en betydelig Teknik paa dette Felt.

Sluttelig har Snedkermester NIELS LARSEN et rigt Udvalg af Gymnastikapparater baade for Børn og Voksne. Udstilleren meddeler det gode Raad til de Architekter, som komme til at opføre Gymnastiksale, at de samtidig med Planens Udarbejdelse bør søge Forbindelse med den, som skal udføre Apparaterne, for at de forskellige Forhold, Anbringelsesmaader o. s. v. rettidig kan tages i Betragtning. Han henviser i saa Henseende til heldige Resultater, der er fremkommet ved saadant Samarbejde.

FORENINGSMEDDELELSER.

Onsdag den 18. Februar Kl. 8 Møde i Lokalet i Industriforeningen.

Smørrebrødsbord.

Dagsorden:

1. Forhandling om Afholdelse af et nordisk Architektmøde i Kjøbenhavn i Slutningen af Juni 1903.
2. Forhandling om sammen med dansk Ingeniørforening at afholde en Udstilling af Architekt- og Ingeniørtegninger i Forbindelse med teknisk-hygiejnisk Kongres i Juni 1903.
3. Meddelelser fra Formanden.

Udstilling af Architekt SYLVIUS KNUTZENS Rejsestudier.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 20. FEBRUAR 1903
5. AARGANG № 21

STRÆNDER KIRKE. EFT. FOT. AF JOHS. KLEIN.

FÆRØSKE BYGDEKIRKER.

AF DANIEL BRUUN.

I.

Naar man ved Sommertid sejler mellem Øerne i Færøgruppen med de stejle Fjælde, de snævre Dale og de trange Sunde, har man let ved allerede paa lang Afstand at afgøre, hvor »Bygderne«, eller det, som svarer til vore Landsbyer, findes; thi man skelner ved Stranden en lys, grøn Flade. Det er det opdyrkede Land (»Bøen«), som strækker sig et Stykke op ad Fjældet, og som er indhegnet af et Stengærde.

Ser man nærmere til, opdager man Baade ved Stranden, Rækker af Baadeskure lidt højere oppe, til hvilke Baadene kan hales op for at beskyttes mod Brændingen.

Bag ved ligger Husklyngerne med deres grønne Græstørvstag, og midt mellem dem rager som oftest et lille Kirkespir op.

»Bygdens lave Huse slaar«, som Pastor *Rønne* træffende siger, »Kreds om Kirken og ligesom kryber i Ly under dens Vægge og lille Klokke til Værn mod Uhyggen fra de

mørke Fjælde, de store Ødemarker og det tordnende Hav. Og det har da ogsaa været en af Kirkens første Opgaver at fordrive alle de onde Skikkelser, som fremgik af Vintermørket, fostrede af en forskræmt Fantasi, thi Overtroen har spillet sin Rolle paa Færø som maaske paa faa Steder».

Det var ved Aar 1000, at Kristendommen naaede til Færøerne — samtidigt med at den fandt Indpas paa Island og det fjerne Grønland. Der stod dog en svær Strid paa Færøerne forinden. Hedningernes ypperste Mand var den snu Bonde *Traand i Gøte* paa Østerø, om hvem der gaar mangfoldige Sagn. De Kristnes første Mand var Færingernes Nationalhelt *Sigmund Brestessøn*. Til Slutning maatte Hedningerne bøje sig, og Kristendommen blev indført paa alle Øerne. Præsten *Lucas Debes* beskriver dette paa sin naive Maade saaledes:

BYGDEN S. GÖTE PAA ØSTERØ EFT. FOT. AF JOHS. KLEIN.

»Efterat Færøe med Folck hafver været bevaanet ofver Hundrede Aar, hafver Gud aff sin store Naade effter sit Guddommelige Forsiun, oc Løfftis Forjættelse udi sit Ord hos Propheten *Esaiam* i det 66. Capittel: Jeg vil sende nogle aff dem som ere frelste til Hedningerne hos Hafvet, oc langt bort til Øerne, der som mand hafver intet hørt om mig, oc icke seet min Herlighed, etc. fæst sin Boepæl, oc byge sin Arnstæd her udi Færøe. Thi Kong Oluff Trygesøn udi sits Kongerigis fierde Aar, udi den store Himmel Konge's Jesu Christi Naaderigis Aar 1000 da Guds Ords Prædicken udi Danmarck fick sin Fremgang, hafver sendt Sigmund Breste-Søn en Færøeske Mand, her til Færøe, hvilken lod Christne alt Folcket udi Færøe«.

Efter at Færingerne var blevne kristnede, fik de i Slutningen af det 11te Aarhundrede en Lydbiskop, som i Begyndelsen ikke havde nogen Embedsbolig, men senere fik Kirkebø som saadan.

I Begyndelsen stod Lydbiskoppen under Erkebiskoppen af Bremen, siden

under Lunds Erkebiskop og endelig under Trondhjems. I Katolicismens Tid var der en Præsteskole i Kirkebø, hvorfra Øerne fik deres Præster.

Ved Reformationen 1538 blev det katolske Bispedømme nedlagt, og 1540 oprettedes et evangelisk, men dette beklædtes kun af en Superintendent, som paa Grund af Sørøvernes Plyndringer flygtede til Norge (1557). Nu blev den øverste Gejstlige en Provst, der først stod under Bergens Bispedømme, sidst under Sjællands Biskop. Den første Provst blev *Heine Havrekstur*, der var Fader bl. a. til den berømte Søhane *Magnus Heinesen.*

Ni Hundrede Aar er forløbne siden Kristendommen vandt Indpas paa Færøerne; og dog er der saa at sige ingen Landsbykirker bevarede, der er ældre end halvandet hundrede Aar. Her hjemme i Danmark er vi saa vante til, naar vi

FRA BYGDEN KVALVIG. EFT. FOT. AF JOHS. KLEIN.

færdes paa Landet, at have Landsbykirker for Øje, hvilke er samtidige med Begivenheder, der tilhører de ældste Tider af vor Historie.

Paa Færøerne er det anderledes, skønt Kristendommen er lige saa gammel der som i Danmark. Der findes ingen Levninger af romanske Kirker, og kun den skønne Ruin paa Kirkebø bringer Bud fra Katolicismens og Gotikens Tid.

Bygdekirkerne paa Færøerne er smaa og simple, »men vanskelig dyrkes Gud flittigere og inderligere i nogen Kirke paa Jorden«, siger Provst *P. A. Holm.*

Skønt Bygdekirkerne saaledes hører en sen Tid til, er de dog for største Delen Repræsentanter for gammel Bygningsskik.

Ganske vist er en ny Tid med Fremskridt i alle Retninger ved at gry over Færøerne, og paa mange Steder bærer Bygningsskikkene Vidnesbyrd herom, ogsaa naar der er Tale om Kirkerne.

Flere Steder har man saaledes bygget Kirker af Sten og paa andre har man opført mere nymodens Trækirker; men i mange Tilfælde har Kirkerne endnu et gammelt Præg, skønt de i saa Henseende langtfra kan maale sig med de gamle islandske Græstørvskirker, med hvilke de færøske Kirker fra den ældste Tid sandsynligvis har haft stor Lighed. Antagelig har de første Kirker paa Færøerne været byggede efter norsk Mønster og væsentlig været af Træ. Senere har deres Sidevægge været skærmede eller opførte af Græstørv og Sten, Lag paa Lag, fordi Vejrliget maatte opfordre til at bygge lunt, men navnlig fordi man paa Grund af Træmangel paa Stedet snart gik over til slige Konstruktioner for Husenes Vedkommende. Paa Lucas Debes Tid var*) Kirkerne mest

DET INDVENDIGE AF STRÆNDER KIRKE. EFT. FOT. AF JOHS. KLEIN.

»bygget af Fjæle med Kampe-Sten udenom«, og kun Thorshavns Kirke var nogenlunde stor og bygget af Bjælker samt forsynet med Taarn.

Endnu haves et enkelt Eksempel paa Kirkemure byggede af Græstørv og Sten med en indvendig Beklædning af Træ. Ved den lille Kirke paa Store Dimon er dette saaledes Tilfældet. Yderligere Vidnesbyrd om en slig Bygningsmaade i gamle Dage har man et og andet Sted, hvor der ligger en Kirketomt. Paa Andefjord (Østerø) saa jeg f. Eks. en saadan, hvis Mure var ganske sammenfaldne. Dimensionerne var meget smaa. Udvendig maalte Kirketomten kun 4 Skridt i Bredde og 14 i Længde.

Grunden til at der træffes slige Kirketomter er i nogle Tilfælde den, at Kirkegaarden er bleven for lille, hvorfor man flyttede baade Kirke og Kirkegaard.

---

*) Jfr. Artiklen: Blokstuerne paa Kirkebø og i Thorshavn, Architekten Nr. 3.

Andre Steder er Kirken helt bleven nedlagt (f. Eks. Frodebø paa Suderø). Endvidere har man stundom — ligesom det er Tilfældet paa Island — hellere flyttet Kirken, naar denne skulde ombygges, fordi det var mere besværligt at sløjfe de sammenfaldne Sten- og Græstørvsmure end bygge paa et helt nyt Sted.

Slige Flytninger vides ogsaa efter Overleveringen at være foretagne, naar Kirken var bleven vanhelliget. Da der saaledes havde fundet et Brodermord Sted i Søndre Gøte paa Østerø, blev Kirken flyttet til Nordre Gøte.

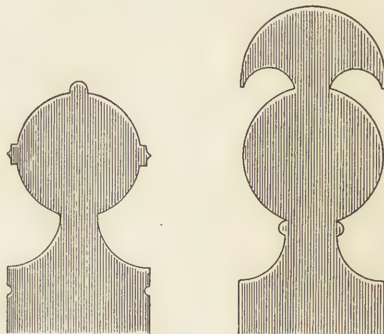
Svabo fortæller endvidere, at Kirkegaarden i Sandevaag (Vaagø) blev nedlagt paa Grund af Brænding. Der var saaledes Anledning nok til Kirkernes Flytning.

Foruden Kirkerne var der paa mange Steder i den katolske Tid saakaldte »Bønnehuse«, af hvilke der endnu nogle Steder ses Spor (f. Eks. i Lervig paa Østerø, i Husavig paa Sandø o. s. fr.).

I vore Dage er Stenmurene uden om Kirkernes Panelvægge som sagt forsvundne.

Kirkerne er nu saa at sige udelukkende byggede af Træ paa et Fundament af Kampesten.

Det Indre bestaar af et stort, rektangulært Rum; kun et enkelt Sted (Haldersvig p. Strømø) har Kirken en polygonal Grundplan. Kirkemurene er opførte af Tømmer, beklædte med Brædder indvendig og udvendig. I Sidevæggene sidder en Mængde Vinduer; men ogsaa i Gavlen ved Alteret findes stundom saadanne. Kirkerne har derfor et lyst og venligt Præg. De har som Regel aaben Tagstol. Taget hviler paa Spær og bestaar af »Rafter« og Brædder, over hvilke der er lagt Birkebark, hvilket atter er dækket af Jordtørv, paa hvilken Græsset frodigt spirer. Stundom danner Loftet en Slags Tøndehvælving beklædt med Brædder. Træværket i Kirkerne er ofte umalet, andre Steder er det derimod malet; udvendig er Kirkerne tjærede eller malede. Som Regel danner Koret intet særligt tilbygget Hus ved Kirkerne. Korrummet er højst adskilt fra Skibet ved en Skranke eller et Slags Ballusterværk. Her er anbragt et tarveligt Alterbord, uden om hvilket der som Regel er et Knæfald.

STOLESTADER FRA FÆRØSKE KIRKER. TEGN. AF JOHS. KLEIN.

Paa Væggen overfor Alterbordet ses stundom en malet Altertavle. De er i Regelen — om en saadan i det hele taget findes — yderst tarveligt gjorte. Fra gammel Tid ses et og andet Sted en Altertavle at være gemt paa et Loft eller lagt til Side.

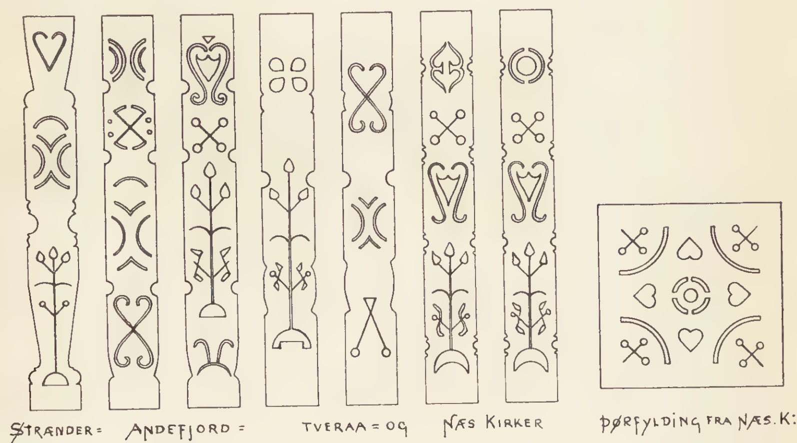
Enkelte af dem har ingenlunde været af daarligt Arbejde. Fra Vaag paa Suderø findes en saadan, der forestiller Nadveren, og fra Thorshavn Kirke findes to ældre Alterfløje, der vistnok er malede i Tempera.

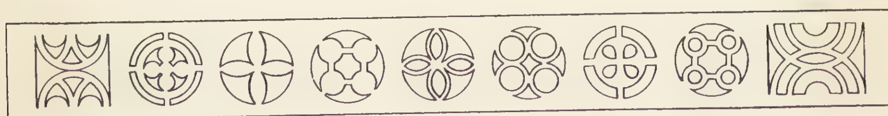
Inventaret bestaar af Stolestader, der enkelte Steder er udstyrede med ganske smukke Hoveder, hvilke i høj Grad minder om de udskaarne Stolestader fra Kirkebø i Nationalmuseet.

Iøvrigt findes næsten ingen Ornamentik i de nuværende Færøkirker, naar undtages, at der i flere af dem paa Skranken, som markerer Korets Adskillelse fra Langhuset, og paa enkelte andre Steder findes ganske ejendommelige Ornamenter med *udsavede* Figurer i umalede, høvlede Brædder af Fyrretræ.

Hverken Prædikestol, der i Almindelighed er anbragt paa søndre Side, eller Døbefont (om den findes) frembyder særlig Interesse. De er som Regel yderst tarvelige.

En Undtagelse, hvad Udsmykningen angaar, danner Kirken i Vaag paa Suderø, hvor der langs Væggene findes Konsoller, paa hvilke man ser Gibsfigurer af Kristus og Apostlene. Deres Oprindelse er ret ejendommelig. De er at betragte som en Slags Votivfigurer, eftersom de er forærede af Personer, der

UDSAVEDE ORNAMENTER. TEGN. AF JOHS. KLEIN.

har været i Havsnød, og som har aflagt det Løfte, at om de blev frelste vilde de give en Apostel eller saa og saa meget til Kirken.

Mange af Figurerne ere af ganske ny Dato. En anden ejendommelig Skik var, at man her, naar Bygdefolkene var gaaet ud i særlig ondt Vejr, lod Kirkedørene staa aabne — hvilket mentes at have en heldbringende Virkning og forhindre Skibbrud.

Naar Døren var aaben, havde man lettere Adgang til det hellige og til Gud.

I Kirkerne paa Færø findes overhovedet ikke meget gammelt *Kirkeinventar.* Som Regel er det dog ældre end selve Kirken og flyttet fra en tidligere Kirke til den nye, ganske som paa Island.

Foruden Altertavle maa endnu mærkes Alterstager, Kalk og Disk, desuden Lysekroner — men Smagen er i vor Tid forandret; man foretrækker nymodens,

ofte tarveligere Ting for de gammeldags. I enkelte Kirker findes Gaver, der ved særegne Lejligheder er tilegnede Kirken.

I Vidarejde Kirke findes Kalk og Disk af Sølv med følgende Indskrift:

»Presented by the british government
to
the congregation of Viderø
in acknowledgement of
the charity and hospitality
shewen to
the crew of the british brig
Marwood
wrecked on the Færøe island
Januarey 1847«.

Altsaa en Tak for Redning af engelske Skibbrudne.

I Ejde Kirke findes Model af Skibet »Den norske Løve«, hvilket har tilhørt Thorshavn Kirke.

INTERIØR FRA KIRKEN PAA NÆS. EFT. FOT. AF JOHS. KLEIN.

FEJL VED VENTILATIONSANLÆG.

I »Architekten« for den 6te ds. har Hr. T.-P. meddelt et Uddrag af Prof., Dr. med. Wolf's Artikel i »Gesundheits-Ingenieur« for d. 10. Januar, hvilket foranlediger mig til nedenstaaende Bemærkninger:

Skønt Artiklens Forfatter (Wolf) tilsyneladende ikke altid helt har forstaaet Sammenhængen i, hvad han har set og hørt, skal jeg ikke gaa nærmere ind herpaa, thi det vilde føre for vidt, — og man kan desuden kun være enig med ham i, at der undertiden indrettes »Ventilationsanlæg«, som er ganske forfejlede.

Men Moralen af Artiklen, som den fremtræder i den danske Udgave, er, at man skal være meget forsigtig ved Anlæget af kunstig Ventilation; og paa Baggrund af Artiklens øvrige Indhold synes Forsigtigheden at skulle nærme sig stærkt til Afholdenhed. Og dette Standpunkt kan ikke forsvares.

At kunne skaffe frisk Luft i Beboelses- og andre Opholdsrum er et saa utvivlsomt Gode, at man bør aabne Muligheden derfor saa godt det lader sig gøre med de i det enkelte Tilfælde disponible Midler.

Ganske vist er Ventilationsteckniken ikke »lige ud ad Landevejen«, og derfor findes der vel adskilligt, der er mislykket, — men gode og til stor Tilfredshed virkende Ventilationsanlæg findes udførte mange Steder og kan udføres med Sikkerhed, naar Indretningen af dem lægges i kyndige Folks Hænder, — saa at den Omstændighed, at der tillige findes daarlige og fejlagtige Anlæg, ikke bør afholde fra Etableringen af »kunstig« Ventilation, hvor Luftfornyelse er ønskelig.

P. H. Tarp.

Til min Beklagelse ser jeg, at Hr. P. H. Tarp synes at misforstaa den Moral, som kan udledes af den omtalte Artikel. Jeg har refereret Prof. Wolfs fornuftige Betragtninger over fejlagtige Ventilationsanlæg, fordi jeg mener, at de er af Interesse, da Ventilationsspørgsmaalet er saa vigtigt Men at mane til Forsigtighed mod *fejlagtige* Anlæg er paa ingen Maade det samme som at advare mod Ventilation i det hele taget. Tværtimod. Den friske Luft er efter min Mening ikke blot »et utvivlsomt Gode«, hvor den kan skaffes, men den er en saa absolut Nødvendighed for det menneskelige Velvære, at man kun kan forundre sig over, at et vel indrettet Ventilationsanlæg ikke regnes for en lige saa selvfølgelig Bestanddel af en Beboelsesbygning, som Vinduer, Døre, Opvarmningsanlæg o. s. v. er det.

De hygieiniske Forhold har — i hvert Fald for Privatbygningers Vedkommende — hidtil været saa stedmoderligt behandlede fra Architekternes Side, at det er meget sjældent, at der i almindelige Beboelseslejligheder er tænkt paa Luftfornyelse, selv ikke hvor der benyttes Centralopvarmning. Vi har vist alle fra det daglige Liv haft Lejlighed til at overbevise os om, hvor slet Luften kan blive i de moderne Dagligstuer, naar man en Aften samles til lidt Selskabelighed. I gamle Dage, da man brugte de aabne Kakkelovne, hvor ganske vist Størstedelen af Varmen røg ud i Skorstenen, gik dog en Del af Tobaksrøgen og den fordærvede Luft samme Vej, nu til Dags er jo ogsaa den Udvej lukket, uden at der i ret mange Tilfælde er gjort noget for at skaffe andre Midler til Luftfornyelse i Stedet.

Ventilationsspørgsmaalet er et Spørgsmaal, som vil trænge sig stærkt i Forgrunden, efterhaanden som Sansen for den daglige Hygiejne vaagner herhjemme. Det vil blive en Faktor, man er nødt til at regne med, hvor der er Tale om at indrette Beboelsesrum. Og naar jeg har benyttet Prof. Wolf's Udtalelser til at raabe et Vagt i Gevær mod de fejlagtige Ventilationsanlæg, er det gjort med velberaad Hu, fordi jeg véd, at der herhjemme findes en Stab af dygtige og samvittighedsfulde Teknikere, i hvis Hænder Architekten med fuld Betryggelse kan betro Udarbejdelsen af et sikkert virkende Anlæg. Jeg har ment det formaalstjenligt at minde om, at ikke alt det, som anbefales, tillige er udmærket. Og da et slet Ventilationsanlæg ofte er værre end slet intet, bør Architekten, hvor han ønsker kunstig Ventilation, med Omhu søge sin Assistance hos dem, der yder den bedste Garanti for et godt Resultat.

T.-P.

FORSKELLIGT.

Udstilling. For at fejre Indvielsen af Simplon-Tunnelen vil der i 1905 blive afholdt en Udstilling i Milano. Denne Udstilling vil omfatte Afdelinger for skønne Kunster, for Transportmidler o. s. v.

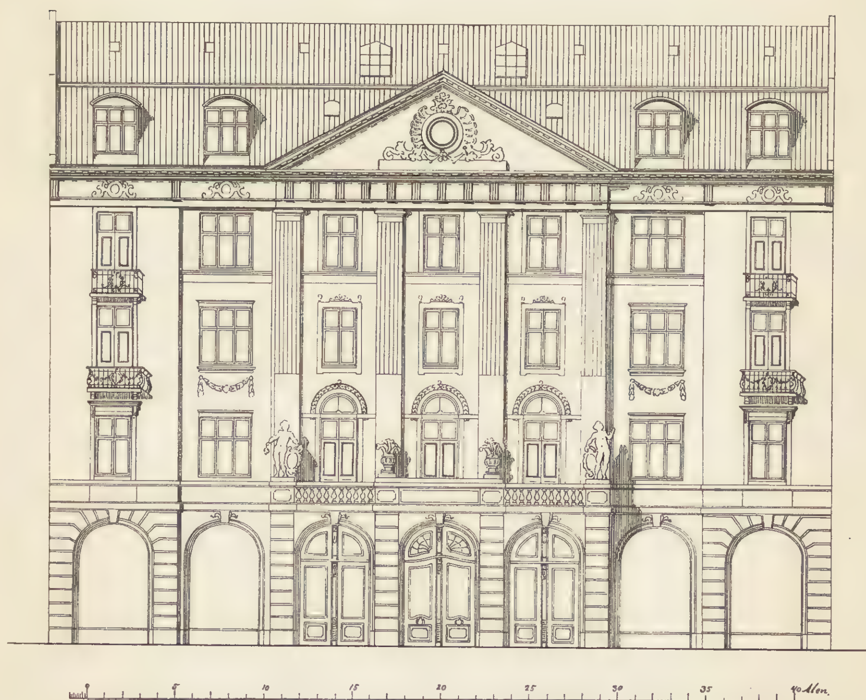
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 27. FEBRUAR 1903
5. AARGANG № 22

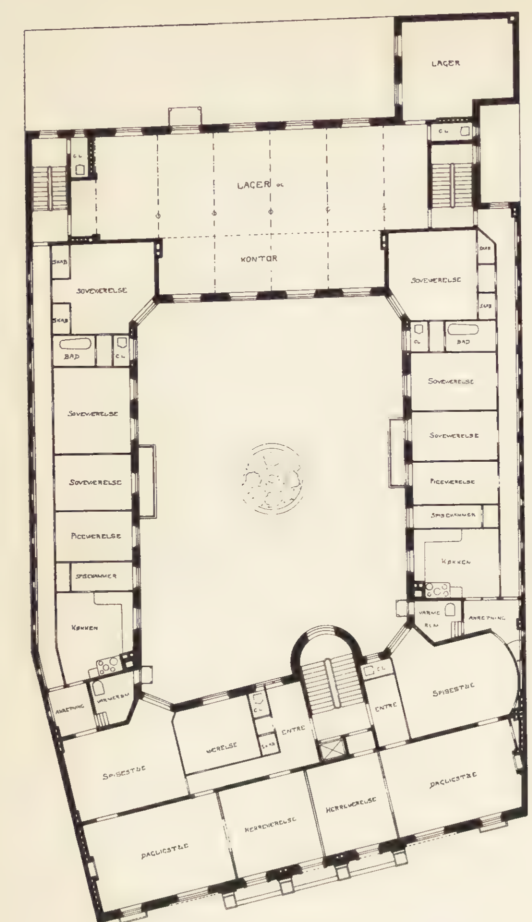
BEBOELSESHUS VESTERBROGADE 9.

Ejendommen Vesterbrogade Nr. 9, hvoraf hosstaaende gengives Façadetegning og Etageplan, er opført af Fabrikant Fisker og Overretssagfører Volmer med Firmaet C. Wienberg & Søn som Hovedentreprenør. Den stilfulde Bygning, hvortil Tegningerne er udførte af Architekt, Prof. ALBERT JENSEN, indeholder i Stueetagen Butiker, Kontorer og Lagerrum, medens hver af Etagerne bestaar af 2 Beboelseslejligheder med henholdsvis 7 og 8 Værelser samt de fornødne Birum. Hver Lejlighed har sit særlige Varmeapparat — Varmtvands-Apparat med Kedelrum i selve Etagen ved Siden af Køkkenet. Bagbygningen er helt igennem indrettet til Lagere og Kontorer.

VESTERBROGADE 9.

ARCHITEKT
PROF. ALB. JENSEN.

VESTERBROGADE 9.
ETAGEPLAN.

ARCHITEKT
PROF. ALB. JENSEN.

Bygningens Forside er udført af engelske Sandsten, som er leverede fra Wienberg & Jessens Stenhuggerier. Over Stueetagens fremspringende Arkade vil i Løbet af Foraaret blive opstillet Figurer og Vaser, som vist paa Tegningen.

Figurerne modelleres af Billedhugger Petersen og støbes i kgl. Zink- og Metalstøber Laur. Rasmussens Etablissement. I øvrigt har følgende Haandværkere været beskæftigede ved Bygningens Opførelse: Tømmerarbejdet er udført af Tømmermester Jacob Jensen, Snedkerarbejdet er leveret af Fabriken »Silvan«, medens Malermestrene Bernh. Schrøder, Nielsen & Hansen har besørget Udførelsen af Malerarbejdet. Varmeapparaterne til Etagernes Opvarmning er leverede af Ingeniør Magnus Hertz, Dørgreb, Messingbeslag etc. af Kjøbenhavns Dørgrebsfabrik, medens de mod Gaarden anbragte, praktiske Haandelevatorer til Ophejsning af Brændsel o. lign. skyldes F. Wienberg.

ET THING- OG ARRESTHUS I AARHUS.

Ved den Konkurrence, som Aarhus Byraad ifjor udskrev, blev Resultatet, som allerede tidligere meddelt her i Bladet, at Architekterne Ludvigsen & Hansen erholdt første og Architekt K. Arne-Petersen anden Præmie. I Bedømmelsen af Projekterne deltog paa Architektforeningens Vegne Architekterne Estrup og Vald. Schmidt.

Programmet for Konkurrencen var temmeligt omfattende og stillede bl. a. som Betingelse, at Arresthuset skulde opføres som en Bygning for sig med 3 Etager. I selve Thinghuset skulde være Lokaler for Amtsraadet, de fornødne Retslokaler m. m. Thinglokalerne skulde være fire ialt, af forskellig Størrelse

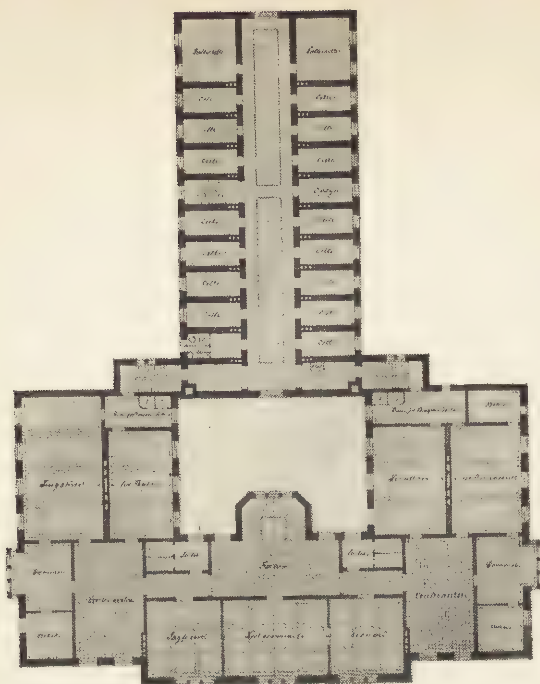

THING- OG ARRESTHUS
I AARHUS.

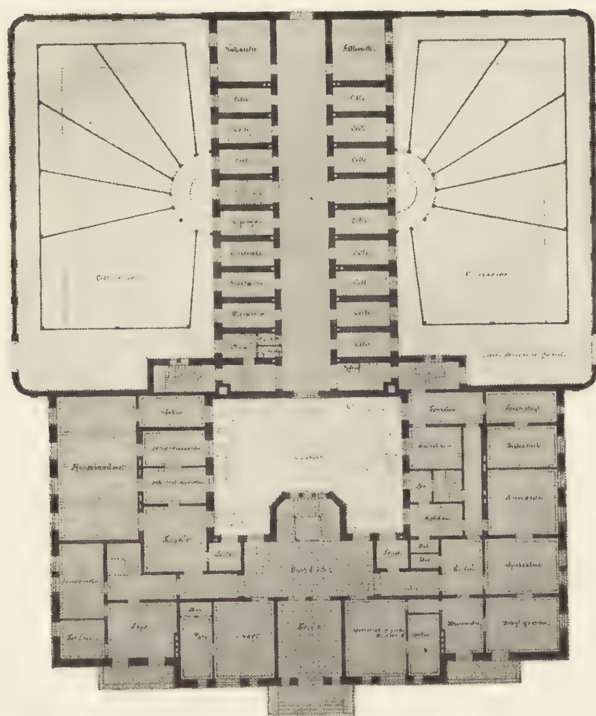
ARCHITEKTER
LUDVIGSEN & HANSEN.

og til Brug dels for Byen og dels for Herrederne; de maatte selvfølgeligt have rummelige Venteværelser, Lokaler for Sagførere og Dommere, Arkivrum o. s. v.

Amtsraadet behøvede en større Sal med Forstue, Aftrædelsesværelser og

PLAN AF
FØRSTE SAL.

PLAN AF
STUEN.

THING- OG ARRESTHUS
I AARHUS.

ARCHITEKTER
LUDVIGSEN & HANSEN.

Arkivrum. Endvidere skulde der skaffes Plads til Forligskommissionen, til en Politivagtstation og til Stadslægen. Bygningen kunde indeholde 3 Etager, foruden Kælder; den øverste Etage skulde dog ikke tages i Brug straks, men maatte være saaledes planlagt, at der i den kunde indrettes en Sal paa 4 à 500 Kvadratalens Størrelse med bekvem Adgang fra Hovedtrappen. Endelig skulde Bygningen indeholde Kontor og Beboelse for en Arrestforvarer samt Økonomirum, Depoter o. lign.

THING- OG ARRESTHUS
I AARHUS.

ARCHITEKT
K. ARNE-PETERSEN.

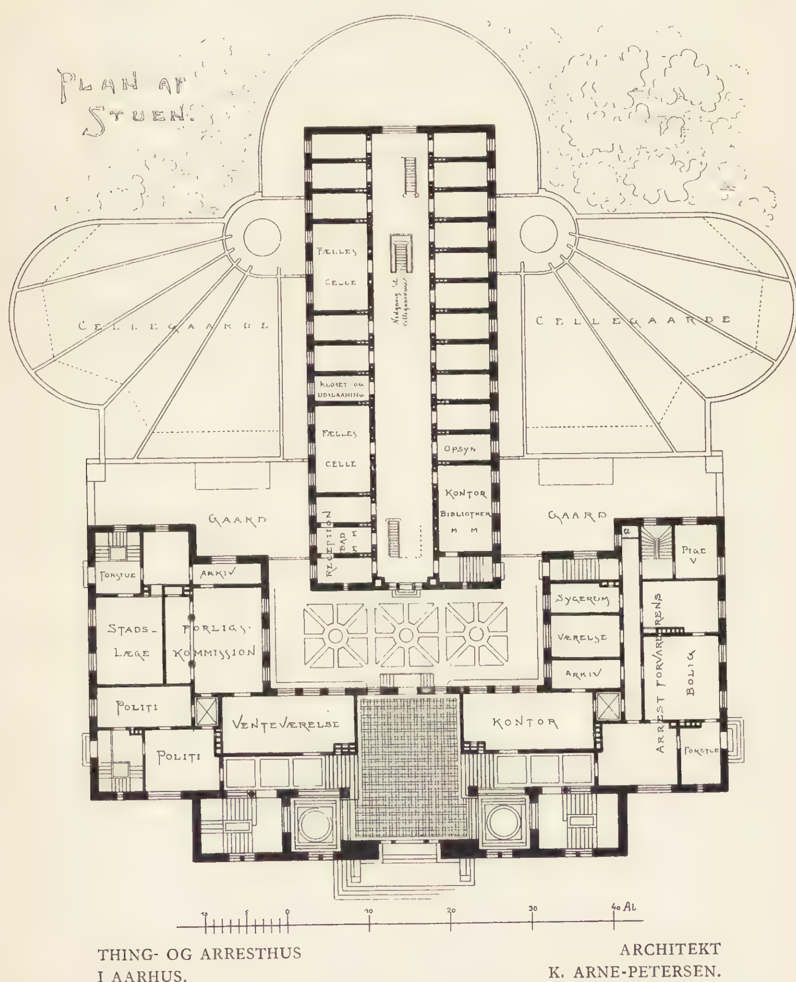
Arresthuset skulde rumme 52 Enkeltceller à 800 Kubikfod, 8 Fællesceller à 2000 Kubikfod foruden mindre Rum til Bad, Reception, Visitation, Garderober o. s. v.; endvidere fordredes et Par Detentionslokaler samt Sygestue.

Efter Programmet ønskedes tillige oplyst, hvor meget Planen vilde blive fordyret, dersom der blev indrettet Kontorer af ca. 400 Kvadratalens Størrelse til Byfogeden.

Det er nu bleven Architekterne Ludvigsen & Hansen overdraget at udføre de endelige Tegninger til Thing- og Arresthuset; den dem tilkendte første Præmie er da ifølge Programmet bleven tildelt Architekt Arne-Petersen, medens anden

Præmie tilfaldt et Projekt, der var indsendt af Architekt Torkel Møller i Aarhus.

Som Planerne nu udarbejdes, vil de komme til at indeholde de ovenfor omtalte Rum for Byfogeden, medens i øvrigt Façadernes Karakter vil blive bibeholdt: det er røde Mursten med Anvendelse af Granit og Sandsten i saa vid Udstrækning, som den fastsatte Byggesum tillader. Tagene skal dækkes med sortglaserede Tagsten. Bygningen vil komme til at koste c. 400,000 Kr.

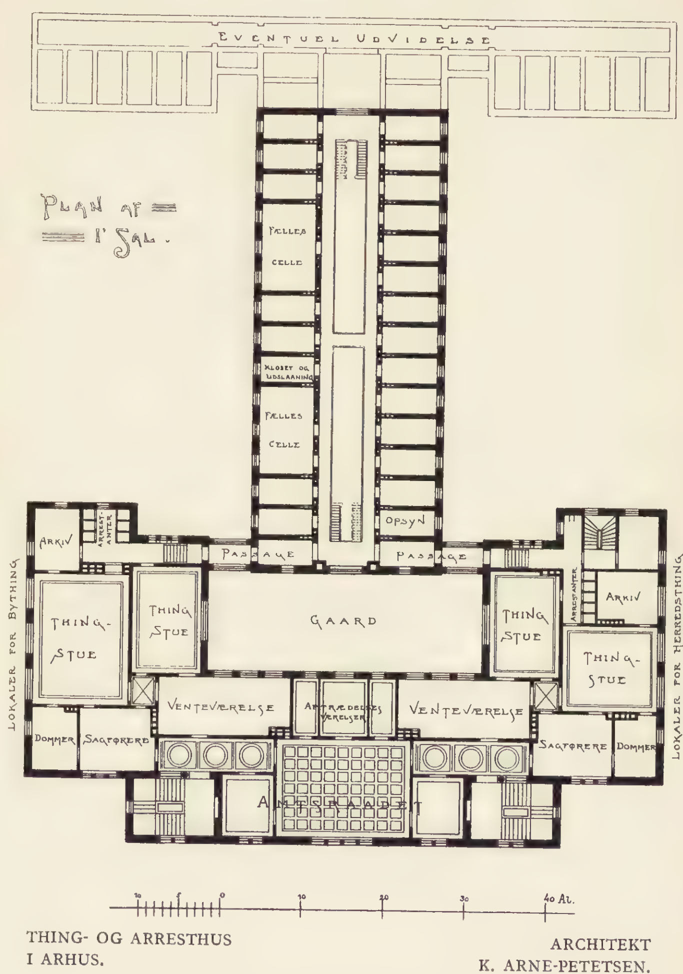
THING- OG ARRESTHUS I AARHUS.

ARCHITEKT K. ARNE-PETERSEN.

FORSKELLIGT.

Præmiering af Byggeforetagender. Ved Konkurrencen om de af Kommunalbestyrelsen udsatte Præmier à 1000 Kr. for kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender have følgende Architekter erholdt Præmier for Bygninger, der er fuldførte i Aaret 1902: for en Beboelsesejendom med mindre Lejligheder (Schioldans Stiftelse) Architekt Emil Jørgensen, og for en Forretningsejendom (Hotel Bristol) Architekt Vilhelm Fischer.

Som det vil være bekendt, var der udsat fire Præmier, en for hver af de fire Grupper Byggeforetagender, der nævnes i det Program, som blev vedtaget i Borgerrepræsentationens Møder den 26. Marts og 7. April 1902. De to Præmier blev ikke uddelte denne Gang. Da Konkurrencen har en vis offentlig Interesse, vil det kunne have sin Betydning at høre Udtalelser om den, ikke mindst fra de Architekter, der have siddet i Bedømmelseskommitéen. De Synspunkter og Principer, der ligger til Grund for Afgørelsen af et Spørgsmaal af

THING- OG ARRESTHUS
I ARHUS.

ARCHITEKT
K. ARNE-PETETSEN.

en ret stor Rækkevidde (eftersom Konkurrencen jo skal gentages i alt Fald hvert af de fire førstkommende Aar), bør ikke holdes skjulte, thi derved løber man let den Risiko, at de gode Hensigter, som Kommunalbestyrelsen har haft med sin Idé, løber ud i Sandet.

Birgittinerklostrene. Paa det kgl. danske Oldskriftsselskabs Møde den 17. Februar gav Stadsarchitekt, Prof. L. Fenger Meddelelse om den oprindelige Indretning af Birgittinerkirkerne i Vadstena, Maribo og Mariager. Efter at Høyen

i sin Tid beskrev Kirken i Maribo, har baade denne og Vadstena Kirken været underkastet Reparation, og ved Sammenligning mellem de Iagttagelser, man derved gjorde, med et Kapitel i den hellige Birgittes Aabenbaringer, hvori hun angiver, hvorledes hendes Kirke i Vadstena skulde bygges, havde Prof. søgt at rekonstruere deres oprindelige Skikkelse.

Kirken i Vadstena bærer i sine Bygningsforhold Præg af, at de i Birgittes Aabenbaringer givne Anvisninger virkeligt er fulgte. Man har ved denne Kirke ikke fundet Rester af noget Taarn, og det er da rimeligt, at de danske Kirker heller ikke oprindeligt har haft noget saadant. I Vadstena har man fundet Spor af Højalteret, hvorfra 6 brede Trin førte ned til den ved et højt Gitter afspærrede Del af Kirken, som var bestemt for Menigheden. Paa Trinene stod de 12 Apostle. Et højt Gitter fraskilte ogsaa den indre Omgang. I Kirkens Østende stod sikkert Nonnekoret med Pulpitur og Trappe, hvad Forholdene i Maribo tyder paa. Her stod Højalteret for Jomfru Maria. Omgangen inde i Kirken har muligt været bestemt alene til Færdsel for Præsterne, for at disse ikke skulde komme i Berøring med Publikum. I Vadstena synes Omgangen at have været paa Gulvet, i Maribo paa Galeriet. Den var ogsaa bestemt til Opstilling af nogle Altere og til Grave for Nonnerne, og disse Grave har været dækkede med særligt glatte og pyntelige Ligsten.

En Sammenligning mellem disse Kirker og Birgittinerkirker i Reval, ved Køln og i Altomünster, viser, at disse sidste i Udseende og Indretning er ganske forskellige fra Birgittes oprindelige, af den største Simpelhed prægede Plan, som har ligget til Grund for de nordiske Kirker.

Kalkmalerierne i Ringsted Kirke. Om disse gav Museumsdirektør Dr. phil. MOLLERUP Oplysninger. I det 16. Aarhundrede er Ringsted Kirke blevet prydet med Billeder af de Konger og Dronninger, som laa begravede i Kirken. Bag disse ret tarvelige Fremstillinger fandt Prof. KORNERUP i 1879 nogle andre højst interessante og langt ældre Kalkmalerier, ligeledes fremstillende Konger og Dronninger, men tillige Helgener. Da Restaureringen af Kirken paabegyndtes i 1899—1900, haabede man, at der maatte gøres yderligere Fund, og Forventningerne skuffedes ikke, idet der er bleven fremdraget betydelige historiske Minder, Kalkmalerier, der fandtes i den store Korshvælvings fire Kapper. Her saas mægtige Figurer af Konger paa Tronstole, Dronninger og Helgener.

Mod Øst fremstilles Guds Moder og Frelseren, mod Vest Hertug Knud Lavard, der i højre Haand holder den trefligede Hertugfane og har Hertugkransen paa Hovedet. Bedst bevaret er et andet Billedet, der forestiller Erik Menveds Moder Dronning Agnes med Scepter og Krone, iført Kaabe bræmmet med Hermelin og siddende paa en Tronstol. Overfor hende er Kong Erik afbildet. Af særlig historisk Betydning er fire mindre Billeder, som fortæller Afsnit af Beretningen om Erik Plovpennings Endeligt. Under den Hvælving, hvor Billederne nu er afdækkede, var det, at man fandt Erik Plovpennings Grav. Malerierne stammer fra det 14. Aarhundrede.

Et nyt Raadhus i Stockholm. I Stockholm paatænkes opført et nyt Raadhus; fra den svenske Teknologforening er der fremkommet Forslag til en Ordning

af Programmet, som i det væsentlige gaar ud paa følgende: Til Konkurrencen indbydes udelukkende svenske Architekter. Konkurrencen skal være dobbelt, d. v. s. en forudgaaende almindelig og en efterfølgende begrænset. Med Hensyn til den almindelige Konkurrence skal der 1) gives de konkurrerende saa stor Frihed som muligt, ogsaa med Overskridelse af Grænserne for Kvarteret »Eldkvarnen«, saa vel m. H. til Bygningens Beliggenhed som Ordningen af de omgivende Trafikaarer og aabne Pladser. 2) Følgende Tegninger forlanges: Situationsplan i 1 : 1000; Planer, Snit og Façader i 1 : 400, en Façade i 1 : 200 samt Perspektiv af Bygningens Ydre. 3) Ingen Præmie uddeles. 4) Forfatterne til indkomne fortjenstfulde Forslag indbydes til den begrænsede Konkurrence. 5) De Forslagstillere, som har faaet Anledning til at konkurrere paany, men som ikke maatte være villige hertil, faar en rimelig Godtgørelse for deres Forslag, og i den udgaaede Konkurrents Sted udses en anden. — M. H. til den begrænsede Konkurrence mærkes: 1) Kun Deltagere i den almindelige Konkurrence indbydes og i et Antal af mindst otte. 2) Bygningens Beliggenhed bestemmes, og Programmet detaileres saa meget som muligt. 3) Samtlige Tegninger forlanges i Maalestoksforhold 1 : 200. 4) De indbudte Deltagere faar hver en Godtgørelse af 1500 Kr. En Præmie paa 3500 Kr. tildeles Forfatteren til det af Dommerne som det bedste betegnede Forslag; desuden fordeles 5000 Kr. blandt de øvrige Deltagere, saaledes som Dommerne finder det tjenligst. — Dommerne skulle være de samme for begge Konkurrencerne og seks i Antal, af hvilke Magistraten vælger 2, den svenske Teknologforenings Afdeling for Husbygningskunst 1 og »Drätselnämdens« (ɔ: Kæmnerkontorets) 1ste Afdeling 3, hvoraf en svensk og en udenlandsk Architekt. I Tilfælde af lige Stemmetal ved et Spørgsmaals Afgørelse bliver den Mening den afgørende, som tiltrædes af Fagmændenes Flertal. De af »Byggnadssamfundet« den 1ste Februar 1887 antagne Konkurrenceregler for Architekter følges.

En »Theaterarchitekt«. Architekt Heinr. Seeling i Berlin har i en forholdsvis kort Aarrække tegnet og opført saamange Theaterbygninger rundt omkring i Tyskland, at vistnok næppe nogen nulevende Architekt med større Ret kan kalde sig Specialist paa dette Omraade. De fleste af disse Arbejder har han erhvervet sig ved Konkurrencer. Han debuterede i Aarene 1884—86 med Stadttheater i Halle, som rummer 1200 Tilskuere. Derefter opførte han i 1890—1892 det lille Stadttheater i Essen, der kun har 700 Siddepladser, og omtrent samtidigt hermed byggede han i Berlin Neue Theater, som har Plads til 900 Tilskuere. I 1894 fremstod under hans Ledelse Rostock Stadttheater, der rummer 1000 Personer og kostede 600,000 Mk. at opføre. Stadttheatret i Bromberg blev i 1896 bygget efter hans Tegninger og kostede 450,000 Mk. Derefter fulgte umiddelbart efter hinanden Theatrene i Frankfurt am Main og i Kiel. Theatret i Frankfurt a. M. er et meget omfangsrigt Anlæg, som er sammenbygget med en Gruppe Beboelseshuse med Kafé, Restauration, Have o. s. v. I Aachen ombyggede han det gamle Stadttheater, der var et Værk af Schinkel. Dette Arbejde, som han fuldførte 1901, vakte almindelig Tilfredshed hos alle Kunstnere og Sagkyndige; omtrent samtidigt hermed forestod han ogsaa

Ombygningen af Hoftheatret i Braunschweig, som kostede ikke mindre end 1,300,000 Mk. Medens dette Arbejde stod paa, udførte han Tegninger til Stadttheatret i Posen og til det fyrstelige Theater i Gera. Sidstnævnte Bygning er fornylig bleven færdig og udmærker sig ved, at den foruden Theater til 1000 Siddepladser tillige indeholder Koncertsal, som rummer 1600 Mennesker; og alt dette blev udført for en Sum af kun 1 Million Mark.

Stadttheatret i Nürnberg har Seeling for Tiden under Opførelse; det vil ligeledes komme til at omfatte en stor Festsalsbygning, som staar i direkte Forbindelse med Theatret og kan benyttes sammen med dette.

Ved Konkurrencen om Stadttheatret i Freiburg vandt Seeling som sædvanlig første Præmie; det var en Bygning med en Tilskuerplads for 1280 Personer, og Omkostningerne ved dens Opførelse er anslaaet til 2,700,000 Mark.

Ved Siden af denne meget betydelige Virksomhed maa Architekten stadig rejse omkring i Tyskland til forskellige Byer, hvor hans Raad og Bistand søges til Afgørelse af vanskelige Theaterspørgsmaal. Ogsaa Udlandet har ved flere Lejligheder draget Fordel af hans enestaaende Sagkundskab, saaledes Sverrig, som forelagde ham det af Architekt F. Lilljequist udarbejdede Forslag til Opførelsen af det kgl. Skuespilhus i Stockholm til Undersøgelse og Bedømmelse.

Nye Arkivbygninger i Tyskland. I Løbet af det sidste Par Aar er der i Tyskland opført to nye Arkivbygninger, det prøjsiske Provinsarkiv i Düsseldorf og det bayerske Kredsarkiv i Speyer. Det første er opført efter Tegninger af Geheimebaurath Thür i Berlin og under Architekt Bongards Ledelse, medens det sidste skyldes Samarbejde mellem Oberbaudirektor Maxon, Oberbaurath Reuter i München og Architekterne Wolf og Bär.

Arkivet i Düsseldorf, der fuldførtes i Sommeren 1901, anses for en Mønsterbygning i praktisk Henseende. Ogsaa i det ydre tilfredsstiller det den æstetiske Fordring, at Façaden ikke maa skjule Bygningens Øjemed og Ruminddeling. Midtepartiet med Arbejdssalens store, statelige Vinduer er stærkt fremhævet, medens begge Fløje flankeres af pyntelige Gavle. Til Façaden er anvendt matrøde, hollandske Teglsten; Dør- og Vinduesindfatninger er af Sandsten.

Kredsarkivet i Speyer ligger frit og højt, i Domparkens umiddelbare Nærhed. Der er ikke sparet paa Grundareal, overalt er der rigelig Adgang for Lys og Luft og rigelig Plads til fremtidige Udvidelser. Af Grundens 7000 Kvadratmeter er de 2000 udlagte til Haveanlæg og smykkede med et Springvand. Der findes paa Grunden tre Bygninger, nærmest Domen en Magasinbygning med Façade mod Syd. Denne er ved en én Etages overdækket Gang forbundet med Forvaltningsbygningen, og yderligere findes en Funktionærbygning. Ved alle tre Bygninger har man søgt at bringe Architekturen i Overensstemmelse med Omgivelserne. Derved har man været nødsaget til at anvende høje Tage, hvilket i Almindelighed er mindre hensigtsmæssigt ved Arkivbygninger. Tagstolen er udført i Jærn. Magasin- og Forvaltningsbygning er overvejende holdte i tidlig Renaissancestil, dog genfinder man i den førstnævnte enkelte gothiske Elementer. Man har i Façaden navnlig betonet de vertikale Linier og har med Flid undgaaet enhver horisontal Inddeling med fremspringende Gesimser og Friser, for

at Vandet overalt kan løbe hurtigt af og al Fugtighed undgaas. De bredt anlagte, tvedelte Vinduer er i Stueetagen overhvælvede af Rundbuer, medens de i de øvre Etager er forsynede med lige Stik. Forvaltningsbygningen har næsten kvadratisk Grundplan og minder med sin brede Portal, der er kronet af højtragende Gavle, med sine Søjlestillinger, »Stab- und Masswerk«, om tyske Renaissancehuse, medens Funktionærboligen nærmest har en villaagtig Karakter. Alle tre Bygningers Façader er beklædte med skinnende, blegrød Sandsten, der skarpt adskiller sig fra den mørkere Sandsten, som er anvendt til Portaler og Vinduesindfatninger.

I Magasinbygningens Indre er alt holdt i lyse Farver, mest hvid Emaillefarve med blaa Indramning. I Forvaltningsbygningen er alle Arbejdsrum i en Meters Højde fra Gulvet beklædte med Træpaneler, der for at virke behageligt for Øjnene er grønmalede. Iøvrigt er Reoler og Skabe rødbejsede med gule Fyldinger.

Begge de nye Arkivbygninger roses for deres praktiske Indretning, og der er ved Reoler, Skabe og Opbevaringsrum anvendt en Mængde praktiske Forbedringer, der i høj Grad lette Oversigten.

Et nyt Raadhus i Dresden. For et Par Aar siden afholdtes der en Konkurrence angaaende Tegninger til et nyt Raadhus i Dresden, men da de indkomne Projekter ikke var tilfredsstillende, hvilede Sagen i nogen Tid. Nu er de tyske Architekter paany indbudte til en Konkurrence, som man haaber vil give et heldigere Resultat. Der er udsat en 1ste Præmie paa 9000 Mk., en 2den Præmie paa 5000 Mk. og to 3die Præmier paa hver 3000 Mk. I Programmet staar anført, at Façaderne mod Gaderne helst skal udføres i Sandsten, medens de mod Gaardene kan være alm. Mursten eller Puds. Gavle og Taarne maa gerne anvendes, men den gotiske Stil er udelukket. Bedømmelsesudvalget bestaar af 15 Personer i forskellige fremragende Stillinger og Embeder, blandt disse er 11 Architekter eller Bygningskyndige.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmøde afholdtes Onsdag den 18. Februar Kl. 8 i Industriforeningen med følgende Dagsorden:

1) Forhandling om Afholdelse af et nordisk Architektmøde i Kjøbenhavn i Slutningen af Juni 1903.

2) Forhandling om, sammen med Dansk Ingeniørforening, at afholde en Udstilling af Architekt- og Ingeniørtegninger i Forbindelse med den tekniske og hygiejniske Kongres i Kjøbenhavn i Juni 1903.

3) Meddelelser fra Formanden.

Tilstede var ca. 40 Medlemmer. Architekt Levy var Dirigent.

ad 1. Formanden (Axel Berg) meddelte, at et Møde som det nu paatænkte mellem nordiske Architekter allerede var bleven planlagt ved den vellykkede Architektsammenkomst, som fandt Sted i Jönköping den 6te, 7de og 8de Juli

1901*). De danske Architekter, som havde været Deltagere i dette Møde, følte stærk Trang til at se de svenske og norske Kolleger som Gæster her i Kjøbenhavn, og selv om den til Sommer berammede tekniske og hygiejniske Kongres mulig vilde kalde en Del af disse herned, vilde den Stemning og det Præg, man ønskede over Architektmødet, næppe kunne opnaas, undtagen netop naar Deltagerne var kommen sammen i dette bestemte Øjemed.

Arne-Petersen fremhævede det ønskelige i, at et saadant Møde, naar det skulde holdes iaar, da maatte finde Sted i Tilknytning til den tekniske og hygiejniske Kongres, som vil blive afholdt her i Byen i Dagene fra 24. til 27. Juni. For Architekterne havde denne Kongres en meget stor Interesse, og forhaabentlig vilde Standen blive talrigt repræsenteret ved den. Vilde man nu afholde et nyt Architektmøde nogen Tid efter, kunde Deltagelsen i begge Møder let svækkes derved, hvorimod man efter hans Mening meget godt kunde afholde Architektmødet sammen med Kongressen. Han henstillede til det Udvalg, som formentlig vilde blive nedsat til Ordning af Architektmødet, at søge Forbindelse og eventuelt Samarbejde med Kongressens Forretningsudvalg.

Eugen Jørgensen anbefalede Foreningens Medlemmer at deltage talrigt i Kongressen for derigennem at vise deres Interesse for tekniske og hygiejniske Spørgsmaal.

Det vedtoges dernæst at afholde et nordisk Architektmøde i Kjøbenhavn i Juni 1903 og at søge det afholdt i Dagene umiddelbart efter den tekniske og hygiejniske Kongres.

Til Udvalg for Ordningen af Mødet valgtes: Professor Hans J. Holm og Architekterne H. Kampmann, L. Clausen, Lauritzen og Rosen.

ad 2. Der forelaa en Skrivelse fra Komiteen for den tekniske og hygiejniske Kongres i Sommeren 1903, hvori Akademisk Architektforening opfordres til, sammen med Dansk Ingeniørforening at afholde en Udstilling af Architekt- og Ingeniørtegninger i Forbindelse med Kongressen.

Efter nogen Diskussion vedtoges det at svare Komiteen, at Akademisk Architektforening er villig til at medvirke ved en Udstilling som den omhandlede.

Som Foreningens Delegerede valgtes: Architekterne H. Wenck, K. Varming og Sylvius Knutzen.

ad 3. Formanden bragte Meddelelse om:

a. Konkurrencen om Tegninger til en Klub- og Theaterbygning i Randers.
b. Foreningen har gennem Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet modtaget en Portion af 150 Kr. af Brødrene Sørensens Legat.
c. Der føres Forhandlinger med Ministeriet om at opnaa kgl. Konfirmation paa Statuter for Foreningens Understøttelsesfond.

Architekt Sylvius Knutzen havde udstillet en meget smuk og righoldig Samling Rejsestudier, saavel Tegninger som Akvareller og Oliebilleder; den blev beset med megen Interesse og vakte udelt Beundring blandt de tilstedeværende.

*) Se Medd. fra Akad. Architektforening, Bd. III, Pag. 265.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 6. MARTS 1903
5. AARGANG № 23

DE PRÆMIEREDE BYGNINGER.

Som kort omtalt i sidste Nr. af »Architekten« fik Konkurrencen om de af Kommunalbestyrelsen udsatte Præmier à 1000 Kr. for kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender det Resultat, at Architekterne VILH. FISCHER og EMIL JØRGENSEN hver erholdt Præmie, henholdsvis for en Forretningsbygning (Hotel Bristol) og for en Beboelsesejendom med mindre Lejligheder (Schioldanns Stiftelse).

HOTEL BRISTOL. ARCHITEKT VILH. FISCHER.

HOTEL BRISTOL.

Hotel Bristol, den bekendte Bygning ved Raadshuspladsen mellem Frederiksberggade og Vestergade, er opført af Tømmermester Hans Nielsen, som efter en afholdt Konkurrence (se »Medd. fra Akad. Architektforening«, III, Nr. 21—22) overdrog Tegningernes Udarbejdelse til Architekt Vilh. Fischer. Bygningen, som paa Grund af sin Beliggenhed stiller særligt Krav til en kunstnerisk Behandling, bidrager i ikke uvæsentlig Grad til at give Raadhuspladsen dens Præg. Den er opført af røde, haandstrøgne Sten, med Baand, Afdækninger, Vinduesindfatninger o. s. v. af kunstig Sandsten. I Stueetagens Højde er Façaden opført af kløvet Granit. Taarntaget, Ryttere, Render og Nedløbsrør er af Kobber, Taget er dækket af sorte, glaserede Teglsten. Etageadskillelserne er udførte brandfri med Staalbjælker og Moniérværk; Trapperne er af Sten med Jærnrækværk. Fra Hotellets Hovedindgang paa Raadhuspladsen kommer man ind i en 8 Alen høj Forhal med Portierplads og Telefonomstilling. I Baggrunden fører en Elevator og Trappe op i Bygningen. Restaurationen i Stueetagen indtager et Fladerum paa ca. 1000 Kv.-Alen. Lokalerne har her en Højde af $7^1/_4$ Alen, og Væggene er i 3 Alens Højde beklædte med Panel af Cypres og Teak, hvorover Vægfladen er forsynet med Ornamenter i Stuk. Paa 1ste Sal findes Selskabslokaler og Hotellets Spisesal med tilhørende Rygeværelse og Saloner, medens de øvrige Etager indtages af Hotelværelser.

Af de Haandværkere, som har været beskæftigede ved Bygningens Opførelse, skal nævnes: Murmester N. O. Mynster, Tømmermester H. P. Nielsen, Jensen & Schumacher (Moniérarbejdet), Blikkenslager og Kobberdækker L. Hannibal, Smedemestrene J. P. Chr. Jensen & Sønner, Glarmester Chr. Morville samt Malermestrene Møllmann & Co.; Snedkerarbejdet er leveret af De forenede Bygningssnedkerier (Steenberg), og Firmaet Ludvigsen & Hermann har besørget Installationen af Vandklosetter, Ludvig Lund har udført Elektricitetsanlæget og Thorbrøgger & Co. Varmeværket; Stenhuggerarbejdet er leveret dels fra Wienbergs Stenhuggerier dels fra Carl Scheller og Linoleum fra Em. Meyer, medens Hans Chr. Berg har udført Gibser- og Stukkatørarbejdet og Fabriken »Titan« Elevatoranlæget; Møblerne er leverede af Brødrene Plum, Tæpper og Gardiner af Ferd. Larsen og disses Montering af Erik P. Christensen; Gardin- og Tæppebroderier er udført af Permin, og Lamper er leverede af H. V. Christensen.

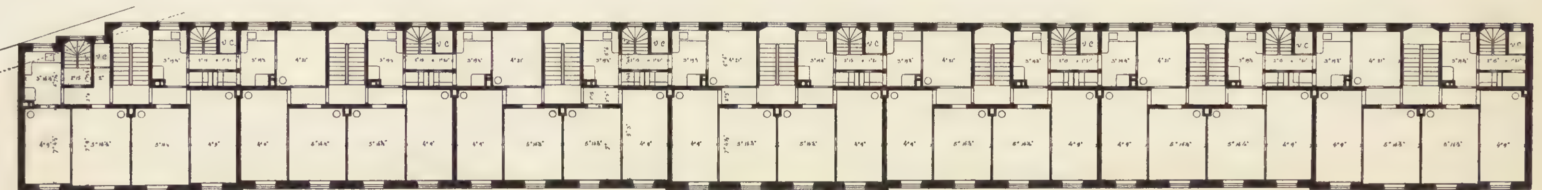

SCHIOLDANNS STIFTELSE.

Schioldanns Stiftelse er beliggende paa en Grund i Nærheden af Nørrebros Station ved Sammenskæringen af Hørsholmsgade og Kronborggade, der danner en meget spids Vinkel til hinanden. Grundens Areal er 5400 Kv.-Alen, hvoraf 3150 Kv.-Alen er bebygget.

Stiftelsen bestaar foruden af den her viste Hovedbygning, der har Façade mod Hørsholmsgade og indeholder 29 Stkr. 3-Værelsers Lejligheder og 41 Stkr. 2-Værelsers Lejligheder samt Stiftelsens Kontor, tillige af en Anneksbygning mod Kronborggade, indeholdende 10 Stkr. 3-Værelsers Lejligheder og 15 Stkr. 2-Værelsers Lejligheder samt 5 Butiker, ialt altsaa 100 Lejligheder. Opvarmningen

SCHIOLDANNS STIFTELSE.

ARCHITEKT EMIL JØRGENSEN.

foregaar fra et Varmtvands-Centralvarmeværk i Bygningen mod Hørsholmsgade, og der er overalt anvendt Vandklosetter.

Af de forskellige Arbejder ved Bygningen har HANS & JØRGEN LARSEN udført Stenhuggerarbejdet, G. B. SCHIOLDANN Murerarbejdet samt Dræning og Kloakanlæg, J. MARTIN PETERSEN og J. JESPERSEN Tømrerarbejdet, HANS A. HOLM & SØN og P. RASMUSSEN Snedkerarbejdet, TH. DREYER & Co. Blikkenslagerarbejdet, OLUF SCHÆBEL og EDV. VERMEHRENS EFTF. Smedearbejdet, medens Varmeværket er leveret af Aktieselskabet Recks Opvarmnings-Co.; Malerarbejdet er udført af JOH. N. SCHRØDER, Glarmesterarbejdet af CHR. MORVILLE, og Brødrene THØFNER har besørget Indlægningen af Gas og Vand samt Vandklosetanlæget.

DEN NORDISKE TEKNISKE OG HYGIEJNISKE KONGRES 1903.

Under Teknikermødet i Stockholm 1897 og under Naturforskermødet samme Steds i 1898 udtaltes fra flere Sider Ønsket om, at tekniske og hygiejniske Møder i en ikke for fjern Fremtid kunde blive afholdte i en anden af de nordiske Hovedstæder. At periodisk tilbagevendende Møder af denne Art vil gøre Gavn og være af megen Betydning for Samvirkningen mellem de nordiske Riger, er uomtvisteligt, og i Danmark har man i de forløbne Aar ønsket at kunne virkeliggøre Tanken om i Kjøbenhavn at afholde et nordisk Møde, der kunde samle alle, som interesserer sig for Teknik og Hygiejne.

Tidspunktet for et saadant Møde vil være meget heldigt i 1903, da store tekniske og hygiejniske Arbejder netop nu har fundet deres Afslutning.

Paa et Møde i »Dansk Ingeniørforening« og paa et andet Møde mellem en Kreds af Hygiejnikere har man derefter besluttet at afholde en nordisk teknisk og hygiejnisk Kongres i Kjøbenhavn i Sommeren 1903.

Den paa de nævnte Møder valgte Komite for Kongressens Planlæggelse og Ledelse udsender nu en Indbydelse til alle Teknikere og Hygiejnikere (Architekter, Industridrivende, Ingeniører, Læger, Veterinærer og Medlemmer af Kommunalbestyrelser, Bygnings- og Sundhedskommissioner) i Danmark, Finland, Norge og Sverig. Adgang har endvidere andre, der efter Komiteens Skøn kan have Interesse af de behandlede Emner.

Kongressen vil finde Sted i Dagene fra Onsdag den 24. Juni til Lørdag den 27. Juni, begge Dage inklusive, og Adgangen betales med 20 Kr. for Deltagere og 10 Kr. for ledsagende Damer.

Under Kongressen vil der hovedsagelig blive lagt Vægt paa Forevisning af tekniske og hygiejniske Anlæg og Institutioner med tilhørende korte instruktoriske Foredrag, medens Foredrag og Diskussioner i øvrigt søges begrænset til væsentligst at angaa Emner, der har stor og almindelig Interesse, og som kan ventes belyste fra de forskellige Nationers Side.

Til Kongressen vil der eventuelt blive knyttet mindre Udstillinger, f. Eks. af Architekt- og Ingeniørtegninger, Materiel henhørende under teknisk Hygiejne m. m., samt fælles Udflugter og festlige Sammenkomster.

Kongressen vil omfatte 12 Sektioner, hvis Natur fremgaar af et udarbejdet foreløbigt Program. Videre Forslag til Diskussionsemner, Foredrag og Forevisninger maa indsendes senest 15. April til Komiteen, der efter Samraad med Repræsentanterne for de andre nordiske Lande muligt maa forbeholde sig at gøre et passende Udvalg.

Senere vil fremkomme det endelige og mere detaillerede Program for Kongressen med Oplysning om:

Tid og Sted for Forevisninger, Møder, Udflugter, Festligheder m. m., Tidsfristen for Anmeldelse af Deltagelse, Oversigt over Forhandlingsemner, Fortegnelse over Etablissementer, der kunne beses under Kongressen, samt i øvrigt, hvad der kan være af Interesse for Deltagerne.

Kongressens Kontor er indtil videre: Amaliegade 38, Kjøbenhavn K.

Paa de 4 Mødedage tænkes i det væsentlige Tiden fra Kl. 9—12 Fm. anvendt til Forhandlinger og Eftermiddagen til Forevisninger og Udflugter.

Under Kongressen vil der hver Dag Kl. 12—1 være arrangeret Frokost i Tivoli. To af Mødedagene paatænkes større Festligheder fælles for alle Deltagere, en Dag vil der være selskabelig Sammenkomst inden for Sektionerne, og en Dag er reserveret til Sammenkomster af mere privat Karakter. De planlagte Udflugter vil føre Deltagerne til Sjællands skønneste Egne. Besøget paa Frederiksborg, Fredensborg, Helsingør forventes afsluttet ved en Festmiddag paa Marienlyst.

Kongressen har Anledning til at vente den største Imødekommenhed fra Staten, Kjøbenhavns og Frederiksberg Kommuner, lige som den imødeses med Interesse af de Institutioner og alle private, til hvilke man har henvendt sig i Anledning af Forevisninger etc.

Kongressens Præsident er Kjøbenhavns Overpræsident V. Oldenburg, dens Vicepræsidenter er for den tekniske Afdelings Vedkommende Generaldirektør G. C. C. Ambt og for den hygiejniske Afdeling Etatsraad, Stadslæge E. M. Hoff. Generalsekretær er Ingeniørkaptajn A. G. V. Petersen.

Foruden Fællesmøder vil Kongressen som ovenfor nævnt komme til at omfatte 12 Sektioner efter følgende Inddeling:

I. Sektion for Vand-, Vej-, Jærnbane- og Brobygning.
II. — » mekanisk Industri, derunder Skibsbygning.
III. — » Elektroteknik.
IV. — » Husbygningsteknik.
V. — » Opvarmnings- og Ventilationsteknik.
VI. — » kemisk Industri (herunder Bjærgværksdrift, Udvinding og Behandling af Jord- og Stenarter samt Tørv).
VII. — » Byhygiejne.
VIII. — » Tilvirkning af og Kontrol med Levnedsmidler (herunder Produktion, Behandling af, Kontrol med og Undersøgelse af Levnedsmidler).
IX. — » Hospitalsvæsen, Sanatorier etc.
X. — » Skolehygiejne.
XI. — » Bolighygiejne, Fabrikshygiejne etc.
XII. — » Militærhygiejne og Sygetransport.

Fra dansk Side er saavel den samlede Bestyrelse som de enkelte Sektionsbestyrelser valgt, men disse vil senere blive supplerede efter Forslag fra finsk, norsk og svensk Side.

I Sektionen for Husbygningsteknik bestaar den danske Bestyrelse af følgende: Stadsarchitekt, Professor L. FENGER, Formand; Architekt AXEL BERG og Ingeniørkaptajn T. GRUT, Viceformænd, og Architekt EUGEN JØRGENSEN, Sekretær.

Kongressens Forretningsudvalg bestaar af: Generaldirektør G. C. C. AMBT, Kredslæge K. CARØE, Etatsraad, Stadslæge E. M. HOFF, Folkethingsmand, Borgmester J. JENSEN, Direktør FR. JOHANNSEN, Direktør J. F. MEYER, Havnebygmester H. C. V. MØLLER, Overpræsident V. OLDENBURG, Architekt K. ARNE-PETERSEN, Ingeniørkaptajn A. G. V. PETERSEN, Professor, Dr. med. H. P. ØRUM.

TEKNISKE MEDDELELSER.

En nem Prøve for Portlandcement angives af »Kalk-, Gyps- und Chamotte-Zeitung«. Man lægger en Glasplade paa et Bord, kommer lidt af den Cement, som man vil prøve, i et lille Vinglas, tilsætter Vand og rører rundt til Blandingen danner en ikke for flydende Masse. Saa ryster man Indholdet forsigtigt ud paa Glaspladen og slaar et Par Slag i Bordet, for at faa Prøven til at sætte sig fast til Glaspladen. Herved vil Prøven ud mod Periferien faa skarpe Rande. Man lader dernæst Prøven staa paa et roligt Sted, hvor det ikke trækker, og hvor der ikke er for stærkt Lys, og efter 3—4 Døgns Forløb tages den af Glasset. Er Randene stadigt skarpe, er Cementen god, er de skærende, er den fortrinlig. Naar de derimod er skøre, er Cementen mindre god, og er Randene helt udviskede, kan den slet ikke bruges. Hvis Cementen er langsomt hærdende, maa man daglig fugte Prøven med et Par Draaber Vand, for at faa et paalideligt Resultat. Man vil paa denne Maade som oftest kunne danne sig et godt Skøn over Cementens Anvendelighed.

En Forlængelse af en høj Skorstens Fundament er for nylig udført af et Firma SULCE & SCHRÖDER i Hannover. Det drejede sig om en for 12 Aar siden bygget Skorsten, der stod paa et 3,50 Meter dybt Fundament, og som med et nederste Gennemsnit af 2,50 Meter ragede 33 Meter i Vejret. Paa samme Grundareal skulde opføres en Nybygning, og man vilde gerne bevare Skorstenen, men da den projekterede Nybygning paa Grund af den dyre Byggeplads fordrede den stærkest mulige Udnyttelse af Grunden, viste det sig nødvendigt at føre Kælderne ned i en Dybde af 5 Meter. Herved vilde Skorstenen ikke faa tilstrækkeligt dybt Fundament, og for at bevare Skorstenen maatte dennes Fundament forlænges nedad med 1,60 Meter. Skorstenens Bygmester vilde ikke indlade sig paa det nævnte Arbejde, men det hannoveranske Firma paatog sig det, foretog de nødvendige Afstivninger af Skorstenen og de omgivende ældre Bygninger og murede Fundamentet stykkevis ned i den ønskede Dybde.

En Muremaskine er for kort Tid siden opfunden i Kanada. Den nye Maskine, der ad mekanisk Vej skal erstatte det Arbejde, Mureren har ved Opmuring, kan — naar den betjenes af to Mænd og en Dreng — pr. Time lægge 4—600 Sten, d. v. s. udrette 6—7 dygtige Mursvendes Arbejde. Afbrydelser i Muren ved Udsparing af Dør- og Vinduesaabninger medfører kun en ringe Formindskelse af Maskinens Præstationsevne. Maskinen kan anvendes til Fremstilling af glatte Mure af enhver Art, Façader, Brandmure, Havemure etc.

Da Murstenene af Maskinen anbringes paa hverandre under Udfoldelsen af et stærkt Tryk, bliver de ved Maskinhjælp fremstillede Mure langt stærkere og fastere end de haandmurede. Maskinerne skal ikke være særligt kostbare; deres Betjening kan udføres af Folk med et Par Ugers Uddannelse.

Planen er ægte amerikansk. Der synes dog, trods al rosende Omtale, ikke at være megen Fare for, at den skal kunne vinde Fodfæste og fortrænge Haandværkernes Arbejde.

FORSKELLIGT.

Borgerrepræsentationen og Kunsten. Paa Øresundshospitalet har en Udvidelse længe været tiltrængt, og blandt de Bygningsarbejder, som ønskes, hører ogsaa en Administrationsbygning. Inden for det Udvalg, som af Borgerrepræsentationen er nedsat i Anledning af Hospitalets Udvidelse, hersker der Utilfredshed med den projekterede Administrationsbygnings Ydre, og da Udvalget har ønsket en højere og mere anselig Bygning med dekorativt Præg, har det bevæget Magistraten, der jo ellers er meget økonomisk anlagt, til at lade udarbejde nye Tegninger til denne Bygning. Den vil blandt andet ud mod Gaden blive prydet med et af Billedhugger H. Chr. Petersen udført Relief, forestillende Ydun med Æblet, og i Betragtning af denne kunstneriske Udsmykning finder Udvalget de 210,000 Kr., som Administrationsbygningen vil komme til at andrage, ret rimelige.

Den 11. internationale Kongres for Hygiejne og Demografi vil blive afholdt i Brüssel i Dagene fra den 2. til den 8. September 1903 under Forsæde af Generaldirektør i det belgiske Landbrugsministerium E. Béco. Af de i Kongressens forskellige Sektioner forberedte Forhandlingsemner skal anføres: De sidste tyve Aars Fremskridt paa Opvarmningens og Ventilationens Omraade; Almindelige hygiejniske Regler for indvendigt Udstyr og Luftfornyelse i Beboelseshuse; Offentlige Foranstaltninger — direkte og indirekte — til Opførelsen af sunde Arbejderboliger; Offentlige Foranstaltninger til Sikring af de hygiejniske Forhold i Lejeboliger for Smaafolk; Tilsyn fra det offentliges Side med saadanne Boliger; Boligdesinfektion.

Paa den internationale Udstilling af dekorativ Kunst i Turin i forrige Aar var det den hollandske Afdeling, der opnaaede det største pekuniære Udbytte, idet Salget derfra gik op til den tredobbelte Værdi af Udstillingsgenstandene. Mindre, men meget dyrt, solgte Skotland; ogsaa nogle Interiører i den tyske og østerrigske Sektion blev afhændede. — Udstillingens samlede Indtægter beløb sig til

1,989,813 Lire mod en Udgift af 1,597,248 Lire, saa at der blev et Overskud af 392,565 Lire, et sikkert overordentligt gunstigt finansielt Resultat.

❦

Monumenter. I Paris skal rejses et Monument for Zola; der har i den Anledning været offentlig Konkurrence blandt Kunstnerne, og Billedhuggeren Alexander Charpentier, som blev den sejrende, har faaet Udførelsen overdraget.

I Budapest vil man opføre et Kossuth-Mindesmærke, og Midlerne hertil, ca. 800,000 Kr., er allerede tilvejebragte.

I Wien er det bleven vedtaget af den derværende Ingeniør- og Architektforening at rejse et Monument for Architekten Ferstel.

❦

I Haag paatænkes det at afholde en international Udstilling af dekorativ Kunst i 1904.

❦

Udstilling af Kunstindustri. I Tidsskriftet »Werkstatt der Kunst« (München) findes der et Forslag, der er vel værd at lægge Mærke til, og som gaar ud paa at anvende almindelige Lejehuse til Udstilling af Kunstindustri (anvendt Kunst) og saaledes inden for Rammerne af almindelige Lejligheder, beregnede til Udlejning, fremvise kunstnerisk indrettede Familiebeboelser, i hvilke alle Frembringelser af Kunsthaandværk, harmonisk forenede og afpassede efter Familielivets Krav, fordelagtigst kunne komme til deres Ret. Afset fra, at en paa den Maade indrettet Udstilling af Familieboliger uden Tvivl vilde vinde den største Interesse hos alle, som er henviste til at bo til Leje, og at paa denne Maade de moderne Bestræbelser for at smelte Kunst og Haandværk sammen vilde kunne trænge ud i videre Kredse og hjælpe dem til kunstnerisk Følelse og Nydelse, vilde ogsaa væsentlige praktiske Fordele kunne forbindes dermed. Først og fremmest vilde de som oftest meget store Byggeomkostninger for de i Reglen kun til kort Varighed bestemte Udstillingsbygninger falde bort og indskrænkes til de langt ringere Udgifter til Leje og eventuelt mindre Ombygninger. I alle større Byer vilde der dernæst maaske ogsaa kunne findes Bygmestre, der paa egen Bekostning opførte Lejehuse og afpassede disses indre som ydre Udstyrelse efter vedkommende Udstillingskomites Ønsker.

❦

Udstilling af Kvindeklæder. Til Nutidens Bestræbelser for at smelte Ide og Virkelighed, Kunst og Haandværk, sammen, er nu ogsaa kommet den Opgave at reformere Kvindernes Dragt og paa Tvers af Modens ofte smagløse Luner give den et kunstnerisk Snit. Paa Foranstaltning af Professor Paul Schultze-Naumburg (kendt af »Architekten«s Læsere ved sine Afhandlinger om »Gammelt og Nyt« i Bygningskunst og i Havekunst) har der fra 1. til 15. Oktober 1902 været afholdt en Udstilling af nye Kvindedragter i Hohenzollern-Kunstgewerbehaus i Berlin under saa stor Tilstrømning af Publikum og med saadan Tilslutning i Pressen, at det er blevet bestemt at indrette en permanent Udstilling af kunstnerisk udførte Kvindeklæder i nævnte Bygnings Lokaler.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 13. MARTS 1903
5. AARGANG № 24

STRÆNDER KIRKEGAARD. EFT. FOT. AF JOHS. KLEIN.

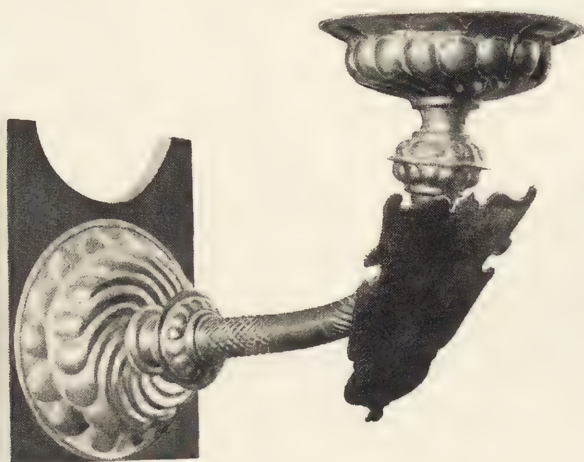
FÆRØSKE BYGDEKIRKER.

AF DANIEL BRUUN.

II.

Skønt Kirken i Thorshavn egentlig ikke kan henregnes til Bygdekirkerne, skal vi dog omtale den for en Fuldstændigheds Skyld. Den er af Træ, opført 1789 og restaureret 1866 samt forsynet med et lille Spir. Dens Ydre gør et ret anseligt Indtryk. Den er i Retning af indre Udstyr ganske naturligt bedre stillet end de andre Færøkirker. Den har ifølge TRAP bl. a. et Orgel, der er

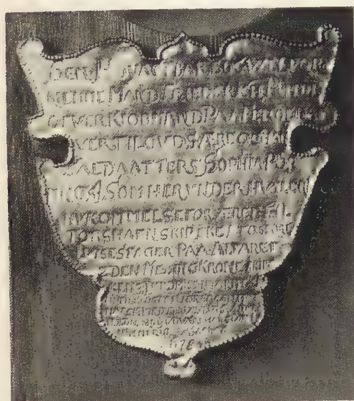
skænket i 1824 af Dronning Marie, endvidere to Messing Lysekroner, hvoraf den ene er skænket 1673 af den Gabelske Overkøbmand Frederik Pøpping, den anden 1757 af Landfoged Jørgen Frantz Hammershaimb; endvidere et Kirkeuhr og 3 Klokker.

THORSHAVN KIRKE.
LAMPET.

Pøpping har iøvrigt skænket flere Ting til Kirken, saaledes som følgende Indskrift paa en Lampet-Plade viser:

»Den hoyactbare og welfornemme Mand Friederich Pøpping Ofver Kiøbmand paa Ferøe hafver til Guds Ære og hans Sal. Daatters Sophia Pøppings som herunder hviler (i) Hukommelse foræret til Torshafns Kirche 1' To store Luisestager paa Altaret 2' den Messing Krone i Kircken 3' dend Missingarm oc 1 liden Klocke i Tor(n)et 4' en half Marck Jord til Woxluis Underholdning Gud være hans Løn i Himmerig. Anno 1678«.

THORSHAVN KIRKE.
SKJOLD HØRENDE TIL LAMPETTEN.

Foruden disse Genstande findes et smukt Krucifiks med følgende Indskrift:

»For æret
Gud til Ære
Færø Kirke til Sirat
af Jacob Ziske
1713«.

Endvidere findes der to Alterstager fra Rokokotiden, som ligeledes er skænkede til Kirken.

Kalk, Disk og Hostie er forærede i 1710 af Provst Mag. Christian Jensson og Anna Sophie Weihe, en sølvbeslaaet Bønnebog er

givet af Commandeur Carsten Pouffelsen og hans 6 Søfolk, formodenlig i Anledning af deres Redning.

I Kirken findes to Ligstene, en med et gothisk Kors, om hvilken man har paastaaet, at det var Lucas Debes', — den har dog ingensomhelst Indskrift, — samt en anden over Præsten Hans Rasmussen † 1651.

Altertavlen er skænket af Frederik VI i Stedet for en gammel fra 1647. Den forestiller Nedtagelsen af Korset.

Endelig skal anføres, at samtlige Bygdekirker paa Færøerne har *Klokker*, der som Regel hænger i et lille Taarn med Spir, dækkede for Vejrliget af dettes Bræddevægge. De er sjældent ret gamle.

THORSHAVN KIRKE.
KRUCIFIKS.

THORSHAVN KIRKE.
ALTERSTAGE.

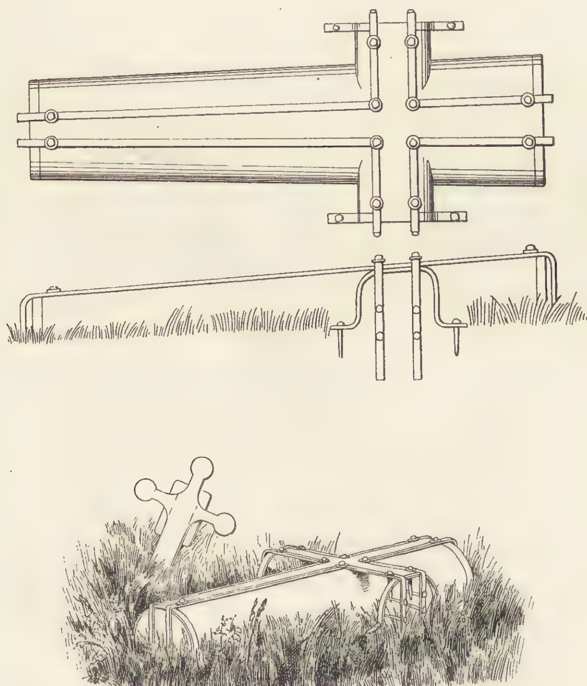
Kirkegaardene paa Færøerne er i Sammenligning med dem, vi er vante til at se herhjemme, meget tarvelige; græsgroede Tuer, hvorover Vinden har frit Spillerum, er som Regel alt, hvad man øjner. I Thorshavn og enkelte af Bygderne ved de større Handelspladser træffer man Mindestene og Kors, som her i Danmark; men i mere afsides liggende Bygder er der intet, som fortæller Beskueren, hvem der hviler i Gravene. Ofte er disse dog forsynede med smaa Stokke eller Pløkke, i hvilke der er indridset et lille Kors og et Nummer (Fuglefjord, Nordre Gøte, Strænder o. s. v.).

I gamle Dage var det oftest kun Præste-, Købmands- og Embedsmandsfamilier el. lign., over hvilke der blev lagt Ligsten eller hvis Grave blev prydede med Kors; men kun ganske faa af disse er bevarede.

Paa Kvalbø Kirkegaard ligger f. Eks. en Ligsten fra 1661 over:

»Ærlig, dydrig och gudfrygtig Matrone s. Karen Christensdatter, H. Jacobs, som døde i Barselseng Anno 1660 d. 8. Apriliis i sin Alders 32 Aar. Gud gifue hende en glædelig Opstandelse oc det ævige Lif. Amen.
Bekostet af Jacob Christensen Anno 1661.«

Paa Vidarejde Kirkegaard findes et særegent gammelt Gravtræ, der er korsformet og forsynet med et Jærnstel. Træet har været anbragt liggende paa

LIGTRÆ PAA VIDAREJDE OG KORS PAA KVALVIG KIRKEGAARD.
TEGN. AF JOHS. KLEIN.

Graven og er rimeligvis dannet af et Stykke Drivtømmer, Mastetræ eller lignende. Paa Kvalvig Kirkegaard ses Gravkors af Træ af en Art, der er ret almindelig paa Færøerne.

Det er vældige Afstande, som skiller Præsterne indbyrdes og fra deres egne Kirkesogne. Der er derfor heller ikke Tale om regelmæssigt at forrette Gudstjeneste i Kirkerne, hverken hver, hveranden, ja ikke engang hver tredie, fjerde Søndag om Aaret. Kan Sognefolkene faa Præstens Besøg 6 til 8 Gange om Aaret i hver Kirke, maa de være glade, og saa kommer det alligevel an paa, om Vejret vil tillade det. Lange er de Rejser, Præsterne maa foretage i Baad under alskens Farer, vanskelige og anstrengende er Fjældturene, de maa vandre fra Bygd til Bygd i al Slags Vejr, hvad enten Stormen suser, Taagen ruller hen over Fjældene og Brændingen sprøjter højt til Fjælds eller Strømmen sætter paa

i Sundene; men man maa give de Færø-Præster den Ros, at de som Regel har forrettet deres brydsomme Gerning med stor Opofrelse, Ihærdighed og Pligtfølelse. Dertil har de øvet en mægtig Indflydelse paa Befolkningen i aandelige og materielle Forhold. Selv om i gamle Dage en enkelt har haft Ord for at ville holde Indbyggerne i aandelig Ave ved at lade dem tro paa Spøgeri og overnaturlige Væseners Indgriben i deres Tilværelse, er de Dage forbi nu.

Færøerne er fra ældre Tid inddelte i 7 Præstegæld, hver med fra 5 til 7 Sogne.

Præstegældene falder sammen med Syslerne undtagen for Strømøs Vedkommende, der er delt i Nord- og Syd-Strømøs Præstegæld. Ialt er der 7 Præster

PARAT TIL AFGANG. EFT. FOT. AF JOHS. KLEIN.

til 41 Kirker. Man forstaar derfor, at Præsterne ikke ofte kan komme til deres Kirker. Men naar dette sker, prædikes, forrettes Altergang, døbes, begraves, vies, kort sagt, forrettes al forefaldende Præstegerning. Man forstaar, at Præsten under disse Forhold som oftest ventes med Længsel og at en ufrivillig Bortebliven paa Grund af daarligt Vejr kan berede bitre Skuffelser.

I nogle Præstegæld foretager Præsten om Sommeren Omrejser fra Bygd til Bygd, fra Ø til Ø, for at forrette Præstegerning. Hverdagene maa da tages til Hjælp, saa man stundom kan høre Klokkerne ringe til Gudstjeneste paa en saadan Dag.

For nu at bøde lidt paa de uheldige Forhold, er der ved hver Kirke to Værger, ansete Folk, som er Præstens Medhjælpere, og hos hvilke han vekselvis tager til Huse, naar han kommer paa Stedet. De oppebærer herfor en ringe Løn. Den ene af dem er Klokker, den anden Degn.

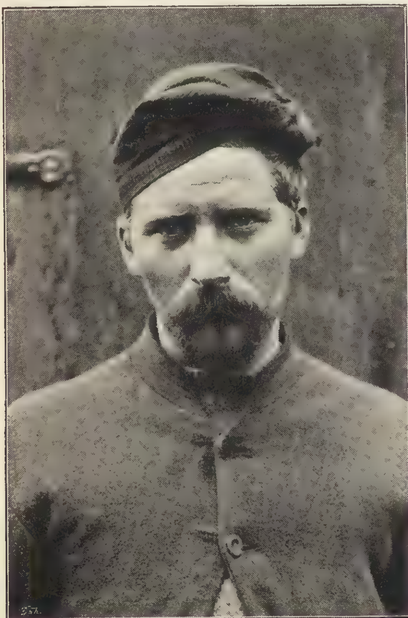
Paa de Søndage, da Præsten ikke kommer til Kirken, forretter sidstnævnte Messefaldstjeneste og læser en Prædiken op.

Paa Store Dimon, den stejle, ofte i Maaneder utilgængelige Ø, der er Hjemsted for Tusinder af Søfugle og paa hvilken der ligger en Kongsgaard flere hundrede Fod over Havet, kommer der kun Præst en eller to Gange om Aaret, og Bonden forretter her selv Præstegerningen i den lille Miniatur-Kirke med Græstørvsvæggene, hvilken er den mindste Kirke paa Øerne. Dens Længde er 10 Skridt og Bredden 5 Skridt udvendig, de tykke Mure iberegnet.

PRÆSTEBAADEN HALES UD. EFT. FOT. AF MAG. SCIENT. F. BØRGESEN

Derfor hænder det, naar Præsten endelig kommer til slige afsides beliggende Steder, at der er fuldt op at bestille for ham — dog kun sjældent saa meget, som den Gang en Præst, ifølge RØNNE, kunde skrive:

FÆRING. EFT. FOT. AF JOHS. KLEIN.

»Idag confirmeret Pigen N. N. og annammet hende til Skrifte og Guds Bord, hvorefter jeg kopulerede hende til velagtede Ungkarl N. N. Siden døbte jeg sammes Barn, hvorhos hun holdt sin Kirkegang.«

Alt gaar gammeldags til i Kirkerne paa Færøerne. Mange Steder benytter man endnu Kingos Salmebog, og hver synger saa stundom Salmen paa sin Melodi.

Andre Steder er Menighedssangen god, takket være den vaagnende Sans herfor.

Til flere af Kirkerne er der endelig anskaffet Haandorgeler, som betjenes af en Mand eller Kvinde paa Stedet.

Den færøske Folkekarakter er som Regel præget af dyb Religiøsitet. Befolkningens farefulde Erhverv paa Havet og i Fjældene selv ved Vintertid er vel egnet til at nære dens Religiøsitet, ligesom Naturen i det hele taget har sat sit alvorsfulde Stempel paa den.

Religion har stedse været Folkets Trøst i Nød og Trang.

I Hjemmene holdes ofte Husandagt om Aftenen, og om Søndagen efter Kirketjenesten samler Husbonden atter sin Husstand i samme Anledning.

Da hviler alt Arbejde, da er der Fred over Land og By, selv om Stormen tuder og Brændingen bruser udenfor.

Glæderne er kun faa; men stundom fornøjer man sig dog ret af Hjertens Lyst, navnlig ved store Højtideligheder, som Bryllup o. l.

Bryllupperne var i gamle Dage, efter Svabos Beretning, ganske anderledes storstilede end nu til Dags.

60 til 80 Gæster var intet Særsyn, og et Bryllup varede i 2 Dage i det mindste. Der slagtedes stundom 1 à 2 Okser, foruden Faar og Gæs, og man drak ofte $^1/_2$ til 1 Tønde Brændevin, ligesom man sørgede for at forskaffe sig Vin og godt Øl fra Kjøbenhavn.

FÆRØPIGE I FESTDRAGT. EFT. FOT. AF JOHS. KLEIN.

Til at indbyde Folk og i det hele forestaa Anretningen havde man særlige Følgesvende.

Den Dag, Brylluppet skulde staa, indfandt Gæsterne sig i det ved Bedemanden bestemte Hus, hvor de beværtedes. Naar Kirkeklokkerne begyndte at kime, gik Brudetoget til Kirken i følgende Orden: forrest Brudgommen ledsaget af de indbudne Mænd. Saasnart de var komne til Kirken, gik der Bud til Bruden og hendes Følge, som havde forsamlet sig i et andet Hus. Forrest gik Brudepigerne, Par om Par, ofte 12 til 15 saadanne i Følge, saaledes at de fornemste eller nærmest beslægtede gik Bruden nærmest. At være det første Par ansaas for en Slags Skam. Efter Brudepigerne fulgte Bruden, der ledsagedes af 2 Ungkarle, en under hver Arm. De fulgte hende ogsaa fra Kirken.

Det var Bede-Svendenes Pligt at ordne Optoget. Ofte kunde det være en ret ubehagelig Bestilling, navnlig fordi det var dem, som skulde give Pigerne deres Rang, og dette »kunde have de færøske Skønheders Ugunst til Følge«.

Efter Bruden fulgte to Brudekoner og andre gifte Koner.

Efter Vielsen ofredes der til Præsten »langt betydeligere end i Sjælland«, og Processionen vandrede tilbage i samme Orden som før.

Efter at have lykønsket Brudeparret, gik man til Bords for at fortære de mange Retter, som navnlig første Dag var satte frem. Blandt disse var altid Brudegrøden. Under Maaltidet forlystede man sig bl. a. ogsaa med at lade

»Drunnen«, ɔ: en pyntet Lammehale, gaa rundt, og hver Gang skulde der følge et Vers med og svares paa Vers. I Reglen benyttede man Lejligheden til sviende Skoser. Ved Maaltidets Slutning sang man en Salme.

I øvrigt manglede det heller ikke paa Drikke, saa længe Festen varede. I et Hjørne af Stuen stod et Bord eller en Dragkiste, dækket af en Dug og besat med Flasker og Glas. Ved denne Skænk kunde man forfriske sig, naar man vilde.

Ved Aftenstid fik man koldt Bord.

Naar det led hen paa Natten den første Dag, begyndte Bedemanden at »mane Bruden til Sengs« 3 Gange efter hinanden, og siden kom Turen til Brudgommen. Naar Bruden var manet tredie Gang til Sengs, dansede hun færøsk Dans med Kvinderne og Bede-Svendene, som til Slutning dansende førte hende til Brudekammeret. Paa samme Maade dansede Mandfolkene med Brudgommen.

Næste Morgen mødte en stor Del af Gæsterne i Brudehuset for at give Brudegaver i Penge.

Ved Brylluppet forlystede man sig i øvrigt med Sang og Dans. Nogle af disse Sange var ret kuriøse og lange.

Man har endnu opbevaret:

»En smuk Vise om Isaachs Giftermaal, at sjunge for Brudefolk under den Melodi: Guds Søn er kommen af Himmelen ned etc.«. Den findes i Cassubens Salmebog, der er trykt i Kjøbenhavn 1677 og siden er optrykt i Thorshavn i 1870.

Den indeholder ikke mindre end 32 Vers.

Det første lyder:

»I ærlig' Brudefolk giver paa Agt
Hvad vi for Eder vil sjunge
Om Isaach den Patriark,
Hvor han sit Giftermaal finge,
Deraf faar I baade Trøst og Lær'.
At Gud vil Ægteskabs Fordrer vær'
Om de monne hannem frygte.«

og det sidste:

»Den himmelske Herre og Gud
Bede vi for Eder baade:
Und Eder at leve efter sit Bud
Nyde Sjæls og Legems Gode;
Og leve tilsammen i mange Aar,
Se Børn og Børnebørns Skar',
Før I ved Døden skilles!«

Ogsaa ved *Begravelser* havde man i gamle Dage særegne Skikke paa Færøerne.

Om Natten holdtes i Reglen Vagt ved Liget, og sidste Nat før Begravelsen holdt man et lille Gilde.

Baade Mænd og Kvinder fulgte Liget til Kirken, stundom over Land, stundom i Baad. Hvis Kirken laa i Nærheden af Sørgehuset, gik nogle foran og sang lige til Kirkegaarden.

»Der holdtes da enten straks eller, hvis Præsten ikke kunde komme, senere en Lovtale over den Afdøde, hvorved Præstens Lomme ikke gerne taber.«

Efter Begravelsen holdtes Gilde.

BYGNINGSLOVGIVNINGENS SANITÆRE HOVEDOPGAVE.

Under denne Titel har Politilæge Søren Hansen paa Jacob Lunds Forlag udgivet et Særtryk af en Artikel i »Hospitalstidende«.

I den lille, velskrevne Pjece drager Forf. stærkt til Felts mod vor hjemlige Bygningslov, som i sanitær Henseende har holdt sig paa et mærkeligt antikveret Standpunkt, hvilket hovedsageligt skyldes den ringe Interesse, hvormed denne overordentligt vigtige Sag efter Forf.s Mening omfattes af saa godt som alle dem, der ikke har særlig Anledning til at beskæftige sig med den. Og dog turde Sagen paaregne almindelig Interesse, fordi det drejer sig om at paavise de Veje og Midler, hvorved man skal sikre Befolkningen i de store Byer Adgangen til Lys og Luft i størst muligt Omfang.

Den første Betingelse for Tilvejebringelsen af disse vigtige Livsfornødenheder er en velovervejet og omhyggeligt gennemført Bebyggelsesplan, der tager tilbørligt Hensyn til Byens sandsynlige Udvidelse gennem et længere Tidsrum. Bebyggelsen skulde efter denne ordnes i Zoner med aftagende Tæthed fra Centrum mod Periferi, men naar dette Princip er fastslaaet i al Almindelighed, anser Forf. det for lidet ønskeligt at hæmme Udviklingen ved Fastsættelsen af detaillerede Regler, som dog hurtigt forældes. Han anser det saaledes for en meget stor Ulempe ved vor Byggelovgivning, at den periodiske Revision foregaar saa langsomt, at enhver ny Bygningslov saa at sige er forældet, naar den træder i Kraft. Dette vilde kunne undgaas, hvis Staden havde en særlig *Bebyggelseskommission*, hvis Hverv var at holde Byggeloven paa Højde med Tidens tekniske, sanitære og kunstneriske Krav, en Opgave, som Forf. mener er den nuværende Bygningskommission ganske uvedkommende.

Idet Forf. gaar nærmere ind paa enkelte af den nuværende Byggelovs Bestemmelser, søger han at paavise disses Mangler. Forskrifterne om Gadebreddens Forhold til Hushøjden er saaledes meget utilfredsstillende og bevirker, at Tusinder af Mennesker i Kjøbenhavn aldrig faar en Solstraale i deres Stuer. Hvad Gadebredden angaar, maa det fastholdes, at Kommunen som saadan har at sørge for Byens Ventilation ved at anlægge Gaderne paa en saadan Maade, at Lyset og Luften overalt har størst mulig Adgang til Bygningerne. Kun under den Forudsætning kan det paalægges Grundejerne at yde deres Bidrag til Ventilationen ved at indskrænke Bebyggelsen af de dem tilhørende Grunde. For at opnaa en retfærdig Deling af Byrderne er det imidlertid nødvendigt, at Kommunen gennem Ekspropriation *erhverver* de til Anlæggelsen af brede Gader nødvendige Arealer. Men desværre har Kommunens Handel med Grundejendomme bevirket, at de

sanitære Interesser ikke altid varetages paa tilbørlig Maade, idet Grundenes Pris i høj Grad afhænger af, hvorledes de udnyttes. I pengeknappe Tider er det da fristende for Kommunen at arrangere sig saaledes med Køberne, at det i højere Grad end ønskeligt gaar ud over de sanitære Interesser ved allehaande Dispensationer fra Byggeloven og ved Fortolkninger, der ikke sjældent fører langt bort fra Lovens Aand. Maaske vilde en privat Grundejer i saadanne Tilfælde gøre det samme; men Kommunen har andre Forpligtelser og andre Opgaver end den, at naa den højest mulige Pris for sine Grunde.

Ogsaa de gældende Bestemmelser om Forholdet mellem bebygget og ubebygget Areal giver Forf. Anledning til Klage. Der er mange Smaating, hvorved Betydningen af Tvangsforholdet forringes. Navnlig ved Hjørnegrunde florerer Dispensationerne, og der kan overhovedet her i Byen, »hvor kunstneriske Hensyn taler derfor, med Bygningskommissionens Tilladelse« gøres mange mærkelige Ting, hvorved det i større eller mindre Grad gaar ud over de sanitære Hensyn. Sligt kan imidlertid kun gøres, fordi det endnu ikke er trængt langt nok ind i den almindelige Bevidsthed, at sanitært Hensyn taler mod *enhver,* selv nok saa ringe Indskrænkning af den indre Bys ubebyggede Areal, fordi der ved enhver saadan Indskrænkning berøves Hovedstadens Befolkning et vist Kvantum af dens vigtigste Livsbetingelser, og hvor lille dette Kvantum end er, saa er det dog altid »mere værd end den Kunstnydelse, som Synet af en moderne kjøbenhavnsk Façade til Gengæld bereder dem, der mister det.« Denne ret vovede Udtalelse af Forf., saa tilspidset som den er, maa staa for hans egen Regning og vil sikkert ikke nogetsteds vinde ubetinget Tilslutning.

Forf. rejser ogsaa Indvendinger mod den yndede Trafik at indrette Gaardsrummet som privat Gade eller Passage. Saadanne Arrangementer findes hyppigt i Voldkvarteret og paa Østerbro; i den gamle By i Citygaden og Palægaden. De er navnlig uheldige, fordi de ved Indretningen af saadanne private Gader dannede Hjørnegrunde kan bebygges efter de for Hjørnegrunde tilladte Tvangsforhold mellem bebygget og ubebygget Areal [?]. Mange Gange kan et saadant Arrangement være til pekuniær Fordel for Kommunen, men til Skade for de bagved liggende, tæt befolkede Karréer, hvis indre Luftrum derved bliver endnu daarligere, end de allerede var i Forvejen.

Idet vi henviser dem, hvem de her anførte Forhold interesserer, til selve Pjecen, skal vi slutte med at citere et Stykke, der viser, hvorledes Kommunen handler. Det føjes som Eksempel til et Afsnit, hvori Forf. omtaler, hvor heldig Kjøbenhavns Kommune er stillet i Forhold til andre Storbyers Kommuner, hvor det drejer sig om Forbedring af Beboelsesforholdene. Den vil saaledes ikke være nødsaget til at nedrive og ombygge hele Kvarterer for at opnaa tilfredsstillende Beboelsesforhold, men netop derfør bør den ikke af smaalig Sparsommelighed holde sig tilbage, hvor den ved forholdsvis ubetydelige Ofre kan opnaa en væsentlig Forbedring af mange Menneskers Beboelsesvilkaar, og navnlig har Kommunen ikke Ret til at drage pekuniær Fordel af sin Stilling som Overgrundejer. Den bør ikke sjakre om et Hjørne hist og en Strimmel her, naar der for nogle Tusind Kroner eller mindre kan tilvejebringes mere Lys og Luft til Fattigfolk, som ikke kan vælge deres Bopæl efter Forgodtbefindende, og naar den desuagtet jævnlig gør det, falder Ansvaret ikke alene paa de Embedsmænd, der foretager

saadanne Transaktioner, men fuldt saa meget paa den Repræsentation, i hvis Aand og under hvis Kontrol de arbejder.

Her Eksemplet:

»For henved fem Aar siden erhvervede Kjøbenhavns Kommune paa rimelige Vilkaar et Areal, som ved sin Størrelse og sin Beliggenhed midt i et tæt befolket Arbejderkvarter egnede sig fortrinlig til at udlægges som aaben Plads. Man enedes let om at anvende det paa denne Maade, og Magistraten udarbejdede en Plan, der gik ud paa at udlægge og indrette den største Del af Arealet til Legeplads og bebygge den ene Side af det i Tilslutning til den allerede foreliggende Bebyggelse af hele den Firkant, hvoraf Arealet udgjorde omtrent Halvdelen. Borgerrepræsentationen bifaldt i Hovedsagen Magistratens Forslag med Hensyn til Indretningen af Legepladsen, men ændrede med Bistand af en fremragende Architekt Bebyggelsesplanen saaledes, at der i Stedet for en enkelt sammenhængende Husrække blev planlagt to mindre Firkanter, adskilte ved et lille, blindt endende Gadeanlæg. Indenfor dette er det senere foreslaaet at opføre en Kirke, som skal udfylde den sidste Del af hele Firkantens indre, endnu frie Luftrum.

De to efter Borgerrepræsentationens, af Magistraten tiltraadte Forslag udlagte dobbelte Hjørnegrunde blev solgte for en Sum, der holdt Kommunen skadesløs for en stor Del af hele Arealets Indkøbspris, og der blev nu opført to store Bygninger, som, hvad det ydre angaar, tilfredsstiller de kunstneriske Krav, som Borgerrepræsentationen havde gjort gældende, og som med Hensyn til Indretning ganske svarer til Nutidens Fordringer. For saa vidt er al Ting godt, men desværre er Nutidens Fordringer saa beskedne, at de ikke vil tilfredsstille Fremtiden, og Resultatet er blevet, at den nu fuldbyrdede Bebyggelse af de omhandlede Grunde staar som et mærkværdigt smukt Eksempel paa, hvorledes en saadan Bebyggelse ikke bør være.

Hvad Tilvejebringelsen af den aabne Plads har kostet Kommunen, er det vanskeligt at sige. Byggegrundene blev solgte med meget smuk Fortjeneste, og kapitaliserer man Arealskatten af de to store Bygninger, bliver det en ret anselig Sum; men ganske gratis har Kommunen vel ikke faaet Pladsen. Den Kapital, der faktisk er anbragt i dette Anlæg, er imidlertid meget ringe i Betragtning af dets Betydning for Kvarterets Befolkning.

Ved den af kunstneriske Hensyn brudte Façade fragaar der ikke mindre end 124 Kvadratalen eller henved en Fjerdedel af det Areal, som for hver af de to dobbelte Hjørnegrunde skal holdes ubebygget, og Gaardsrummet er herved indskrænket til et Minimum, der er langt under det, man vilde have opnaaet ved at følge Magistratens oprindelige Plan. Det er yderligere ødelagt ved Opførelsen af tre store Trappehuse i hver Bygning, saaledes at der næppe noget Steds i den ældste Del af Byen kan paavises et slettere Gaardsrum, og hertil kommer endvidere, at der med Hensyn til en Række Enkeltheder, som det her vil føre for vidt at gennemgaa, er meddelt Dispensation fra gældende Bestemmelser i et hidtil uhørt Omfang, uagtet det under Forhandlingerne i Borgerrepræsentationen udtrykkeligt blev udtalt, at det skulde være Mønsterbygninger. Ansvaret for dette sørgelige Resultat fordeler sig ligeligt mellem Magistrat og Borgerrepræsentation, Bygningskommission og Sundhedskommission, Bygherre og Architekt, og Grunden

til, at der ikke kom andet ud af de gode Hensigter, ligger udelukkende i, at ingen af alle disse Faktorer har haft den Interesse for de sanitære Krav, der er den nødvendige Forudsætning for en tilfredsstillende Bebyggelse af Kommunens Grunde. Punkt for Punkt har man holdt sig til Lovens Bogstav, og Punkt for Punkt har man forbrudt sig mod dens Aand. Naar disse Bygninger om nogle Aar er sværtede af Røg og har mistet den Ungdommens Friskhed, der endnu dækker over en Del af Manglerne ved dem, vil de være egnede til Fremvisning som sjældent oplysende Eksempler paa, hvor slet der kunde bygges i Kjøbenhavn i Ly af den Lovgivning, der var gældende endnu i Begyndelsen af det tyvende Aarhundrede, og paa, hvor haardt de Forandringer tiltrængtes, der til den Tid forhaabentlig vil have umuliggjort en Gentagelse.«

Vi har omtalt Politilæge SØREN HANSENS Pjece saa udførligt, fordi den viser saa varm og naturlig Interesse for de omtalte Forhold og ikke fordi den egentlig fremfører noget nyt. Trods den nugældende Byggelovs Mangler er der en ærlig Bestræbelse hos alle samvittighedsfulde Architekter efter at gøre Bygningerne saa sunde som vel muligt, og det uagtet der i det praktiske Liv rejser sig saa mange ikke mindst økonomiske Hindringer, — hvad Lægerne ofte er for tilbøjelige til at overse. Det maa for øvrigt bemærkes, at i den Kommission, der ved privat Initiativ fra Architektforeningen og Ingeniørforeningen *har* været nedsat for at gøre Forarbejder til en eventuel ny Byggelov, og hvori der bl. a. ogsaa har siddet Læger, er alle de af Forf. *nu* fremdragne Tanker bragte under Overvejelse og fornødent Hensyn taget til dem i Kommissionens Forslag.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Akademiets Møde den 9. Marts tilkendtes der Architekt HOLGER RASMUSSEN den mindre Guldmedaille (Accessit) for Opgaven: »En Børs i en nordisk Hovedstad«.

Udnævnelse. Under 10. Marts er Tømmermester F. V. BLOM, R. af Dbg., udnævnt til Etatsraad med Rang i 3die Klasse Nr. 9 efter Rangforordningen.

Dødsfald. Malermester JØRGEN LUDVIG ENGMANN. — Tømmermester PETER NIELSEN. — Tømmerhandler G. G. MUNCH.

Lovgivning mod de høje Huse i Amerika. De Forenede Staters Højesteret har i Anledning af en Retstrætte i Boston udtalt, at Højden af de bekendte meget høje Huse, der opføres i Amerika, de saakaldte »Skyskrabere«, kan begrænses ved Lov. Der anføres et Eksempel paa en 125 Fod høj Bygning, opført efter nogle ældre Bestemmelser, der tillod Opførelsen af Bygninger, som er halvtredie Gange saa høje som Gaden er bred. Denne Højde vil kunne begrænses, og alle Etager over en bestemt Højde, der nævnes 90 Fod, kunne raseres.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 20. MARTS 1903
5. AARGANG № 25

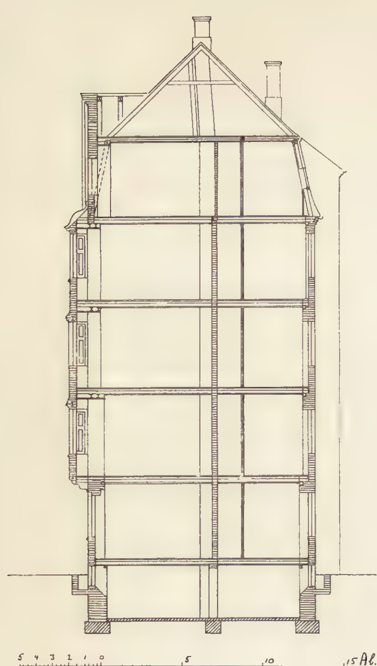
BEBOELSESBYGNING PAA FORCHHAMMERSVEJ.

Lige for Markuskirken, med Façader mod Forchhammersvej, Kirkepladsen og den nyanlagte Gade mellem Vodroffsvej og Stenstrups Allé, har et Konsortium, bestaaende af Architekt G. STENBERG, Tømmermester JULIUS NIELSEN og Murmester AXEL BROE, opført den Bygning, hvoraf hosstaaende gengives Billeder.

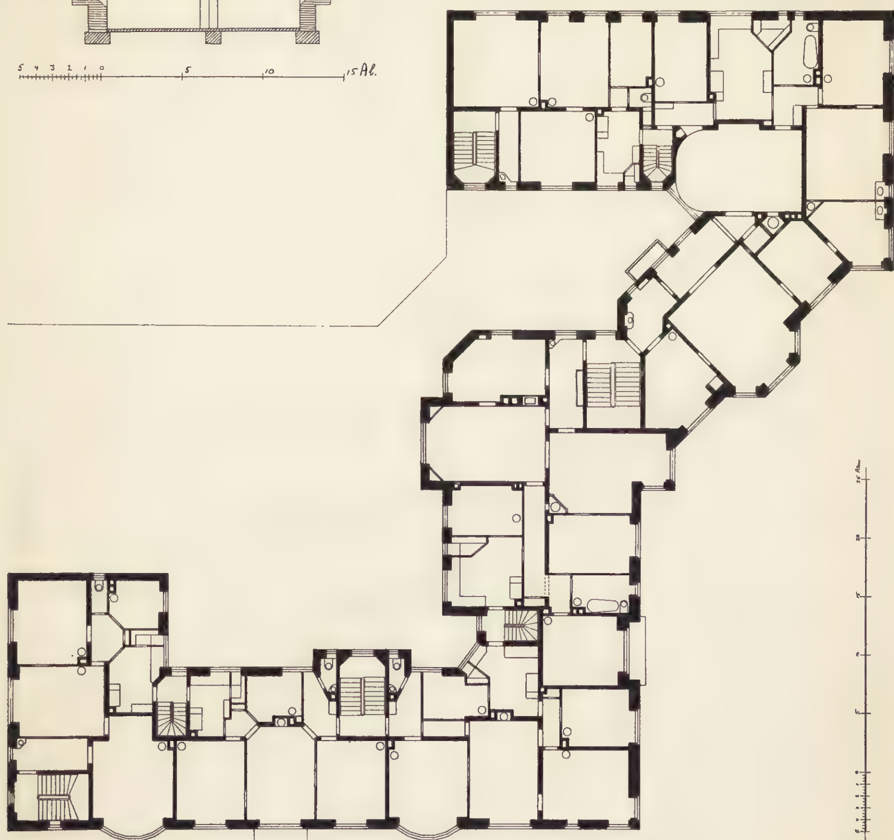
Bygningen, hvortil Architekt A. CLEMMENSEN har udført Tegningerne, er opført af røde, haandstrøgne Mursten og dækket med sortglaserede Teglsten. Dørindfatningerne er af Savonnièresten og alle Vinduer forsynede med Saalbænke af glaserede Sten og med Lister om Karmene. Taarnet og Karnapperne er afdækkede med Kobber.

BEBOELSESBYGNING PAA FORCHHAMMERSVEJ. — ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

Af de forskellige Arbejder er Tømmerarbejdet, Murarbejdet med Kloak og Dræn samt Snedkerarbejdet med Beslag etc. udførte henholdsvis af de tre Ejere, Blikkenslagerarbejdet og Kobberdækning af A. PREIS, de lodrette Afløbsledninger fra Køkkener, Badeværelser og W. C. samt Gas- og Vandarbejdet af LUDVIGSEN & HERMANN, Badekummer, Badekar, Vandklosetter, Badeovne og Haandvaske af »Sanitas« og Brødrene DAHL, Glarmesterarbejdet af MORVILLE. Jærnstøberarbejde, saasom Centralovne, almindelige Ovne og Vaske er leverede af Aktieselskabet »Titan«, Gaskomfurer med Apparater af LUND & LAWERENTZ, Kaminer af LANGE & Co., Elektriske Lysanlæg af

BEBOELSESBYGNING
PAA FORCHHAMMERSVEJ.

ARCHITEKT
A CLEMMENSEN.

0 5 10 15 20 25 30 35 Alen.

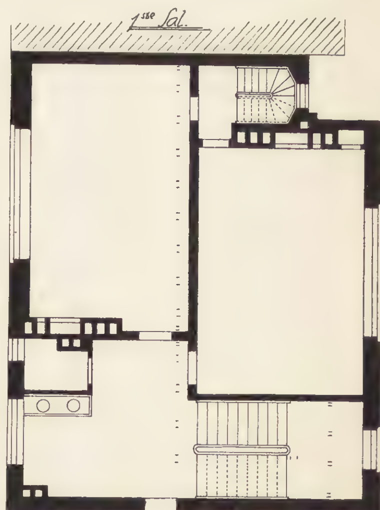
BEBOELSESBYGNING
PAA FORCHHAMMERSVEJ.

ARCHITEKT
A. CLEMMENSEN.

Ludvig Lund, Tørreapparatet af Petersen og Wraae. Af øvrige Arbejder er Malerarbejdet udført af C. Møllmann & Co., Tapetsetererarbejdet af Fabriken »Fiona«, Gibserarbejdet af Architekt Garde, Terrazzoarbejdet af Axel Prior og Asfaltarbejdet af Evers & Co. Endelig har Ingeniør E. Møller ledet Kloak- og Afledningsarbejderne, medens Haveanlæget i Gaarden skyldes W. Fabricius-Hansen.

Det danske Selskabs Skole, der ejer Nabogrunden, fik ved Mageskifte med Naboen sin Grund saaledes omlagt, at der lod sig opføre en ny Bygning til Udvidelse af Skolen. Denne Bygning kom til at støde op til Nabobygningen og maatte paa Grund af sin Højde og sit forholdsvis lille Grundareal slutte sig til denne i sit Ydre.

TILBYGNING TIL
DET DANSKE SEL-
SKABS SKOLE.

ARCHITEKT
A. CLEMMENSEN.

Bygningen indeholder 8 Klasser samt 2 Sløjdlokaler i Tagetagen, foruden i hver Etage en rummelig Forstue med Vaske og vedliggende W. C. Opvarmningen sker ved Reguleringsovne i hver Klasse, med Udsugningsrør og Friskluftstilførsel fra Luftkamre i Kælderen. Rørene er lagte saaledes, at man til enhver Tid kan gaa over til Centralopvarmning ved Anbringelse af Kalorifere i Kælderen. Ved Siden af den nye Skolebygning er opført en Gymnastiksal. Til denne findes Omklædningsrum og Styrtebade i Skolebygningens Kælder. Loftsrummet over Gymnastiksalen er indrettet til Garderobe.

TILBYGNING TIL DET DANSKE SELSKABS SKOLE. ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

Bygningen er opført af AXEL BROE, JUL. NIELSEN og STENBERG samtidig med den af dem opførte Naboejendom og med delvis samme Haandværkere. Da den stærke Tilgang af Elever gjorde det nødvendigt at tage Bygningen i Brug saa hurtigt som muligt, maatte den endelige Fuldførelse af Malerarbejdet udsættes til den kommende Sommerferie, hvorved der opnaas den nødvendige Tid til en omhyggelig Udførelse, og en Efterhjælpning af Snedkerarbejdet kan da samtidigt foretages.

De to Bygninger udgør ved deres enkle og rene Architektur et smukt Led i den Række Bygninger, som har rejst sig paa Grundene bag Ladegaardens Terræn. Naar selve »Gaarden« ad Aare forsvinder og Gaderne føres igennem til Aaboulevarden, har dette nye Kvarter de bedste Betingelser for at blive et af de kønneste i Byen.

FÆRØSKE BYGDEKIRKER.

Af Daniel Bruun.

III.

Siden mine Oplysninger om de færøske Bygdekirker (hvilke grunder sig paa Iagttagelser fra Aarene 1896 og 1898) blev skrevne, er der — for ganske nylig — fra Provst Fr. Petersen paa Færøerne nedsendt Meddelelser om samtlige disse Kirkers Tilstand i 1902 til Brug ved Udarbejdelsen af Traps »Danmark«. Redaktør, Cand. mag. Weitemeyer har godhedsfuldt tilladt mig at gennemgaa Provst Petersens Oplysninger, af hvilke det fremgaar, at:

21 Kirker er opførte af Træ (deriblandt Thorshavns), i Reglen med Kor, Skib og Forrum i den vestlige Ende, over hvilken et lille Taarn med Klokke og Spir;

18 af Sten (deriblandt den nu benyttede Kirke paa Kirkebø, hvis Stenmure er fra Katolicismens Tid og som blev genopbygget i 1874).

Om *1 Kirke* findes ikke oplyst, hvad Materiale den er bygget af; hertil kommer den tidligere omtalte lille Kirke paa Store Dimon, der er af Sten og Jord med Panelvægge — *ialt 41*.

Hvad Taget angaar er 27 Kirker dækkede af Næver (Birkebark) med Grønsvær over, 3 har Bølgeblik og 9 Skifer til Tagdække.

Samtlige Kirker er, som berørt, firkantede af Grundplan undtagen Haldersvig paa Strømø, der er en ottesidet Stenkirke, bygget med Frederiksberg Kirke som Forbillede.

I 23 Kirker omtales Altertavler, i 5 Messing-Lysekroner, i 5 forgyldte Alterkors, i 2 Krucifikser af Træ (et i Nolsø Kirke, skaaret efter et ældre, og et i Vidarejde, givet 1551 af Thomas Koppen fra Hamburg, der en Tid havde Eneret paa Handelen paa Færøerne), i 2 Døbefonter hugne af færøske Sten, i 1 Epitafium, i 1 Kristusfigur af Gibs paa Alteret, i 1 Apostel- og Kristusfigurer paa Konsoller (Vaag paa Suderø), i 1 et Basrelief som Alterbillede o. s. v.

Naar undtages ovennævnte Kirke paa Kirkebø, af hvis Mure en Del er fra Katolicismens Tid, er Thorshavn Kirke den ældste paa Øerne (opført 1789, restaureret 1863). Alle de øvrige 39 Kirker er fra det nittende Aarhundrede. Den ældste af dem, Kvalvig paa Strømø, af hvilken vi har givet et Billede, er kun 74 Aar gammel (bygget 1829).

Thorshavns Kirke er den største; den næststørste er Kirken paa Ejde (Østerø), der i 1881 blev opført af Professor Amberg af Sten fra Øerne. Frimurerne i Kjøbenhavn har foræret denne Kirke en Opsats med et forgyldt Krucifiks, Lysestage og Klokke. En anden Kirke, der ligeledes er opført efter Tegning af en dansk Architekt, er Kvalbø paa Suderø, der i 1859 byggedes af J. H. Nebelong.

Til Slutning skal anføres, at den baade udvendig og indvendig gengivne Kirke i Strænder Bygd, ligger i Bygdlingen *Sjov*, hvorfor den rettest bør benævnes efter sidstnævnte. For Ejde Kirkes Vedkommende nævnes ikke mere den omtalte Model af Skibet »den norske Løve«.

KOMMUNALBESTYRELSENS KONKURRENCE OM SMUKKE KUNSTNERISKE LØSNINGER AF BYGGEFORETAGENDER.

Maa jeg, følgende Redaktionens Opfordring, som en af Architekterne i Bedømmelseskomiteen tillade mig følgende Bemærkninger.

Til Meddelelsen om Udfaldet af Konkurrencen om de af Kommunalbestyrelsen udsatte fire Præmier for »*smukke kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender*«, udførte paa Stadens Grund, har Redaktionen knyttet nogle Udtalelser, som sikkert af flere end mig er bleven modtagne med Undren.

Red. synes at tage Udgangspunkt fra den Omstændighed, at de to Præmier ikke blev uddelte denne Gang; den bemærker, at det kunde have sin Betydning at høre Udtalelser, ikke mindst fra de Architekter, der har siddet i Bedømmelseskomiteen, og Red. siger videre, at de Synspunkter og Principer, der har været raadende, »ikke bør holdes skjulte«. Som om det var noget, der kunde være *skjult* for en akademisk Architekt, at der til en kunstnerisk Løsning af et Byggeforetagende hører: 1) En saavel i praktisk som kunstnerisk Henseende god Plan med tilhørende Snit, samt 2) en god Façade. Er disse to Faktorer ikke til Stede i passende Grad, bør der naturligvis ikke gives nogen Præmie.

Har en Architekt tilvejebragt et godt Ydre som Dække over et slet Indre, da vil formentlig hverken Red. eller andre akademiske Architekter kalde dette Arbejde for en »smuk kunstnerisk Løsning af et Byggeforetagende«, og denne Architekt bør saaledes ikke møde op til Præmieæskningen. Hvad denne Sag angaar, lægger jeg for mit Vedkommende dog den *største* Vægt paa Bygningens *Ydre,* idet jeg anser det for særdeles vanskeligt at gennemføre Planen for et Privathus, saaledes at den imødekommer kunstneriske Krav paa *alle* Punkter. Der bør dog altid stilles den Fordring, at man i det foreliggende Projekt kan spore kraftige Bestræbelser fra Architektens Side, som viser, at han ikke helt har ladet sig indfange af den ordinære Spekulationsanordning. Endvidere anser jeg det nødvendigt at kræve, at man i en Bygning — hvis Architekt eftertragter den Udmærkelse, det maa siges at være, at blive *udkaaret* af sin Bys og sin Stands dertil udvalgte Mænd — finder et for Publikum saa let tilgængeligt Rum som Hovedtrappen behandlet med fornøden Omhu. Her maa Architekten være den raadende, ikke Bygherren eller Haandværkerne, og har han ikke kunnet gennemføre dette Standpunkt eller vist Ligegyldighed eller Mangel paa god Smag, ja da maa han helst have saa megen Selvkritik, at han formaar at resignere og blive hjemme ved Aarsopgørelsen.

En lige saa vigtig Sag kunde selve Lejlighedernes Udstyrelse og Behandling synes at være, men — her er Døren lukket, og det er vist i mange Tilfælde heldigt nok.

Imidlertid, alt dette kunde den ærede Red. dog vistnok have gættet sig til. Jeg forstaar ikke, hvor Risikoen for, at denne gode Sag skulde løbe i Sandet, er at finde; — men maaske vil Redaktionen oplyse nærmere om *sine* Synspunkter i saa Henseende. Det kan vel ikke være Meningen, at alle fire Præmier hvert Aar bør uddeles, uanset om Dommerne finder de paagældende fire gode nok. Programmet fastsætter udtrykkeligt, at Præmien *ikke* uddeles, naar man ikke finder et Arbejde præmieværdigt.

Et saadant Standpunkt kan Redaktionen af dette Blad selvfølgeligt ikke indtage, saa det maa jo være noget andet, der har bragt Redaktionen til at give sin Ængstelse Udtryk. Jeg havde glædet mig til, at vort Organ efter Udstillingen af de indsendte Arbejder vilde have taget »Bladet« fra Munden for »efter Noder« at have gennemgaaet en Del af de som »*kunstneriske Løsninger*« indsendte Arbejder. Der findes nemlig iblandt disse saadanne, som man med virkelig Sorg har set rejse sig, anmassende ved Størrelse og Beliggenhed, udæskende til Kritik, men — hvem gider tage sig af dem, og »hvad kan det nytte«? Her var en Opgave for en smidig Pen. Jeg indrømmer, at Opgaven er vanskelig; thi der er jo saa mange af disse Bygninger som Dage i et ondt Aar.

Ja hvem har egentlig Lyst til at udvælge sig et Eksemplar af disse »Borge«, »Huse«, »Gaarde« o. s. v. for at oplyse Menneskeheden om den triste Uskyldighedstilstand, i hvilken den lever, hvad angaar »Synspunkter« til Bedømmelse af disse Produkters praktiske og kunstneriske Værdi? Disse »Uhyrligheder« i lange Rader, der som Paddehatte skyde op af Jorden, og som ganske staa udenfor Begrebet »Bygningskunst«. Men her, hvor man selv byder sig frem, *med Anmodning om Belønning*, her var der just en Lejlighed for Redaktionen til med al den Sagkundskab, den raader over, at forklare Publikum, at mange af disse saakaldte »praktiske« Architekter ogsaa som saadanne stod under det Lavmaal, det byggende Publikum burde lade sig byde, og for største Delen søgte deres Højdepunkter i mer eller mindre drevne Bestræbelser for at gaa Byggeloven saa nær som mulig.

For øvrigt tager jeg ikke i Betænkning at paalægge Dagspressen en meget stor Skyld i disse Forhold; thi hvilken Magt er ikke Pressen, og hvad har den gjort for at oplyse og opdrage Publikum paa dette Omraade? Intet! eller saa godt som intet. Hvornaar vil man finde en staaende Rubrik i vore Dagblade, som paa *sagkyndig* Vis oplyser Publikum om, paa hvilken Maade de mange Millioner, der aarlig stikkes i Nybygninger, blive anvendte? Vilde en saadan ikke være ligesaa berettiget som Meddelelser om Handel, Søfart og Landvæsen? Her er et Omraade, hvor den mest dræbende Kritik var paa sin Plads — Folk tror nu engang det meste af, hvad der staar i Bladene, hvorfor saa ikke til Publikums eget Bedste benytte sig af denne dets Respekt for Pressens Magt. Kritiken tager ofte vel haardt paa Steder, hvor der ikke var saa megen Grund til Afrøfling. Det vilde sikkert frugte, om man stadigt udsøgte sig de værste Eksemplarer af Racen og behandlede disse paa lige saa indgaaende Maade, med Navns Nævnelse o. s. v., som ellers bliver et stort og godt Værk til Del.

Maa jeg, inden jeg slutter, saa klart som muligt pointere, at jeg har opfattet Redaktionens Bemærkning som et Udtryk for, at den mener Bedømmelseskomiteen har gjort noget galt. Herimod vil jeg for mit Vedkommende paa det kraftigste protestere, og jeg har al Grund til at formene mig i denne Henseende at være i fuld Overensstemmelse med mine Kolleger i Komiteen. Det var ønskeligt, om Redaktionen for den Sags Skyld, der, som den selv siger, er af en ret stor Rækkevidde, vilde udtale sig lidt mere udførligt. Jeg føler mig dog overbevist om, at Redaktionen ligesom vi, der her have »dømt«, saavidt muligt vil vide paa Standens Vegne at holde Fanen højt.

ANTON ROSEN.

Til Architekt ROSENS ovenstaaende Artikel skal Red. bemærke, at saavel hans som »fleres« Undren over Red.'s »Udtalelser« (i »Architekten« Nr. 22) er ret uforstaaelig. Red. opfordrede de Architekter, der har siddet i Bedømmelseskomiteen, til at udtale sig, hvilket stadigt synes at være en rimelig Fordring og egenlig ikke mere end deres Pligt, uanset om Præmierne er blevne uddelte eller ej; Architekt Rosen er derfor neppe berettiget til at udtale, at »Red. synes at tage Udgangspunkt fra den Omstændighed, at de to Præmier ikke blev uddelte denne Gang«. Konkurrencen skal jo, som tidligere bemærket, gentages endnu i alt Fald 4 Gange; altsaa maa man vide: hvad er det, som det for Kommunen og Byen her kommer an paa? hvilke Bedømmelsesprinciper ville være konstante, naar selve Bedømmelseskomiteerne vexle? Thi det er jo ikke sandsynligt, at disse ville bestaa af de samme Medlemmer i alle fire Aar. Herpaa er der endnu intet Svar givet. I Stedet for en samlet, officiel Udtalelse fra alle de her bedømmende Architekter fremkommer nu ovenstaaende, i vidt svævende og almindelige Udtryk holdte Artikel fra Architekt Rosen, som i Grunden ikke siger andet, end hvad enhver ved i Forvejen, nemlig, at Smag og Behag er forskellige. Man imødeser derfor stadigt en noget mere præcis og indgaaende Behandling af Spørgsmaalet.

FRA PROVINSERNE.

W. C.-Spørgsmaalet i Aarhus. Overgangen fra det duftende Tøndesystem til det ulige behageligere W. C.-System synes herhjemme at frembyde ikke saa faa Vanskeligheder. Som det vil være »Architekten«s Læsere bekendt, stiller den kjøbenhavnske Sundhedskommission saa store Fordringer, at Beboerne i mange ældre Huse maa renoncere paa de Fordele, som et Vandkloset frembyder, men det synes næsten, som om den aarhusianske Sundhedskommission med Held søger at overtrumfe sin kjøbenhavnske Kollega.

Bladene i Aarhus bringer i disse Dage Referat af Byraadets Forhandlinger i Anledning af et Andragende fra Hotel Royal om Tilladelse til at indrette Vandklosetter. Dette Andragende er ganske vist ikke blevet nægtet, men de Betingelser, som Sundhedskommissionen har stillet, er saa strikse, at man lige saa godt havde kunnet nægte Tilladelsen. Kommissionen forlanger nemlig, at hvert Vandkloset skal indrettes saa hygiejnisk som muligt, at der skal være Afløb til en nærmere beskreven Septic-tank, og at Vandet fra denne skal passere et Kokesfilter. Men ikke nok hermed, der forlanges yderligere, at Hotellet for egen Regning skal anlægge en Stikledning fra Filtret til Kloaken i Mejlgade samt — ligeledes for egen Regning — føre Kloaken, som munder ud ved nordre Mole, 50 Alen ud i Havet. Det hele vilde blive en Bekostning af mindst 20,000 Kr. for Hotellet.

Af Referatet i »Aarhus Stiftstidende« fremgaar det, at en Del af Byraadets Medlemmer holdt med Sundhedskommissionen, idet de var af den Formening, at Fækalierne, hvis Kloaken ikke blev ført de 50 Alen ud i Vandet, vilde komme til at ligge og »skvatte« mellem Stenene paa Strandbredden, naar det var Lavvande; et enkelt Medlem udtalte med Bestemthed, at Septic-tanks vilde være

fuldt betryggende »i æsthetiske og andre skadelige Henseender«, idet der, naar Afløbet havde passeret Septic-tanken og Kokesfilteret, ikke mere vilde være Fækalier i Vandet. Et andet Medlem, som ogsaa forsvarede Sundhedskommissionen, mente, at det var af stor Betydning, at Bakterierne blev »udmundede« 50 Alen ude i Havet, medens Stiftstidenden selv paastaar, at Bakterierne mindst bør føres 2000 Fod ud i Bugten, før man kan faa dem rigtigt druknede.

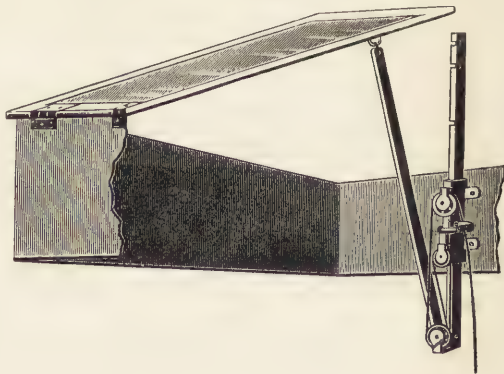
Da Størsteparten af Byraadsmedlemmerne var imod Lægerne og Kommissionen og i stærke Udtryk gav deres Modvillie Luft, vedtog Raadet at sende Sagen tilbage til W. C.-Udvalget, for at dette kunde tage fornyet Stilling til den, hvorpaa den atter vil havne i Sundhedskommissionen til behagelig og forhaabentlig velvilligere Overvejelse.

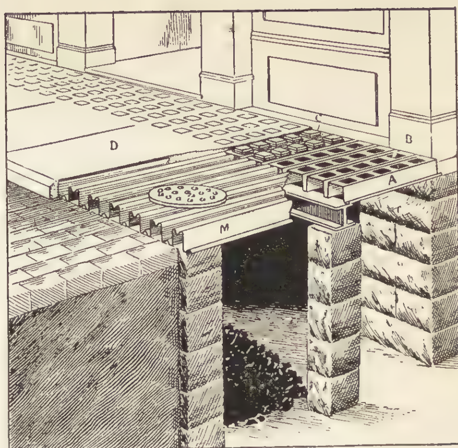
Fanø Nordsøbad, der i disse Dage er solgt til et nyt tysk Konsortium, skal i Løbet af Foraaret underkastes en større Reparation. Samtidigt skal Klitterne foran Kurhotellets Terrasse og Restaurationen sløjfes, for at Gæsterne kan faa Udsigt over Stranden og Havet. Ogsaa Vejene skal underkastes en højst nødvendig Grundforbedring.

TEKNISKE MEDDELELSER.

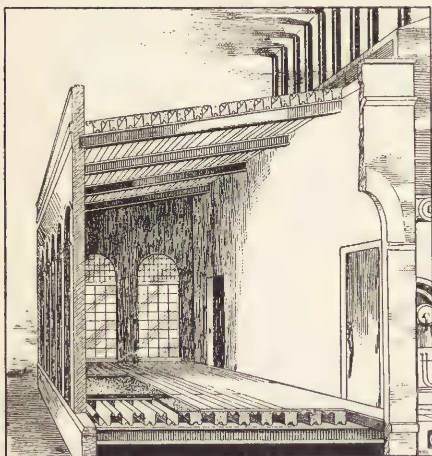
Et praktisk Apparat til Aabning af Ovenlysvinduer. Hosstaaende Tegning viser en Mekanisme, som gør det muligt paa en let og praktisk Maade at aabne og lukke højtsiddende Tag- og Ovenlysvinduer. Apparatet, der er af amerikansk Oprindelse, fremstilles af *G. Bickelhaupt Skylight Works* i New-York. Fordelen ved det er, at man ved et simpelt Træk i en Snor er i Stand til at aabne Vinduet og lade det indtage forskellige Stillinger. Lukning foregaar paa samme Maade, og naar det er lukket, er det samtidigt forsvarligt fastgjort. Mekanismen bestaar, som det ses af Tegningen, af et simpelt Stel af 2 Jærnstænger, som er i bevægelig Hængselforbindelse med hinanden. Den ene Stang er fastgjort i Vinduesrammen, medens den anden, der bærer forskellige Indhak, glider i en paa Vindueskarmen fastskruet Metalslidse, forsynet med Laas til at gribe ind i Indhakkene, eftersom Vinduet ønskes mere eller mindre aabnet. Ved en Taillekonstruktion, der forstærker Trækket i Snoren, kan Vinduesrammen hæves og sænkes, og ved en lille Bevægelse af Snoren bringes Laasen til at falde ind i Hakkene eller ud af disse.

Multiplex - Plader kaldes en Slags Bølgeblik, der fremstilles af anløbne eller galvaniserede Staalplader. De er bestemte til hurtig Fremstilling af Gulve, Tage eller Fortove over Kældere, og de egner sig særligt til Etageadskillelser i Pakhuse, Møller, Værksteder o. s. v., hvor man ønsker et brandsikkert Gulv af stor Styrke og let Konstruktion. Paa Grund af den særlige M-Form, hvori Multiplex-Pladerne er pressede, opnaar de en betydelig Styrke og Modstandsevne. De hosstaaende Tegninger viser deres forskellige Anvendelse. Pladerne tilklippes i den ønskede Størrelse og lægges paa I-Bjælker, saaledes at der mellem Pladerne er et lille Mellemrum; derefter anbringes Cementmørtelen, som stampes let, og naar Gulvet er hærdnet, er det færdigt til Brug.

Multiplex-Pladerne benyttes ogsaa til Brolægning i Gaarde og af Fortove, hvorunder der er Kælder. Lysaabningerne fremstilles da af svære, galvaniserede Jærnforme med Aabninger til Glassene. Multiplex-Pladerne er ligeledes af amerikansk Oprindelse og fremstilles af The Berger Manufacturing Co., Canton, O.

❦

Gulvopvarmning. I det kgl. Nationalmuseum i München har man gjort Forsøg med en Opvarmningsmethode, som vel ikke er helt ny, men som dog i sine Enkeltheder adskiller sig en Del fra de almindelig anvendte. Architekten ved Museet, Professor Gabriel von Seidl, har med Held tidligere forsøgt denne Maade at opvarme Rum paa, bl. a. ved en Forsamlingssal i Augsburg. Systemet bestaar i, at Varmerørene lægges under Gulvbeklædningen i Sand eller i aabne Kanaler med en indbyrdes Afstand af 0,55 Mt., saaledes at de danne ligesom en stor Rist af samme Størrelse som det Rum, der skal opvarmes. Paa denne Maade er tre Rum i Museet nu blevne opvarmede, nemlig Forhallen, Vaabenhallen og den romanske Sal. Forsøgene skal være faldne særdeles heldigt ud, Varmen beskrives som meget behagelig, ensartet og støvfri. Bekostningen ved Anlæg af denne Art er ikke større end ved andre brugelige Systemer, men man mener at burde foretrække dette, særligt ved Samlinger og Rum af lignende Art.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

H. Chr. Nussbaum: Leitfaden der Hygieine. München og Berlin 1902. R. Oldenbourgs Forlag.

Interessen for Sundhedslæren og Sundhedsplejen er i den nyere Tid bleven mere levende og har navnlig i de større Byer funden saa megen Næring, at en stor Del af dens vigtigste Kendsgerninger er trængte ud i den almene Bevidsthed. Betragter man imidlertid det daglige Livs Tildragelser og undersøger man nøjere den tekniske Udførelse af alle de Ting blandt vore Omgivelser, som har Indflydelse paa vor Sundhed og vort Velbefindende, vil man dog snart erkende, at Publikums hygiejniske Kundskaber er ret overfladiske og kun daarligt føres ud i Livet. Det Nussbaumske Værk har den gode Egenskab, at det paa en overskuelig Maade omfatter alt, hvad enhver og specielt Bygningsteknikeren nødvendigvis maa vide paa dette Omraade. Bogen kan derfor siges at udfylde et Hul i den tekniske Fagliteratur, og den bærer i alle sine Afsnit Præg af, at Foratteren personlig har fuld Kendskab til sit Stof.

Bogens første Afsnit behandler udførligt Luften, dens Beskaffenhed og de Egenskaber, der har Betydning for Sundheden, dens Indhold af Støv og Gasarter og dens Temperatur. Heraf udledes Grundsætningerne for rationelle Foranstaltninger til Luftfornyelse og Opvarmning. Derefter omtales Lyset, saavel Dagslyset som den kunstige Belysning, Jordbundsforholdene og de Gæringsprocesser, som skyldes Lysets og Fugtighedens Indvirkninger. De følgende Afsnit drejer sig om Bybebyggelse, Beboelse, Skoler, Sygehuse, Kaserner og Fængsler, endvidere Vand og Vandforsyning, Kloak- og Renovationsforhold, Begravelsesforhold og Værkstedshygiejne. I de sidste Afsnit gives et kort Indblik i Bakteriologien og de vigtigste Regler for Ernæringen.

Bogen er holdt i en vis populær Form og bør ikke betragtes som en Lærebog, der giver Anvisninger til videnskabelige Undersøgelser for Faghygiejnikere. Paa Grund af sin klare og letfattelige Udtryksform, den let overskuelige Inddeling af Stoffet og de mange forklarende Billeder, som er knyttede til Teksten, vil Bogen egne sig godt til Haandbog. Prisen er for indbundet Eksemplar 16 Mark.

FORSKELLIGT.

Dødsfald. Architekturmaler CHRISTIAN FREDERIK HETSCH, en Søn af den paa saa mange Omraader højt fortjente Architekt G. F. Hetsch, er efter længere Tids Svaghed afgaaet ved Døden i en Alder af 73 Aar.

Den afdøde, der allerede som Dreng begyndte at frekventere Kunstakademiets Skoler, vandt i 1850 den mindre Sølvmedaille i Dekorationsklassen. Han kastede sig da særligt over Dekorationsmaleriet, foretog i 1855—56 med offentlig Understøttelse en Udenlandsrejse og virkede efter sin Hjemkomst i 5 Aar som Theatermaler ved Kasino. I disse Aar vandt han den Neuhausenske Præmie for en Opgave i Teatermaleri.

Ligesom Faderen har den afdøde udfoldet en stor Virksomhed paa det kunstindustrielle Omraade. Han var i en lang Aarrække Lærer i Tegning ved teknisk Institut, samtidig med at han indtog en ledende Stilling ved den kgl. Porcelænsfabrik, ved Ipsens Terrakottafabrik og udførte Tegninger til C. Michelsens Guldsmedearbejder. I Aarene 1872—82 udgav han paa egen Bekostning et kunstindustrielt Værk med flere hundrede Tegninger.

Hetsch har ogsaa udført en Del architektonisk-archæologiske Arbejder, og han har bl. a. for Worsaae udført Tegninger af nogle gamle Herregaarde og Kirker. Nogen egentlig Architektvirksomhed har han ikke udfoldet, idet Restaureringen af Voergaard, som var ham overdraget af denne Gaards Ejer, aldrig kom videre end til Forarbejderne.

Hetsch var en Mand af den gamle Skole, for hvem den nyere realistiske Retning i Kunsten stod fjern. I de senere Aar har Sygdom yderligere fjernet ham fra Omverdenen, men de, som har kendt ham fra tidligere Dage, vil nu ved hans Død med Vemod mindes den personlig brave og elskværdige Kunstner.

Et Mozart-Hus. Paa det Sted i Salzburg, hvor Mozart er født, agter man at opføre et Mozart-Hus. Byen Salzburg har gratis overladt den paagældende Byggegrund til dette Formaal.

Sygehus i Wien. I Stedet for det gamle Sygehus, som ligger i Alserstrasse, har man nu bestemt sig til at opføre et nyt Anlæg, der vil omfatte femten adskilte Pavilloner, som rummer tre medicinske, to kirurgiske, to oftalmologiske, to dermatologiske og to psykiatriske Afdelinger, endvidere to Afdelinger for Fødselshjælp, en Øre- og en laryngologisk Klinik. Hver af de kliniske Pavilloner vil komme til at bestaa af to Afdelinger, de egentlige Sygerum med Sidelokaliteter og Auditorier samt Rum for videnskabelige Undersøgelser. I Forbindelse med hele dette Anlæg vil tillige komme til at staa Opførelsen af en Fødselsstiftelse, en Sindssygeanstalt og en Forsørgelsesanstalt. Det nye Sygehus skal omfatte 1500, Fødselsstiftelsen 400 Senge. Byggesummen er anslaaet til 20 Millioner Gulden for hele Anlæget.

Krematorier. Paa Kirkegaarden i Mainz er opført et Krematorium i antik Stil efter Tegninger af Architekt Albert Wolff i Wiesbaden. Byggeomkostningerne beløber sig til 95,000 Mk. Byen St. Gallen har ligeledes for nylig faaet sig et Krematorium, som ogsaa er opført i antik Stil. I Karlsruhe opføres paa den østlige Kirkegaard et Krematorium, som skal koste 70,000 Mk.

Den femte internationale Kunstudstilling i Venedig aabnes den 22. April 1903; den vil faa Plads i Udstillingsbygningen i *Giordini Publici* og varer indtil den 31. Oktober.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 27. MARTS 1903
5. AARGANG № 26

BEBOELSESBYGNING PAA STRANDBOULEVARDEN.

Paa Hjørnet af Strandboulevarden og Livjægeralleen er opført den her afbildede Beboelsesbygning for Overretssagfører AXEL GUTHMANN efter Tegninger af Architekt EUGEN JØRGENSEN. For at skaffe lidt Afveksling fra de sædvanlige Gadehjørner, der enten slet ingen Overbygning have over Hovedgesimsen eller et Spir, hvilket i Længden virker ret kedsommeligt, er der her paa Hjørnet opført et Taarn, hvortil slutter sig to Gavle, — det hele beregnet paa at fremskaffe en rigere artikuleret Silhouet, end man plejer at have paa almindelige kjøbenhavnske Beboelsesbygninger, og for at live op i den ensformige Husrække, der netop paa dette Sted, ud mod en bred og flot anlagt Boulevard, gør et saare tarveligt Indtryk. I Taarnet findes et stort, rummeligt, ottekantet Værelse, overhvælvet af en Kuppelhvælving; fra dette og den store Altan udenfor er der

BEBOELSESBYGNING PAA STRANDBOULEVARDEN. ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

FAÇADE MOD
STRANDBOULEVARDEN.

ARCHITEKT
EUGEN JØRGENSEN.

en vid Udsigt over Sundet. Bygningen er opført af røde, haandstrøgne Mursten paa en Sokkel af Søsten i Kælderhøjden og derover et Stueetage-Parti af cementstøbte Kvadersten. I de to Gavle er der foroven anbragt udkraget Bindingsværk med Vindskeder af Træ; Tagene er dækkede med sorte, glaserede Falstagsten. Forskellige Bygningsdele er af hugne Sten eller cementstøbte; den ene Karnap er af Murværk, den anden støbt af Beton. Bygningen indeholder i hver Etage to 6-Værelsers Lejligheder med Badeværelse og W. C. Paa Loftet findes Vaskerum ved Siden af Tørrelofterne, et for hver 5 Lejligheder, panellerede ligesom Pulterkamrene.

PLAN AF STUEETAGEN.

FAÇADE MOD LIVJÆGERALLEEN. ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

De vigtigste Bygningsarbejder er udførte af følgende Mestre og Firmaer: Murmestrene HOLBØLL & POULSEN, Tømmermester OTTERDAHL, Snedkerfirmaet »SILVAN« og Malermester BREDENBECK. De smedede Altangittere er leverede af DOBERCK & SØN, det indvendige Stukarbejde er fra FERDINANDSEN, LUDVIGSEN & FYHN og nogle Glasmosaikruder fra FLEDELIUS, medens de cementstøbte Bygningsdele, deriblandt Stueetagens Sandsten-lignende Kvadere, er udførte af Murmester SCHIØTZ. Installationen af Badekar, Badeovne og Vandklosetter er foretagen af Blikkenslager PERS, medens Indlægningen af den elektriske Belysning er besørget af Prof. JÜRGENSENS Elektricitets-Aktieselskab.

PLAN AF TREDIE SAL.

EN PROTEST.

Ved Folkethingets Forhandling den 20. Marts om Afhændelsen af Skovridergaarden »Dæmpegaard« m. m. udtalte ifølge »Rigsdagstidende« Folkethingsmanden for Randers Amts 4de Kreds, Hr. Gaardmand K. N. KRISTIANSEN af Beder, bl. a. følgende:

»Jeg er nu af den Formening, at der for 14,000 Kr. kan bygges en god og solid Bolig til en Skovrider, men selvfølgelig kan der ogsaa sagtens stilles saa store Fordringer til dens Opførelse med Hensyn til flotte Udsmykninger eller kostbare Anskaffelser, at der kan medgaa baade 1000, 2000 og flere Tusinde Kroner mere; og i den Henseende tror jeg, at det er en meget uheldig Bestemmelse, vi har for Lønningen af vore Bygningsinspektører. Det er jo ordnet saaledes, at disse faar Procenter af Overslagssummen for Bygningerne; af den Sum, som Bygningsinspektøren foreslaar at anvende til en Bygnings Opførelse, faar han Procenter. For hver 100 Kr., han foreslaar anvendt til Byggeudgifter, faar han sine 3 Kr. En saadan Bestemmelse frister jo langtfra til Sparsommelighed. Nej, det er jo ikke mere end naturligt, naar det i Stedet for trækker til den anden Side. Mon ikke dette Forhold ogsaa skulde være medvirkende til, at Bygningsinspektørerne ved disse Skovriderboliger foreslaar at anvende henimod 200 Kr. til Forsiringer, Rosetter og andet Stads paa Bygningen, eller at der foreslaas at anvende over 200 Kr. til Anskaffelse af de nødvendige 3 Trapper: Kældertrappen, Hovedtrappen og Loftstrappen? Ja, der foreslaas endogsaa et saa stort Beløb anvendt til Hovedtrappen, at den vil koste omkring 9 Kr. for hvert Trappetrin. Bygningsinspektøren foreslaar endvidere, at disse Skovridergaarde skulle være saa store, at der skal indrettes 10 ingenlunde smaa Værelser i hver, saaledes at alene Anskaffelsen af de nødvendige Kakkelovne til Værelserne vil andrage $^1/_2$ Tusind Kroner; men ogsaa af de Penge faar Bygningsinspektøren sine Procenter.«

Da enhver Architekt, hvad enten han virker i Statens eller enhversomhelst anden Tjeneste, offentlig eller privat, med Rette maa anse det for sin Pligt først og fremmest at varetage sin Bygherres Tarv, og da det vilde være at betragte som en Uhæderlighed, om han for egen Vindings Skyld skulde ville paaføre denne forøgede Udgifter, maa Rigsdagsmandens ovenfor anførte Udtalelser — der mærkeligt nok ikke blev paaankede af Folkethingets Formand — betragtes som en Insinuation, der fortjener at mødes med en energisk Protest. Der er intet Medlem af den danske Architektstand, som vil dele Folkethingsmand K. Kristiansens Opfattelse af, hvad der er »naturligt, naar det i Stedet for trækker til den anden Side«. Og den eneste Undskyldning for, at han har kunnet udtale sig, som han gjorde, er den, at han ikke selv har haft Forstaaelsen af sine Bemærkningers Rækkevidde.

FAÇADEKONKURRENCE I PARIS.

I Paris afholdes hvert Aar en Konkurrence om de smukkeste *Façader* paa Bygninger, ved hvilken der er udsat flere Præmier. Da det nu ogsaa er indført i Kjøbenhavn at præmiere kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender, vil det være ganske lærerigt at se, hvorledes denne Sag gribes an i Frankrig.

Det franske Tidsskrift »La construction moderne« indeholder i Numret for 3. Januar d. A. en Artikel herom, hvoraf følgende er et Uddrag.

»Efter at man er begyndt med aarlige Konkurrencer, har Bedømmelseskomiteen indført den udmærkede Skik i *Bulletin Municipal* at offentliggøre de Motiver, som begrunde dens Domme. Deltagerne ville der med Fornøjelse finde en Opregning af de Egenskaber, der har skaffet dem deres Belønning, og med Opmærksomhed læse den meget velvillige Kritik, som Skridt for Skridt ledsager denne Opregning. Den rosende Omtale er for oprigtig til, at den ikke tillige skulde formilde det en Smule ubehagelige Indtryk, som nogle lette Indvendinger foraarsager.«

Man fristes her til et lille Ophold for med et Suk at sende en venlig Tanke til det franske Galanteri, der aldrig fornægter sig, men altid med de høfligste Talemaader forgylder de Piller, som man nu engang af og til maa sluge her i Verden.

Artiklen fortsætter: »Men der er mere i Rapporten: denne detaillerede Undersøgelse har en nyttig Virkning af større Rækkevidde. Det er nemlig den, at den giver en almindelig Kritik over Retningerne i den samtidige Architektur; den viser klart, hvilke de Egenskaber er, som mest behager en særdeles forskelligt sammensat Jury, de Retninger, der fortjener at blive opmuntrede, og de Skær, som det er af Vigtighed at undgaa. I saa Henseende repræsenterer Juryen aabenbart et særdeles oplyst Publikum.«

Efter at have nævnet Navnene paa de ni Dommere beskriver Tidsskriftet — efter den officielle Rapport — ret kuriøst, hvorledes disse har givet sig til at undersøge de 57 Façader, der fandtes spredte i alle Paris' Kvarterer, hvilket ikke var noget let Arbejde, da hver fordrede en opmærksom Prøvelse. »Vogne optog Medlemmerne af Bedømmelsen og satte dem af ved Foden af Bygningen. Der undersøgte man, diskuterede, udvekslede Meninger; til sidst gav hver Dommer et »Point«, ligesom ved en almindelig Eksamen, fra 1 til 20, som han omhyggeligt indførte i sin Lommebog. Ved det afsluttende Fællesmøde talte man disse Karakterer sammen. Uagtet alle disse Forholdsregler opstod der dog en Vanskelighed i det afgørende Øjeblik, naar Valget skulde foretages; naar Indtrykkene fra den sidste Time udveksledes, var det ikke let med Nøjagtighed at sammenligne dem med andre lige saa talrige Indtryk, som nu kun var Erindringer, der var stærkt indfiltrede i hinanden. Fotografier vilde have lettet disse mange Sammenligninger; uheldigvis havde det været vanskeligt at skaffe dem i sidste Øjeblik. Mange af disse Façader findes paa Boulevarder og i Avenuer, beplantede med Træer, og Fotografier, tagne i den skønneste Sommersæson, vilde kun have ydet meget ufuldstændige Oplysninger og blot givet landskabelige Billeder fra Paris' Gader.«

Derefter gennemgaas i den citerede Rapport de prisbelønnede Façader hver

for sig, meget omhyggeligt, med Ros og Dadel, med Fremhævelse af, hvad der har skaffet dem Præmien; snart er det de smukke Enkeltheder, snart hele Hovedindtrykket, snart den maleriske Virkning o. s. v.; — kort sagt, alt i nøje Overensstemmelse med Komiteens Program: at gøre Konkurrencen saa nyttig og saa vejledende som muligt, saa at den ikke kommer til at staa som et isoleret Faktum, men virkeligt bliver af Betydning baade for Byen, Publikum og Architekterne selv.

Det franske Tidsskrift »La construction moderne« slutter derefter sin Omtale af Konkurrencen og Rapporten med nogle almindelige Bemærkninger, som ogsaa har særdeles Interesse.

»Rapporten mener, at hvis man gør sig den Umage at gennemstrejfe de forskellige Kvarterer i Hovedstaden og sammenligne Udseendet af vore nye Gader med det af vore gamle, vil man ikke kunne undgaa at iagttage en meget iøjnefaldende Forskel. Udførelsen er nu til Dags langt mere omhyggelig; Enhver søger at hævde sig ved et personligt Præg; er det ikke i Helheden, saa er det i alt Fald i Enkelthederne, i Farven eller Forskelligheden af Materialierne. Forsøg er gjorte i den Retning, undertiden med heldigt Udfald; og de, som er mindst vellykkede, bærer i alt Fald Vidnesbyrd om gode Bestræbelser. Det er i Virkeligheden det, der karakteriserer den nuværende Stræben hos den franske Architekt. Det er ikke blot ved at sammenligne den med tidligere Værker, at man bliver den var. Men naar man erindrer sig det, som man har kunnet se i største Delen af fremmede Hovedstæder, kan man konstatere, at Værker selv af de mest udprægede Architekter dèr har en Familielighed, som efter vor nuværende Smag er lidt for lidt karakteriseret. Man aner, at der i disse Lande er en omtrent fastslaaet Type, fra hvilken det er passende ikke at fjerne sig alt for langt. Enhver kan overbrodere den med Prydelser, men Grunden i den bliver ved at være omtrent den samme. For ikke lang Tid siden var det ligesaa hos os selv; man maa tilstaa, at i vore bedste Kunstperioder eksisterede der ogsaa, for private Byggeforetagender, en Type, der var almindeligt anerkendt, og fra hvilken man ikke fjernede sig videre. Typen var undertiden udmærket, men den gav ikke Raaderum for stor Opfindsomhed hos Kunstnerne. Lad det nu være godt eller daarligt, saa meget er vist, at nu om Stunder lider Tendensen ikke under Ensformighed; og enhver Kunstner har kun eet Ønske, det at ligne sin Nabo det mindst mulige, indføre sin egen Maade. Undertiden frembringes Originalitet, undertiden Anarki. Men i ethvert Tilfælde skal man ikke kunne sige, at den franske Architektur for Øjeblikket er betaget af Søvnighed. For saa vidt er der dog noget vundet.

Hvad angaar det Raad, som Bedømmelseskomiteens Rapport giver: ikke at holde sig til nøjagtige Efterligninger, saaledes som man har gjort saa længe, og som man gjorde for faa Aar siden, saa er dette Raad udmærket i alle Henseender. Man skal studere forrige Tider for der at finde det Grundlag for Skønhed, som altid er det samme under de uophørligt skiftende Former, men ingenlunde for at kopiere disse Former, som ikke mere har Eksistensberettigelse. At studere Mestrenes Arbejder for at nærme sig til det, som de selv vilde gøre med deres Aand, deres Methode og deres Talent, hvis de levede op igen i Nutiden, det er det bedste Middel til at arbejde, ikke blot for Paris' Forskøn-

nelse, men ogsaa for den franske Architekturs gode Navn og bevare for det den Rang, der hidtil har været den indrømmet.«

Det er sikkert de færreste danske Architekter, som vil se en af den nationale Architekturs væsentligste Opgaver at være den, stadigt at finde paa nyt. Der er næppe heller nogen herhjemme, der vil se saa lyst paa vore egne Frembringelser, tagne en bloc, som Franskmændenes Jury gør det i sin »Rapport«. De Danske er jo endog tilbøjelige til at gaa til den modsatte Yderlighed og være særdeles kritiske. »Kritisch wie ein Däne«, siger et Mundheld i Wien. Kritik er en fortræffelig Ting, saa længe den blot er sund og frisk og ikke antager sygelige Former. Den er den nødvendige Regulator i hele Samfundslivet. Men for at den skal have nogen Betydning er det først og fremmest nødvendigt, at den kommer til Orde, frit og aabent, og ikke kryber valen og ubestemt om, Mand og Mand imellem. Det er derfor i høj Grad befriende, naar man i den franske officielle Rapport ser en klar og bestemt Udtalelse af, hvad det er, man vil have frem, hvad man har at rose og indvende mod hvert enkelt Projekt, og hvad man mener — det være nu rigtigt eller galt —, at der skal stræbes hen imod for at fremme Liv i Architekturen.

FORSKELLIGT.

Foraarsudstillingen paa Charlottenborg. Paa dette Aars Foraarsudstilling vil der i Architekturafdelingen findes Arbejder af følgende Architekter:

C. Brandstrup, Alfr. Brandt, Egil Fischer, G. B. Hagen og Heinrich Hansen udstiller Konkurrencearbejder for den Neuhausenske Præmie: »En Kirke med Præstebolig og Menighedshus for en lille Købstad«.

Desuden møder Viggo Dahl med »en Overinspektørbolig ved Brahetrolleborg«, Vilh. Fischer med »Hotel Bristol«, Foreningen af 3. Decbr. med nogle Opmaalinger, Th. Gundestrup med »Tegninger til en Vinterbolig«, V. Th. Holch og Christen Larsen med »Opmaalinger af Frederiksborg Porttaarn«, Emil Jørgensen med »Schioldanns Stiftelse«, Eug. Jørgensen med »2 Villaer og et Beboelseshus paa Strandboulevarden«, Thorvald Jørgensen med »en Model og en Tegning af Esaiaskirken i Malmøgade«, Sylvius Knutzen med »Rejsestudier fra Italien«, Aage Mathiesen med »Bygninger paa Blaagaards Legeplads«, Magdahl Nielsen med »Et Forslag til Ordning af Nyhavns Hoved (Model i Gibs) og en Villa i Fredensborg« og Alexis J. Prior med »Hestkøbgaards nye Hovedbygning«.

Endvidere udstiller F. Frehse og Holger Rasmussen deres Arbejder for Akademiets Guldmedaille: »en Børs i en nordisk Hovedstad«.

Af dekorativ Kunst udstiller Henning Hansen og Hellesen: »Husmandsmøbler«, N. Hansen-Jakobsen: »Udkast til en Fontaine paa Pladsen foran Ny Carlsberg Glyptothek« og en Del Keramik, V. J. Mørk-Hansen »en støbt Jærnovn«, Magdahl Nielsen »Udkast til Mindetavle for Santhalmissionær Børresen« og V. J. Nyebølle »Orgelfaçade til Nazaretkirken i Ryesgade«.

Paa den frie Udstilling udstiller Architekt P. V. JENSEN-KLINT Udkast til en Bro som Forbindelse mellem Privatbanken og Børsen, udstyret som et Mindesmærke for Tietgen. Udkastet er udarbejdet med Hjælp af Architekterne F. KJØRBO, C. SCHIØTZ og P. BAUMANN. I Katalogen er hertil knyttet følgende Bemærkning: Privatbanken som Tietgens første Storværk har i mange Aar haft Bolig paa Børsen; det falder da naturligt at vedligeholde Forbindelsen mellem de to Institutioner, til hvilke Tietgen i lige høj Grad var knyttet.

Elevatorer og Hejseværker. Justitsministeriet har udstedt en Bekendtgørelse, indeholdende en Del Tillægsbestemmelser til de allerede gældende Regler angaaende Indretning og Brug af mekanisk drevne Elevatorer og Hejseværker. I Bekendtgørelsen hedder det blandt andet saaledes:

Om ethvert nyt Elevatoranlæg skal der af Forfærdigeren ske Anmeldelse til Fabriktilsynet. — Ethvert nyt Anlæg til Personbefordring skal, forinden det maa tages i Brug, underkastes en Besigtigelse og Undersøgelse af Fabriktilsynet for at godtgøre, hvorvidt det opfylder de givne Forskrifter. — En lignende Undersøgelse, ved hvilken det særligt godtgøres, om de til Forebyggelse af Ulykkestilfælde ved Stolen eller Ladet paabudte Indretninger virker paa tilfredsstillende Maade, skal ved Ejerens eller Brugerens Foranstaltning foretages en Gang om Aaret ved enhver til Personbefordring benyttet Elevator. — Forefindes der Mangler, som gør Benyttelsen af Elevatoren forbunden med Fare (hvorunder Svækkelse af Stolens Bæremiddel), kan den fortsatte Brug forbydes, indtil det er godtgjort, at Manglerne er afhjulpne. — Om enhver af Fabriktilsynet foretagen Besigtigelse, ved hvilken intet er fundet at bemærke, udfærdiges en Attest, som skal være ophængt i Elevator-Stolen, saalænge indtil en ny atter udstedes efter Foretagelsen af det næste Syn. — Den for Bæremidlerne fastsatte Styrke skal Fabriktilsynet kunne kræve godtgjort, eventuelt ved Attest fra den Fabrik, hvor Tovet, Kæden eller Gjorden er forfærdiget.

Campanilen i Venedig. Grundstenen til det nye Klokketaarn vil blive lagt den 25. April d. A. af Kong Victor Emanuel. Der er beregnet 4 Aar til Taarnets Opførelse, og Omkostningerne anslaaes til 2 Millioner Lire. Det er Architekten LUCA BELTRAMI fra Milano, som har faaet dette Arbejde overdraget. Indsamlingen har indbragt ca. 1½ Million Lire, og de fleste Bidrag er indkomne fra Italien. Som angivet paa Pag. 132 har man dog med Tak ogsaa modtaget Bidragene fra Danmark.

Et Kunstnerhjem i Nürnberg. Til Opførelsen af en saadan Bygning er der af 19 Bidragydere tegnet en Sum paa over 400,000 Mk.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 3. APRIL 1903
5. AARGANG № 27

VEGEHOLM, SEDT FRÅN S., FÖRE RESTAURATIONEN.

VEGEHOLM, EN SKÅNSK MEDELTIDSBORG UNDER RESTAURERING.*)

AF ARCHITEKT TH. WÅHLIN.

Det nära Vegeåns utlopp i södra sidan af Skelderviken, särdeles natursködnt belägna Vegeholm tillskrifves af sägnen en ganska hög ålder. Herr David af Stubberup, som var enkling, friade till den på Kullen bosatta rika enkan Helena och fick hennes ja. Emellertid ville han åt sina båda egna söner Tapperock och Vege rädda rikedomarne och sände därför sina båda stjufsöner Aril och Gille samt stjufdottern Tora jämte en skeppare till sjös. Skepparen hade order att, då farkosten kommit ut på djupt vatten, antända en del kol, som voro gömda på skutans botten, rädda sig själf i en båt och lämna barnen åt sitt öde. Ordern åtlyddes, och då de trenne offren började känna det för hett, hoppade de öfver bord och sökte döden i vågorna. Aril flöt i land vid hemmets strand och blef funnen af David, som lät upptaga liket och föra det långt ut på sjön, där det

*) Foredrag, holdt i Akademisk Architektforening d. 26. Marts 1903.

ånyo utkastades. Det dröjde dock ej länge, innan det ännu en gång flöt i land på samma plats som förut, där den döda kroppen nu blef funnen af Helena, som upptog honom och byggde till sonens minne ett kapell. Platsen blef kallad Arildsläge, och man ser där än idag de märken i klipporna, som liket vid ilandflytningen säges hafva gjort. Den ena fördjupningen återger för den med något litet fantasi begåfvade formen af en mans hufvud och skuldror, den andra så godt som hela öfverkroppen. För att ytterligare hugfästa minnet af den upprörande händelsen lär äfven den källa, som än idag flödar på patsen, vid detta tillfälle hafva framsprungit.

Om Gille känner jag ej mera, än att han säges hafva flutit iland på Siællands nordkust på den plats, som efter honom ännu idag kallas Gilleleje.

Tora flöt iland på udden emellan Skelderviken och Laholmsbugten. En gammal blind man hörde nödrop från stranden och tillkallade hjälp. Man fann då Toras döda kropp liggande på en stor sten vid strandbrädden, upptog den och tänkte föra den till Grefvie kyrkogård för ätt där jorda densamma. Då man kom-

NORRA FASADEN, FÖRE RESTAURATIONEN.

mit halfvägs, blef den döda så tung, att man ej längre förmådde bära henne, hvarför man förde henne tillbaka till stranden, där man begrof henne och byggde ett kapell till hennes minne. Tora blef ej heller utan sin källa, och denna, som sprang upp på den plats, dår hon blef jordad, var till och med af helsogifvande art. Den förste, som fick röna detta, var den blinde mannen, som funnit henne, ty han återfick sin syn genom användandet af vattnet. Om han fick det att taga in eller »till utvärtes bruk« förmäler ej historien.

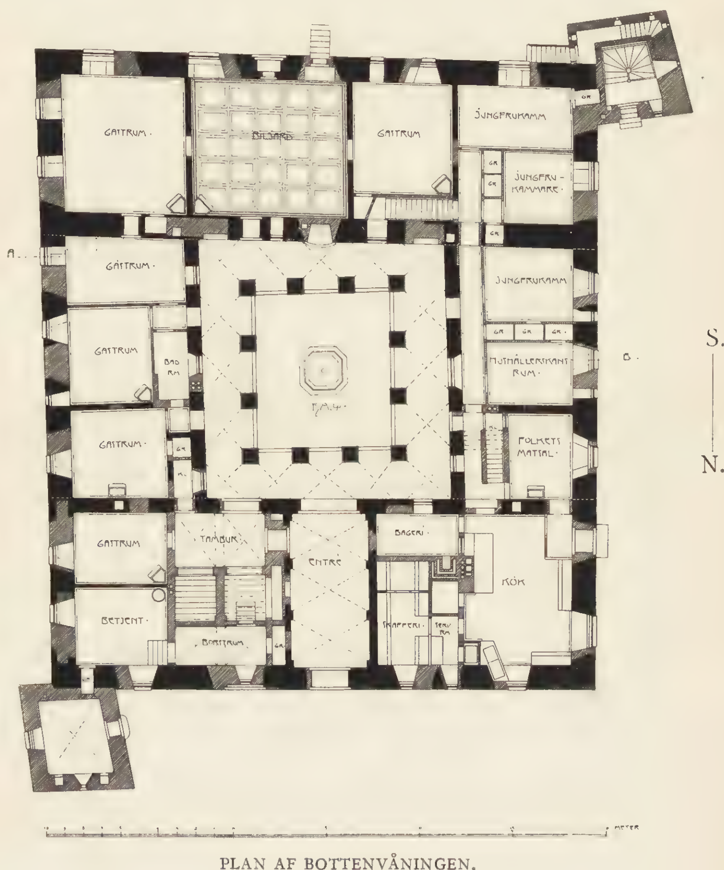
Platsen heter än idag Torekow och stenen Sankt Tora.

Emellertid delades sedermera Davids och Helenas egendomar emellan Tapperock och Vege på så sätt, att den förre fick egendomen Stubberup, hvilken han sedan utbytte emot en annan, som han gaf sitt eget namn. Detta har under tidernas lopp så småningom ombildats till Krapperup. Vege fick det efter honom uppkallade Vegeholm.

Betydligt mera trolig är en annan förklaring af godsets namn, hvilken gjorts af dess nuvarande ägare. Enligt hans utsago kallar traktens befolkning ännu idag en lågländt, sumpig mark för en *vege*, och som ån här ursprungligen slingrat sig

omkring den holme, där borgen ligger, och här ännu oaktadt flitiga utfyllningar har ganska stor bredd, är nog mycket sannolikt, att borgens belägenhet helt enkelt gifvit upphof till namnet.

Borgens egentliga historia börjar med dess förste med visshet kände ägare, Herr Tyge Krabbe till Bustrup, riddare och riksråd, »Danmarckis Rigis Marsk«, slottsherre till Helsingborg, som var en af de stoltaste ädlingarne i Danmark vid nyare tidens början. Bland senare ägare, som lemnat större, mera eller mindre värdefulla bidrag till Vegeholms byggnadshistoria, märkas Grefven till Bogesund,

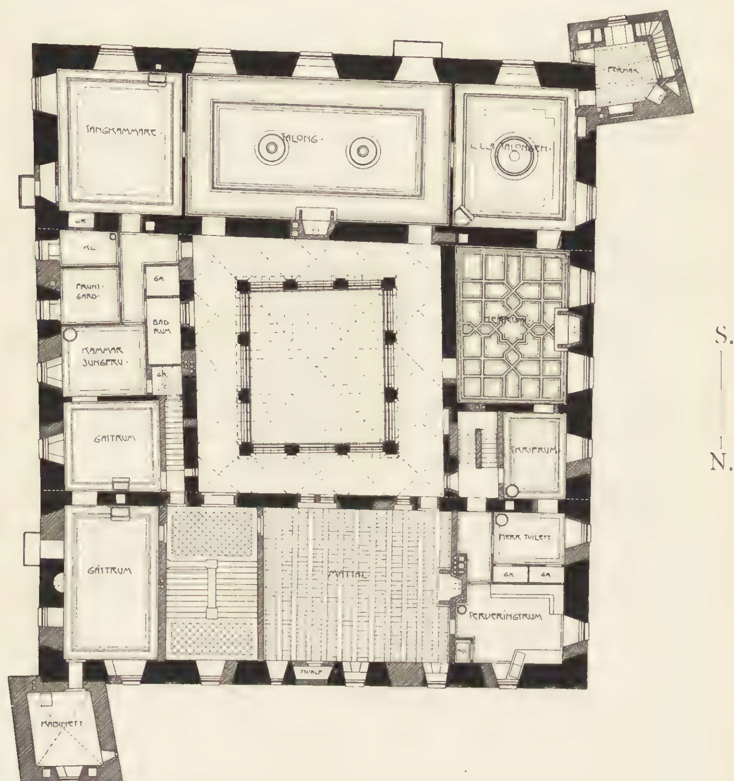
PLAN AF BOTTENVÅNINGEN.

Generalfältmarskalken Gustaf Otto Stenbock, Skånes förste generalguvernör (fader till Magnus Stenbock), som innehade Vegeholm åren 1663—84; vidare Öfversten Isac Cedercrantz, från 1729, Kammarherren Gravenhorst-Löwenstjerne och slutligen godsets nuvarande ägare Löjtnanten Wilhelm von Geijer.

* * *

Det är Tyge Krabbe, som, enligt alla författares enstämmiga uttalande, hvilka sysslat med Vegeholms historia, först uppfört Vegeholms fasta borg. Den udförligaste beskrifningen öfver borgens äldsta utseende lämnar Ljunggren i »Skånska

Herregårdar«, där han säger: »Vegeholm bebyggdes år 1530 af Tyge Krabbe. På en af Vegeån kringfluten holme förlades borgen, bygd i qvadrat af troligen 3 våningars höjd och försedd med 3 bestyckade torn. Byggnaden uppfördes af storslagen mursten med nära tre alnars tjocka murar, ifylda med gråsten. Den delen af holmen, på hvilken själfva borgen ligger, var genom en kanal, hvaröfver en vindbrygga förde, skild från den större, norra delen, hvarest uppfördes två flyglar af en vånings höjd, på ändarne försedda med småtorn. Det hela var med vallar omgifvet«.

PLAN AF HUFVUDVÅNINGEN (I TR. U.).

Den äldsta författaren i ämnet, som jag lyckats uppspåra, är Linné. Såväl han som de senare, Barfod, Thersner m. fl. säga alldeles det samma, ehuru ej så fullständigt. Vi måste således tills vidare taga dessa uppgifter för godt.

Efter en blott ytlig granskning af byggnaden sådan den före nu pågående arbetens verkställande visade sig, kunna dock dessa uppgifter rättas och fullständigas därhän, att de egentliga våningarne voro två. Därofvan sträckte sig rundt hela byggnaden ett skytteloft, med skottgluggar i ögonhöjd, således afsedda för handgevärseld, och dessutom på södra sidan skottgluggar vid golfvet, afsedda för där placerade, låga kanoner.

Borgen, hvars yttre planmått voro 30 × 34 meter, inneslöt en borggård af ungefär 14 × 15 meter. Anläggningen med de båda holmarne är typisk för 14 à 1500-talen, men den har på mycket få ställen fått kvarstå till våra dagar. På

den yttre, större, här norra holmen lågo byggnader, innehållande manskapets bostäder m. m. Här var god plats för trupperna att röra sig. Härifrån gjordes utfall mot den belägrande fienden, eller sköttes försvaret i skydd af de omgifvande vallarne och grafvarne. Blef fienden öfvermäktig, drog man sig tillbaka till den mindre borgholmen. I skyddet af dess vallar hade man en ny försvarsplats, och från slottets skytteloft kunde man beskjuta såväl den eröfrade större holmen som stränderna rundt om på andra sidan ån eller grafvarne. En sista reträtt var ju själfva det fasta slottet, hvars sidor kunde bestrykas med kanonelden från tornen, och hvars svagare punkter, portarne, vinklarne vid tornen m. m. försvarades genom stupande gluggar, »Skoldehuller«, hvarifrån fienden trakterades med stenar, kokande beck m. m. En fullkomligt analog anordning med de båda holmarne finnes på det väl bevarade Borreby paa Siælland.

Borgens senare byggnadshistoria känna vi bättre. Den mäktige grefven till

FASAD MOT N., EFTER RESTAURATIONEN.

Bogesund kunde såsom general-guvernör öfver de eröfrade provinserna ej bo i en gammaldags omodern byggnad. Torn och gaflar nedrefvos. De voro ju omoderna, och så lämnade de ett så utmärkt fyllningsmaterial för att reglera åloppet. De gamla sadeltaken förvandlades till moderna tälttak. Rummen i undre våningen fingo passera såsom domestikrum, men öfre våningens rum skulle utgöra herrskapsvåningen och blefvo förhöjda helt enkelt därigenom, att skytteloftets bjälklag borttogs, och båda våningarne sammanslogos. *Alla* gamla fönster, äfven bottenvåningens, murades igen, och nya af kolossala dimensioner uppbrötos. En stor dubbel fritrappa ledde direkt upp till ofvanvåningen, på det ej det höga herrskapet måtte komma i mera beröring med plebs än absolut nödigt. Fasaden åt framsidan, men också endast den, försågs med en påklistrad pilasterställning, uppbärande, jag vet ej hvad, ty den gamla föga framspringande taklisten tyckes hafva blifvit bibehållen. En stor rund frontispis prydde hufvudfasaden. Men hvarifrån fick man material till alla dessa förändringar, då tornen och gaflarne fingo vandra i ån? Jo, i det gamla Luntertun, som år 1516 på Christians II.s befall-

ning flyttades till nuvarande Engelholm, kvarlåg dess öde lämnade kyrka. Den hade tegel af samma format som Vegeholms gamla murar, och den fick stryka med för att lämna material till förstöringen af Vegeholm. Sådana offer bragtes den tidens »restaurationer«.

Om slottets utseende efter denna omstöpning kan man få en närmare föreställning genom Ingeniör-kapten Burmans år 1680 gjorda teckning, hvilken bland andra af honom gjorda teckningar af Skånska Herregårdar reproducerades och utgafs 1756 och sedermera infördes i 1856 års upplaga af Dahlbergs Suecia.

Nästa byggnadsperiod inföll omkring 1739 under Öfverste Isac Cedercrantz' tid. Denne fann de Stenbockska salarne *för* våldsamt höga, och rummen voro kalla och dragiga dels genom sin höjd och sina stora fönster, dels på den grund att rummen hade kalla ytterväggar såväl utåt som inåt gården. För att afhjälpa

FASAD MOT Ø., EFTER RESTAURATIONEN.

dessa missförhållanden, inlade Cedercrantz på nytt ett bjälklag i stället för det bortrifna, men ej på dettas plats utan högre upp, i afsigt att få öfre våningens rum så höga, som det passade för *den* tiden. Den stora fritrappan borttogs och ingången till slottet lades i bottenvåningen, där man genom en kryssvälfd portgång inkom på borggården, kring hvilken kryssvälfda arkader i två våningar uppfördes, så att gården enligt Linné kom att likna en »beurse«. Nedre våningens bågslag mot gården lämnades öppna, den öfre våningens försågs med fönster för att på så sätt lämna något skydd mot vinterkylan. Cedercrantz byggde om hela taklisten och ersatte Stenbocks runda frontispis med en trekantig sådan, hvilket tydligen ansågs mera smakfullt. Trappan till öfre våningen förlades inuti arkaden, där man genom att utelemna ett krysshvalf kunde hjälpligt taga sig upp genom ett hål i öfre arkadens golf. Enligt Ljunggren*) gjordes ännu andra »förskönigar« så t. ex. borttogos vindbryggorna och ersattes med vanliga träbroar! Enligt Bur-

*) G. Ljunggren: Skånska Herregårdar.

mans teckning synes emellertid redan Stenbock hafva raserat de gamla vindbryggorna, och att han samtidigt reglerat både holmar och ålopp är aldeles tydligt. Den stela symmetri, som nu råder, är ingen 14- eller 1500-tals-anordning.

Den ende af de senare ägarne, som gjort några nämnvärda förändringar, är Gravenhorst-Löwenstjerne. Den stora salongen i husets södra sida hade, när han öfvertog gården, ganska lågt i tak, och antagligen har bjälklaget öfver denna salong legat i den gamla höjden för skytteloftet. Måhända har rent af Stenbock skonat denna del af byggnaden, och den sista resten af den gamla skyttevåningen först för 30 år sedan fått skatta åt förgängelsen. Då Ljunggren nämner, att fröknarne Cedercrantz läto inreda boningsrum i den öfre halfvåningen, så är det tydligtvis endast i denna del af byggnaden, som sådant varit möjligt. Alltnog, år 1874 borttogs detta bjälklag, och en salong af den gamla Stenbockska höjden inreddes här och dekorerades i någonting, som antagligen skulle föreställa s. k.

GENOMSKÄRNING, SEDT MOT S.

rococostil. Åtminstone fullständigades grannlåten med en massa lösa ornamentsdelar i rococo, hemtade från Holmens Kirke i Köpenhamn.

Den man, som utförde detta arbete, har funnit det lämpligt att åt en beundrande efterverld öfverlemna sitt namn. I en igenmurad spisel i denna salong fanns nemligen en liten hyflad brädlapp med följande i rödkrita utförda inskription:

År 1874
Är denna Sal
För sjönad och upphöjdad
af muremästaren Nils Palm.

På baksidan står endast: »den 20 maj 1874«, antagligen den dag, då det högvigtiga dokumentet nedlades i sitt gömställe.

Vi hafva nu genomgått byggnadens tidigare kända historia och känna således dess ungefärliga utseende vid den tidpunkt, då undertecknad af Löjtnant v. Geijer fick i uppdrag att leda en genomgripande ombyggnad och restaurering af byggnaden.

Då jag fick se, huru litet af byggnadens ursprungliga karaktär nu fanns kvar hos densamma, huru det mesta af de under tidernas lopp gjorda förändringarne ej var annat än vandalisering och fuskverk, huru alla spår af torn och gaflar voro bortsopade, huru det enda, som pekade tillbaka på byggnadens storhetstid, var några igenmurade fönsteröppningar, och på sina ställen blott några få kvarsittande hvalfstenar eller dylikt, huru alla gårdens gamla handlingar voro förkomna och huru litet litteraturen hade att förtälja om slottets äldsta historia, så stod genast den arbetsplan, jag borde följa, klar för mig, och den godkändes äfven af bygg-herren, att nämligen inreda bostaden så som lämpligast och bäst kunde vara, och därvid på de ställen, där byggnaden själf gaf ledning, upptaga de gamla motiven, där de voro af värde, äfven med risk att ej få någon helt genomfördt stilenlig byggnad fram. Detta hellre än att börja uppkonstruera torn, gaflar, fönstergrup-peringar m. m., som aldrig funnits.

Kom så uppmätningens tid, och med den började upptäckternas.

Först och främst visade de inifrån åtkomliga sidorna af yttermuren en mängd märken efter fönster och gluggar, som ej kunde spåras i fasaden på grund af de där gjorda omsorgsfulla lagningarne. Hvad som genast väckte förvåning var, att den mur, som begränsade borgens hela södra parti mot borggården och bredvid-liggande byggnadsdelar, hade samma tjocklek som hela yttermuren. Detta tydde genast på, att denna södra del en gång varit uppförd för sig och således varit frittliggande. Byggnaden var således uppförd *i två olika perioder*. Huru förhåller det sig då med uppgiften om ett bestämdt byggnadsår, 1530? Detta tarfvade närmare undersökning. Förhållandet med de två byggnadsperioderna bekräftades däraf, att de östra och vestra byggnaderna, där de stötte intill den södra, voro uppförda stumt emot södra byggnaden utan murförband — annat än för syns skull i fasad-ytan. Men — det visade sig också, att dessa östra och vestra partier hade lika svagt sammanhang med *norra* byggnaden och voro således äfven yngre än denna. Hade vi nu 3 byggnadsperioder, eller voro södra och norra byggnaderna sam-tidiga? Den senare frågan kunde tämligen snart besvaras nekande, ty först och främst voro fönstertyperna i de båda byggnaderna helt olika, vidare var skytte-gluggarnes placering helt olika, och slutligen, när tegeltaket öfver gårdens arkader refs, återfunnos de gamla taklisterna, som blifvit skonade först af Stenbock, därför att de inåt gården ej generade, sedan af Cedercrantz, som ej heller hade något emot dem, då de ju doldes af hans arkadtak; och det visade sig då vid rifningen, att taklisten på södra byggnaden hade den gamla vanliga götiska typen, medan de tre andra hade en något mera utkragad list, lika för alla tre. Detta, jämte det förhållande, att fönster och gluggar på dessa tre samma byggnads-delar hafva hvarandra liknande typer, visar, att de blifvit uppförda med helt kort mellanrum och antagligen af samme byggmästare. Att norra byggnadens mur mot söder är tunnare än de andra motsäger ej det förhållande, att den blifvit ursprung-ligen uppförd för att vara fristående, ty denna sida var ju för beskjutning full-komligt fredad genom den blott 14 meter bort belägna södra byggnaden, medan de 3 andra sidorna lågo utsatta för fiendens eld, och därför behöfde vara bättre befästa.

Skulle det nu vara Tyge Krabbe, som varit borgens egentlige grundläggare, så skulle han alltså hafva byggt den första, södra delen. Låtom oss då litet när-mare skärskåda just denna byggnadsdel.

Till de fynd, som här blifvit gjorda, hör först och främst ett torn i sydvestra hörnet. Detta hörn var ganska illa medfaret och hade undergått genomgripande reparationer. Tre anfangsstenar sutto åt vestra sidan öfver hvarandra helt nära hörnet, och blott en mycket smal murremsa upp och ned igenom visade sig vara gammal mur. Då jag därtill inifrån upptäckte en igenmurad dörröppning i källaren, var det tydligt, att just här hade ett af de tre tornen legat. De yttre anfangstenarne voro de enda resterna af dörrarne till de olika våningarnes tornrum. Efter att närmare hafva undersökt de gjorda lagningarne kunde jag på marken rita ut den fyrkant, som borde utgräfvas för att finna torngrunden, och det slog också till punkt och pricka in. Torngrunden låg där hel och orubbad, visande, att det åtminstone ej varit *dess* fel att tornet var rifvet.

Nästa torn fanns på liknande sätt. Det hade legat i nordöstra hörnet, således, om man betraktar byggnaden i sin helhet, diagonalt mot det förra. Jämför man denna tornens placering med den på Torup, Vidtsköfle eller Marsvinsholm, så frestas man till antagandet, att just detta skulle kunna tyda på, att hela byggnaden varit planlagd samtidigt, om icke det egendomliga förhållande här visat sig, att detta norra torn ej låg i linie med byggnaderna utan så beläget, att det tydligen varit byggdt före den intill detsamma liggande norra byggnaden. Det låg då nära till hands att antaga, att det var uppfördt samtidigt med södra byggnaden, legat i den omkring eller framför densama löpande ringmuren och tjänstgjort såsom porttorn i densama. Vid gräfning visade sig också på dess östra sida en af jämnstor fältsten gjord stensättning kantad med större sten. Men det tredje tornet? Ja äfven spår efter det äro funna. Ej i jorden, men i murverket. Midt på södra byggnadens norra sida, således midt på dess fasad mot borggården finnes dels en källardörr, dels hafva vi uppe närmast under taklisten och midt öfver källardörren vid rifning för en skorsten funnit en stor dörröppning, den liksom källardörren större än alla andra dörrar utom ytterporten. På ömse sidor om denna öfre dörröppning går det gamla murverkets ursprungliga fogstrykning ej hel fram utan muren är senare lagad, liksom den öfver det gamla dörrpartiet liggande taklisten visar en del oregelbundenheter, som tyda på förfalskning. Allt säger oss, att här legat ett torn och dörrarnes storlek visar, att det varit det ursprungliga trapptornet. Äfven detta förhållande, trapptornets läge, har sin fullkomliga motsvarighet på det ofvannämnda siälländska Borreby. Då borggården hela byggnadstiden varit belamrad med material och för öfrigt ej kunnat undvaras såsom passage, hafva några gräfningar ännu ej kunnat göras för att utröna tornets planform. Dess läge leder tanken på möjligheten af ytterligare tornanordningar. Men, som sagdt, alla undersökningar äro ännu ej afslutade.

Som synes, hafva vi funnit de tre bestyckade tornen alla vara af samma ålder som den äldsta södra byggnaden och i alla händelser äldre än slottets större senare tillbyggda del. Men innan vi däraf draga några slutsatser, så låtom oss gå vidare i undersökningarne.

Vi komma då till tvenne såväl i sig själfva som för tidsbestämningen mycket värdefulla fynd. Det är tvenne kalkmålningar, af hvilka den ena sitter i södra byggnadens östra gafvelrum, således i ett rum i den *äldsta* bygnadsdelen, den andra i det därintill gränsande rummet i östra mellanbyggnaden, således i ett rum i den *yngsta* byggnadsdelen. Detta rum har varit dekoreradt nedtill med et geo-

metriskt tapetmönster med en massa cirkelrunda fält, prydda i allmänhet med stiliserade blommor men ett och annat af dem med ledigt och säkert tecknade fåglar, allt i mycket lifliga färger. Detta tapetmönster begränsas upptill af et rundt om rummet löpande språkband, hvilket äfven följer med rundt om öfver fönster och dörrar. Inskriptionen har tyvärr ej ännu kunnat tydas. Ofvanför detta band finnes på en ganska stor väggyta en målning, som kräfver särskildt intresse. Kompositionen är liflig och mycket figurrik. Man kan urskilja tvenne bredvid hvarandra knäböjande figurer och framför dem en gammal skallig man i fotsid kappa, vänd mot dem och, med venstra handen utsträckt emot dem, tydligen tilltalande dem. Bredvid denne man står en kvinna, som tyckes hviska någonting i den gamles öra. Bredvid henne åter ser man en man och en kvinna, som betrakta de knäböjande. Ett stycke ifrån dem skönjer man en del krigsmän. Scenen med de två knäböjande skulle kunna föreställa ett bröllop. Handlingen tilldrager sig i det fria, och man ser i bakgrunden dels en stad med åtskilliga torn och tinnar, dels en närmre belägen, af vatten kringfluten byggnad med tinnade gafler. Målningen är utförd al fresco och jämförd med öfriga i Skandinavien förekommande kalkmålningar är den af enastående konstnärlig fulländning, hvarföre man antagligen får gissa på, att den är utförd af en utländing. Såväl dräkterna som färgbehandlingen och kompositionen påminner på ett slående sätt om Memlings och Dürers tid. *Om* det angifna årtalet 1530 har någon grund, så måste man därför sätta det i samband med denna sist uppförda byggnadsdel och således med afslutningen af borgens egentliga nybyggnadshistoria, ty *senare* än omkring 1530 kan denna målning icke vara utförd. Vi se således, att det är Tyge Krabbe, som fulländat borgen; som låtit bygga de senast tillkomna partierna. Men har han också från början anlagt borgen och uppbyggt de tre tornen? För att utröna detta kunna vi endast gå vidare i undersökningarne.

Jag nämnde nyss, att en märklig kalkmålning fanns äfven i den äldsta delen af slottet. Denna målning är af betydligt äldre karaktär än den förut beskrifna. Kompositionen erinrar om det tyska måleriet vid slutet af 1400-talet. Något landskap bildar här ej fond för framställningen, utan figurerna äro inkomponerade i ett fantastiskt slingerverk. Den mest i ögonen fallande figuren är en riddare, som iförd den tidens rika dräkt ligger utsträckt på rygg, bakifrån genomborrad med ett långt slagsvärd. Bredvid honom står en häst, och en annan riddare synes ligga knäböjande, halft vändande sig från den fallne. Framför den knäböjande synes en del horisontala streck, tydligen framställande trappsteg och ofvan dem tvenne små i rät vinkel mot hvarandra sittande lejon, som utgöra fotställningen för en tron, därifrån man får antaga, att majestätet afkunnat dödsdomen och åsett afrättningen. Därbredvid synes bakpartiet af ett kolossalt bortåt springande lejon.

Denna målning är utförd med blågrå konturteckning på ljust blågrå botten. Här och där är bottnen belagd med en kraftig blå ton af utomordentligt god verkan. Den eljest blott i kontur utförda teckningen är synnerligen liflig i kompositionen och elegant i linieverkningen. Hvad den egentligen skall framställa är ej godt att säga och betyder ej heller så mycket. Den är mycket *fragmentarisk*, och det är just *det*, som har sin stora betydelse för oss. Den afskäres nämligen upptill af det ofvanför liggande bjälklaget, sträcker sig upp bakom bjälkarne och har sträckt sig betydligt öfver dem, där de nu ligga, men är här ty-

värr förstörd. Bjälklaget afskär nu så stor del af taflan, att den antagne tronande konungen totalt saknas, den framför tronen knäböjande riddaren ser man blott till bältet, och af den bredvid stående hästen synes endast nedre delen af ena bakbenet. Vi finna häraf, att, när målningen gjordes, var detta rum betydligt högre i tak, eller, med andra ord, det ofvanför liggande bjälklaget låg betydligt högre. Men *nu* ligger det så, som det från första början legat. Detta framgår till full evidens af läget på såväl de ursprungliga fönstren i ofvanvåningen som den återfunna dörren ut till tornrummet i samma våning. Den, som låtit utföra denna målning, har således först borttagit eller från sitt ursprungliga läge uppflyttat ett gammalt bjälklag och således icke anbragt målningen i ett nyuppfördt hus. Antaga vi nu, att Krabbe låtit utföra denna målning, och betänka, att Krabbe, efter att hafva varit slottsherre till Köpenhamn, år 1507 avancerade till samma befattning i Helsingborg, och att han var den förste i Skåne besutne af sin ätt, så har han naturligtvis ej förr än detta år 1507 skaffat sig gods i Skåne och ej förr än då haft något byggnadsarbete på Vegeholm. Bestämma vi då denna målnings datum till omkring 1510, och senare kunna vi på grund af dess eget vittnesbörd ej sätta densamma, så finna vi, att Krabbe kommit till Skåne och där förvärfvat Vegeholms *redan färdiga* slott till sitt residens. Det har ej passat den myndige slottsherren, utan han har börjat med att där skaffa sig en ordentlig höganloftssal. Ett bjälklag har blifvit flyttadt, och salen har blifvit prydd med konstnärliga målningar. Så småningom blef emellertid stugan för trång; Danmarckis Rigis Marsk måste föra en hofhållning, för hvilken rundligt utrymme kräfdes; och så hafva tillbyggnaderna sett dagen.

Vi äro således nu på det klara med, att Tyge Krabbe ej från början anlagt Vegeholm. Återstår att utröna hvem, som kan hafva gjort detta. Jag har visserligen engång framstält ett antagande i denna sak. Att jag i detta rönt motsägelse af den moderna litteraturen i ämnet — jag räknar i detta fall äfven 1700-talets författare för moderna — det afskräcker mig ej, men jag vill, innan jag gör något bestämdt uttalande, hafva bevis såväl för riktigheten af mitt påstående som för oriktigheten af de andras.

(Forts.)

TEKNISKE MEDDELELSER.

En Trappe med fjedrende Trin er opfunden af Fabrikant Hermann Krüger i Hannover. Opfindelsen bestaar i, at der i Trinenes Underkant er anbragt en Fjeder, der hjælper til at give Foden Fart, naar den løftes fra Trappen. Paa denne Maade udnyttes en Del af den Kraft, som Legemsvægten udøver ved Nedsætningen af Foden, til Hjælp ved Opstigningen. Opfinderen, som har taget Patent paa de nye Trin, mener, at Opstigning ad Trapper ved Hjælp af hans Fjedre vil kunne blive betydelig lettere end ved almindelige Trapper.

FORSKELLIGT.

Katalog. Aktieselskabet »Titan« (Koefoed, Hauberg, Marstrand & Helweg) har i disse Dage udsendt en Fortegnelse over Elevatorer, Hejseværker og Spil, som er udgaaede fra Fabriken. Den lille Bog, som er trykt paa glittet Papir og forsynet med Illustrationer, indeholder foruden Aftryk af Anbefalinger en lang Fortegnelse over offentlige og private Institutioner samt kendte Firmanavne, der viser, at Aktieselskabet har forstaaet at erhverve sig en stor og solid Kundekreds.

❦

En Verdensudstilling i Lüttich vil blive afholdt 1905 til Minde om den 75aarige Bestaaen af Belgiens Uafhængighed. Udstillingen vil faa sin Plads paa et meget stort Areal, der ligger umiddelbart ved Floden Maas.

❦

Zecca'en (Møntbygningen) i Venedig, hvis Sammenstyrtning blev spaaet kort efter Campanilens Fald, har ved Undersøgelserne vist sig fuldstændig sikker. — I Bygningen foretages for Tiden en Del Forandringer og Afstivninger; dette sker dog ikke, fordi den har vist sig faldefærdig, men fordi Møntpaladset fremtidigt skal benyttes som Opbevaringssted for *Biblioteca Marciana,* som hidtil har været anbragt i Dogepaladset. For at optage den betydelige Vægt af de over 500,000 Bind, som Bibliotheket bestaar af, er det nødvendigt at udføre nogle konstruktive Foranstaltninger, til hvilke Staten har bevilget 175,000 Frcs. og Byen Venedig en lignende Sum.

FORENINGSMEDDELELSER.

Torsdag den 26. Marts afholdtes Møde i Industriforeningens Lokale.

Fra Frederiksberg Kommunalbestyrelse forelaa en Skrivelse om »*Præmiering af Byggeforetagender i Kommunen*«. De i Skrivelsen fremsatte Forslag angaaende Præmieringen og Maaden, hvorpaa Bedømmelsen skulde foregaa, vandt Forsamlingens Tilslutning, og man enedes om at vælge to af Foreningens Medlemmer som Meddommere i det for Bedømmelsen nedsatte Udvalg.

I en kort Diskussion, som herpaa fulgte, fremkom Forslag om at indsende til Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse en Skrivelse med Anmodning om fremtidig at lade Bedømmelsen af »*smukke kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender*« foregaa efter lignende Regler som de af Frederiksberg Kommune paatænkte.

Architekt Th. Wåhlin fra Malmø holdt dernæst det her i Tidsskriftet aftrykte Foredrag om »*Vegeholm, en skånsk medeltidsborg under restaurering*«. Foredraget, ved hvilket en stor Del Tegninger og Fotografier fremvistes, fulgtes med største Interesse af samtlige Tilstedeværende.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 10. APRIL 1903
5. AARGANG № 28

DEN FUNNA »FÖRSVARSDÖRREN«.

VEGEHOLM, EN SKÅNSK MEDELTIDSBORG UNDER RESTAURERING.

AF ARCHITEKT TH. WÅHLIN.

(Forts.)

Bland mera intressanta fynd, som gjorts vid detta byggnadsarbete, må några här anföras.

Vid min första undersökning på platsen, då första skyttegluggen öppnades, efter att hafva varit igenstängd i nära 250 år, gjordes här ett mycket öfverraskande fund. I gluggens böstning fanns nämligen ett segmentformigt svängdt ekträ, ungefär 4 × 4 tum i genomskärning, i båda ändar inmuradt i sidosmygarne, och försedt med ett rätt igenom träet borradt hål i midten, af 1 tums diameter. Hvad kunde detta vara? Jo, MEJBORG upplyser i »Gamle Danske Hjem«, utgifven

i Köpenhamn 1888, om att i det danska Borrebys skyttegluggar lågo »indtil for faa Aar siden« inmurade ekplankor med tapphål, bestämda för de gafflar, som voro nödvändiga till stöd för de gammaldags bössorna. På Borreby äro de således nu borta, och sådana finnas antagligen för närvarande ej i Skandinavien utom på Vegeholm. Att det var den först upptagna gluggen, som gaf oss denna intressanta detalj, var en egendomlig lyckträff, då detta också var den enda, som hade ekträt kvar. I de af rifningar ej hemsökta gluggarne, återfunnos hålen, där träet legat inmuradt, och en handfull svart mylla, den enda återstoden af det hårda ekträet. Till och med i de numera under jordlinien belägna källargluggarne återfinnas samma hål i deras sidosmygar och samma mullrester.

FÖRSTA SKYTTEGLUGGEN UPPBRYTES.

En annan försvarsanordning, som alldeles händelsevis återfanns, påkallar kanske ändå mera intresse. En antagligen af Stenbock upptagen dörr i byggnadens baksida, som förde från ett rum i bottenvåningen direkt ut till trädgården, ville jag gerna, för att undgå en för byggnadens återvunna gamla karaktär störande symmetri, flytta från sin nuvarande plats. Straks bredvid densamma fanns ett fält i muren, som tydligen en gång var lagadt, och där kanske ett fönster en gång suttit. Om dörren upptogs här, skadades ej något fast murverk, och jag gaf order om upptagande af lämpligt hål i muren för den nya dörren. När jag följande vecka återkom, var hålet mycket riktigt upptaget, och den här ursprungligen sittande muröppningen blottlagd. Första åsynen af denna väckte undran. Till hvad ändamål hade denna muröppning en gång tjänat? Den fullt fria »dagöppningen« var 2 fot bred och knappt 5 fot hög samt belägen något mera än 2 fot öfver rummets golf. Den satt längre ned än fönstren och var

smalare än de. Därtill kom, att den inåt rummet var försedd med en anslagsfals, sådan som finnes på alla de gamla dörrarne, men ej på ett enda fönster. Utåt mot fasaden vidgade den sig till en bredd af 4,5 och en höjd af 6,5 fot och var således smalare och något högre än de på denna äldsta del af byggnaden sittande ganska breda fönstren. Utåt mot fasaden var nischens kant sönderhuggen, så att det ej kunde med visshet utrönas, om här varit anslagsfals. Hade det varit blott ett skåp i ytterväggen, således förmuradt utåt och inifrån åtkomligt genom en i den omtalta falsen placerad trälucka? Nej, den före rifningen utifrån iakttagna lagningen talade ju häremot. Och — bottnen i gluggen hade ju ett tydligen slitet tegelgolf! Kunde det vara en dörr? Bjälklaget låg, beräknadt efter en annan invändig gammal dörr, tydligen i sin ursprungliga höjd, och *denna* dörr låg nu ett par fot högre än golfvet, var mycket smal och ej mera än c:a 5 fot hög. Jag granskade då det närmast omgifvande fasadmurverket och fann, att vid lagningen på ett par ställen på ömse sidor om öppningen ett par tegelförband försummats, så att ett par genom 3 tegelskift gående fogar kvarsutto. Och dessa på hvardera sidan jämnt 30 ctm. från den funna smygen. Saken stod nu klar för mig. Det *var* verkligen en dörr. Utåt hade den varit försedd med 2 anslagsfalsar af tilsammans 30 ctm. bredd, alldeles som källardörren i samma byggnad — den enda qvarvarande ytterdörren i denna flygel. Den hade utifrån synts en anfallande fiende stor och rymlig att komma in igenom, och man har riktat anfallet mot denna punkt. Dörren har blifvit sprängd, och på den qvarsittande lösa trätappan, som i fredstid ledde dit, eller, *om* denna af försvararne sprängts eller borttagits, på hvarandras ryggar har man äntrat upp och kommit in i — nischen. Härifrån har blott en och en kunnat intränga i husets inre, men på hvad sätt? Jo endast genom att sammanklämd och nedhukad hoppa ner på det 2 fot nedanför dörren liggande golfvet. Den inträngande var således genom den ställning, han vid inträdet måste intaga, urståndsatt att försvara sig, och därtill blottstälde han på ett betänkligt sätt sitt hufvud för försvararens godtyckliga behandling. Den hälsning han fick var ett slag med en bila, en »morgonstjerna« eller något annat lika trefligt instrument, och så var *den* färdig. Turen kom till nästa man. Samma behandling. De innanför stående kunde fullkomligt obehindradt fortsätta sitt blodiga arbete, så länge det fanns *någon*, som ville försöka att titta in *den* vägen. Man kan tänka sig hvilken fröjd det varit för de innanför stående försvararne att blott få slagta ner sina motståndare en och en utan att alls behöfva tänka på sin egen säkerhet. Kriget var allt bra mycket gemytligare i gamla dagar än i våra.

Historien vet ej att förtälja, om dessa och andra försvarsanstalter kommit till att praktiskt afprofvas. Egendomligt nog lär emellertid borgen under Stenbocks tid, då alla befästningsanordningar voro förstörda, hafva blifvit utsatt för en belägring, som slutade med att borgen genom förräderi kom i fiendehand.

Enligt är mig meddelad mycket romantisk skildring, som dock förefaller tämligen »historisk«, och för hvars sanningsenlighet jag ej vill gå i borgen, skulle på Mårtensdagen 1676 slottet hafva blifvit genom förräderi intaget af ett snapphaneparti; ledarinnan af dess försvar, en fröken Christina Horn, bränd, och dess af en handfull af Stenbock hemsända invalider bestående besättning nedskjuten just ögonblicket innan undsättning anlände. Den ärade författaren till-

lägger på tal om fröken Horns död: »Dock hade den sköna flickan troligen dött utan smärtor, ty en kula från ena eller andra hållet hade, innan elden nådde henne, genomborrat hennes hjärta«. Bofven-förrädaren fick däremot lida »en qvalfull död«, ty han blef »ihjelpiskad af de ursinniga dragonerna«.

Fröken Horn hade emellertid fått lida döden, för det att hon ej ville uppgifva, hvar hon gömt »skatten«. Skatten ja. Naturligtvis kan ej en gammal hederlig borg existera utan en skatt. Och Vegeholms skatt har man tämligen god reda på. Stenbock hade »fått den såsom present« af en tysk stad under 30-åriga kriget för de »tjänster« han gjort densamma, och den lär af fröken Horn vid ofvannämnde tillfälle ha blifvit gömd i en hemlig källare, som aldrig sedan igenfunnits. I nådens år 1902 den 26 augusti fann emellertid undertecknad just den källare, i hvilken skatten — skulle ha legat, om någon sådan funnits.

Vid uppbrytningen af golfvet i ett af bottenvåningens rum fanns nämligen löst liggande i det grus, som utgjorde bädd för golfstockarne, en liten rektangulär kalkstensplatta. När denna upplyftes, var därunder ett hål, något öfver en fot i fyrkant. Vid lodning med tumstocken befanns detta hål vara c:a 5 fot djupt och betydligt större nedåt än uppe i golfytan. Att anskaffa en lykta gick ju ganska snart, och vid närmare skärskådande befanns den fyrkantiga öppningen sitta i hjässan af en tegelmurad hvalfkuppa, till formen närmast att likna vid de vanliga halmflätade bikuporna. Källarens golf bildades af mörkbrun, något myllablandad grus, eljest syntes ingenting där. Så fort sig göra lät, anskaffades en handtlangare af så pass rimliga dimensioner, att han kunde passera toppgluggen, ett ämbar fick han efter sig, och så började gräfningen och upplangningen. Bytet utgjordes, grusen oberäknad, af en större och en mindre sorts slitna golfplattor, som en gång varit glaserade, gröna och gula, samt en pipa af en bronsljusstake af obestämbar ålder. Egendomligt är, att något fynd af golfplattor ej gjorts någonstädes i byggnaden mera än i denna källare. Gräfningen fortsattes, till dess vi kommo ned till den hvita bottensanden, men af »skatten« sågo vi ej röken.

Ett fynd hade jag så när glömt att nämna. I källaren fanns nämligen en oändlighet af — myggor. Hvad dessa hade i denna källare att göra, har jag förgäfves sökt utforska. Hade ändå någon skatt funnits, så kunde man ju frestas att tänka, att de voro satta där på post för att göra tillvaron så bitter som möjligt för den, som sökte inpränga för att på orättmätigt sätt bemäktiga sig annans egendom. Men nu? Det konstigaste är, att, ännu två månader efter källarens öppnande sutto myggorna troget kvar på sin post. Huru de haft det sedan i vinterkylan har jag ej gjort mig underrättad om. Men jag öfverlämnar åt herrar biologer att söka finna lösningen af den gåtan.

Det tegel, hvaraf denna källare är uppförd, är af det stora medeltida formatet, men murbruket och murningssättet gifva vid handen, att källaren har blifvit byggd af Stenbock. Den är alldeles tydligt gjord i afsigt att däri mot brand eller stöld försäkra dyrbara föremål af ett eller annat slag. Dess läge talar också härför. Det rum i bottenvåningen, som inrymmer densamma, är just det, hvars väggar varit prydda med den här ofvan först beskrifna präktiga kalkmålningen och har tydligen varit ett af borgherrens egna gemak.

Stenbock fick för klarerande af sina affärer på gamla dagar sälje Vegeholm. Måhända sammanhänger härmed en inskription, som med något hvasst instrument, en spik eller dylikt är gjord i kalkputsen i ett af borgens rum (sydvestra rummet i bottenvåningen). Väggen har varit putsad och någon gång på 1500-talet ornamentalt målad i kalkfärg. Hvilka öden rummet genomgått innan det blef så försummadt att man började klottra på väggarne är ej bekant. Emellertid återfinnas här en massa monogram, hvaribland på flera ställen I.H.S. Vidare står på en vägg årtalet 1684 — det år då Stenbock lemnade Vegeholm, och ett stycke därifrån följande inskription:

DU SKULLE HAFVE
TENCKT DERPAA
FØR
DET ER NU FORSILDE AT
BIE

Försök till tolkning häraf kommer obetingadt in på de rena gissningarnes område. Om inskriptionen fortsatt kan ej nu afgöras, då den putsyta, på hvilken densamma är gjord, är skadad och delvis bortslagen.

Mångfaldiga andra intressanta fynd från denna gamla märkliga byggnad skulle jag kunna förtälja om, men jag måste för denna gång stanna vid de här anförda.

* * *

Borgens ombyggnad och restaurering har fortgått och fortgår allt jemt efter den från början fattade planen. Af de två yttre tornen, hvars fasta grundvalar framdrogos i ljuset, står det ena nu åter så godt som färdigt, det andra har just börjat resa sig öfver marken. De en gång fritt liggande södra och norra byggnadernas gaflar resa sig nu åter på sina gamla platser. Att dessa torn och dessa gaflar stå på sina rätta platser, det veta vi, men att de en gång sett ut precis så, som de nu komma att göra, det är ju ej så absolut säkert. Men då genom kännedomen om tornens och gaflarnes storlek och plats byggnadens hufvudsakliga gruppering varit gifven, hafva motiv till dessa byggnadsdelars närmare utseende måst hemtas dels från ett noggrannt studium af de faktiskt framdragna gamla karaktäristiska delarne af byggnaden, dels från andra skånska eller danska borgar från samma tid. Det gamla trapptornet på borggården har icke kunnat återuppmuras, dels emedan spåren af det samma icke återfunnos, förr än arbetet med gårdens iordningsställande redan långt framskridit, dels emedan just gården genom uppförandet af de Cedercrantzska arkaderna undergått en för byggnadens bekväma beboende så högst viktig förändring, att, då valet stod emellan bibehållandet af tornet eller arkaderna, det samma måste utfalla till arkadernas fördel, detta såväl på den grund, att arkaderna äro af så stor vigt för byggnadens beqväma beboende, som därför att arkaderna nu finnas sådana de stått därt i öfver 150 år, medan tornet måste helt och hållet ur fantasien rekonstrueras.

Gårdens behandling är ett af de viktigaste momenten i det nu pågående byggnadsarbetet. Den har nemligen med bibehållande af och i anslutning till dess under 1700-talet erhållna karaktär öfvergått ifrån att vara öppen gård till att vara en modern hall, försedd med glastak och värmeledning.

Likasom hufvuduppgiften vid den nu pågående ombyggnaden är att af det kalla och obeqväma hus att göra en beqväm och väl ombonad bostad, så är också hufvudvilkoret härför det, att husets centrala del och den naturliga kommunikationsleden emellan bostadens olika partier — gården — göres lämplig att användas icke blott under några soliga sommardagar utan hela året om. Jag tror mig således hafva visat, att, praktiskt sedt, fullgiltiga skäl förefunnits för glastakets anbringande öfver och värmelednings indragande i den gamla gården.

Estetiskt sedt har jag sökt lösa denna moderna anordning så, att den skall för den känslige betraktaren så litet som möjligt sticka af. Gården har en gång genom uppförandet af arkaderna helt blifvit betagen sin karaktär af medeltida borggård. Den har ifrån att vara stor och rymlig blifvit nedbragt till mindre än tredjedelen af sin förra storlek, så att det, äfven på den tid, då den uppfördes, ej hade varit förenadt med några konstruktiva svårigheter att förse den med glastak. Taket är nu gjordt högt och luftigt för att ej trycka rummets arkitektur, og glasets indelning i rektangulära smårutor, afdelade med träspröjsar, är gjord i fullkomlig öfverensstämmelse med den tidens smak, under hvilken arkaderna uppfördes. Hela hallen — om vi så må kalla den gamla gården — blir putsad och hvitmenad; i dess midt anbringas en marmorbassin med springvatten, golfvet lägges inom arkaderna med kalksten och midt i det fria gårdsrummet med strid grus, och ägaren tänker möblera den endast med några italienska marmorbänkar af antik modell samt blad- oeh blomväxter i grupper. Intrycket af densamma blir således fortfarande gårdsplats och ej modern hotellvestibul.

Men på samma gång vi måste underkasta oss de moderna krafven, få vi ej helt glömma, att det är en flerhundraårig byggnad vi röra oss inom. Vi söka fram ur sitt dunkel de gamla fönsternischerna med sina stenbänkar, och i fasaden låta vi åter de gamla små fönstren komma till heders, hvilka så väl stämma öfverens med det gamla mäktiga tunga murverket. Vi låta de gamla murarne åter krönas af de allvarliga gaflarne och den höga obrutna takresningen, vi framgräfva tornen och låta dem åter resa sig för att fullständiga det mäktiga intrycket af den gamla riddarborgen.

FORSLAG TIL EN BRO MELLEM PRIVATBANKEN OG BØRSEN SOM MONUMENT FOR TIETGEN.

Disse Monumenter, som vedtages og subskriberes, uden at man saa meget som har tænkt sig en Plads til dem, og som man bagefter diskuterer om at flytte hist og sætte her eller vende den modsatte Vej — de generer mig.

Til et Monument hører en bestemt Plads og ingen anden i Verden. Monumentet og Pladsen — de skal være som rette Ægtefolk, og hvad Gud har sammenføjet, skal Mennesker ikke skille ad.

Men inden de indgaar Ægtepagten, skal de beraade sig med Gud og Sam-

vittigheden, og jeg tror i hvert Fald ikke, at »vox dei« blev hørt, dengang Tietgenmonumentet formæledes med Børsrampen.

Det vil derfor ubetinget være det sædeligste at ophæve denne Forbindelse.

Jeg haaber, det er lykkedes mig at finde baade det Sted og det Monument, der praktisk og symbolsk giver det fuldgyldige Udtryk for Tietgens Gerning.

Rigtignok hører jeg nogle Kolleger raabe om Vandalisme mod Børsens Gavl. Jeg svarer: »Hus forbi«.

Jeg vil netop bøde paa den Uret, den nye Bank øver mod den gamle Børs.

Jeg er overbevist om, at mit Forslag saa langt fra at skæmme Børsen vil hjælpe den op af dens Fornedrelse, vil være som en formildende Omstændighed

ved den nye Bankbygning, der netop lider af ikke at have taget tilbørligt Hensyn til sin ærværdige, historiske Nabo.

Meget havde været vundet i denne Henseende, om det Parti af Banken nærmest Børsen var bygget lavere end det øvrige; men har Architekten ikke kunnet sætte dette igennem, maa han netop glæde sig over min Bro, der tager Brodden af den store Højdeforskel i de to Bygninger.

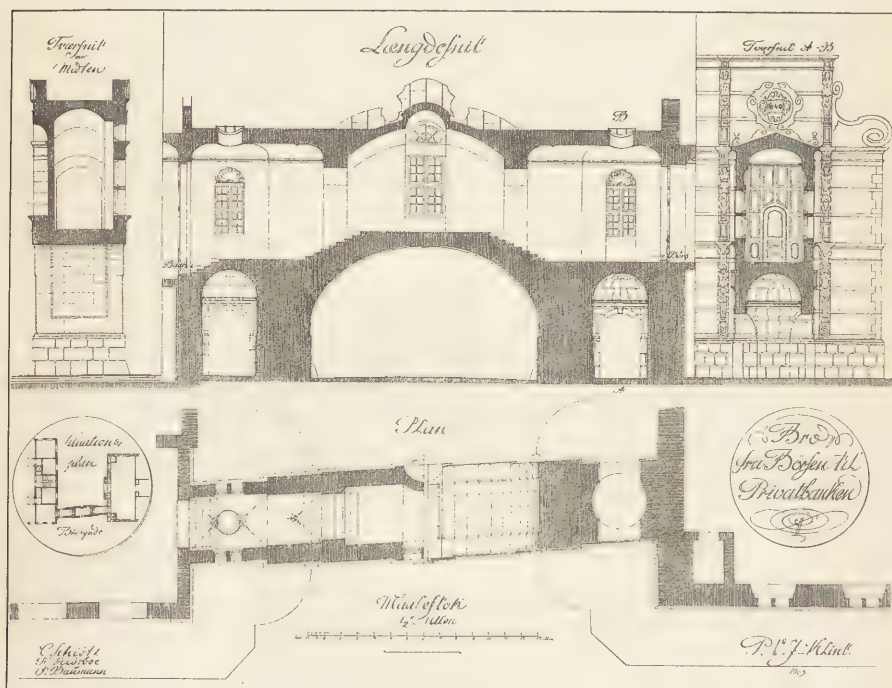
Midtpartiet af Broen er bygget af Sandsten, og Buen er saa høj og bred, at baade Tog- og Vognfærdsel kan foregaa uden Hinder. Endepartierne med Buer til Fodfærdsel slutter sig architektonisk til hver sin Bygning, idet Profiler, Baand, Sokkelhøjde, Materialier overføres fra enhver af de to Bygninger til det tilstødende Parti.

Alligevel er disse to Partier ens i Hovedformerne.

Tietgens Statue bør vende ind mod den rolige, lukkede Plads mellem de tre Bygninger og ikke som paa Tegningen ud mod Børsgade. Solskinnet i det lille Rum vil klæde den, og man vil i Fred der kunne betragte Monumentet, især hvis Hovedfærdslen ad Aare føres langs Børsgade.

Statuen udføres støbt i Bronce eller drevet i Kobber ligesom de to Luer over Taget og de to Figurer over de smaa Porte. De slynger Fjerhammen om sig og bereder sig til at flyve ud i Verden (Sindbilleder paa Tietgens Ideer).

Indskrifter paa Tavlerne og Luerne forgyldes.

Broen er indskudt mellem to Karyatidepilastre paa Børsens Gavl ved den nordre Ende af denne og med Flid ikke midt paa.

Forbindelsen til begge Sider sker ved, at et Vindue omformes til en Glasdør; i øvrigt bibeholdes Højderne, saa at begge Rum indvendigt forandres saa lidt som muligt.

Vinduer paa begge Sider og Ovenlys ved Endepartierne gør Forbindelsesgangen lys og kaster noget Lys derfra ind i de to Sale, saa at Belysningsforholdene i disse ikke vil forandres nævneværdigt.

P. V. J.-Klint.

KONKURRENCE OM EN BANKBYGNING I FREDERIKSHAVN.

I »Architekten« Nr. 26 findes blandt Avertissementerne en Indbydelse til Konkurrence om en Bankbygning i Frederikshavn.

Jeg har tilfældig faaet Programmet for denne Konkurrence at se, og da jeg ikke i »Architekten« Nr. 27 har kunnet opdage nogen Udtalelse fra Redaktionen eller andre om denne Sag, vil jeg gerne herved fremsætte nogle Bemærkninger.

Programmet for ovennævnte Konkurrence er meget kortfattet, — jeg overlader til eventuelle Lysthavende en mere indgaaende Drøftelse af de enkelte Punkter og skal kun her fremdrage nogle faa, som straks er faldne mig i Øje. Den Programmet medfølgende Situationsplan er i Maalestok 1 : 800, uden Højdecôter, Angivelse af Naboforhold etc. og uden andre opgivne Maal end Façadelinien til Gaden, hvilket er aldeles utilstrækkeligt for nøjagtigt at kunne optegne Planen i Maalestok 1 : 96, 3 Lin. pr. Alen, i hvilket Maal Tegningerne fordres udførte.

Mon den akademisk uddannede Architekt, der efter Programmet skal være med til Bedømmelsen af Tegningerne sammen med Bankens Repræsentantskab, ogsaa har været med til at forfatte dette Program etc.? vilde det da være en utidig Nysgerrighed at spørge om Navnet paa den akademisk Uddannede?

Der udsættes en Præmie paa 800 Kr. og en paa 400 Kr., og de præmierede Tegninger tilfalder Banken. Byggesummen maa ikke overstige 45,000 Kroner, hvori er indbefattet alt Inventar til Banklokalerne. Der fordres 3 Planer, et Længde- og et Tværsnit samt en Façadetegning i mindst 3 Lin. pr. Alen; et saadant Arbejde vil under almindelige Forhold, efter Akademisk Architektforenings Grundlag for Beregning af Honorarer, andrage c. 800 Kr.s Værdi.

Saafremt de udsatte Præmier nu virkeligt udbetaltes de Konkurrerende, var denne Side af Sagen maaske *all right*, (dog burde vel korrekt set aldrig noget Arbejde ved Konkurrencer tilfalde Bygherren, naar dette ikke af ham bliver betalt med den Værdi, det efter de vedtagne Regler for Honorarer er sat til); men nej! Programmet tager her det Forbehold, at saafremt Udvalget maatte finde Anledning til at bruge f. Eks. første Præmietagers Projekt, vil den stipulerede Præmie blive beregnet som en Del af Architekthonoraret, saaledes at alt, hvad de Konkurrerende skal slaas om, er 400 Kr. eller Halvdelen af den Værdi, som hvert af alle de eventuelt indsendte Arbejde burde repræsentere.

Og hvad der absolut forekommer mig at være den mest prekære Side ved Programmet, er, at Udvalget ydermere kun lover den eventuelt lykkelige Architekt at benytte ham til Udarbejdelsen af de nødvendige Detailtegninger, men forbeholder sig Ret til selv at overtage Kontrollen og Ledelsen af Arbejdet.

Udvalget maa sandelig ikke alene regne med stor Velhavenhed og Offervillighed blandt vore Architekter, naar den mener at kunne regne paa Tilslutning til denne Konkurrence, men tillige tro, at vi Architekter har saa liden eller ingen Interesse for vore Arbejder, at vi mir nichts dir nichts overlader Ledelsen og Kontrollen af disse til enhversomhelst.

Kunde disse Linier bidrage til at oplyse rette Vedkommende om, at de

danske Architekter er aarvaagne, naar det gælder Standens og fremfor alt den danske Architekturs Interesser, skulde det glæde Indsenderen. *N.*

I Tilslutning til ovenstaaende kan Redaktionen udtale, at skønt den ikke har haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med det omtalte Konkurrence-Program, kan den dog af det anførte slutte, at det maa være affattet meget mangelfuldt og uden Kendskab til de af Akademisk Architektforening udarbejdede, vejledende Regler for Konkurrencer. Man tør derfor med Sikkerhed forudsætte, at næppe nogen akademisk Architekt vil ofre Tid og Kræfter paa et Arbejde som dette, medmindre — hvad der vilde være ønskeligt — Bankens Repræsentantskab vilde indse, at det tjente Sagen og sin Bys Interesser bedst ved resolut at foretage saadanne Ændringer i Programmet i Overensstemmelse med Akademisk Architektforenings Konkurrenceregler, at det kunde være berettiget til at imødese en Løsning paa den stillede Opgave, som kunde blive Banken til Ære og Byen til Pryd. — For øvrigt har den ærede Indsender kun forsaavidt angivet Honoraret for et Byggeforetagende til 45,000 Kr. rigtigt, hvis der blot skal leveres Tegninger og ikke føres Tilsyn; ifølge Architektforeningens Pristarif vil det være 1750 Kr., saafremt baade Tegninger og Tilsyn skal præsteres. RED.

RA PROVINSERNE.

Nysted Kirke. For kort Tid siden har man opdaget, at saavel Taarnet som Spiret paa Nysted Kirke ikke befinder sig i forsvarlig Stand. Kirkeinspektionen har derfor faaet udvirket, at Ministeriet har beskikket en Kommission til at foretage et Eftersyn og afgive Skøn over Taarnets og Spirets Soliditet. Kgl. Bygningsinspektør, Prof. ALB. JENSEN, Architekt H. C. GLAHN og Tømmermester H. P. NIELSEN er Medlemmer af Kommissionen.

Det nordjyske Folkesanatorium vil blive anlagt i Rold Skov en halv Fjerdingvej fra Skørping Station. Arealet er Statsskov, men Landbrugsministeriets Tilladelse til at indtage det fornødne Areal er allerede indhentet. Sanatoriet ventes færdigt i første Halvdel af 1904.

En ny Latinskole har Byraadet i Aarhus besluttet at opføre, og man har fundet en passende Grund paa Pladsen bag den nuværende Kathedralskole. Til Skolen giver Staten et Tilskud af 80,000 Kr., medens Aarhus Kommune og Havn bidrager et lignende Beløb.

En Raadhusbygning i Søllerød. I Søllerød Sogneraad har man i den sidste Tid i lukkede Møder ført Forhandlinger om det ønskelige i ligesom i Gentofte Kommune at faa oprettet et mindre Raadhus til Brug for Kommunens samlede Administration. Raadhuset, der tillige skal indrettes med en tidssvarende Forsamlingssal for Sogneraadet, ønskes opført paa et i Kommunen centralt beliggende Sted. For et Par Uger siden blev Sagen officielt fremsat ved Sogneraadets Forhandlinger, og man besluttede da snarest at søge Tanken realiseret. Der er bleven nedsat et Raadhusudvalg, bestaaende af Formanden, Tømmerhandler

Captyn, Proprietær Angel og Folkethingsmand Wilmann til at undersøge Sagen og eventuelt fremlægge Indstilling angaaende Planerne og Beliggenheden for Raadhusbygningen.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Afkøling af Beboelses- og Forretningslokaler. Om dette Emne blev der for nogen Tid siden holdt et Foredrag i Architekt- og Ingeniørforeningen i Hamborg. Taleren, Hr. Behrend, som er Specialist i Kølemaskiner, forklarede, at til en saadan Afkøling paa varme Sommerdage kan benyttes de i Bygningerne indlagte Varmeledninger, naar disse sættes i Forbindelse med Kølemaskiner. Medens man om Vinteren lader varmt Vand eller Damp cirkulere i disse Ledninger, kan man om Sommeren lade dem gennemstrømme af koldt Vand, hvis lave Temperatur frembringes ved en i Kælderen opstillet Kølemaskine. Varmetransmissionen gennem Kølelegemernes Vægge, ɔ: gennem de ellers til Opvarmning tjenende Rørledninger, Ribberør e. lign., følger ganske de samme Love, hvadenten disse Legemers Overflade skal afgive eller optage Varme, kun maa man tænke sig det i omvendt Orden.

Foruden ved en saadan umiddelbar Overfladeafkøling i Rummene kan man ogsaa frembringe Afkøling ved at suge Luften ud af Rummet, bringe dens Temperatur ned ved at lade den passere særlige, uden for Rummet anbragte Afkølingsapparater og dernæst atter indføre den i Rummet. Paa denne Maade vil Luften afsætte Støv og Fugtighed paa Kølelegemernes Overflade, navnlig naar disse holdes under Frysepunktet.

Ved saadanne Køleanlæg er det at bemærke, at man har med betydeligt ringere Temperatur-Forskel at gøre, end naar det gælder Opvarmning. Om Vinteren regner man i Reglen med ca. 45 ^{0} C. Forskel mellem ud- og indvendig Temperatur, ɔ: med ÷ 25 ^{0} og + 20 ^{0}. Om Sommeren derimod er der for Afkølingen kun en Forskel af 10 til 15 ^{0} C., nemlig fra + 30 á 35 ^{0} til + 20 ^{0} C. eller omtrent en Fjerdedel af Forskellen om Vinteren.

Ved Opvarmning plejer man at ansætte Temperaturen af det varme Vand til + 95 ^{0} C. og det opvarmede Rum til + 20 ^{0} C., hvilket altsaa giver en Forskel af 75 ^{0}. Ved Afkøling er i Overensstemmelse med foranstaaende en Fjerdedel af denne Forskel nok, altsaa en Temperatur af Kølevandet, som kun er 19—20 ^{0} lavere end det afkølede Rum. Ved Hjælp af Kølemaskiner kan man imidlertid, i Særdeleshed naar Saltvand benyttes, opnaa saa lave Temperaturer, at en betydelig større Temperaturforskel end 19—20 ^{0} C. kan fremkomme, hvorfor man altsaa kan klare sig med mindre Afkølingsflade.

Som Eksempel anførte Foredragsholderen, at ved et Beboelseshus af Mellemstørrelse, som har Centralopvarmning, er Overfladen af Varmelegemerne tilsammen omtrent 60 Kv.-M. Dertil beregner man en Varmetransmission af 400 Varme-Enheder pr. Kv.-M. Overflade. Ved Afkøling behøver man nu altsaa, ifølge ovenstaaende, kun omtrent 100 V. E. pr. Time pr. Kv.-M. Altsaa vil for hele Huset benyttes 60 × 100 = 6000 V. E. pr. Time; hertil behøves en mindre Kølemaskine, som koster 4000 á 5000 Mk.

Anvendelse af Kølemaskiner i Privathuse er imidlertid forholdsvis kostbar, baade fordi Drivkraft skal vedligeholdes, og fordi en særlig Maskinist til Pasning af Maskinen er nødvendig. Tilmed plejer jo i vort Klima Nødvendigheden af saadanne Afkølinger kun at være til Stede i nogle faa Uger af Sommeren.

Ved offentlige Bygninger, Skoler, større Forretningshuse, Forsamlingssale o. lign., hvor Drivkraft til elektrisk Belysning eller Ventilation allerede haves, lader Anvendelsen af Kølemaskiner sig lettere etablere. Det skal endnu hertil føjes, at for Afkøling af Rum om Sommeren gælder den samme Regel som for Opvarmning om Vinteren, nemlig at der findes godt isolerede Ydervægge, og at Døre og Vinduer holdes tæt lukkede. (D. Bauz.)

FORSKELLIGT.

Konstitution. Ministeriet for offentlige Arbejdet har under 28. Marts d. A. efter Ansøgning fritaget Professor VILH. PETERSEN, R. af Dbg. og Dbm., for den ham i sin Tid overdragne Konstitution som Bygningsinspektør for forskellige Staten tilhørende Bygninger med Udgangen af Marts Maaned d. A. og har fra den 1. April d. A. at regne overdraget denne Konstitution til Architekt MARTIN BORCH, R. af Dbg.

Malernes Ret til at opsætte Tapeter. Skønt det er en almindelig Sædvane, at Malerne opsætter Tapetpapir, har Sadelmagerne i Kjøbenhavn anset det for et Indgreb i deres særlige Omraade, og Formanden for Tapetsererforeningen havde af den Grund foranlediget Malermester Oluf S. Nielsen tiltalt for uberettiget Næringsbrug. Malerlavet, der ikke bestred Sadelmagernes Ret til at opsætte Tapetpapir, men blot vilde hævde, at ogsaa Malerne havde Ret dertil, besluttede da at søge Domstolenes Afgørelse. Højesteret har nu stadfæstet den foreliggende Kriminalretsdom, hvorved Malermester Nielsen frikendtes for det offentliges Tiltale i denne Sag.

En Privatklinik efter Tegning af Architekt GOTFRED TVEDE er bleven opført i Bakkegaards Allee Nr. 20. Kliniken, der drives af Frk. INGEBORG LIND, er opført udelukkende med Patientbehandling for Øje og maa, hvad Indretning og Udstyr angaar, betragtes som et Fremskridt paa Klinikernes Omraade, da hidtil de forskellige Kliniker her i Byen har været indrettede i almindelige Beboelseslejligheder, der kun lidet egnede sig til det specielle Formaal. Kliniken har Plads til 24 Patienter, dels paa Enestuer, dels paa Fællesværelser. I Stueetagen findes en praktisk indrettet Operationsstue med tilhørende Desinfektionsrum og Forbindingsstue.

Schiller-Museet i Marbach, som er opført af Architekterne EISENLOHR & WEIGLE i Stuttgart, vil blive indviet den 8de Maj d. A. ved en særlig Fest.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 17. APRIL 1903
5. AARGANG No. 29

ESAIASKIRKEN.

ARCHITEKT
THORVALD JØRGENSEN.

Omgiven af Holmens Kirkegaard, Dronning Louises Børnehospital og Østerfarimagsgades Skole opføres en Kirke, hvis Navn bliver Esaiaskirken.

Det store St. Jacobs Sogn deles nu i 3 Dele, og Esaiaskirken bliver Sognekirke for den vestre Del, der bliver begrænset af Østerbrogade, Stockholmsgade og Østersøgade.

Grunden, der er erhvervet af Kjøbenhavns Kommune, tilhører det kjøbenhavnske Kirkefond, der ogsaa vil blive Ejer af Kirken, som opføres for frivillige Bidrag, indkomne i Sognet.

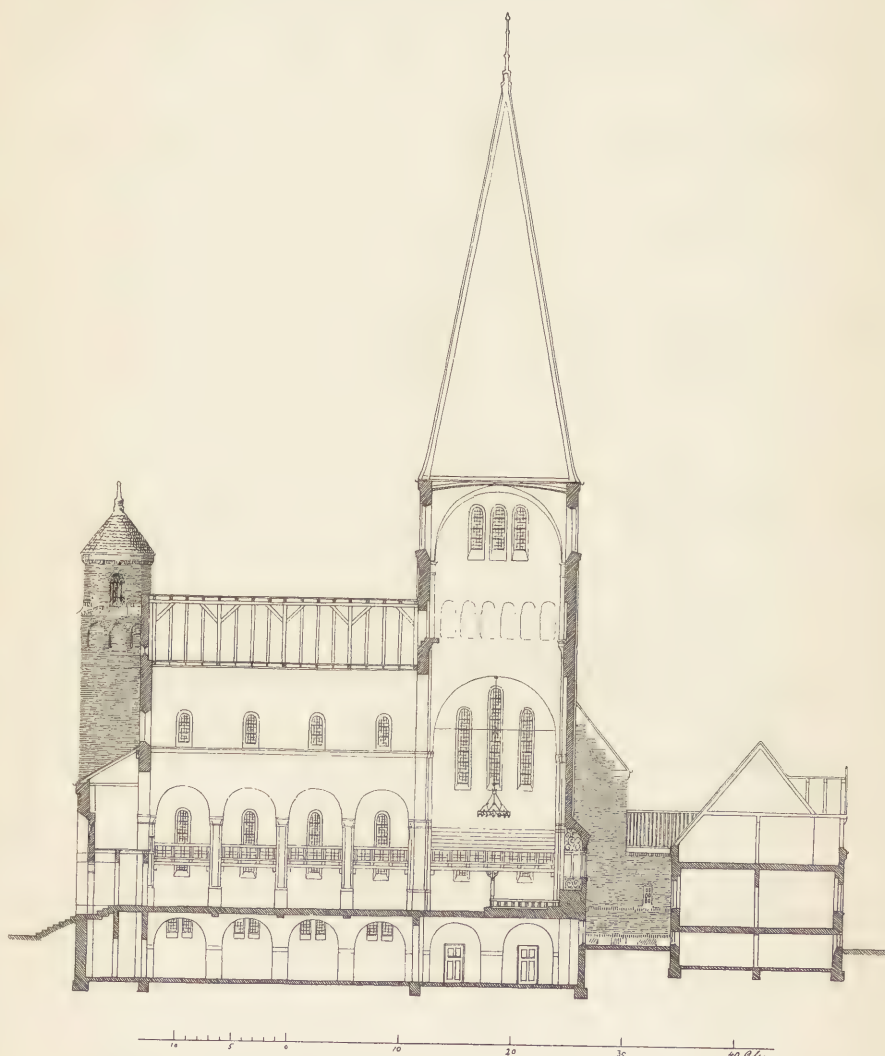
ESAIASKIRKEN.
MOD UPSALAGADE.

ARCHITEKT
THORVALD JØRGENSEN.

I Kirkens Underbygning — Krypten — bliver Rum til Menighedsbrug, Sakristi, Præsteværelse etc. Ovenover hæver den treskibede Kirke sig paa en høj Granitfod. Indgangen flankeres af 2 mindre Klokketaarne, hvorimellem Orgelet faar sin Plads. Skibet afsluttes mod Øst over Koret med et større Taarn, der gennem sine store Vinduer under Hvælvingen sender Lys ned over

Korpladsen, hvor Kirkens Alter, Prædikestol og Døbefont er samlede, synlige for hele Menigheden.

Kirken opføres med røde, haandstrøgne Mursten og Granit. Tagene dækkes med brunglaserede Ludovici Falstagsten.

ESAIASKIRKEN.
LÆNGDESNIT.

ARCHITEKT
THORVALD JØRGENSEN.

Bag Kirken — mod Holmens Kirkegaard — opføres Præsteboligen, der engang, naar Holmens Kirkegaard om ca. 65 Aar nedlægges, vil faa Façade mod Upsalagades Forlængelse mod Østerfarimagsgade.

Da de nødvendige Midler til hele Kirkens Opførelse endnu ikke er tilstede, har man besluttet kun at opføre Krypten og Præsteboligen. Krypten vil da

vilbe indviet som Kirke, og Fuldførelsen af hele Kirkeanlæget vil kunne ske uden Afbrydelse af Kirkehandlingerne i Sognet.

Ingeniør RAMSING leder Indlæget af Varmeværket. Architekt V. RANDRUP er Bygningens Konduktør. Desuden er følgende Haandværksmestre beskæftigede:

ESAIASKIRKEN.

ARCHITEKT THORVALD JØRGENSEN.

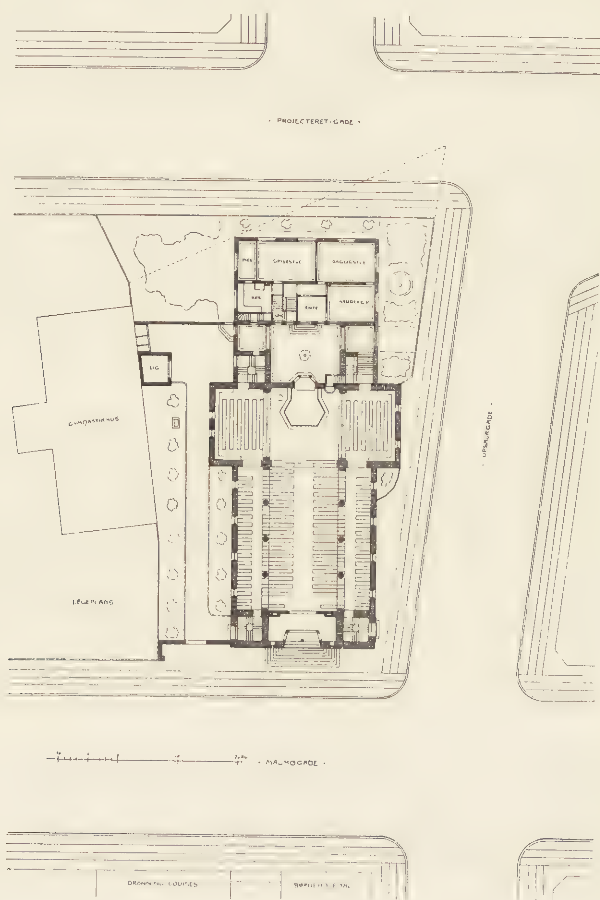
Murmester GRAM, Tømmermester KORNERUP KOCH, Snedkermester NIELSEN, Webersgade, Smedemester BLÜCHER, Fabrikant HESS, Vejle, d'Hrr. HASSEL & TEUDT, Entreprenør RASMUSSEN samt Malermestrene C. PETERSEN & ANDERSEN.

THORVALD JØRGENSEN.

BORGERLIG BYGNINGSKUNST.

Der er nu forløbet 7 Uger, siden Bedømmelsen faldt i den Konkurrence om Præmiering af Byggeforetagender, som Kommunalbestyrelsen har vedtaget i Borgerrepræsentationens Møde den 26. Marts 1902.

Som flere Gange nævnt, bl. a. i nærværende Tidsskrift, er det Meningen, at den skal gentages i alt Fald endnu de følgende fire Aar og muligvis oftere,

ESAIASKIRKEN.
SITUATIONSPLAN.

ARCHITEKT
THORVALD JØRGENSEN.

forsaavidt Tanken vil vise sig at være god og heldbringende for Byen. Hvad der først og fremmest kunde have gavnet Sagen, er desværre i denne første Aargang udeblevet. Det var en samlet Udtalelse fra de fire Architekter, der har deltaget i Bedømmelsen. Da de er særligt kyndige og Fagmænd, vilde deres Meningstilkendegivelser have største Betydning og først rigtigt have haft den opdragende og belærende Virkning, som Architekter, Bygherrer og Publikum nu omsonst sukker efter. Om det har været Kommunalbestyrelsens Ønske eller Forlangende, at der ikke skulde afgives nogen motiveret, offentlig Kendelse, faar

være usagt. I hvert Fald: hvis dette har været Tilfældet, burde Architekterne have hævdet deres Stilling og fast staaet paa, at de over for deres Standsfæller var berettigede til at udtale sig, klart og tydeligt, saa at der ingen Tvivl kunde være tilbage om, hvad det er, de er gaaede ud fra som det rette, og hvad det er, som de har at anke imod. Hvert Projekt, som var indleveret, baade de præmierede og upræmierede, skulde være taget frem for sig og kritiseret; det vilde have været overkommeligt, thi der var kun femten. Uden Tvivl har de fire Architekter i Tilfælde af et Forbud fra Kommunalbestyrelsen været for svage og eftergivende. For det første staar der udtrykkeligt i § 8 af de »Konkurrence-regler«, som Akademisk Architektforening har vedtaget: »De fagkyndige Dommere skal i alle Tilfælde være berettigede til at offentliggøre deres Indstilling.« Og her gør det ingen Forskel, om det er en Konkurrence for Bygninger, der er opførte, eller for Bygninger, der skal opføres. Det opdragende, det moralske Element er endda større i førstnævnte Tilfælde, det, som her foreligger. Og for det andet vilde det selv uden en saadan Paragrafs Eksistens være korrekt og hensynsfuldt, om de havde givet en Forklaring, hvorfor der fandt et saa stort Mandefald Sted, at kun Halvdelen af Præmierne blev uddelt, medens den anden Halvdel gik tilbage i Kommunens Kasse. Architekter, som har haft det Arbejde at levere de Tegninger, man ret omstændeligt ønskede som Adgang til Prøven, kan kræve at vide lidt Besked med, hvorfor de er blevet kasserede. De maa have Klarhed paa, om deres Arbejde og deres Værker er saa forfærdeligt slette, at de endogsaa er under al Kritik. Thi for ethvert tænkende Væsen maa det være evident, at medens der i og for sig ikke er noget saarende eller krænkende for en Architekt i, at en Konkurrent faar Præmie og han selv ikke, er der derimod en dobbelt Brod deri, at Præmien overhovedet ikke uddeles, hvilket med andre Ord er at reducere alt *in absurdum* og erklære det for under Lavmaal — en Fremgangsmaade, som Komiteen efter Programmets Ordlyd vel er juridisk berettiget til, idet der i Bestemmelsernes § 5 staar: »Hvis i et Aar for en eller flere af de ovennævnte Grupper ingen Bygning anses prisværdig, uddeles Prisbelønningen ikke«, — ved den foreliggende Konkurrence næppe var moralsk berettiget til og i ethvert Tilfælde skylder en Forklaring for.

Denne Forklaring er hidtil ikke fremkommen offentligt, og der er nu ingen Grund til at antage, at den nogensinde vil komme.

Derimod har to af Dommerne, Architekterne Mørk-Hansen og Rosen, givet deres Følelser Luft, henholdsvis i »Berlingske Tidende« for 5. Marts og i »Architekten« for 20. Marts. Den første Artikel udmærker sig ved en jævn, adstadig Pasgang og siger med smukke Vendinger i og for sig intet. Den anden minder om et Steeple-chase over Stok og Sten og siger saa forresten med mere eller navnlig mindre høflige Talemaader akkurat det samme. Begge er besjælede af den Højtidelighed, som er mange Architekter egen, naar de engang imellem sætter Pennen paa Papiret. Med ædel Varme og vage Udtryk udtale de deres gode Overbevisning om det Skønne og Sande, og med dydig Harme vende de sig fra dem, der tænker anderledes. Et Mellemstadium kendes ikke. Naturligvis undgaar man ikke at faa de ikke usædvanlige Vendinger »at holde Fanen højt« og »at sætte Maalet højt«. Ja, sandeligen er det jo et overmaade skønt Højdemaal at sætte sig, og man maatte være en sort Sjæl, om man ikke sluttede sig

dertil. Jeg selv holder ogsaa meget af at se Fanebærere; det ser saa kønt ud. Men en mere indgaaende Forklaring paa, hvad Meningen er, vilde have været at foretrække; thi intet er saa kedsommeligt for rettænkende Mennesker som at blive hængt under fire Øjne.

For fuldt ud at kunne forstaa, hvad der egentlig har været Kommunalbestyrelsens Tanke med disse Konkurrencer om Præmier for udførte Byggeforetagender, vil det være af Betydning at gaa tilbage til Sagens allerførste Begyndelse. Og det træffer sig da saa heldigt, at intet er klarere og tydeligere i saa Henseende end den Skrivelse af 27. Februar 1902, i hvilken Fællesudvalget til kunstneriske Formaals Fremme for Kommunalbestyrelsen fremsætter sit Forslag om Anvendelse af et aarligt Beløb af Kunstfonden til Prisbelønning for private Nybygninger*). Den er saa udtømmende og god at faa Forstand af, og den siger saa mange træffende Ting, som har Interesse vidt ud over det foreliggende Spørgsmaal, at den fortjener at kendes af alle, foruden af dem, der har fungeret som Dommere i den afholdte Konkurrence. Den lyder i sin Helhed som følger:

»Inden for Fællesudvalget til kunstneriske Formaals Fremme er oftere rejst det Spørgsmaal, om man ikke burde fremsætte Forslag om af den kommunale Kunstfonds Midler at anvende et passende aarligt Beløb til Prisbelønning af private Nybygninger, *hvis Façader bar Vidnesbyrd om kunstneriske Bestræbelser.***)

Til Gunst for et saadant Forslag kan navnlig anføres følgende: Saa sandt som en Bys kunstneriske Fysiognomi er en Sag af kommunal Interesse, saa utvivlsomt beror dette Stadens Fysiognomi i langt højere Grad paa de private Byggeforetagenders Beskaffenhed end paa den offentlige Byggevirksomhed, Kommunens eller Statens, eftersom de private Huse er saa overvældende mange i Tal i Sammenligning med de offentlige og findes i alle Bydele, medens de offentlige Bygninger hovedsagelig samles i visse centrale Partier af Staden. En offentlig Interesse i de private Husfaçaders Udseende kunde tænkes varetagen gennem Stadens Byggelov; men det vil let ses, at naar man ikke vil skride til ganske utaalelige og muligvis endog af ganske ensidige kunstneriske Opfattelser bestemte Indskrænkninger i Byggevirksomheden, vil man gennem en Byggelovs Paragrafer kun kunne naa til det negative, at hindre det absolut misprydende eller hvad der ikke bør taales i visse bestemte Omgivelser. Vil man opnaa noget positivt paa dette Omraade, maa man virke ved positive Midler, ved Belønninger, ikke ved Forbud. En saadan Virksomhed er ikke uden Forbilleder; særligt i Paris og Bruxelles har Kommunen med heldig Virkning tilstræbt større Rigdom og Afveksling i Nybygningers Fremtræden ved Udsættelse af Prisbelønninger for kunstnerisk værdifulde Husfaçader. En yderligere Grund til just nu at tage Sagen op i Kjøbenhavn er den, at der i de senere Aar saavel hos Bygherrer som hos Bygmestre er en voksende Forstaaelse af offentlig Pligt og egen Fordel ved Bestræbelser i den angivne Retning. Hvis et saadant i Privatinitiativet hvilende Grundlag savnedes, vilde offentlige Prisbelønninger ikke nytte; naar der derimod er Bestræbelser oppe efter større kunstnerisk Virkning, synes det naturligt, at det offentlige træder til, opmuntrende og mulig retledende.

I Betragtninger som de ovenstaaende bunder det nedenstaaende Forslag. Det Pengeoffer, dets Gennemførelse vilde kræve, er saa ringe, at det næppe vil kunne fremkalde Betænkeligheder endog under de nærværende vanskelige Tider for Kommunen. Derimod kan der imod selve Grundtanken i Forslaget fremsættes enkelte Indvendinger, som kortelig skal berøres.

---

*) Se Borgerrepræsentationens Forhandlinger for 24. Marts 1902, Pag. 2224.
**) Udhævet af mig.

Vil ikke Bedømmelsen blive baaren af en ensidig kunstnerisk Opfattelse? Forslaget har imødegaaet denne Indvending ved at sammensætte Bedømmelsesudvalget af Stadens kunstneriske Raadgiver, Stadsarchitekten, af Architekter, udpegede af en Forening, der rummer alle de forskellige Afskygninger inden for vor Architektverden, og endelig af kunstnerisk interesserede Lægmænd i Kommunalbestyrelsens to Afdelinger.

Vil Bedømmelsen ikke blive ensidig i en anden Retning derigennem, at man ved Bedømmelsen ikke tilstrækkeligt vil tage Hensyn til, hvilke pekuniære Midler der har staaet til Raadighed, saaledes at den Architekt, der har haft kostbarere Materialier til sin Raadighed eller har været i Stand til at give Beboelseslagene i sit Projekt en anselig Etagehøjde, vil staa som den begunstigede i Væddestriden i Sammenligning med en Rival, der har været mindre heldig med sin Bygherre? Over for denne vægtige Indvending skal det først bemærkes, at den kunstneriske Opfattelse i Danmark i det hele vistnok bevæger sig i det sunde og gode Spor, at en Bygnings Skønhed væsentlig set beror paa, at dens Formaal har faaet et kunstnerisk afklaret Udtryk i dens ydre Fremtræden, paa Samklangen mellem det indre og ydre. Det kan være vanskeligere at opnaa dette ved Bygninger af en Art end ved en anden, men der anerkendes ikke nogen kunstnerisk Rangforordning efter Bygningernes Art; et Pakhus vil efter Omstændighederne kunne være lige saa kunstnerisk værdifuldt som et Slot. Men Udvalget har endvidere søgt at afvæbne den nævnte Indvending ved Prisbelønningernes Fordeling efter Grupper, som angivet i Forslagets § 1. Kun inden for hver af de nævnte Grupper vil det omtalte Forhold kunne gøre sig gældende med begrænset, men da heller ikke uberettiget Vægt.

Medens man i øvrigt ikke anser det fornødent at gennemgaa Forslagets enkelte Bestemmelser, skal det dog endnu bemærkes, at Betragtninger af den sidst omtalte Art have fremkaldt Drøftelse inden for Udvalget om, hvorvidt Prisbelønningen burde tildeles Bygmesteren eller Bygherren, og at man kun med megen Tvivl har valgt det første. Det kan ikke uden Føje hævdes, at det er Bygherrens Fortjeneste, om han vælger den gode Architekt fremfor den ringere, og at han ved sin Rundhaandethed sætter ham i Stand til at fyldestgøre kunstneriske Krav, og endvidere, at den igennem en anselig Pengepræmie bevirkede Nedbringelse af Byggeudgiften just vilde indeholde den kraftigste Opfordring til saadan Offerberedvillighed fra Bygherrens Side. Dette sidste Moment vilde maaske være afgørende, hvis de foreslaaede Præmier androge betydeligere Beløb, men ved et større Byggeforetagende med en Byggeudgift af hundrede Tusinder af Kroner vil en Præmie af 1000 Kroner næppe spille nogen Rolle i saa Henseende. Og ved en Afvejen af det først omtalte Moment imod den Fortjeneste, der tilkommer selve Skaberen af det kunstneriske Bygningsværk, synes dog Vægtskaalen at maatte tynge ned til Fordel for Bygmesteren. Udvalget har derfor valgt at foreslaa Belønningen tildelt Architekten.«

Derefter anføres Fællesudvalgets Forslag, som tidligere er gengivet i »Architekten« (1902 Nr. 15), og som fastsætter en Præmie af 1000 Kr. for hver af følgende fire Klasser: 1) for en Beboelsesbygning med større Lejligheder, 2) for en Beboelsesbygning med mindre, højst 3-Værelsers, Lejligheder, 3) for en Forretningsejendom og 4) for en Gruppe af Arbejderboliger. I Skrivelse af 13. Marts havde Magistraten meddelt, at Forslaget var tiltraadt af den samlede Magistrat, hvorhos flere af Magistratens Medlemmer havde udtalt sig for, at der om den paagældende Præmiering udfærdigedes en til Bygherren rettet Tilkendegivelse, og at der til ham paa Forlangende udleveredes et til Anbringelse paa Bygningen indrettet Mærke. I Borgerrepræsentationens Møde den 24. Marts 1902 vedtoges Forslaget.

Sjældent har vistnok et Program foreligget tydeligere og bestemtere, og sjældent er man gaaet saadan bort fra det som her. Hvad der først og fremmest slaar den opmærksomme Læser er, at Skrivelsen straks i første Punktum nævner »*Façader*« som det, der skal konkurreres om, og siden udelukkende taler herom, bl. a. ved at henvise til Forbillederne i Paris og Bruxelles. Det er Byens *Fysiognomi*, der har ligget Kommunalbestyrelsen paa Sinde, og det er paa dette, at den vil ofre noget. Og med Rette. Thi det er dette, der trænger til at ophjælpes, og det er dette, som i langt højere Grad bestemmes ved private end ved offentlige Byggeforetagender. Det er derfor ganske rigtigt set, at det er *Façaderne*, der skal bedømmes, og ikke Planerne. Thi ved disses Udarbejdelse gør der sig i det daglige, praktiske Liv saa mange forskellige Omstændigheder gældende, at det næsten er vanskeligere at gøre Planen af en privat Bygning med Smaalejligheder *kunstnerisk* end Planen til en offentlig, monumental Bygning. Kommunen kender særdeles godt en Del af disse Vanskeligheder; thi de Grunde, der udlægges f. Eks. ved Gadeanlæg, er ligesom de, der afhændes privat, ofte af en saa uregelmæssig Form, at det er forbundet med stor Vanskelighed at faa noget ud af dem. Naar dertil kommer de høje Grundpriser, hvormed selve Kommunen fører an uden at tænke paa Byens architektoniske Udvikling, men blot paa Hensynet til at fylde Kassen, og i det Hele de økonomiske Forhold i Samfundet, der gør det nødvendigt for en Bygherre at udnytte sin Ejendom det mest mulige, er det som om alt slyngede sig sammen for at gøre en *fuldt ud* kunstnerisk Løsning af en privat Byggesag til en som oftest uløselig Opgave for en Architekt. Der har, maaske ubevidst, hos Kommunalbestyrelsen været en Trang til Stede til at bøde paa, hvad den kan bebrejde sig selv, ved paa andre Maader at hjælpe Byen til et smukt Udseende; og dette bør paaskønnes.

Ifølge Motiveringen ønsker den at se »private Nybygninger, hvis Façader bærer Vidnesbyrd om kunstneriske Bestræbelser«, ved den foreliggende Konkurrence. Og Udtrykket er vel valgt, thi at stille Fordringer om *fuldt ud* kunstneriske Løsninger vilde være overdrevent og utopisk.

At Bedømmelseskomiteen har valgt netop de to præmierede Projekter, maa glæde Enhver og synes overensstemmende med de flestes Smag. Det er begge to Bygninger, der i høj Grad hæver Kjøbenhavns Fysiognomi, og at deres Façader tydeligt bærer Præg af kunstneriske Bestræbelser, som Programmet siger, er hævet over al Tvivl. Med Hæder bør for øvrigt nævnes det konkurrerende Projekt »Urtekræmmerstiftelsen«, der vel er nok saa frisk og selvstændigt som Schioldanns Stiftelse og efter nogles Mening burde have været foretrukket.

Men det kan vel ikke være Bedømmelseskomiteens Mening at slaa fast, at de to præmierede Bygninger er »virkelig kunstneriske Løsninger«, og at hermed Maalestokken er given? Schioldanns Stiftelse er en god og solid Bygning; men i for høj Grad bærer den Præget af kun at være et dygtigt Akademiarbejde. Om nogen fin kunstnerisk Karakteristik kan der ikke være Tale; dertil er der for stort et Misforhold til Stede mellem dets imponerende, monumentale Ydre (noget i Retning af Christiansborg) og dets beskedne Indre: 2- og 3-Værelsers Lejligheder. Og Hotel Bristol, der for øvrigt er en Pryd for Pladsen, er ikke nogen fuldendt architektonisk Komposition. Vinduerne i en saadan Bygning er for banale og almindeligt kjøbenhavnske. Enkelthederne er ikke altid gode. Det

indbyggede Hjørne falder fuldstændigt ud af Helheden og er uheldigt samarbejdet med det øvrige. Planen, hvis Bestemmelse efterhaanden har undergaaet forskellige Forandringer, kan paa Grund af disse ikke siges at staa i nogen uløselig Forbindelse med det ydre, som bliver ved at være den samme Skal. Og Façaden gør i det hele Indtrykket af snarere at være fremgaaet af en letløbende Rutine end af en fin og følsom Kunstsans.

Ja, naar man skal sætte Maalet saa højt og saa idealt som at forlange fuldendte Kunstværker, mon der saa i hele Staden skulde findes blot eet Hundrede Bygninger, offentlige som private, om hvilke man kan sige, at de er det? Og mon der skulde være blot halvt saa mange, om hvilke man kan forvente, at deres Glorie vil straale ud over den samlevende Generation og maaske den efterfølgende? Saa stor en Sjældenhed er et virkeligt Kunstværk, og saa høj og opløftet er Kunsten i og for sig. Men for en Bys smukke Fysiognomi er dette heller ikke nogen Nødvendighed. Heldigvis udkræves der ikke saa meget. En Façade, der blot bærer Præget af kunstnerisk Stræben, vil altid have sin Betydning; og kunde vi være saa lykkelige at faa mange af dem, hvilket Kommunalbestyrelsen altsaa søger at fremme, vilde vi være godt hjulpne.

Er Planen, dens kunstneriske Udarbejdelse da absolut uundværlig hertil? Jeg mener det ikke. Der findes f. Eks. paa Boulevarden en Bygning, hvis Façade er saa skøn som nogen og vilde være en Pryd for enhver Hovedstad. Hvem tænker paa, at den egentlig kun er et »Skærmbrædt« for en Plan, udarbejdet af en hel anden Bygmester end den Architekt, der har givet Bygningen dens fuldt ud kunstneriske Præg? Der findes en anden Façade et Sted i Bredgade, hvor et overmaade skønt Portparti alene vilde kvalificere den til en Præmie, hvis den skulde deltage i en Konkurrence som den foreliggende. Enhver, der har Sans for sligt, bliver helt varm om Hjertet ved at finde den; thi ligesom det er Tilfældet f. Eks. i Malerkunsten, Digtekunsten o. s. v., kan man glæde sig ved en vellykket Enkelthed, selv om Helheden svigter. Er der nogen, der tænker paa, at ogsaa denne Façade er et »Skærmbrædt«, som skjuler over en endda temmelig uheldig Plan? Og gør dette i Virkeligheden det allermindste til Sagen med Hensyn til Byens Fysiognomi?

Det oprindelige Standpunkt er altsaa godt og tydeligt. Men de bedømmende Architekter have villet det anderledes, og de har faaet Kommunalbestyrelsens egne Dommere til at tiltræde deres Opfattelse. Saa vidt man kan forstaa de Udtalelser, der er fremkomne i Architekterne Mørk-Hansens og Rosens langtfra udtømmende og tydelige Indlæg, og saa vidt jeg kan fornemme paa mundtlige Udtalelser, har Planerne maaske endog i for overvejende Grad været bestemmende. Nu vel, en Architekt kan ikke se helt bort herfra; men om dette end i Almindelighed er forstaaeligt, er det dog ikke korrekt efter det Program, som var givet fra Fællesudvalget til kunstneriske Formaals Fremme. Men det kommer da nu blot an paa at faa klargjort, *hvad* der forstaas ved en god Plan til et privat Byggearbejde.

En lille Digression er her nødvendig. De akademiske Architekters Uddannelse foregaar, som Gud og Hvermand ved, ved Kunstakademiet. De lærer her Architekturen at kende gennem de mange Faser, den har undergaaet i Tidernes Løb. Stilarterne læres, først og fremmest de antike nogenlunde grundigt, der-

næst de mest fremherskende af de andre ret overfladisk. Mindre fremtrædende Stilarter og Nuancer forbigaas, skøndt de i og for sig kunne være særdeles værdifulde. Man lærer at komponere. Man forløfter sig paa de vældigste Opgaver, paa Projekter, som det vil falde i de allerfærrestes Lod at komme i Lag med i Livet. Der er Universiteter, Børser, fyrstelige Residensslotte, Odeon'er, Bazarer o. s. v. o. s. v. Og alt dette kan være meget godt. Det er klart, at det er disse monumentale Opgaver, der give talentfulde Elever mest Luft under Vingerne; det er ved at tumle med dem, at Kunstens høje Ideer udvikles og læres. Men saa vist som det vil falde i det overvejende Antal Architekters Lod mest at skulle tilbringe deres Liv med mere dagligdags Opgaver, og saa vist som det ikke er tilstrækkeligt, at Kunstakademiet viser sin Imødekommen her overfor ved ogsaa at give Eleverne mindre Nødder at knække, saasom Landsbykirker, Hoteller, Villaer (dog helst for Rigmænd), — af lige saa stor Sandhed er det, at Kunstakademiets Undervisning aldrig imødekommer Livets praktiske Krav ved at stille den naturlige Opgave: at tegne et almindeligt, borgerligt Hus. Hvis man indlod sig herpaa, vilde baade Lærere og Elever føle, at det at projektere en saadan Bygning paa en bestemt, given Byggegrund af en uheldig og uregelmæssig Form, med Kælder, Stueetage med Butiker og store Vinduer, med 4 Etager og Kvist, med nogenlunde samme Etagehøjde over det hele og med i alt Fald en vis Hensyntagen til Byggelovens Fordringer, er noget ganske andet end at tegne et idealt Projekt paa en Byggeplads saa omfangsrig som hele det opspændte Papir paa det store Tegnebrædt, med ubegrænset Frihed til at indskrænke Etagernes Antal til, hvad man synes er kunstnerisk forsvarligt og gøre deres Højder som man vil, og med lige saa lidet Hensyn til en Byggelovs Fordringer, som hvis man skulde anbringe Kunstværket midt i et Maanelandskab. Dette *bør* Kunstakademiet optage mellem sine Prøver. Den Statsanstalt, der bl. a. har den vigtige Opgave at lægge Grunden for Architekturens Udvikling herhjemme, gør i Virkeligheden ud over det rent skolemæssige-ideelle saare lidet for Bygningskunsten. Den lægger ikke sin store Autoritet i Vægtskaalen for at dæmme op for den Udvikling af »Architekter«, der foregaar fra tekniske Skoler eller endogsaa helt udenom disse, den gør intet for at skaffe sine egne, akademisk uddannede Myndlinge en *jus practicandi*, som skulde være dem alene forbeholdt, den drager ikke de i deres Kald vaklende unge Spirer til sig ved at vise dem Architekturens nøje Forbindelse med det praktiske Liv, men skræmmer dem snarere blot bort ved en alt for abstrakt Undervisning. Den synes at betragte almindelige, borgerlige Bygninger som »Gadens Børn«, som den er for fornem til at have med at gøre. Og dog er det indlysende, at Kunstakademiet maa slaa ind paa en friskere Kurs for at bevare den det tilkommende Supremati over for Nutidens mange ilfærdige Brydninger. Vi se jo nu, hvorledes det lærde Skolevæsen maa omordnes for at imødekomme de Krav, der først og fremmest stilles i Livet, med Opgiven af alt, som kun er i Vejen for, at dette kan udfolde sig frit og selvstændigt. Vi se, hvorledes der i det juridiske Studium ved Universitetet er en tilsvarende, fornuftmæssig Bestræbelse til Stede. Men vi se endnu intet tilsvarende foregaa ved vort Kunstakademi og dets Uddannelse af de Elever, der fremfor nogen anden skal træde ind i det praktiske Liv: Architekterne.

Derved fremkommer der et ganske særegent Begreb, som hedder det akademiske og en ganske særegen Kunstopfattelse, som hedder den akademiske. Men i Livets almindelige Kunstopfattelse holder den ikke altid Stik. Thi den kan det ikke.

Naar man nu — efter denne Digression — atter kommer tilbage til Spørgsmaalet: hvad forstaas der ved en god Plan til en almindelig borgerlig Bygning? og sætter det i Forbindelse med den afholdte Konkurrence, da er dette et Spørgsmaal, som det vil være af største Interesse at faa klaret. Thi naar denne Konkurrence efter Kommunalbestyrelsens Ønske skal gentages endnu i alt Fald fire Gange, er det et Principspørgsmaal af blivende Værd, for saa vidt det ogsaa senere skal være Tilfældet, at Programmets Bestemmelse forvandles. Og her møder os da straks i første Aargangs Afgørelse den Ejendommelighed, at af de fire akademiske Architekter, der har fungeret som Dommere, er den ene ansat som Professor i Architektur ved Kunstakademiet, den anden som Lærer i do. ved do., den tredie i en vis Forbindelse med dette som Foredragsholder og for øvrigt kun beskæftiget i stor Maalestok med kommunale Byggeforetagender. Ingen af dem har, som bekendt, i nogen nævneværdig Grad beskæftiget sig med almindeligt, borgerligt Byggeri og vistnok aldrig *planlagt* en almindelig Beboelsesbygning fra Grunden af. Den fjerde Dommer er Architekt Rosen, der ej heller, saa vidt vides, har haft noget med kjøbenhavnsk Byggeri at gøre ud over det, at han har givet Tegning til en af de »Borge«, hvorover han meget skæmtefuldt og morsomt raillerer i sit Indlæg. Desværre savner man nu den officielle Motivering, som havde været fuldt oplysende. Men efter Komiteens Sammensætning, efter mundtlige Bemærkninger om Motiverne og efter Architekt Rosens rent almindelige og vage Udtalelse om, »at der til en kunstnerisk Løsning af et Byggeforetagende hører: 1) En saavel i praktisk som kunstnerisk Henseende god Plan med tilhørende Snit samt 2) en god Façade«, er det ikke vanskeligt at slutte, at der ved en god Plan skal forstaas en akademisk Plan. En akademisk Plan er en saadan, hvor Linierne løber lige igennem og der ingen Fremspring er til Trapper o. l., — en saadan, der er uberørt af Byggelov og andre Viderværdigheder — en saadan, som Schioldanns Stiftelse har.

Ja, — en saadan kan man i visse Tilfælde være saa lykkelig at kunne frembringe. Er en Byggegrund rektangulær og smal, saa at Udbygninger forbyder sig af sig selv, ligger den lige for Haanden og er velkommen. Enhver omsigtsfuld Architekt søger selvfølgeligt at simplificere Løsningen, saa at Skævheder og Fremspring undgaas, naar han ikke ved netop at have dem med kan frembringe noget godt. En Plan som den af et Bygningskompleks paa Blaagaardsplads, med mange unødvendige Ud- og Indkrængninger, er utaalelig; den gør Indtryk af, at dens Ophavsmand snarest har villet vise sin Færdighed og Rutine i rigtigt at tumle med Byggeloven. Men har jeg Valget mellem at kunne frembringe en Plan lige ud ad Vejen og en med Fremspring, er jeg ikke saa doktrinær at mene, at den første ubetinget er den bedste. Fremkommer der ved en Plan af første Slags Værelser i en to Værelsers Lejlighed, der som i Schioldanns Stiftelse har den uheldige Form at være 409" brede og 903" dybe, foretrækker jeg ubetinget en Plan af den anden Slags, der som i et andet Konkurrenceprojekt, nemlig Urtekræmmerstiftelsen (»Arch.«, 1901, Nr. 24) giver

Værelser af en behagelig og vel afrundet Form, tilmed naar Fremspringene paa Gaardsiden er saa nydeligt og kunstnerisk behandlede som her og forhøjer Façadens Værdi. Jeg har for mig liggende en smuk og akademisk overmaade tiltalende Plan med udmærkede Lejligheder og en herlig, regelmæssig Gaard. Men naar jeg ser, at der i en Lejlighed fra Køkkenet kun er Forbindelse med Køkkentrappen gennem en mørk Korridor forbi alle Soveværelserne, ca. 40 Al. lang, ønsker jeg paa Husmoderens Vegne, at Architekten havde givet »det akademiske« en god Dag og lavet en Køkkentrappe lige ved Køkkenet, selv om den havde sprunget frem i Gaarden. Og jeg har endvidere foran mig liggende en Tegning af et andet Byggeforetagende, hvis Façade er en af de yndefuldeste, jeg kender her i Byen, og paa en frisk og naturlig Maade er afpasset efter det Terræn, hvor den udfolder sig. Og jeg tænker uvilkaarligt paa, at det eventuelt ved en Konkurrence vilde være Synd og Skam ikke at betragte den som selvskreven til en Præmie, selv om det maa indrømmes, at Hovedtrapperne efter Planen at dømme næppe vilde staa for Architekt Rosens Kritik, og selv om man i nogle Lejligheder har Klosettet beliggende ret uheldigt i Hovedentréen, der er af en skæv og grim Form, og selv om Klosetterne i nogle andre Lejligheder er saa mærkeligt beliggende bag Køkkentrapperne, at man ikke forstaar, at en altid mellemfornøjet Sundhedskommission har tilladt dem, og selv om de to Værelser i herskabelige syv Værelsers Lejligheder er meget uheldige ved deres skæve Form, og selv om Gaardfaçaderne gaar frem og tilbage, frem og tilbage.

Bedømmelsen er nu faldet for første Gang og Præmier i anden og tredie Klasse tilkendt to Architekter, der, som Architekt Rosen meget pompøst siger, har opnaaet »den Udmærkelse, det maa siges at være, at blive *udkaaret* [til hvad?] af sin Bys og sin Stands dertil udvalgte Mænd«. De øvrige faa da trøste sig ved, at er de ikke faldne i Architekt Rosens Smag, saa er den jo heller ikke ufejlbarlig, og endvidere uegennyttigt glæde sig over, at de indirekte har været med at sætte Kommunalbestyrelsen i den behagelige Situation samtidigt at vise sit velvillige, kunstneriske Sindelag og at bringe nogle Penge tilbage til Kommunens Kasse. I fjerde Klasse, Gruppe af Arbejderboliger, faldt ingen Præmier; det fortjener dog at bemærkes, at med lidt god Vilje kunde her have været Anledning til med Tak at yde Architekt Bøttger Byens Anerkendelse for det ihærdige og trofaste Arbejde, han i mere end en Menneskealder fremfor nogen har præsteret i denne vigtige Sag, og for hvilket han paa den franske Verdensudstilling i Aar 1900 hædredes med Guldmedaille.

Og i første Klasse, Beboelsesbygninger med større Lejligheder — — ja, der maa jeg gaa til Bekendelse og indrømme, at bl. a. jeg selv har stillet til Konkurrence med et Arbejde, som findes gengivet i »Architekten«, Nr. 26 for 27. Marts. Jeg er forberedt paa at møde al den personlige Kritik, der sikkert vil ramme mig efter denne Afsløring i Forbindelse med alt ovenstaaende. Men jeg devoverer mig; thi jeg har jo nu engang taget mine »Vovehals-Bukser« paa. Og jeg maa endyderligere tilstaa, at indtil jeg hører nærmere fra Bedømmelseskomiteen, er jeg sandeligt naiv nok til ikke at kunne fatte den fine Distinktion mellem de præmierede Projekters Fortjenester og min egen Uværdighed, idet jeg mener, at ogsaa mine »Façader bære Vidnesbyrd om kunstneriske Bestræbelser«.

Men hvad vil nu Følgerne først og fremmest blive af denne første Episode? Ja, egentlig er det ikke helt lysteligt at tænke paa; thi der kan virkelig være Fare for, at de gode Hensigter, som Kommunalbestyrelsen har haft med sin smukke Ide, løber ud i Sandet. Og det vilde være Synd, da Tanken er saa sund og hviler paa en varm Interesse for vor Hovedstads Fysiognomi. For Architekters Vedkommende vil det rimeligvis være, at de foretrække at holde sig helt borte fra den Art Konkurrencer i Fremtiden. I og for sig vilde det ogsaa være det rimeligste, at hele Fremgangsmaaden ordnedes paa en anden Maade, saa at man ikke skulde anmelde sig selv og tillige præstere et meningsløst Tegnearbejde, hvorimod det burde være Bedømmelseskomiteens Opgave blandt *alle* i det sidste Aar med Bygningsattest fuldførte Bygninger at udfinde de bedste, idet den tillige offentliggjorde sin Motivering. Men en langt, langt vigtigere Virkning kan allerede dette første Forsøg have. Og det er den moralske Indflydelse paa *Bygherrerne*. Thi det nytter ikke at nægte det: det er dog i sidste Instans dem, der skal opmuntres til at yde noget godt til Byens Fysiognomi. Lad Architekterne faa Præmie eller ej, blive glade eller blive misfornøjede; det kommer man nok ud over, og en skarp Kritik eller et tabt Slag for den enkelte har intet at sige, naar det gælder hele Samfundet. Men naar Bygherrerne ser, at der ikke ydes *dem* nogen Anerkendelse for de Ofre, som deres Raadgivere har faaet dem til, naar de ser deres Architekter blive ganske og aldeles desavouerede og helt i Tavshed lagte ad acta — ja, da indtræder der ganske naturligt en Reaktion, og hvis de en anden Gang vil bygge, tager de sig maaske i Agt for at gøre den mindste Smule ud over det strengt nødvendige; thi hvorfor skal de egentlig gøre det?

Kommunalbestyrelsen har ment det saa godt med sit Forslag; den Skrivelse af 27. Februar 1902, som ovenfor er gengivet, vidner om en fin Forstaaelse af Byens Tarv. Det er selvfølgeligt ogsaa hævet over enhver Tvivl, at Architekterne i Bedømmelsen har handlet samvittighedsfuldt efter deres Overbevisning om, hvad der var det rigtige. Men hvad jeg her har søgt at ville paavise er det, at deres Mening ikke er den rette; og paa dette Skær bør en retfærdig Sag ikke strande. Lad de forskellige Opfattelser komme til Orde i »Architekten«, saa at Konkurrencens Formaal og Betydning bliver tydeligt belyste fra alle Sider; med det samme vil vi da maaske kunne faa Klaring paa det vigtige Spørgsmaal: hvad der forstaas ved en god Plan. Diskussion om Principer er saare gavnlig, selv om maaske En og Anden kunde finde paa at være mindre tilfreds med, at der netop fra hans Virkekreds fremdroges de Eksempler, som i Sagens Interesse nødvendigvis *maa* fremdrages. Thi først og fremmest gælder det i denne Sag som i alt andet at gaa udenom alle Talemaader og skaffe det tilveje, som foreløbigt ganske mangler: Klarhed.

EUGEN JØRGENSEN.

DEN KOMMUNALE PRÆMIEKONKURRENCE.

Undertegnede, der hverken har været Dommer eller Konkurrent, ej heller gør sig Haab om at blive nogen af Delene, altsaa maa siges at være fuldstændig menig, neutral og uvildig, udbeder mig Tilladelse til at fremsætte et

Par Bemærkninger i Anledning af og som Supplement til Architekt Rosens Artikel i »Architekten« Nr. 25.

Da Redaktionens Ønske om at se offentliggjort de Motiver, der har ledet til Afgørelsen af Konkurrencen, ikke lader til at blive imødekommet af d'Hrr. Dommere, har jeg i min Enfoldighed og med de Antydninger, der findes i Architekt Rosens Artikel forsøgt at udfinde disse Motiver.

Hovedfordringen lyder i al sin Originalitet saaledes: 1) »en saavel i praktisk som i kunstnerisk Henseende god Plan« og 2) »en god Façade«. Naar man nu betragter den præmierede Stiftelse, med dens pompøse Ydre, dens statelige Midteparti, Endepartier, Midteparti paa Midteparti og Midtepartier paa Endepartier, da er man straks paa det Rene med, at det virkeligt er en Kunst at faa et Hus med 2-Værelsers Lejligheder til at ligge bag en saa kunstnerisk Façade, og at en til Grund for et saadant Hus liggende Plan i Sandhed maa betegnes som en baade praktisk og kunstnerisk udpønsket Plan. Og naar det, som Hr. R. siger, er en »uafviselig Fordring, at Hovedtrappen er behandlet med Omhu« — hvor meget større er da ikke Fortjenesten, naar der i Huset er ikke mindre end 7 Hovedtrapper, der forhaabentligt alle er behandlede med Omhu.

Og vender vi os til det andet laurbærkronede Projekt, Hotel Bristol, da maa man sandeligt beundre den Smidighed, hvormed det Hele er arrangeret. Oprindeligt bestemt for et andet Formaal, altsaa med en helt anden Plan, som til at begynde med vel har bestemt Façadens Anordning, fremtræder det nu som Hotel, men Façaden er den samme. Saa erhverves der et Nabohjørne: værs'-artig, saa sætter vi en Ende til, og ved Hjælp af et Kompleks af Kviste og Gavle med Krøller bringer man det til at se ud som en uskyldig Spas, at Hjørnet er senere tilsat. Med et tungsindigt udseende Taarn sættes Toppen paa Kransekagen; Kunstneren har sikkert i det Ydre villet udtrykke, at Taarnet egentlig er beklemt over Situationen og hellere end gærne vilde gaa ned med Elevatoren en Dag, naar Opsynsmanden vender Ryggen til. Det er sikkert ogsaa af den Grund, at Taarnet er lagt skævt for Façaden, hvorved det paa en fin Maade antydes, at Taarnet ikke skal opfattes som hørende til Familien. — Hovedtrappen, som skal »behandles med særlig Omhu«, er næsten lige saa rummelig som en almindelig, borgerlig, kjøbenhavnsk Hovedtrappe og adskiller sig saaledes paa en original Maade fra andre moderne Hoteltrapper. — — —

Ovenstaaende Betragtning har jeg ikke villet forholde Offentligheden, især fordi jeg og flere andre menige Architekter fandt, at Hr. Rosens Artikel trængte til et Supplement, for at man ved fremtidige Konkurrencer kunde have en Slags Rettesnor, og jeg vil derfor korteligt sammendrage Resultaterne af min Tænkning i følgende »Theses«:

1) Den saavel praktiske som kunstneriske Plan behøver ikke at staa i nogen inderlig Forbindelse med den kunstneriske Façade.

2) Der bør være saa mange Midte- og Endepartier som muligt.

3) Hovedtrapperne, der helst maa have skæve Trin, skal behandles med særlig Omhu.

K. V.

KONKURRENCE OM EN BANKBYGNING I FREDERIKSHAVN.

Da jeg af den ærede Redaktions Bemærkning (sidste Punktum) til min lille Opsats i »Architekten«, Nr. 28 vedrørende ovennævnte Konkurrence ser, at i hvert Fald Redaktionen maa have misforstaaet mig og ydermere har opstillet et Regnestykke, der ikke stemmer med Architektforeningens Pristarif, tillader jeg mig at gøre opmærksom paa den formentlig af Redaktionen gjorte Fejlregning.

Ved Beregningen af Architekthonoraret, 800 Kr., har jeg kun talt om Værdien for Konkurrencetegningerne. Saafremt alle nødvendige Tegninger, Beskrivelser o. s. v. — uden Tilsyn — skal leveres, vil Architekthonoraret selvfølgelig langt overskride de 800 Kr. (Pristariffen opgiver ikke nogen nøjagtig Sum for dette specielle Tilfælde).

Endvidere maa bemærkes, at den af Redaktionen nævnte Sum, 1750 Kr., svarer til et Arbejde af Værdi 45,000 Kr. under 1ste Klasse, men jeg tror ikke nogen Architekt vil regne en Bankbygning som henhørende under 1ste Kl., den hører sikkert under 2den eller maaske 3die Kl. efter Udstyrelsen. Saaledes vil det fulde Architekthonorar med Tilsyn etc. efter Pristariffen blive 2200 Kr. eller mulig 2425 Kr. plus Tillæg for Inventariet. *N.*

FRA PROVINSERNE.

St. Josephs-Ordenens Sygehus i Esbjerg vil i Løbet af Sommeren blive opført paa en til dette Brug erhvervet Grund paa Nørregade. Tegningerne til Bygningen, der faar 4 Etager og er indrettet med Længdekorridorer, er udført af Architekt Jensen-Wærum, Randers. Sygehuset skal være færdigt til at tages i Brug næste Sommer.

Til Alderdomshjemmet i Nakskov er Grundstenen bleven nedlagt den 1. April. Bygningen, der er bestemt til at rumme 50 Personer, opføres efter Tegninger af Architekt Glahn, Nykøbing p. F.

Gobelinerne paa Frederiksborg. Det første af de til Udsmykning af Riddersalen bestemte Gobeliner er i disse Dage af Frøkenerne Constantin-Hansen og Bindesbøll blevet afleveret til Nationalmuseet paa Frederiksborg Slot. Der vil hengaa ca. 20 Aar, før alle Riddersalens Gobeliner bliver færdige, og de vil koste omtrent 300,000 Kr.

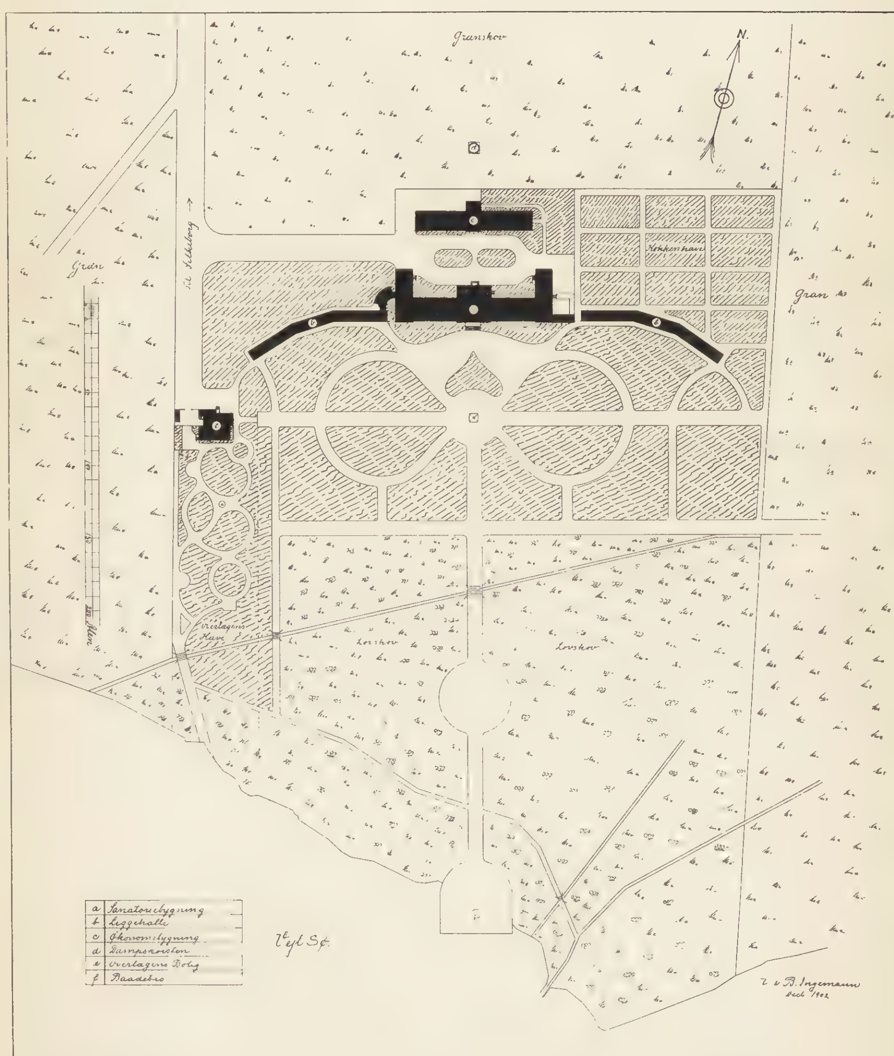
Store Ombygninger og elektrisk Sporvogn i Aarhus. Efter hvad Aarhusbladene meddeler paatænkes det at opkøbe hele den ene Side af Gl. Guldsmedgade og ombygge denne, saaledes at Gaden bliver bredere og kan faa Plads til elektrisk Sporvogn. Omkostningerne ved denne Udvidelse antages at ville beløbe sig til ca. $^1/_2$ Million Kroner.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 24. APRIL 1903
5. AARGANG № 30

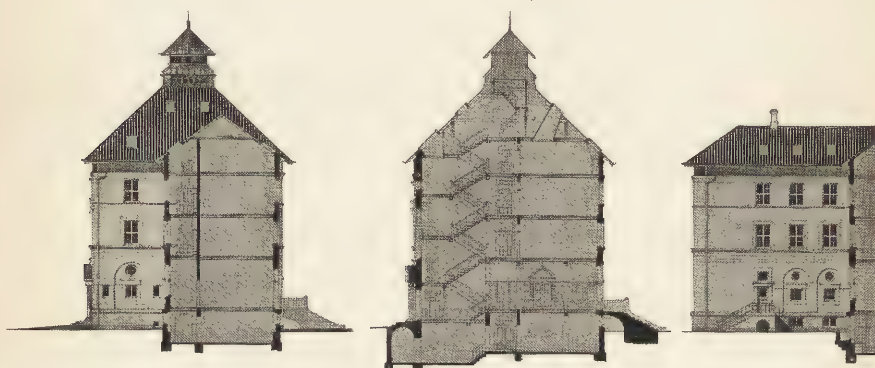
FOLKESANATORIET VED SILKEBORG.

SITUATIONSPLAN.

En Fjerdingvej fra Silkeborg, paa et Terræn, der skraaner 20 Fod ned mod Vejl Sø og er omgivet af store Granskove, har »Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse« opført sit første store Brystsygesanatorium. Beliggenheden er fortrinlig, og der haves fra Vinduerne og fra Parkanlæget en henrivende Udsigt over de smukke Himmelbjærgsøer. Selve Grunden er tør og sandet, ogsaa Søens Bund bestaar af fint, hvidt Sand, og fra en artesisk Brønd forsynes Anstalten med klart og godt Drikkevand.

Sanatoriet ved Silkeborg er udelukkende bestemt for Mænd. Der findes ialt 122 Senge, og hele Anlæget vil, naar det staar fuldt færdigt, koste ca. 3000 Kr. pr. Seng. Til Sammenligning skal her kun anføres, at Boserup Sanatorium har kostet ca. 6000 Kr. pr. Seng, Vejlefjords Sanatorium ca. 7000 Kr., og at enkelte tyske Sanatorier, f. Eks. Beelitz ved Berlin, naar op til en Pris af ca. 16000 Kr. pr. Seng. Man vil da kunne forstaa, at Prisspørgsmaalet har spillet en umaadelig Rolle ved Projektets Udarbejdelse, og dette Spørgsmaal har

FOLKESANATORIET
VED SILKEBORG.
SNIT AF HOVEDBYGNING.

ARCHITEKTER
V. OG B. INGEMANN.

her saa meget større Betydning, som Sanatoriet opføres for og skal drives hovedsagentlig for private Midler.

Med Hensyn til selve Bygningsforholdene er der nogen Uenighed om, hvorvidt et saadant Sanatorium bør opføres efter det for Hospitalsbygninger saa højt priste Pavillonsystem, eller om Bloksystemet kan antages fuldt tilfredsstillende. Pavillonsystemet, der ved almindeligt Hospitalsbrug, hvor det gælder om at holde de forskellige Grupper af Sygdomme strengt isolerede fra hverandre, har sine uendeligt store Fordele, som næppe kan opnaas ved nogen anden Bygningsform, har den i praktisk Henseende mindre behagelige Egenskab, at det er dyrt. Paa et Sanatorium, hvor alle Patienter væsentligt lider af samme Sygdom, og hvor Isolationen spiller mindre Rolle, vil Bygninger efter Bloksystemet vise sig fuldt ud formaalstjenlige. Den største Afstand, hvor Smitstoffet direkte kan spredes ved den brystsyges Hoste — den saakaldte Draabeinfektion — kan paa Grundlag af talrige Forsøg sættes til ca. $1^1/_2$ Meter, og de Pladsforhold, som er nødvendige til Undgaaelse af direkte Smitte, kan lige saa godt skaffes til Veje i en samlet Bygning som i de adskilte Pavilloner. Hvad der ved et Sanatorium taler direkte for Bloksystemet er, at Lægeadministrationen skal udøves af en enkelt

Overlæge, som skal følge hver Patient til de mindste Detailler, og denne Kontrol gøres højst vanskelig, hvor Pavillonsystemet anvendes. Man vil i den efterfølgende Beskrivelse af de enkelte Bygningers indre Fordeling lægge Mærke til, at der overalt er taget Hensyn til, at Lægen med Lethed kan udøve den nødvendige og stadige Kontrol med Patienterne.

Hele Bygningskomplekset omfatter selve Sanatoriebygningen med dertil knyttede Liggehaller, en Økonomibygning med tilhørende Dampskorsten, en Overlægebolig og flere Smaabygninger, der benyttes til Stald for Forsøgsdyr, til Værkstedslokaler etc.

Selve *Hovedbygningen* omfatter Kælder, Stue, 1ste og 2den Etage samt Tagetage. I Kælderetagen findes Køkkenerne, Viktualierum, Opvask o. s. v., og i Niveau hermed en Køkkengaard med et Halvtag i Bølgeblik. I fire store Dampkogekar koges Maden, medens al Stegning foregaar ved et mægtigt Gaskomfur i Midten af Varmtkøkkenerne. I Smørrebrødskøkkenet er der af Renligheds-

FOLKESANATORIET
VED SILKEBORG.
GAVLPARTIER AF HOVEDBYGNING.

ARCHITEKTER
V. OG B. INGEMANN.

hensyn anvendt Marmorplader paa Bordene, og her som i de andre Køkkener er der Flisegulv. For at undgaa Gêner fra Madosen er der fra alle Køkkenrum og Anretteværelser etableret en meget kraftig Udsugning. En dobbelt Elevator tjener til at befordre Maden fra Køkkenet op til Anretteværelset i Stuen. Til at holde Maden varm findes et stort Varmeskab af nyeste Konstruktion, medens der til Opbevaring af Mælk, Kød og andre letfordærvelige Varer er indrettet særlige Kølekældere. Kælderetagen rummer tillige Badeanstalt med Kar- og Brusebade af bedste Konstruktion og med et særligt Værelse for Lægen, der dirigerer Douchen. Endvidere findes der W. C. for Køkkenpersonalet, Mørkekammer til fotografisk Brug, Lægernes Laboratorium, Garderobe for Liggetøj med særlig Tørrestue, W. C. og Haandvask ved Garderoben, samt Thekøkken med Elevator til alle Etager. I et særligt, hvælvet Rum under Jorden er Spytkogekedlen anbragt. Medens man i andre Sanatorier, baade her og i Udlandet, i Spande transporterer det smittefarlige Spyt fra Skyllerummene, hvor Patienterne selv renser deres Spyttekrus, til Desinfektionskedlen — en Transport, hvorved Indholdet let kan spildes paa Trapper og Gange —, er der her indført den Forbedring, at der fra hver Vandkumme i Skyllerummet er ført Rør direkte ned til

FAÇADE MOD NORD.

ARCHITEKTER V. OG B. INGEMANN.

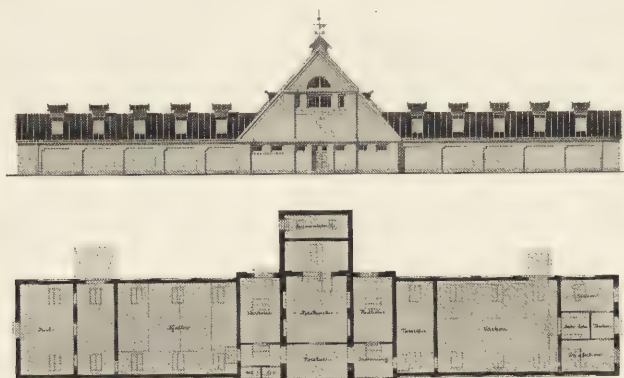

FAÇADE MOD SYD.

ARCHITEKTER V. OG B. INGEMANN.

Kedlens Bund. Kedlen, som rummer ca. 500 Potter, er ved et automatisk virkende Apparat indrettet saaledes, at det ved Bunden indførte Spyt i Løbet af 24 Timer passerer Kedlen. Under sin Passage her holdes det ophedet ved Damp, saa at enhver Smittekim er dræbt, naar det fra Kedlens Overflade føres ind i Afløbsrørene, der staar i Forbindelse med en Septic-tank. Kælderen rummer i øvrigt et Par Smaalejligheder for underordnede Funktionærer, en Folkespisestue, Karlekamre o. s. v. Fra Kælderen fører en underjordisk Tunnel til Økonomibygningen. Gennem denne Tunnel gaar tillige alle Damprør og Ledninger.

Træder man gennem Nordsidens Hoveddør ind i Sanatoriets Stueetage, kommer man først ind i en Forstue og derfra ind i den store Hal, som er bestemt til Ophold for Patienterne før Maaltiderne. Hallen er i aaben Forbindelse med den store Trappe, og Patienterne er derved under stadig Kontrol af Opsynet. Fra Forstuen er der Adgang til Toiletter og Garderobe, og Højden af disse Rum er delt saaledes, at der fra Hovedtrappens første Repos er Adgang til endnu to

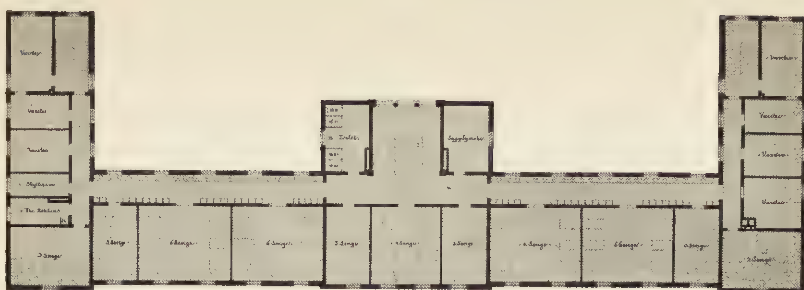

FOLKESANATORIET VED SILKEBORG. ØKONOMIBYGNING.

ARCHITEKTER V. OG B. INGEMANN.

Garderober. Saavel i Toiletter som i Garderober er Gulvet udført i Terrazzo. I Hallen er der Bjælkeloft med stærke Farver, paa Væggene højt Panel. Varmeelementerne er anbragte om Hallens fire Stolper. Møblementet er udført i Almuestil. Fra Hallen fører store Glasdøre ud til Sydterrænet. Den staar ligeledes i Forbindelse med den store Spisesal, der rummer 130 Siddepladser om Bordene. Der findes tillige en mindre Spisesal, der benyttes af Rekonvalescenter eller af Overlægen, naar han har Besøg af fremmede Læger. Ved Siden af Spisesalen findes et stort Anretteværelse. Fra alle tre Lokaler fører store Ventilationsrør, hvorigennem der foregaar en kraftig Udsugning. Hallen og Spisesalen belyses ved store Ringkroner og ved Lampetter paa Væggene og Stolperne; Belysningen er elektrisk.

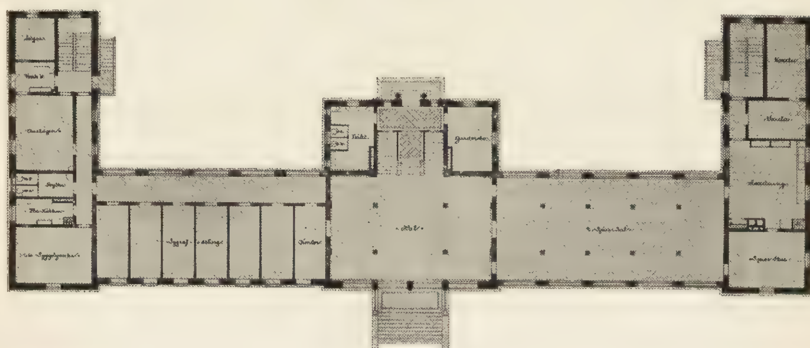
Ved den anden Side af Hallen er der en mindre Sygeafdeling, hvortil Adgangen for Kontrollens Skyld sker gennem Kontoret. Hvert Sygeværelse er forsynet med en Balkon, hvortil man kommer ud gennem en Glasdør, over hvilken er anbragt et Vindu. Sygegangen er bestemt til Opholdssted for Patienter, som kun maa være oppe et Par Timer om Dagen. Fra samme Gang, som vender

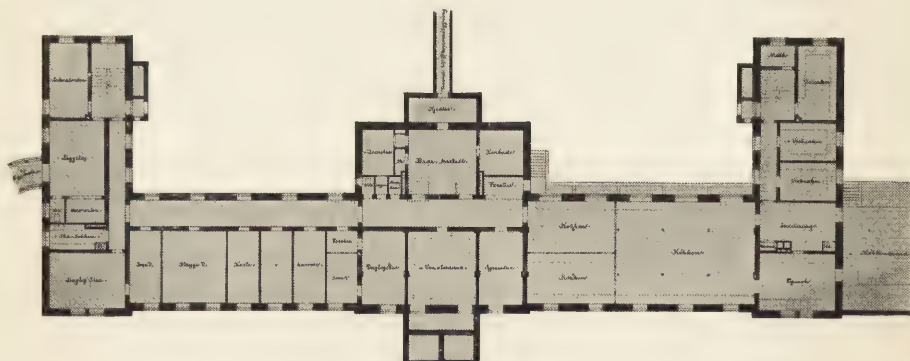
PLAN AF ANDEN SAL.

PLAN AF FØRSTE SAL.

PLAN AF STUE.

PLAN AF KÆLDER.

FOLKESANATORIET
VED SILKEBORG.

ARCHITEKTER
V. OG B. INGEMANN.

mod Nord, skaffes om Sommeren Kølighed til Sygeværelserne. Desuden er alle disse forsynede med Markise. I Fløjen mod Vest er Værelse for Sygeplejerske, Thekøkken, Skyllerum med W. C. for Patienter og for Læger og Sygeplejerske. Endvidere findes her Overlægens og Reservelægens Værelser, forsynede med Vaske til koldt og varmt Vand, store Skabe med Glasskydedøre til Instrumenter og Medicin. Der er Skodder for Vinduerne, som Lægen kan lukke, naar han skal foretage Halsundersøgelser ved elektrisk Lys. I Thekøkkenerne er der Vaske med varmt og koldt Vand og Gaskogeapparater.

I *Etagerne* optages hele Sydfaçaden af Sygeværelser, ikke som paa Boserup og Vejle Sanatorium adskilt af den store Hovedtrappe. I hver Etage er der Toiletter og Værelser for Sygeplejerskerne. Paa Gangene er der langs Ydermuren anbragt lange Marmorborde med Fajancefade og Hane over hvert Fad, og for hver Ende af Vaskebordene Kummer med Varmtvandshaner for Tandbørstning. Langs hele Façadevæggen gaar en gennemløbende Spejlfrise, hvorunder findes Hylder for Rekvisiter. Paa Gangenes Skillerumsvægge er faste Skabe med Hylder, og det er indrettet saaledes, at hver Patient faar sit Vandfad og sit Skab. Opsynet kan fra Hovedtrappen overse begge Gange, saaledes at der ikke kan finde nogen Uorden Sted ved Morgentoilettet. Da Skabe og Vaskefade er anbragte udenfor Soveværelserne, kan disse aflaases om Dagen, og Patienterne derved afholdes fra at opholde sig paa Soveværelserne, noget de er meget tilbøjelige til, hvis man ikke passer paa. Men man undgaar samtidig Møbler — Skabe, Servanter, Kommoder o. lign. — i Soveværelserne. Dette er meget heldigt, da man i et Sanatorie saa vidt muligt skal undgaa alt, hvad der kan samle Støv. Adskillige udenlandske Sanatorier vise i saa Henseende en stor Inkonsekvens, idet der vel i Sygerummenes Snedkerarbejde er taget Hensyn til Støvfrihed ved afrundede Hjørner, Mangel paa Profiler o. s. v., medens Møblementet som oftest bestaar af banale Fabriksmøbler med Masser af Udskæringer, Profiler og lignende Støvsamlere.

I Soveværelserne saa vel som overalt paa Bygningens Bræddegulve lægges Linoleum. Soveværelserne forsynes med store Jærnstativer til Patienternes Tøj, desuden anbringes ved hver Stang en firkantet glat Taburet, som forsynes med Hylder og mindre Skuffer. Denne afgiver Plads til Henlægning af Undertøjet — Strømperne hænges til Udluftning paa en Jærnbøjle ved Sengens Fodende — og Hylden er beregnet til Lommernes Indhold, til Spyttekruset m. m., den lille Skuffe til Ur, Portemonnai o. lign. Ved Sengene lægges ingen Tæpper eller Maatter, men hver Patient har et Par Tøfler staaende ved sin Seng.

Alle Dørene til Soveværelserne er dobbelte Svingdøre med Vippevinduer over. Man han valgt Svingdøre for at undgaa den store Gêne, som paa andre Sanatorier forvoldes af Døre, som klapre og smække haardt i Fals ved den Gennemtræk, der altid er til Stede i et Sanatorium.

I den vestlige Fløj findes der i hver Etage et Skyllerum, hvori ambulant Badekar, og et Thekøkken. Trapperne er anbragte saaledes, at der i Tilfælde af Ildebrand er let Adgang til dem alle fra alle Rum. Desuden er der paa hensigtsmæssige Steder anbragt Brandhaner og Slanger.

Foruden Værelserne i Sydfaçaden er der i Fløjene Værelser, der paa 1ste Sal skal bruges til Isolation af Patienter, som paadrage sig andre Sygdomme,

medens der paa 2den Sal er indrettet Lejlighed for Reservelægen og Kandidaterne samt et Par Gæsteværelser. I alle Sygeværelser er anvendt Patentoplukning af Vippevinduerne, saavel i Façaden som over Dørene i Skillerummet. Beslaget er indstilleligt for større og mindre Oplukning.

Der er i alle Sygeværelser, paa Gange og Trapper samt i Toiletter anvendt elektrisk Lys i stor Udstrækning, og der er ligeledes elektriske Ringeapparater fra alle Sove- og Sygeværelser til de respektive Sygeplejersker. Der vil ligeledes paa passende Steder blive anbragt elektriske Alarmklokker.

Tagetagen optages ganske af Pigeværelser, Strygeværelser og Linnedmagasiner, ligesom der ogsaa findes Stuer til Reparation af Linned og Dækketøj. Der findes her Toiletter og Thekøkken som i de andre Etager. Man kan komme endnu højere op, idet en bekvem Trappe fra Hovedtrappen fører op til Udsigtsværelset i Lanternen. Omkring denne Lanternes Fodstykke er indrettet et omløbende Ventilationskammer, og hertil føres alle Udsugningsrør fra Bygningens Rum og fra Badeanstalten.

Endelig findes paa 2det Loft i Midtebygningen Rum til Opbevaring af Patienternes Kofferter og øvrige overflødige Bagage. Der findes tillige de store Beholdere, som skal indeholde Vandforsyningen til hele Sanatoriebygningen undtagen til Køkkenet og hvad dertil hører. Disse forsynes nemlig fra en Vandbeholder i Økonomibygningen. Det er af økonomiske Grunde, at der ikke er opført et fælles stort Vandtaarn.

Sanatoriebygningen er ligesom de andre Bygninger beskyttet mod Lynnedslag ved et Næt af Lynafledere.

Af *Liggehallerne* staar den vestre i Forbindelse med Sanatoriebygningen, i hvis Kælder Rummet for Liggetøj findes. Ved Forbindelsesbygningen er der lavet et stort Rum for Støvlepudsning. Selve Liggehallerne er indrettede noget anderledes end sædvanligt, idet de er forsynede med et Halvtag, der skraaner ned mod Bagvæggen. Taget er Bitumentag, dækket med to Lag Græstørv som Isolation mod Solens Straaler om Sommeren. Gulvet er af Beton med Strækmetal og afgrænses af en Granitforkant med Granit-Stolper. I Tagets Forkant foroven er anbragt Sejldugsrullegardiner, og i Bagvæggen findes for hvert Fag Vippevinduer. Fortil er efter Overlæge Sofus Bangs Anvisning i 1 Alen og 6 Tommers Højde anbragt et fast Brystværn, hvorpaa der til Vinterbrug sættes Rammer med Glas; disse skærmer mod Blæsten uden at borttage Udsigten for de hvilende Patienter. Til hver Liggehalle hører et Magasin for Liggetøjet med Tørrerum og Toiletter. Ogsaa her er elektrisk Belysning.

Liggehallerne er, som Situationsplanen viser, anbragt paa hver Side af Sanatoriebygningen, ikke foran denne, saaledes som det ofte træffes andet Steds til stor Gêne for Kælderens Luft- og Lystilførsel. Liggehallernes Beliggenhed afgiver god Læ for det store Sydterræn. I Skoven opslaas lette Liggehaller til Sommerbrug.

I *Økonomibygningen* findes tilvenstre Kedelanlæget — Højtrykskedler med røgfri Forbrænding — samt Kulrum, i Midten Maskinrum med Akkumulatorrum og Værksted, tilhøjre Dampvaskeriet med Tørrestue, Rullestue samt Rum for Sæbe og Soda. I Gavlen tilhøjre ligger Desinfektionsovnen, Sektionsstue og Ligrum. Desinfektionsovnen er indmuret i Skillevæggene, saaledes at det Tøj,

der skal desinficeres, indleveres i et Rum i Gavlen og efter endt Desinfektion udleveres i Vaskeriet.

I Forstuen til Bygningen er der Vandkloset for Mænd og Kvinder. I Kælderen under Maskinstuen udmunder Tunnelen fra Sanatoriebygningen; den er saa stor, at en Mand kan gaa oprejst igennem den. Gulvet i Bygningen er Betongulv med Strækmetal. Over Maskinstuen er anbragt de store Vandbeholdere, som forsyner Vaskeriet, Lægeboligen og Køkkenet i Sanatoriebygningen. Overalt i Økonomibygningen er der store Ovenlys, ligesom der i Taget er anbragt Ventilationshætter fra alle Rum. Bygningerne forsynes med varmt Vand, der sættes i kunstig Cirkulation ved elektriske Motorer. Drivkraften er paa 45 Hestes Kraft. Af koldt Vand er der beregnet 800 Liter pr. Seng i Døgnet. Alt Spildevand saa vel som Afløbet fra Pissoirer og Vandklosetter føres gennem en Kloakledning til et stort Septic-tank-Anlæg med Kokesfiltre.

I Forbindelse med Økonomibygningen vil der blive bygget et stort Værkstedslokale med Drivkraft fra denne. Her kan Patienterne, naar Vejret er for daarligt til at spasere i, beskæftige sig med forskellige Arbejder og gradvis vænnes til efter Udskrivningen at genoptage deres tidligere Haandværk.

Bag Økonomibygningen opføres en stor Stald for Forsøgsdyr.

Overlægeboligen ligger borte fra Sanatoriet og med privat Indgang fra Hovedvejen. Gennem Liggehallen har Lægen en bekvem Adgang til Sanatoriet. Bygningen rummer en stor Lejlighed med tilhørende Udenomsrum, og Lejligheden kan — hvis det ad Aare skulde blive nødvendigt — let udvides med 3 Værelser i Tagetagen. Bygningen er forsynet med en selvstændig Varmtvandsopvarmning. Overalt er der elektrisk Lys, og der findes Badeværelse og W. C. baade for Familien og Tyendet. I Gaarden er der Rum for Cykler og for Automobil, Haveredskaber etc. Endelig er der i Kælderen indrettet et privat Laboratorium.

Fra Lægens Lejlighed haves en bekvem Oversigt over *Haveanlæget*, hvor store Alléer udgaar fra Sanatoriebygningens Midte og fra Overlægens Arbejdsværelse. Det liggende 8-Tal i Planen er bestemt til Dosering af Motionen, idet Patienterne faa Ordre til at spadsere 8-Tallet igennem et større eller mindre Antal Gange. Der findes i Anlæget Masser af Bænke, og der er indrettet Sladrepladser ved Flagstangen og ved den store Baadebro. Overlægen har sin private store Have, der gaar helt ned til Vejl Sø, hvor der er glimrende Fiskeri. Haveanlæget omfatter ogsaa en Croquetplads og en Skydebane.

Bag den østre Liggehal ved Køkkengaarden er anlagt store Køkkenhaver, og bag disse findes Gaarde til Svinehold, forsynede med Betonunderlag og Afløb. Her vil tillige en større Hønsegaard faa Plads.

Sanatoriet, som vil være færdigt til at tages i Brug til Efteraaret, koster godt og vel 300,000 Kr., hvoraf Bygningsarbejderne c. 200,000 Kr. og Ingeniørarbejderne c. 100,000 Kr. Det er opført for »Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse« af Architekterne V. & B. Ingemann. Ingeniørarbejdet er ledet af Ingeniør Jess Jensen. Arbejdet er overtaget i Hovedentreprise af Tømmermester Riegels Jensen, Silkeborg. Af de forskellige Arbejder har Murermester Joh. Jensen, Aarhus, udført Murarbejdet, Møller & Jochumsen, Horsens, Kedelanlæget, Ludvig Lund, Kjøbenhavn, det elektriske Anlæg, Brødrene Thøfner

Spildevandsledninger, BALSCHMIDT, Silkeborg, Gasindlæget, »VØLUND« Vaskerianlæget og Silkeborg Kommune Kloakanlæget og Septic-tank'en.

THEILLAND-POULSEN.

FORLORNE TÆNDER.

Velvillige Hænder har tilstillet mig et Nummer af »Politiken« af 20. d. M., i hvilket Hr. Erstad Jørgensen fremkommer med følgende Udtalelser: »Gaa ned ad Strøget og føl Architekturen paa Tænderne. Det er mildest talt en slem Mundfuld. Der er ikke mange Tænder tilbage, som hører hjemme i Rækkerne. De gamle Stumper er rykkede ud, og store, firkantede, forlorne Bisser er komne i Stedet, uden at der er gjort noget Forsøg paa at faa de nye til at falde sammen med den oprindelige Bestand. Det er lutter forskellige Tandlæger, der har indsat de forlorne, og hver især har de anstrengt sig for at gøre deres saa ulig de andre som vel muligt.

Hvor kunde f. Eks. d'Hrr. Levy og Mathiesen indsætte to saa diametralt modsatte Fremtoninger, Side om Side, som den hvide Fortand ved Gammeltorv og den plettede Hjørnetand Nygade Nr. 6?«

Den samme Klage over Misforholdet mellem de to Naboers Fysiognomi har nu i Aarenes Løb passeret Revy gennem Dagbladene og ogsaa været fremme i »Architekten«, og hver Gang har jeg ventet paa en lille Oplysning fra min Kollega, Architekt Mathiesen, men den er stadig udebleven. Jeg haaber da, at det ikke vil betragtes som Vigtigmageri fra min Side, naar jeg nu efter de mange Aars Forløb oplyser følgende: Da jeg i sin Tid havde udarbejdet Tegningerne til den omhandlede Bygning paa Gammeltorv Nr. 4, kom Hr. Mathiesen til mig for at faa Oplysninger om, hvorledes jeg havde ordnet mit Gaardareal, idet han fortalte mig, at han skulde udarbejde Tegninger til en Bebyggelse af Nabogrunden; det er en Selvfølge, at jeg gav ham alle de ønskede Oplysninger, ja jeg gav ham endogsaa yderligere en Kopi af min Façadetegning, idet jeg ganske tydeligt mindes, at jeg bad ham ved Udarbejdelsen af sit Projekt, saavidt muligt, tage Hensyn til Forholdene i min Façade og Torvets Karakter.

Denne Oplysning er nu vist ikke af den Betydning, at den hører til Verdenshistorien, men alligevel ganske behagelig at blive af med, derfor har jeg talt og lettet mit Hjerte.

Derpaa kun et Par Ord til Hr. Erstad Jørgensen, der videre i sin Omtale af Architekterne siger: »at der er saa mange aandelige Bøller, der løber frit omkring og slaar Tænder ind for at erstatte dem med forloren Herlighed.« Jeg vil ikke sige Hr. Jørgensen imod, skønt jeg maaske nok vilde bruge nogle andre Udtryk.

Jeg byggede engang en Villa ude i Skodsborg; den laa mellem Landevejen og en naturbevokset Skrænt ned mod Stranden, og nedenfor Skrænten laa en stor, aaben Forstrand ud mod Sundet. Netop af Hensyn til denne Beliggenhed fik min Bygning (se »Architekten« 3. Aarg. Nr. 10) et saa beskedent Udseende som muligt, og jeg søgte at undgaa de udprægede, alt for monumentale Stilformer. Var det nu ikke Dem selv, Hr. Erstad Jørgensen, som fyldte Forstran-

den op paa den mest naturstridende Maade, langt op over Omgivelserne for at danne et Plateau, paa hvilket De planlagde en Have med stive, geometriske Figurer i en eller anden Ludvigs Stil, med Buxbomindfatninger efter Hovedlinealen, Pergolaer og røde Krukker paa en hvid Pind i hvert Hjørne af Firkanterne, midt imellem Øresundet og den lille, bevoksede Skrænt, hvor Træerne ikke kan rødme over al den Herlighed, De har lagt for deres Fødder, kun fordi de fleste er eviggrønne?

Begynder De ikke, for at bruge Deres egne Udtryk, selv at føle paa Deres Gebis?

I Deres citerede Artikel siger De videre, »at vore Architekter er lige saa ængstelige i deres Kritik, naar den skal offentlig frem, som de er hvasse i deres Domme Mand og Mand imellem«; og her ser De Sandheden af Deres Ord. Naar De ikke selv havde givet Dem den mærkelige Titel af »Havearchitekt«, havde De jo staaet uden for alt Vrøvlet og kunde som Gartner med sorgfrit Sind have holdt Dem ved Jorden.

FRED. L. LEVY.

BYGGELOVEN.

Tre Læger: Professor, Kommunelæge AXEL HERTEL, Dr. med., Kredslæge POUL HERTZ og Professor, Dr. med. H. A. NIELSEN har udsendt en »Betænkning over et Forslag til Byggelov for Kjøbenhavn, udarbejdet af en af flere Foreninger og Institutioner i Kjøbenhavn nedsat Kommission.«

Blandt andre, mere eller mindre utilslørede, Ytringer i denne Betænkning forekommer følgende — skal vi sige — snurrige Passus: »Man tør vente, at Kommunalbestyrelsen i denne Sag vil røgte den store Almenheds Tarv, *uanset de snævre private Interesser, der mere eller mindre utilsløret kommer til Orde, ogsaa i det foreliggende Byggelovforslag**). Da det Indhold, som Fællesudvalget giver Byggelovforslaget, sikkert vil faa en væsentlig Indflydelse paa den nye Byggelovs endelige Affattelse, *udtaler vi paa Lægeforeningens Vegne* Haabet om, at Fællesudvalget ikke vil gaa paa Akkord med de Sundhedskrav, der bør stilles til den fremtidige Bebyggelse i Staden.«

Denne Udtalelse er saa meget mere — skal vi sige — snurrig, som to af Kommissionens Medlemmer var Delegerede fra Lægeforeningen for Kjøbenhavn og Omegn.

X.

FORSKELLIGT.

Udnævnelser. Fhv. konst. kgl. Bygningsinspektør, Professor VILH. PETERSEN er udnævnt til Etatsraad. — Konservator ved det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg Slot, Architekt V. HOLCK er udnævnt til Ridder af Danebrog.

*) Udhævelserne er foretaget af Meddeleren.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. MAJ 1903
5. AARGANG № 31

DET NYE THEATER I KOLN.

I Slutningen af forrige Aar blev i Köln indviet et stort nyt Theater, som var et Værk af Architekten Karl Moritz, der var bleven Sejrherre i to om denne Bygning afholdte Konkurrencer. Baade Byggepladsen og det Program, der har ligget til Grund for Theatrets Opførelse, adskiller sig en Del fra andre Anlæg af lignende Art og skal derfor nærmere beskrives her. Førstnævnte bestaar saaledes af to, ved en Gade adskilte Grundstykker, et trekantet og et firkantet, hvoraf det ene oprindeligt var bestemt til Plads for almindelige Beboelseshuse; Programmet stillede den Fordring, at Theaterbygningen, der skulde være indrettet baade for Opera og Skuespil, tillige skulde omfatte en større Restauration med Haveanlæg samt et rummeligt Dekorationsmagasin. Af omstaaende Plan fremgaar, hvorledes Opgaven blev løst, idet Theater og Haverestaurant

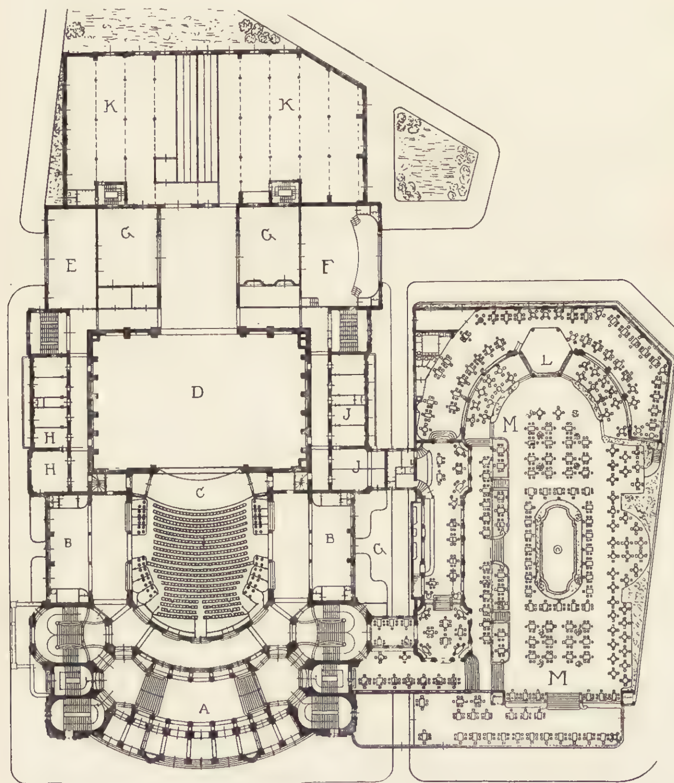

THEATRET I KÖLN. ARCHITEKT KARL MORITZ.

er adskilte ved en smal Passage, bestemt til Gennemkørsel for Vogne, der ved Forestillingens Slutning afhenter Publikum. Gennemkørselen er paa to Steder overbygget med Terrasser, som sætter Restaurationen i Forbindelse med Theatret.

Magasinbygningen ligger paa den trekantede Byggegrund og er skilt fra Theatret ved Engelbertstrasse, der i 1ste Sals Højde er overbygget med en Fortsættelse af Scenebygningen, som indeholder Prøvelokaler o. lgn.

Bygningens Plan er godt markeret i det Ydre, der imidlertid ikke har det saa bekendte Theaterpræg over sig.

A Forhal, *B* Garderober, *C* Orkester, *D* Scene, *E* Sal til Korprøver, *F* Prøvescene, *G* Lysgaarde, *H* Paaklædningsrum for Herrer, *J* Paaklædningsrum for Damer, *K* Magasinbygning, *L* Musikpavillon, *M* Restaurationshave.

Gennem 7 Bueaabninger i Façaden træder man ind i Forhallen, som er 9 m. bred. Paa hver Side af den fører 3 Trapper op til de forskellige Etager, hvor de udmunder i brede, lyse Gange med rummelige Garderober og Toiletter. De største af Trapperne fører til Balkonen og er særligt kostbart udstyrede, dette gælder ogsaa for den i denne Etage værende Foyer. I 2den Etage findes en Promenade med 2 Buffetrum og i Gallerietagen er en Forfriskningssal af 9 m. Bredde og 33 m. Længde.

I den øverste Etage er indstalleret Opvarmnings- og Afkølingsapparaterne, som ligger i tre Afdelinger over hverandre, i hvilke den friske Luft kan ind-

suges og behandles efter sin Bestemmelse. Den underste Afdeling rummer Koldtvands- og Saltvandsbeholderne, hvorover den friske Luft stryger, for i afkølet Tilstand at kunne komme ind i Bygningens Lokaliteter; den midterste Afdeling, der er skilt fra de andre ved Rabitsvægge og Korkisolering, indeholder Damprørene, som opvarmer den friske Luft, der i Forvejen er bleven renset gennem særlige Filtre, og herfra strømmer ind i den øverste Kanal, hvor Klapper, som kan indstilles, regulere dens Indførsel i Tilskuerrummet. Man kan saaledes gennem de samme Aabninger føre baade kold og varm Luft efter Behag. Udsugningen af den fordærvede Luft sker under Parket- og Logesæderne til en ved Engelbertstrasse værende Skorsten, hvor der findes en stor Exhauster.

Tilskuerpladsen er 21×25 m. stor og indeholder foruden Parket og Parterre tillige Parketloger, Balkon, 1ste og 2den Etage samt Galleri. De 1806 Siddepladser er fordelte paa følgende Maade: Parket og Parterre 518, Parketloger 72, Balkon 126, Balkonloger 106, 1ste Etage 272, Logerne i 1ste Etage 42, 2den Etage 315, Galleri 335.

Lofter hviler paa 8 Piller, imellem hvilke 4 større og 4 mindre Kapper danner Overgangen til den omgivende Mur. Den traditionelle Lysekrone i Salens Midte er her udeladt, og Belysningen sker fra Lampetter, som er anbragte paa de 8 Loftstøtter. Farverne i Theatersalen er Guld, Rødt og Hvidt, hvortil kommer Fortoninger i Graat og Mørkeblaat. Loftet er dækket af et stort Maleri, forestillende Prometheus, der røver den guddommelige Ild. Salens Akustik har vist sig overordentligt tilfredsstillende.

Scenen er 33 m. bred og 20 m. dyb, og dens Størrelse kan yderligere forøges ved det bagved liggende Rum, der har en Bredde af 12 m. og en Dybde af 19 m. Prosceniumsaabningen har samme Størrelse som i Hofburgtheatret i Wien og Festspielhause i Bayreuth, nemlig 12,75 m. Paa begge Sider af Scenen ligger i flere Etager de forskellige Paaklædningsrum, Statistværelse, Rustkammer, Værelser for Korister, Skrædderi, samt Prøvelokaler for Kor og Ballet, og endelig en fuldstændig Prøvescene.

Scenebygningens Højde er fra Kældergulv til Tagryg 43 m. Binderfagene i Taget er af Jærn, og disse bære Maskineriet for oven, Snoreloftet og Arbejdsgallerierne paa Siderne.

I Gulvet findes 6 Forsænkninger, der drives ved hydraulisk Kraft; hele Scenen er selvfølgeligt elektrisk oplyst.

Magasinbygningen indeholder foruden Opbevaringsrum for alle mulige Theaterrekvisiter tillige en stor Malersal, Klejnsmede- og Snedkerværksted samt Smedie og Stald til 6 Heste.

Den bebyggede Grundflade er ialt 5348 kv. m. stor; naar Magasinbygningen fraregnes, er den 4462 kv. m. Til Sammenligning med sidstnævnte Tal kan anføres, at Theatret i Wiesbaden er 3350, i Bayreuth 3462, Prinzregenten-Theatret i München ca. 3720, Operaen i Frankfurt 3767, Hoftheatret i Dresden 5003, Burgtheatret i Wien 5057 kv. m.

Theatrets store Foyer fremhæves som et i architektonisk og dekorativ Henseende meget vellykket Rum.

DEKORATIV KUNST.

Red. har modtaget følgende *Tale* af P. V. J.-Klint *ved en festlig Sammenkomst af Medlemmer af Selskabet for dekorativ Kunst.*

Mine Herrer og Damer! Jeg vil forsøge i almindelige Træk at give en Fremstilling af de Strømninger indenfor Kunstverdenen, der har præget vor Udstilling, en Kritik af vore Bestræbelser uden at nævne hverken den enkelte Ting eller dens Fremstillere.

Jeg maa da til en Begyndelse give Dem et lille Kursus i Ingeniørvidenskab.

Naar man skal føre en Flod med rent og klart Vand fra Kilderne til en Hovedstads Forsyning, da gælder det om, at denne Flod ikke undervejs, thi Vejen er oftest lang, forurenes ved Tilflydning fra Siderne af *Overfladevand*, Vand, der flyder af eller siver gennem Jordens øverste Lag og optages af Grøfter, Dræn eller Rendestene.

Man graver da paa begge Sider af Floden parallelt løbende med denne en dyb Grav, stor nok til at optage det Vand, der tilflyder fra Siderne.

Har nu Floden et langt Løb til Hovedstaden, da kan Tilflydningen af Vand fra begge Sider blive saa stor, at disse Grave selv bliver rindende Vande, saa at man har en krystalklar Flod i Midten og to grumsede, en paa hver Side.

Nu hænder det mangen en hed Vandringsmand, som skyder over Markerne for at finde den klare Flod, at han standser ved den grumsede Rende og i sin stærke Tørst tror, at det er den rette Livets Flod, han har funden, og han drikker deraf og sætter sin lille Baad ud derpaa, og han ser ikke, at det kun er Pirkeriets og Smaalighedens skidne Vande. Vel troede han, at Livets Flod var større og friskere, men gamle Professorer i fladbundede Pramme mudrer op, saa godt de kan, og forsikrer ham, at det er kun Ungdommens overdrevne Haab; der er nu engang ikke bedre i Vente.

I denne Rendesten faldt mange Kunstnere af den Slægt, der var før os, ikke mindst dem, der øvede Dekoration; men nu om Dage er vi almindeligvis saa frigjorte, takket være Indflydelser fra den store Verden og fra store Kunstnere midt iblandt os, som dog ikke alle er her til Stede, at vi ikke lader os forlede til at tro, at Pirkeriet er god Kunst, og der vil findes lidet af det paa vor Udstilling.

Værre gaar det, naar man søger Livets Flod fra den anden Side. Thi til den grumsede Rende paa hin Side er der i den senere Tid flydt saa meget Overfladevand, at den skummer og bruser og ter sig, saa selv kloge Skippere, der sejler paa den, tror, at de farer vel.

Man husker maaske den pudserlige Tegning af Fritz Jürgensen, hvor en Mand gaar med sin lille Dreng ved Haanden langs et Bolværk. »Far! er det Verdenshavet?« spørger Drengen. »Nej, min Dreng! det er Frederiksholms Kanal.«

Saadan er det gaaet mange af os, som hin vankundige Unge; ikke nok med, at vi har troet at sejle paa Livets Flod, har vi allerede ment at være paa det store Hav, og saa var det kun en skiden Kanal, vi sejlede paa, en Kanal, som førte med sig megen smitsom Sot, store ukultiverede Former, overdrevne

Udtryk, Affektation og Skaberi, Letfærdighed og Rabalderkunst, en Kanal, som kun var gravet for at holde Livets Flod ren.

Endda maa vi prise den sunde Natur, vi arvede fra vore sunde Fædre, at ingen af disse Soter er bleven epidemiske hos os, ja at vi endog næsten er gaaet fri for den allerfarligste, den, som nu har hærget Europa i et Aarti eller mere og der synes kronisk at sætte sig fast, saa man endog kalder denne Sot »moderne Stil«. — — —

Faa er endnu de udvalgte iblandt os af god Byrd og høj Kultur, som ikke standses af Overfladevandene, men hurtigt øjner den dybe, klare Flod bagved. Men mange er de, der gennem Kamp og Møje er naaet over de grumsede Vande.

Vor Udstilling giver os Haab om, at den dekorative Kunst, som med saa meget andet godt vaagnede til nyt Liv i vort Folk for mere end et halvt Aarhundrede siden, vaagnede med Naturlighed og Finhed, med Storhed og Hjertelighed, vil finde vore Bestræbelser som sine ægte Børn frigjorte under Indflydelse af de store, gamle Mestre, Livets Tjenere.

Danmark! Din Mund er min!
Du er mit Elskland!
Drik mig til i ædel Vin,
Er den end fra Vælskland!

TEKNISKE MEDDELELSER.

»*Skyskraberne*«. Om disse for Amerika egne Bygninger, hvis Konstruktioner ofte frembyder ejendommelige og interessante Eksempler, blev for kort Tid siden holdt et Foredrag i Architekt- og Ingeniørforeningen i Hamburg, hvoraf vi hidsætte følgende:

De bærende Dele i disse Bygninger er selvfølgeligt Jærn og Staal, sammenstillede i Fag, som er udmurede eller dækkede af Murværk, der omslutter Jærnet brandsikkert. I de forenede Stater er I-Bjælker anvendt allerede i 1854, medens Staalbjælker først fremkom i 1885. Fra 1855 til 1870 blev Ydervægge fremstillede af Støbejærn, idet man levede i den fejlagtige Tro, at dette Materiale var mere brandsikkert end Sten. Indtil 1883 fandtes de højeste Bygninger i Chicago, de indeholdt 8—9 Etager. I 1885 byggede man allerede paa Jærnfundamenter, for at undgaa de kæmpemæssige Kældermure, som ellers vilde udfordres. I 1890 opførtes i Chicago det bekendte *Masonic Temple*, som indeholder 20 Etager; i 1897—98 blev *Pach Row Building* bygget, den har 30 Etager og er omtrent 128 Meter høj. For Tiden arbejdes der paa Tegninger til Bygninger med 40 Etager.

Bygningsautoriteterne i Chicago har udarbejdet nøjagtige Forskrifter for Opførelse af disse Kæmpebygninger og stillet meget strænge Fordringer med Hensyn til deres Brandsikkerhed.

De massive Lofter blive fortrinsvis udførte med Terrakotta Hulsten; Dragerne hviler ikke *paa* Understøttelserne, men er laskede ind imellem disse. Hver Drager bliver i $^1/_3$ og $^2/_3$ af sin Længde forbunden med Nabodrageren ved Rund-

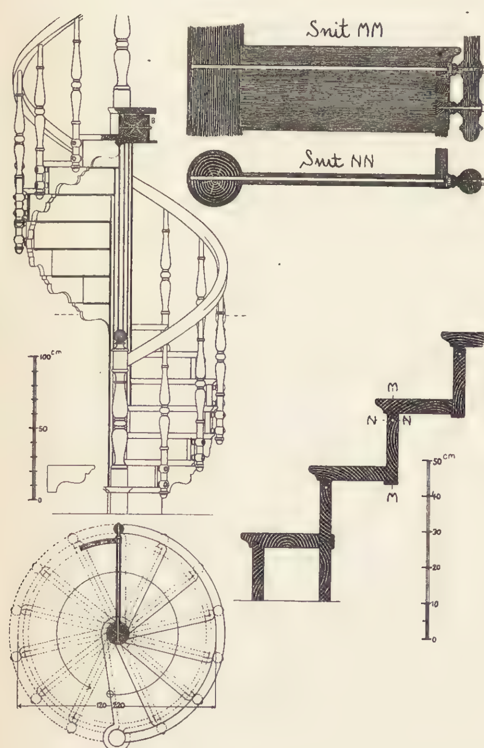
jærn af 20—25 m. m. Tykkelse. Der er tillige fastslaaet en Række Tal som Maksimalbelastninger og Konstruktionernes enkelte Dele, og der fordres meget nøje Beregninger og Tegninger fremsendte til Approbation, forinden Arbejderne kan paabegyndes.

Til »Finer-Murværket« *(veneering walls)* gælder Teglsten og Terrakotta for at være det mest brandsikre; mindre godt anses Kalksten, Marmor og Sandsten for at være; Granit har ved mange Lejligheder vist sig at være upaalideligt.

Den brandsikre Omgivelse af Jærnsøjler skal i Chicago være ca. 40 Cm. tyk; Flancher eller Vinkeljærn skal have ca. 5 Cm. tyk Isolering; Hulrummene i Søjlerne fyldes med Cement. Søjlerne sammenstilles i Reglen af Profiljærn; de stærkeste, hidtil udførte Søjler findes i *Waldorf-Astoria-Hotel* i New York, de har en Bæreevne af 2,450,000 Kg., en Højde af 9,25 Meter og en Egenvægt af 21,510 Kg. De højeste Søjler er i Schiller-Theatret, de maale ikke mindre end 28 Meter.

Særlig Omhu anvendes paa Funderingerne, idet man her bestræber sig paa at gøre de bærende Piller saa ringe i Kvadratindhold som muligt, for at indvinde Plads til Kælderrummene; man har derfor forsøgt forskellige Former, hvoraf den i *The Fair Building* i Chicago anvendte hidtil anses for at være den bedste.

(D. Bauz.)

En opsadlet Vindeltrappe af Træ, uden gennemgaaende Vanger, er bleven konstrueret af Firmaet Brdr. Neumaier i München, og der er taget Patent paa den. Som Afbildningen viser, er Trappen fritstaaende; Stødtrinene er stemmede ind i Spindelen og er i hele deres Længde gennemtrukne med en stærk Jærnbolt, der i den ene Ende er fastgjort til Spindelen og i den anden Ende fastholder Ballustren. Trapper af denne Konstruktion skal have et særdeles tiltalende Udseende og tillige være i Besiddelse af praktiske Fordele fremfor Jærntrapper; de skal også vise sig billigere i Udførelse end disse. Trapperne kan selvfølgeligt fremstilles i alle Træsorter og behøver ikke, da de er meget lette, noget særligt solidt Fundament. Den største Diameter, hvori disse Trapper kan konstrueres med Sikkerhed, er 3 Meter.

FORSKELLIGT.

D'Hrr. Architekter, som har deltaget i den fornyligt afholdte Konkurrence om et *Theater i Randers*, anmodes om at indsende deres Projekter til »Architekten«s Kontor, Helgolandsgade 5, for at disse kan blive udstillede i et Møde, som Akademisk Architektforening agter at afholde mellem den 10. og 16. Maj.

❦

Den Neuhausenske Konkurs. Ved Akademiraadets Møde den 28. April tilkendtes Architekt ALFRED BRANDT den udsatte Præmie 500 Kr. for Opgaven i Bygningskunst: En Kirke for en lille Købstad i Forbindelse med Bolig for Præsten og Menighedshus, saaledes at det hele udgør et samlet Kompleks.

❦

Frederiksbergs kommunale Konkurrence. Frederiksbergs Kommunalbestyrelse har vedtaget hvert Aar at uddele Præmier for det i architektonisk og hygiejnisk Henseende heldigst gennemførte Byggeforetagende i Kommunen i Henhold til nedenstaaende Regler:

Præmierne bestaa i

1) Et Diplom til den Architekt, efter hvis Tegning Bygningerne er opførte.
2) Et Diplom til Bygherren.
3) En Broncetavle eller huggen Sten med Inskription til Indmuring i Bygningen.
4) En Pengepræmie af Størrelse som et halvt Aars Skat til Kommunen af den paagældende Bygning.

Bedømmelsen sker af en Komité, bestaaende af et Medlem af Kommunalrepræsentationen, Bygningsinspektøren, Stadsingeniøren og to af Akademisk Architektforening valgte Medlemmer.

Præmien tilkendes ved simpel Majoritet, dog at Beløbet under 4) kun udbetales, naar Komiteens Afgørelse er enstemmig.

Hvert Aar uddeles, om Komiteen finder Anledning dertil, en Præmie for Villaer, en for høje Huse med store Lejligheder og en for høje Huse med smaa Lejligheder.

Til Medlemmer af Bedømmelseskomiteen har Frederiksberg Kommunalbestyrelse valgt Hr. Tømmermester ADAM MATTHISSEN og Akademisk Architektforening Architekterne: konst. kgl. Bygningsinspektør MARTIN BORCH og VIGGO DAHL.

❦

En international Præmiekonkurrence angaaende Façadetegninger til en ny Ankomststation paa Basels Banegaard udløber den 31. Maj d. A. Opgaven bestaar i at fremskaffe Udkast til en allerede fastslaaet Plan. Med Hensyn til Stilen er der ingen særlige Fordringer stillet, og angaaende Materialier fordres kun, at anerkendt gode og vejrbestandige Bygningsmaterialier skal benyttes, samt at Sten fra selve Landet bør foretrækkes. Til Uddeling af 3 Præmier er 10,000 Frcs. disponible.

Dommerudvalget bestaar af Architekterne Prof. HANS AUER i Bern, L. FRIEDRICH i Basel, Prof. G. GULL i Zürich samt nogle Medlemmer af den schweiziske Jærnbanebestyrelse.

❦

En Konkurrence om Tegninger til Linoleumsmønstre er udstedt af Linoleums-Fabriken Hansa, Delmenhorst. Præmierne er paa 1000, 500, 300 og 200 Mk. I Dommerudvalget sidder d'Hrr. Professorer MAX KOCH og CARL ZAAR i Berlin. Det gælder om at fremskaffe originale Mønstre, der egne sig til Udførelse i det paagældende Materiale, og der maa ikke anvendes mere end højst 5 Farver. Efterligninger af andre Materialier bliver ikke godkendte. Fristen for Indlevering af Tegninger udløber d. 15. Juni d. A.

Aemilia-Ars. Ved den i Fjor afholdte Udstilling i Turin kunde besøgende ikke undgaa at bemærke Navnet Aemilia-Ars, som i den italienske Afdeling dannede Fællesmærket for en stor Del forskellige kunstindustrielle Arbejder, der alle bar Præget af at være frembragte under alvorlig Stræben efter at skabe noget originalt og godt, som kunde være medvirkende til at bringe den italienske Kunstindustri frem, for at den kunde indhente det Forspring, de andre europæiske Lande havde faaet i de senere Aar.

Aemelia-Ars er et Selskab, som blev stiftet 1898 i Bologna med det Formaal at samle Landets bedste Kræfter til Fremhjælpning af den lokale Produktion, særligt hvor det galdt smagfuld og kunstnerisk Udstyrelse af Boligen.

Man forsøgte — til en Begyndelse ved Præmiekonkurrencer — at skaffe smukke Udkast til Veje, men dette slog fejl, hvorfor Selskabets kunstneriske Ledelse selv skaffede sig Tegninger og Modeller fra dygtige Kunstnere og overdrog Arbejdernes Udførelse til ubemidlede Haandværkere. Smaa Værksteder blev ved saadanne Lejligheder understøttede med mindre Pengebeløb, medens det under Udførelse værende Arbejde betragtedes som Pant for det laante. Ved større Værksteder indskrænkede Selskabet sig til at overlade dem Tegningerne gratis eller mod Forkøbsret.

I April 1900 afholdt Selskabet en lille Udstilling i Bologna af Møbler, Keramik, Metalarbejder m. m., som var fremstaaede under Medvirkning af Aemilia-Ars i Provinserne Romagna og Emilia (særligt dog i Bologna).

Af Selskabets Love skal her anføres følgende: dets Bestaaen er fastsat til 25 Aar og dets Formaal er at forbedre saavel den kunstneriske Kvalitet som den praktiske Brugbarhed af kunstindustrielle og dekorative Frembringelser, — og paa denne Maade tillige at ophjælpe den kunstindustrielle Produktion, til Fordel baade for Kunstneren, Haandværkeren og Købmanden. I Selskabets Salgslokale kan kun saadanne Arbejder blive udstillede, som svarer til de opstillede Betingelser.

Kapitalen er tilvejebragt ved Aktier, der er udstedte paa Navn og hver lyder paa 100 Lire.

Ledelsen besørges af et Forretningsudvalg, som for den kunstneriske Dels Vedkommende bistaas af en Kunstkommission. Udvalget vælges paa 3 Aar og bestaar af 2 Præsidenter, 1 Kasserer, 1 Sekretær og 11 Medlemmer, hvoraf 6 er Damer. Kunstkommissionen har 9 Medlemmer, hvoraf de 4 er Damer.

(Kunst und Handw.)

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 8. MAJ 1903
5. AARGANG № 32

ET BONDEHUS VED AACHEN.

Den lille maleriske Landbygning, hvoraf nedenfor findes en Afbildning, ligger mellem Aachen og den for sine Pottemagerarbejder bekendte Landsby Raeren. I denne Landsdel drives Kvægopdrætning som Hovednæringsvej, medens egentlig Agerdyrkning næsten er ukendt. Landet er ikke inddelt i større Grundejendomme, men bestaar for det meste af middelstore Bøndergaarde med en Gennemsnitsbesætning paa 20—35 Køer samt nogle Svin.

Det her gengivne Bondehus er saaledes til en Besætning paa 14 Stkr. større og 8 Stkr. mindre Kreaturer eller en samlet Besætning af 20 Stkr. Hornkvæg. Hertil kommer endnu en Svinestald paa ca. 11 Kvadratmeter og et herover liggende Hønsehus; og endelig en Stald til 2 Heste. Ejerens Bolig bestaar af 3 Værelser samt en Folkestue, hvilke Lokaler ligger i Stueetagen, medens der i Stuehusets øverste Etage er indrettet 4 Værelser. Fra Folkestuen er der gen-

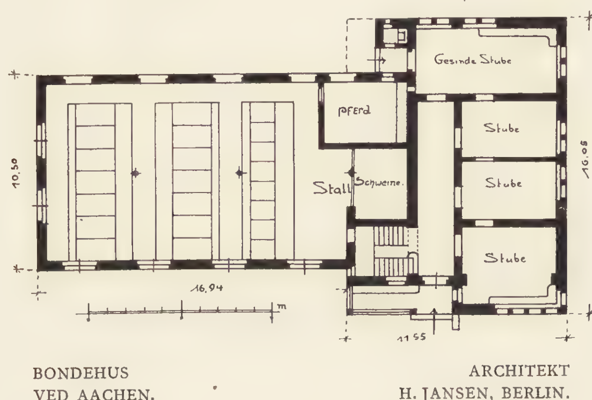

BONDEHUS
VED AACHEN.

ARCHITEKT
H. JANSEN, BERLIN.

nem et lille Vindue Overblik over Heste- og Kostalden. Disse Staldrum støde umiddelbart op til Boligen, men er dog ved en Mur adskilte fra denne. Folkestuen er tilgængelig fra den øvrige Bolig, men har tillige en særlig Adgang ude fra; Kostalden, der er meget omhyggeligt ventileret, har en Højde indvendig af 3 Meter og er, for at undgaa Gennemtræk, kun forsynet med Døre paa den ene Side.

En særlig Fordring, som Bygherren stillede, var, at Taget over Staldbygningen skulde have et meget stort Udhæng, saaledes at der under dette kunde

BONDEHUS
VED AACHEN.

ARCHITEKT
H. JANSEN, BERLIN.

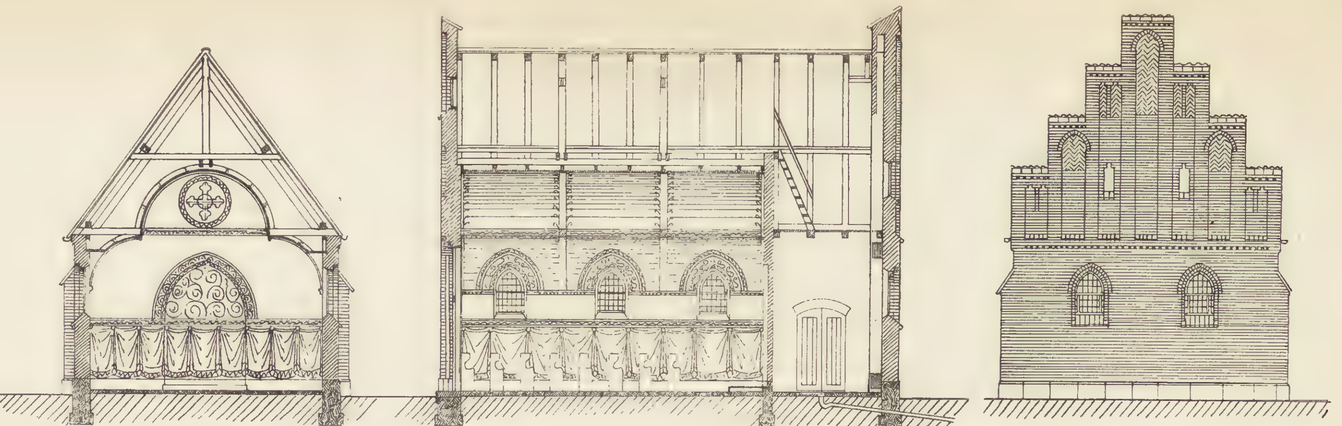
henstilles Karrer, Redskaber o. lign., samt at det i Nødsfald, under truende Regnvejr, tillige kunde dække over et Hølæs.

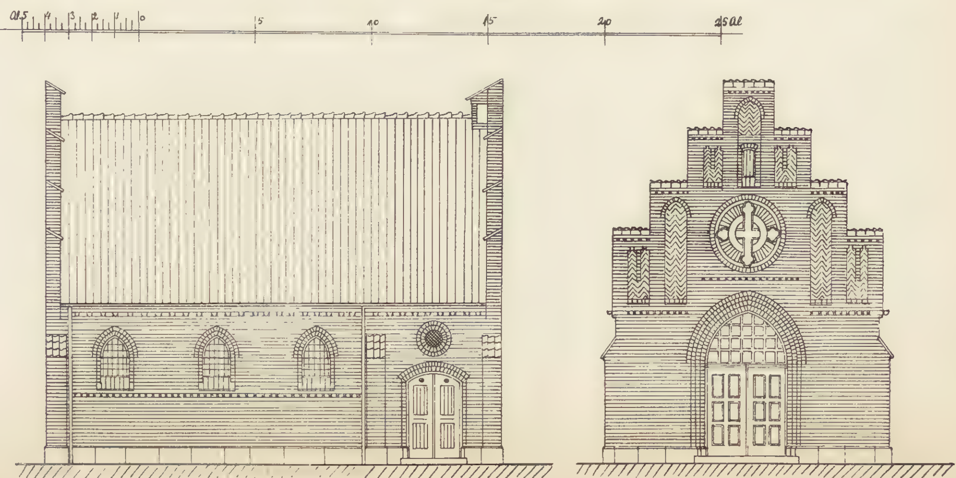
Bygningens Sokkel er opført af Sten, som er brudte i Nærheden, Murene er af Teglsten med Berapning, Bindingsværket er mørktfarvet Egetræ; Taget er rødt Tegltag.

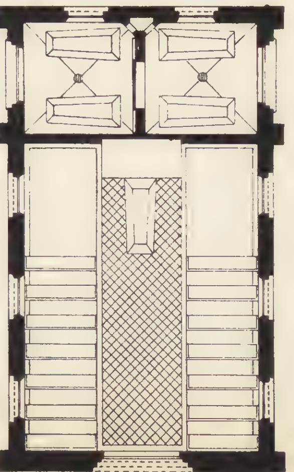
Omkostningerne ved Opførelsen af Bygningen beløb sig — foruden Architekthonoraret — til ca. 25,000 Mark, hvilket bliver omtrent 60 Mark pr. Kvadratmeter.

KAPEL I KØGE.

Uden for Køge, paa den nye Kirkegaard Nord for Byen, er opført et Kapel af hvilket her gengives Afbildninger efter Architekt Martin Borchs Tegninger. Kapellet er en Gave til Byen fra en af dens Borgere, Etatsraad Hasselbalck. Dets Ydermure er opførte af røde Munkesten fra Hillerødsholm Teglværk, og Taget er dækket med røde Teglsten. Hvælvingerne indvendig er af Træ. Udgifterne ved hele Arbejdet har været 6000 Kr. Endnu staar tilbage at foretage den indvendige Udsmykning af Kapellet. Ved Arbejdet har følgende Haandværksmestre, alle fra Køge, medvirket: Murmester Christian Hansen, Tømmermester Ole Nielsen, Malermester Gottschalck og Blikkenslagermester Christensen.

KAPEL I KØGE.

ARCHITEKT MARTIN BORCH.

ET GENSVAR.

Hr. Architekt Levy fremdrager i »Architekten« Nr. 30, under Overskriften »Forlorne Tænder« et Villaanlægs Tilblivelseshistorie for at vise, at heller ikke jeg tager det saa nøje med Helheden, og han benytter Lejligheden efter ringe Evne til Forsøg paa at gjøre mit Arbejde latterligt. Jeg er imidlertid i det heldige Tilfælde at kunne præsentere Læserne et Par Billeder fra den paagældende Have, og ved Hjælp af Hr. Levys Beretning vil De let finde Dem tilrette i det »franske« Anlæg. De vil baade faa »de røde Krukker paa en hvid Pind« at se, De vil kunne glæde Dem over »Pergolaerne«, de »geometriske Fi-

VILLAHAVE VED SKODSBORG. E. ERSTAD JØRGENSEN.

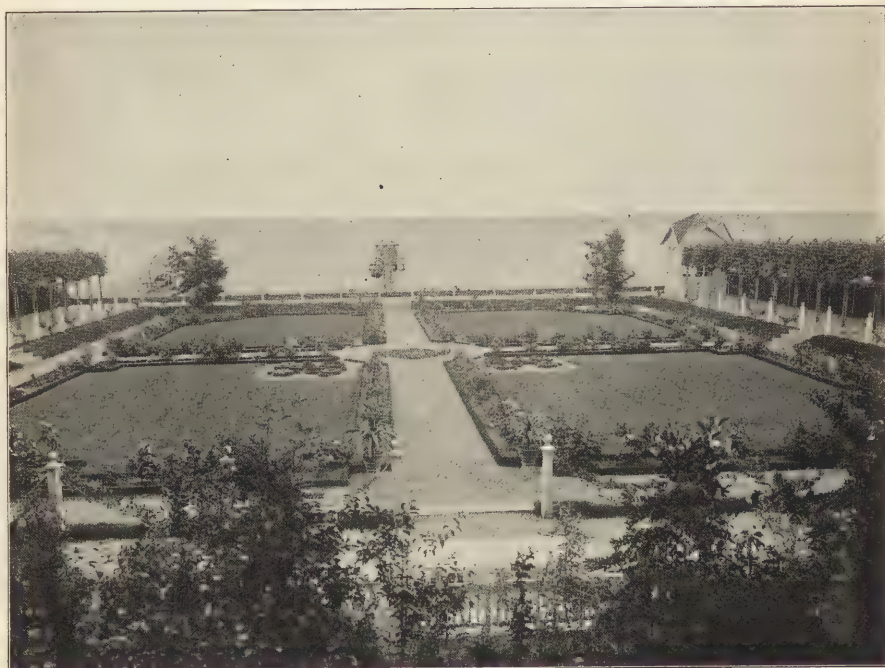
gurer«, den »lille« Skrænt og den overvejende »eviggrønne« Træbestand, — hvis man da kan tro, hvad Hr. Levy siger.

Følgende supplerende Bemærkninger vil dog maaske yderligere oplyse Sagen.

Planen til Haven blev udarbejdet *samtidigt* med Tegningerne til Villabygningen, og Haven blev anlagt, *før* der viste sig en Murer paa Pladsen. Det vil derfor nu være vanskeligt fuldt ud at dokumentere, om det skyldes Architekt Levy eller mig, at Helheden blev saa som saa, men karakteristisk for Hr. Architekten er det, at det ikke med en Tanke falder ham ind, at ogsaa han kunde have haft nogen Forpligtelse til at fremskaffe den ønskelige Helhed. Hr. Levy gaar uden videre ud fra, at naar han agter at bygge en Villa »saa beskeden som mulig«, saa skal Havearchitekten (man undskylde den »mærkelige« Titel) fluks anlægge en Have ligesaa beskeden, *hvad enten de givne Forhold er saa eller saa*, han skal lade Havet æde Forstranden bort, for ikke at fylde op paa »natur-

stridig Maade«, skal lade over Halvdelen af den i Forvejen meget indskrænkede Grund henligge som »aaben Forstrand«, selv om alle Betingelser er tilstede for Anlæg af den Rosenhave, Ejeren ønsker at faa. Andre vil dog maaske mene, at det havde været nok saa rimeligt at bygge Huset til Terrainet, saaledes som det *maatte blive*, naar det skulde omdannes til Have for et kostbart Hus, som at bygge det til den aabne Forstrand og den nøgne Mark.

Men selv om det nu ogsaa havde været saa indlysende, som Hr. L. synes at mene, at en Villa for en Rigmand, fordi den ligger ovenfor en 50 Fod høj Skrænt med pragtfuld Udsigt over Øresund, netop af den Grund maa have et »saa beskedent Udseende som muligt«, saa burde han dog i det mindste have

VILLAHAVE VED SKODSBORG. E. ERSTAD JØRGENSEN.

gjort mig opmærksom paa denne Kendsgerning eller blot have givet mig en Skitse af Huset, for at jeg kunde se, hvad hans Tanke var. Men jeg erindrer ikke, at Hr. L. nogensinde eller paa nogen Maade antydede Ønsker med Hensyn til Havens Anlæg; han behandlede mig som den Gartner, der havde »at holde sig ved Jorden«, og ikke vove sig op til de svimlende Højder, hvor Architekterne færdes; og det eneste jeg fik fra Architektens Kontor var en fejlagtig Opgivelse af Kælderudgravningens Dybde samt en Grundplan af Huset, som senere, da Haven var anlagt, viste sig at være ligesaa fejlagtig.

Efter denne urigtige Plan, som endnu er i mit Eje, tegnede jeg Haven, og saaledes er det gaaet til, at den aabne Veranda og Husets Gavl er komne saa ganske skævt for Havens Midtelinje.

Først da Huset blev bygget, viste Fejlen sig og kunde da meget vanskeligt rettes.

Mere behøves næppe for at karakterisere Hr. Levys Interesse for Helhedsvirkningen af et Villaanlæg, men da mit Navn nu er bleven nævnt i Forbindelse med denne Have, maa det samtidigt være mig tilladt at tage Afstand fra det Anlæg, Hr. Levy har omgivet sin Villaplan med, da denne offentliggjordes i 3die Aargang af »Meddelelser fra Akademisk Architektforening« Side 123.

Det er øjensynlig tegnet efter mit Haveanlæg — jeg kan se det paa et Par misforstaaede Hak i Plænen mod Vejen — men iøvrigt har Hr. Levy vistnok ogsaa der »søgt at undgaa de udprægede Stilformer« og har tegnet en Have, som enhver nogenlunde ærekær Gartnerelev vilde undse sig for at offentliggøre.

E. Erstad Jørgensen.

BING & GRØNDAHLS JUBILÆUMSUDSTILLING.

Man skal ikke være længe om at opdage, at Hejrestellet er denne Udstillings fornemste Værk, gennemført som det er med fin Forstaaelse baade af Østens og Vestens Porcellainskunst, med rig Fantasi, krævende det fuldkomne Herredømme i Teknikken, benyttende baade Underglasurens Blaa og Overglasurens Guld.

Hvor langt større er ikke den Kunst, der frembringer et Værk, som taaler at gentages atter og atter, et Stel med alle de Krav, det stiller til Hensigtsmæssighed ved Brugen, end at frembringe et »Unicum«.

Med Rette kan man kalde dette Stel den unge danske Porcellainskunsts Hovedværk. Er det en Fejl, at det er saa kostbart, saa deler det denne Fejl med alt fint Porcellain. Større Kunst endnu vilde det være at frembringe et lige saa skønt og mærkeligt Stel saa billigt og hensigtsmæssigt, at vi alle kunde have det paa Bordet.

Det maa beklages, at Pietro Krohn saa tidligt skød sin kunstneriske Virksomhed til Side for udelukkende at skabe Betingelser for de andre.

De naturalistiske Kopper af samme Mester kan hverken i Smag og Brugbarhed staa Maal med Hejrestellet.

Stor Glæde har man af Heinrich Hansens Rosenborgstel. Hvor rigt og pragtfuldt det dækker. Liniernes kongelige Værdighed og Profilernes Elegance kappes med Blomsternes Nydelighed, kun Vædderhovedernes matte Guld falder lidt ved Siden af.

Der var min Tro ogsaa Folk paa Bjærget i gamle Dage.

Den ny Mester, J. F. Willumsen, gjorde en Genistreg, da han opdyrkede de Jærnpletter, som alle Dage var Porcellainsmestrenes Sorg, til virkelige Skønhedspletter; det at gøre Hindringerne om til Midler, var ogsaa i Nornernes Dage høj Kunst i Norden.

Mandighed og Fantasi føjede han ind i Porcellainskunsten, men — Ynden gik sig jo af og til en lille Tur.

Heldigvis bevarede Kvinderne den, og mange af de nye Stykker er tydeligt nok fremgaaede af et Ægteskab mellem Kraft og Ynde. Navnlig den af Frk. Hegermann-Lindencrone særligt dyrkede Maner med Blomstermotiver i gennem-

brudt plastisk Arbejde synes at have rige Muligheder for at udvikle en virkelig Porcellainsstil.

Er det af økonomiske Grunde, at Fabrikken har lagt til Side de ejendommelige Emailler, som Elias Petersen var Mester for, saa er det Skade; den hvide Hanekrukke tog sig pragtfuld ud med Emaillernes dybe Farver.

Af de mange kønne Porcellains-Dyr og -Mennesker sætter jeg mest Pris paa Fru Carl Nielsens Maage. Farve bør der være paa Porcellainsfigurer, selv om man ikke tør gaa tilbage til de barnlig muntre Overglasurfarver, som de gamle, morsomme Porcellainsdukker pynter sig med.

Fabrikken har anvendt sine første Halvhundrede med Ære. Hvis det ikke er formasteligt at give saadan en gammel Hædersmand et godt Raad for Fremtiden, vil jeg anbefale ham ad Aare at skabe os et billigt Porcellainsstel lige saa smukt og ejendommeligt som Hejrestellet.

P. V. J.-K.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Hvoraf bestaar de saakaldte fugefri Gulvflader. Om dette Emne har Architekten H. LEHNHOFF skrevet nogle Meddelelser i D. Bauz., hvorat vi anføre følgende: I den sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede fremkom et Bygningsmateriale, som blev bragt i Handelen under Navnet Magnesitplader, og som paa Grund af flere gode Egenskaber straks fik en temmelig stor Udbredelse. Senere blev imidlertid Fremstillingsmaaden af dette Materiale mindre omhyggelig, hvorved sporedes tydelige Mangler i det færdige Produkt, og Forbruget af dette aftog derfor i paafaldende Grad. Dette Pladematериale, som særligt blev anvendt til Vægbeklædninger, men ogsaa viste sig brugbart i mange Tilfælde til Gulve, bestod hovedsageligt af brændt Magnesit, en Stenmasse, der bl. a. udvindes i Schlesien. Magnesiten blev finmalet og med Tilsætninger af Klormagnesiumsopløsning, Savsmuld samt et Indlæg af Jutestof presset i Træforme til Plader af forskellig Størrelse. Efter nogle Dages Forløb var Pladerne hærdnede, og 3 à 4 Uger efter kunde de benyttes.

En ganske lignende Sammensætning gælder for de mange Patenter, som for Tiden atter er fremkomne paa Markedet og falbydes som *Torgament*, *Xylopal*, *Papyrolith*, *Korkolith*, *Minerallith*, *Terralith*, o. s. v. Godheden af disse Produkter afhænger i første Række af, hvor nøjagtigt Blandingen af deres forskellige Bestanddele er foretaget, thi kun naar denne sker efter ganske bestemte Forhold og ved en meget omhyggelig Gennemæltning faar Massen de virkeligt gode Egenskaber, som den kan være i Besiddelse af. Farvning af Stoffet kan ske ved Tilsætning af Cementfarver, som ikke angribes af Syrer.

Afvigelser fra de givne Blandingsforhold gør efter nogen Tids Forløb Fabrikatet porøst, saa at det opsuger Vand. Ved Anbringelsen paa Væg- eller Gulvflader maa man passe, at Underlaget ikke er fugtigt, da dette indvirker skadeligt paa Holdbarheden; ved Jærndele maa man først anbringe et Isoleringslag af Cement e. lgn., for at Metallet ikke skal angribes af det i Massen værende Klormagnesium. Magnesit-Blandingerne er i Almindelighed ikke angribelige af

Syrer, men bliver dog ved Paavirkning af Fedtsyrer eller Urin bløde og klæbrige, hvorfor Gulve af dette Materiale ikke er praktiske i Slagterier, Viktualieudsalg, Køkkener, Pissoirer og lignende Steder.

I Skolebygninger og Hospitaler er saadanne Gulvbeklædninger derimod mere anvendelige, og det er da hensigtsmæssigt i saadanne Rum at pudse Væggene i 10 à 12 cm. Højde over Gulvet med den samme Blanding, saa at man derved danner en Sokkel i Forbindelse med dette. Ved Arbejdets Udførelse udkræves imidlertid stor Omhu og øvede Arbejdere.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Skoleraadets Forsamling den 30. April bestod følgende Elever af Akademiets Architekturskole Afgangsprøven: EINAR THUREN, EDMUND MARSTON, LOUIS JEPPESEN, HOLGER AAGAARD LANGE, HANS CHR. MORTENSEN STEEN og OLAF PETRI.

Et Bismarck-Monument vil nu ogsaa blive rejst i Frankfurt a. M. Billedhuggeren, Professor SIEMERING i Berlin skal udføre det, og det skal koste 200,000 Mark. Monumentet, som bliver en staaende Figur i $1^1/_2$ naturlig Størrelse, fremstilles i drevet Kobber.

Centralkirkegaarden i Wien. Ved den for nogen Tid siden afholdte Konkurrence om Bygningerne til denne Kirkegaard blev første Præmie tilkendt Architekt MAX HEGELE. Det er nu bleven denne Kunstner overdraget at udføre Tegninger til de monumentale Portaler, Lighallerne, Kirken, Arkadegravene m. m. Byggesummen er ansat til ca. 1,500,000 Gylden. Opførelsen af samtlige Bygninger vil medtage omtrent 4 Aar.

FORENINGSMEDDELELSER.

Akademisk Architektforenings Understøttelsesfond.

I Henhold til Understøttelsesfondets Statuter har Enker efter Medlemmer af Foreningen Adgang til at søge om Understøttelse af Fondets Midler.

Ansøgningsblanket kan fra 15. ds. faas udleveret ved Henvendelse til Architekt FRED. CHRISTENSEN, St. Marcus Allé 4, F., og Ansøgning maa for at komme i Betragtning indgives til Bestyrelsen under Adresse: Bredgade 34, inden Udgangen af Maj Maaned.

Understøttelsesfondets Bestyrelse.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 15. MAJ 1903
5. AARGANG № 33

KJØBENHAVNS RAADHUS.

Blandt de mange smukke Enkeltheder, man glæder sig ved i Kjøbenhavns nye Raadhus, er de forskellige Indgangspartier og Portaler, som Architekt Nyrop saa godt har forstaaet at karakterisere hver især i Overensstemmelse med det, hvortil de fører, idet dog tillige en vis Ensartethed som en rød Traad gaar gennem dem alle. Den cirkelbuede Afslutning foroven er fremherskende, i alt Fald for de større Indganges, Portenes, Vedkommende; er det ikke altid just selve Lysningen, der foroven begrænses af Halvcirklen, er denne dog fremtrædende i Murkonstruktionen ovenover. Forholdet mellem Højde og Vidde er harmonisk og vel afpasset; man har Indtrykket af, at der er fuld Frihed til at gaa ind og ud, og at Rummet aabner sig indbydende og beskyttende for alle.

Mærkeligt nok er selve Hovedindgangen paa Raadhusets Forside den, som allermindst fanger Interessen. Vel er den stor og vid, hele syv Alen bred; men det er, som om den ovenover anbragte Statue af Absalon, Væbnerne, Balkonen o. s. v. helt tager Luven fra den, som om Bygmesteren havde ment, at dermed er der gjort nok for den. Ganske anderledes fængslende er den Portal, man træffer lige der indenfor. Med sine kraftigt profilerede Led, med sine rige Flader med Ornamenter og Figurer, med sine stærke Farver, med det udmærkede monumentale Relief, Byens ældste Raad, der skyldes Fru Slott-Møller, og med det lokkende Indblik gennem Glasruderne til Raadhushallens festligt lysende Vægflader, stemmer denne Portal i det velformede og roligt belyste Forrum straks den Indtrædende til en vis Andagt, Respekt for det Kunstværk, det Udtryk for kraftig Borgeraand, som man nærmer sig. Saaledes som Portalen viser sig indvendig, paa den hvide Væg i Raadhushallen, omgivet af stadigt gentagne, stiliserede Muslingskaller, faar man et velgørende Indtryk af Sikkerhed og Ro. Ganske allerkæreste er de smaa Indgange fra Hallen til Vindeltrapperne til 1ste Etage, navnlig naar Blikket tillige omfatter det med Kjøbenhavns forgyldte Vaaben prydede, simple Jærnrækværk og de mønstrede Vægge i den dæmpede Belysning. De to store Portaabninger fra Hallen mod Præsidenttrappen og Borgertrappen fængsler Øjet til nærmere Beskuelse ved de friske og originale, i høj Grad dekorative Friser af glaserede Lerfliser fra Herman Kähler, begge komponerede af Hansen-Reistrup, den ene med flyvende Krager over et Landskab, den anden med Maager over en Sø.

INDGANG TIL FATTIGVÆSENET.

INDGANG TIL VEJ- OG KLOAKVÆSENET.

MIDTEINDGANG PAA BAGSIDEN (HVALROSDØREN).

BAGHUSPORT PAA TIVOLISIDEN.

FORHALLEN VED RAADHUSETS HOVEDINDGANG MED AGNES SLOTT-MØLLERS RELIEF: BYENS ÆLDSTE RAAD.

I den aabne Gaard fører brede Granittrapper ned fra Forrummene ved disse to Hovedtrapper; store Basilisker krybe ned langs Vangerne fra Portalerne. Uden Skade kunde de maaske have været endnu større og end mere grimmige. De skyldes som saa meget andet Skulpturarbejde i den haarde Granit Billedhugger BUNDGAARD. Hans Værk er f. Eks. ogsaa de to Hvalrosser, der ligger paa Vagt ved Siden af Midteindgangen paa Bagsiden, over hvilken den betydningsfulde Indskrift staar: »Saa er By som Borger«.

Rundt om i Bygningen findes Indgange og Portaler, baade ud- og indvendig, der alle bærer Vidnesbyrd om MARTIN NYROPS Opfindsomhed og Frodighed. Indgangen til Vej- og Kloakvæsenet karakteriseres ved et Par stive Brolæggerjomfruer, Indgangen til Fattigvæsenet ved et Relief over Døren: Dyrene i Skoven, der æder af det Hø, som veldædigt er blevet sat ud til dem, Døren til Alderdomsunderstøttelsens Kontorer ved en Høne, der samler Kyllingerne under sine Vinger o. s. v. Overalt i Raadhuset findes Sporene af en ganske ualmindelig architektonisk Digterævne. Mange er tilbøjelige til at mene, at alt dette griber for vidt om sig, og at for mange »Snurrepiberier« ødelægger Helhedsindtrykket. Det er næppe rigtigt. Bygningen er stor og for saa vidt »hel« nok endda. De mange smaa Nydelser, en indgaaende Betragtning forskaffer, kan dog i og for sig kun være et Plus til Bygningens Kunstværdi. I ældre Tider var det den ene Generation efter den anden, der byggede paa et Raadhus; nu om Stunder gøres det fiks og færdigt i Løbet af et Decennium. I gamle Tider kom der lidt efter lidt et eller andet »morsomt« Indfald frem, hvorover man nu glæder sig som Udtryk for Folkeaand og Folkeliv. Her er det alt anbragt med det samme, af samme Mester. Skulde man derfor mindre glæde sig derover?

D. E.

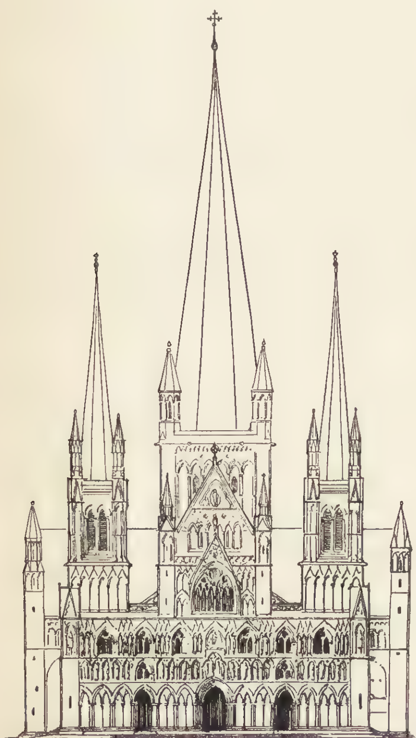
TRONDHJEMS DOMKIRKE.

Restaureringen af Domkirken i Trondhjem har givet Konservator JENS THIIS i samme By Anledning til i det norske Blad »Verdens Gang« for den 26. April at rette et Angreb paa den Maade, hvorpaa Architekt CHRISTIE, der hidtil har ledet Arbejdet, nu agter at opføre Langskibet og Vestfaçaden. Da det ogsaa for Danske vil have Interesse at erfare, hvad der vedrører dette gamle og berømte Bygningsværk, skal her anføres Hovedsagen af Jens Thiis's lange Indlæg, der som let forstaaeligt vækker umaadelig Opsigt i Norge, ikke mindst i selve Trondhjem.

Genopførelsen af den gamle Nidaros-Domkirke, som siden 1869 har været en national Opgave af næsten symbolsk Betydning for Norge, er nu saa vidt fremskredet, at man staar i Begreb med at tage fat paa Kirkens vestre Skib — dens Langskib, dens anseligste Parti og Kirkens Hovedfaçade. Kor og *Skrudhus* er forlængst færdige. Det romanske Tværskib, som er Kirkens ældste Del, nærmer sig stærkt sin Fuldendelse i det Indre, det Ydre er helt færdigt. Og det rekonstruerede Hovedtaarn over Skibenes Kryds fik ifjor sin Taarnhjelm og sit Spir. Men den Del, som det staar tilbage at bygge op, er hverken den mindst omfangsrige eller den mindst vigtige. Vestskibets populære Navn i

Trondhjem er »Ruinen«. Og den Tilstand af Ødelæggelse, hvori denne Del af Kirken befinder sig, gør Navnet rimeligt nok. Lige siden den svære Brand i 1531, som hærgede Kirken og det meste af Byen, har Langhuset — det vestre Skib — staaet tagløst og aabent. I de senere Aar har det tjent som Værksted for Restaurationsarbejdet.

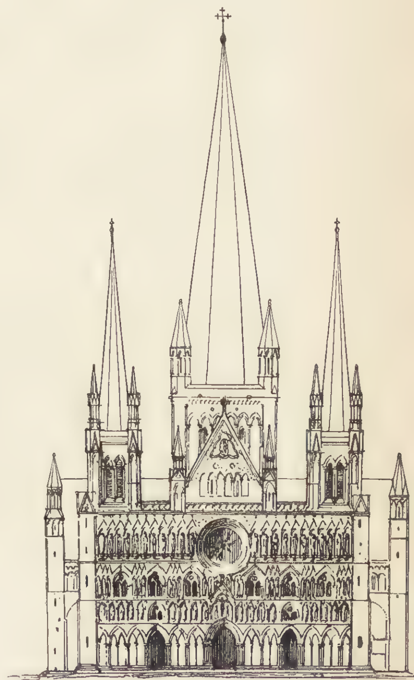
En Rest og en Ruin var Kirken allerede den Gang, da Præsten MASCHIUS i 1661 gjorde sine Kobberstik af Kirken, saaledes som den da saa ud. Det høje Taarn, som knejser over Krydset, er blot et provisorisk Trætaarn til Beskyttelse, efter at det gamle Taarn var styrtet ned i Branden og havde slaaet Hvælvingerne i Vestskibet ind. Det giver for saa vidt ingen Norm for, hvordan Taarnet egentlig har været, eller for hvordan det burde være genopført. Af Vestskibets Mure stod der i Maschius's Dage — som nu — blot to Stokværk, af Vestfronten knapt en Trediedel af den almindelige Højde. Og de Hjørnetaarne, som flankerer Vestfronten, og hvis oprindelige Udseende vi ikke aner, var ligeledes reducerede til den samme Højde.

KIRKEN SET FRA VEST EFTER ARCHITEKT CHRISTIES REKONSTRUKTION.

Maschius's Stik af Vestfronten viser baade det hovedsagelige af det, som nu staar, og desuden en lille Rest til, som dengang fandtes, men nu ikke er mere, og som er af uvurderlig Værdi for en Viderebyggen af Vestfaçaden, nemlig de to Murrester af Façadens tredje Stokværk, hvoraf den ene er smykket med to Statuer i Nicher, overdækket af spidse Gavle og paa Siderne omgivet af Søjler, som staar perspektivisk bagved hinanden. Det lykkelige Tilfælde, som har reddet disse Stumper af Façadens tredie Stokværk over paa den dilettantiske Kobberstikkers Gravérplade og dermed over til os, slaar altsaa først og fremmest fast, at Façaden har været skulptursmykket op over den Højde, hvori vi nu har den. Dernæst giver disse Rester paa Kobberstikket den omtrentlige Højde af det tredje Stokværk, viser Statuernes Plads, Dimensioner og Overdækning og giver gennem Søjlestillingen et Fingerpeg i Retning af, hvorledes dette Stokværk er at supplere. Disse Momenter har Kirkens Genopbygger, Architekt Christie, i sin Rekonstruktion af Vestfaçaden benyttet meget godt. Han har brugt de perspektivisk stillede Søjler, som Maschius's Stik viser, til Indramning af de Vinduer, som nødvendigvis maa forekomme i denne saakaldte Triforie-Etage. Denne tredje Etage af den rekonstruerede Façade giver i det hele taget et godt og tilforladeligt Indtryk, den er i sig selv harmonisk og gaar udmærket sammen med de to nedre Stokværk.

Det treskibede, brede Langhus med de to Hjørnetaarne paa Façaden er et Værk fra den sidste Halvdel af det trettende Aarhundrede. Erkebiskop Sigurd paabegyndte det i 1248 paa de samme Fundamenter, som Erkebiskop Eystein nogle Aartier i Forvejen havde lagt for sin Kirkes projekterede romanske Langhus — Fundamenter, som nu blev udvidede i Bredden, fordi Sigurd lagde sit gothiske Langskib større an. Medens de ældre gothiske Dele af Kirken, Koret, som Eystein i det væsentlige naaede at fuldende, er opførte i den tidlige engelske Gothik, den saakaldte *early english style*, er Vestskibet et Pragtværk i den fuldmodne og blomstrende engelske Gothik, den som Englænderne selv kalder *decorated style*. Det er ikke vanskeligt at se, selv af det, som nu staar som Rester, hvorfra Sigurd har hentet sin Bygmester. Det er fra England. Og man er ikke langt fra at kende selve Bygmesteren, om ikke netop af Navn, saa i al Fald af et andet stort og berømt Værk. En Afbildning fra det Indre af det saakaldte »Englekor« i Lincolns mægtige Kathedral, et af den engelske Bygningskunsts Mesterværker, gør det klart nok, at her er nøje Sammenhæng i Stort og i Smaat. Er det ikke den selvsamme Bygmester, som har givet Tegninger til Vestskibet i Nidaros-Dômen, samtidig med og efter at han havde »Angel choir« i Lincoln under Opførelse (det fuldførtes i 1255), saa er det i ethvert Fald en af hans nærmeste »Skole«, og da en Elev, som ikke har staaet tilbage for Mesteren i Talent. Det hele Anlæg, Proportioner, Profiler og Detailler (deriblandt de fundne Englerelieffer i de trekantede Felter mellem Buer og Piller i nederste Stokværk) gør for det Indres Vedkommende en saadan Antagelse til noget mere end Hypothese. Sammenhængen mellem de to Kirker er selvfølgeligt heller ikke undgaaet en Kender af engelsk Gothik som Architekt Christie. I alt væsentligt har han i Vestskibets Indre fulgt Billedet i Lincoln, hvor ikke det fundne Materiale strakte til. Anderledes forholder det sig med Façaderne til de to Kirker. Her er der liden eller ingen Lighed. Her er Resterne af Trondhjem Domkirke tilstrækkelige til at bevise et væsentligt forskelligt Anlæg og en anden Type end Lincolnfaçaden. De to Façadetaarne, som ogsaa findes paa den engelske Kirke, er ganske anderledes placerede, bagved Façaden, ikke som i Trondhjem i Flugt med den. I Trondhjem stiller Taarnene sig bredt og myndigt frem, vokser sammen med Façaden ud over Langhusets Bredde og giver derved Fronten en egen Karakter af Magt og Vælde. En lignende Ejendommelighed i Taarnstillingen genfindes paa enkelte engelske Kathedraler som den i Salisbury og den i Wells, men ikke i Lincoln. Derimod kan snarere Lichfield-Kathedralen komme

KIRKEN SET FRA VEST MED DEN FORHØJEDE FAÇADEVÆG OG »ROSE«.

i Betragtning ved Rekonstruktionen af Trondhjem Kirken, for saa vidt det nedre Parti, som er levnet af Trondhjemsfaçaden, viser nogen Lighed med det tilsvarende Portalparti af denne stadselige engelske Kirkefaçade, som ogsaa er rigt billedsmykket og har sine Taarne i Behold. Men der er intet, som tyder paa, at de to Kirkefronter har Bygmester tilfælles, og der er ingen Grund til i Tvivlsmaal at føle sig bundet af Lichfield-Façaden. Dette er i største Korthed de vigtigste kunsthistoriske Analogier, som Genopbyggelsen af Trondhjems Domkirkes Vestskib har at regne med. Selvfølgelig kan en intim Kender af engelsk Gothik paa utallige Hold hente Belæring og Ideer andet Steds fra.

Hvad har saa Rekonstruktionens Bygmester haft at holde sig til af forefundet Materiale i Bygværket selv? Hvor langt strækker det til, som skal tjene til Genoprejsning af det faldne Vestskib? Er det meget eller lidet? For Langhusets Vedkommende, det vil sige for dets indre, dets nordre og søndre Væg, — særdeles meget. For Facadens øvre Del temmelig lidet. For Taarnene slet ingen Ting. Som nævnt er to Stokværk af Vestskibets Mure levnede. Det tredie, Kleristorieetagen, som maa have indeholdt den anden og vigtigste Vinduesrække, er styrtet ned. Men heldigvis er der fundet et stort Antal Fragmenter af de nedstyrtede Vinduer, saa disses Form, Dimensioner og Profiler lader sig nøje bestemme, og dermed er Vanskeligheden ved at rekonstruere dette Stokværk væsentligt overvundet, idet Vinduernes Placering følger af sig selv. Det Indres Konstruktion forøvrigt fremgaar tydeligt nok af det, som staar, og de fundne Spor i Forening. Saaledes er Skibets Højde en given Ting. Et af de vigtigste eller det allervigtigste Udgangspunkt for Vestskibets Rekonstruktion er den Vinkel, som tydeligt tegner sig paa Hovedtaarnets vestre Murvæg, og som viser, hvor Taget over Vestskibet har sat an. Vinkelens Toppunkt markerer Tagværkets Højde og dens Bens Endepunkter Hovedgesimsens Beliggenhed. Hvælvingernes Spændvidde fremgaar endvidere af Bueaabningerne ind til Tværskibet og af Tagets Beliggenhed. Men selv om det konstruktive for det Indres Vedkommende kan synes klart nok i Vestskibet, er her alligevel nok af Opgaver for en Genopbyggers Fantasi og Evne: Detaillerne, Udsmykningen, Ornamentiken og Skulpturerne. Her er Tumleplads for Talentet, ikke blot for Bygmesterens Vedkommende, men i lige saa høj Grad for den Billedhugger, som skal supplere hans Værk. Thi ingen Del af Kirken har været rigere og kostbarere smykket end Vestskibet. Vi ser det af det, som endnu findes paa Plads, og vi ser det af den store Mængde fundne Fragmenter: Profilstene, Søjlerester og Kapitæler, Masværk og Løvværk, Hoveder, Relieffer, Statuer, som er komne for Dagen ved Gravning eller ved Nedrivning af senere Flikværk paa den gamle Bygning. Særligt er et stort Antal vigtige Fund gjort i den nedrevne senere Del af Hovedtaarnet, hvor dyrebare Fragmenter af Vestskibet fandtes indmurede. Vestskibets Ruin har nemlig ned igennem Tiderne været brugt som Stenbrud, hvorfra Materialer hentedes til at

KIRKENS VESTFRONT EFTER PRÆSTEN MASCHIUS'S KOBBERSTIK FRA 1661.

udbedre andre forfaldne Dele af Bygværket. Og de barbariske Protestanter, som har arbejdet ihærdigere paa Kathedralens Ødelæggelse end Tidens Tand, end Ildebrande og Vejr og Væde, ænsede lidet, om det var et Helgenhoved eller en firkantet Blok, de puttede ind i Hullet; Hovederne var lettere at faa løs end Kvadrene. Disse kostbare Fund har Architekten med stor Pietet samlet, renset og ladet ordne til et helt lidet Museum i den tilgrænsende Erkebiskopgaards Kælder. Men selvfølgeligt maa Størstedelen af disse Fund komme til Anvendelse, alt som Vestskibet rejser sig. Man maa jo i det hele forlange, at ingen gammel Sten bliver forkastet og erstattet med en ny, hvor den gamle paa nogen mulig Maade kan bruges. Der bliver desværre nok af flunkende nye Partier paa Kirken alligevel. Foruden Resterne melder ogsaa Tradition og Literatur om Vestskibets Rigdom. Schønning har i sin Domkirke-Beskrivelse fra 1762 regnet ud, at blot paa Vestskibet — udvendig og indvendig — har Pillernes og Prydsøjlernes samlede Antal naaet op til 1118, og han har næppe regnet for højt. Hos Peder Claussøn i hans »Norges Beskrivelse« læser man om de »12 Apostle udhugen i megit store Billeder og forgyldte«. Endnu staar der paa Vestfronten 5 mere eller mindre molesterede Statuer i deres Nicher, men Billedstøtternes Tal har aabenbart været mere end det tidobbelte. Og endelig noterer Schønning en Tradition om, at der »øverst i Vestfronten skal have staaet en meget stor, i Sten udhugget og forgyldt Rose«.

LÆNGDESNIT AF KIRKENS VESTRE SKIB MED DEN GENNEMSKAARNE FRONTVÆG OG DEN KUNSTIGE FORHØJELSE AF HVÆLVINGEN.

Hvad kan man da vide om Façadens oprindelige Udseende, om dens øvre, nu nedstyrtede Partier? Hvor langt hjælper her Fund og Fragmenter, og hvilken Støtte er der at søge i Analogier og Tradition?

Blandt andre Fotografier, som er til Salgs i Kirken selv, er ogsaa et i stort Format af Architekt Christies Konstruktion af Vestfronten, som delvis er bemalet med tre Farver. Store Partier er malede blaa, over dem ses to gule Pletter, og længere oppe ses spredt og usammenhængende en Mængde ganske smaa røde Pletter og Punkter. Men den langt overvejende Del af Fotografiet er uden Bemaling. Den blaa Farve markerer de Dele af Façaden, som endnu staar, det gule betegner det Supplement til vor Viden, som vi skylder Maschius's Stik, og alle de mange smaa, røde Pletter afmærker de fundne gamle Fragmenter, som Architekten har henført til Vestfronten, og hvortil han støtter sin Rekonstruktion. Man forbavses over, hvor lidet det er, som er gammelt ovenover de to levnede første Etager, og det første Indtryk af dette Façadebillede er Beundring, Beundring for den Kløgt og Sindighed, som har forstaaet at lappe alle disse Smaabidder sammen, og for den Kunst, som med disse faa og spredte Holdepunkter har kunnet klatre til Tops her — har kunnet rejse denne Façade med dens Gavl og Taarne. Det næste, man lægger Mærke til, er imidlertid, at Taarnene ikke har en eneste rød Plet, og at de er kedeligere end de andre, tørre og lidet passende sammen med det frodige Underparti. Og efter-

haaden som man overvinder det første imponerende Indtryk af Kombinationsevne og Sindighed, som Farvepletterne giver, efterhaanden som man begynder at fordybe sig i den finstregede Tegning, leder efter Hovedlinierne, vejer Masser og Forhold mod hinanden — dukker Spørgsmaalene frem: Er det sandsynligt? Kunde det tænkes anderledes? Er det som Helhed rigtigt? Er det smukt? Siden det er en Rekonstruktion, det gælder, bør man vel først stille Spørgsmaalet: Er det rigtigt? Men da det handler om det fremtidige Udseende af Nordens skønneste Bygværk, tør ogsaa det andet Spørgsmaal: Er det smukt? have sin Ret.

Konservator Jens Thiis stiller det sidste Spørgsmaal først. Det, han har at indvende mod Architekt Christies Façade, har ikke sit Udspring i arkæologiske Undersøgelser og er i det hele ikke Frugten af nogen Slags Lærdom. Men det har sit Udspring i en ren æstethisk Uvilje mod Resultatet. Imidlertid er han ogsaa kommen til den Tro, at naar man begynder at fordybe sig i Detailler og har Anledning til at sammenholde Façaderekonstruktionen med det eksisterende i Kirken selv og i Stenmusæet, og tillige tager den sammenlignende Kunsthistorie til Hjælp — saa løsner enkelte af de »røde Stene« sig i Christies Façade. Da det ikke er smukt nok, ikke friskt og umiddelbart nok, kan det efter hans Mening heller ikke være rigtigt nok.

Konservator Jens Thiis mener derefter, at en Del af de Stene, som sidder i Architekt Christies store og brede, seksdelte og lavstammede Spidsbuevindue lige over Midteportalen, ikke hører hjemme der, men i Rækken af Kleristorievinduerne i de to Langvægges tredie Stokværk, hvor de ifølge deres Maal og Profiler passer ind, og hvorfra de er hentede. Det brede, korte, seksdelte Vindue paa Christies Front lader sig plukke fra hinanden og sammenstille igen til ordinære Kleristorievinduer.

Hvorfor er saa dette Vindue anbragt paa Vestfronten, hvor det virker uskønt, fladklemt, afmægtigt, idet der ikke er tilstrækkelig Plads for det? Rimeligvis fordi Lichfieldfaçaden og flere andre engelske Façader har et stort spidsbuet Vindue over Midteportalen. Men saa vidt vides har disse Vinduer aldrig den Form, som Christie, tvunget af de konstruktive Forhold, der har maattet give det, ja endogsaa med Brud paa de konstruktive Betingelser. De engelske Kathedraler er højere under Hvælvingerne og har desuden forholdsvis lavere Portaler end Trondhjems Kirke. Derfor bliver der Plads paa de engelske Façader til et stort Vindue, og det er højt, slankt, gothisk elegant. I Trondhjem har der ikke været Plads for et sligt Vindue. Der maatte et teknisk Kunstgreb til for at presse det ind.

Ser man Kirken i Længdesnit, rager Vinduet op over Hvælvingernes naturlige Højde. Fra Taarnet af løber gennem alle Hvælvingers højeste Punkter en horizontal Linie, som kaldes Hvælvingernes »Topgrat«. Netop som denne Linie er i Begreb med at støde an mod Façadevæggen, faar den pludselig et Knæk og hæver sig i en mærkværdig og kunstig Kappekonstruktion. Paa den Maade naar dette gennem 8 Felter fortsatte Hvælvingssystem Væggen. For en Iagttager, som staar lidt længere inde i Kirken, maa jo dette se ganske ufatteligt ud: Hvor bliver den sidste Hvælving af? Hvor har den sit fjerde Støttepunkt? For hvem kan vide, at Sluthvælvingens fjerde Kappe pludselig har drejet sig om paa sine Hængsler og peger i Vejret? Og hvorfor er dette sket? Med Brud paa

al rimelig og vanlig Konstruktion? Bare for at give dette Frontvindue Plads. Dette Vindue, som ikke hører hjemme her. Og som vil virke amputeret for enhver Betragter indenfra, som ikke er ganske nær. Staar man oppe i Højkoret og ser gennem Kirkens hele Længde, har man for Enden en Væg med et svært Vindue, som har mistet Hovedet, fordi den paa en umotiveret Maade rager op over alle Hvælvingerne. Er ikke Malplaceringen her indlysende? Og hvis ikke dette tekniske Bevis mod Façadevinduet er Bevis nok, saa maa Vinduet i al Fald bort af en anden væsentlig Grund. Der skal staa noget andet paa den Plads. Der skal staa en »Rose« der, et Cirkelvindue med Masværks Ribber. Man har Traditionen for det. Schønning beretter det; han siger, at »øverst i Vestfronten skal have staaet en meget stor i Sten udhugget og forgyldt Rose«. Hvem tør bestride Rigtigheden af denne yderst paalidelige Forfatters Ord, som selvfølgelig har noget at støtte sig til? Og Rosen passer ind der, hvor Spidsvinduet ikke passer ind uden Vold mod Hvælvingen. Smukt og naturligt fylder Rosen Rummet over det authentiske »Korsfæstelsesrelief« over Hovedportalen, paa en naturlig og behagelig Maade bryder den Monotonien i de øvre statuesmykkede Stokværk, det tredie; og det fjerde overflødiggør det fuldkommen apokryfe »Himmelfartrelief« som er klemt ind over »Korsfæstelsesreliefet« paa Christies Tegning, afværger en saa banal Løsning som den med de to hinanden gentagende Gavle i Façadens øverste Parti og fortrænger det andet, her indbefattede aprokryfe Relief med »St. Olavs Død i Slaget«. Men fremfor alt: Rosen giver Øjet et Hvilepunkt, Façaden et Midtpunkt og det Indre et herligt Lysmotiv! Rosen kan ikke andet end forenkle og forskønne.

Vi ser da ogsaa, at begge de Udkast til Vestfaçaden, som foreligger før Christies, Munchs og Schirmers samt Joachim Mathiesens har respekteret Traditionen og taget Rosen op til Bedste for Façadens hele Virkning.

Mod æstethiske Krav og Traditionens Bud i Fællesskab burde ingen Indvending have nogen Gyldighed. Men man kan jo tænke sig, at det alligevel vil blive ført i Marken til Forsvar for Christies Løsning, at »Rose« paa Vestfronten er fransk, det er ikke engelsk. Dertil er først og fremmest at svare, at Nidarosdomkirken vel tilhører den engelske Stilkarakter i sine Hovedtræk. Men den ligger nu i Norge og ikke i England og har mange Egenheder, som de engelske Kirker ikke har. Hvad skulde være til Hinder for, at den norske Bygherre, som maaske har set mere af Verden end et Par engelske Kirker, har forelsket sig i det franske Rosemotiv paa Vestfronten og ønsket det for sin Kirke? Og hvorfor skulde ikke den engelske Architekt føje ham i det? Der var nemlig i Trondhjem Kirke ingen Anledning til at benytte Rosemotivet der, hvor de engelske Kirker sædvanligt har det — i Korets Slutvæg, i det saakaldte »Ladychapel«. De engelske Kirker har netop som en karakteristisk Ejendommelighed et ret afsluttet Kor, en Væg, som just er bestemt for en slig Prydelse som et Rosenvindue — Solen bag Alteret! Men Trondhjem Domkirke har jo netop ikke noget ret engelsk Kor, men en ottekantet Afslutning med en indre Omgang og Smaakapeller. Her er ingen Plads for »Rosen«. Tværskibene var færdigbyggede. Tilbage stod den ene Plads paa Vestfronten over Hovedportalen. Og hvor skulde den vel passe bedre?

Men den »Rose«, som mangler, er ikke den eneste Indvending, Konserva-

tor Thiis har at gøre mod Architekt Christies Façade. Det er ikke engang den vigtigste. For alt det af Vestfaçaden, som naar op over det tredje Stokværk — og det er Halvparten — er efter hans Mening Rekonstruktionen arkitektonisk Digt. Men Digt kan være inspireret og det kan være sammenrimet. Forf. kan ikke se nogen Inspiration i denne Façade. Den forekommer ham tør, fantasiløs, sammenlappet, ikke prydende for Kirken. Her, hvor saa lidet er levnet af det gamle, nytter det ikke blot med Samvittighedsfuldhed og Arkæologi. Her trænges der til en skabende Kunstnerevne, som ikke blot er fortrolig med en svunden Tids Formsprog i dets Enkeltheder, men som ogsaa føler sig gennembruset af noget af denne Tids Rytme, dens Skønhedssans, dens Sans for Forhold, for Magt og Vælde. Her maa fremfor alt ikke pirkes med Smaating, men drages stolte Linier. Den anden og den vigtigere Hovedtanke mod Christies Façade er den, at de dybe Indsnit mellem dets Gavlparti og de høje, tandede Taarne er unødigt, spaltende og stygt. Façadevæggen er med andre Ord ikke ført højt nok op. En Façade af den Bredde, med de to Flanketaarne og med det bag sig, som den har, trænger til anseligere Dimensioner. Der er intet, som forbyder at give Façaden større Masse og dermed hele Indtrykket større Magt og Rigdom. Det naturlige vilde være at løfte Façadevæggen op i Højde med den løbende Gesims paa Midtskibets Sider — altsaa give Façaden en Etage til. Den skulde da beklædes med Statuer, som Muren nedenfor. Mathiesen har været langt inde paa den Tanke at lave en Façade med overordentlig Statuerigdom, en tæppeagtig Façade med Billeder, høj og rig. Men han er gaaet for vidt, han har formelig indkapslet Taarne og Gavle i Statuerækker, saa det ser ud, som de stikker op af et Futteral. Det gode Forhold ligger mellem Mathiesens Tæppefaçade og Christies Gaffelfaçade.

Der er heller ingen Grund til at behandle Trappetaarnene yderst paa Fløjene, som sket er. Det er ganske urimeligt endnu at afbryde dem der, hvor Christie har standset dem i Væksten, for saa at hensætte Resten paa hver Side af Midtskibets Gavlparti, hvor de bare tynger og trykker. Hvor i al Verden er der Analogier for en slig Ordning? Trappetaarnene bør føres videre op der, hvor de staar den Dag i Dag med sin Rod i Jorden, i alt Fald til Klokkeetagen, og Midtpartiet bør frigøres for den Slags tyngende og belemrende Bygningsled, som her ingen Nødvendighed har. Og Façaden vil da vinde baade i Kraft og Elegance.

De to Taarne, som Christie har forsynet Vestfaçaden med, er helt mislykkede. Det er, som om den samme Architekt, som dog i det romanske Tværskib har gjort saa gode og fine Ting og ogsaa i Koret har løst Problemer med Held, her ganske har mistet sin Taktfølelse, sin historiske Sentiment. Taarnene er tyske og halvprotestantiske i hele deres forpinte Slankhed og ser desuden ud, som om de var byggede ovenfra og nedad. Er der Spor af gamme Stil i dem? Det synes snarere, som om de glinser af det 19. Aarhundrede! — saa er der i alt Fald mere af det, som hedder *early*, end det, som *decorated*, den modne og bløde Stil, som er Charmen ved det, man har igen af denne stakkels Vestfront af Trondhjems Domkirke. Utvivlsomt vil disse Fronttaarne, om de bliver opførte, skade Helhedsindtrykket af Bygværket mere end alt, hvad Hovedtaarnet gør — og det vil sige meget. De maa først og fremmest gøres om.

Hidtil har Restaurationsarbejdet under Architekt CHRISTIES Ledelse gaaet sin jevne Gang i over 30 Aar — man kan vel sige saa temmeligt uforstyrret. Domkirkearchitekten har maaske mere end nogen anden Mand i Landet vidst at vinde et helt Folks Tillid — fra de øverste Myndigheder (og ikke mindst den bevilgende) til Almuesmanden, som giver sin Skilling i Skat til Kirkens Genrejsning. Der er noget formelig *sacrosanct* ved Domkirkens Restauration og dens Leder. Det er let forstaaeligt. Da Christie kom til Kirken, var der ingen anden der i Landet, som havde Betingelser for en saadan Opgave. Selv gik han til Værket med en fortrinlig Uddannelse, med Begejstring for Opgaven og en sejg Energi. Ogsaa hans Egenskaber som Privatmand indgød Tillid og Agtelse, hans uegennyttige og opofrende Iver, hans Dannelse og Elskværdighed. Efterhaanden vænnede man sig til at forlade sig helt paa Christie, paa hans prøvede Samvittighedsfuldhed, hans mangeaarige Erfaring, hans utvivlsomme Pietet og solide Kundskaber. Men det, som man ikke gjorde sig klart Rede for, var det, at der ogsaa skulde en stor skabende Evne til, næsten Geni for at bygge denne Kirke op igen, som den burde være. Og Christie klarede alt, indtil hans skabende Talent blev sat paa Prøve — tildels beundringsværdigt klarede han det. Der kan være Fejl ogsaa i de færdige Dele af Kirken, men alt ialt var han heldig med sit Værk. Det var i Fjor, da Hovedtaarnet blev afdækket, at den ubegrænsede Tillid til Christies Restauration fik en stor Brist. Det er næppe for meget sagt, at Følelsen af, at det nye Hovedtaarn paa Trondhjems Domkirke skæmmer Bygværket, er almindelig. Rigtignok har den Kritik, som er kommet offentlig til Orde, været anonym og tildels svagt fundamenteret i sit Kendskab til Kirken. Men baade, hvad der tales Mand og Mand imellem, og hvad der er fremkommet offentlig, forekommer Forf. at samle sig i en almindelig Misfornøjelse med det Taarn, Kirken har faaet, og ofte hører man Udtalelser som den: »Jeg synes den var pænere før, da den havde det flade Taarn!« Selvfølgeligt behøver derfor ikke denne Misfornøjelse at være berettiget. Folk har saa mange Fordomme. Men her mener Forf., er Misfornøjelsen stærkest blandt dem, som maa regnes for de mest meningsberettigede, de, som har øvet deres Øje og stiller Krav. Og i et saa elementært, æsthetisk Spørgsmaal som dette skal man heller ingenlunde uden videre kaste Vrag paa Godtfolks læge Mening. Man siger jævnlig, at Taarnet er tungt. Men tungt er det ikke, fordi det har for tung Masse — snarere det modsatte — men fordi det er ilde proportioneret. Smuk er i og for sig Stentaarnets Terning med Arkaderne og Marmorsøjlerne, endogsaa fortrinlig. Men karakterløs og flovt er Forholdet mellem denne Hovedmasse, den kraftige brede Underbygning, og den overdrevent slanke Hjælm, og videre mellem Hjælmen selv og dens meningsløst udhævede og sammenlappede Spir. Men utvivlsomt ligger dog Hovedfejlen i den overdrevne Højde paa Fialerne, som ser ud, som de er krøbne op paa Parapetet og staar der og strækker sig paa Taa for at række sig rigtigt langt til Vejrs. I Stedet for at de naturligvis skulde være det tætbyggede og energifulde sidste Udløb af al den latente Kraft, som den massive Underbygning synes at eje. Og Forbindelsen mellem Smaataarnene og Hjælmen maatte ogsaa kunne tænkes intimere og anderledes. Derimod er al Tale om en Stenhjælm vistnok udelukket. Baade fordi Taarnets Konstruktion næppe vilde taale Vægten, og fordi denne Type af Taarne er frem-

med for den ældre engelske Gothik, indenfor hvis Stilgrænse Rekonstruktionen har at holde sig. Men derimod kunde alle se, hvor ganske anderledes og alvorlig Kirken saa ud, dengang Taarnet blot havde sin lave, midlertidige Hætte, eller endogsaa efter at Smaataarnene paa Hjørnerne var rejste, medens Rummet for Taarnhjælmen stod aabent. Vistnok var Taarnet i denne Skikkelse ufuldendt. Men saa ufuldendt er alle store gothiske Kathedraler paa faa Undtagelser nær, og de ser godt ud endda! Hvem vilde fordriste sig til at rejse Taarnhjælm paa Nôtre-Damen i Paris eller paa Lincoln-Domens tre Taarne?

Det er i den ellevte Time, at dette Spørgsmaal er rejst: Skal Architekt Christies Planer uforandret lægges til Grund for Vestskibets Rekonstruktion? Skal Nidaros-Domkirken, Nationalsymbolet, som den er blevet til, faa den Indgangsside? En departemental Kommission har i den sidste Tid været samlet i Trondhjem for at overveje det. Kommissionen skal, efter hvad det forlyder, være kommet til det Resultat, at Architekt Christies Planer i det væsentlige bør følges. Er dette saa, er vel Sandsynligheden stor for, at den uheldige Rekonstruktion af Vestfaçaden vil blive sat i Værk. Planerne foreligger, Bevillingen er givet. Saa vil man vel tage fat.

Konservator Jens Thiis slutter sit vægtige Indlæg med følgende dybtfølte Udbrud: »Har disse Planer været underkastet fuldt sagkyndigt Skøn? Hvor tager man fuldt sagkyndigt Skøn fra om engelsk Kathedralstil her i Landet? Kanske findes det, men hvor? Her gælder det Værdier. Pekuniære og nationale. Planen kan ikke ændres, naar den er sat i Værk, uden stor Bekostning og Uhygge. Men Architekten selv, den bevilgende Myndighed, Trondhjems By, som gennem sin Sparebank bidrager rigeligt hvert Aar, ja hele det norske Folk har Krav paa at vide, hvor det skal ende, som nu tages fat. Det er for sent at komme med Kritiken, naar Planen er blevet mere end en Papirplan, naar den begynder at virkeliggøre sig Kvader for Kvader. Jeg saa det forleden Dag: man har taget fat paa Taarnene. Her maa fornyet Overvejelse til. Og et andet Skøn. Selv om det skal hentes fra England.«

»FARVEL.«

I forrige Nummer af »Architekten« har Hr. Erstad Jørgensen skrevet noget, som han kalder et »Gensvar« til mig. Ud fra den mildeste Forklaring formoder jeg, at han ikke rigtigt har forstaaet, hvad jeg skrev, eftersom han disker op med en hel Del, Sagen ganske uvedkommende Bemærkninger. Det vil erindres, at jeg, foranlediget ved, at Hr. E. J. med mindre pæne Ord havde givet de kjøbenhavnske Architekter en forsvarlig Overhaling, fordi de ikke tog Hensyn til Naboomgivelserne, naar de byggede, og efter at han i denne Forbindelse (som jeg senere har oplyst ham om med Urette) havde nævnt mit Navn, viste ham, hvorledes han selv ved et Haveanlæg, han har udført i Skodsborg, akkurat havde begaaet en lignende Forsyndelse. For at støtte denne min Paastand har han elskværdig til forrige Nummer leveret to Fotografier, af hvilke især det, der er taget op mod Bygningen, bekræfter hvert af mine Ord, ja endydermere med

en Række hvide Pæle viser den lige Skillelinie, hvor Naturen hører op og Hr. Erstad Jørgensen begynder.

Her savnes dog et tredie Billede, set ude fra Søen. Det vilde, saa langt den paagældende Ejendom naar, vise et c. 7 Fod højt Plankeværk, til liden Pynt for den naturlige Kystlinie, ragende op over Omgivelserne, der dels har aaben Strand mod Havet og dels almindelige lave Glacier, og dette Plankeværk er kun nødvendiggjort for at omdanne den naturlige Terrænskraaning til et »havearchitektonisk« Plateau.

Uden Spor af Forbindelse med disse Fakta ønsker Hr. E. J. en Diskussion om, hvorvidt han hos mig har faaet opgivet en urigtig Kældergulvhøjde, og om hvorfor Bygningen (for øvrigt efter Bygherrens Ønske) blev opført en Alen længere nordlig, end mine Tegninger viste, ligesom han fremdrager nogle »misforstaaede Hak« i den Signatur for et Haveanlæg, hvormed jeg i de Tegninger, der i sin Tid fandtes her i »Architekten«, havde antydet, at Bygningens Omgivelser var beplantede. Jeg kan ikke tjene ham med nogen videre Debat om disse Smaatterier, der hverken vedrører Sagen eller interesserer »Architekten«s Læsere. Jeg behøver i det hele ikke at tale mere om denne Sag, jeg tror nok, at jeg har været tilstrækkeligt tydelig.

Kun et endnu! Hr. Erstad Jørgensen ønsker fremdeles at kalde sig Havearchitekt, men beder dog nu, at »man vil undskylde den mærkelige Titel«. Jeg i alt Fald kan desto værre ikke gøre ham denne Tjeneste; for det første fordi det fremdeles synes mig Affektation, at en Gartner, der har besøgt Akademiets Tegneklasser i kort Tid, skal særtegne sig fremfor sine Standsfæller med en Titel, der forudsætter en kunstnerisk og teknisk Dannelse, som han ikke har erhvervet sig og saaledes ikke er i Besiddelse af, og for det andet fordi Architekterne virkeligt har en Forpligtelse til lige over for Publikum at fastholde, hvad man forstaar ved Ordet »Architekt«, ikke mindst paa en Tid, hvor en Masse Mennesker uden for Standen gør Indhug og smykker sig med denne, som det synes saa eftertragtede Betegnelse*). Selv om Architekternes Tænder, som Hr. Erstad Jørgensen siger, saa ofte er forlorne, skader det vist ikke at vise, at vi alligevel ogsaa ved Lejlighed kan bide med dem.

Fred. L. Levy.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Skoleraadets Forsamling den 10. Maj bestod Eleverne af Akademiets Architekturskole, Helge Boisen-Møller og Axel Erhard Petersen, Afgangsprøven for Architekter.

Den femte internationale Architektkongres finder Sted i Madrid i Dagene fra 6. til 13. April 1904 og vil blive sat i Forbindelse med Udflugter til Alcala, Toledo og Sevilla. Følgende Forhandlingsemner er foreløbigt stillede i Udsigt: Det »moderne« i Bygningskunsten; Restaureringsarbejder m. m.; det videnskabe-

*) Se Kjøbenhavns Vejviser, hvor Hr. Erstad Jørgensen findes opført i Rubriken: Architekter.

lige Studium i Architekturundervisningen; moderne Konstruktioners Indflydelse paa de kunstneriske Former; den kunstneriske Ejendomsret; Bygningshaandværkernes Uddannelse; Byggeloves og Politiforordningers Indflydelse paa Privatbyggeri; Afhændelsen af kunsthistoriske Bygningsværker m. m.

Arealfordelingen i Paris. Af den i Paris udkommende Bog »*livre foncier*«, der bl. a. indeholder Oplysninger om Byens Arealer m. m., anføres følgende: Af Byens 7802 Hkt. Grundflade er 2629 Hkt. ($33^1/_2$ pCt.) optagne af Bygninger, 1983 Hkt. ($25^1/_2$ pCt.) er ubebygget Areal, 641 Hkt. (8 pCt.) er Privathaver, 259 Hkt. ($3^1/_2$ pCt.) offentlige Haver, 100 Hkt. (1 pCt.) Privatgader, 1967 Hkt. ($25^1/_2$ pCt.) offentlige Gader og Fæstningsvolde, og endelig optages 220 Hkt. (3 pCt.) af Seinen. Af 79,742 bebyggede Grundstykker er de 47,716 betegnede som gode eller meget gode i hygiejnisk Henseende, medens Resten har faaet Prædikatet middelmaadige eller daarlige.

FORENINGSMEDDELELSER.

Onsdag den 13. Maj afholdt Foreningen Møde i Industriforeningens Lokale.

Formanden bød Velkommen til de 6 nye Architekter, som var indmeldte i Foreningen.

Til Dommere i Konkurrencen om Plakatsøjlerne var valgte Axel Berg og Emil Jørgensen.

Derefter gaves nogle Meddelelser angaaende Planen for det forestaaende Architektmøde i Kjøbenhavn den 28. og 29. Juni.

Formanden opfordrede Medlemmerne til at deltage i den tekniske og hygiejniske Kongres den 24—27. Juni, og Wenck anmodede om at indsende Tegninger til den Udstilling, som arrangeres i den Anledning.

I Lokalet var udstillet en betydelig Samling af Etatsraad Herholdts Rejseskitser, endvidere en Del Studier fra en Rejse til Visby af Architekterne Kampmann, Harrild og V. Schmidt, samt Konkurrencearbejder til en Theater- og Foreningsbygning i Randers.

Akademisk Architektforenings Understøttelsesfond.

I Henhold til Understøttelsesfondets Statuter har Enker efter Medlemmer af Foreningen Adgang til at søge om Understøttelse af Fondets Midler.

Ansøgningsblanket kan fra 15. ds. faas udleveret ved Henvendelse til Architekt Fred. Christensen, St. Marcus Allé 4, F., og Ansøgning maa for at komme i Betragtning indgives til Bestyrelsen under Adresse: Bredgade 34, inden Udgangen af Maj Maaned.

Understøttelsesfondets Bestyrelse.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 22. MAJ 1903
5. AARGANG № 34

REGENSEN.

For nogen Tid siden henvendte Stipendiebestyrelsen for Regensen sig til mig i Anledning af, at det paatænktes delvis at omdanne det indre af denne Bygning. Da der ingen Tegninger fandtes, blev det nødvendigt at foretage en komplet Opmaaling. Dette Arbejde udførtes af en af mine Assistenter, den unge Architekt EWERS.

Vel kan Regensen ikke siges at være noget architektonisk Mesterværk, men dog er der næppe i hele Kjøbenhavn et saa stemningsfuldt Gaardinteriør som netop Regensens med dens pragtfulde Lind, Kirkefløjen og Rundetaarn i Baggrunden. Og hvor velgørende en Modsætning danner ikke den gamle Bygnings smukke røde Mure til de moderne Kaserner med deres Butiksruder, Snørkler og Sving. Baade for de Minder, der knytter sig til Regensen, og fordi den ligger saa bekvemt for de Studerende, maa man oprigtigt haabe, at Stipendiebestyrelsens Bestræbelser for at omdanne dens Indre endnu mange Aar maa bevare det Ydre ubeskaaret.

MARTIN BORCH.

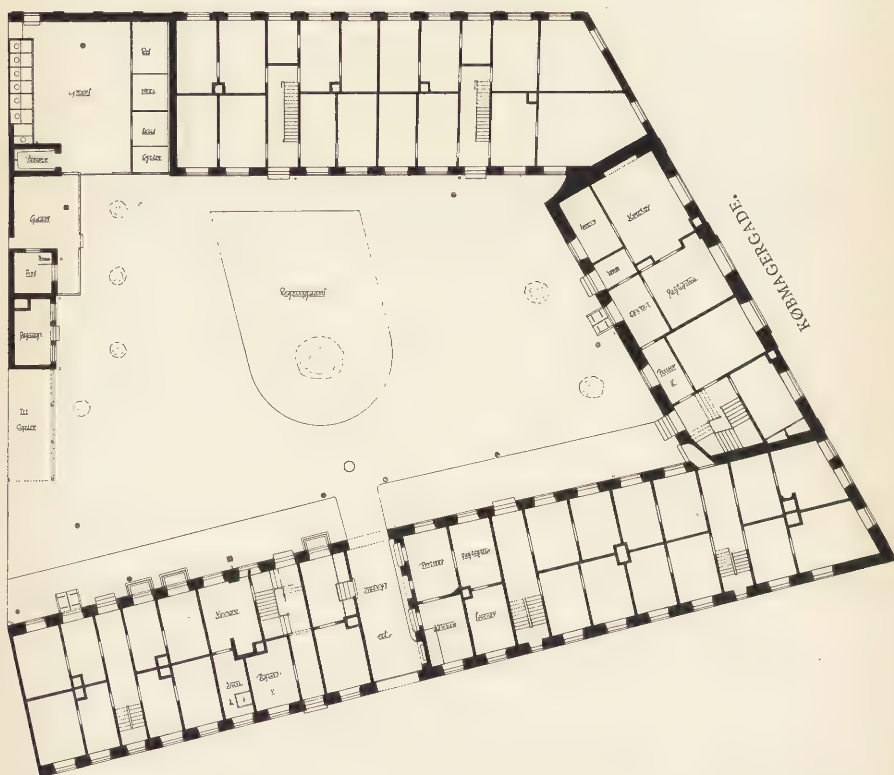
REGENSEN. FAÇADE MOD KØBMAGERGADE.

INTERIØRER FRA REGENSEN.

AF BERING LIISBERG.

I.

»Naa, Student, De bor jo ganske kønt. Her kunde blive nysseligt, naar her blev lagt nyt Gulv og Loftet blev hvidtet, og Væggene blev fjongsede lidt op, og der saa kom Panel og saadan lidt Pilleri.«

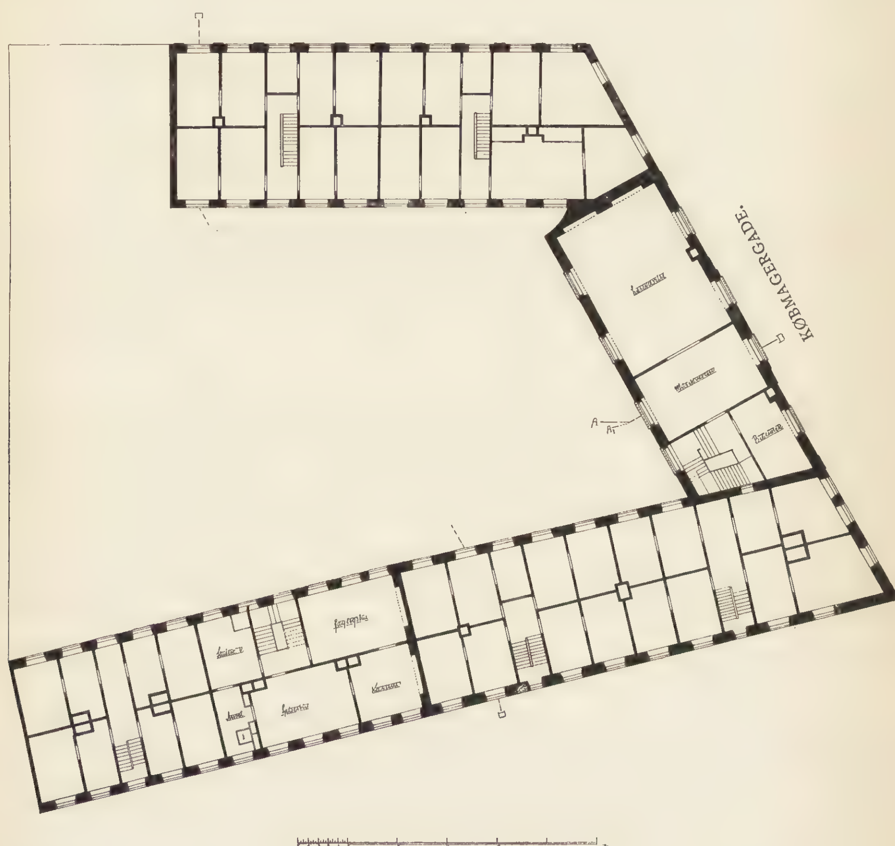
REGENSEN. PLAN AF STUEETAGEN.

Siden Kobbersmedemester Smidt i 1843—44 ved sit berømte Besøg paa Regensen udtalte hine Ord, er Lofterne hist og her vel nok blevet hvidtede og nye Gulve er blevet lagte, men den Forfinelse, som han udtrykker ved, at der ogsaa skulde komme Panel og saadan lidt Pilleri, staar maaske først nu for Døren; — en Omordning, sigtende til at skaffe Alumnerne Eneværelser. Men inden de gamle Regens-Interiører forsvinder helt, vil det være naturligt at friske Minderne op om det Liv, der er ført i dem i de skiftende Tider. »Architekten« har tidligere bragt Regensens Bygningshistorie eller ydre Historie (III, S. 148); her kommer da, som en naturlig Tilføjelse, nogle Stykker af dens indre Historie.

Det vil erindres, at Regensen er en Fribolig for de Studenter, som »spiste

ved Kongens Bord«, eller med andre Ord for Kommunitetets Alumner. Kommunitetet blev stiftet 1569 af Frederik II. paa det, som det hedder i Fundatsen, »der udi Fremtiden ikke skulde blive Brøst paa lærde Mænd, som kunde være Religionen tjenlige.«

Det var Christian III.s Tanke, som Sønnen her satte i Værk. Allerede 1539, i Fundatsen for det efter Reformationen genoprettede Universitet, udtaler Kongen det som sin Hensigt at lade opføre Boliger for fattige Studenter, men Tiderne blev ikke til det, og saavel han som hans Søn maatte lade det blive

REGENSEN. PLAN AF FØRSTE SAL.

ved at yde Føden — som det dog først kommer an paa — til en Del Studenter. Friboligen kunde saa komme bagefter, naar maaske de til Bespisningen henlagte Kapitaler havde vokset sig store nok dertil.

Det skete i 1618, i hvilket Aar Kommunitetet ved Christian IV.s Hjælp erhvervede en Grund mellem Skidenstræde, Købmagergade og Kannikestræde, og i det følgende Ti-Aar

saa rejste sig den kære Gaard,
der gav os Ly i Ungdomstiden,
og som vi aldrig glemme siden,
mens vi i Danmarks Have staar.

Naar Christian III. og Frederik II. straks efter Reformationen lod sig det være magtpaaliggende at gøre noget for de fattige Studenter, maa man ikke lægge for stor Vægt paa Ordet »fattige«. Det havde en anden og mere almindelig Betydning dengang end i vore Dage. Kirkens Velstand var forsvundet ved Reformationen, og Adelen — Herrestanden i Modsætning til den »fattige

FLØJEN LANGS KRYSTALGADE. SNIT AF KIRKEFLØJEN.

Almue«, d. v. s. den stakkels ufri Borger- og Bondestand — saa ikke længer sin Fordel ved at lade sine Sønner gaa den gejstlige Vej. De kongelige Stiftelser skyldes derfor først og fremmest Ønsket om at drage Folk ind paa den studerende Vej, og i det første Aarhundrede efter Reformationen fik Universitetet i langt overvejende Grad sin Tilgang fra Folkets jævne, brede Lag.

Der herskede derfor ingen Overdaadighed i den nye Studenterbolig. Unge

SNIT AF KIRKEFLØJEN. FLØJEN LANGS KANNIKESTRÆDE.

Mennesker var i de Tider vænnede til den største Tarvelighed, ja vel mere end Tarvelighed, til mange Hug og ringe Mad, og hvorfor skulde der paa Regensen gives mere, end Folks Børn var vant til at faa? Faldt det mangen Gang haardt at klare sig, saa kendte de unge Mennesker jo deres Klassikere og kunde trøste sig ved den gamle Sentens: Per aspera ad astra!

De 100 Studenter, som Kommunitetet oprindeligt talte, og som under Chri-

stian IV. voksede til 144, beboede 2 og 2 som Kontubernaler de af 2 Kamre bestaaende Lejligheder. Af disse 2 Kamre var det inderste Studerekammeret — paa Datidens Sprog: *Museum* — og forsynet med Kakkelovn. En saadan fandtes unødvendig i det yderste Værelse, Sovekammeret eller *Cubiculum*, hvor man kun behøvede at opholde sig, medens man sov, og under denne Beskæftigelse forudsattes det, at man nok kunde holde sig varm i Sengen. For yderligere at sikre sig det, delte de to Kontubernaler ogsaa Seng, men om de var i Stand til at holde Varmen i den, kom jo noget an paa Sengklæderne, og dem var det oftest smaat med. Thi dem maatte Alumnerne selv sørge for, og paa Sengens som paa Kistebænkens Indhold kunde Hjemmets Velstand eller Velgørernes Hjælpsomhed maales. Maaske dog mest det sidste. Thi selv om der var taalelige Kaar i Hjemmene, var al Forsendelse af Varer forbunden med store Vanskeligheder, og Studenternes Trivsel i Kjøbenhavn var i særlig Grad afhængig af de Venner eller Velgørere, de vandt sig. Og af Regensens Gaveprotokol fremgaar det, at netop Sengklæder undertiden er blevet skænkede til en eller anden og senere er tilfaldne Stiftelsen. Mangen Student er sikkert kommen til Byen uden andet Haben-Gut end de Pjalter, han bar paa sin Krop, og saa maatte han jo endda prise sin gode Lykke, om han var saa heldig at faa

FAÇADE MOD KANNIKESTRÆDE.
Den lille Dør er Opgangen til det gamle Ligbærerkontor.

FLØJEN MOD KRYSTALGADE. — KIRKEFLØJEN. — SNIT AF FLØJEN MOD KANNIKESTRÆDE.

Regens. I Jakob Worms: »Studentens Klagesang« (fra Christian V.s Tid) hedder det:

Holmens Fanger har det bedre
end en venneløs Student,
selv om de i Bolt og Fjedre
hen i Trældom bliver sendt:
De dog nyde Bord og Brød,
til de Drog de blive død.

Og læser man Rasmus Ærøboes Beskrivelse af sin Ungdoms Trængselsaar under Minervas Fane, vil man sande, at Sammenligningen mellem den fattige Student og Bremerholmsfangen ikke er saa ganske greben ud af Luften. Regensianerne var de, der var heldigst stillede af Datidens Studenter.

Værelserne paa Regensen var saa spartansk indrettede som vel muligt. Stengulv i begge Kamre, kalkede Vægge, hvidtet Bjælkeloft og Vinduer med Blysprosser. Og Udstyret var derefter. Foruden Himmelsengen — thi hvor tarveligt det hele var, *saa* simpelt var det dog ikke, at der ingen Himmel var over Sengen — bestod Bohavet kun af et Bord og en Kistebænk. I denne var der to Rum, og her havde Studenterne deres tørre Kost, om ellers de ejede noget af den Slags. Brændsel har vistnok altid hørt med til Boligen, men Lys har Alumnerne i alt Fald til Tider selv maattet levere.

I Sommerhalvaaret blev der purret ud om Morgenen Kl. 4. Naar man havde faaet Søvnen af Øjnene og en Smule Vand i Ansigtet, tog man i en Fart en Bid Brød og en Taar Øl, om ellers der var noget i Kistebænken, og stillede saa til Lovsang i Regenskirken, Fløjen til Købmagergade, der endnu kaldes Kirken, og som først 1656 blev afløst af Trinitatiskirke som Studenterkirke. For at ingen skulde skulke fra Lovsangen, blev Regensens Port først lukket op, efter at den var forbi. Kl. 6 begyndte de akademiske Forelæsninger, saa det Maaltid, som Alumnerne samledes til Kl. 10 var i Virkeligheden svarende til vor Middag, om end det kaldtes Frokost (Prandium). Maaltiderne indtoges i Kommunitetsbygningen ved Nørregade, der endnu i daglig Tale hed Klostret efter Stiftelsens ældste Spisesal i en af det gamle Hospitals- eller Klosterbygninger, det nuværende Begravelseskapel ved Helligaandskirken. Derefter var der atter Øvelser, indtil alle Kl. 5 samledes paa Klosteret til Aftensmaaltid (Coena) under Provstens Forsæde lige som om Formiddagen. Men inden der vankede Mad, blev Kollegiehefterne eftersete, og viste der sig nogen Dovenskab eller Forsømmelighed under Forelæsningerne, blev Synderen uden Naade vist bort fra Bordet.

Naar Lovsangen og de to første Retter var fortærede i Fred og Ro, begyndte Øvelserne atter og foregik som al Samtale ved Bordet udelukkende paa Latin. Modersmaalet blev forfulgt med store Bøder; det blev t. Eks. straffet haardere at tale Dansk ved Bordet end at møde beruset, — et saare betegnende Tidens Træk. Det var de berømte, for ikke at sige berygtede Disputere- og Taleøvelser, som havde til Maal at udvikle Færdighed i det latinske Sprog og i Datidens filosofiske Trækning, der dreves som en aandelig Gymnastik under Maaltiderne. Om Søndagen blev der opgivet Temaer af Dagens Evangelium; det er disse Prækeøvelser, Jeronimus tænker paa i »Jean de France«, naar han taler om de

»Snese smukke Karle, der har studeret deres Prækestol paa Klostret, og gjort Prækener, som har været højt agtede endog udi vor Frue og Runde Kirke«.

Men dermed var man ikke færdig. Naar Maaltid var ovre, skulde der oplæses et Stykke af Biblen eller en anden gudelig Bog paa Latin, og det skulde mindst vare en halv Time. Saa endelig slog Forløsningens Time, og den korte Tid, der var tilbage af Dagen, — thi efter Lovsang i Kirken Kl. 9 skulde alle i Seng, — har sandsynligvis været fri.

Efter Spisesedlen at dømme led Alumnerne ingen Nød. Der blev til hvert Maaltid givet 3 Retter Mad, afvekslende Grød (Vælling), Fisk (Sild) og Kød. Men Teori er et og Praksis et andet. Der lød uafladelige Klager over Maden og dens Beskaffenhed, og Misfornøjelsen med Bespisningen, der ifølge de dertil lagte Kapitaler kunde være baade god og rigelig, har sikkert ligget til Grund for en Mængde af de Uroligheder, som Regensen i tidligere Tid var Vidne til.

Det var ingen Forlystelsespost at være Regensprovst i det XVII. Aarhundrede. Jørgen Hammer, der sad inde med denne Værdighed omtr. 1650, erklærer, at han ikke kan ønske sin værste Fjende noget værre, end at løse ham af. Og det er et meget spagfærdigt Udtryk, hans senere Eftermand, Jens Bircherod, Forfatteren af de bekendte Dagbøger, anvender, naar han skriver, »at han nu fornam, hvad Uro og Fortræd det giver, at have med Studenternes Inspektion at bestille«. Sagen var den, at man havde saa overordentlig vanskeligt ved at forstaa Ungdommen i de Tider. Ligesom man over for Børn kun kendte et Opdragelsesmiddel, nemlig Prygl, saaledes kendte man over for unge Mennesker kun barsk Strenghed og haard Behandling.

I Spektaklerne paa Regensen havde Drukkenskaben — som alle andre Steder — sin rigelige Del. Men den Last var i de Tider saa almenmenneskelig, at den nærmest blev anført som en formildende Omstændighed. I 1604 var der under Majgildesdagene fra St. Hans til 1. Juli af Regensianerne bleven fortæret 16—18 Tdr. tysk Øl, og en af disse Dage var der af samtlige Alumner kun mødt 30 til Spisning paa Klostret, — de andre var, trods Forbud og Trusler, »gaaet til Driks«. Naar Morten Nielsen i 1632 havde gjort Parlament med Provsten, Johannes Bonde, draget ham i Haar og kradset ham i Ansigtet, saa kan det vel ikke forsvares, men faar man at vide, at han var drukken, saa forandres Sagen straks en Del, og hører man endelig, at Regensprovsten har slaaet først, saa undrer man sig mindre over det hele.

Men hvad bød Tiden paa i Retning af Adspredelse og Fornøjelse uden den raa Drukkenskab? Paa den Maade Studierne dreves, skulde kun de store Lys kunne vækkes til aandelige Interesser, de smaa blev til osende Praase eller gik ud af Mangel paa Luft. Boldspil og Keglespil blev forbudte i Regensgaarden, ikke blot af Hensyn til Vinduesruderne, men ogsaa »af Hensyn til det stærke Tilløb og den uanstændige Raaben af Andre uden for Regensen«. Man forstaar bedre, at det i Slutningen af det XVII. Aarhundrede blev Regensianerne forbudt at skyde Naboernes Duer ned fra Taget »med Bøsser og Fyrrør«.

ENGELSK KRITIK OVER TYSKE MINDESMÆRKERS VEDLIGEHOLDELSE.

I et Møde, som *Architectural Association* har holdt i *Royal Institute of British Architects,* talte Architekten og Kunsthistorikeren W. D. Caroë om Vedligeholdelsen af Bygningsværker. Caroë indtager i England en Mellemstilling mellem de to Partier, som dér staar lige over for hinanden i Restaureringsspørgsmaalet. Han vendte sig *imod* de Grundsætninger, der hyldes af *Society for the protection of ancient buildings,* som vil forbyde enhver Berøring af gamle Bygningsværker, og søgte en gylden Middelvej, idet han navnlig skelnede mellem de enkelte Bygningers Bestemmelse og henviste til, at en forskellig Behandling burde finde Sted, naar et gammelt Bygningsværk endnu tjente det Formaal, hvorfor det var opført, og naar det kun skulde ses som en gammel Kunstfrembringelse. Medens han tilsteder vidtgaaende Forandringer for Bygninger af første Slags, fordrer han, at Ruiner skal bevares som Ruiner. Fremfor alt haaner han den Maade, hvorpaa Fornyelser tidligere er blevet gennemførte i England, og hvorpaa de endnu andetsteds bliver udførte. Han tog nærmest sine Eksempler herpaa fra Frankrig, Spanien og Skandinavien.

Dette Foredrag har givet den bekendte Architekt og Kunsthistoriker, Professor Cornelius Gurlitt i Dresden, Anledning til nogle Betragtninger, der væsentligt gaar i samme Retning. De indeholdes i en lille Artikel om dette Emne i det tyske Blad »Der Zeitgeist«, hvori han tillige refererer det engelske Foredrag i dets Hovedtræk.

»Vi kunne lade os advare af Udlandet«, sagde bl. a. Englænderen Caroë til sine Landsmænd. »I Frankrig, Tyskland og Italien bliver man ved at udviske de gamle, historiske Bygningers Væsen ved stilfulde Fornyelser for derved at gøre dem til »Støbejærns-Ekkoer« af sig selv. Den store franske Architekt og Arkæolog Viollet le Duc har opstillet Programmet, hvorefter den Bygning, det drejer sig om at restaurere, igen skal føres tilbage til sin gamle Skikkelse. Paa sin pedantiske Vis erklærer han jo een Stil for den skønneste og interessanteste, fjerner alle Vidnesbyrd om andre Stilarter som ikke passende og føjer i Kraft af sin Lærdom til, hvad der ikke mere var til Stede i sin oprindelige Form, saaledes som det vel tidligere engang kan have været. Denne Virksomhed er overalt dreven med feberagtig Hast. Det er som om man var bange for at forsømme noget. Denne Utaalmodighed stammer fra Restauratorernes hensynsløse Forfængelighed, som antager, at ingen senere Tidsalder vil kunne gøre et saadant Arbejde bedre end vor egen. Efter Viollet le Ducs fordærvelige Recept bliver der nu restaureret alle Vegne. Opførelsen af Befæstningsværkerne ved Carcassonne i Sydfrankrig, om hvilke den lærde Franskmand skrev en udmærket Afhandling, er et slaaende, men tillige pudsigt *(ludicrous)* Eksempel paa hans Methode. I Stedet for at nøjes med det særdeles rosværdige, videnskabelige Arbejde, at genfremstille de gamle Mure i Tegning, besluttede man trods de svære Bekostninger at overføre Viollet le Ducs Lærdom i Sten. Dette Skridt var, naar man betragtede det fordomsfrit, latterligere end man kan forestille sig. Man maatte spørge sig selv, om de Franske, der ofrede utalte Tusinder for den

maaske rigtige, men maaske ogsaa ganske falske Rekonstruktion af gamle Fæstningsmure, virkeligt endnu var ved deres fulde fem.

Men i enhver By, næsten i hver Landsby, finder man lignende Eksempler, lignende »Støbejærns-Ekkoer« fra Middelalderen. I Kathedralen i Angoulême findes ikke en gammel Sten mere, den i Leon er ganske ombygget, St. Front i Perigueux er berøvet sin Historie, Albi og Mont St. Michel er restaurerede og nu i Færd med at blive restaurerede om igen, efter hvad man siger: rigtigere. Den franske Regering synes ikke at vide, hvad den skal gøre ved sine Penge. Den vidunderlige Korsgang ved St. Gregorio i Valladolid er ødelagt ved Ombygning, Visby forandret efter en talentfuld moderne Architekts Smag, Upsala er blevet et nyt Værk, Trondhjem og Stavanger overbearbejdede fra nyt af; — ogsaa danske Restaureringsarbejder nævner den engelske Forfatter. Og Tyskland! Restaureringsarbejderne der er skrækkeligere *(more appalling)*, end Ord kan udsige. Man ved ikke, hvor man skal begynde, og hvor man skal ende, naar man taler om dem!«

Hele denne Maade at se Sagen paa falder godt sammen med Prof. Gurlitts Anskuelser. Man vil erindre, at det var ham, som, da der i 1901 var Tale om at afslutte den i 1895 paabegyndte Genopførelse af Heidelberg Slot ved Restaureringen af den saakaldte »Otto Heinrich-Bau«, i en Rundskrivelse henvendte sig til forskellige af Tysklands fremragende Videnskabsmænd, Kunstnere og Forfattere, som han ansaa for sagkyndige paa dette Omraade, og derved samlede 180 Protester mod Slottets Genopførelse, der allerede var lagt i Hænderne paa Professor C. Schäfer*). Der opnaaedes dog herved, at den storhertugelige badensiske Regering erklærede, at Sagen endnu ikke var moden til Afgørelse, og at den derfor ikke vilde forelægge den for den Landdag, som netop var inde. Afgørelsen blev derved udsat til 1904, da Stænderne i Baden kun træder sammen hvert andet Aar.

Prof. Gurlitt knytter til Caroës Foredrag den Bemærkning, at Tyskerne blot behøver at sætte Hochkönigsburg i Elsass i Stedet for det nævnte Carcassonne og Kirkerne i Metz og St. Peter i Strassburg i Stedet for de andre nævnte Kirker, saa faar man at vide, hvad man tænker i England om Tysklands Restaureringsarbejder. Thi Caroë høstede det livligste Bifald hos sine talrige Tilhørere, Englands første Sagkyndige. Og sarkastisk udbryder han: »I England synes man altsaa ikke at være af den Anskuelse, at hos os netop det rette Tidspunkt er kommet, det maaske aldrig tilbagevendende Højdepunkt for kunstnerisk Restaureringsarbejde. Som en af de Grunde, hvorfor Heidelberg Slot burde restaureres, blev angivet, at vi nu er naaede til en Fuldendthed i Restaureringskunsten, som den vel aldrig senere kan opnaas. Man maa da takke Gud for, at han har givet os en Mand som Schäfer, der er den udkaarne Personlighed i vor benaadede Tid. Og nu den engelske Bedømmelse! Nu skal det altsaa blot være vor Tids »hensynsløse Forfængelighed«, at den holder sig for skikket til at »skabe i alle tidligere Aarhundreders Aand«.

Sin Mening om Caroës Foredrag sammentrænger Gurlitt i følgende Slutning paa Artiklen:

---

*) Se »Architekten« 4. Aarg. B, Pag. 111.

»Er det nu »Spleen« hos den engelske Taler? Eller har han maaske dog Ret? I nogle Aartier har vi erkendt, at Englænderne overfløjede os i mange Henseender, saaledes navnlig med Hensyn til Fordybelse i Middelalderen, i dens Gothik. De maa i ethvert Tilfælde ikke undervurderes som sagkyndige Dommere. Vi har altsaa al mulig Grund til opmærksomt at høre efter deres Tale, selv om den ikke klinger behageligt. Mig i alt Fald, der allerede for Aar tilbage offentliggjorde mine Betænkeligheder ved store Restauratorers Kunst med faa, meget faa Undtagelser, mig vil man ikke kunne tage det ilde op, at jeg henviser til en fremmed Dom, der maner til at sige Stop. Thi har Caroë ikke Ret, naar han mener, at de gamle Bygningsværker tabe deres historiske Karakter ved Restauratorers Stilmakkeri? Tidligere kunde man se paa et Bygningsværk, om det var gammelt eller nyt. Nu ligner en ny, stilfuld Kirke, der er bygget i det 13de Aarhundredes Aand, en lige saa stilfuldt restaureret, virkeligt fra det 13de Aarhundrede stammende Kirke, saa paafaldende, at selv Fagmanden bliver narret. Stilisterne er lykkelige, naar en saadan faar dem selv til at løbe med Limstangen, naar ikke et Menneske mere formaar at se, om Bygningen er fra 1903 eller 1203, og naar det er lykkedes dem at slette syv Aarhundreder ud af Bygningens Historie. Vi, som har blameret os, skal saa beundre de Folk, som opnaaede at tage os kunstnerisk ved Næsen! I *denne* Virksomhed skal vi anerkende den »ægte«, den »sande« Kunst!«

F. MELDAHL:
VENEDIG, DETS HISTORIE OG DETS MINDESMÆRKER.

(Hagerups Boghandel, 1903.)

Det er sjældent, at der paa Dansk udgives et saa imponerende Værk, 484 Pagina i stort Oktav, næsten Folio, med 220 Billeder. Man maa have Kammerherre Meldahls Jærnenergi for at kunne gennemføre det og samle dette uhyre Materiale. I Literaturoversigten nævnes ikke mindre end 34 til Dels store Værker, hvoraf det er sammendraget.

Bogen begynder med de Ord: »For at forstaa et Folks Bygningskunst maa man kende de Forhold, under hvilke den er bleven til: Landets fysiske Beskaffenhed, Folkets Herkomst og dets historiske Liv i alle dets Faser, dets Samkvem med Omverdenen, de Krige, det har ført, de Handelsforbindelser, det har haft, de kirkelige og politiske Forhold, hvorunder det har levet.« Dermed er Bogens Plan betegnet, og den er gennemført i et Omfang, som næsten bringer Læseren til at gyse. Men det er først, naar man er midt inde i Bogen, at man mærker, hvad det er for et Kæmpeværk: til en Begyndelse bliver man lokket, saaledes at man bliver begærlig efter at læse videre; og navnlig er den ypperligt skrevne Indledning en fuldstændig Højsang til Venezias Pris.

Der fortælles om Venedigs geografiske Forhold, Byens Historie, Statsforfatning, Søfart, Handel, Industri, Haandværk og Kunst, dens Bebyggelse, Paladser, Villaer og Familielivet i disse, Venedigs Festliv, kirkelige Liv, Klostre og Bygningskunst. Særlige Kapitler omhandler Dogepaladset, Scuolaer, Paladser og

Kampaniler; og det er næppe for meget, naar man siger, at der om disse er skrevet omtrent alt, hvad der kan skrives. Der kan selvfølgeligt i en Bladanmeldelse ikke være Tale om at gøre Regnskab i det enkelte for dette store Stof; man kan kun sige: tag og læs alle I, som vil lære Venedig at kende. Kun skal det fremhæves som karakteristisk, at man overalt mærker en bestemt didaktisk Hensigt, uden at man dog bliver »verstimmt«. Et Par Eksempler kan bedst oplyse dette. Efter en indgaaende Beskrivelse af Statsmaskineriet hedder det saaledes om Dogepaladset:

»Hvem kan betræde Giganttrappen uden at sige sig selv, at her maa der være foregaaet og være tilstræbt noget særligt betydningsfuldt, der skulde gøre sig gældende lige over for Mængden? og hvem lader Blikket glide hen over Gallerierne paa 1ste Sal uden at føle, at disse maa have haft en særlig Bestemmelse som Tilskuergallerier? De rummelige, indre Trapper til det store Raad og Scrutinio Salen viser hen til den store, almindelige Færdsel, og den rigt udstyrede Scala d'oro maa selvfølgeligt have ført op til Regeringens højeste Funktionær, Dogen og hans Dogaresse, samt til Senatet, Signoriet og Kollegiet, hvor Sala delle quattre porte tjente som Pragtvestibule for disse vigtige Institutioners Forsamlingssale.«

»Naar man ved det foregaaende er kommen til Forstaaelse af Kollegiets, Signoriets og Senatets dominerende Betydning som Ihændehaverne af den egentlige Regeringsmagt, vil man fatte, at de maatte have en saadan Pragtforhal og hver for sig saadanne Lokaler som Senatssalen, Collegio og Anticollegio, og at disse netop alle maatte udstyres med rige Dekorationer og med allegorisk og historisk Kunst, ligesom Timands- og Tremandsraadets Lokaler netop maatte ligge, som de ligger, med Forbindelse til Pozzoen, Blykamrene, Fængslerne og Inkvisitionens Torturrum, samt staa i nær Forbindelse med Dogeboligen, det store Raad, Senatet, Signoriet og Quarantierne. Endvidere maa man beundre den praktiske, godt grupperede Maade, paa hvilken det store Raads og Scrutiniosalens vældige Rum have fundet Plads i Bygningen, og intet viser bedre den relativt underordnede Stilling, Dogen i Grunden har indtaget, end hans forholdsvis beskedne Familiebolig midt imellem alle de nævnte Institutioners Pragtrum, i hvilke han og Dogaressen, naar Statens Gerning krævede det, maatte optræde som festlige Topfigurer, for efter endt Funktion atter at forsvinde næsten som Privatpersoner i deres egne Værelser.«

»Hvor mange af de tusinde nysgerrige besøgende, som i det sidste Aarhundrede er vandrede igennem disse Lokaler, har haft Tanke for den verdenshistoriske Gerning, som er bleven udført i disse Rum, hvor store Slægter har glimret og er gaaede til Grunde, ødelagte af det Arbejde og den Demoralisation, som det politiske Liv altid fører med sig! Hvor mange har haft Begreb om, at det er en Verdensscene, de vandrer paa; Skuespillerne er forlængst forsvundne, men Folkets store Gerninger og Tidernes ideelle Indhold er, som Minder for kommende Tider, optegnede paa Lofter og Vægge, saaledes som Kunsten ene formaar det, dog kun forstaaeligt for den, der er i Stand til at tyde Kunstens Sprog.«

Et andet Eksempel findes S. 83, hvor der citeres en Udtalelse af en fremragende Statsmand, saalydende:

»Et Folks Velvære, Værdighed, Selvfølelse og Moralitet affødes ved dets Arbejde; og den bedste Velgørenhed og største patriotiske Gerning er den, at løfte et Lands Haandværk, Industri og Handel — selv om Staten skal ofre store Midler derpaa.«

Bogen er ledsaget af 100 Tavler med Planer, Façader og Snit af Kirker, som er ordnede efter deres forskellige Planformer; men foruden disse er 119 Billeder indtrykte i Teksten, dels efter Fotografier, dels efter Tegninger, der hidtil kun har været lidt kendte. I Forhold til Omfanget er Bogen meget billig.

V. K.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Døre med et Overtræk af Kobber kan udføres efter følgende Fremgangsmaade: Den færdige Trædør lægges i et Bad af varm Linolie og Harpiks; derved tættes alle Træets Porer, og det bliver uigennemtrængeligt for Vand. Derefter indgnides Døren med Broncepulver og lægges i et elektrolytisk Bad, hvorved det faar et Overtræk af Kobber eller Bronce, som er fast forbundet med Trædøren.

Disse Døre faar et Udseende, der skuffende ligner virkelige Metaldøre, og de er lige saa brandsikre som disse.

FORSKELLIGT.

Ved Architektforeningens Møde i Industriforeningens Lokale Onsdag den 13. Maj fandtes mellem de udstillede Rejseskitser og Studier en Samling Akvareller fra Visby, udførte af Architekt Wenck under hans Ophold der for et Par Aar siden.

Kejsergades Udvidelse. Den bekendte gamle Bindingsværksejendom paa Hj. af Graabrødretorv, Kejsergade og Skindergade, som i 1899 erhvervedes af Kjøbenhavns Kommune med en eventuel Udvidelse af Kejsergade for Øje, er i disse Dage solgt til Grosserer Chr. Hasselbalck for en Købesum af 151,000 Kr. Ved Ejendommens Nedrivning skal Køberen afgive 475 Kv.-Alen Grund, saa at Kejsergade kan udvides til 25 Alens Bredde. Kommunen købte i sin Tid Ejendommen for 215,000 Kr., og Udvidelsen af Gaden kommer saaledes til at koste Byen 64,000 Kr.

Maribo Byvaaben. Der er i disse Dage blevet meddelt allerhøjeste Approbation paa det af Maribo Byraad foreslaaede Vaaben og Segl, hvori der paa forgyldt Grund er fremstillet en Nonne, iført Birgittinerindernes sorte og hvide Ordensdragt.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 29. MAJ 1903
5. AARGANG № 35

DET MOSAISKE TROESSAMFUNDS STIFTELSESBYGNING.

Det mosaiske Troessamfund i Kjøbenhavn har altid omfattet sine mange trængende Medlemmer med megen Kærlighed og bevist dette ved de overordentligt talrige Legater og Friboliger for gamle, svage og nødlidende, som det efterhaanden har stiftet. Nu senest har det lagt dette sit Sindelag for Dagen ved den Bygning, det har opført i Kjøbenhavn i Ny Kongensgade Nr. 8, 10 og 12. Da nemlig Ejendommen, Borgergade Nr. 41, der 1850 var bygget til Fribolig for en Del af Menighedens fattige, ikke længere var tidssvarende, er denne nu nedlagt og sammen med den Melchiorske Stiftelse (tidligere Løn-

FAÇADE MOD NY KONGENSGADE. — ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

gangsstræde Nr. 19) og den Eibeschützske (tidligere Kompagnistræde Nr. 12) flyttet hen i den Nybygning, der nedenfor beskrives.

Ved Salget af de gamle Stiftelsesbygninger, ved Tilskud fra Samfundets Kasse og ved Gave fra Menighedsmedlemmer til et Beløb af 85,000 Kroner blev det muligt at erhverve den saakaldte Treschowske Gaard og en mindre Naboejendom ialt ca. 3,500 Kv.-Al. Den gamle Hovedbygning, der fandtes paa Grunden, er bibeholdt og istandsat og bruges herefter som en Slags Menighedshus; i dennes Stueetage er der nu Foredragssal, Læsestue og Bogsamling samt Bolig for Bibliothekaren, paa 1. Sal Menighedens Kontorer og Repræsentantskabssal samt et lille Museum for jødisk Kultur. Bygningens øverste Etage huser et Børnehjem, hvor de enkelte Børn, som af en eller anden Grund ere uden Forældrenes Omsorg, anbringes og opdrages under Opsigt af en Plejemoder, der boer paa Stedet. Det store Herskabskøkken i Sidefløjen er bibeholdt for frem-

DET MOSAISKE TROESSAMFUNDS STIFTELSESBYGNING.
PLAN AF STUEN.

ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

tidigt at levere Mad til Børnehjemmet og to Spisestuer i Bygningens Stueetage, hvilke have egen Indgang fra Gaarden, saa at Beboerne i Stiftelsen let kunne ty herhen og bespises, naar de ikke selv ere i Stand til at tilberede deres Mad.

Medens den gamle Bygning saaledes forholdsvis let lod sig omdanne til Menighedshus, var det nødvendigt at opføre Stiftelsesbygningen fra Grunden. Façaderne ere grovpudsede med Kalk; mod Gaden ere de to smaa Portaler og Sokkelen af rød Granit, Balkonen af Bremersten, Tagene dækkede med sortglaserede Tegl. Stiftelsens Ydre mod Gaden maatte, saa vidt gørligt, tilpasses efter Kvarterets Omgivelser, skulde gerne fremtræde som en Helhed og dog antyde, at her var tre Stiftelser samlede, som desuden hver skulde have sin egen Indgang. Gadedøren i Nr. 8 fører da ind til Melchiors Stiftelse, der bestaar af 4 Etager med 3 og 4 Lejligheder paa 2 Værelser, Entré og Køkken. Gennem Gadedøren i Nr. 12 kommer man ind i Eibeschütz Stiftelse med 13 dels

2-, dels 1-Værelsers Boliger, og ad Porten i Nr. 10 gaar man ad Trappen i samme og de to Trapper i Sidefløjene mod Haven op til andre Stiftelseslejligheder. I Sidefløjene findes kun Værelser for enlige Personer med en Sengealkove og et lille Tekøkken, og Brugen af Fløjene er saaledes, at den ene kun

DET MOSAISKE TROESSAMFUNDS STIFTELSESBYGNING. ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

benyttes af Kvinder, den anden af Mænd. I det hele Kompleks er der ialt 40 Boliger.

I hver Etage benyttes Hovedtrapperne kun af to Lejligheder, da man har villet undgaa lange Stiftelseskorridorer for at bevare almindelige, borgerlige Beboelsesforhold. Til Lejlighederne hører W. C., og paa Gangene er der Kummer til Tømning af Gulvspande samt støbte Udslagningstragte, dels anbragte

paa Køkkentrappereposerne, dels i særlige, smaa Rum, i hvilke Skarnbøtterne tømmes. Røret, i hvilket Tragtene udmunde, er udført af svære, galvaniserede Jernplader, ført udvendigt op over Gesimsen og foroven forsynet med en Bruse, saa at det let kan udskylles.

I Tagetagen i Forhuset er der nogle enkelte Boliger, i Sidehusene Vaskerum, Stryge- og Tørrestuer. Saa vel den ny som den gamle Bygning opvarmes centralt med Varmtvandsledninger fra tre i Kælderen anbragte Kedler; samtlige Lokaler ere elektrisk belyste, i Boligerne med flere Værelser dog saaledes, at der kun kan tændes i ét Værelse ad Gangen. For Beboerne er der i Stueetagen i Fløjen mellem Haven og Menighedshusets Gaard indrettet to Bade-

DET MOSAISKE TROESSAMFUNDS STIFTELSESBYGNING.

værelser med Kar- og Brusebade og ved Siden af disse et noget større Værelse med Porcellainskar og en større i Gulvet forsænket Marmorbeholder, hvor de af Menighedens kvindelige Medlemmer, der ønske det, kunne foretage deres rituelle Badninger.

Undertegnede har været Architekt ved det samlede Byggeforetagende, E. Lytthans-Petersen har udført Murarbejdet, H. P. Nielsen Tømrerarbejdet, Hans A. Holm & Søn Snedkerarbejdet, Th. Dreyer & Co. Gas-, Vand- og Faldrør, H. Adler og O. Bendix Malerarbejdet, H. M. Nielsen Smeddearbejdet, Meyer & Andersen de elektriske Installationer, Hans & Jørgen Larsen Drain- og Spildevandsledninger samt Stenhuggerarbejdet og H. Thorbrøgger & Co. Varmeværket.

Fred. L. Levy.

ARCHITEKT OG HAVEARCHITEKT.

I »Architekten«s Nr. 33 (15. Maj) søger Hr. LEVY i et »Farvel« at reducere Hovedsagen til »Smaatterier, der hverken vedkommer Sagen eller interesserer Læserne«, og han fremkommer med en ny Række fejlagtige Oplysninger om de virkelige Forhold, som, for at anvende de mildeste Forklaringer, enten maa skyldes en meget beklagelig Mangel paa Hukommelse eller fuldstændig Uvidenhed om de tekniske Ting, hvorom han taler.

Da Hr. Levy imidlertid har Afgang fra Akademiet, har han jo modtaget »den kunstneriske og tekniske Dannelse«, som efter hans Mening ikke kan erhverves andre Steder i Verden, og det maa altsaa være Hukommelsen, det skorter paa, naar Hr. Levy skriver, at et Billede ude fra Søen vilde vise »et ca. 7 Fod højt *Plankeværk* til liden Pynt for den *naturlige Kystlinie*, ragende op over Omgivelserne, der dels har *aaben Strand* mod Havet og dels *almindelige lave Glacier*, og dette Plankeværk er kun nødvendiggjort for at omdanne den naturlige Terrainskraaning til et »havearchitektonisk« Plateau«. »Plankeværket« gaar maaske dog paa den tekniske Uvidenheds Regning — det er et *Bolværk*, Hr. Levy mener, og dette er ganske rigtigt ca. 7 Fod højt. Men der findes ingen »naturlig Kystlinie«, idet saavel Naboer som Naboers Naboer og i det hele taget alle mellem Skodsborg og Vedbæk, paa ganske faa Undtagelser nær, har Bolværk mod Havet, og mange har endda uden for dette et forsvarligt Stenglacis og et helt System af Høfder, som i Forbindelse med utallige Badehusbroer har borttaget den sidste Rest af »naturlig Kystlinie«. Mit Bolværk er ganske vist et Par Fod højere end Naboernes, men, allerede inden Haven var anlagt, viste dette sig at være ganske nødvendigt, idet en Storm ødelagde næsten alle Naboernes Kystsikringsanlæg og bortskyllede Strandhaverne baade 20 og 30 Fod op i Land, medens vi ikke mistede en Tomme Jord eller en Planke af vort Værn.

Uden at trætte med en yderligere Optrævling af Hr. Levys Artikel, skal jeg tillade mig kort at gøre Rede for mine Bevæggrunde til at betegne mig som »Havearchitekt«.

Som bekendt er der indenfor Gartnerfaget mange Grene, og Gartnere betegnes, naar de er komne i selvstændige Stillinger, paa forskellig Maade. Uden at tage Hensyn til Betegnelser, der knytter sig til bestemte Embeder, saasom Haveinspektør, Slotsgartner, Overgartner o. l., falder Størstedelen af Gartnere ind under følgende tre Kategorier: Handelsgartnere, Anlægsgartnere og Gartnere (eller Privatgartnere).

De to første Betegnelser forklarer sig selv, og »Gartner« kaldes enhver, der har privat Ansættelse paa en Herregaard, en Villa eller en Institution, for at lede et derværende Gartneri eller vedligeholde en Have. Indenfor Anlægsgartneriet, hvortil jeg selvfølgeligt nærmest hører, har der imidlertid fundet en Arbejdsdeling Sted, idet nogle udelukkende *projekterer* Haveanlæg og har Tilsyn med Udførelsen, medens andre (og det er de mange) paatager sig selve Anlæget. Ganske tilsvarende Architekt og Haandværksmester. En af disse *projekterende* Anlægsgartnere kalder sig »Landskabsgartner«, en Betegnelse, som stammer fra

det 18de Aarhundrede, hvor »den landskabelige Havestil« afløste »den franske Stil«, men dels finder jeg dette Navn temmeligt meningsløst, dertil ikke betegnende nok, og endvidere bruges det ligesaa vel og med samme Ret af *udførende* Anlægsgartnere som af *planlæggende*, og enhver Architekt vil kunne forstaa det upraktiske i, at Publikum ikke kan skønne, om det er en Architekt eller en Murmester, en Havearchitekt eller en Anlægsgartner, man har med at gøre.

Utilfreds med de almindeligt anvendte Betegnelser søgte jeg en bedre og fandt den hurtigt i de udenlandske Fagskrifter, hvor »Gartenarchitekt« og »Architect-Paysagiste« forekommer meget hyppigt. Og gaar man tilbage i Tiden, støder man paa det samme Navn. I Renaissancetiden projekteredes som bekendt Hus og Have under et af Architekten, selv om der ogsaa dengang var Architekter og Ingeniører, der hovedsageligt anlagde Haver.

Senere under Havekunstens Blomstringsperiode i Frankrig, hvor Le Nôtre under Louis XIV anlagde Versailles og utallige andre Haver, var Havearchitekt og Haveingeniør de almindelige Betegnelser, og ogsaa her hjemme saa man en Gartner (Eigtved) bygge Slotte og anlægge Haver.

Betegnelsen er saaledes historisk velbegrundet og, saa vidt et Leksikon kan sige mig Besked om den sproglige Side af Sagen, er der heller ikke noget at indvende imod Sammensætningen, — en Havebygmester, en Haveophavsmand, en Haveskaber er dog altid mere betegnende end en Landskabshavebruger.

At det skulde være generende for Architekterne, at en Del Mennesker betegner sig med Ord som Havearchitekt (Møbelarchitekt har jeg ogsaa set anvendt), kan jeg ikke indse. Architekt er dog ikke en Titel paa lignende Maade som Kammerherre eller Professor, men Betegnelse for den borgerlige Virksomhed at projektere Huse, og der fordres som bekendt ikke nogen Prøve for at kunne praktisere som Architekt*). Paa den anden Side er det meget naturligt, at de akademisk uddannede Architekter slutter sig sammen for at varetage fælles Interesser, og da det gavner Bygningskunsten og derigennem Samfundet, er det ogsaa ønskeligt; men derfra og til at frakende enhver, som ikke har aflagt denne Prøve, »kunstnerisk og teknisk Dannelse«, er et stort Spring, som dog vist kun en Hr. Levy vil vove sig til.

Faktum er det, at Architekterne ikke kan have den Uddannelse, som nu om Stunder fordres af en Haveanlægger, det kan være svært nok for dem at sætte sig ind i alle de forskellige Opgaver inden for Bygningsfaget; hvorfor skulde de saa ikke kunne taale, at andre tager denne Opgave paa *sig*, og dermed ogsaa faar Del i Architektnavnet — Architekt for Haver — Havearchitekt.

E. Erstad Jørgensen.

FRA PROVINSERNE.

Et Alderdomshjem i Svendborg. Svendborg Byraad har vedtaget at opføre et Alderdomshjem, der efter foreløbig Beregning er anslaaet til 65,000 Kr.

---

*) Desværre. Red.

Silkeborg Papirfabrik skal i en nær Fremtid udvides med en ny Fabriksbygning og en 70 Alen høj, rund Dampskorsten. Byggearbejderne vil andrage ca. 100,000 Kr.

I Skive vil man opføre et større, moderne indrettet Hotel med Selskabslokaler. Bygningen, der skal være paa 2 Etager, er beregnet til ca. 100,000 Kr.

FORSKELLIGT.

Architekten Skjold Neckelmann, der en Tid var Professor ved den tekniske Højskole i Stuttgart, er afgaaet ved Døden den 13. Maj efter et langt og haabløst Sygeleje. Han blev kun 49 Aar gammel. Vi skal i et senere Nummer nærmere omtale denne dygtige og virksomme Kunstners Livsgerning. Som bekendt var Neckelmann danskfødt.

Den nordiske tekniske og hygiejniske Kongres finder som bekendt Sted i Dagene 24.—27. Juni. I Forbindelse med Kongressen vil blive arrangeret et Par Udstillinger. Den ene af disse kommer til at bestaa af Architekt- og Ingeniørtegninger og faar Plads i den fri Udstillings Bygning, Vester Farimagsgade. Udvalget for denne Udstilling bestaar af: Afdelingsingeniør S. M. Andersen, Architekt Sylvius Knudsen, Professor A. Lütken, Ingeniør R. Thorning-Madsen, Architekt K. Varming og Architekt H. Wenck.

Den anden Udstilling, som vil omfatte teknisk-hygiejnisk Materiel, arrangeres paa Terrænet bag Tivolis nye Koncertsal. Dette Udstillingsudvalg bestaar af: Kredslæge K. Carøe, Korpslæge M. J. Grønlund, Generallæge H. Laub og Justitsraad, Direktør J. F. Meyer.

Anmeldelser til disse Udstillinger maa ske snarest mulig til en af ovennævnte Herrer.

Rotternes Udryddelse. Da de Fag, hvortil »Architekten« henvender sig, ofte vil have følt de store pekuniære Tab, som Rotterne foraarsager, henledes Opmærksomheden paa »Foreningen til lovordnet Udryddelse af Rotter«, hvis Formaal er Iværksættelsen af en Lov til systematisk Udryddelse af Rotterne i Danmark.

Der er ingen Tvivl om, at en saadan Lov, som Folkethinget allerede under det foregaaende Ministerium har ønsket fremsat, er højst nødvendig og i Forhold til de betydelige Værdier, der vil indvindes, kan bringes til Udførelse ved beskedne Midler fra Stats og Kommuners Side. Foreningen, der har Kontor H. C. Ørstedsvej 16, udgiver et periodisk Tidsskrift ved Navn »Rottefjenden«, og fra dens Formand, Justitsraad Zuschlag, foreligger allerede 2 Bøger om Sagen, hvoraf den ene i det franske Sprog. Medlemskontingentet er mindst 2 Kr. aarligt eller 25 Kr. en Gang for alle — for Selskaber samt private og offentlige Institutioner o. l. dog ikke under 10 Kr. aarligt eller 50 Kr. en Gang for alle.

Hurtigbyggeri. Den stærkt besøgte Undervisningsanstalt *Massachusetts Institute of Technology* i Boston trængte ifjor til en Udvidelse, da Tilgangen af nye Elever

var saa betydelig, at de forhaandenværende Lokaler ikke kunde rumme dem. Direktionen besluttede da at anvende en Sum af 100,000 Dollars til Opførelsen af en elektroteknisk Afdeling, som skulde staa i Forbindelse med det øvrige Anlæg. Vanskeligheden bestod imidlertid i at faa denne Nybygning opført og gjort færdig til Brug i Skolens Ferie, det vil sige i et Tidsrum af tre Maaneder, men efter nogen Betænkning paatog en i Betonkonstruktioner meget erfaren Bygmester, Frank B. Gilbreth, sig dog Arbejdet.

Kontrakten blev underskrevet den 28 Juni og Afleveringsfristen fastsat til 15 Septbr. s. A. Den 2 August, altsaa 35 Dage efter Kontraktens Underskrift, var Bygningen under Tag og flere af Klasserummene færdigt pudsede.

Bygningen indtager et Fladerum af 3700 Kvadratmeter, og til Funderingen maatte man bl. a. ramme 1300 Pæle. Hovedrummet er en Maskinhal paa 100 M. Længde og 14 M. Bredde; denne Hal er forsynet med en Løbekran, som bevæger sig i hele dens Længde og er bestemt til Flytning af svære Maskiner. En Fjerdedel af Hallen har solide Betonfundamenter, hvorpaa Maskiner og Dynamoer kan anbringes. Fra Maskinhallen gaar et Skinnespor ind til et Auditorium, hvor der er Plads til 400 Tilhørere; paa dette Spor transporteres Maskiner o. l., som skal fremvises ved Foredragene. Endvidere indeholder Bygningen forskellige mindre Rum til Brug for Elevernes Undervisning, en lille Foredragssal, en Del Værksteder o. s. v., desuden 9 Klasseværelser, en stor Foredragssal, et Rum for Lysmaalinger, et Bibliothek, et stort Laboratorium samt 4 Professorværelser. Alt i alt har Nybygningen 47 Rum. Taget har 70 Overlys, som vender mod Nord.

For at kunne lede og overse Arbejdet indrettede Bygmesteren Mr. Gilbreth sig et Kontor paa et Stillads i Bygningens umiddelbare Nærhed. Dette Kontor forsynede han med Telefoner og Talerør, som stod i Forbindelse med Bygningens forskellige Afdelinger, ligesom han med Kikkerter stadigt vaagede over Arbejdernes Virksomhed. Da Bygningens Mure naaede op over hans Kontorvinduer, flyttede han sit Hovedkvarter op paa Taget af en Nabobygning, og herfra fortsatte og fuldendte han Arbejdet. Ramningen af Pælene tog 13 Dage; 7 Dage derefter var alle Fundamenterne færdige, og efter endnu 8 Dages Forløb var Murene opførte til Gesimshøjden. Til Murværket medgik en Million Sten.

Bost. Even. Transcript.

Modeller i Stedet for Perspektiver. Architekten Hans Grässel i München optræder som en ivrig Forkæmper for Modellernes Indførelse paa Tegnestuerne, idet han gør gældende, paa Grundlag af en lang Erfaring, at Modeller af Papir eller Gibs er langt lettere at udføre og tillige viser sig mere nyttige end Perspektivtegninger, der ofte ved flot, skitsemæssig Behandling og pragtfulde Farver giver usande Billeder af de Bygninger eller Anlæg, som de skal fremstille, og derved bereder baade Bygherre og Kunstner Skuffelser, som undgaas ved Anvendelse af Modeller. Ogsaa i Konkurrrencer anbefaler han Modellen i Stedet for Perspektiven.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 5. JUNI 1903
5. AARGANG № 36

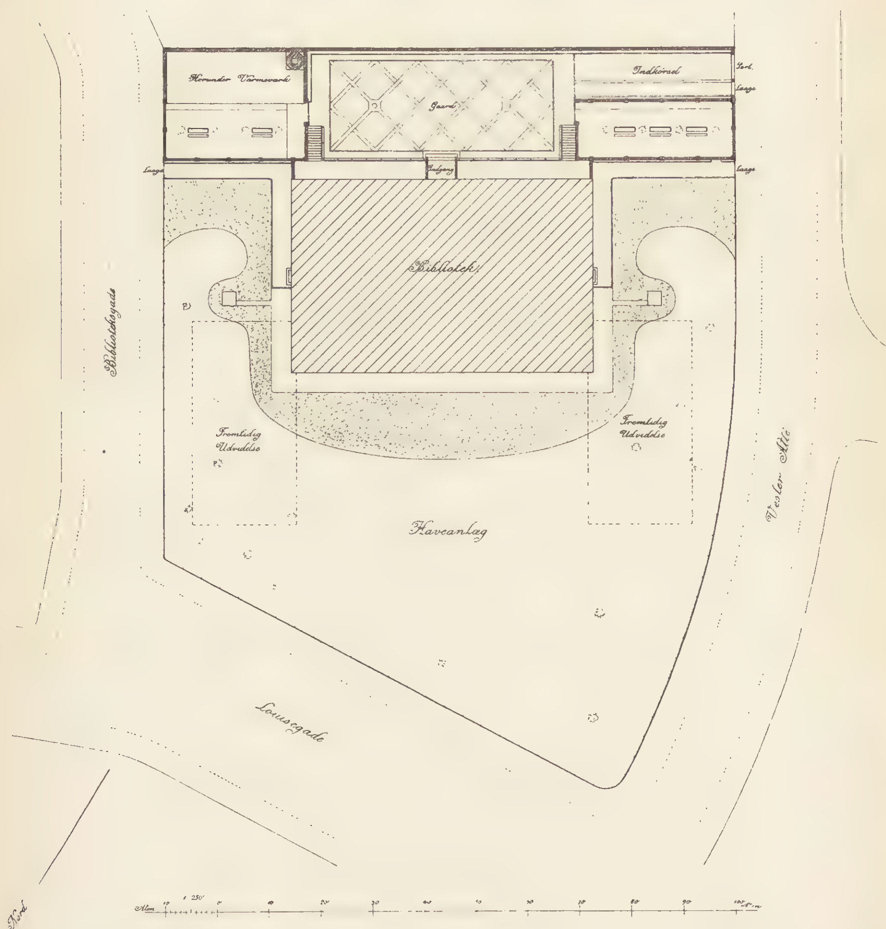
STATSBIBLIOTHEKET I AARHUS.

Blandt de nyopførte Bygninger, som efterhaanden giver Danmarks anden Hovedstad, Aarhus, et i architektonisk Henseende fremtrædende og karakteristisk moderne Præg, maa nævnes Statsbiblioteket, hvortil Tegningerne skyldes Architekt, konst. kgl. Bygningsinspektør Hack Kampmann. Bygget paa en af Byen skænket Grund paa den gamle Bispetofts Skraaning ved Aaen er denne Bygning, under Byens fremskridende Udvidelse og Bebyggelse, nu centralt beliggende.

HOVEDINDGANG. ARCHITEKT H. KAMPMANN.

Bygningens Forhistorie strækker sig mere end et Tiaar tilbage i Tiden. Det var det store kgl. Bibliotheks Overbibliothekar, Justitsraad, Dr. CHR. BRUUN, der fra første Færd havde fremsat den Tanke, at de talrige danske Bog-Dubletter, som Aar efter Aar i Kraft af den kgl. Befaling af 17 Juli 1697 afgaves til det store kgl. Bibliothek, og som ophobedes paa et brandfarligt Loft i Proviantgaarden i Kjøbenhavn, skulde flyttes herfra og anbringes i en særlig Bibliotheksbygning

STATSBIBLIOTHEKET
I AARHUS.

ARCHITEKT
H. KAMPMANN.

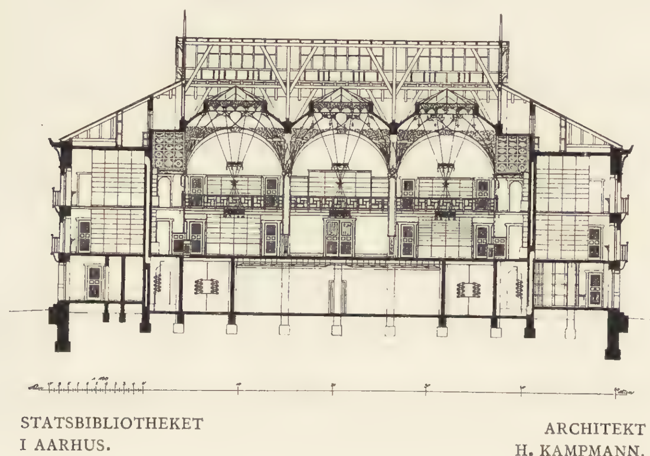
i en Provinsby, som ganske naturligt maatte blive Aarhus. Han fandt en kraftig Støtte for sin Idé i den nuværende Statsbibliothekar i Aarhus, daværende Overlærer sammesteds, Mag. J. J. E. HOFFMEYER. Der nedsattes da 18 Marts 1892 en Kommission til Overvejelse af Sagen, bestaaende af Overbibliothekar CHR. BRUUN (Formand), Overbibliothekar S. BIRKET SMITH, Overlærer J. HOFFMEYER, Architekt, Professor HANS J. HOLM, Højskoleforstander LUDVIG SCHRØDER og Borgmester F. VESTERGAARD. Kommissionen afgav sin Betænkning i September 1893; den 13 November 1895 fremsatte daværende Kultusminister BARDENFLETH i Folke-

STATSBIBLIOTHEKET I AARHUS. ARCHITEKT H. KAMPMANN.

thinget et »Forslag til Lov om Opførelsen af en ny Bygning for det store kgl. Bibliothek og om Oprettelse af et Provinsbibliothek i Aarhus«. Da der var Uenighed om Byggeplanerne for det store kgl. Bibliothek, gik der nogen Tid med Drøftelsen af Lovforslaget; men den 26 Februar 1897 vedtoges det enstemmigt i Folkethinget, og ved Kongens Underskrift den 22 Marts s. A. blev det Lov.

Det var til at begynde med en stor Bogsamling, der straks vilde kunne indføres i den nye Bygning. For det første var der dels det store kgl. Bibliotheks alt eksisterende Dubletsamling af de her i Riget udkomne Skrifter, dels det ene Eksemplar af de ogsaa i Fremtiden udkommende Skrifter, der ifølge de gældende Regler om Bogtrykkernes Afleveringspligt skal afleveres. Med andre Ord: en forhaandenværende Beholdning af over 100,000 Bøger (foruden Aviser), indeholdende bl. a. hele vor Nationallitteratur fra det 19. Aarhundredes Begyndelse. Men dernæst fik Statsbiblioteket i Aarhus en værdifuld Forøgelse ved

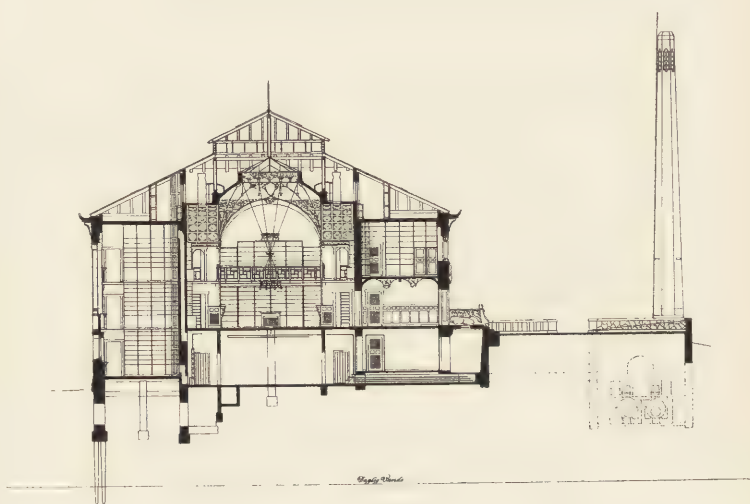
STATSBIBLIOTHEKET I AARHUS.

ARCHITEKT H. KAMPMANN.

Indlemmelsen af de fire Bogsamlinger: Stifts- og Skolebibliotheket i Aarhus, den Regenburgske Samling, Vahls Missionsbibliothek og Bibliotheca Wegeneriana, tilsammen omtrent 100,000 Bind. En ganske egen Interesse iblandt disse har Regenburgs Samling vedrørende Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, med særligt Hensyn til Slesvig-Holsteinismens Historie, omfattende alt, hvad der er udkommet af Bøger, mange nu uerstattelige Avisnumre og Flyveblade m. m. denne Sag vedrørende.

Byggearbejdet paabegyndtes i Forsommeren 1898 og var færdigt fire Aar derefter, saa at Kultusminister CHRISTENSEN kunde indvie Bygningen den 17 Juni 1902. Bygningen bestaar af 3 Etager. Den underste optages tildels af Varmeanlæg; desuden er der Bogbinderværksteder m. m. og en Bolig for Kustoden. I de andre Etager er det Læsesalen, der indtager den største Plads; om den grupperer sig Forstuen, hvortil man kommer ind i den mellemste Etage fra den højtliggende Gaard, Garderobe m. v., Lokaler for Bibliothekarerne og for Udlaan, Læsestue med Kortsamling, endvidere alle Bogsalene, tildels i 3 Etager. Af disse er der 4 store og 19 mindre Rum; Etageadskillelserne mellem dem er Gulve af Jærnriste, hvorimellem Reolerne er anbragte.

Udvendigt gør Bygningen, hvis Façader er opførte af røde, haandstrøgne Mursten med rigelig Anvendelse af Granit og Sandsten til Sokkel, Vinduespiller, Portal, Indfatninger, Gesims o. s. v., et roligt og værdigt, om end noget afstreget Indtryk. De høje, smalle Vinduer svarer til Planens Inddelinger og bidrager i høj Grad til at give Bygningen sit Præg af det, den skal være: et Bibliothek. Man naar ind til Portalen over en lille Forplads ovenover den store Lysgang, der strækker sig langs denne Façade; den flankeres af to store og høje Stenvanger, hvorpaa to omtrent paa assyrisk Relief-Vis indskaarede, stiliserede Løver er anbragte som Indgangens Vogtere. Portalen selv er bred, firkantet, undersætsig, omfattende en firkantet Indgangsdør; over hvilken det danske Rigsvaaben er anbragt. Ornamentiken i Indgangspartiet er kraftigt, lodret og vandret Fletværk, der krydser hinanden, — et Motiv, der sikkert stammer fra spansk Archi-

STATSBIBLIOTHEKET
I AARHUS.

ARCHITEKT
H. KAMPMANN.

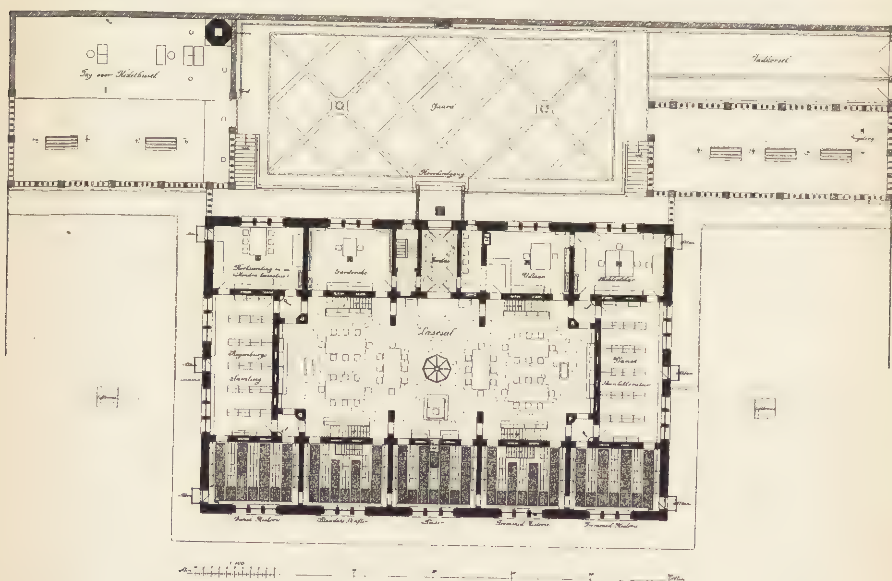
tektur. Overhovedet mærkes det, at Architekten ikke har taget det saa nøje, om han henter sine Motiver, dem han i øvrigt vel forstaar at give en selvstændig og personlig Behandling, fra de mest forskellige og hinanden ganske uvedkommende Stilarter. Saaledes er den brede Frise i Hovedgesimsen i Mellemrummene mellem de kraftige, spanske Konsoller udfyldt med helt græske, gennembrudte Krydssammenskæringer, og de talrige, lærde Ugler, der sidder langs Tagrenden, helt ægyptiske. Over Taget, der er af det ikke særligt interessante Materiale Skifer, hæver sig en gennemgaaende, lang og lav Overbygning med Ovenlys ned til Læsesalen — en Bygningsdel, hvis Nødvendighed tydeligt ses blot at være foreskrevet af praktiske Grunde.

Med Udformningen af Bygningens væsentligste Rum, den store Læsesal, har Kampmann vundet en smuk, architektonisk Sejr, som nok kan veje op mod det mindre gode Resultat, han opnaaede sidste Gang, han i Aarhus skabte et Interiør i en stor, monumental Bygning, nemlig Foyeren i Byens Theater. Me-

dens man i denne ganske savner en fast og sikker Holdning i de architektoniske Linier og Flader, over hvilke en alt for overdaadig Stuk-Dekoration breder sig slapt og villieløst, er Læsesalens Architektur derimod frembragt med en fast Haand. Over Salen hæver sig tre skønt formede Kuppelhvælvinger, hver med sit store, runde Overlysvindue, fra hvilket Lyset bredt og roligt strømmer ud

FAÇADE MOD LOUISEGADE.

STATSBIBLIOTHEKET I AARHUS
PLAN AF STUEN.

ARCHITEKT
H. KAMPMANN.

over hele Rummet. De bærende Piller er ikke fremhævede med Søjler eller anden bestemt Artikulering, men kendetegner sig snarere som Skillevægge mellem tre Hovedafdelinger paa hver Side, der er overhvælvede af Tøndehvælvinger, inddelte med Kasetter. Saaledes er den simple, architektoniske Hovedtanke, og den plastiske Dekoration, Architekten har udkastet hertil i heldigt Samarbejde med Billedhuggeren og Maleren HANSEN-REISTRUP, understøtter den ved sin klare Form og sine gode Linier. Fra det rige Løvværk, der udfylder de sfæriske

STATSBIBLIOTHEKET I AARHUS.
LÆSESALEN.

ARCHITEKT
H. KAMPMANN.

Trekanter nederst i Kuppelhvælvingerne, i hvilke de berømteste danske Digteres og Videnskabsmænds Navne er anbragte, skyder lange Tidselstænger op mod den Krans, der omgiver Overlyset, omtrent som Ribber i en Stjernehvælving. Ved en diskret Anvendelse af kun een Farve, den hvide, i fine Nuancer er der tilvejebragt Ro og Harmoni. Langs Randen foroven sidder flittige Edderkopper og spinder de lange Traade, i hvilke de pragtfulde Lysekroner er ophængte. Disse, der ligeledes skyldes Kampmanns og Hansen-Reistrups Fantasi, er af forgyldt Messing; Døgnfluer og Sværmere kredser om Lyset, der strømmer fra dem. Det er de eneste stærke og fremtrædende Farver, der trænger sig frem i den mildt afstemte Farvesymfoni, — saa smukke de end i og for sig er, dog maaske for kraftigt; en Læsesals fornemste Opgave maa jo være den, at Intet i særlig Grad distraherer den Studerende og bortleder hans Opmærksomhed fra Arbejdet. Mellem Hovedskillevæggene er som Pulpitur indskudt en Etageadskillelse, hvis bærende Jærnbjælke-Konstruktion staar synlig, fortil begrænset af et Trærækværk med en simpel og klar Inddeling. Det hertil anvendte Kayos Lassia Træ med sin rolige Farve og det af Teaktræ forarbejdede Inventar (Stole, Borde, Reoler, en Montre i Midten til Udstilling af Manuskripter o. l.), hvis smukke Tegning skyldes Architekt Harild, staar godt sammen med Helheden, — alt i alt et festligt og værdigt, lyst og indbydende Arbejdsrum for den fredelige og stille, aandelige Virksomhed, som skal udvikles her.

Pladsen uden om Bygningen er saa vid, at der senere kan tilføjes to Sidefløje, hver for sig saa stor, at den kan rumme det samme Bogrum, som findes i den allerede opførte Bygning. I Terrænet uden for den er der anbragt en lille, for største Delen underjordisk Bygning, hvor Varmeapparatets Kedelanlæg er anbragt, tillige med en dertil hørende høj Skorsten.

Som Konduktør ved Byggearbejdet har Architekt Harild virket. Billedhugger Ølsgaard har udført Stukkatørarbejdet, Chr. Petersen Murerarbejdet, Peter Hansen Tømmerarbejdet, Storm og Clemmensen Snedkerarbejdet, Lund Blikkenslagerarbejdet, Sørensen Glarmesterarbejdet, deriblandt de smukke Glasmosaiker i Dørfyldinger og andre Steder, og Salling Lysekronerne, — alle Mestre i Aarhus. Inventariet er udført dels af Snedkermestrene Clemmensen og Martin Nielsen, Aarhus, dels af Snedkermester Bunch i Kjøbenhavn. Ingeniør Ramsing har projekteret det fortrinligt virkende Varmeapparat med lavspændt Damp.

DEN NORDISKE TEKNISKE OG HYGIEJNISKE KONGRES 1903.

Komitéen for ovennævnte Kongres har nu udsendt Indbydelse til Teknikere og Hygiejnikere (Architekter, Industridrivende, Ingeniører, Læger, Veterinærer og Medlemmer af Kommunalbestyrelser, Bygnings- og Sundhedskommissioner) i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Adgang har tillige andre, der efter Komitéens Skøn kan have Interesse af de behandlede Emner.

Kongressen vil finde Sted i Dagene fra Onsdag den 24. Juni til Lørdag den 27. Juni, begge Dage inklusive, og Adgang betales med 20 Kr. for Deltagere og 10 Kr. for ledsagende Damer.

Under Kongressen vil der hovedsageligt blive lagt Vægt paa Forevisning af tekniske og hygiejniske Anlæg og Institutioner med tilhørende korte, instruktoriske Foredrag, medens Foredrag og Diskussioner ere søgte begrænsede til væsentligst at angaa Emner, der have stor og almindelig Interesse, og som kunne ventes belyste fra de forskellige Nationers Side.

Til Kongressen vil der blive knyttet mindre Udstillinger af Architekt- og Ingeniørtegninger i den fri Udstillingsbygning og en teknisk-hygiejnisk Udstilling i Tivoli, samt fælles Udflugter og festlige Sammenkomster.

Kongressen vil omfatte 12 Sektioner, og Programmet for de fire Dage, i hvilken den varer, er ordnet paa følgende Maade:

Onsdag den 24. Juni:

Kl. 9—12 Aabningsmøde i Tivolis Koncertsal.
» 12—1 Frokost i Tivoli.
» 1½ Besøg paa Carlsberg Bryggerier, paa Kjøbenhavns nye Raadhus, den kgl. Porcellænsfabrik, Classenske Boliger, Oskar Køhlers Fabrikker, Lægeforeningens Boliger, forskellige Arbejderboliger, Badeanstalten »Kjøbenhavn«, kommunale Badeanstalter m. m.
« 7 Besøg paa Raadhuset med Reception af Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse.

Torsdag den 25. Juni:

Kl. 9—12 Forhandlinger i Sektionerne i Forsikringsselskabet »Danmarks« Nybygning, Vestre Boulevard.
» 12—1 Frokost i Tivoli.
» 1 Besøg paa Hovedbrandstationen, Frihavnen, Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri, Orlogsværftet, Hovedtelefoncentralen, Elektricitetsværkerne, Kvægtorvet, Godsbanegaarden, Glyptoteket, det kgl. Bibliotheks Nybygning, det militære Epidemihospital, Almindelig Hospital, Kunstmuseet, Kommunehospitalet, Øresundshospitalet, forskellige Skoler, Finsens Lysinstitut, Gardehusarkasernen m. m.
» 2 Udflugt til Skodsborg og Klampenborg, særligt for de ved Kongressen indtegnede Damer.
» 6½ Middage indenfor de forskellige Sektioner.

Fredag den 26. Juni:

Kl. 9—12 Forhandlinger i Sektionerne i Forsikringsselskabet »Danmarks« Nybygning.
» 12—1 Frokost i Tivoli.
» 1 Besøg paa Vestre Kloakpumpestation, Godsbanegaarden, Sluseanlægene i Kalvebodstrand, Ny Langebro, Vestre Gasværk, Statsprøveanstalten, Frederiksberg Hospital, Vestre Fængsel, Øresunds kemiske Fabrikker, Vandværket ved Nordvestvej, Ligbrændingsanstalten, Statens Seruminstitut, forskellige Hospitaler, forskellige Fabrikker, Stiftelser, Alderdomshjem m. m.

Endvidere vil der denne Dag blive arrangeret nogle Udflugter, saaledes:
til Boserup Sanatorium og Roskilde,
til Hedehusenes Teglværk samt Holmegaards Glasværk og Mosebrug,
til Roskilde, Haslev, Bregentved m. m.

Enhver af disse Udflugter vil medtage omtrent hele Dagen.

Lørdag den 27. Juni:

Kl. 9—12 Slutningsmøde.
» 12 Udflugt til Hillerød (Frederiksborg), Fredensborg og Helsingør.
» 6 Festmiddag paa Marienlyst.

Deltagerne i Kongressen har under Mødedagene og naar Emblem bæres:
Fri Kørsel paa Københavns og Frederiksbergs Sporvogne.
Fri Adgang til Tivoli samt til Udstillingerne af Architekt- og Ingeniørtegninger og af teknisk hygiejnisk Materiel.

I Sektionen for Husbygningsteknik er anmeldt følgende Foredrag:

Relation öfver förslag till restaurering af Åbo slott, Architekt J. Ahrenberg, Finland.

Rönvik sindssygeasyl ved Bodö, Architekt A. Bagge, Norge.

Om uppmåttning af byggnader på fotografisk väg, Architekt R. Enblom, Sverige.

Restaureringsarbejder ved Thorvaldsens Museum, Stadsarchitekt, Professor L. P. Fenger.

Finlands medeltids kyrker, Architekt K. Frankenhäuser.

Naturlig Stens Anvendelse i Husbygning, Architekt J. O. Hjorth, Norge.

Relation öfver försök med impregnering af trä, uttförda af en af Tekniska föreningen tilsätt kommission under åren 1897—1903, Professor C. G. Nyström, Finland.

»Glasmåleriets teknik« illustreres ved Tegninger af Glasmalerier paa Gottland.

I Sektionen for Bolighygiejne, Fabrikshygiejne etc. er anmeldt følgende Foredrag:

Nye arbejderboliger i Kristiania, Architekt H. Berle, Norge.

Arbejderboliger, historiske og tekniske Meddelelser, Architekt Olaf Schmidth, Danmark.

Boligforholdene i Kristania, Ingeniør Svane, Norge.

Boligstatistik, Kontorchef Cordt Trap, Danmark.

Badstuebad paa Landet i Norge, med Fremvisning af Modeller, Distriktslæge C. Römche, Norge.

Badstuebadet som Folkebad, Ingeniør H. de Neergaard, Danmark.

Några meddelanden om den svenska arbetareskyddslagstiftningen och yrkesinspektionen, Yrkesinspektør J. E. Beckmanson, Sverige.

Bolighygiejne og dens Forhold til Bebyggelsen i større Byer, Dr. med. P. Hertz, Danmark.

Sparsomhedens krav kontra hygiejnens ideelle krav og teknikernes stilling til begge, Ingeniør Olaf G. Amundsen, Norge.

Fabrikshygiejnen og dens Udbredelse, Ingeniør J. V. W. Konow.

Med Hensyn til Foredrag under de andre Sektioner samt øvrige Oplysninger henvises til det detaillerede Program for Kongressen, som udleveres fra Bureauet, Amaliegade 38.

I de tre første Mødedage vil der, som ovenfor angivet, være Frokost i Tivoli for alle Kongressens Deltagere. Betalingen herfor er indbefattet i Kontingentet.

Alle Udflugter og Festligheder vil kun finde Sted, for saa vidt de finde fornøden Tilslutning. For de større Udflugter, Sektionsmiddagene samt Middagen paa Marienlyst erlægges særlig Betaling.

Anmeldelse om Deltagelse i Kongressen modtages senest Lørdag den 20. Juni.

FRA PROVINSERNE.

Restaurering af Fredensborg Slot. I disse Dage paabegyndes en Restaurering af Fredensborg Slot, og samtidig forsynes Slottet med Badeværelser og Vandklosetter. Arbejderne skal være tilendebragte inden 1. August.

❦

Amtmandsboligen i Sorø skal ligeledes restaureres og vil ved samme Lejlighed blive forsynet med elektrisk Lys og Centralvarme. Restaureringen vil koste ca. 50,000 Kr.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Udtørring af fugtige Kældermure i ældre Bygninger. Af de Midler, som benyttes for at beskytte Kældermure for den Fugtighed, som hidrører fra den omgivende Jordmasse, er de tætte Beklædninger mindre gode. Hvadenten en saadan Beklædning bestaar af Cementpuds, af Teglsten, Skifer eller Glasplader, satte i Cement, eller af et Asfaltlag, hindrer den den i Muren værende Fugtighed fra at fordampe og gør næsten ondt værre.

At opføre en Blendmur omkring Kældermuren, saaledes at der mellem de to Mure bliver et smalt opad dækket Luftrum, bevirker kun, at der heri samler sig et stagnerende Luftlag, der gøres fugtigt fra den yderste Mur og atter meddeler Fugtigheden til Kældermuren, og denne Methode bliver først brugbar, naar Luftlaget gøres betydeligt større, den yderste Mur isoleres og Luftrummet opadtil holdes aabent. Saadanne Kanaler giver en ganske god Udtørring, men medfører andre Ubehageligheder. Helt eller delvis aabne Udluftningskanaler danner Samlingssteder for Regn, Sne eller Smuds, og Svingningerne i den ydre Temperatur vil af og til give Anledning til Fortætning af Vanddampe paa Kældermuren, der saaledes tilføres ny Fugtighed. Kun naar Kanalerne til Stadighed forsynes med frisk Luft, der ikke er afhængig af den ydre Lufts Temperatursvingninger, opfylder disse Kanaler de tekniske Krav, men billige er de ikke.

En billig og samtidig virksom og pladsbesparende Konstruktion til Udtørring af ældre fugtige Kældermure kan fremstilles ved en isoleret Formur, opført af Drainrør, paa følgende Maade: I en smal Udgravning, der gaar helt ned i Kældermurens Dybde, sættes tæt op ad den fugtige Kældermur i almindelig

Forbandt en Tørremur af ca. 10 Ctm. vide og 30—40 Ctm. lange Drainrør — eller lignende porøse Hullegemer. Rørene lægges vandret, saa at de enkelte Skifter danner gennemløbende Rørkanaler. Efter at nogle Skifter er opførte, anbringes udvendigt paa disse et tilsvarende stort Stykke Asfaltpap, og Udgravningen fyldes med Jord i samme Højde. Derpaa opmures igen nogle Skifter, isoleres med Asfaltpap og Jord fyldes paa, og dette gentages, indtil Rørvæggen er fyldt tilstrækkeligt højt op til at beskytte Kældermuren mod Fugtighed fra Siden. For at hindre Vand i at trænge ned i Rørvæggen, føres den øverste Kant af Asfaltpappet hen over det øverste Skifte Drainrør og derpaa et Stykke op langs Kældermuren, hvorpaa det hele afglattes med Jord. Ved indtrukne og fremspringende Murhjørner rettes Drainrørene til i Gæring ved Hjælp af en Hammer eller føres om Hjørnerne ved Hjælp af buede Rørstykker. Samtidigt med denne Rørvæg opføres i hver Side af den en lodret $^1/_2$ Stens Kanal af Mursten. I disse Kanaler udmunder alle horisontale Drainrørskanaler. Foroven er disse Skaktkanaler lukkede, men forneden er de ved Hjælp af Tværkanaler ført gennem Kældermuren ind i Kælderens Indre. Medens den ene af disse Tværkanaler udmunder aabent i Kælderen eller er forsynet med en Skydeventil til Regulering af Trækket, føres den anden ind til et varmt liggende Aftrækrør, der suger den fugtige Luft ud af Rørsystemet og fører den ud i det fri, medens der fra Kælderen stadig strømmer ny Luft ind i Kanalerne og fjærner Fugtigheden fra Murene. Mellem Kældermuren og de tæt op ad denne liggende Rør foregaar der ogsaa en kapillær Udsugning, ligesom Luften kommer til at virke paa en stor Fordampningsflade i Rørvæggens Hulrum. Udgifterne til en saadan Udtørringsmur skal kun beløbe sig til ca. $^1/_3$ af Udgifterne til en dækket, vid Udluftningskanal.

FORSKELLIGT.

Legat. Frøken Marie Hansen og Architekt, Friherre Theophilos Hansens Rejselegat — stort 1750 Kr. — skal den 13de Juli d. A. bortgives til en Architekt. Ansøgninger om dette Legat indleveres til Undertegnede inden 15. Juni d. A.

P. B. V.
P. Bønecke.
Nye Raadhus.

Legatet uddeles til akademiske Architekter. Betingelserne for at søge Legatet skal være, at Vedkommende har dansk Indfødsret og for en Del af Tiden, hvori Rejsen varer, vil opholde sig i Wien. For saa vidt Bestyrelsen finder det rigtigt, kan den tildele den samme Architekt Legatet i 2 Aar. Hvis nogen af Theophilos Hansens Slægtninge ifølge Statuterne kan være kvalificerede til at nyde Legatet, skal disse være fortrinsberettigede. Legatnyderen har at indsende til Bestyrelsen en kort Beretning om sin Rejse og en Redegørelse for det Udbytte, han har haft af samme.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 12. JUNI 1903
5. AARGANG № 37

KONG FREDERIK DEN FØRSTES MONUMENT I SLESVIG DOMKIRKE.

Monumentet er i sin Tid bekostet af Frederik d. I.s Sønner, Kong Christian den III. og Hertugerne Adolf og Johan, og besørget udført af Hofmaler Jacob Bink i Antwerpen. Bink arbejdede dengang samtidigt for Kongen og Hertug Albrecht af Preussen, for hvilken sidste han i Antwerpen ogsaa udførte dennes Gemalinde Dorotheas Monument til Königsberg Kirke.

1552 meldte Bink, at Monumentet var færdig til Opstilling, men dette skete først 1555. Monumentet ligner noget dem i Königsberg, kun ere disse

FIGURER FRA MONUMENTETS FODSTYKKE.

KONG FREDERIK DEN FØRSTES MONUMENT I SLESVIG DOMKIRKE.

større og have en rigere, større Overbygning. Nogle Forskere mener, at Kunstnere fra Mailand har haft Part i Arbejdet.

Kong Frederik ligger smukt, stemningsfuldt bedende paa Monumentet og er udført i Alabast med rig Forgyldning. Det flerfarvede Marmor-Underpartis Hovedgesims bæres af 6 Karyatider: Tro, Haab, Kærlighed, Klogskab, Styrke og Retfærdighed med deres respektive Emblemer; fire sørgende Genier staar inde imellem disse. Alle disse Figurer ere udførte i Alabast og med forgyldte Zirater.

Sammenstillingen af de architektoniske og figurlige Former samt Valget af de farvede Marmor- og Alabastdele er komponeret af en fremragende Mester. I de figurlige Dele ses noget af de tunge, fyldige Former, som er ejendommelige for den Tids nederlandske Kunst.

Monumentet, mener nogle, skal oprindeligt have staaet i Slesvigs Domkirkes Hovedskibs vestre Ende, men blev senere flyttet op i Kirkens Højkors søndre Side, hvor det stod til 1901—2, og blev saa flyttet til det nordøstlige Kapel ved Siden af Højkoret.

Ved Prof. Haupts Initiativ blev der, da der for nogle Aar siden toges Form over Monumentet, fremsat den Tanke at sende en Afstøbning til Danmark, og Hs. Maj. Kejseren af Tyskland sendte derefter en Gibsafstøbning som Gave til vor høje Konge, som saa overdrog mig at faa den opstillet i Nationalmusæet paa Frederiksborg. Afstøbningen udførtes af Billedhugger Walger i Berlin, som ogsaa har foretaget Opstillingen paa Frederiksborg Slot. Musæet har derpaa ydet de Midler, som udfordredes, for at Afstøbningen i dekorativ Henseende fuldt ud kunde komme til at ligne Monumentet i Slesvig Domkirke. Hr. Malermester Johansen udførte dette efter i Slesvig at have gjort de fornødne Studier.

F. Meldahl.

SKJOLD NECKELMANN.

Som korteligt meddelt i et tidligere Nummer af »Architekten« afgik i forrige Maaned ved Døden Architekten, Professor Skjold Neckelmann i en Alder af knap 50 Aar.

Neckelmann var født den 24. Novbr. 1853 i Hamborg, men var paa fædrene Side dansk. Hans Bedstefader var Borgmester og Byfoged i Randers, og hans Fader, der endnu lever som Privatmand i Hamborg, har været Købmand i Caracas og La Guayra.

Som ganske ung kom Skjold Neckelmann i Murerlære i Hamborg og besøgte samtidigt i Vintermaanederne den derværende Bygningsskole. Han var dernæst en Tid Assistent hos Architekten Haller i Hamborg, men begav sig i 1874 til Wien for at studere under Theophilos Hansen, hvis Skole paa den Tid stod i sin Blomstring. Her blev han i seks Semestre og udviste i den Tid saa megen Flid og kunstnerisk Begavelse, at han blev belønnet med et særligt Stipendium, hvorved han blev sat i Stand til at foretage en kort Studierejse til Italien. I 1877 virkede han under Architektfirmaet Gropius & Schmieden i Wiesbaden og var der hovedsageligt beskæftiget

ved Opførelsen af et stort Sygehus; herefter drog han til Berlin, hvor han fik Ansættelse i det kommunale Bygningskontor.

Rastløs og fremadstræbende som han var, slog han sig imidlertid ikke til Ro her, men drog i 1879 til Paris, hvor han i to Semestre studerede Malerkunst under Historiemaleren A. Glaize.

I sin Fødeby Hamborg forenede han sig nu med Architekten Franz Schmidt og udførte sammen med denne Kunstner forskellige større og mindre Byggearbejder; men dette Firma blev dog først ret bekendt, da det i en Konkurrence ved Hygiejne-Udstillingen i Berlin 1883 opnaaede en 1ste Præmie for Tegninger til et Mønstertheater. Det følgende Aar 1884 deltog Schmidt & Neckelmann i den store Konkurrence om Bebyggelsen af Museumsøen i Berlin; deres stort anlagte Projekt vakte berettiget Opmærksomhed, men blev dog ikke prisbelønnet, da det vilde blive for kostbart at gennemføre*).

Neckelmann begav sig nu til Leipzig, hvor han sammen med August Hartel deltog i en stor Del Konkurrencer og næsten altid med heldige Resultater. Det skal saaledes her anføres, at de i 1886 ved Konkurrencen om Landdags-Bygningen i Strassburg fik baade 1ste og 2den Præmie blandt 61 indsendte Projekter. Arbejdet ved Opførelsen af denne Bygning blev dem da ogsaa overdraget og havde til Følge, at de tillige kom til at opføre Universitetsbibliotheket i Strassburg. Om end altsaa disse to betydelige Bygninger er blevne til under begge Architekters Navne, er de dog hovedsageligt Neckelmanns Værk. Hartel var nemlig imidlertid bleven udnævnt til Dombaumeister i Strassburg og tog meget lidt Del i Opførelsen af de to ovennævnte Bygninger.

Derimod skyldtes det i større Grad dennes Medvirken, at Firmaet i 1888 vandt 1ste Præmie i Konkurrencen om en evangelisk Kirke i Köln. Samme Aar fik Neckelmann overdraget Opførelsen af det kgl. würtembergske Landesgewerbe-Museum, efter at han i den herom afholdte Konkurrence havde opnaaet 1ste Præmie. Dette meget omfattende Bygningsanlæg betragtes som hans Hovedværk.**)

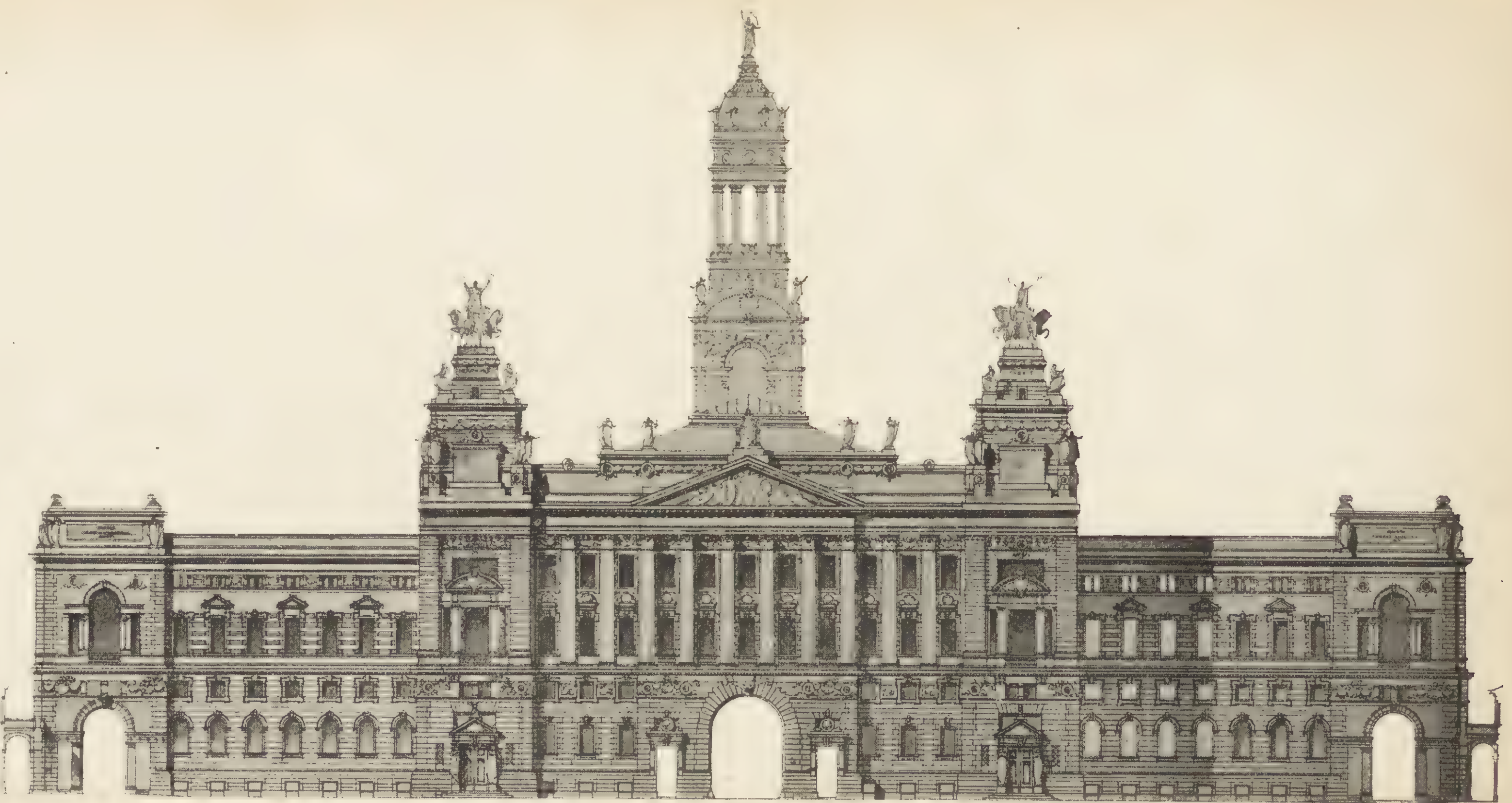
Neckelmann følte sig stærk draget mod det Land, som han paa fædrene Side var knyttet til, og hvor en stor Del af hans Familie levede, men trods flere Forsøg fra hans Side lykkedes det ham dog ikke at faa fast Fod her. Sammen med Kammerherre F. Meldahl udgav han i 1888 et betydeligt Billedværk »*Denkmäler der Renaissance in Dänemark*«, og ved Konkurrencen i Anledning af Kristiansborg Slots Genopførelse deltog han med et Projekt under Mærket »*Mine Fædres Land*«.

I Efteraaret 1892 blev Skjold Neckelmann udnævnt til Professor i Architektur ved den tekniske Højskole i Stuttgart, og med Liv og Interesse virkede han en Tid der i sin Lærergerning; men allerede i 1900 maatte han paa Grund af en Hjernelidelse fratræde sin Virksomhed, og da man Aaret efter kom til Erkendelse af, at hans Tilstand var haabløs, maatte han indlægges paa et Hospital i Neckargemünd.

Neckelmann, som døde ugift, var en usædvanligt virksom og fremadstræbende Natur, et godt Menneske og en udmærket Kammerat, der var elsket og beundret

---

*) Deutsche Bauz. Nr. 62. 1884.
**) Medd. fra Akad. Archf. I Bind. Pag 224.

KONKURRENCEPROJEKT TIL KRISTIANSBORG SLOTS GENOPFØRELSE.
FAÇADE MOD RIDEBANEN.

ARCHITEKT
SKJOLD NECKELMANN.

af sine tyske Kolleger. Han var et af de lykkelige Mennesker, for hvem Arbejdet gik som en Leg, og med utrættelig Fantasi og Skaberkraft udførte han det store Antal af Projekter, der i Tidens Løb udgik fra hans Haand, medens han med største Omhu vaagede over Udførelsen af de Byggearbejder, som blev ham overdragne.

Hans Kunst var ikke original efter vor Tids Opfattelse, han holdt sig gerne til den italienske Renaissance og var tillige stærkt paavirket af Theophilos Hansen. Hans Udkast var dristige og fantasifulde, de skød vel nu og da over Maalet, men var dog altid prægede af et alvorligt Studium og dygtig Gennemarbejdelse.

I Stuttgart fandt Skjold Neckelmanns Begravelse Sted med stor Højtidelighed og under megen Deltagelse fra Autoriteters og Kunstfællers Side, fra hans Slægt og fra hans mange Venner.

INTERIØRER FRA REGENSEN.

Af Bering Liisberg.

II.

Med Datidens Undervisningsforhold og den studerende Ungdoms hele Livsvilkaar var »Studenteraand« i vore Dages Betydning en Utænkelighed. Men der herskede naturligvis mellem Studenterne paa Regensen et vist Sammenhold, der til daglig gav sig mest til Kende overfor Spisemestren og Myndighederne. Blev en Kammerat »relegeret« eller bortvist fra Universitetet og dermed fra Regensen, viste de andre deres kammeratlige Sammenhold ved at bringe ham en Serenade, — »saaledes som det ved andre Universiteter brugeligt er« — selv om Hovedmændene bagefter til Skræk og Advarsel for ligesindede fik Lov at vandre en 8 Dages Tid i »Carceret«, Studenterkælderen eller Arresten i den endnu bestaaende, gamle Konsistoriekælder. Det har sikkert været en Fornærmelse mod en Student, der i 1654 foranledigede det store Slagsmaal paa Kaarder, der udkæmpedes paa selve vor Frue Kirkegaard mellem Regensianerne og nogle »Hofkarle«. 3 Aar i Forvejen havde endog en Skare fra Regensen søgt at fri en Kammerat ud af Bøddelens Hænder paa Gammeltorv, hvor han skulde lide Døden for et Mord. Det var ganske vist forbudt Studenterne at bære Vaaben; alle, som laa paa Regensen, skulde jo være Theologer og ikke kæmpe med Vaaben af denne Verden, men det faldt vanskeligt for det hede, unge Blod, hvor haardt end Overtrædelse af Forbudet stundom blev revset.

Kjøbenhavns Belejring, under hvilken Regensens Folk, som udgjorde den langt overvejende Del af den studerende Ungdom, med Ære deltog i de forforskellige Udfald og i Stormnatten hævdede deres Post paa Slotsholmen, omtrent hvor nu Stormbroen støder til denne, fik da ogsaa blivende Betydning for hele Standen. Under den erhvervede de sig Ret til at bære Kaarde, og det var et Adelsmærke midt i deres usle Fattigdom, Tegnet paa den frie Mands Værdighed. At Studenterne opfattede Kaarden saaledes, ses bedst af den Stædighed,

med hvilken de holdt fast paa den. Under den ulmende Bevægelse mod Adelen under Herredagen i 1660 kom det til Slagsmaal mellem Studenterne og deres gamle Modstandere, de adelige Domestiker i Kannikestræde, udenfor Regensen. Og det gik saa alvorligt til, at en Regensianer, »en af de Sorte«, mistede Livet i Bataillen. I den Anledning maatte Universitetets Rektor efter Rigshovmestrens Befaling ved en Proklamation, der sandsynligvis er blevet opslaaet paa Regensen, befale Studenterne at nedlægge Vaabnene og holde sig hjemme efter Kl. 6. Men nu var de Sorte Karle for deres Hat. De slog en Erklæring op ved Siden af Proklamationen, at de nok skulde holde sig hjemme, men deres Vaaben, »som de med Ære og Berømmelse havde baaret mod Kongens Fjender, hvorom hans kongelige Majestæt bedst kunde vidne«, agtede de ingenlunde at nedlægge. Den Gang fik de Lov at beholde Kaarden, men 7 Aar senere befalede et Kongebrev, at denne »Uskikkelighed«, nemlig at bære Kaarde, skulde ophøre. Uagtet dette Forbud gentoges mange Gange siden, baade for Theologer alene og for alle Studenter i Almindelighed, var man dog ikke kommet videre i 1694, end at theologiske Studenter kunde møde paa Prædikestolen i kjøbenhavnske Kirker med Kaarde ved Siden.

Denne Strid med de adelige Domestiker var af gammel Oprindelse, og Studenternes Uvilje har fra første Færd sandsynligvis været rettet mod Adelen selv. I 1645 klager en Adelsmand over, at Studenterne sig »ufiinligen« mod Adelen forholder, »med usømmelige Ord og Vedernavn, med Raaben og Skrigen af Vinduerne efter Adelen paa Gaden og med Stene at slaa efter Adelen«. Med andre Ord, Studenterne har som de mest vakte af Borgerstanden stærkest følt Forbitrelsen mod den priviligerede Stand. Naturligvis har den velklædte og velforsørgede adelige Tjener set ned paa den ludfattige Student med den største Foragt. Og de to Modstandere var hinanden saa tæt inde paa Livet, at det uafladeligt maatte komme til Rivninger. Den gamle Kanslergaard, der laa paa den vestlige Del af nuværende Trinitatis Præstegaards Grund var næsten til Stadighed beboet af Adel, — saaledes boede den skønne Marie Grubbe her en Tid med sin Mand Ulrik Fredrik Gyldenløve, et Naboskab, der sikkert ikke er gaaet af uden adskillige Hjerters Forlis inde paa den røde Gaard, — og Fjenderne var altsaa hinanden saa nær, som de kunde være. Det er naturligvis kun de store Slag, dem der faar Indflydelse paa Nationernes Skæbne, som Historien optegner, men imellem dem maa billigvis nævnes den berømte Belejring af Regensen ved Lakajerne i Marts 1696, som Holberg har benyttet i »Jacob von Thyboe«, og som han havde særlige Forudsætninger til at kunne skrive om, saasom han selv havde boet i Huset som Huslærer hos Admiral Giedde nogle faa Aar efter Slaget og saaledes havde indgaaende Kendskab til de topografiske Forhold paa Stedet. I 1719 fulgte den næste store Regensbataille, nemlig Landkadetternes Belejring af Studenter-Kasernen, som den kaldtes, og endelig i 1793 den berømte Posthusfejde, der endte med, at Regensen mistede sin Klokke, med hvilken der var blevet ringet til Vaaben mod Fjenden.

Studenternes Fattigdom og hele sørgelige Stilling i Samfundet bliver indlysende alene ved, at man kunde give dem Retten til at bære Lig som et Privilegium af virkelig Betydning. Det stammede fra den store Pest 1711, og intet maler Studentens Fattigdom bedre end det, at han, for at friste Livet, maatte give

sig til en Næringsvej af en saadan Art. Hvor ydmygende den har været, bliver indlysende af Konsistorii Bestemmelse, at der mellem dem, der blev udtagne til at bære Lig, ikke maatte være Drukkenskab eller anden Uskikkelighed, og at de skulde være i sømmelige Klæder. Men Sømmeligheden mellem disse Udvalgte var dog ikke større, end at man i de bedre Borgerhuse satte Mad og Drikke ud i Gangen og lod Studenterne spise derude, for ikke at faa dem ind i Stuen »med deres megen ilde Stank«.

Den gamle Regens, der havde set Mænd som Ole Borch, Thomas Kingo, Henrik Gerner, Lægen Jakob Vinsløv, Hans Gram, Adolf Brorson og mange andre inden for sine Mure, sank i Aske under Kjøbenhavns Brand 1728, men da den hen imod Aarhundredets Midte havde rejst sig igen i sin Helhed, var der ikke bleven gjort mere for Studenten i hans Hul, end man havde fundet nødvendigt paa Christian IV.s Tid, maaske med Undtagelse af, at der hist og her var kommet et Klædeskab til. Senere hen i Aarhundredet kom der Bræddegulv, Tapeter af Papir og runde Kakkelovne. Men det ydmygende Privilegium stod endnu ved Magt, og det maatte endnu regnes for at blive straffet haardt, om man ved at komme hjem, efter at Porten var lukket, mistede sin Ret til et »Pengelig«, thi de fattige Lig maatte besørges uden Betaling; det var kun gode Folk, der betalte for at komme i Jorden, og det var igen kun rigtigt fine Folk, der gav den sølle Student et Par Handsker i Lighed med Tyendet, for at han ikke skulde stikke altfor meget af ved Ligfærden. Og Jærnstængerne i Vinduerne, der gav Studenternes Hjem Karakteren af et Fængsel, og den haarde, ydmygende Skoledrengetvang, Fattigdommen og dens tro Følgesvende Raahed og Drukkenskab, var flyttede med over paa den nye Bygning.

Men en ny Tid stod for Døren. I 1736 ophørte den fælles Spisning paa Kommunitetet, og i Stedet for to Maaltider daglig gaves der nu Studenten 4 Mark om Ugen i Kostpenge. Det er lidet troligt, at han vandt ved Byttet i Huld, men det var et Skridt af største Betydning, thi det aarhundredgamle Fællesskab mellem Regensianerne blev her for første Gang rokket. Bordøvelserne gik nu over til at være almindelige, akademiske Øvelser eller Forelæsninger, men ophørte i 1777 som alt for gammeldags, og endelig bortfaldt i 1790 det ydmygende Ligbærerprivilegium, der dog mindedes langt ned i Tiden ved Navnet »Ligbærerkontoret« paa Værelset til venstre for Porten. Thi her bestilte man stadigt Begravelserne, lige til Begravelseskontoret blev oprettet. Og som et Symbol paa, at den gamle Tid virkeligt var omme, blev i samme Aar de hæslige Jærnstænger tagne bort fra Vinduerne. I Stedet for at være et Fængsel begyndte Regensen nu at blive et Hjem. Og i dette Hjem blev den venlige, beskedne og stilfærdige Rasmus Nyrup først som Viceprovst og siden, efter at Jens Baggesen havde trukket sig tilbage, som Regensprovst de unge Studenter en Fader.

Men Regensen blev tillige Hjemstedet for den nye Tids Ideer. Klubviserne forsvandt snart; man begyndte at interessere sig for, hvad der skete ude i Verden. Det var dog imidlertid ikke Politiken, der først skulde samle Studenterne i Danmark og fremkalde Studenteraanden, det var Æsthetiken. Typen »den danske Student«, den friske, glade og frejdige Svend, som vi kender ham fra Livet og fra Litteraturen før 1870, skabtes i de bevægede Aar 1812—14, og Regensianeren Poul Møller var hans nærmeste Ophav. Vil man se Repræsentanter for

2 Tidsaldre fra Regensen, tænke man sig blot Steen Steensen Blicher, den fattige Præstemand, der har kendt og følt det Tryk, der hvilte paa de »de Sorte« fra gammel Tid, og som man kunde finde igen hos mangen gammel »sølle Adjunkt« endnu efter Aarhundredets Midte, i Modsætning til den »krøllede Frits« med Studenteraanden og det lyse Blik paa Livet.

Ligesom »Studenterforeningen« udgik fra Regensen — det var paa en smuk Sommeraften i 1820, at man første Gang hørte Klangen af Christian Winthers:

> Her under Nathimlens rolige Skygge,
> vil vi, o Frihed, dit Tempel opbygge,

at man skred til Værket og byggede »Templet«, d. v. s. Studenterforeningen, — saaledes stammer ogsaa Studentersangen fra Regensen. Det var A. P. Berggreen, der, selv Regensianer, indøvede den 4stemmige Sang under Linden, under hvis Grene Christian Winthers, Poul Rytters og Hostrups Sange senere har lydt for første Gang.

Men Julirevolutionen kom, og Politiken tog alle fangen. Den gamle Studenterborg blev de nye Tankers Fristed. Her politiserede man, og her demonstrerede man. De første skandinaviske Studentersammenkomster organiseredes herfra, og Demonstrationer mod Frederik VI.s landsfaderlige Regering udgik fra den røde Gaard. Regensen blev »Uroen« i Frederik VI's stilfærdige København, og forskellige Øjne rundt om i Europa fulgte opmærksomt, hvad der gik for sig paa Regensen.

Den Tid er forbi. Men Provst Hviids gamle Lind staar endnu (plantet 12. Maj 1785). Den har samlet mange af de Mænd, der regnes til de bedste i Danmark, under sin Krone, og rundt om fra Landets Præstegaarde og Embedsboliger gaar der stadigt mangen venlig Tanke tilbage til »den røde Gaard«.

FRA PROVINSERNE.

Ribe Domkirke. Indvielsen af Domkirken efter Istandsættelsen ventes at ville finde Sted i Juni Maaned 1904.

❦

Aalborg Portland Cementfabrik, der i 1902 har produceret 340,500 Tdr. Cement vil i Aar bringe sin Produktion op paa 400,000 Tdr. Regnskabet udviser et Overskud paa 251,585 Kr.

❦

En ny Fattiggaard i Esbjerg er vedtaget af Byraadet og vil blive opført i Løbet af Sommeren. Anlægssummen et projekteret til 30,000 Kr.

❦

Et Svinehus indrettet til Beboelse. En Mand paa Fyn, hvis Stuehus for kort Tid siden nedbrændte, har med ringe Ulejlighed lavet sit Svinehus om til Beboelseshus. De stedlige Blade omtaler Huset som særdeles hyggeligt. — Landboerne maa iøvrigt ikke stille store Fordringer til Bygninger; paa en dansk Land-

station, hvor selve Stationsbygningen er under Ombyggelse, har man indrettet Retiradebygningen til Station, hvorfra Billetsalg og Godsekspedition foregaar til Publikums fulde Tilfredshed.

❦

Svendborg Byraad vedtog for kort Tid siden at opføre et Alderdomshjem. Denne Beslutning har rejst en Storm af Indignation blandt Skatteyderne, og disse har nu sendt Byraadet en Protest, forsynet med 550 Underskrifter.

❦

Arbejderboliger ved Gedser. Til Brug for Statsbanefunktionærerne ved Gedser vil der blive opført en Række Huse, hvert med en 3-Værelses Lejlighed i Stuen og 2 Værelser paa Kvisten. Tegningerne er udførte af Architekt, Prof. ERIK SCHIØDTE efter Konference med Statsbanernes Architekt WENCK.

TEKNISKE MEDDELELSER.

En Dampskorsten af Beton. Det franske Byggesystem Hennebique, der jo i de sidste Aar har faaet en Mængde Konkurrenter hele Verden over, er iflg. det amerikanske Tidsskrift »*Engineering News*« for nylig bleven anvendt ved Opførelsen af en Dampskorsten af ret betydelige Dimensioner. Skorstenen hører til et Elektricitetsværk i *Los Angelos* i Kalifornien. Dens Højde er fra Fundamentets Underkant og til Toppen 55 m.; den indvendige Diameter, som er ens helt igennem, er 3,35 m. Fundamentet gaar til en Dybde af 4,70 m. under Jordoverfladen, og udvider sig forneden til en Betonplade med 9,50 m. Diameter. Skorstenens underste Del, indtil ca. 10 m. over Jorden, har en udvendig Diameter af 5,50 m., medens den øvrige udvendige Diameter af den cylindriske Skorsten er 4,65 m. Ydermuren bestaar fra Sokkelens Overkant og til den øverste Gesims af to Vægge med en mellemliggende Luftkanal, som fra 28 ctm. udvider sig foroven til en Bredde af 40 ctm. Tykkelsen af den yderste Væg aftager opefter fra 23 ctm. til 13 ctm., og den inderste Væg fra 13 til 10 ctm. Begge disse Vægge er ind imod Luftkanalen forstærkede med Ribber, som dog ikke berører hinanden, saaledes at den yderste Væg ved Vindtryk kan svinge uafhængigt af den inderste.

Jærnforstærkningerne er udført efter det saakaldte Ransome-System, det er vandrette Ringe af koldt bøjede Jærn med kvadratisk Tværsnit; disse Ringe krydses af lodrette Stænger af samme Profil. I den inderste Væg ligger disse Ringe med en indbyrdes Afstand af 46 ctm., i den yderste med 71 ctm. Tykkelsen er 6 mm. i Kvadrat.

De lodrette Jærn i den ydre Væg staar forneden med en Afstand af 30 ctm. og foroven med 1,2 m., med en Tykkelse af 18 mm. I den indre Væg er Tykkelsen af de lodrette Jern 6 mm. og Afstanden 0.90 m. Skorstenhovedet er udført af Betonblokke med Jærnindlæg. Betonen blev for den inderste Vægs Vedkommende blandet i Forholdet 1 : 2 : 4 og for den yderste 1 : 2 : 6. Udførelsen skete i Afsatser paa ca. 1,52 m. Højde, og hele Arbejdet stod paa i 2 Maaneder.

FORSKELLIGT.

Konkurrencerne i Randers og Frederikshavn blev som bekendt afsluttede i forrige Maaned.

Ved Konkurrencen i Randers, som omfattede Tegninger til en Theater- og Foreningsbygning, tilfaldt de tre Præmier følgende: Hjalmar Kjær, Odense, C. Harild og Rich. Bergmann, begge i Kjøbenhavn. Som Dommere paa Akademisk Architektforenings Vegne deltog kgl. Bygningsinspektør H. Kampmann, Aarhus, og Architekt N. Jacobsen, Odense.

De tre præmierede Architekter blev dernæst af Byggeudvalget indbudte til paany at konkurrere, idet Udvalget henstillede til d'Hrr. ved en fornyet Behandling af deres oprindelige Projekter at tage særligt Hensyn til visse, af Udvalget fremsatte Ønsker.

Resultatet af denne Konkurrence, ved hvilken Architekt Anton Rosen assisterede ved Bedømmelsen istedetfor ovennævnte to Dommere, blev, at Udvalget tildelte Architekt C. Harild Arbejdet som ledende Architekt ved Byggeforetagendet.

Angaaende *Konkurrencen om Bankbygningen i Frederikshavn* er der tidligere (Pag. 293) faldet nogle Udtalelser, der sikkert har haft til Følge, at Akademisk Architektforenings Medlemmer holdt sig tilbage fra Deltagelsen paa enkelte nær, hvoraf en da ogsaa erhvervede 1ste Præmie.

Som Dommere fungerede Godsejer Johan Knudsen til Bangsbo, Boghandler Søren Engsig og Købmand Kirkegaard, desuden deltog efter Opfordring Architekterne Mørk-Hansen og Carl Brummer i Bedømmelsen.

1ste Præmie, 800 Kr., tilfaldt P. V. Jensen-Klint, 2den Præmie, 400 Kr., Knud Henningsen & Gerhard Poulsen. En ekstra Præmie paa 200 Kr. tildeltes Aug. Colding i Nyborg.

Der var indleveret ikke mindre end 23 Projekter, hvoraf en stor Del dog bar Umodenhedens Præg.

Den internationale Brandudstilling i London 1903 er bleven aabnet den 6 Maj; den omfatter 10 Grupper, hvoraf flere er af stor Interesse for Bygningsvæsenet.

I Forbindelse med denne Udstilling vil der i Dagene fra 7de til 10de Juli blive afholdt en international Kongres, ved hvilken Sprogene bliver engelsk, fransk og tysk. Den tekniske Overledelse er lagt i Hænderne paa Architekten Edwin O. Sachs. Anmeldelser eller Forespørgsler rettes til: The Honorary Secretary, British Fire Prevention Committee, Waterloo Place Nr. 1. London. S. W.

International Konkurrence. For Anføreren i den meksikanske Uafhængighedskrig Morelos in Morelia agter Regeringen i Staten Michoacan at opføre et større Mindesmærke. Der ønskes en Rytterstatue paa en architektonisk Sokkel med allegorisk Dekoration. Monumentet vil blive opstillet paa en stor, aaben Plads, omgiven af smukke, gamle Træer.

Til Opførelsen af Monumentet kan anvendes en Sum af 80.000 Pesos, omtrent 130.000 Kr. Det Udkast, som bliver belønnet med 1ste Præmie, faar 1200 Pesos, 2den Præmie er paa 600 Pesos. Dersom det præmierede Udkast

er ledsaget af konstruktive Tegninger, bliver Præmien forhøjet med 25 %. Det er Hensigten at overdrage Arbejdet ved Monumentets endelige Udførelse til den Kunstner, som erholder 1ste Præmie. Udkastene skal være indleverede senest den 30 September d. A. Grundstenen til Monumentet skal nedlægges den 1 Januar 1904. Nærmere Oplysninger kan faas hos Regeringssekretær for Michoacan, Luis B. Valdés in Morelia, Meksiko.

Theaterbygninger. Ved forskellige Konkurrencer, som i den senere Tid har været afholdt angaaende nye Theatre i ældre tyske Byer, har man sporet en prisværdig Trang hos de konkurrerende Architekter til at vige bort fra det traditionelle Theaterydre i italiensk Renaissancestil. Bestræbelserne er, som man kan forstaa, særlig gaaet i Retning af at skaffe Bygninger, som harmonerede med de paagældende Byers mest karakteristiske gamle Bygningsværker, og som heldige Eksempler nævnes Udkast af Professor Friedr. Ratzel til det nye Stadttheater i Freiburg og Architekt Theodor Fischers Tegninger til Theatret i Heilbron samt Architekt Seelings Theaterbygning i Nürnberg.

DET NORDISKE ARCHITEKTMØDE.

Som tidligere omtalt vil der i Dagene 28—29. Juni blive afholdt nordisk Architektmøde med Udgangspunkt Kjøbenhavn.

Programmet i sine Hovedtræk lyder paa følgende: Finske, norske og svenske Architekter ventes at ville indtræffe i Kjøbenhavn senest Lørdag den 27. Juni, forsaavidt de ikke alt er tilstede som Deltagere i den nordiske tekniske og hygiejniske Kongres. Modtagelsen af tilrejsende Deltagere i Touren vil foregaa Lørdag den 27. Juni ved et særligt Udvalg af Danske.

Søndag den 28. Juni om Morgenen vil Tog afgaa til Ringsted, hvor Frokosten indtages og Kirken beses. Derefter Tour til Sorø m. m.; om Aftenen tager man til Korsør og derfra med Damper til Svendborg, hvor man venter at ville ankomme ca. Kl. 10. — Næste Dag vil Udflugter ske fra Svendborg til Hesselagergaard, Glorup, Rygaard m. m. — Hjemkomst til Kjøbenhavn vil finde Sted Mandag Aften Kl. 8,45. — Afslutning i Tivoli.

Medlemmer af Akademisk Architektforening, som ønsker at deltage i Touren, opfordres til at indsende Anmeldelse til Architekt A. S. Lauritzen, Falkonerallé 15, 3, inden den 20. Juni. Efter denne Dato modtages ingen Anmeldelser, da der kun raades over et begrænset Antal Pladser. Deltagelse i Mødet vil koste ca. 40 Kr.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

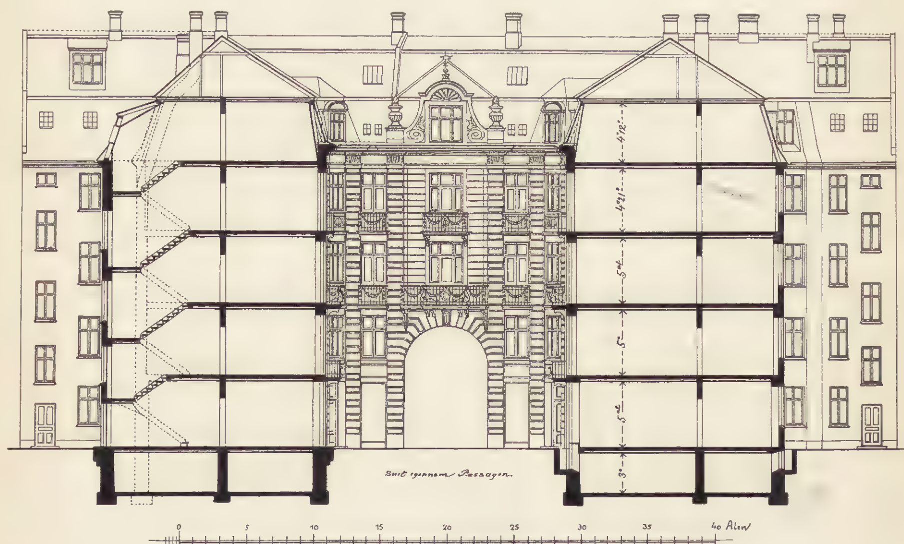
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

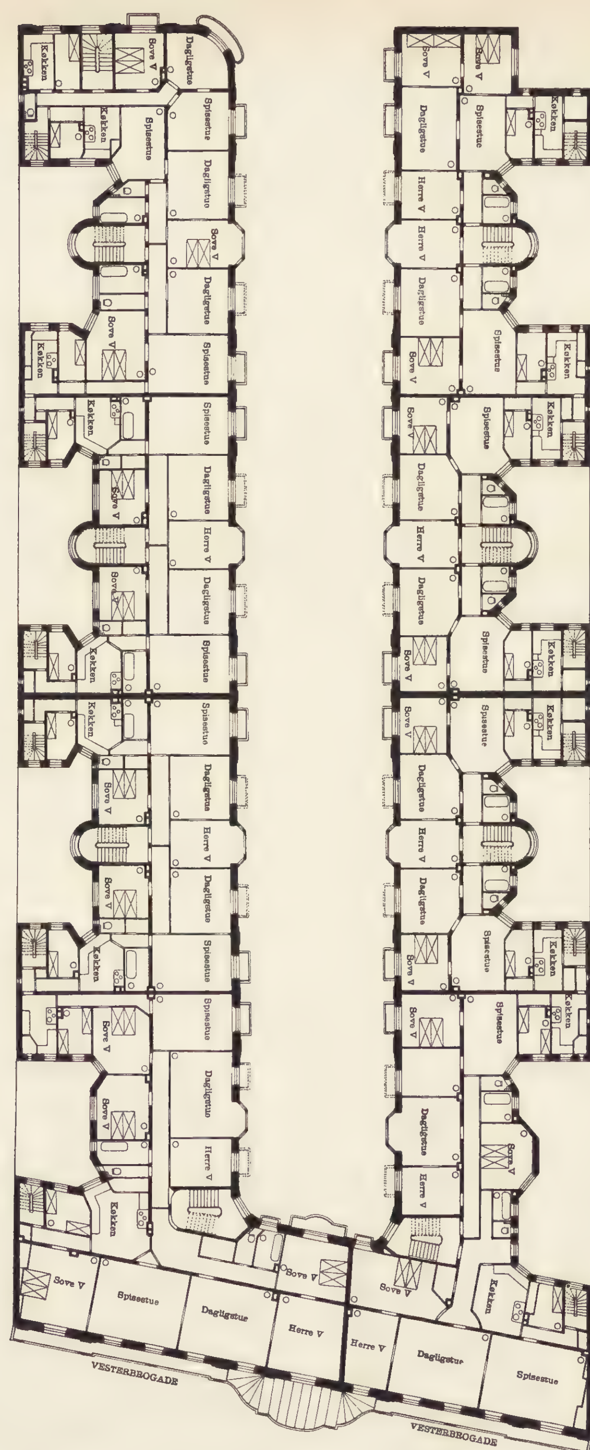
KJØBENHAVN
DEN 19. JUNI 1903
5. AARGANG № 38

BYGGESELSKABET WESTEND.

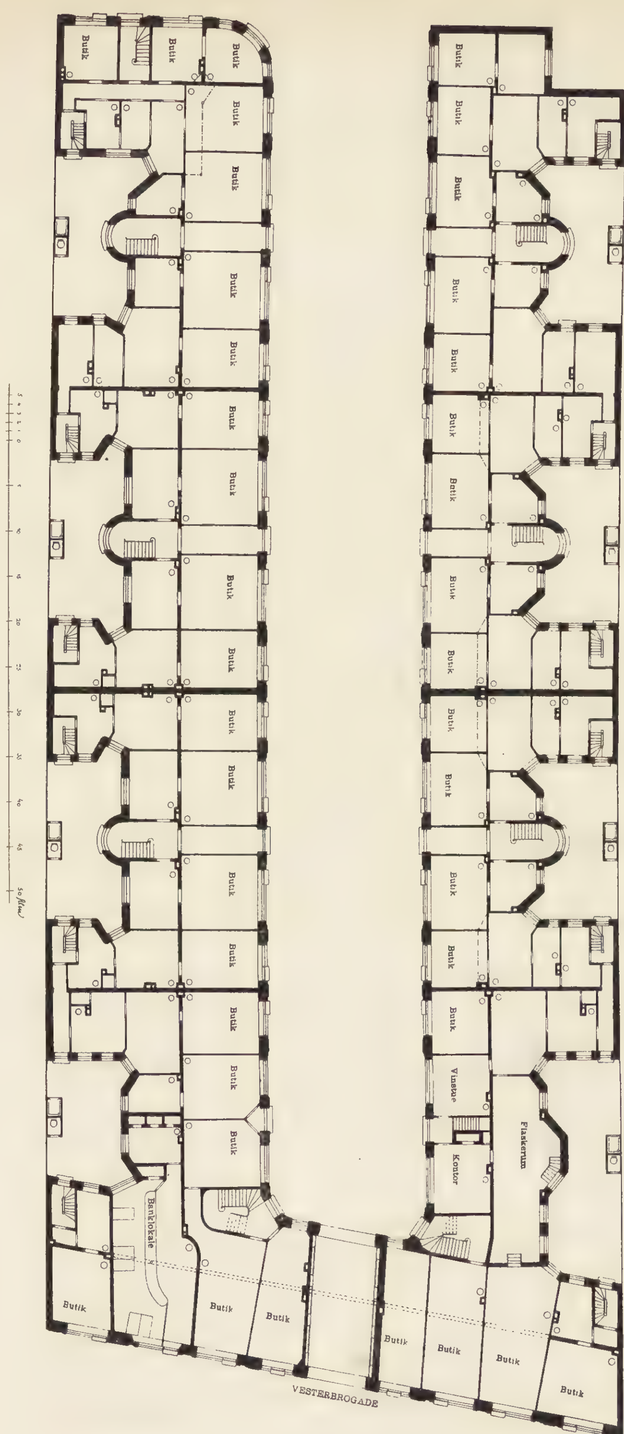
Nedenstaaende bringer »Architekten« et Oprids af det af ovennævnte Selskab under Opførelse værende Byggeanlæg ved Vesterbrogade paa den Grund, som tidligere indtoges af de 2 nedbrudte Ejendomme Vesterbrogade 65 og 67. — Bygningskomplekset bestaar af en højere Forbygning mod selve Vesterbrogade, hvorfra en bred Hovedport fører til en $18^1/_4$ Al. bred Privatgade, der ved sin Afslutning staar i Forbindelse med en ny anlagt offentlig Gade af 25 Alens Bredde til Mathæusgade og en do. Tværgade til Dannebrogsgade. Af dette sidste Anlæg, der vil blive udført efter en samlet Plan, skal »Architekten« senere bringe en Gengivelse.

Omtrent ud for den nye Tværgade til Dannebrogsgade ligger den af afdøde Professor O. V. KOCH opførte Apostelkirke i Saxogade. Da der ved denne Kirke paa Grund af Byggepladsens særlige Form hidtil har hersket meget daarlige Tilkørselsforhold, vil der i den Ejendom, som opføres mellem Kirken og den nye Gade, blive lavet en Gennemkørsel, saaledes at der her bliver en bekvem Adgang til Kirken saavel for Kørende som Gaaende.

NYBYGNING PAA VESTERBROGADE. ARCHITEKT
STUEPLAN. PROF. ALB. JENSEN.

NYBYGNING PAA VESTERBROGADE.
ETAGEPLAN.

ARCHITEKT
PROF. ALB. JENSEN.

NYBYGNING PAA
VESTERBROGADE.

ARCHITEKT
PROF. ALB. JENSEN.

Det under Opførelse værende Kompleks indrettes for største Delen til 3- à 4-Værelsers rummelige og veludstyrede Beboelseslejligheder i lavere Sidebygninger mod den private Gade og større 6- à 7-Værelsers Lejligheder i Forbygningen mod Vesterbrogade.

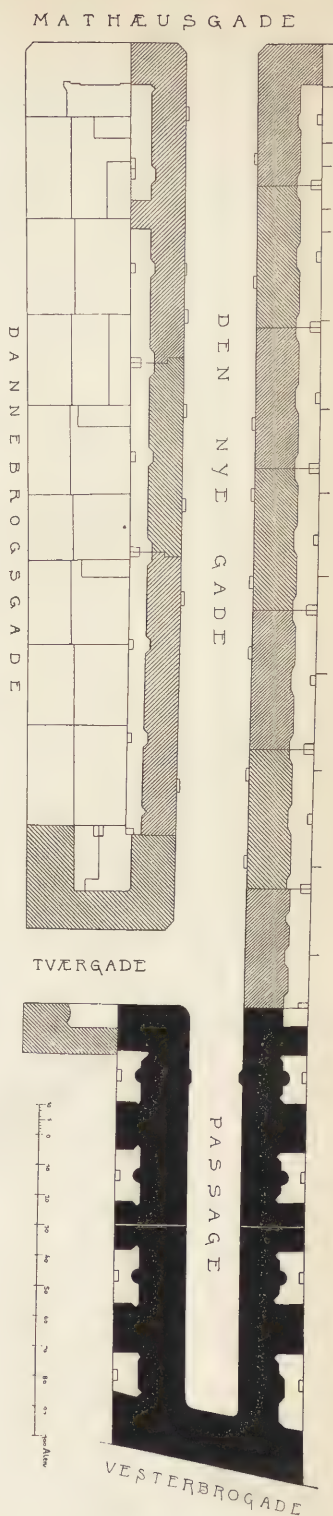
I Stueetagen overalt Butiker. Til samtlige Lejligheder anbringes Altaner og mod Vesterbrogade over Underbygningen en gennemløbende Altan med et samlende, udbuet Glastag over den store Portindgang.

Selskabet »Westend«s Bestyrelse bestaar af d'Hrr. Grosserer S. N. Meyer, Murmester Lytthans-Petersen og Tømmermester A. Tesch. De to sidstnævnte udfører tillige henholdsvis Murer- og Tømrerarbejdet. Andre Firmaer, der har overtaget de forskellige Arbejder, er:

Dampsnedkerierne Aktieselskabet Herman Ebert, Hans A. Holm & Søn samt Aktieselskabet »Silvan«. Malermestrene Jørgensen & Mogensen, C. Møllmann samt Bernhard Schrøder, Nielsen & Hansen. H. Garde udfører Betonarbejdet, H. C. Berg Cementstøberarbejdet, Aktieselskabet »Titan« Elevatorerne, Smedemester C. M. Petersen Beslag- og Klejnsmedearbejdet, Sommermeyer (»Panzer«, Berlin) Altanarbejdet, F. V. Bode og Dreyer Blikkenslager- og Skiferdækkerarbejdet, Brødrene J. & O. Timm Gas- og Vandarbejdet, Olaf C. Madsen Glarmesterarbejdet, Wendts Jærnstøberi Jærnsøjler, »Sanitas« Badeovne, Badekar m. m.

Ingeniør Hoff er Selskabets tekniske Leder for Udførelsen af Gade-, Kloak- og Klosetanlæg. Som Bygningskonduktører fungerer d'Hrr. Architekter C. Monberg og L. Jeppesen. Prof. Albert Jensen er Selskabets ledende Architekt.

Af det store Bygningskompleks vil Passagebygningen mod Vesterbrogade blive fuldført i Løbet af Sommeren, hvorefter der vil blive taget fat paa den nye Gade. Det omfattende Byggearbejde er et af de største Privatforetagender, der er kommen til Udførelse her i Byen i de senere Aar.

EJENDOMS- OG BOLIGSTATISTIK.

For kort Tid siden udkom Tabelværk Nr. 13 til Kjøbenhavns Statistik, en Række Tabeller, der fremstiller Befolkningens Fordeling samt Beboelsesforholdene i Staden Kjøbenhavn, Sundbyerne, Frederiksberg og Gentofte-Ordrup. Det omfattende statistiske Værk er udarbejdet paa Grundlag af Folketællingen den 1. Februar 1901 og paa Kjøbenhavns Kommunalbestyrelses Foranstaltning udgivet ved Cordt Trap, Chef for Stadens statistiske Kontor.

Ved Hjælp af Værkets forskellige Tabeller er vi i Stand til at konstatere, at der i Kjøbenhavn med Sundbyerne paa det paagældende Tidspunkt fandtes 12,511 private Beboelsesejendomme med ialt 379,080 Beboere, medens Frederiksberg havde 2916 Ejendomme med 72,792 Beboere og Gentofte-Ordrup 1976 med 13,090. Men desuden fandtes der i Gaarde og i beboede Bygninger uden Beboelseskarakter et Antal Beboere, saaledes at Indbyggerantallet for Kjøbenhavn med Sundbyerne, Frederiksberg og Gentofte-Ordrup ialt bliver henholdsvis 400,575, 76,231 og 14,470.

Med Hensyn til Bebyggelsens Karakter fremgaar det, at de høje, kaserneagtige Ejendomme med 5—6 Etager i det gamle Kjøbenhavn udgør henimod tre Femtedele og, naar de 4-Etagers medtages, henimod tre Fjerdedele af samtlige Ejendomme. Derimod er der i Gentofte-Ordrup Kommune kun 2—3 pCt. af Ejendomme med 4 Etager og derover, medens Sundbyerne og navnlig Frederiksberg danner Overgang til det gamle Kjøbenhavns tætte Bebyggelse.

Der fandtes i Kjøbenhavn 2397 eller 22,2 pCt. Ejendomme med beboede Kældere, og Kælderens Anvendelse til Beboelse stiger indad mod Centrum med Etagetallet ɔ: med Grundens intensive Benyttelse. Af de kjøbenhavnske Ejendomme var der 566, hvor der ovenpaa en beboet Kælder var stablet 6 Etager op, altsaa ialt 7 Beboelseslag. Af Ejendomme med 1—2 Lejligheder var der i det gamle Kjøbenhavn kun 15,6 pCt., i Sundbyerne 31,8, i Frederiksberg 35,7, medens der i Valby-Brønshøj-Distrikterne var 61,5 og i Gentofte-Ordrup 83,5 pCt. Gennemsnitstallet af Beboere i de virkeligt beboede Ejendomme bliver i det gamle Kjøbenhavn 33,7 pr. Ejendom, i de indlemmede Distrikter 12,6, i Sundbyerne 19,9, i Frederiksberg 25,0 og i Gentofte-Ordrup 8,4, men af disse Tal fremgaar ikke, hvor tæt befolket en enkelt Ejendom kan være; — i det gamle Kjøbenhavn har de $^{9}/_{20}$ af Ejendommene højst 24 Beboere, medens de $^{11}/_{20}$ har over 25 og ca. $^{1}/_{5}$ over 50 Beboere. Af Ejendomme med mindst 100 Beboere var der i hele det gamle Kjøbenhavn 348, deraf var 40 med mellem 200 og 300 Beboere, 7 med mellem 300 og 500 og 1 med over 500 Beboere.

Af Lejligheder fandtes der — de ledige fraregnede — i Kjøbenhavn med de indlemmede Distrikter 96,176, i Sundbyerne 5285, tilsammen noget over 100,000, i Frederiksberg 18,501 og i Gentofte-Ordrup 3147. For det gamle Kjøbenhavns Vedkommende var 13,2 pCt. af Lejlighederne Etværelseslejligheder — en Arv fra gammel Tid, hvor Arbejderbefolkningen for en væsentlig Del boede i saadanne Lejligheder. Den mest fremskudte Stilling indtager dog Toværelserslejlighederne, idet de af Hovedstadens samlede Antal Beboelseslejligheder udgør ca. to Femtedele og sammen med Etværelseslejlighederne over Halvdelen.

Tre- og Fireværelserslejlighederne udgør henved en Trediedel, medens de store Lejligheder paa 5 Værelser og derover udgør ca. en Syvendedel. I Frederiksberg udgør Et- og Toværelserslejlighederne ikke en Trediedel af samtlige Lejligheder, medens Tre- og Fireværelserslejlighederne dominerer; i Sundbyerne udgør Toværelserslejlighederne over Halvdelen, medens de store Lejligheder kun er svagt repræsenterede. Brønshøj- og Valbydistrikterne viser lavere Procenttal for Toværelserslejligheder end Sundbyerne, men højere paa Tre- og Fireværelserslejligheder; dette forklares ved, at de nye Arbejderbyggeforeninger med Lejligheder paa 3—4 Værelser er stærkest repræsenterede i de førstnævnte Distrikter.

Sammenligner man Procenttallene for Et- og Toværelserslejligheder i det gamle Kjøbenhavn for 1901 med de tilsvarende i 1895 viser Etværelseslejlighederne Nedgang, Toværelserslejlighederne Opgang; i Frederiksberg er der Nedgang for begge Slags Lejligheder, hvilket for en Del skyldes den frederiksbergske Byggelov af 1890, som endog i nogle Aar helt satte Bom for Indretning af Toværelserslejligheder.

Tager man alle de forskellige Distrikter under et, ser man, at Procenttallet for Toværelserslejligheder er gaaet noget ned, men steget stærkt for Tre- og Fireværelserslejlighederne.

Dette betyder, at Udviklingens Tyngdepunkt, der fra 1880—95 har ligget i en Forskydning mellem Et- og Toværelserslejligheder, nu begynder at flytte sig længere opad fra To- til Tre- og Fireværelserslejligheder. For de større Lejligheder, særligt for dem paa 8 eller flere Værelser, er der en ret betydelig Nedgang, hvilket skyldes, at en Del af den velhavende Befolkning har slaaet sig ned i Villakartererne i Byens Omegn.

Ret interessant er det at se, hvorledes Beboernes Antal er fordelt pr. Lejlighed. I det hele stiger Gennemsnitsantallet af Beboere jævnt med Lejlighedernes Værelseantal, men selvfølgeligt kommer der i de smaa Boliger et større Gennemsnitsantal Personer pr. Værelse, i Kjøbenhavn begyndende med 2,09 for Etværelseslejligheder og aftagende opad for hver højere Boliggruppe, indtil der for 8 Værelser eller derover kommer 0,69 Personer pr. Værelse. Kommunernes sociale Fysiognomi giver sig tilkende i de forskellige Gennemsnitsantal Personer pr. Værelse. Medens der t. Eks. i Sundbyerne er omtrent 5, i Kjøbenhavn omtrent 4 Personer om at dele 3 Værelser, stiller Forholdene i Gentofte-Ordrup Kommune sig saa gunstigt, at der omtrent kan blive 1 Værelse til hver Person.

En særlig Interesse har det, for de smaa Lejligheders Vedkommende at opløse Gennemsnitstallene i de enkelte Kombinationer af Beboere, og man ser da, at der i Kjøbenhavn med Valby og Brønshøj er 5949 Etværelseslejligheder med 1 Beboer, 2917 med 2 Beboere, 1518 med 3 Beboere o. s. v., indtil man kommer til enkelte Lejligheder med 11, 12 og 13 Beboere. Af Toværelserslejligheder har 3762 1 Beboer, 9596 2, 8803 3, 6615 4 o. s. v. Paa Frederiksberg er Forholdene relativt bedre, dog findes 1 Etværelseslejlighed med 8, 1 med 9 og 2 med 10 Beboere.

Det store Flertal af Etværelseslejligheder rummer 1 à 2 Beboere, af Toværelserslejligheder 2, 3 à 4, af Treværelserslejligheder 2, 3, 4 og 5 Beboere. Tallet paa Lejligheder i Kjøbenhavn, hvor der er mindst 4 Personer om at dele et Værelse, udgør 3260 med ialt 21,140 Beboere.

At Byens 100,954 beboede Lejligheder har ikke færre end 15,213 Logerende. Procenttallet for Boliger med Logerende stiger fra 2,6 pCt. for Etværelseslejligheder til 9,2 pCt. for Toværelserslejligheder og 24,3 og 27,7 pCt. henholdsvis for Tre- og Fireværelserslejligheder. I de to sidste Boliggrupper har altsaa omtrent Fjerdedelen af Husstandene Logerende. Af Etværelseslejligheder havde 288 og 42 henholdsvis 1 og 2, nogle enkelte endog 3 eller 4 Logerende.

Logerendeholdet har, som det var at vente, den største Udbredelse i Kjøbenhavn og Frederiksberg, betydeligt mindre i Sundbyerne og Gentofte-Ordrup. Derimod spiller Tyendet langt den største Rolle i sidstnævnte Kommune, hvor der godt og vel kommer 1 Tyendeperson paa hver tredie Husstand. Sin Modsætning har denne Kommune i Sundbyerne, hvor der for hver 20 Husstande kun er 1 Tyende.

Udvidelsen af Grænsen for den kjøbenhavnske Statistik med Gentofte-Ordrup er af stor Betydning for Tilvejebringelsen af en virkeligt oplysende, kjøbenhavnsk Beboelsesstatistik, idet Hovedstaden og de omgivende Kommuner mere og mere udgør et stort Beboelsesdistrikt. Tabelværk Nr. 13, der i sine mange Tabeller giver paalidelige Oplysninger om en Mængde interessante Spørgsmaal paa Beboelsesstatistikens Omraade, er et Værk, som Udgiveren og hans Stab af Medarbejdere har indlagt sig stor Fortjeneste af.

KIRKERNE I SKAANE.

Under Titlen »Forskningar om Skånelands kyrkor« har Professor E. Wrangel i Lund skrevet en lille Afhandling i »Historisk tidskrift för Skåneland«, der udgives af Lauritz Veibull, 1ste Bd., 5—6 Hefte (Maj 1903).

Forfatteren, der selv tidligere har udgivet »Tegelarkitekturen i norra Europa och Upsala domkyrka« (1897), omtaler flere Værker, der i de senere Aar er udkomne, og hvori Skaanes Kirker behandles, saaledes bl. a. R. Steffen, »Romanska småkyrkor i Östersjöländerna« (1901), og navnlig det mærkeligste Arbejde, som i de senere Aar er fremkommet om Skandinaviens Architektur, nemlig Fr. Seesselberg, »Die frühmittelalterliche Kunst der germanischen Völker« (1897). Dette Værk kritiserer Forf. stærkt; det har mærkeligt nok endnu ikke faaet nogen udtømmende Anmeldelse eller Kritik, om end P. Johansen i det danske Tidsskrift for Kunstindustri 1898 har kritiseret denne Forfatters mærkelige Opfattelse paa Ornamentikens Omraade. Hvad Prof. Wrangel særligt ønsker at fremføre i sin Artikel, er Ønsket om, at der maa blive draget bedre Omsorg for Sydsverrigs Mindesmærker. I de sidste Aartier er der vel af og til foretaget Undersøgelser fra Videnskabs-, Historie- og Antikvitetsakademiet, især naar der forestod en Restaurering eller en Nedbrydning, og i dettes topografiske Arkiv, hvor bl. a. Brunius' Samlinger forvares, findes Optegnelser, dog mest ældre, om adskillige sydsvenske Kirker samt mange Afbildninger af saadanne. Disse Optegnelser og Afbildninger er til Dels allerede anvendte af Hans Hildebrand i det store Arbejde om Sverrigs Middelalder, hvor yderligere kan ventes en særskilt

Afhandling »om Kunsten«. Men Forskningerne for nævnte Akademis Regning synes ikke at være drevne systematisk; og man maa dybt beklage, at et nøjagtigt *Inventarium* for Mindesmærkerne ikke for lang Tid siden er blevet anlagt; dette burde vel netop være Akademiets Opgave. Fandtes et saadant, i Lighed med hvad man har flere Steder i Tyskland og Frankrig, vilde man sikkert ikke have vovet at ødelægge saa meget af kunstnerisk og historisk Værd, som man har gjort selv i de sidste Aartier. Skaanes ældre Mindesmærker synes man fra dansk Side at have undersøgt grundigt og systematisk paa flere Punkter; og i det danske Nationalmuseum turde findes bedre Optegnelser og Tegninger end i det svenske Rigsmuseum, f. Eks. af gamle Borge og Slotte, ogsaa af Kirker, ligesom ogsaa J. B. Løffler i sin »Udsigt over Danmarks Kirkebygninger« (1883) har bearbejdet den kirkelige Architektur virkeligt videnskabeligt. Yderst vigtigt er det, at Beskrivelser og Tegninger *snart* indsamles fra alle Sider; thi det ene Mindesmærke efter det andet ødelægges til Trods for den voksende Interesse. Kun sjældent bliver der vist ført nøje Tilsyn ved en Ombygning eller Nedrivning; og ofte er saadanne sikkert tilladte, uden at nogen Sagkyndig har undersøgt den gamle Bygning. Her vilde »Provinskonservatorer« og »Antikvitetsinspektører« kunne gøre stor Nytte ved stadigt at gaa til Haande i saadanne Tilfælde. I Halland og Blekinge er mange gamle Kirker forsvundne allerede i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede. I Skaane synes Kirkefondenes Rigdom især i sidste Del af Aarhundredet at have fristet til den ene Nybygning efter den anden. I de sidste 30 Aar er der sikkert foretaget mere end et halvhundrede Nybygninger eller radikale Ombygninger. Man kommer Sandheden temmeligt nær ved at sige, at i de sidste Decennier er hvert Aar gennemsnitligt *to* gamle Kirker blevet nedbrudte eller har mistet deres gamle Præg og oprindelige Karakter ved Ombygning. Og blandt dem har flere været udmærkede ved deres Architektur, Ornamenter, Malerier eller anden Udsmykning. Siden Aaret 1890 er 18 gamle Kirker blevet nedrevne! Prof. Wrangel slutter sin Afhandling saaledes: »Skal det blive ved at gaa saaledes? Da vil der mod Slutningen af dette Aarhundrede kun staa lidet tilbage af de gamle Kirker, disse mærkelige, typiske Vidnesbyrd om henrundne Tiders Kultur og Kunstforhold. Og hvor betydningsløse som Kultur- og Kunstmonumenter, hvor lidet karakteristiske i deres skablonmæssige Efterligning er ikke de nye Bygninger, man opfører i Stedet derfor! En stærk Opinion maa danne sig imod Ødelæggelseslysten; ikke forgæves burde man henvende sig til et interesseret og oplyst Præsteskab. Alle Venner af vor nationale Kultur maa her forene sig, — til Forsvar for vore dyrebare Fortidsminder!«

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

P. A. Rosenberg: Grækeraanden. Tolv populære Foredrag over Aandshistorie. Karl Schønbergs Forlag. 1903.

Under denne Titel er samlet den Række Forelæsninger, som Magister P. A. Rosenberg under stærk Tilstrømning af Tilhørere holdt paa Kunstakademiet i

Kjøbenhavn i Vinteren 1901—2. Foredragene er gengivne efter stenografisk Referat. Med største Interesse læser man denne Bog, som vil være lige kærkommen for de mange, der har været Tilhørere, som for de fleste, der interesserer sig for Kulturhistorie. Foruden at Bogen udmærker sig ved sin livfulde og letflydende Fremstilling, der umærkeligt og uden Anstrengelse fører Læseren ind selv paa et for vordende Kunstnere saa fremmed Omraade som den græske Filosofi, er den fængslende ved sit rige Stof af historiske, litterære og helt kulturelle Fakta. Beundringsværdig er den Maade, hvorpaa et overvældende rigt Materiale er lagt til Rette og fremdraget i et saa begrænset Tidsrum som tolv Forelæsningstimer, uden at man paa noget Punkt mærker nogen pinlig Anstrengelse herved eller nogen for tæt Sammenpakning af det. Overalt har man en velgørende Sikkerhedsfølelse; man mærker, at Foredragene har deres Støtte i en virkelig Veltalenhed, som ikke behøver ængsteligt at lede efter Udtrykkene, en vidt omfattende Kundskabsfylde og en bevidst Personlighed. I Forordet siger Forf.: »De Forestillinger, Ideer og Principer, vi lever paa, har deres Tilblivelseshistorie, og Fordybelsen i denne kaster Lys over Aandens Væsen og Vilkaar. Al Oplysning, der ikke fører til Selvforstaaelse, er gold; om den gælder Paulus' Ord: »Kundskab opblæser.« Hvad Aand vil sige, kan kun erfares af den, som ser baade indad og udad, — ind i Personlighedens Grund og ud i Historiens Mangfoldighed. Først naar Aandsmaalestokken anlægges, kommer der Orden og Sammenhæng i Opfattelsen af saavel den Enkeltes Liv som Slægtens.« For Kunstnerne, der som oftest ifølge deres Naturel ikke er tilbøjelige til at »filosofere« over Tilværelsen, men forholder sig ret umiddelbart til den, vil Bogen kunne have stor opdragende og supplerende Betydning. Der er i den ikke taget noget udførligt Hensyn til den græske bildende Kunst, da Forf. med Rette gaar ud fra, at hans særlige Tilhørerkreds maa antages at være tilstrækkeligt oplyst i saa Henseende fra anden Haand, dels i selve Klasserne, dels ved de Foredrag over Kunsthistorie, de for øvrigt hører ved Kunstakademiet. Forfatteren anfører selv i sit Forord, at Fremstillingen derved for Læsernes Vedkommende lider af en Mangel; men det fornødne Materiale hertil findes i enhver kunsthistorisk Haandbog, og Synspunktet for Forstaaelsen er i alt væsentligt angivet i Foredragene. — Forf. indleder Bogen med det Spørgsmaal: Hvad er Kultur? og definerer den som den hele Sammenhæng af menneskelig Virksomhed i materiel og aandelig Retning. Derefter skildres den græske Religion, Homer og Livet i den Homeriske Verden, Hesiodos, Samfundslivet, Solon og den politiske Kultur, den dramatiske Kunsts Udvikling med Karakteristik af de store Digtere, den græske Filosofi, klart og letfatteligt fremstillet, saa at den Rædsel, især mange Kunstnere føler herfor, maa vende sig til levende Interesse — særligt maa fremhæves hans Skildring af Sokrates og Sofisterne — for at slutte med en Fremstilling af Grækenlands Opløsning og Demosthenes' fortvivlede Modstand mod Makedoniens Overmagt. — I Vinteren 1902—3 har Forf. ført sine Forelæsninger videre med en Fremstilling af »Romeraanden« og »Den oldkristelige Aand«; forhaabentligt vil de derefter blive fortsatte med Middelalderen, Renaissancen o. s. v., saa at det virkeligt kan lykkes Forf. at føre det Maal til Ende, han har sat sig: at give det første Udkast til en »Historiens Filosofi« i populær Fremstilling, en Opgave, som herhjemme endnu venter paa sin Løsning.

Bogen har en særlig Interesse for »Akademisk Architektforening«. Der er vel tidligere ved Kunstakademiet holdt Foredrag over kulturhistoriske Emner, saaledes af Docent A. B. DRACHMANN, Prof. TROELS LUND og Dr. phil. VALDEMAR VEDEL; men disse har staaet ret isolerede og, som rimeligt er, har Foredrag over selve Kunsthistorien været Reglen. I en Skrivelse af 1. November 1899 henvendte da Akad. Architektforening sig til Akademiet med Anmodning om, at ogsaa *Kulturhistorie i dens større Almindelighed* maatte blive doceret, i Følelsen af, at denne danner en bred Basis for den kunstneriske Personligheds Udvikling. Tanken fandt en værdifuld Støtte hos den daværende Direktør for Akademiet, Kammerherre F. MELDAHL, hvem Initiativet til de tidligere holdte Foredrag over kulturhistoriske Emner skyldtes, og som i det hele havde et aabent Øje for Rigtigheden og Rækkevidden af det, som Akad. Architektforening ønskede at faa frem. Og naar det nu herefter, som man kan formode, er Meningen i Løbet af nogle Aar, omtrent svarende til den Tid, Eleverne normalt behøver til at uddannes paa Akademiets Skoler, at gennemgaa Kulturhistorien fra den graa Oldtid indtil den nyeste Tid, vil dette sikkert være af virkelig Betydning. Det ligger da i Sagens Natur, at Foredragene — saaledes som Magister P. A. Rosenberg saa godt har forstaaet — ikke bør være bebyrdede med nogen tør Videnskabelighed, men tværtimod, om man saa maa sige, saa indsmigrende som muligt. Thi det, som det vel først og fremmest kommer an paa, er at vække den tænksomme Tilhører til Selvarbejde, saa at han ikke bliver staaende ved, hvad han har hørt, men nu selv paa egen Haand arbejder videre. At skildre »Grækeraanden« fuldt udtømmende i 12 Timer, er en uløselig Opgave; og det færdige Værk vil ikke kunne undgaa at være præget heraf. Hvorledes skal man f. Eks. kunne uddybe to saa mægtige Skikkelser som Plato og Aristoteles i en eneste Forelæsning? Historieskrivningen er slet ikke omtalt, og Kunstarterne Maleri, Skulptur, Architektur og Musik med velberaad Hu forbigaaede. Men det første Skridt paa den nye Bane er gjort og det med Held. Det tæt overfyldte Auditorium og den vaagne Interesse hos alle Tilhørerne viste tydeligt nok, hvor velkommen Foredragsrækken var, og hvilken Trang der var til Stede ved Kunstakademiet til at faa mere i samme Retning.

FORSKELLIGT.

Et nyt Provinsial-Musæum skal opføres paa Domkirkepladsen i Münster. Bekostningen er anslaaet til at ville blive 570,000 Mark.

En Bygningsskole i Erfurt er fornylig bleven indviet. Bygningen er bleven opført efter Tegninger af Stadtbaurath PETERS og har kostet 400,000 Mark, hvoraf de 34,000 Mark falder paa den indre Udstyrelse. Selve Skolen er først bleven grundlagt for $1^1/_2$ Aar siden.

FORENINGSMEDDELELSER.

Bestyrelsen for »Akademisk Architektforening« har modtaget en Skrivelse fra »Foreningen for Installatører af elektrisk Lys og Kraftoverføring for Kjøbenhavn og Omegn«, i hvilken denne Forenings Bestyrelse anfører, at »den har bragt i Erfaring, at der navnlig i den senere Tid meget ofte fremkommer Anmodninger til de autoriserede Installatører om Tilbud paa elektriske Arbejder af en eller anden Art fra Entreprenører for andre Arbejder. Ofte drejer det sig her om Personer, som kun i ringe Grad kan antages at have Indsigt i Udførelsen af elektriske Anlæg. Dette Forhold er uheldigt. Ved Arbejder af en saa særlig Art som elektriske Anlæg er det formentligt saavel i Bygherrens og Architektens eller Ingeniørens som i de elektriske Installatørers Interesse, at Henvendelse sker direkte og uden Anvendelse af unødvendige Mellemmænd til den, der efter sin Uddannelse og Virksomhed er i Stand til at sikre Arbejdets paalidelige Udførelse, som paa første Haand vil kunne give enhver ønskelig Oplysning angaaende Anlæget, og som tilmed vil kunne holde Omkostningerne inden for den snævreste Grænse.« Skrivelsen slutter med en Henstilling til Architekterne om at medvirke til at hemme en videre Udvikling af disse uheldige Forhold derved, at Henvendelser om Tilbud paa elektriske Installationer for Lys og Kraft, til hvilke Elektriciteten faas fra de elektriske Centralstationer, finder Sted direkte til de autoriserede Installatører, som alene er berettigede til at udføre Arbejder af denne Art. Om de autoriserede Installatørers Navne og Adresser vil Kjøbenhavns Vejviser give alle fornødne Oplysninger.

Bestyrelsen for »Akademisk Architektforening« har endvidere modtaget en Skrivelse fra »Gas- og Vandmesterforeningen« i Kjøbenhavn, der, tagende sit Udgangspunkt fra en bestemt angiven Licitation, hvor Gas- og Vandledningsarbejdet var slaaede sammen med Blikkenslagerarbejdet, derefter fortsætter: »Hvad der i nærværende Tilfælde er sket fra nævnte Byggeudvalgs Side, er ikke et enestaaende Tilfælde. Gas- og Vandmestrene har i mange andre Tilfælde haft samme Grund til at beklage sig som her. Vi tror at kunne forudsætte, at den ærede Bestyrelse er enig med os i vort Hovedsynspunkt, at det er i samtlige Parters Interesse, at Licitationerne specificeres saa meget som muligt, saaledes at man ikke blander Arbejder, som i og for sig intet har med hinanden at gøre, sammen i een Post. Akad. Architektforening har i forskellige Tilfælde af lignende Art netop i den senere Tid vist, at den beredvilligt vilde støtte Haandværk og Industri i Bestræbelserne for klare og mere specificerede Licitationer.« Skrivelsen slutter med en Anmodning om ved fremtidige Licitationer, Beskrivelser af og Betingelser for Arbejdets Udførelse at optage Gas- og Vandlednings- samt Afløbsarbejdet som en særskilt Post.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 26. JUNI 1903
5. AARGANG № 39

DET ANDET NORDISKE ARCHITEKTMØDE

DEN 28. OG 29. JUNI 1903 I DANMARK.

Ved det nordiske Architektmøde, som afholdtes i Sommeren 1901 i Sverrig med Jönköping som Udgangspunkt, var der kun een Mening om, at dette første Forsøg var lykkedes fuldt ud; og hurtigt var man paa det Rene med, at en Gentagelse under den samme frie og kammeratlige Form, der gav Mødet sit Præg, var at ønske. De nordiske Architekter, der havde været samlede til det korte, men indholdsrige Stævne, tog Afsked med hverandre i Haabet om hvert andet af de kommende Aar at kunne mødes efter Tur i de forskellige Lande, til at begynde med i Danmark.

I høj Grad bekræftede det forrige Mødes hele Forløb, hvad man paa Forhaand kunde tænke sig vilde være Tilfældet. De mange fælles Synspunkter, der knytter de nordiske Nationer sammen, den særligt faglige og kunstneriske Interesse, hvormed Architekter overalt betragter de dem vedrørende Emner, og den store Lighed i sproglig og kulturel Henseende for hele Skandinavien affødte hurtigt et saa hjerteligt og utvungent Samliv, at det for alle, som var til Stede, staar som et virkeligt skønt Minde. Mangt et tidligere indledet Venskab genopfriskedes, og mange andre nye sluttedes med Livskraft for lange Tider. Meget var der at lære ved under kyndig Vejledning at se andre Forhold end de hjemlige og dagligdags. Og mange frugtbringende Tanker udveksledes.

Naar det nu i Dagene den 28. og 29. Juni falder i de danske Architekters Lod at skulle modtage som Gæster Standsfæller fra Finland, Norge og Sverrig, da skal det første Ord, som lyder dem imøde, være et hjerteligt: Velkommen! og de næste et velment: Tak for sidst! Vi venter, at de mange kun ved Forholdenes Natur afbrudte Venskabsforhold atter maa blusse kraftigt op, og at nye lige saa værdifulde maa blive stiftede. Vi ønsker, at vore Gæster maa befinde sig vel i vor Midte og tage til Takke med, hvad vi formaar at byde dem. Og vi haaber, at det Udbytte, der kan formodes at ville være Følgen af den gensidige Belæring, maa blive stort og frodigt, til Forfriskelse og Styrkelse af alles Villier og Kræfter.

ST. BENDTS KIRKE I RINGSTED*).

Af Prof. H. Storck.

Der er i Danmark udfoldet en rig Byggevirksomhed i det 12. Aarhundrede, hvorom talrige Minder ere bevarede. Tænkes der særligt paa Valdemar den Store og hans Mænd, er det navnlig i Ringsted—Sorø-Egnen, at disse Minder træde os i Møde.

KALKMALERI I ST. BENDTS KIRKE.
Paa Tronen sidder Dronning Agnes, Erik Menveds Moder. Tilvenstre fremstilles Mordet paa Erik Plovpenning, tilhøjre Optagelsen af hans Lig fra Slien.

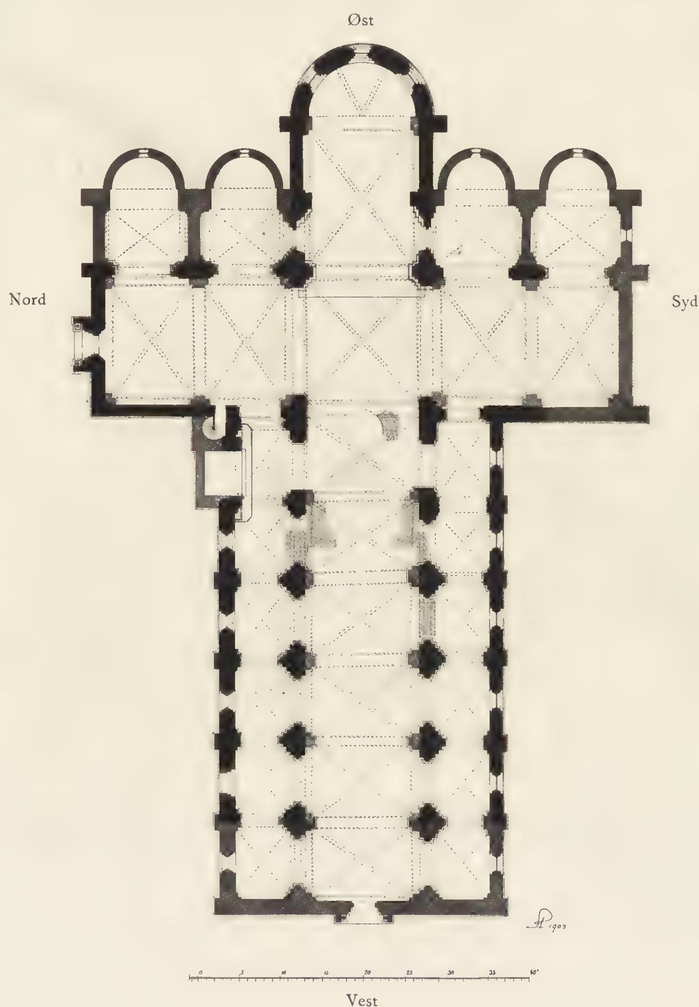
I Fjenneslev havde Skjalm Hvide, Knud Lavards Fosterfader, en Gaard, hvor efter ham Sønnen Asker Ryg boede. Antageligt har han bygget Kirken; de to Taarne, hvormed den senere prydedes, sætter Sagnet som bekendt i Forbindelse med, at hans Hustru Fru Inge, medens han var i Leding, fødte ham Tvillingerne Absalon og Esbern Snare.

Ikke langt derfra havde en anden Søn af Skjalm Hvide, Ebbe Skjalmsen og Hustru Ragnhild bygget Bjernede Kirke. Denne Bygning har sandsynligvis

*) Artiklen maa kun betragtes som et Forsøg paa at give en kort Vejledning ved det nordiske Architektmødes Besøg i Ringsted Kirke 1903.

været af Træ. Efter Indskriften over Døren ombyttede Sønnen Sune Ebbesen den med en Kirke af Sten.

I Sorø grundlagde den samme Slægt et Kloster, og her opførte Absalon den bekendte Kirke samtidigt med, at Valdemar den Store lod Klosterkirken i Ringsted ombygge.

PLAN AF ST. BENDTS KIRKE I RINGSTED.

Svend Estridsen havde paabegyndt Stiftelsen af Benediktinerabbediet i Ringsted, hvilket hans Medarbejder Biskop Svend Norbagge af Roskilde († 1088) fuldendte 1081 eller 82, og til ham henføres den til Vor Frue og St. Bendt indviede Klosterkirke.

Foran Højalteret i denne Kirke jordedes Hertug Knud Lavard, der 1131 var bleven snigmyrdet i Haraldsted Skov nær ved Ringsted, af Kong Niels' Søn Magnus. Snart viste der sig ved den saa almindeligt afholdte Fyrstes Grav Tegn,

der bestyrkede Troen paa hans Hellighed, og efter at Sønnen Valdemar 1157 var bleven Konge, ønskede han at sprede større Glans over Faderens Hvilested, som han tillige vilde gøre til Begravelsessted for sig og Efterkommere. Der foretoges da Byggearbejder — en Udvidelse kaldes de —, som angives at have været færdige allerede 1160.

Ved de i de sidste Aar foretagne Undersøgelser er der fundet Rester af Svend Norbagges Kirke. De ere antydede paa den hosstaaende Plan*) og bestaa

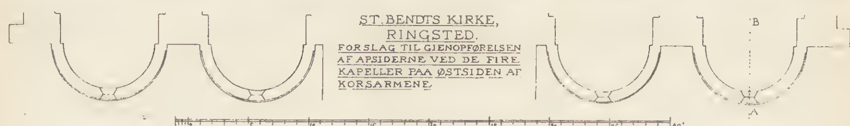
ST. BENDTS KIRKE I RINGSTED. FØR RESTAURERINGEN.

af Kalktuf, hvilket Materiale rimeligvis ogsaa har været benyttet til hele Bygningen, hvorimod der til Kong Valdemars Kirke, saaledes som vi nu kende den, saa godt som udelukkende er anvendt Tegl. Hvis der derfor ved den nævnte Udvidelse ikke skal forstaas et mellemliggende, ukendt Byggeforetagende, maa den nærmest betragtes som en fuldstændig Ombygning i større Stil og af andet Materiale, men denne maa da have taget længere Tid end de 3 Aar fra Valdemars Tronbestigelse indtil 1160. Meget tyder ogsaa paa, at der er sket

*) En nøjagtig Plan kan først gives, naar alle Undersøgelser og Detailopmaalinger ere afsluttede. Paa nærværende Antydning af Planen betyder Sort oprindeligt Murværk, Krydsskravering Rekonstruktioner, enkelt Skravering senere Tilføjelser og de prikkede Partier Rester af Svend Norbagges Kirke.

Afbrydelser i Arbejdet, medens andre Forhold vidner om, at der under Opførelsen er foretaget Afvigelser fra den lagte Plan, hvilke baade maa have kostet Overvejelser og taget Tid. Der findes saaledes en iøjnefaldende Forskel mellem Højkirkens vestlige og dens østligste Del, ikke alene hvad Formen, men ogsaa hvad Materialet angaar. Om hvorledes Chorrundingen skulde være, synes der under Opførelsen at have været Uklarhed. Man har tidligere slaaet sig til Ro med den Antagelse, at kun dens underste Del var oprindelig, medens det øverste Parti var en senere Tilføjelse, og meget talte herfor. Nyligt har man imidlertid bagved de nedtagne Støttepiller (se Gengivelsen af Østsiden før Restaureringen) fun-

ST. BENDTS KIRKE I RINGSTED. EFTER RESTAURERINGEN.

det Rester af tilsyneladende samtidige, romanske Vinduer saavel i det underste som i det øverste Parti. Disse ere igen opgivne for de nuværende rigere profilerede, men anderledes placerede Vinduer. Man kunde tro, at Forandringen hidrørte fra Hvælvingernes Indbygning, der, som det senere skal omtales, maa henføres til Istandsættelser efter Branden 1241; men til dette Tidspunkt henføres ogsaa det store, tredelte Vindu paa den nordlige Korsarms Nordside, og dette har, hvad der er godtgjort ved nyligt foretagne Undersøgelser, afløst smaa romanske Vinduer med noget nær samme Profilering som den, der er benyttet til Chorrundingens nu-

værende Vinduer. Chorrundingen indeholder saaledes endnu uløste Gaader, af hvilke vel i det mindste nogle tør henføres til Forandringen under selve Opførelsen. Ogsaa med Hensyn til selve Chorets Udstrækning synes der at være foretaget Afvigelser under Byggearbejdet. De svære, afbrudte Halvsøjler, der nu ses paa den østlige Side af Aabningerne ud til Kapellerne, kunne næppe oprindeligt have havt anden Bestemmelse end at afslutte Choret og bære de store Rundbuer, der skulde kastes over Aabningerne til Korsarmene.

Nogle Steder har man begyndt med simplere Former og er derefter gaaet over til rigere, f. Eks. Bueaabningerne til Kapellerne ved nordre Korsarm, der efter de stedfundne Undersøgelser fra først af have været anlagte uden Halvsøjler. Den mærkelige, ret gaadefulde Bue mellem samme Korsarm og det nordlige Sideskib viser det modsatte Forhold, idet man her har opgivet et rigere Anlæg. I det Ydre er det ikke alene Vinduesforholdene, der variere, men ogsaa Soklerne, ligesom der er fundet Anlæg til Liceninddeling — dog kun i nogle faa Skifters Højde (Nordsiden af Choret). Dette og andet mere synes klart at angive, at Opførelsen af Kong Valdemars Bygning maa have taget langt mere end 3 Aar. 1169 var Knud Lavard bleven canoniseret, og 1170 blev hans Lig højtideligt skrinlagt. Om mere end Choret da har staaet færdigt, maa staa hen.

Væsentlige Partier af Valdemars Bygning staa endnu vel bevarede, men Indtrykket af dem er ved senere Tilføjelser blevet et andet. Kirken havde fra først af — sandsynligvis omtrent i hele sin Udstrækning — Træloft. Efter en Brand 1241 indbyggedes Hvælvingerne, til hvis Understøttelse der opførtes svære Piller, som uheldigvis kom til at dække den ejendommelige Prydelse i Højkirkens og Korsarmenes Murflader, ligesom Vinduernes Inddeling og Former i en beklagelig Grad forstyrredes. Arbejdet efter denne Brand har været saa betydeligt, at Kirken først igen kunde indvies 1268. 1300 omtales igen en Ildsvaade; omtrent ved denne Tid maa Hvælvingerne have modtaget den malede Udsmykning, som i de sidste Aar igen er fremdraget, og hvoraf en Prøve hosstaaende er gengivet (i Midten Dronning Agnes, Erik Menveds Moder, og ved Siderne Begivenheder i Erik Plovpennings Historie).

Taarnet har selvfølgeligt intet at gøre med det oprindelige Anlæg; det er en langt senere Tilbygning, formentligt foretagen 1475 af Abbed Byrge.

Mod Syd sluttede en Del af Klosteret sig til Kirken og omsluttede i Forbindelse med denne en firkantet Gaard. Klosteret brændte imidlertid 1806 og rejste sig ikke mere. Ogsaa Kirken led betydeligt ved denne Lejlighed; navnlig er det gaaet ud over dens vestligste Del og det sydlige Sideskib, hvis Hvælvinger gik tabte. Den gamle Vestside og det nærmeste Fag forsvandt og erstattedes med den Afslutning, der endnu ses. Taarnets iøvrigt tarvelige Spir, hvis Herkomst ikke kan bestemmes, brændte ligeledes, og hvad der var tilbage af Kapellerne ved Korsfløjene nedbrødes.

Ringsted Kirke har altsaa delt Skæbne med de fleste andre større middelalderlige Bygningsmonumenter her i Landet, idet den ene Ildsvaade efter den anden har hjemsøgt den. Endelig led Bygningen meget ved en 1868—69 foretagen delvis Restaurering, der udslettede endnu tilbageværende Spor af flere gamle Forhold. Naar saa mange Rester af dens fordums Udstyrelse alligevel ere bevarede, skyldes dette sikkert ikke arkæologiske Hensyn, men nærmest tid-

BRONCETAVLE I ST. BENDTS KIRKE I RINGSTED, FREMSTILLENDE KONG ERIK MENVED OG DRONNING INGEBORG.

ligere Tiders Bestræbelse efter at komme saa let som muligt fra nødvendige Istandsættelser. Den Forhøjelse af Jordsmonnet uden om Kirkerne, Tiden medfører, har ogsaa reddet vigtige Oplysninger fra Tilintetgørelse. Eksempelvis skal nævnes, at Størstedelen af Kapellernes og Apsidernes Sokler fandtes bevaret under Fylden.

At der i denne Kirke skulde være Inventarier af betydelig Ælde tilbage, er efter det meddelte ikke at vente. Fra den tidligere Middelalder findes kun en Døbefont og fra den senere de udskaarne Korstole.

Rækken af de fyrstelige Grave, der sluttede sig til Knud Lavards, afsluttedes med den svenske Konge Birger Magnussens Dronning Margrethes († 1341). Hendes Broder Erik Menved († 1319) var den sidste danske Konge, der blev begravet i Ringsted Kirke. Kun over ham og Dronning Ingeborg er et middelalderligt Monument bevaret, den udmærkede og her i Landet enestaaende Broncetavle.

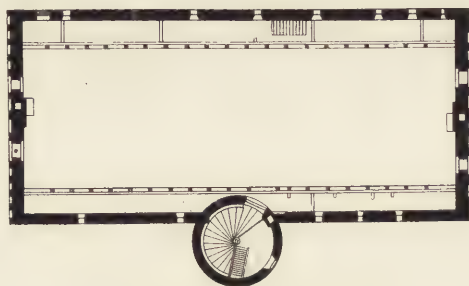

RYGAARD. SET FRA SYD.

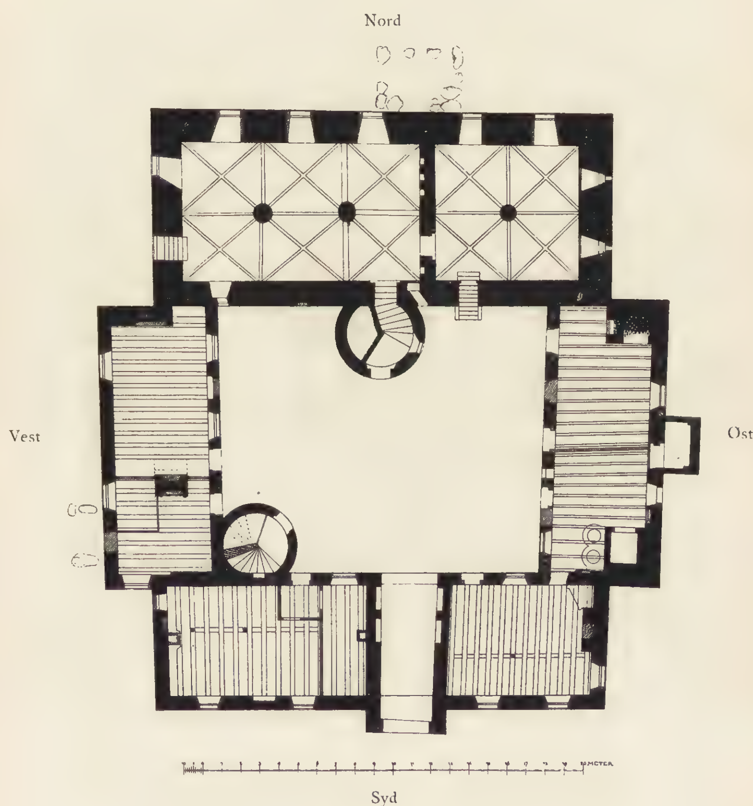
RYGAARD OG HESSELAGERGAARD.

Vi kender ganske godt vore romanske Kirkebygninger; gennem tre Slægtled har man nu anvendt Tid og Arbejde paa at studere dem og offentliggøre dem i Afbildninger. Mindre god Besked ved vi derimod om vore Kirker og Klostre fra den senere Middelalder; hvad der er offentliggjort af den Art, er mere tilfældigt. Man burde nu snart gaa noget mere systematisk til Værks, og en

Kunsthistoriker burde fortsætte for den senere Middelalders Vedkommende, hvad Høyen, Helms og Løffler har givet for den ældre Middelalders Vedkommende. Vi har snart lovligt længe tygget Drøv paa vore romanske Kirkebygninger.

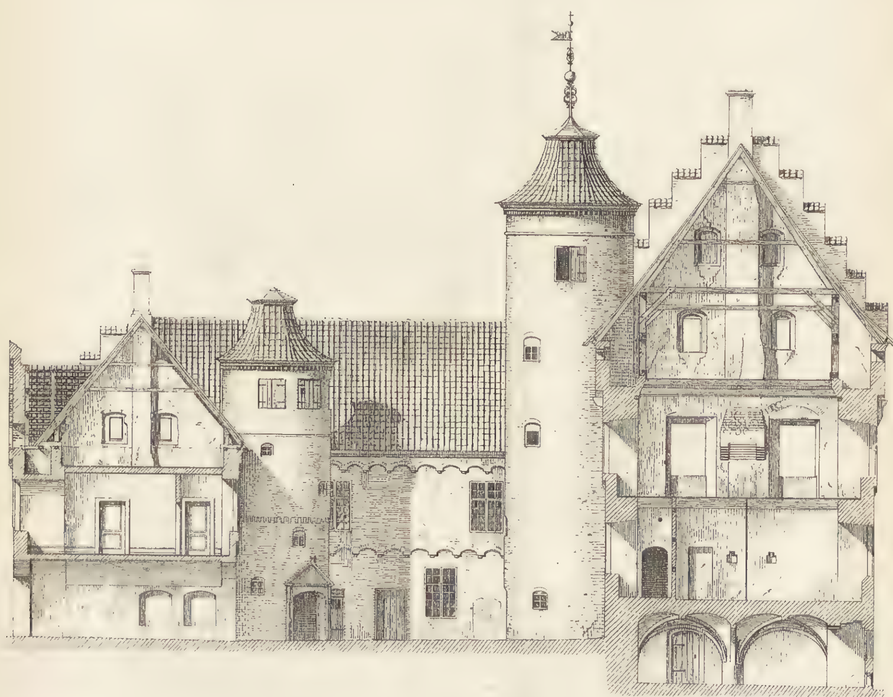
RYGAARD. PLAN AF VÆGTERLOFT.

RYGAARD. PLAN AF STUE OG NORDFLØJENS KÆLDER.

Heller ikke om den verdslige Bygningskunst, der i det 16. Aarhundrede afløser den kirkelige Bygningskunst, ved vi synderlig meget. Dog paa dette Punkt er der Udsigt til, at vor Videlyst snart vil blive tilfredsstillet, idet en Række Opmaalinger af danske Herreborge, som Kunstakademiets Elever har foretaget under Ledelse af Hans J. Holm, snart vil foreligge offentliggjorte.

Der findes i det nuværende Danmark seks nogenledes vel bevarede Herreborge fra det 16. Aarhundrede. De fem, nemlig Rygaard, Hesselagergaard, Egeskov, Nakkebølle og Ørbæklunde, ligger paa Fyn, den sjette, Borreby, ligger paa Sjælland ved Skelskør. Disse seks Herreborge ligner hverandre, ikke som den ene Draabe Vand ligner den anden, men som det ene Menneskeværk ligner det andet, naar væsentlige Tanker er overførte fra det ene Værk til det andet. Og det er ikke vanskeligt at forstaa, hvorfor disse Herreborge har Slægtlighed, skønt der er mindst to Menneskealdre mellem Opførelsestiden for den ældste, Rygaard, og den yngste, Ørbæklunde; de fem Herreborge ligger nemlig nær ved hinanden, Hesselagergaard og Borreby er opførte af een og samme Mand,

RYGAARD. SNIT FRA SYD TIL NORD.

Kristian III.s Kansler Johan Friis, Ørbæklundes Bygherre er Johan Friis' Brodersøn, og Egeskov og Nakkebølle er opførte af Brødrene Frants og Jakob Brokkenhus.

Alle Herreborgene er Vandborge, ɔ: de er omflydte af Vand. Hovedbygningen, »det store Hus«, som den kaldes, ligger enten i ensom Majestæt paa en Holm eller i en Sø, eller ogsaa er den bygget sammen med Økonomibygningerne, og ogsaa Lade- og Staldbygningerne var omgivne med Vand. Naar man i det 16. Aarhundrede vilde aflægge Besøg paa Hovedbygningen, maatte man saaledes passere to Grave, inden man kunde stige af ved Foden af Trappetaarnet paa »det store Hus«. Nu er de oprindelige Anlæg forstyrrede; man behøver jo ikke

mere at tage den Slags Forsigtigheds-Foranstaltninger; men det store Hus er i Reglen nogenledes bevaret.

Det løfter sine svære, brunrøde Murmasser over det flade Land og de grønne Trækroner og spejler sig i de stille Grave; det er to Stokværker højt over de hvælvede Kældere. Mellem første og andet Stokværk krager Muren let frem, og denne Udkragning understreges af en Rundbuefrise, og ogsaa over andet Stokværk krager Muren frem, men her stærkere, og ogsaa denne Udkrag-

RYGAARD. DEL AF GAARDEN, SET FRA SYDVEST.

ning betegnes ved en Række Rundbuer. Ovenover det øverste Halvstokværk rejser sig da for Langsiderne det høje, ægte nordisk tunge og stejle Tag, medens Smalsiderne løfter sig til pyntelige Gavle.

Formodentlig var Borgen med dens tilliggende Bygninger omgivet af en Række Palissader, og denne Palissaderække dannede i Forbindelse med Gravene Herreborgenes passive Værn. Men man var ogsaa i Stand til at føre et aktivt Forsvar; man havde indrettet sig paa at kunne afslaa Angreb fra selve Hovedbygningen. Det øverste Halvstokværk, Vægterloftet, er nemlig indrettet til Kamploft. Brystningsmuren er gennembrudt af rundbuede Skydeskaar, i hvilke man

kunde manøvrere med de tunge Hagebøsser, der var anbragte i Gafler, — en saadan Hagebøsse har man opfisket fra Søen uden om Egeskov — og af skraa Skoldehuller, der munder ud under Rundbuerne udvendig.

Det er da ganske klart, hvorledes Herreborgen traadte i Virksomhed, naar

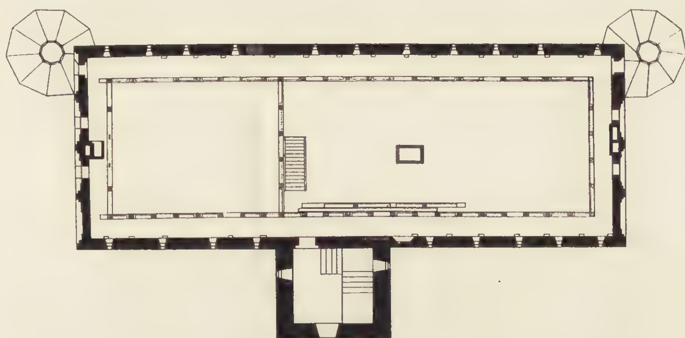

HESSELAGERGAARD. SET FRA ØST.

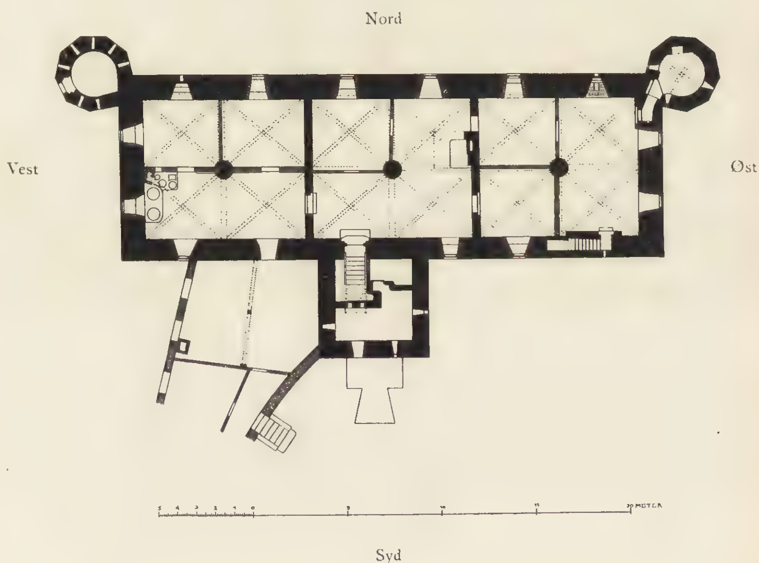
den skulde tage det op med en Fjende. Naar Fjenden, efter at have brudt Palissaderækken og efter at have passeret den ydre Grav, nærmede sig det store Hus, blev han hilst med en Kugleregn fra Vægterloftets Skydeskaar; men naar han var kommet ind under Bygningens Mure, kunde han ikke længer bestryges fra Skydeskaarene. Da traadte Skoldehullerne i Virksomhed. I et samtidigt Skrift af Svenskeren Peder Månson hedder det, at naar Fjenden kommer ind til

Murene, da maa man holde kogende Kalkvælling beredt i Bryggerkedlerne til at gyde over ham, man maa kaste Ild og Aske paa ham, kogende Vand, Olie eller anden Fedme samt alskens ildelugtende Urenlighed. Ved Hjælp af Skoldehullerne beredte man altsaa Fjenden en varm Modtagelse.

Rygaard er — som allerede nævnt — den ældste af de seks danske Herre-

HESSELAGERGAARD. PLAN AF VÆGTERLOFT.

HESSELAGERGAARD. PLAN AF KÆLDER.

borge, men som den nu staar, er den ikke i een Støbning. Det store Hus er opført forinden Grevens Fejde. De to pyntelige Gavle er rent middelalderlige, og af de sparsomme Malerirester i den ret vel bevarede Dansesal i andet Stokværk fremgaar det, at Malerierne maa være udførte i første Fjerdedel af det 16. Aarhundrede. Noget senere, sikkert kort efter Grevens Fejde, er samtidigt de to Sidefløje og Portfløjen byggede, og atter senere er de to Trappetaarne tilføjede; de er ikke opførte tidligere end i Slutningen af det 16. Aarhundrede.

I Hovedbygningen med de to Buefriser, det udkragende Halvstokværk og de pyntelige Gavle finder man de væsentligste Træk i de senere Herreborge. De synes at være opstaaede ved en Kombination af middelalderlig verdslig og kirkelig (klosterlig) Architektur, og det maa have været en virkelig Kunstner, der her har kombineret. Man kan gætte paa, at Martin Bussart har gjort et Udkast til Hovedbygningen; han var kongelig Bygmester, medens Bygherren Johan Urne var Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot. Men mere end en Gisning er det jo ikke.

Nu ligger Rygaard hen som et Bytte for utallige Rotter og for en langsom, men sikker Ødelæggelse af Tiden. Dog værre end Rotter og haardere end

HESSELAGERGAARD. SNIT FRA VEST TIL ØST.

Tiden er en unænsom Restaurator. Held Rygaard! endnu har ingen akademisk Architekt faaet fat i den.

Da Johan Friis fra 1538 af opførte *Hesselagergaard*, udvidede han Grundplanen af Rygaards Hovedbygning ved at tilføje et svært, firkantet Trappetaarn for den ene Langside og to polygone Hjørnetaarne ved den anden Langside, men han bibeholdt de to Stokværker, det øverste Halvstokværk og de to Buefriser.

Der kan vel næppe være Tvivl om, at Udvidelsen af Grundplanen skyldes fortifikatoriske Hensyn. Det er Principet for Befæstningen af en By- eller Borgmur, der her er overført paa en Vaaning. Fra Trappetaarnet kunde man bestryge den ene Langside, fra Hjørnetaarnene den anden Langside og de to Smalsider.

Man undrer sig over, at der her i Danmark henimod Midten af det 16. Aarhundrede og senere opførtes den ene Herreborg efter den anden, paa en Tid, da i det øvrige Europa Slottet og Herresædet afløste Borgen; men man maa huske paa de særligt danske Forudsætninger. De fem Herreborge er opførte efter Grevens Fejde, de fire ligger paa Strækningen Svendborg—Faaborg—Odense, hvor Almuen under Fejden huserede værst. Det er aabenbart med Almuens Udskejelser i frisk Erindring, at de fem Herreborge er opførte. Mod

HESSELAGERGAARD. SET FRA SYD.

Almuen er det, at de truende knytter Næven, ikke mod andre. Thi selv nok saa stærke Mure vilde ikke kunne holde for et Angreb af en regulær Hær, der var forsynet med Kanoner, men en sammenløben, daarligt udrustet Almuehob maatte staa tidligt op om Morgenen, hvis den vilde tiltvinge sig Adgang til Hovedbygningen. For en saadan Hob maatte et Angreb paa Herreborgen være fuldstændigt ødelæggende.

Imidlertid gik Tiden, og Adelen blev mere sorgløs. Det ser man af Ørbæklunde, hvor det gamle Skema endnu er benyttet; men det er kun en Skal uden Kærne. Dog allerede Johan Friis ofrede paa Hesselagergaard en hel Del for

sine Pragtgavles Skyld. Han opgav for en væsentlig Del Forsvaret af Smalsiderne paa Hovedbygningen, og han ofrede for deres Skyld Harmonien i sit Hus; thi det kan ikke nægtes, at hans Pragtgavle knuser hans Hjørnetaarne.

Overhovedet er der i disse Herreborge aabenbart to forskellige og stridende Hensyn, der gør sig gældende, Hensynet til, at man vilde bo trygt, og Hensynet til, at man vilde bo anseligt. Først henimod Kristian IV.s Tid falder det ene af disse Hensyn bort; da kan Adelen bygge udelukkende for at kunne bo anseligt.

FRANCIS BECKETT.

DET ANDET NORDISKE ARCHITEKTMØDE

den 28. og 29. Juni 1903 i Danmark.

PROGRAM.

Søndag den 28. Juni.

Kl. 8 30 F. M. Afrejse pr. Iltog fra Kjøbenhavns Hovedbanegaard.
Kl. 9 37 i Ringsted. Frokost paa Hotel Postgaarden 9 45. Kirken beses.
Kl. ca. 11 30 pr. Vogn til Sorø. (Forfriskning.) Kirken, Klosterporten og Akademihaven beses.
Kl. 3 15 Middag paa Hotel Postgaarden.
Kl. 5 35 Afrejse fra Sorø Banegaard pr. Ekstratog. I Korsør Kl. 6 11.
Kl. 6 15 fra Korsør Havn pr. Ekstraskib. I Svendborg 8 45. Aften i Christiansminde.

Mandag den 29. Juni.

Kl. 7 30 beses Sct. Nicolai Kirke.
Kl. 8 30 Afrejse fra Svendborg Banegaard pr. Ekstratog til Hesselager. Pr. Vogn til Hesselagergaard. Frokost i Skoven Kl. 10 30.
Kl. 11 30 pr. Vogn til Rygaard. Rygaard beses. Spadseretur gennem Parken til Glorup Have. Maaltid. Fra Glorup Kl. 4 00.
Kl. 4 30 Afrejse fra Øxendrup Station. I Nyborg Færgehal 5 12.
Kl. 5 17 Afrejse pr. Færge over Korsør til Kjøbenhavn 8 45. Aften i Tivoli.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 3. JULI 1903
5. AARGANG № 40

DET ANDET NORDISKE ARCHITEKTMØDE

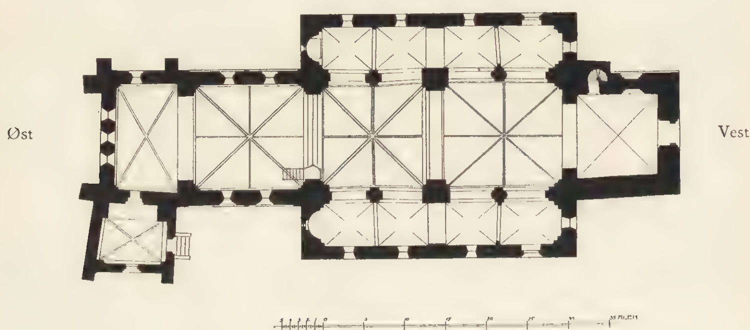
DEN 28. OG 29. JUNI 1903 I DANMARK.

Det var, som en af vore Gæster, Finnen Hugu Lindberg, betonede i en Tale, som om selve de højere Magter havde lagt alt tilrette for at gøre Architekternes Udflugt til Sjælland og Fyn saa vellykket og righoldig som muligt. Alle væsentlige Betingelser for en saadan To-Dages Udflugt var til Stede fra først til sidst: et herligt Vejr med ikke for overdreven Varme, en ren og klar Himmel baade om Dagen og om Natten, og Naturomgivelser, saa skønne og

ST. NICOLAI KIRKE I SVENDBORG (MED HJØRNET AF ST. NICOLAI APOTHEK).

ægte danske, at vore Gæster fra Finland og Sverrig derigennem maatte faa et blivende og varigt Indtryk af Danmarks bedste Ejendommeligheder. Naar dertil kommer Glæden ved at kunne genopfriske mangt et tidligere knyttet Venskab, ved at stifte nye og ved at se saa interessante og kunstnerisk fremragende architektoniske Værker under kyndig Ledsagelse og Vejledning, er det let at forstaa, at der kun kunde være en Mening om, at det andet nordiske Architektmøde forløb paa en Maade, der værdigt bevarede Traditionen fra Mødet i Jönköping 1901. Vi Danske, hvem saa mange skandinaviske Gæster glædede ved deres Nærværelse, bringer disse en Tak, fordi de kom og bragte saa megen frisk Ungdom og saa meget lyst Humør med. Og det maa vel her tillige være tilladt at bringe dem af de Danske, der havde lagt Turen til Rette, en Tak for den fortrinlige Maade, hvorpaa dette var gjort fra først af og med Præcision gennemførtes i alle Enkeltheder. Festudvalget bestod af: Professor HANS J. HOLM som Formand og Architekterne LUDVIG CLAUSEN, HACK KAMPMANN, A. S. LAURITZEN og ANTON ROSEN.

ST. NICOLAI KIRKE I SVENDBORG. PLAN. MAALT 1897. MAGDAHL-NIELSEN.

Det har sin Interesse at kende alle Deltagernes Navne.

Fra *Finland* var mødte: Architekterne VON ESSEN, FABRITIUS, BERTEL JUNG, WALTER JUNG, KALLIO, HUGU LINDBERG, G. NYSTRÖM, ARVID RUNDBERG, GUNNAR STENIUS, G. SUNDELIN og W. THOMÉ, alle fra Helsingfors.

Fra *Sverrig* var mødte: Architekterne AMÉEN (Stockholm), ARVIDIUS (Malmö), BERGMAN (Stockholm), BOMAN (Falun), CLASON (Stockholm), DAHL (Stockholm), DAHLANDER (Örebro), ENBLOM (Stockholm), FALKENBERG (Stockholm), HEDIN (Gefle), HEDLUND (Göteborg), JOSEPHSON (Stockholm), MORSING (Stockholm), MÖLLER (Stockholm), RASMUSSEN (Göteborg), SMEDBERG (Malmö), STOLTZ (Malmö), TENGBOM (Stockholm), THURDIN (Hernösand), TORULF (Stockholm), ULRICH (Stockholm), WESTHOLM (Stockholm), WÅHLIN (Malmö).

Fra *Danmark* var mødte: Architekterne LUDV. ANDERSEN, ARNE-PETERSEN, AXEL BERG, CLAUSEN, CLEMMENSEN, VILH. FISCHER, ANDR. FUSSING, GLAHN (Nykøbing p. F.), GUNDESTRUP, F. C. C. HANSEN (Sorø), NICOLAI HANSEN, HARILD, HANS J. HOLM, BERNH. INGEMANN, EMIL JØRGENSEN, EUGEN JØRGENSEN, THORVALD JØRGENSEN, KAMPMANN (Aarhus), FRITZ KOCH, ARNOLD KROG, KYHNELL (Aarhus), KNUD LARSEN (Slagelse), LAURITZEN, LEMCHE, LEUNING-BORCH, LEVY, MAGDAHL-

ST. NICOLAI KIRKE I SVENDBORG. HØJKIRKEN SET MOD VEST.

NIELSEN, MYNSTER, NYEBØLLE, OLESEN, AXEL ERHARD PETERSEN, HOLGER RASMUSSEN, ROSEN, ERIK SCHIØDTE, VALDEMAR SCHMIDT, STEENBERG, STORCK, SYLOV, THEILL, ALFRED THOMSEN, VARMING, WENCK, WIINHOLDT og WRIGHT samt Bygningshistorikeren, cand. polit. FR. SCHIØTT.

Fra *Norge* var desværre ingen Architekter mødte, og de gode Venner, man

havde truffet i Jönköping 1901, savnedes stærkt. Der havde vist sig uovervindelige Vanskeligheder for Nordmændene ved at komme med.

Det første architektoniske Mindesmærke, der besøgtes, var *St. Bendts Kirke* i Ringsted. Kirken undergaar for Tiden en gennemgribende Restaurering under Prof. STORCKS kyndige Ledelse. Af stor Interesse, ikke alene for vore Gæster, men ogsaa for de Danske selv, var det netop paa det nuværende Stadium at kunne gøre sig bekendt hermed. Først ved at se et saadant Arbejde paa nært Hold, har man det rette Indtryk af, hvor store Vanskeligheder der kan beredes Architekten, og hvor mange Tvivlsspørgsmaal, der kan rejse sig. Man aner, hvilken omfattende Viden der kræves, og hvilken nøje Kritik der maa til for at afveje det ene Hensyn mod det andet. Til stor Belæring var de Tegninger,

ST. NICOLAI KIRKE I SVENDBORG. DEL AF SØNDRE SIDESKIB, SET MOD ØST.

som Prof. Storck havde ladet ophænge i Koret, samt de Oplysninger, der meddeltes baade af Professoren selv og af hans Konduktør paa Stedet, Architekt CHRISTENSEN.

Der indtoges derefter en solid Frokost paa Hotel Postgaarden, hvor Akademisk Architektforenings Formand AXEL BERG kort bød Velkommen.

Selskabet begav sig derpaa til Vogns; og da man var naaet til Sorø, var alle, Værter og Gæster, allerede godt »rystede sammen« og Tungebaandene løste for kammeratlig og livlig Samtale. Paa Vejen havde man kastet længselsfulde Blikke til de nærliggende Kirker Fjenneslev og Bjernede — men der var ikke Tid til at besøge dem; man maa jo vide at begrænse sig. Efter at have nydt de særdeles velkomne »Forfriskninger« besaa man *Sorø Kirke*, *Klosterporten*, *Akademiet*, *Akademihaven*, *Ingemanns Bolig* og det af F. C. C. HANSEN indrettede lille *Museum* for fundne Sager i Saxos Celle. For Danske er alt dette gammelt og kendt; for de Fremmede var det nyt og til stor Glæde. Paa Vejen tilbage til Hotellet kunde man ikke undgaa at kaste et Blik ind i den hyggelige og maleriske Gaard

bag den Bindingsværksbygning, der bærer Navnet »Seigneur FOSSE's Gaard«. En god Middag indtoges derefter paa Hotel Postgaarden — og allerede nu viste det sig, hvor lidet den Overenskomst nyttede, der var indgaaet om ikke at holde Taler. Atter bød AXEL BERG Velkommen. Professor CLASON takkede paa Svenskernes Vegne, idet han tillige drak et Mindebæger for V. KOCH, der havde ført de Danske til Mødet i 1901. Endvidere returnerede HUGU LINDBERG og Professor NYSTRÖM Skaalerne. Rask og livligt smeldede Finnernes ni korte Hurraer, malmfuldt og rhytmisk klang Svenskernes fire — og uordentligt og grødet lød de Danskes tre lange og tre korte Hurraer. Naar man hører dem, skulde man i Sandhed tro, at vi var en Nation, der ikke kan tælle til tre! Altid kommer der

ST. NICOLAI KIRKE I SVENDBORG. DEL AF HØJKIRKEN, SET MOD NORD.

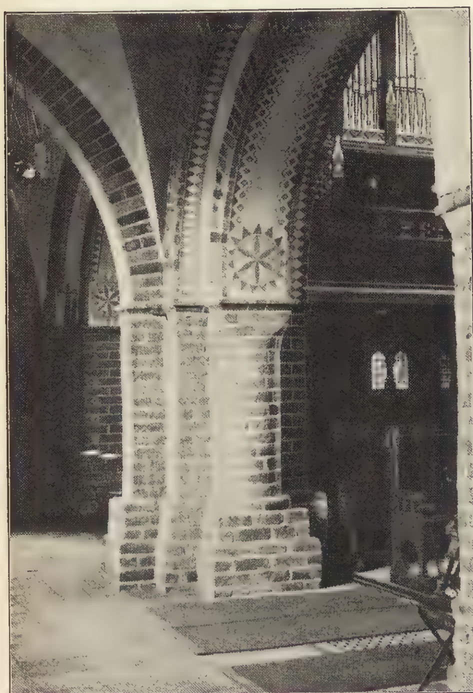
nogle drattende udenfor Reglen. Det er virkelig noget, der burde læres — mon det ikke havde været heldigt som Undervisningsfag efter den nye Skolelov?

Sejladsen paa det flagsmykkede Extra-Dampskib fra Korsør til Svendborg var »förtjusande«, og det i stigende Grad jo mere man nærmede sig Staden. Indsejlingen her er berømt for sin Skønhed, og lyst og venligt under den nedgaaende Sols Straaler bredte de mange Øer sig om Sunde og Belter. Ingen kunde være ufølsom for denne Nydelse, selv ikke de tre, fire Architekter, hvis Hatte var blæste i Vandet under Sejladsen; de fik jo desuden at trøste sig med, at der vel vilde blive Lejlighed til at faa andre Hatte undervejs.

I Svendborg havde en Komité dannet sig paa Byraadets Vegne, bestaaende af Dr. BARFOED, Landinspektør HVENEGAARD, Murmester MADSEN og Fabrikant JENSEN, for at berede Mødets Deltagere en festlig Modtagelse i det nærliggende Badested Kristiansmindes Have, beliggende med skøn Udsigt over Svendborgsund. Ved det festlige Aftensbord talte bl. a. Herredsfoged JUST THIELE, Dr. Barfoed og Fabrikant Jensen for Gæsterne, og Taler, Sang og Hurraer fulgte Slag i Slag.

Det var saa skøn en Sommeraften, som nogen kunde ønske sig, og da det sidste St. Hansblus ude paa Søen var slukket, og de sidste Stjerner fra Raketterne var døde bort, var det med en vis Vemod, man maatte bryde op for at søge den nødvendige Hvile i Hotellernes Senge.

Mandag Morgen var man tidligt paa Færde for, inden den videre Rejse skulde begynde, at bese *St. Nicolai Kirke.* Kirken, hvoraf »Architekten« hermed bringer nogle Fremstillinger, er opført i den romanske Tid omtrent samtidigt med Roskilde Domkirke eller i den første Halvdel af det 13de Aarhundrede; i Aarene 1892—1894 er den restaureret af Professor Storck, der bl. a. befriede Murene baade udvendigt og indvendigt for deres Pudslag, saa at de nu staa med deres oprindelige Fugning og Murstensfarve, medens alle Hvælvingskapper blev pudsede. Samtidigt blev Kirkepladsen udgravet, saa at Soklen atter kom for Dagen. Lige over for Kirken ligger det af Magdahl-Nielsen i 1897—1898 opførte smukke St. Nicolai Apothek*).

ST. NICOLAI KIRKE I SVENDBORG.
DEL AF SØNDRE SIDESKIB, SET MOD VEST.

Efter med Ekstratog at være bragt til Stationen Hesselager, steg man atter paa de der ventende Vogne og naaede efter en smuk Køretur mellem de bugnende Kornmarker til *Hesselagergaard*, som blev beset fra Kælder til Vægterloft. Sidst udkomne Nummer af »Architekten«, der var blevet uddelt til Gæsterne, tillige med de Tegninger og Opmaalinger, Prof. Hans J. Holm havde medbragt og forklarede, gav fyldestgørende Oplysninger om den gamle Herreborgs Historie og Architektur, — og man kunde derfor nu med en rolig Bevidsthed om at have gjort sin architektoniske Skyldighed strække sine Lemmer i Græsset under de store Træers Skygger for at lade den anrettede, landlige og velsmagende Frokost komme til sin Ret under de mest stemningsfulde Omgivelser. De ærværdige, gamle Mure, der er byggede 1538 og følgende Aar paa Resterne af den ældre Bygning, som blev opført under Grevens Fejde, og som i sine unge Dage saa ned over de mange urolige Horder, den skulde byde Trods, skuede nu ned paa et lystigt Kompagni, som ikke var til Sinds at lade sig nøje med et Traktement med flydende Beg og kogende Vand fra Skoldehullerne paa Vægterloftet. De

*) Se »Meddelelser fra Akad. Architektforening« I, Side 101.

blev Vidne til, at baade »Helan, Halfvan, Terzen og Quarten« gik, og de hørte med Undren Finnernes Sang om en anden Slags Krigsførelse:

De halfvorna de tages på mångahanda vis,
De halfvorna de tagas på mångahanda vis,
Men aldrig så långsamt som Bismarck tog Paris
I sin ungdom.

Derefter indtoges *Rygaard*, hvor man gæstevenligt hilsedes af Skovrider Lymann og Godsforvalter Warberg. Man oversvømmede Borgen som Rotter, man beundrede dens statelige Architektur og maleriske Udseende, og man beklagede, om det skulde ske, at denne saa interessante og værdifulde gamle Borg, hvis ældste Del formentlig er opført i Kong Hans's eller Christian III.s Tid, skulde synke i Grus. Den er jo dog en af de skønneste verdslige Bygninger,

ST. NICOLAI KIRKE I SVENDBORG. DEL AF NORDRE SIDESKIB, SET MOD ØST.

Danmark ejer. Men lang Tid til Betragtninger af denne Art var der ikke; thi nu vinkede Spadsereturen til det nærliggende Slot *Glorup* med dets herlige Park. Ved Indgangsporten mødte Stamhusbesidderen, Grev Moltke-Hvitfeldt, for personlig at byde Architekterne Velkommen, og man begav sig paa Vandring gennem den omtrent 90 Tdr. Land store, prægtige Park, der er noget i sit Slags enestaaende her i Landet. De store Lindealleer er fra 1780, og Havearchitekturen er anlagt af den samme Architekt, der har bygget det nuværende Slot, Zuhn, Elev af Jardin, der som bekendt baade af Navn og af Gavn var Havearchitekt. Den indeholder for øvrigt mange sjældne Træer, store Driverier, Anlæg baade i fransk og engelsk Stil, Damme, Fontæner, Statuer af græske Guder og Gudinder, Bronceafstøbninger af Venus fra Milo og den belvederiske Torso o. s. v. Ved en splendid Dejeuner-dinatoire var alle Mødets Deltagere derefter Grevens Gæster; ved Bordet, hvor han præsiderede, udtalte han sin Glæde over at se Architekter hos sig, hvorefter Axel Berg takkede paa samtlige Finskes, Svenskes og Danskes Vegne.

Nu lakkede det andet nordiske Architektmøde stærkt mod Enden. Endnu var der dog forbeholdt det en Slutningsfest af megen Stemningsfuldhed. Det var Sexaen, som ventede i Tivoli. Og medens hele den to Dages Rejse havde været forbeholdt Herrer alene og Komiteen var gaaet saa rigoristisk til Værks, at den havde nægtet Adgang — man maa formode med et dybt Suk — til to kvindelige, finske Architekter, der havde ønsket at deltage, fik nu Architektmødet fornyet Livskraft ved den forskønnende Tilstedeværelse af svenske og danske Damer. Talerne strømmede frem. Prof. CLASON og HUGU LINDBERG, begge saa sympathetiske og typiske Repræsentanter for deres Nationer, Prof. HANS J. HOLM, AXEL BERG, WÅHLIN, LEVY, THURDIN og mange flere, alle maatte frem. Fraværende Venner som GRIPENBERG fra Finland, Prof. WRANGEL fra Lund, NYROP fra Danmark og alle *Nordmændene* mindedes. HUGU LINDBERG, der havde vundet Alles Hjerter ved sin mandige og faste Optræden, ved sin klangfulde Røst, sine vægtige og smukke Tanker, der fremførtes i en virkeligt veltalende og afrundet Form, udtalte Haabet og Ønsket om, at næste nordiske Architektmøde maatte holdes i Helsingfors, saafremt ikke Nordmændene maaske mente at have Forretten — en Tanke, der modtoges med stormende Tilslutning.

Mødet hævedes officielt; men endnu længe forblev en trofast Skare samlet der, hvor alle danske Kongresser sluttes: om Bodega Tønderne foran Bazarbygningen. Langt ud paa Natten lød munter Skæmt, Taler og Sang — og det var helt ud paa Morgenstunden, da de sidste danske Hurraer kom drattende ud af Tivolis Port.

Atter har det vist sig, hvor vellykket et saadant Møde mellem nordiske Nationers Standsfæller kan være, og hvor godt de kunne sammen i Gammen og Alvor. De danske Architekter bringe Finner og Svenske en hjertelig Tak for Samværet og sende en venlig Hilsen til Nordmændene, hvem det denne Gang ikke forundtes at være med, med det Haab at *Alle* igen kunne mødes om to Aar.

Clichéen til Billedet af St. Nicolai Kirke, set udvendigt, er velvilligt udlaant til »Architekten« fra Traps Beskrivelse af Danmark, II Udgave.

Clichéerne til Billederne af de fire Interiører af St. Nicolai Kirke er velvilligst udlaante til »Architekten« af Svendborg Byraad, der havde vist Architektmødets Deltagere den Opmærksomhed i Kirken at uddele til dem et lille Mindeblad, hvor disse vare gengivne.

GLORUP.

ET REJSEMINDE.

Middelalderens Herresæder vare som Regel ikke omfattende Anlæg, hverken i Bygningsværker eller i Jordbrug; det var først i Renaissancetiden efter Kirkens Reformation, at Adelen ret begyndte at samle Jordegodskomplexer; det over hele Landet spredte Jordegods, der ved Arv, Giftermaal etc. var tilfaldet Slægten, blev nu ved Mageskifte med Standsfæller eller Kronen samlet tæt op til Familiesædet, medens man skilte sig ved de fjernt — maaske i andre Landsdele — liggende, spredte Bøndergaarde. Nu kunde da ogsaa Fæstebønderne,

foruden deres egen Avling, ved Hovarbejde besørge Hovedgaardsavlen; under Datidens extensive Jorddrift, hvor de havde nok af ledige Arbejdsdage, kunde det gjøres uden Besvær for dem, og gennem Hovarbejdet kunde Bønderne svare en Del af det Vederlag, de maatte yde for Brugen af den dem overladte Jord. Saa kunde man ogsaa udvide Hovedgaardens Jordbrug, inddrage ledige Gaarde, udyrkede Overdrev eller afdrevne Skovpartier under Hovedgaardsjorden, saa udvidedes Avlsgaardens Bygninger efter den større Bedrift, og som Afslutning kommer en ny, stor Hovedbygning, fra først af mere alvorlig og fæstningsagtig, senere, da Forsvarshensynene træde i Baggrunden, mere anlagt paa Livsnydelse, med større Vinduer, pyntelie Spir, Haver, Fiskedamme, Ridebaner etc.

Saaledes voxede efter Reformationen de store Adelsgaarde frem fra langt

GLORUP HOVEDBYGNING.

ringere Spirer; det var Sædegaardene, de Steder, hvor en Gren af Landets Blomst, Adelen, havde Sæde, i Retning af Omfang og Bygninger staaende langt over Bondegaarden, ja selv Jordtilliggendet var ved sin Tiendefrihed af en finere Kvalitet end den simple Bondejord.

Over en saadan gammel Gaard, hvis Navn gaar langt tilbage i Tiden samt er knyttet til Landets berømteste Ætter og Navnene paa dets bedste Mænd, hviler der en særlig Duft; det er noget andet end de Parvenu-Herregaarde, der ved Krongodsslagteriet i det 18de Aarhundrede oprettedes af nedlagte Bondebyers Jord og solgtes til velhavende Borgermænd eller til »Herregaardsslagtere«, der indvandt Kjøbesummen og mere til ved Bortsalg af Bøndergods, Forhugning af Skovene til Upligt, og tilsidst Udparcellering af Hovedgaardsjorden, — ogsaa noget andet end de Avlsgaarde, som vor Tids Godsejere have oprettet af den tiendepligtige Bondejord, hvorover de fik Dispositionsret, naar Resten af Fæstegodset solgtes til Selveje eller fuldstændigt Arvefæste.

En saadan historisk Gaard er Sædegaarden *Glorup* i Svindinge Sogn, Gudme Herred, Svendborg Amt, Residensen for Besidderne af Stamhuset *Moltkenborg*. Den nævnes allerede 1390, og 1481 finder man som dens Ejer Axel Walkendorff, i hvis Slægt den forbliver i henved 200 Aar, indtil Henning Walkendorffs Enke under Landets almindelige Forarmelse efter Svenskekrigen maatte gjøre Opbud 1661 og Gaarden udlægges til en af Kreditorerne.

Ættens berømteste Mand var vel Christopher Walkendorff († 1601), Rigens Hofmester og en af de styrende Regeringsraader i Christian IV's Mindreaarighed. Han flyttede Glorup fra dets gamle mere østlige Plads hen paa det nuværende Sted, og foruden Avlsgaarden, af hvis Bygninger adskillige bevaredes til 1870erne, opførte han en ny, af Vandgrave omgivet Hovedbygning, der efter de foreliggende, sparsomme Efterretninger bestod af fire toetages Fløje med Hjørnetaarne.

Glorup gled, som sagt, ud af Walkendorffernes Hænder over til Henning Pogwisch, siden til Slægten Ahlefeldt og derfra til Familien Plessen, af hvilken Gehejmeraad Christian Ludvig Plessen (Ejer 1723—52) lod den forfaldne Hovedbygning reparere. Ved denne Lejlighed forsvandt Hjørnetaarnene og vel ogsaa det øvre Stokværk; men han blev ikke færdig med Arbejdet, og efter hans Død fortsattes det ikke af det næste Tiaars vexlende Ejere.

Først da Glorup 1762 kjøbtes af Lensgreve Adam Gottlob Moltke til Bregentved, kom det til en Mand, der havde Lyst og Evne til at bygge et smukt Herresæde i standsmæssige Omgivelser, ogsaa Forstaaelsen af, at dette Arbejde maatte lægges i Hænderne paa Kunstnere, ikke paa Haandværkere og Gartnere.

Moltke var Kongens Yndling, der — dels ved kongelige Naadegaver, — dels og særlig ved klog Økonomi og Held samlede sig store Jordegodser og betydelig Formue. Men det var ogsaa en Mand, der havde Interesse for Videnskab og Kunst samt Forstaaelse af, at Adel forpligter til at ofre noget paa deres Fremme. Han havde Interesse for Naturvidenskaberne, og i sit prægtige Palais paa Amalienborg (nu Christian VII's Palais) samlede han i den med Platfondmalerier af Carl von Manderns Haand smykkede Pavillon mod Frederiksgade sjeldne »Cabinetter« af mineralogisk og zoologisk Indhold, Samlinger, der senere af hans Efterkommere skænkedes Staten, ledsagede af betydelige Legater; i Pavillonen mod Amaliegade fandt man et betydeligt Bibliothek og i Hovedbygningen en kostbar Malerisamling, der nu findes i en Tilbygning til det Moltkeske Palais i Dronningens Tværgade og regnes for en Perle blandt de danske Kunstsamlinger. Sin Interesse for de skjønne Kunster viste han ogsaa ved at fremme den ældre Kunstskoles Omdannelse til et Akademi for de skjønne Kunster, der fik Plads paa et kongeligt Slot, Charlottenborg, og hvis første Præces han blev, ligesom han i sin Egenskab som Direktør i Asiatisk Kompagni foranledigede, at dette til Ære for Frederik V bekostede Udførelsen af Saly's skjønne Rytterstatue, der opstilledes paa Amalienborg Plads.

Det er vel nærmest ham, der bevirkede Anlæget af Amalienborgkvarteret, Frederiksstaden, hvor Eigtved opførte det førnævnte prægtige Palais, i hvis Have Jardin senere byggede en Volière af Bornholmsk Sandsten, og rundt om paa hans Ejendomme træffe vi Beviser paa hans Sands for Bygnings- og Havekunst.

Marienlyst ved Helsingør, som han havde erhvervet, fik under Jardins Ledelse en ny Form ved Nyanlæg af Haven samt Udvidelse og Omdannelse af Frederik II's Renaissance-Hus; Bregentved Have forskjønnedes ved Anlæg, Statuer og Monumenter; i den til Godset hørende Karise Kirke opførtes et Gravkapel for den højgrevelige Familie (vistnok begyndt af Hofbygmester Fortling og fuldført af dennes Svigersøn C. F. Harsdorff); den lille kjønne Hovedgaard Thurebyholm byggedes, og nu kommer ogsaa Glorup til, hvis Fuldførelse og Forskjønnelse tager hans Interesse fangen.

Den firfløjede Hovedbygning, hvoraf vel alt det øvre Stokværk var nedtaget og afløst af en Mansardetage, omdannes og fuldføres nu; det bliver en paa høj Kjælder hvilende enetages Gaard med Mansardtag af glasserede Sten og hvidkalkede Façader; Graven foran Østfløjen fyldtes, og Pladsen foran udlagdes som en stor Ridebane og Tilkjørsel; Fløjens Endepartier indfattedes med Lisener og forsynedes med trekantede Frontoner, medens Midtpartiet med Porten indfattedes af koblede Lisener, der bare en Attika, foroven smykket med Vaser, Vaabenskjolde, Guirlander og desl. Paa Tagryggen anbragtes et Klokkespir, bestaaende af en firkantet Underbygning med Urskive og derover en kuppeldækket Søjlehal. Paa Vestfløjens Gaardfaçade anlagdes en stor Stentrappe, og alle Rummene udsmykkedes med Stuklofter, Tapeter og Paneler; — rigt Møblement og mange Kunstværker samledes i Gemakerne.

Og saa anlagdes paa Sydsiden af den 1765 fuldendte Gaard en prægtig Have med et stort Vandbassin og Springvand oppe ved Huset og Syd derfor et Anlæg i Datidens franske Stil, en Have, der fik sin skjønneste Indfatning, da der c. 1780 anlagdes prægtige Lindealler langs Siderne; den vestlige Allé fortsattes nord for Gaarden og lukkedes i Enderne af Indkjørselsporte med Stenpiller, Vaser og Smedejernsporte. Endelig anbragtes der i Haven Statuer, Vaser, sjældne Træer, en Labyrint, en prægtig, senere nedtaget Pavillon med en Marmorstatue af Andromeda, der nu findes opstillet i en Efterligning af den gamle Pavillon, samt endelig efter Tidens Skik ogsaa en Hytte, i hvilken en ærværdig Eremit med langt Skæg og Bog i Haanden rejste sig fra sit Leje og bukkede, naar man traadte paa Dørtærskelen. Senere opstilledes der ogsaa i Haven et Monument til Minde om Moltkernes Familiesammenkomst paa Glorup 1778.

Den Kunstner, som af A. G. Moltke benyttedes ved Arbejdet, var Architekten Christian Joseph Zuber (f. 1736, d. 16.—9.—1802), en Søn af Hoftømmermester Frantz Joseph Zuber, der tillige var Maskinmester ved Hoftheatret og nærmest er bekjendt ved det kunstige Maskineri, han konstruerede, da Frederik V's *statue eqvestre* skulde bringes fra Gjethuset til Frederikspladsen. Sønnen gik først i Latinskole, og efter en videre Uddannelse i Geometri, Landmaaling og Bygningskunst studerede han videre, oprindelig ved Ingeniørakademiet i Wien, senere her paa Charlottenborg, hvor han vandt alle Medaillerne og tillige fik praktisk Uddannelse som Tegner og Konduktør hos Jardin, navnlig ved Marienlyst og Haveanlægene om Fredensborg og Frydenlunds Slotte. Endelig byggede han selvstændigt Glorup*), hvor vel ogsaa Haveanlæget skyldes ham; thi dengang

*) 1781 siger han om Moltke: »vor welchem ich Glorup in Fühn aufgebauet, und der Zeit sowohl als jetzt noch verschiedene Verrichtungen gehabt habe.

hørte jo de regelmæssige, efter geometriske Linier afstukne Haveanlæg til Bygningskunstnerens Arbejde, — det var jo ikke Parkanlæg, hvor botaniske Kundskaber og landskabsmalerisk Blik spille Hovedrollen —, og som Jardins Medarbejder ved de nævnte store Haveanlæg havde han jo fornøden Erfaring. 1766 blev han kgl. Bygningsinspektør og gjorde nu paa kongelig Bekostning i 6 Aar Studierejser i Frankrig og Italien; men da han kom hjem, var hans Beskytter, Moltke, fjernet fra sine Embeder og hans Lærer, Jardin, afskediget; der var ingen Hofbygmesterstilling eller andre overordnede Embeder i Bygningsfaget ledige, saa han maatte nøjes med at lede Reparationen af Aarhus Domkirke og forresten slaa sig igennem ved Privatarbejde. For Baron Gyldencrone opførte han saaledes den smukke Herregaard *Moesgaard* ved Aarhus og c. 1777 for den nobiliterede Handelsmand, Baron Iselin, det pompøse Ladegaardsanlæg paa *Rosenfeldt* ved Vordingborg (Hovedbygningen kom ej til Opførelse) og han anlagde vel ogsaa den derværende lille franske Have.

Først 1781 bliver han efter haarde Kampe Hofbygmester, vist nærmest modarbejdet af Harsdorff, der støttede Architekten Hans Næss og sine Elever Meyn og Magens; og nu faar han da ogsaa et større offentligt Arbejde, Opførelsen af Bibliotheksfløjen mellem den søndre lille Løngang paa Christiansborg og Tøjhuset, et Værk, hvor han skaber den danske, saakaldte »forgyldte« Bibliothekssal — ogsaa urettelig kaldet den Harsdorffske — men andre større Opgaver faldt ej i hans Lod.

Han har vel i den forløbne Tid maattet fægte sig igjennem, og Hofbygmestergagen var ikke saa stor, at der foruden til tarveligt Underhold kunde blive noget tilovers til Dækning af gammel Gjæld; hans Hustru blev syg, og et Barn, der fik Smaakopper, mistede derved Synet. Alt dette angreb ham saa stærkt, at han mistede sin Arbejdskraft, Sagerne dyngedes op paa hans Bord og med dem Erindringsskrivelserne; intet blev færdigt, og tilsidst, — i 1789, — maatte han afskediges med en Pension paa 300 Rdr. C. Sine sidste Leveaar har han vistnok tilbragt i Fredericia, hvor Hustruen døde 1800, hans Navn og Gjerning blev glemt, ja Dansk Kunstnerleksikon kjender ej engang hans Dødsaar.

Men hans Værker have faaet Lov at staa, saaledes Glorup, af hvis Have der Landet over gik stort Ry, og hvis Gaard og Gods kom til at danne Hoveddelen af det Stamhus, *Moltkenborg*, som A. G. Moltkes Enke, Sophie Hedevig Raben, 1793 oprettede for sin ældste Søn, der 1843 knyttede Navnet Hvitfeldt til sit Fædrenenavn. I Tidens Løb gik vel noget af Havens Glans bort, og Skræpperne — egentlig nok Hestehov eller Pestilensurt — voxede frem i det c. 30 Tdr. Land store Anlæg, hvor de gav Ly for de af H. C. Andersen, Glorups stadige Gæst, forevigede hvide Snegle, den lykkelige Familie, hvis Livsmaal var at komme op paa Herregaarden, blive kogte, saa de blev sorte, og saa lagte paa et Sølvfad.

Der kom dog en ny Tid for Haven og Parken, der i 1862—75 omlagdes og udvidedes af Landskabsgartnerne Flindt og Eltzholtz, saaledes at den kom til at omfatte ca. 90 Tdr. Land, hvoraf Vandbassinet optager ca. 2 Tdr. Land, det franske Anlæg ca. $2^1/_2$ Td. Land, medens Resten er et Anlæg i engelsk Stil. Her findes mange sjeldne Træer, og over en 27 Fod dyb Kløft er der spændt en 143 Fod lang Hængebro, som dog er noget umotiveret, idet der, — i hvert Fald om Sommeren, — kun er lidet Vand i den gjennem Kløften løbende Bæk.

Gaarden selv har vel ogsaa undergaaet Forandringer i Tidernes Løb, Gravene ere fyldte, Ændringer foretagne i det Indre, et Kapel i middelalderlig fransk Stil bygget udfor Nordsiden, Avlsgaarden og Staldene flyttede længere bort, men der er endnu i Hus og Have saameget at glæde sig over af gammel Bygningskunst, gammel og ny Havekunst, af dejlig Natur, frodige Marker og Skove, og fra Enden af Haven seer man over til Stamhusets anden Hovedgaard, den gamle, halvt middelalderlige og fæstningsagtige *Rygaard*. Den og Glorup ligger hinanden saa nær, i Alder skilles de over 200 Aar, og i Anlæg synes Forskjellen langt større; det er to helt forskjellige Kulturperioder, der her ligge Side om Side.

FR. SCHIØTT.

DEN NORDISKE TEKNISKE OG HYGIEJNISKE KONGRES 1903.

Kongressen aabnedes *Onsdag den 24. Juni* Kl. 9 om Morgenen ved et Møde i Tivolis nye Koncertsal, der i denne Anledning var bleven festligt dekoreret. Mødets Indledning overværedes af Deres kongelige Højheder KRONPRINSEN, KRONPRINSESSEN og PRINSESSE THYRA. Overpræsident OLDENBURG holdt Aabningstalen, i hvilken han fremhævede, at i de seks Aar, som var forløbne, siden der i Stockholm var afholdt Kongresser om de to samme, paa flere Maader beslægtede Emner, som skulde beskæftige denne Kongres, var der paa begge Omraader sket Fremskridt og udrettet Gerninger, der vel kunde begrunde Sammenkaldelsen af en ny Kongres, der tillige kunde bidrage til at fremkalde og bestyrke det personlige og meget betydningsfulde nærmere Bekendtskab mellem de nordiske Rigers Mænd, som virker i denne Gerning. Paa Finlands Vegne takkede Professor PALMBERG for Indbydelsen til Kongressen; paa de norske Delegeredes Vegne talte dernæst Marineinspektør SPARRE og paa de svenskes Professor HOFFSTEDT.

Generaldirektør AMBT holdt derpaa et Foredrag om tekniske Fremskridt i Kjøbenhavn og omtalte heri først den mekaniske og dernæst den kemiske Industri. Han dvælede ved Bygningsteknikens Fremskridt, omtalte Havnen med de vigtigste af dens Nyanlæg, Sporvejsdriftens Udvikling, Gasværkerne, Elektricitets- og Vandværkerne samt den store Kloakplan.

Stadslæge, Etatsraad HOFF gav herefter en Oversigt over de hygiejniske Fremskridt i Kjøbenhavn. Taleren henviste heri til, at der var oprettet et hygiejnisk Laboratorium ved Universitetet, Aabningen af Statens Seruminstitut og Finsens Lysinstitut. Hvad Bekæmpelsen af Tuberkulosen angik, var der ogsaa sket store Fremskridt; der var oprettet et Sanatorium af Kjøbenhavns Kommune i Boserup Skov og ved privat Initiativ et ved Vejlefjord, Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse var dannet, og ved Silkeborg var et Folkesanatorium under Opførelse. Stadslægen gav derpaa en Oversigt over Byens Hospitalsvæsen; vi har ialt 4100 Hospitalssenge, hvoraf Kommunen ejede ca. 3000, eller ca. 1 Seng for hver 100 Mennesker. Efter at have omtalt Dødelighedsprocentens Aftagen og Grundene dertil, sluttede han med at udtale Haabet om, at Deltagerne ved Besøgene vilde faa det Indtryk, at Kjøbenhavn havde fulgt med paa Hygiejnens Omraade.

Endelig holdt Sundhedsinspektør H. BERNER et Foredrag om medicinsk Statistik fra Kristiania.

Kl. 12 samledes Deltagerne til en Fællesfrokost i Restauranten i Tivolis Koncertsal, hvorefter Besøget paa Carlsberg-Bryggeriet gik for sig under Ledelse af Brygger JACOBSEN selv, der med stor Beredvillighed fungerede som en utrættelig og fortræffelig Cicerone.

Om Aftenen var alle Kongressens Deltagere Gæster paa Raadhuset efter Indbydelse fra Kjøbenhavns Overpræsident, Borgmestre og Raad.

Torsdag den 25. Juni afholdt Kongressens forskellige Sektioner Møder med Foredrag i Forsikringsselskabet »Danmark«s nyopførte, endnu ikke færdige Bygning, som med stor Imødekommenhed var stillet til Disposition i de Dage, Kongressen stod paa.

Blandt de mange Emner, som her blev behandlede, skal vi kun fremføre de enkelte, som har særlig Interesse for Læserne af nærværende Tidsskrift.

Professor, Kredslæge H. A. NIELSEN talte saaledes om *Byhygiejnen* og omtalte Luftstøvets og de luftformige Forurensningers sanitære Betydning; særligt fremhævedes Gadestøvets konstante Indhold af Betændelsesbakterier som Aarsag til, at Smitsoterne viser større Dødelighed i de store Byer end paa Landet. Der kræves derfor yderligere Foranstaltninger til Luftens Renholdelse, og i den Retning fremhævedes, at der bl. a. maa tages Forholdsregler, som skaffer mere Lys og Luft til Byerne gennem forud lagte Bebyggelsesplaner, der muliggør rigelig direkte Sollys og Luft til enhver Krog, saa at de naturligt rensende Kræfter kan faa saa udstrakt Indvirkning som mulig.

Ingeniør MEYER talte dernæst om *Gaderensning.*

Gaderensning faldt i 3 Afsnit, Samlingen af Affaldet, Bortskaffelsen fra Stedet og Ødelæggelsen. Den aarlige Mængde af Gadeaffald her i Kjøbenhavn kunde dække Arealet i en Højde af ca. 3 Centimeter; for hvert Menneske udgjorde det 250 Kilogram.

Samlingen af Affaldet krævede en stor Arbejdsstyrke, da den væsentlig maatte foregaa ved Haandkraft. Den Ordning, som fandtes her i Kjøbenhavn, at Grundejerne besørgede Fejningen, kunde virke tilfredsstillende under et godt Tilsyn. Lyskassernes Rensning var meget vigtig. De burde jævnlig baade udfejes og udskylles.

Taleren omtalte dernæst de makadamiserede Kørebaner, der gav alt for meget Støv og ikke burde taales i Byer. Det samme gjaldt de grusbelagte Stier, som ogsaa støvede stærkt. Gennem en rationel Gadebefæstelse kunde man i høj Grad lette Gaderensningen. Hovedgaderne burde fejes et Par Gange daglig. Hvad Bortkørselen af Affaldet angik, da burde denne vistnok helst besørges af Kommunen, da den derved udførtes mest rationelt. Vistnok var Lossepladsernes skadelige Virkning bleven noget overdreven af Hygiejnikerne, i hvert Fald i visse Retninger. Naar Ophobningerne havde ligget hen i nogen Tid, kunde de uden Fare benyttes til Bebyggelse, Parkanlæg o. s. v.

Efter Forsamlingens Ønske udtalte Foredragsholderen sig om *Gadevanding,* og han mente, at Gadevanding ikke var af saa overdreven stor Betydning. Man havde hertil brugt Havvand, navnlig i England. Men Saltvand var i flere Retninger uheldigt. Det efterlod bl. a. et slimet Lag paa Gaden. *Vandingen med Olie* stammede fra Amerika. I Kalifornien vandedes de sandede Veje med den derværende Petroleum, der indeholdt megen Asfalt. I Virkeligheden lavede man

der ved Olievanding virkelige Asfaltveje. Forudsætningen for at kunne bruge Olievanding var at have asfaltholdig Raaolie til sin Raadighed. Den kunde kun anvendes paa nyistandsatte Veje, jævnt dækkede med et Sandlag; anvendt paa Ler viste der sig et klæbrigt Affald. Man burde ikke nære for store Forventninger til denne Methode.

Professor A. Oppermann fik dernæst Ordet for i sit Foredrag at skildre den Betydning, *Parkanlæg og Beplantninger* havde for en Bys hele Hygiejne.

Alle Dele af Befolkningen paavirkedes gunstigt gennem smukke og store Parkanlæg. Taleren advarede mod at anlægge Parkerne paa sumpede Steder. De burde ligge højt og frit. De skulde i Anlæget gøres saa store som muligt. Senere var det næsten umuligt at udvide dem. Ved Parkanlæget burde man sørge for, at de aabne græsklædte Flader blev Hovedsagen, Træerne Indramningen. Enhver By, der tror paa sin Fremtid, bør anlægge Parker, helst saaledes, at der for hver tusinde Indbyggere bliver 1 Td. Land Park. Taleren gjorde opmærksom paa, at man var alt for ængstelig for at plante paa dertil egnede Arealer i Byernes Nærhed.

Taleren omtalte de forskellige Arter af Byplantninger, Boulevarder, Alléer, Beplantningerne paa Villaveje, enkelte Træer plantede i Gaderne osv. Her i Kjøbenhavn var det at haabe, at man maatte faa store, frie Parker ude paa Kommunens Arealer i Byens Udkant.

Taleren sluttede med at paavise, at Parkanlæg tillige var til økonomisk Fordel for en By, og at Kommunen ogsaa havde denne Interesse i at fremme dem.

Architekt Andr. Bugge omtalte *Rønvik Sindssygeasyl*, som er en Statsanstalt for 230 Syge, beliggende i Tromsø Stift ved Bodø. Bygningerne dannede en sluttet Firkant med Korridorsystem og dækkede Forbindelsesgange, en Grundform, som har vist sig heldig under de norske Vejrforhold. Asylet blev paabegyndt 1895 og var færdigt 1902; Bekostningen var 1.700.000 Kr. Anlægets Architekt var L. Sohlberg fra Trondhjem.

Architekt Hjorth holdt Foredrag om *de for Husbygningen tjenlige norske Stenarter* og betonede heri, at Træet egentlig var det norske nationale Byggemateriale, og at Anvendelse af Natursten og national Architekturudvikling i dette Materiale derfor lod meget tilbage at ønske. Han betegnede de norske Granit- og Syenitforekomster som Hovedmaterialier blandt Natursten, der paa Grund af forholdsvis ringe Pris og gode Egenskaber antageligt vilde faa stor Anvendelse som Byggemateriale. Foredraget ledsagedes af Lysbilleder, forestillende større Bygningsværker i Naturmateriale.

Architekt Enblom gav nogle Meddelelser om *Opmaaling af Bygninger ad fotografisk Vej.* Det var meget let og kunde tildels ogsaa udføres af Ikke-Architekter. Den simpleste Form var at fotografere en Façade eller lgn. parallelt med Fotografipladen. Man kunde ogsaa ved at tage Fotografier af samme Genstand fra flere givne Punkter ved en simpel Konstruktion bestemme hvert Punkts Højde over Horisontalplanen.

Prof. Nyström meddelte, at *Tekniska Föreningen i Finland* i Aaret 1897 havde foranstaltet en Række Forsøg for at udfinde, hvilke Trækonserverings- og Imprægneringsmidler der var de bedste for finske Forhold og Træsorter. Resultaterne fremvistes ved Foredraget paa en Tabel.

Prof. L. FENGER holdt paa Thorvaldsens Museum et Foredrag om *Restaureringen af Museets ydre Dekoration.* Han udtalte som sin Overbevisning, at man af de foretagne Prøver maatte fastholde Cementmosaiken som den, der gav relativt størst Sikkerhed, og som med Hensyn til Udseendet fuldstændigt sluttede sig til Kunstnerens Tanke.

Skolelæge F. INGERSLEV talte om nogle *særlige Krav til Belysningsforholdene i Klasselokaler* og udviklede herved, at Kravene maatte gaa ud paa: Rudeareal $^1/_4$ à $^1/_5$ af Gulvareal, Vinduerne helt op til Loftet. Rudernes nederste Kant højere end Skolebordene (ca. 1,25 Meter over Gulvet); ikke Matglasruder og ikke Dobbeltvinduer. Væggene skulde helst være lyst blaagrønne.

Architekt OLAF SCHMIDTH gav Oplysninger om *Arbejderboliger* og deres historiske Udvikling. I Danmark var siden 1856 udrettet betydeligt, og navnlig var der opført en Mængde Kolonier af Smaahuse, baade i Hovedstaden og i Provinserne. Ved Loven af 26. Feb. 1898 fik Bevægelsen særlig Fart, da der paa billige Vilkaar stilledes 2 Mill. Kroner af Statskassens Midler til Raadighed for Formaalet.

Kontorchef CORDT TRAP talte om *Kjøbenhavnske Beboelsesforhold.* Et Hovedpunkt i Udviklingen siden 1880 var en Forskydning fra Et- til Tøværelseslejligheder og senere (1895—1901) til Tre- og Fireværelseslejligheder. Kælderbefolkningen var ikke stor og i Aftagende. I 1901 udgjorde den 3 $^0/_0$, Mellem- og Baghusbeboere 16,5 $^0/_0$ af den privatboende Befolkning.

Efter at Fællesfrokosten i Tivoli var indtaget, spredtes Deltagerne til de forskellige instruktive Besøg og Udflugter; blandt disse Besøget paa *Kjøbenhavns Kommunes Vandværk ved Sondersø.* For Kongressens Damer var arrangeret en Udflugt til Klampenborg og Skodsborg, medens de øvrige Deltagere fordelte sig til en »teknisk« Middag paa Skydebanen og en »hygiejnisk« paa Standard.

(Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Udflugten. Som Udtryk for den Velvillie, der overalt har mødt Architekterne under deres Møde, skal med Tak anføres, at Sydfynske Jærnbaneselskab gratis stillede Extratog mellem Svendborg og Hesselager til Disposition, samt at Driftsinspektøren selv førte dette. Ligeledes har Generaldirektoratet for de danske Statsbaner vist Architekterne den Opmærksomhed, som de i høj Grad paaskønner, at lade Exprestoget udenfor Reglen standse ved Ringsted, og overalt at sørge for, at den samme Gennemgangsvogn var til Stede.

Fotografens Navn? I Anledning af gentagne Forespørgsler skal Red. oplyse, at de smukke Fotografier af Rygaard og Hesselagergaard i forrige Nummer af »Architekten« skyldes Fotograf, cand. phil. HUDE i Roskilde, der har Æren af at have fotograferet saa mange gode, gamle Kirker og verdslige Bygninger i Danmark.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❧ ❧

KJØBENHAVN
DEN 10. JULI 1903
5. AARGANG № 41

OVERINSPEKTØRBOLIG VED BRAHETROLLEBORG.

Under Baroniet Brahetrolleborg, der ejes af Lehnsgreve Reventlow, er til Brug for Overinspektøren over samtlige Reventlowske Godser opført den i hosstaaende Afbildning gengivne Bolig. Denne, som i Stueetagen indeholder de daglige Opholdslokaler, har paa første Sal de fornødne Rum til Soveværelser, Badeværelse, Gæsteværelse o. s. v. samt et Godsarkiv i det lille Taarn ved Siden af Kontorerne.

Bygningen er opført efter Tegninger og under Ledelse af Architekt Viggo Dahl, og de forskellige Arbejder er udførte af lokale Haandværkere; dog er Blikkenslagerarbejdet leveret af Blikkenslagermester Hannibal i Kjøbenhavn og Centralvarmeapparatet af Fabrikant Jespersen, Nykøbing p. F.

ARCHITEKT VIGGO DAHL.

DEN NORDISKE TEKNISKE OG HYGIEJNISKE KONGRES 1903.

(Forts.)

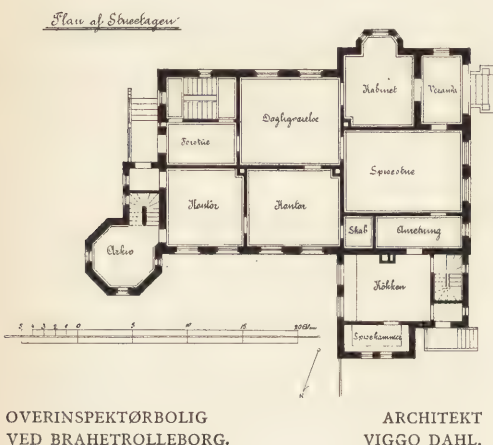
Fredag den 26. Juni. Møderne og Foredragene i »Danmarks« Bygning fortsattes fra den foregaaende Dag.

Prof. WALLIN indledede saaledes en Diskussion om Lynafledere paa Bygninger.

Ingeniør RAMSING talte om Bestemmelser vedrørende Til- og Afgangskanaler for Luft i Beboelsesbygninger.

Kredslæge Dr. P. HERTZ talte om *Bolighygiejne og dens Forhold til Bebyggelsen i større Byer.*

Sammenhobningen af Mennesker paa smaa Arealer var den store Fare i Byerne. I de tættest beliggende Bydele her i Byen f. Eks. var Dødelighedsprocenten størst. Af økonomiske Grunde hobede man her i Byerne det ene Beboelseslag ovenpaa det andet. Husbygning var bleven til en Spekulationsforretning, og det gik ud over Bybeboernes Liv. Den tætte Bebyggelse var en Arv fra Fortiden, hvor man ikke kunde komme uden for Voldene og Befæstningerne. Men nu var der ingen som helst Grund mere til at hobe Husene saa tæt sammen, som man gjorde. En By burde bebygges efter et vist Zonesystem: Fabrikskvarterer, Villakvarterer o. s. v. Der burde indføres nye og bedre Regler, om Hushøjden, om Gadebredden o. lign. Taleren gav udførlige Anvisninger om de Reformer, man skulde tilstræbe i en ny Byggelov.

OVERINSPEKTØRBOLIG VED BRAHETROLLEBORG. ARCHITEKT VIGGO DAHL.

Ligesom de foregaaende Dage samledes dernæst Deltagerne til Frokost i Tivoli, hvorpaa Besøgene og Udflugterne foretoges, bl. a. til *St. Hans Hospital* og *Sanatoriet i Boserup Skov.*

Lørdag den 27. Juni, Kongressens sidste Dag, begyndte med et Fællesmøde i Tivolis Glassal.

Professor, Dr. jur. V. BENTZON holdt Foredrag om Erfaringer, som han havde gjort som Formand for *Dansk Ingeniørforenings Voldgiftskommission.*

Derefter gav Professor NYSTRØM en Række Oplysninger om *Boligforholdene m. m. i Kjøbenhavn, Stockholm og Helsingfors.*

Mødet sluttedes dernæst af Overpræsident OLDENBURG, der bragte en Tak til Foredragsholdere, Institutioner, som havde støttet Kongressen, Udstillere m. fl.

Dagen sluttede paa Marienlyst med en Festmiddag, hvori deltog ca. 700 Personer.

I Forbindelse med Kongressen var, som tidligere omtalt her i Bladet, arrangeret et Par Udstillinger. Den ene af disse, der omhandlede *teknisk-hygiejnisk*

Materiel m. m., var installeret i en Hal, som til dette og lignende Øjemed var opført paa Tivolis Terræn, bag den nye Koncertsal.

I denne Hal var der i et Hjørne arrangeret en Udstilling fra Blegdamshospitalet, visende, hvorledes en Stue paa dette Mønsterhospital er indrettet. I Nærheden heraf havde H. Struers kemiske Laboratorium udstillet en righoldig Samling Instrumenter til kemisk Brug og tillige et vistnok praktisk Formalin-Desinfektionsapparat, hvor der i Modsætning til tidligere benyttede Apparater anvendes flydende Formalin.

Interessante Udstillinger fandtes tillige fra Theo Bærentzen, Holger Kjølstad, »Sanitas«, Recks Opvarmningskompagni, Bruun & Sørensen, Brød. Thøfner m. fl.; særligt skal fremhæves Brødrene Clorius' automatiske Varmeregulatorer, der virker nøjagtigt selv ved højtspændt Damp. Aktieselskabet »Titan« havde en transportabel Desinfektionsovn og Kr. Noe Harboe et Udvalg af Kloaklukkere, Ventiler m. m.

Stor og fortjent Opmærksomhed vakte de fra Krügers Tapetfabrik udstillede Prøver paa sanitære Tapeter. Med deres fine, glimrende Farver minder disse Tapeter om Silketapeter, men frembyder den Fordel fremfor dem, at de kan afvaskes og holdes rene.

Af særlige Udstillinger var der i Terrænet udenfor Hovedteltet vist et Döckersk Telt, indrettet til Feltlasaret med 8 Senge, og ligeledes et af Hærens lette Sygetelte, et saakaldet Tortoisetelt, der kan rumme 8 Senge med tilhørende Borde og Stole. De udstilledes af Dameafdelingen under *»Det røde Kors«*.

Nyt herhjemme er de lette Bygninger, væsentlig opførte af Bølgeblik, som udstilledes af Muxolls Efterfølger. Saadanne Bygninger, som kan rejses i Løbet af faa Dage, benyttes meget i England og Amerika som Sanatoriebygninger eller Sommerboliger. Den her viste Bygning var indrettet med en større Sygestue, samt to mindre Rum, et Badeværelse og Værelse for Opsyn. Bygningen oplystes fra eget Gasværk, udstillet af »Nordisk Auers Gasglødelys-Aktieselskab«.

Muxolls Efterfølger udstillede ogsaa en Liggehal til Friluftskur for Brystsyge-Patienter. Hallen er til at dreje i alle Retninger, saa at Patienterne altid vil kunne faa de gunstigste Vind- og Lysforhold.

Den anden af Kongressens Udstillinger havde fundet Plads i den frie Udstillings Bygning i Vesterfarimagsgade og omfattede *Architekt- og Ingeniørtegninger*. Da det næsten udelukkende var danske Udstillere, som her var mødte frem med Arbejder, som vel for Størstedelen var kendte af Fagfællerne herhjemme, var der ganske vist ikke meget nyt for os Danske at sé, men et Besøg paa den smukt arrangerede og fyldige Udstilling var dog i enhver Henseende Umagen værdt, hvorfor det maa beklages, at der ikke blev givet det større Publikum Anledning til at gøre sig bekendt med den. Man saa her Projekterne til den nye Personbanegaard, til Broen over Lillebelt, Modellen til Bølgebryderne i Kjøbenhavns Havn, samt en stor Del interessante Konstruktionstegninger o. s. v.

Architekternes Udstilling var vel den fyldigste og den, som lettest fangede Øjet; de fleste af de udstillede Tegninger vil dog være kendte fra tidligere Reproduktioner i »Architekten«, men der gaves jo ved Udstillingen Lejlighed til at stifte Bekendtskab med Originaltegningerne, som ved deres gennemgaaende smukke Udførelse dannede en meget repræsentativ Samling. Man fandt heriblandt

Tegningerne til Overformynderiets Bygning, til forskellige Kirkebygninger, den nye Forbrændingsanstalt paa Frederiksberg, den nye Veterinær- og Landbohøjskole, Godsbanegaarden og den nye Banegaard i Esbjerg. Ogsaa en Del Konkurrencetegninger havde fundet Plads paa Udstillingen, saaledes Privatbanken, Arresthuset i Aarhus, Bispebjerg Kirkegaard m. fl.

Forhaabenligt vil Kongressens fremmede Gæster gennem denne instruktive lille Udstilling have faaet det bedste Indtryk af vore Ingeniørers og Architekters Virksomhed herhjemme.

❧

Blandt Kongressens Deltagere var 32 danske Architekter samt 18 Bygningsentreprenører, Mestre o. s. v.; endvidere 9 svenske, 5 norske og 4 finske Architekter.

❧

I Anledning af den tekniske og hygiejniske Kongres udkom følgende Bøger:

Kortfattet Beskrivelse af nogle Anlæg og Institutioner. 112 Sider og 1 Plan. Indeholdende korte Oplysninger om de Bygninger og Anlæg, som Kongressens forskellige Sektioner havde planlagt Besøg paa. (Udgivet af Kongressens Forretningsudvalg.)

Foredrag. 112 Sider og 1 Pl. Indeholdende et kort Uddrag af 13 Foredrag, som skulde holdes paa Kongressen. (Udgivet af Forretningsudvalget.)

Undersøgelser over Linolie og Beskyttelsesmidler for Træ og Jærn. Udførte ved Statsprøveanstalten 1899—1903. Udgivet paa Foranstaltning af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. 107 Sider med Tabeller og grafiske Fremstillinger samt 1 Pl., indeholdende: I. Undersøgelser over nogle Raamaterialier og Produkter, som benyttes til forskellige Slags Paastrygningsmidler for Træ og Jærn. II. Undersøgelser over forskellige Paastrygningsmidlers Evne til at beskytte Tømmer mod Raaddenskab. III. Undersøgelser over forskellige Paastrygningsmidlers Evne til at beskytte Jærn mod Rust.

Beskrivelse af Forbrændingsanstalten for Dagrenovation i Frederiksberg Kommune, Udarbejdet af konst. Stadsingeniør C. J. Brodersen. 12 Sider og 4 Planer.

Beskrivelse af Frederiksberg Kommunes ny Hospitals og Forsørgelsesvæsens Bygninger ved Nordre Fasanvej. Udarbejdet af konst. Stadsingeniør C. J. Brodersen. 32 Sider og 21 Planer.

Foreningen for Lægevagtstationer og dens Virksomhed 1886—1902. 15 Sider. Udgivet af Kongressens Forretningsudvalg ved Prof., Dr. med. H. P. Ørum.

TEKNISKE MEDDELELSER.

En Skydedør med flere Fløje. Det hænder undertiden, at man har Vanskelighed ved at tilvejebringe praktiske Døre til meget store Forbindelsesaabninger

mellem to Lokaler, idet Vægpladsen ved Siden af disse Aabninger ikke altid er tilstrækkelig til Optagelsen af Dørfløjene. Et Firma i Berlin, BRUNO MÄDLER,

FIG. I.

har i den Anledning konstrueret en Dør, der i flere Henseender synes at have praktiske Fordele fremfor flere tidligere Konstruktioner af denne Art. Døren er en Skydedør i den saakaldte Harmonikaform, og den kan uden større Vanskelighed anbringes i en hvilken som helst Døraabning. I en af Profiljærn samlet Kasse, som skjules af Dørindfatningen, hænger Dørfløjene foroven og glider der ved Hjælp af smaa, paa Kuglelejer gaaende Hjul, som løber paa 2 i Kassen anbragte Skinner (Fig. 2). Kun hveranden af Dørens Fløje behøver at være forsynet med en saadan Ophængning, idet disse i øvrigt holdes sammen med almindelige Hængsler, ligesom den nærmest Karmen værende Fløj anbringes paa denne som en almindelig Dør. For at fastholde Døren i lukket Tilstand maa hveranden af Fløjene være forsynet med Skudrigler, der passer ned i Gulvet.

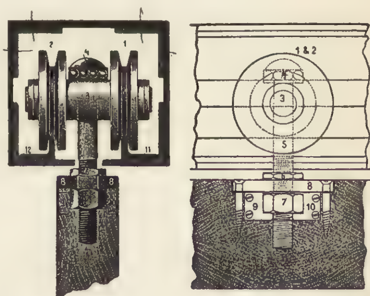

FIG. 2.

Et brandsikkert Materiale til Benyttelse som Skillerum, der i Handelen fremkommer under Navnet »Lugino-Væg«, blev for nylig prøvet i Dortmund, i Overværelse af Brandvæsenet og flere fremragende Architekter. Fremgangsmaaden ved Prøven var følgende: En Forsøgsplade paa en Kvadratmeters Størrelse blev opstillet og udsat for en Hede af 1400 ° C. Efter 9 Minutters Forløb smeltede de ved Siden af Pladen opstillede Kobber- og Jærnstykker. Efter at

den 65 cm. tykke Plade havde været udsat for den stærke Varme i 15 Minutter, kunde man holde sin Haand paa den Side af den, som vendte fra Ilden. Pladen blev dernæst overhældt med koldt Vand, uden at dette havde nogen synlig Indflydelse paa dens Stabilitet. Materialet, paa hvilket der er udtaget Patent, er ogsaa skikket til at hindre Lydforplantning.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

»Grækeraanden.« Den rosende Anmeldelse af Magister P. A. Rosenbergs »Grækeraanden« i »Architekten» S. 409—11 foranlediger mig til en Indsigelse, som jeg haaber maa faa Plads i Tidsskriftet, hvor jeg tidligere har fundet velvillig Gæstfrihed.

Hr. Rosenbergs Bog vrimler for det første af smaa og store positive Fejl i Enkeltheder*). Det har i manges Øjne maaske mindre at sige; Enkeltheder glemmer Tilhørere og Læsere vel snart igen og har for saa vidt ingen Skade af deres Urigtighed. Men det forekommer mig ligefuldt upassende at skrive om en Ting, naar man er saa uvidende om de til Grund liggende Fakta og saa ude af Stand til at benytte Faglitteraturen ordentligt. Meget værre er det dog, at Bogens hele Grundsyn er fuldkommen skævt og uvidenskabeligt, og at Forfatteren har ganske urigtige og forældede Forestillinger om væsentlige Sider af græsk Aandsliv. »Aandrighed« paa et saadant Grundlag kan kun blive forloren, og naar den paatager sig at belære usagkyndige, kan den kun gøre Skade. Jeg kan forsikre de mange, som efter Anmeldelsen har fulgt Magister Rosenbergs Foredrag ved Kunstakademiet med Interesse, at den Forestilling, de derigennem har faaet om græsk Aand, er værre end intet, en Hindring for nogen Sinde at komme til en virkelig Forstaaelse af den. Jo mere saadan Skønsnak og af virkelig Viden lidet generet Tilskæring af Historien slaar an hos usagkyndige Tilhørere, desto skarpere maa der i Sandhedens Navn protesteres mod et saa groft Misbrug af Begrebet Undervisning og Oplysning.

Det er dette Hensyn, der har dikteret min Indsigelse. Indlade mig paa en Polemik mod Bogen vil jeg ikke; dens Karakter er tilstrækkeligt paavist i to udførlige og sagkyndige Anmeldelser, af cand. mag. Carl V. Østergaard i »Berlingske Tidende« for 15. Juni og af Docent Dr. A. B. Drachmann i »Politiken« for 22. Juni. Hr. Rosenbergs Forsøg paa at imødegaa den sidstnævnte Anmeldelse (Politiken for 29. Juni) er for enhver Sagkyndig betydningsløst.

Kjøbenhavn, den 7. Juli 1903.

J. L. Heiberg,
Prof. Dr.

*) Jeg kan stille godt og vel 400 til Hr. Rosenbergs Disposition.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Architekt, fhv. Docent ved Kunstakademiet Chr. V. Nielsen er udnævnt til Æresmedlem af Akademiet i Bologna.

Konserveringsmidler for Træ. Paa Finansloven for indeværende Aar er der meddelt *Dansk Ingeniørforening* en Bevilling til ved *Statsprøveanstalten* at lade udføre en Række sammenligneude Undersøgelser mellem forskellige Konserveringsmidlers Evne til at beskytte Træ mod Forraadnelse og Svamp, idet Undersøgelserne agtes udførte paa den Maade, at et stort Antal Pæle behandles med de forskellige Midler og nedgraves paa et dertil af 2den Ingeniørdirektion velvillig overladt Terræn paa Vestfronten, for at man derefter i en længere Aarrække kan følge Beskyttelsesmidlernes Virkning.

Det af »Dansk Ingeniørforening« til Ledelse af Forsøgene nedsatte Udvalg anmoder i den Anledning d'Hrr. Fabrikanter eller Forhandlere, der kunde ønske de af dem fabrikerede eller forhandlede Beskyttelsesmidler for Træ inddragne under Undersøgelsen, om at meddele dette inden Juli Maaneds Udgang til Udvalgets Sekretær, Hr. Kemiker ved Østre Gasværk, cand. polyt. O. J. H. Madsen, samt at oplyse om Midlets Navn og Pris og at fremsende Brugsanvisning og eventuelt Prospekter desangaaende.

Udvalget forbeholder sig, saafremt de anmeldte Beskyttelsesmidlers Mængde maatte blive for stor, til at de alle kan blive prøvede, at vælge imellem dem.

Til Prøven maa efter nærmere Underretning det nødvendige Kvantum af Beskyttelsesmidlet stilles gratis til Raadighed. Om det ønskes, vil der blive givet en Repræsentant for den paagældende Fabrikant eller Forhandler Lejlighed til at overvære Bestrygningen eller Imprægneringen af Træet med hans Vare, for at sikre, at den foregaar i nøje Overensstemmelse med Brugsanvisningen.

En »Skyskraber« forbudt. I Boston skulde for et Par Aar siden opføres et af de bekendte Bygningsværker, der henhører under Arten »Skyskrabere«. Paa Copleyplads, hvor denne Bygning skulde rejses, laa imidlertid allerede Bostons Kunstmuseum. I denne Anledning nedlagde Staten Massachusetts Protest imod Skyskraberens Opførelse, idet den gjorde gældende, at der paa dette Sted ikke maatte opføres Bygninger med større Højde end 27 Meter, og som særlig Grund herfor angav, at den paatænkte høje Bygning vilde borttage Lyset fra Kunstmuseet, saaledes at de deri udstillede Kunstværker ikke kunde komme til deres Ret. Sagen blev indanket for Retten, og de Forenede Staters højeste Domstol har nu givet Staten Massachusetts Medhold og derved umuliggjort Bygningens Opførelse i det paatænkte Omfang.

En Konkurrence for Kunstkritikere. Komiteen for Kunstudstillingen i Venedig har fundet paa et nyt Reklamemiddel, som bestaar i Udskrivningen af en Konkurrence om den bedste kritiske Studie over de paa den femte internationale Kunstudstilling værende Arbejder. Der er udsat tre Præmier, 1500, 1000 og

500 Lire. Artiklerne kan være forfattede i det italienske, franske, tyske, engelske eller spanske Sprog og skal være indleverede inden Udstillingens Slutning den 10. Oktober d. A. Juryen er sammensat af bekendte Kunstkritikere og -historikere.

❦

Nye Raadhuse i Berlin. Som bekendt paatænkes det at opføre i Berlins forskellige Bydele mindre Raadhuse, da det nuværende langtfra kan afgive Plads til den fornødne kommunale Administratron. I *Wilmersdorf* er saaledes planlagt en Raadhusbygning paa Fehrbellinerplads, som skal koste $3^1/_2$ Mill. Mark, og i *Friedenau* skal lægges en kommunal Bygning til 350,000 Mark.

❦

En stor Hal til Sangerfesten i Frankfurt a. M. er bleven opført under Ledelse af Stadsbygningsinspektør, Architekt K. WILDE. Salens Længde er 74 Meter, dens Bredde 47 Meter og Højden 22 Meter. Den vil kunne rumme 7700 Personer. Podiet er indrettet til 1700 Sangere og 120 Musikere.

❦

En Gustav Adolf-Kirke opføres i Berlin efter Tegninger af Architekt J. KRØGÉR. Omkostningerne ved Opførelsen vil beløbe sig til 390,000 Mark.

❦

Et Liszt-Monument, der er udført af Billedhuggeren A. FREAND, vil blive afsløret i Stuttgart den 22. Oktober.

❦

Et Monument for Charles Garnier, den store Operas bekendte Bygmester, blev fornylig afsløret i Paris. Monumentet, der har faaet Plads foran Operabygningen, hvor Scribegaden og Aubergaden skærer hinanden, bestaar af en mægtig Sokkel af mørkerødt Marmor, der bærer en Bronceafstøbning af CARPEAUX' Buste af den afdøde Architekt. Ved Siderne af selve Monumentet er opstillet allegoriske Figurer, til venstre en Yngling, der løfter en Palmegren i Vejret op mod Mesteren som Symbol paa Efterslægtens Beundring. Til højre staar en anden Yngling, der symboliserer Arbejdet. Han holder Blyanten i Haanden og synes at lytte til Mesterens Raad, før han giver sig i Færd med sin Tegning. Paa Sokkelen er indhugget et Grundrids af Operaen. Udkastet til Monumentet skyldes Architekt PASCAL.

❦

En *international Konkurrence* angaaende Udkast til et Regeringspalads i Lima er udstedt af den peruanske Regering. Tegningerne skal være indsendte inden den 31. Decbr. d. A. Bygningen skal koste ca. 3 Mill. Kroner, og de to Præmier, som er stillede i Udsigt, er paa ca. 5000 og 2000 Kroner. Paladset skal foruden Bolig for Præsidenten tillige indeholde Lokaler til 6 Ministerier. Nærmere Oplysninger gives af det peruanske Konsulat i Berlin.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 17. JULI 1903
5. AARGANG № 42

FLUGUMYRE KIRKE OG PRÆSTEGAARD (SET FRA VEST).

DE SIDSTE GRÆSTØRVSKIRKER PAA ISLAND.

AF DANIEL BRUUN.

Paa Island har i endnu højere Grad end paa Færøerne gammel Sæd og Skik holdt sig omtrent uforandret lige fra Oldtiden til vore Dage, saaledes ogsaa naar der er Tale om Bygningsskikkene. Mangelen paa tilstrækkeligt Bygningsmateriale af Tømmer samt det barske, regnfulde Vejr maatte opfordre Beboerne til at bygge sig Huse af andet end Træ; i alle Tilfælde ledte disse Forhold dem ind paa at skærme deres Huse med Vægge af Jord og Græstørv, paa lignende Vis som Nordboerne andet Steds i træløse Egne har gjort det.

Uden Træ — bortset fra hvad der blev indført — var Islænderne ikke, eftersom de paa visse Steder i ikke ringe Mængde havde Drivtømmer til deres Raadighed; men i det hele og store har de dog — hvilket Ruiner af gamle Bygninger viser — fra den ældste Tid anvendt Konstruktioner med Vægge af Græstørv baade i Ind- og Udhuse. Endnu ser man i alle Egne af Landet, at

de fleste Huse paa Gaardene er opførte paa denne Maade, skønt den nye Tid har medført, at Træhuse med en Beklædning af Jærnblik er blevet almindelige.

Kirkerne danner i saa Henseende ingen Undtagelse, de er i vore Dage som oftest opførte af Træ, men var i gamle Dage byggede med Vægge af Sten, Jord- og Græstørv.

Endnu er der Repræsentanter for disse gamle *Tørvekirker* tilbage. Deres Tid er imidlertid snart forbi, eftersom det ikke tillades ved Nybygninger, at de genopføres paa gammel Vis. Om nogle faa Aar vil derfor deres Dage være talte. Det kan derfor sikkerlig have sin Interesse, forinden dette sker, at fæste Blikket paa den højst ejendommelige Bygningsskik, de repræsenterer, en Bygningsskik, der har sin Rod i Oldtiden, og som efter vort Skøn i mange Hen-

DET INDRE AF HOVSTAD KIRKE.
Vægge, Loft og Stolestader er umalede; dog er Hovederne paa sidstnævnte malede (rødt). Alterbordet er malet (blaat), Alterskranken ligeledes (blaa med rødt Tremmeværk). Prædikestolens Felter er forsynede med Evangeliebilleder; udenom dem er Rammerne malede (brune).

seender er langt smukkere og mere harmonisk, langt mere alvorsfuld og svarende til Øjemedet end de som oftest uskønne og i alle Tilfælde uden architektonisk Sans byggende Nutidskirker af Træ.

Vi skal imidlertid i denne lille Afhandling udelukkende beskæftige os med *de sidste Græstørvskirker.*

Saadanne har Forfatteren set paa Hovstad, Flugumyre, Videmyre og Aabæ (i Skagefjordsdalen), paa Tjarnir og Saurbæ (i Øfjordsdalen) samt paa Hov og Stadarfell i Ørævebygden (Øster Skaftafells Syssel). Maaske kommer hertil endnu en enkelt Kirke af lignende Art, andetsteds paa Island.

I disse Græstørvskirker er Væggene som i alle andre Huse byggede af Jord- eller Græstørv og Sten eller af Tørv alene, og Tagdækket er ligeledes

Græstørv. Gavlene er dog af Brædder. Sete udefra adskiller disse Huse sig ikke væsentligt fra andre af Gaardenes frit liggende Bygninger (Smedje, Stald o. s. v.), thi Kirketaarne eller Spir har de ikke. Kun Kirkegaarden udenom med de græsgroede Tuer og Klokkerne paa Bygningens Gavl, eller i særlige Klokkehuse, forraader, at man har med en indviet Bygning at gøre. Indvendig er Kirkerne beklædte med Brædder og danner et stort Rum, der ved Ballusterværk er delt i Kor og Skib ligesom i de færøske Kirker; derimod mangler altid Forrummet paa de islandske. Taget hviler paa Spær, er stivet af ved Tvær- og Hanebjælker og har, ligesom de gamle færøske Bygdekirker, aaben Tagstol.

I Kirkens Østgavl er Alterbord med Skranke og paa Skibets søndre Side er Prædikestolen anbragt. Som oftest er der i Grønsværstaget ved Prædikestolen indsat et Vindue. Naar Præsten stiger op paa Prædikestolen, som Regel ad en lille Trappe i Koret, maa han ofte bøje sit Hoved ind under en af Kirkens Tværbjælker, og naar han har indtaget sit Stade, rager hans Hoved op over dem.

HOVSTAD KIRKE.
KORET MED OPGANG TIL PRÆDIKESTOLEN.

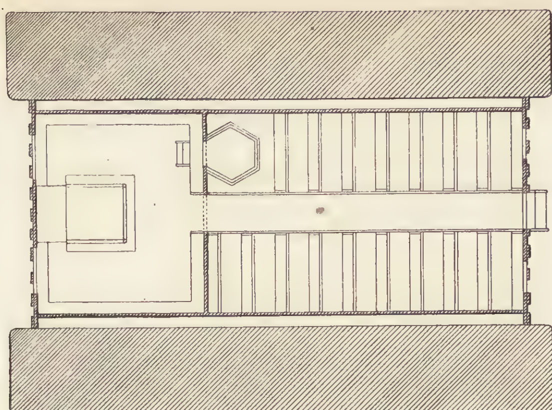
Det er en Nødvendighed at have en Lysaabning i Taget ved Prædikestolen, eftersom der oppe under dette ellers vilde være halvmørkt, saa Præsten ikke kunde se at læse, og dette er en Nødvendighed for en islandsk Præst.

Thi ifølge Skik og Brug holder han nemlig ikke som hjemme i Danmark en Prædiken, men han læser en saadan op. Denne Skik skal være indført af Biskop Vidalin, som levede i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede. Motivet til dette Paabud var nok det, at Biskoppen derigennem vilde tvinge sine Præster til at udarbejde deres Prædiken hjemme. Man fortæller, at en gammel Præst, der var en god Ven at Biskoppen, skrev til denne i Anledning af Paabudet. I Brevet spøgte han over dette og spurgte Biskoppen, hvad han nu skulde gøre, hvis en Hund pludseligt under Gudstjenesten kom spadserende op paa Taget — saaledes som de ofte gør paa de islandske Huse — og satte sig paa det lille Prædikestolevindue i hans Kirke, saa han ikke kunde se. Biskoppen svarede blot:

»Saa siger Du bare Burr! Burr!«

Iøvrigt kommer der Lys ind i Kirkerne gennem Vinduer i Gavlene, stundom dog kun i Østgavlen paa begge Sider af Altertavlen og sjældnere tillige over denne. Gavlene er ofte tjærede og Vinduerne malede hvide.

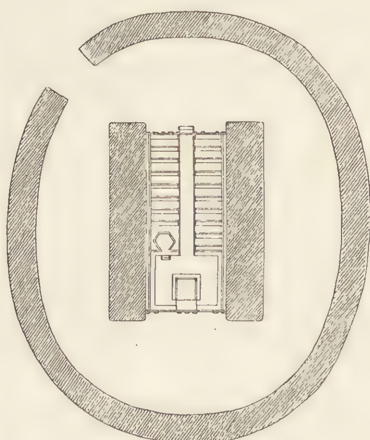
Tagkonstruktionerne i disse gamle Kirker er i flere Tilfælde ikke lavede af Tømmer, men kun af sammentømrede Planker, fordi man ikke altid har været i Besiddelse af tilstrækkelig svært Tømmer, naar undtages enkelte Steder, hvor der var Drivtømmer i Mængde, som f. Eks. i Øster Skaftafells Syssel. En Ejen-

GRUNDPLAN AP KIRKEN.

Øverst: Enkelthed af Tremmeværket i Væggen mellem Kor og Skib (grøntmalet). *Nederst:* Alterbord med Altertavle og en Del af Knæfaldet (malet grønt, rødt og blaat). Altertavlen forestiller Nadveren.

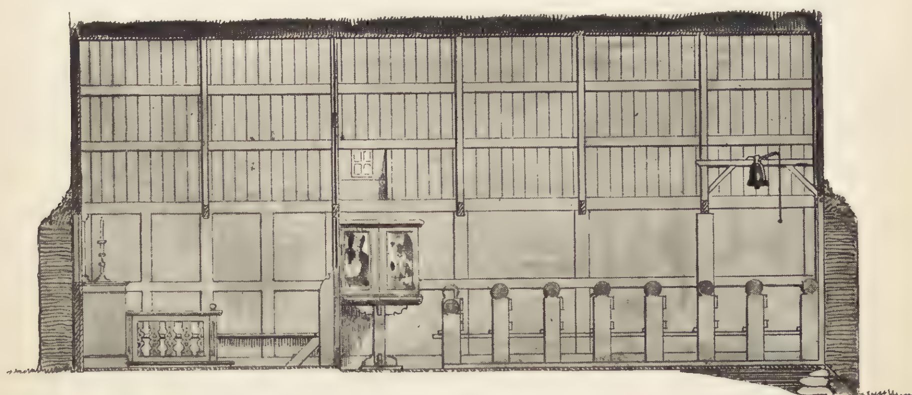

GRUNDPLAN AF KIRKE OG KIRKEGAARD

Øverst: Enkelthed af Tremmeværket i Væggen mellem Kor og Skib (grøntmalet). *Nederst:* Enkelthed af Skranken foran Alteret.

HOVSTAD KIRKE.

LÆNGDESNIT, SET MOD SYD.

VESTGAVL.

0 1 2 3 4 5 10 al

ØSTGAVL.

TVÆRSNIT MOD ØST.

HOVSTAD KIRKE.

dommelighed ved Kirkerne er endvidere, at Vinduerne som Regel er spigrede fast, saa de ikke kan aabnes. Dette er gjort af Hensyn til den stærke Blæst, der af og til hersker i Landet, og som ellers vilde udsætte Vinduerne for at blæse op. Af samme Grund er disse de fleste Steder forsynede med Skodder for at beskytte Ruderne, hvilke holdtes tillukkede, naar Kirken ikke benyttedes. Undertiden er, af lignende Grund, de islandske Kirker i Hjørnerne lænkede til Undergrunden ved Ankerkæder fra strandede Skibe.

Vi skal nu omtale enkelte af de sidste Tørvekirker: *Hovstad* (Hofstaðir) Kirke i Skagefjordsdalen kan betragtes som Typen paa en saadan. Den er kun lille, som alle disse gammeldags Kirker (13 Fod bred og 30 Fod lang), men hvad der gør denne Kirke særlig interessant, er de udsavede Ornamenter og det malede Tremmeværk, der er mærket med Aarstallet 1832, og som adskiller Kor fra Langhus. Det er formodentlig samtidigt med Kirken. Vedrørende Bygningens Detailler henvises til hosstaaende Gengivelser efter Tegninger og Opmaalinger, som fandt Sted i 1898, da Forf., ledsaget af Maler Joh. Klein, besøgte flere af de her omhandlede Kirker. Man lægge Mærke til, at Klokken er anbragt inde i Kirken.

HOVSTAD KIRKE.
Gennembrudt Tremmeværk i Væggen mellem Kor og Skib. Koret øverst er rødmalet med en grøn Plet i Midten. Tremmeværket nedenunder er rødmalet med grønne Midterpartier. Det midterste er forsynet med Aarstallet 1832.

De øvrige Græstørvskirker er ganske af samme Slags. Kirken paa *Flugumyre* (Skagefjord) er godt 50 Aar. Kirkeklokkerne hænger her over Indgangsdøren, der som sædvanligt er i vestre Gavl. Altertavlen, der er fra 1727, er aabenbart flyttet fra en ældre Kirke over i denne.

Kirken paa *Videmyre* (Skagefjord) er, at dømme efter Fløjet, bygget i 1822. Altertavlen er fra 1616. Den ene af Kirkens to Klokker, der begge er anbragte udvendigt paa Kirkens Gavl, er fra 1630. Øst for Kirken findes Ruiner af en gammel Forskandsning (Virki), rimeligvis fra den bevægede Sturlungetid.

Aabæ (Ábær) Kirke i Østerdalen, en af Skagefjordsdalens inderste Forgreninger, hører vist til de mindste Kirker, der overhovedet gives. Dens indvendige samlede Længde er $17^1/_2$ Fod (Skibet 10 Fod), den tilsvarende Bredde $9^1/_2$ Fod.

Naar Kirken er proppet fuld af Mennesker, kan der være 25 à 30 Personer i den; men saa maa Pladsen langs Korets Ydervægge ogsaa være optaget. Kirken er Annekskirke til Goddale. Den har en gammel, malet Altertavle, der forestiller Nadveren; desuden findes i Kirken et gammelt Maleri, forestillende Kristus paa Korset. Paa Alterbordet er en trearmet Metal-Lysestage.

Nu er der ingen Kirkegaard ved Aabæ, men i det 17de Aarhundrede fandtes en saadan. Den blev imidlertid bortskyllet af den tæt forbi Gaard og Kirke løbende farlige Jøkelelv, og siden maa Ligene fra Bygden føres den besværlige Vej til Goddale over to Jøkelelve eller, hvis disse er impassable, da til Silvrastad Kirke i Nord.

Kirken paa *Tjarnir*, inderst i Øfjordsdalen, frembyder intet mærkeligt, lige saa lidt som *Saurbæ* Kirke i samme Dal. Sidstnævnte er iøvrigt fra 1858, og Klokkerne hænger over Indgangsdøren i vestre Gavl. Derimod er det værd at bemærke, at Kirkegaarden er rundagtig (16—18 Skridt i Tværmaal) og omgivet af høje Jordtørvsmure. Ejheller Kirkerne paa *Hov* (Hof) og *Sandfell* ved Foden af Øræveјøklen paa Sydøstlandet frembyder noget særligt; kun skal ogsaa for Hovs Vedkommende anføres, at Kirkegaarden er rundagtig, saaledes som det ofte var Skik i gamle Dage. Blandt Tuerne paa denne Kirkegaard vises 14, der tilhører Besætningen fra et Skib, som strandede ved Ingolfshøfden for et Par Hundrede Aar siden.

VIDEMYRE KIRKE I SKAGEFJORDSDALEN, SET FRA VEST.
(FLØJET BÆRER AARSTALLET 1822.)

Endnu skal anføres, at jeg enkelte Steder har truffet nedlagte Tørvekirker, som nu enten brugtes til profant Brug eller ogsaa komplet laa i Ruiner. Paa Gaarden *Nupstad* i Vester Skaftafells Syssel saa jeg saaledes en nedlagt Kirke, der i Lidenhed endog overgik Aabæ Kirken. Dens Længde var indvendig kun 11 Fod, Bredden 7 Fod. Fra Gulv til Tværbjælker var 5 Fod, derfra til Tagryg 4 Fod. Klokken hængte endnu paa Plads inde i Kirken, der blev brugt til Oplagshus. Paa *Skutustad* ved Myvatn stod i 1896 en lignende Kirke; da jeg i 1902 atter besøgte Stedet, var den dog forsvundet. De omtalte Smaakirker i Aabæ og Nupstad var selvfølgeligt ikke Hovedkirker, men Annekskirker til større.

I ældre Tid var enkelte af Hovedkirkerne dog ret store. Dette gjaldt saaledes de med »Udskud« forsynede Græstørvskirker, der var baade længere og bredere end de almindelige.

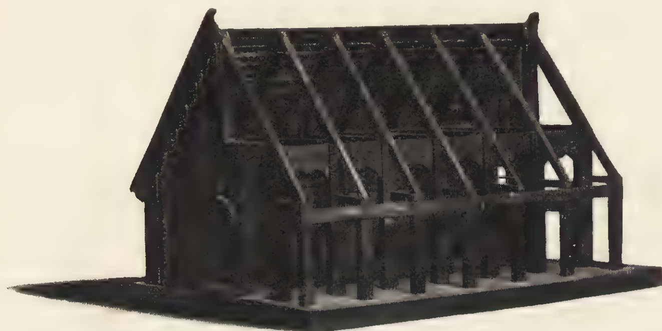
Den sidste Kirke med »Udskud« (»*Útbrotakirkia*«*) fandtes paa *Store Nup* i

*) Hin síðasta útbrota Kirkja á Íslandi i »Árbók hins islenzka fornlejfafjelags« 1897. (Reykjavik 1897).

Aanæs Syssel. Den blev nedreven i 1876 og er beskreven af Islænderen Brynjólfur Jónsson, ligesom han har ladet udføre en Model af den, hvilken findes i Nationalmusæets 2. Afdeling og gengives her.

Det ses af den, at disse Kirker repræsenterer det ypperste af kirkelig Bygningsskik paa Island. Kirken var efter Længden ved Rækker af Støtter delt i et Langskib med to Sideskib, hvilke sidste var anbragte i »Udskud« eller »Skot« langs Siderne. Kirkeklokkerne var ophængte inde i Kirkerne. Iøvrigt adskilte disse Kirker sig ikke væsentligt fra dem med enkelt Skib. Hovedforskellen var, at der selvfølgeligt var bedre Plads i dem.

I de gamle islandske Kirker var iøvrigt som Regel Pladsen tildelt hvert Køn for sig, ligesom gifte og ugifte ofte havde hver sin Plads. I Koret sad de gifte Mænd. I Hovedskibet de gifte Kvinder, og inderst i Stolen paa nordre Side Præstekonen og de fornemste Kvinder, altsaa lige over for Prædikestolen. Denne Stol var ofte særlig indhegnet og prydet.

MODEL AF DEN SIDSTE KIRKE MED UDSKUD (»ÚTBROTA KIRKJA«) PAA STORE NUP I AANÆS SYSSEL.

I Kirkerne med Udskud sad de unge Mænd i Reglen langs Udskuddets søndre Side; de ugifte Piger langs norde Side.

Kirkerne i endnu ældre Tid har sikkerligt ganske lignet de beskrevne.

Interessante Oplysninger om Sagatidens Kirker findes i Dr. Gustaf Cederschiölds Afhandling: »Studier öfver isländska kyrkomåldagar i fristatstiden« (i Aarb. for nord. Oldk. og Hist. 1887).

Det fremgaar heraf, at Kirkerne dengang havde ganske de samme smaa Dimensioner som i Nutiden. Derimod var de sikkert smukkere udstyrede med alt, hvad der hørte til katolsk Gudstjeneste.

I de nuværende islandske Kirker findes, vel nærmest paa Grund af de hyppige Ombygninger, ikke ret meget Iventar fra Fortiden.

En enkelt malet Altertavle, Kalk og Disk, Messinglysestager og Messeklæder er alt, hvad man træffer. Man har i de senere Aar ryddet slemt ud i Kirkerne: Gamle Døbefade, Messinglysestager o. l. er blevet solgte og ligesom paa Færøerne erstattede med mere nymodens Ting.

Et og andet Sted ser man endnu et Krucifiks fra katolsk Tid, et *Epitafium* over en Præst o. l.; men for største Delen er Kirkerne blottede for Genstande

af historisk og kunstnerisk Værdi. Derimod findes ikke saa faa af disse Ting nu i Musæet i Reykjavik.

Den gammeldags *Kirkegaard* er i Reglen indhegnet med et højt Gærde af Græstørv. Gennem dette fører en Indgang som oftest paa vestre Side (ud for Kirkedøren). Denne er ofte overbygget med et Tag af Træ, hvori stundom Kirkeklokkerne hænger, hvis de ikke er anbragte enten inde i Kirken, uden paa dennes Gavl, eller i et særligt fritstaaende, paa fire Hjørnestolper hvilende Trætag, der ofte er smukt forsiret med Udskæringer.

Ligesom paa de færøske Kirkegaarde er der sjældent gjort ret meget for at pynte paa Udseendet. Græsgroede Tuer over Gravene (*leiði*) ligger Side om Side. Stundom er der slet ingen Gravsten eller Kors anbragte, andre Steder ses enkelte saadanne.

Paa Gravene var det i ældre Tid ikke ualmindeligt, at man anbragte langagtige, smalle Ligsten med udhuggede Indskrifter; disse Sten var ofte naturlige

KLOKKEHUS FRA HALS KIRKE I FJOSKADAL I SØNDER TINGØ SYSSEL.
(Nu nedrevet.)

Basaltstykker. Ejendommelige »Ligtræer« og Kors, ligeledes med Indskrifter, træffes ogsaa. Endog helt ned i det 19. Aarhundrede er Runeindskrift i enkelte Tilfælde blevet anvendt paa Ligsten. Paa Glaumbær Kirkegaard saa jeg en saadan fra 1847. Iøvrigt er Runeindskrifter paa ældre Ligstene ikke sjældne, dog aldrig ældre end det 12. Aarhundrede.

Kirkegaarden har nu som oftest en firkantet Grundplan; men i ældre Tid var den ofte rund og skærmet af et højt Græstørvsdige, hvorpaa vi har anført Eksempler.

De islandske Kirker er godt besøgte, naar der holdes Kirketjeneste. Dels er Islænderne flittige Kirkegængere og dels betragter de et Ridt til Kirke som en Adspredelse. Her træffer man andre Mennesker, og her forhandler man efter Gudstjenesten om mange verdslige Ting.

De *islandske Præster* lever som Regel under tarvelige Kaar, og saadan har det været i Aarhundreder.

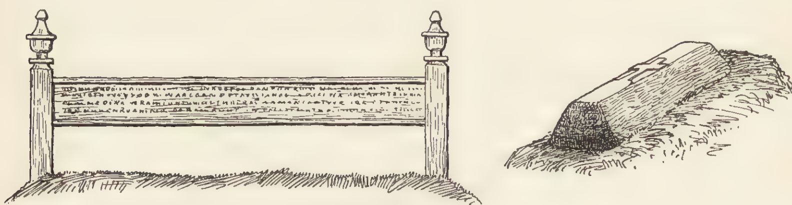
De maa anvende megen Tid og stor Dygtighed paa deres Landbrug, om de skal kunne leve, og samtidig maa de jo forrette deres Præstegerning. Man maa

give dem den Ros, at om der ogsaa er enkelte Undtagelser, har de dog stedse været Foregangsmænd i den Egn, i hvilken de har levet. De har arbejdet som gode Bønder og samtidigt været deres Omgivelsers gode Sjælesørgere. Deres Hjem har som oftest været bedre end Bøndernes, og de har været disse et Eksempel at se op til.

Undtagelser har der dog altid været, og navnlig i ældre Tid var der flere fordrukne Præster, som jo ikke afgav det bedste Eksempel for deres Menighed. At de ogsaa i sædelig Henseende kunde skeje ud, er sikkert nok. Hændte det, at de f. Eks. fik Børn med andre Kvinder end deres Hustruer, blev de jo afsatte fra deres Embeder; men ofte blev de dog tagne til Naade igen efter nogle Aars Forløb.

Ved de islandske Kirker er ikke ansat nogen fast Kirkebetjent; men som *Præstens Medhjælper* fungerer en eller to agtede Bønder fra Egnen, som er valgte dertil af Menigheden.

Medhjælperen læser Kirkebønnen før og efter Gudstjenesten, besørger Ringningen, hjælper Præsten i og af Messeklæderne, tænder Tællelysene paa Alteret og pudser dem under Gudstjenesten, naar Vægen er bleven for lang og

LIGTRÆ OG LIGSTEN MED »FODKORS« FRA HJARDARHOLT KIRKEGAARD I DALA SYSSEL.

giver sig til at ose. Denne Operation foretages som Regel med stor Stilfærdighed; men man har jo ogsaa Eksempel paa det modsatte: Et Sted var Medhjælperen undtagelsesvis lidt fuld i Kirken. Da han skulde pudse Lyset med Lysesaksen tog han fejl, brækkede Lyset af og smed det hen paa Præsten, hvis Haar det sved. Der blev selvfølgelig stor Staahej.

Gudstjenesten foregaar iøvrigt ganske som i Danmark. Mange Steder er der ypperlig Salmesang, ligesom Haandorgeler er almindelige.

Gamle katolske Skikke har flere Steder holdt sig helt ned til vor Tid, saaledes i Øster Skaftafells Syssel.

Endnu for ikke længe siden var det Skik, at Mændene, naar de kom inden for Kirkedøren, bøjede sig fremefter, idet de korsede sig paa Panden. Noget lignende gjorde de, hvis de passerede Korindgangen.

En anden gammel Skik er det, at Kvinderne, naar de er komne ind i Kirken og har taget Sæde, da holder Lommetørklædet op for Ansigtet og bøjer Hovedet frem, idet de mumler en Bøn.

Ved Begravelser var det endvidere Skik, at hele Følget knælede ned, medens Graven blev tilkastet; inden man forlod Stedet, slog hver især Kors over Graven.

Solen ringes derimod ikke hverken op eller ned. Kirkeklokkerne ringer

i det hele taget kun til Kirke og Aftenen før de store Højtider: Jul, Nytaar, Paaske og Pinse eller Dagen, før en Kirke bliver indviet, samt ved særlige Lejligheder som Begravelse, Bryllup o. lign. Naar i gamle Dage Bønderne hørte Klokkerne ringe, løftede de paa Hatten.

De kirkelige Handlinger, som foregaar indenfor de islandske Kirkers Vægge, er foruden Gudstjenesten Bryllup og Begravelse samt Konfirmation, derimod er det sjældent, at Barnedaab foregaar i Kirkerne. Dertil er Afstandene altfor lange og et Ridt med Børnene for besværligt, hvorfor disse som Regel døbes i Hjemmet. Døbefonten er derfor sjælden i islandske Kirker.

Bryllupperne holdes helst i Vaar og Høst, til hvilke Tider man er bedst forsynet i Hjemmene med Varer. Om Vinteren er Samkvemmet desuden vanskeligt, og om Sommeren har man ikke Tid, da hver Dag, det er godt Vejr, maa benyttes til Høhøsten.

Naar Bryllupet er berammet og Gæsterne — stundom indtil hundrede — er indbudte, bliver det mange Steder endnu fejret med den gammeldags Pomp, som man er i Stand til at stille paa Benene. Brudgommen henter Bruden i hendes Hjem, og under Ledsagelse af Slægt og Venner rider man til Kirke adstadigt og sindigt, som det sømmer sig ved saadan en højtidelig Lejlighed. Endnu er Bruden ikke pyntet; det foregaar i den Kirken nærmest liggende Gaard (Præstegaarden); thi det vilde med den nymodens Festdragt være upraktisk at foretage et Ridt. Medens hun pyntes, bydes Kaffe til Gæsterne. Siden begiver man sig til Kirken. Først Brudgommen, ledsaget af sin Forlover; han maa vente en passende Tid paa Bruden. Naar hun kommer, Haand i Haand med sin Forlover, ringer Klokkerne, og Vielsen foregaar. Efter denne føres Brud og Brudgom hen til hver sit Sæde af deres Forlovere, og først efter at der er sunget en Salme, træder Brudgommen hen og fører sin Hustru ud af Kirken ved Haanden og tilbage til Huset, hvor hun skal omklæde sig for at kunne foretage Ridtet hjem.

Imedens skænkes der Forfriskninger til Brudefølget, og naar Bruden er færdig gaar det hjemad, denne Gang i strygende Fart og som oftest under Ledsagelse af Præsten. Atter maa Bruden pyntes for at kunne optræde i sit fulde Skrud ved Gildet.

Til at forestaa Anretningen er der udnævnt særlige Skaffere, hvilken Bestilling anses for en Hæderspost. Under Maaltidet holdes der ingen Taler. I gamle Dage skænkedes Snaps, stundom Vin, til hver Ret, men siden Afholdsbevægelsen har taget Flugt paa Island er dette mere og mere gaaet af Brug. Efter Bordet forlyster man sig med Sang og Runddans, ligesom der bydes Drikkevarer. Munterheden stiger, men for at ingen skal komme i Klammeri, eller gammelt Uvenskab maaske atter bryde ud, er der forud udtaget to Mænd, som har den Bestilling at paase, at ingen laver Ufred. Derimod anses det ligesom paa Færøerne ikke for upassende, at man synger »Taatter« om hinanden. Slige Viser kan være bidende nok; de digtes ofte paa staaende Fod og ægger til Svar paa lignende Vis.

Gildet varer længe, stundom i to Dage, og Brudeparret maa være med hele Tiden. Førend Gæsterne tager bort, giver de Brudeparret Gaver.

I »Badstuen«, det store Fællesrum paa de islandske Gaarde, hvor man paa

en Gang sover og opholder sig, foregaar de vigtigste Faser i Bondens ensformige Liv.

Her fører han sin Hustru ind til Brudesengen, der staar i Række med alle Husets andre Senge. Her føder Kvinden sine Børn, medens Stuen maaske er fuld af Mennesker, og her hylles det døde Legeme i et Lagen, efter at Øjnene er klemte til og Salmebogen er anbragt under Hagen.

Indtil Kisten er tømret sammen eller hentet, ligger Liget nu stundom i sin Seng Natten over, medens de Levende slumrer rundt om.

Siden anbringes det i Kisten og stilles ind i et andet Rum, maaske Høladen, indtil Begravelsen kan finde Sted.

Paa Begravelsesdagen møder de Indbudte — i mange Egne kun de — i Hjemmet. Husherren holder maaske nu selv en kort Andagt, og Kisten anbringes paa en Hest, fastsurret paa tværs til en Kløvsaddel, eller anbringes paa en Baare mellem to Heste. En Mand rider foran og leder Hesten, medens to andre holder sig paa hver sin Side af denne. De har Reb anbragt i Kisten, for ved Hjælp af dem at kunne forhindre, at den glider ned.

Bagved rider Følget, mellem hvilket maaske Præsten befinder sig. Naar Ligtoget nærmer sig Kirken, begynder Klokkerne at ringe, og Kisten bæres ind i denne.

I ældre Tid fik Mændene i Følget ved Ankomsten til Kirken en Snaps og Kvinderne »Messevin«, thi det havde jo stundom været en kold og lang Tur. Denne Skik er nu saa godt som ophørt. Efter Talen bæres Kisten ud og sænkes i Jorden. I afsides Egne knæler stundom Følget, medens Graven kastes til, ligesom hver enkelt af de tilstedeværende korser Graven, inden de forlader denne.

Undertiden, navnlig om Vinteren, hændte det tidligere, at Præsten ikke kunde komme til Stede. Man anbragte da en Pæl gennem Jordsmonnet ned til Kisten, hvilket kaldtes at »staursetja« (ɔ: sætte Pæl). Naar Præsten senere kom, blev Pælen taget op for at han gennem Hullet kunde forrette Jordpaakastelsen. Et lignende Forhold omtales iøvrigt i Sagaerne for Grønlands Vedkommende.

Naar Begravelsen paa Kirkegaarden var forbi, red man i ældre Tid tilbage til Gaarden for at fejre Gravøllet. Al ydre Tvang var nu forbi, og man hengav sig til Lystighed og lod Hestene strække ud for at kunne begynde Gildet.

Selv om de efterlevende var nok saa sørgmodige, maatte de skjule det, drikke og spise med de Indbudne. Da jeg undrede mig over denne Skik, sagde en Bonde til mig:

»Det vilde dog være underligt, om en gammel Mand, træt af Dage, skulde begrædes«, og da jeg indvendte, at det dog ogsaa hændte, at unge Mennesker døde bort fra Børn og Forældre, som vilde savne dem, svarede han kort: »Det andet Liv er dog bedre«!

Begravelsesgilderne varede i ældre Tid til den lyse Morgen og i enkelte Tilfælde i flere Dage. Man støjede, morede sig og »sang Sjælen ind i Himmerig«.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 24. JULI 1903
5. AARGANG № 43

VILLA I SKJOLDSGADE.

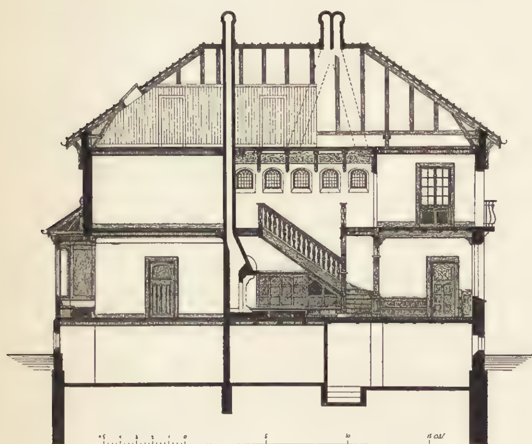
I Skjoldsgade er den Villa, hvoraf her gengives Tegninger, bleven opført i Løbet af Aaret 1902—03 for Dr. phil., Redaktør Edv. Brandes. Som det fremgaar af Planen, er Grunden, hvorpaa den er beliggende, af en højst uregelmæssig og vanskelig Form; det har derfor kun været muligt at gennemføre Projektet ved mange Dispensationer fra Magistratens Side og ved velvillig Imødekommen fra Naboejerne. Medens Grunden paa den sydlige Grænse støder op mod en anden Villagrund, er den mod Vest og Nord begrænset af Holmens Kirkegaard, der her skyder sig frem som en meget spids Trekant. Den lille Have, der hører til Villaen, faar en særegen Ynde netop derved, at den helt er omgivet af Kirkegaardens grønne Træer.

Ved Planlæggelsen er man gaaet ud fra at gøre en Hal, der strækker sig gennem to Etager, til det centrale, hvorom alle Værelser grupperer sig. Der er fra den Adgang til Herreværelse, Dagligstue og Spisestue i Stueetagen. En rummelig, fritliggende Trappe i Hallen fører op til et Galleri, hvorfra man kommer ind til Soveværelse, Paaklædningsværelse — udenfor dette findes en stor, aaben Altan, overdækket af Espalier paa Piller —, Badeværelse og Gæsteværelse. Ad en mindre Trappe naar man op til de to Pigekamre med det dertil hørende

FAÇADE MOD SKJOLDSGADE. ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

særlige Badeværelse. Køkkenet er lagt ud i en mindre Bygning for sig og staar gennem et Anretningsværelse i Forbindelse med Spisestuen, medens det til den modsatte Side har direkte Udgang til Gaarden. I Forbindelse med Herreværelset staar et rummeligt Bibliothek, hvortil man ogsaa kan komme direkte fra Entreen.

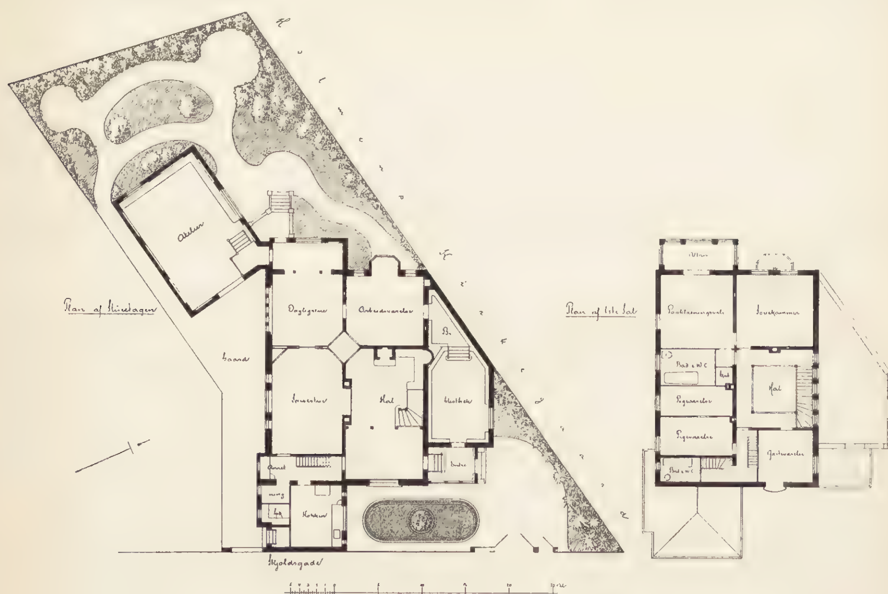
VILLA I SKJOLDSGADE. ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

Den lavere Bibliotheksbygning er beliggende med sin Gavl lige i Grænseskellet mod Kirkegaarden. Den følger saaledes Grundens skæve Form; men Skævheden virker paa intet Sted stødende, da Gavlen fuldstændigt dækkes af Kirkegaardens høje Træer, der danner et tæt Læbælte for den.

Fra Dagligstuen er der Udgang til en Platfond og en Fritrappe, som fører ned til Haven, samt Nedgang til et stort og rummeligt Billedhugger-Atelier, beliggende med et bredt Vindue og Ovenlys direkte mod Nord.

I Kælderen findes Plads for Varmeværket, de nødvendige Økonomirum samt en Støberikælder til Brug for Virksomheden i Atelieret.

Indvendigt er Hallen udstyret med høje Paneler af Pitchpine; Stolperne og Balustraden, der adskiller Forhallen fra Hallen, samt Balustrene omkring Galleriet

VILLA I SKJOLDSGADE. ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

og Bjælkerne i Loftet er af samme Materiale. En stor, norsk Peis, hvor Ilden brænder frit i aabent Ildsted, har sin Plads paa den ene Væg, og ved Siden af den dannes en hyggelig Siddeplads i Krogen under Trappeløbet. I den modstaaende Væg i Forhallen er et stort Vindue, hvor rig Glasmosaik dæmper Lysets Straaler; for øvrigt oplyses Hallen ved fem højtsiddende Vinduer med Blysprosser og Kathedralglas. — I Spisestuen er der Bjælkeloft, Væggene er fra nederst til øverst dækkede af højrødt Yute-Betræk. I Herreværelse og Dagligstue er der paa Loftsfladerne anbragt Anaglypta-Tapeter (fra Keller & Reiner i Berlin). Væggene er beklædte med engelske Liberty-Tapeter; i Dagligstuen er der desuden højt Panel, hvis Fyldinger er prydede med udskaarne Relieffer.

Udvendigt er Murene behandlede med en séregen Slags grov Puds og hvidtede. I Entré-Bygningen er foroven anbragt Bindingsværk. Under en Del

VILLA I SKJOLDSGADE. ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

af Villaen er der en høj Sokkel af kløvede Kampesten. Omkring hele Villaen strækker sig en Gesims, bestaaende af Buer og Pitch-pine-Halvsøjler, der bærer de frit udhængende Spær. Alle Tage er dækkede med grønne, glaserede Tagsten (fra Frederiksholms Teglværk), dels formede som gammeldags Munketagsten, dels paa de lavere Tilbygningers Tage flade og mindre i Formen.

Tegningerne til Villaen er udførte af Architekt Eugen Jørgensen. Af de forskellige Haandværkere, der har medvirket ved Opførelsen, skal her nævnes: Murmester Gram, Tømmermester Knud Veng, Hermann Eberts Dampsnedkeri, Malermester Schübeler, Smedemester Høst, Blikkenslager Hannibal samt Gas- og Vandmester Pers. Varmeværket er indlagt af Vølund, elektrisk Lysindlæg af Lauritz Knudsen. Glasmosaikerne er fra Glarmester Fledelius. Haven er anlagt af Gartner Fabricius-Hansen.

THEOPHILOS-HANSEN-FEST I WIEN.

THEOPHILOS HANSEN.

Den 8. Juli fejrede Kunstnerne i Wien i Forbindelse med Hansen-Klubben og den østerrigske Architektforenings Hansen-Komité 90-Aars-Dagen for den berømte dansk-wienske Architekt, Theophilos Hansens Fødsel.

At denne Fest overværedes af en saa stor Skare, ikke blot af Wienerkunstnere, men ogsaa af fremmede Kunstnere, som for Tiden opholder sig i Wien, skyldes ikke blot Pietetshensyn mod den afdøde Mester, men især den almindelige Anerkendelse af »den store Græker«s kunstneriske Betydning. Selv om Theophilos Hansen — ligesom mange andre betydningsfulde Mænd — havde den Skæbne, ikke straks at blive forstaaet, saa formaaede han dog med den Udholdenhed, som er særegen for Genier, at arbejde fremad mod sit store Maal, indtil det til sidst lykkedes ham ikke blot at forsone sine bitreste Modstandere, men ogsaa at gøre dem til sine trofaste Tilhængere. Han besad i høj Grad den for en Kunstner lige saa sjældne som betydningsfulde Ærgerrighed ikke at ville falde i den store Hobs Smag, han var Aristokrat i sin Kunst og kæmpede snarest af al Magt for at undgaa den Anerkendelse og det Bifald, som opnaas ved at lefle for Publikums slette Smag.

Til Trods for dette havde han en praktisk Forstaaelse af de Krav, som moderne Forretnings- og Kulturliv stiller, noget man bedst faar Indtryk af ved hans senere Byggeforetagender. Saaledes ser man paa hans i antik Stil opførte »Heinrichshof« klassisk gennemførte Skorstene, som senere kopieredes af Franskmændene Violet le Duc og César Dely. I det hele har Th. Hansens Virksomhed haft stor Indflydelse paa Architekturen, selv i de Stilretninger, der staar den klassiske fjærnest.

Theophilos Hansen skabte sig en egen Retning i Architekturen og veg aldrig bort fra dennes bestemt optrukne Grænser. Dette maa ikke forstaas saaledes, at han ikke havde Blikket for andre Kunstretninger i Bygningskunsten, eller for dennes praktiske Krav, men han holdt altid fast paa, at hans egen Retning var den rigtigste. Han troede fuldt og fast paa, at den klassiske Skønhed i den græske Architektur altid maatte staa som Forbillede for den moderne Bygningskunst, og ved Siden heraf anerkendte han kun den byzantinske Architektur for Kunst, den, der — som han selv udtrykte sig — var udviklet af den græske »som Røgen af Flammerne«.

Det er ikke Meningen her at vurdere Theophilos Hansens kunstneriske Betydning, hans Navn danner et Kapitel af Kunsthistorien, som han selv har skrevet og illustreret ved sine Værker. Jeg skal dog anføre nogle enkelte af hans Arbejder, hvoraf den østerrigske Parlamentsbygning til alle Tider vil staa som det berømmeligste. Det er det Arbejde, hvor Mesterens kunstneriske Trosbekendelse

er lagt klarest for Dagen, og hvor han har arbejdet med størst Frihed, fri med Hensyn til Valget af Byggepladsen, idet Gader og Torve er regulerede i nøje Overensstemmelse med hans Forskrifter, og fri med Hensyn til Valg af Materiale. Under disse Forudsætninger er det intet Under, at Bygningen er bleven ægte Hansensk. Det var hans kæreste Arbejde, men, som han engang selv har sagt: »Livets ublandede Glæde falder aldrig i nogen Dødeligs Lod«, og han opnaaede heller ikke at se denne sin Livsopgave fuldført.

Foruden denne mægtige Bygning skal nævnes den græske Kirke paa Fleischenmarkt, Krigsarsenalets Vaabenmusæum, Heinrichshof, der er Forbilledet til en stor Del af Wiens Privatbygninger, den evangeliske Kirke, Erkehertug Wilhelms Palais, Børsen, Musæumsbygningen og Bygningen, der huser Akademiet for bildende Kunst.

Jeg skal endnu kun minde om, hvad Theophilus Hansen var som Menneske og som Lærer. Selv om hans Kunst i Begyndelsen havde sine Modstandere, saa var han personlig afholdt af enhver, som kom nærmere i Berøring med ham. Han var noget tilknappet og indesluttet af Væsen, men ofte munter, dertil en stor Hader af alle smigrende og høflige Talemaader. Han havde en varm, medfølsom Karakter og var altid beredt til at vise sine Medmennesker en Tjeneste, selv om den undertiden kunde være forbunden med store personlige Ofre.

Hvor mange af hans Elever kan takke ham ikke blot for deres kunstneriske Uddannelse, men ogsaa for rigelig pekuniær Understøttelse. En af disse Elever, der nu nyder stor Anseelse for sine Bestræbelser i moderne Retning, sendte han paa sin private Bekostning til Italien for at han kunde komme sig af en alvorlig Sygdom. Og herfor skylder den unge Generation af de »moderne« Kunstnere ham stor Tak.

Han stod i venskabelig Berøring med Kunstnere som Schmidt, Justl og Hasmann, selv om han i kunstnerisk Henseende ikke delte Anskuelser med dem. Til Schmidt har han engang sagt: »Du, Smith — han udtalte altid Navnet med dansk Akcent —, hvis du engang i dine unge Dage var rejst til Athen, var der maaske blevet et ganske brugbart Menneske af dig.« Hvor »brugbar« Schmidt ansaas for af andre, ses af, at han kort efter for sine Arbejder ophøjedes i Friherrestanden.

Wiens Kunstnere har rejst et Mindesmærke for Theophilos Hansen; hans Navn vil aldrig glemmes i den By, hvor han vandt sin Ære og Berømmelse.

Kjøbenhavn, 12. Juli 1903.

Oscar Biener.

»GRÆKERAANDEN.«

Da der muligvis blandt »Architekten«s Læsere findes nogle af mine Tilhørere fra Akademiet, vilde jeg gerne i Anledning af Prof. J. L. Heibergs Overfald paa min Bog »Grækeraanden« bede om Plads for medfølgende Bemærkninger. Saasom Prof. Heibergs Opfattelse af Grækerne forefindes i hans udgivne Skrifter, og saasom jeg har læst disse, saa er det mig ikke ubekendt, at min Opfattelse i væsentlige Punkter afviger fra hans. Men indtil Prof. Heiberg

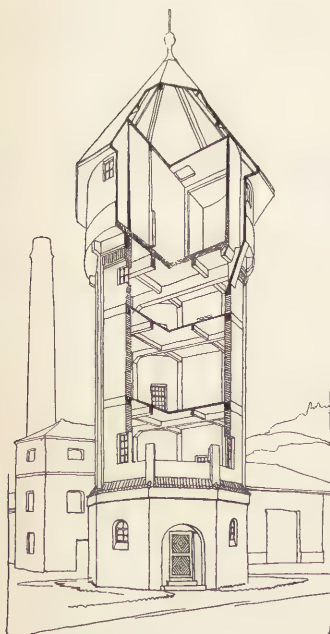
præsterer et stringent Bevis for, at han har Patent paa at vide, hvorledes Grækerne tænkte og følte, vil jeg fastholde den Opfattelse, jeg gennem tyve Aars Beskæftigelse med græsk Filosofi og Litteratur har dannet mig af Grækeraanden. Og er det mig da ligesom en Smule Trøst, i min Uenighed med Prof. Heiberg, at jeg har Meningsfæller blandt en hel Del af de nyere Forskere, mit Studium har bragt mig i Forbindelse med. Foreløbigt stiller jeg altsaa min Paastand mod Prof. Heibergs Paastand uden at lade mig afficere af Skældsord, (— det er muligt, at Smedens Kat døde af Tak, af Skældsord døde den efter Forlydende ikke —): jeg kan forsikre de mange, der med Forundring har læst Prof. Heibergs Notits, at den Forestilling, de derigennem har faaet om min Bog, er værre end intet, en Hindring for nogen Sinde at komme til en virkelig Forstaaelse af den. Derimod turde den Forestilling, de ved samme Lejlighed har dannet sig om Prof. Heibergs Selvværdsættelse, hans Samvittighedsfuldhed, Upartiskhed og Ridderlighed som Kritiker, svare saa nogenlunde til Virkeligheden.

12. Juli 1903.

P. A. ROSENBERG,
Mag. art.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Et Vandtaarn udført i Hennebique-Konstruktion. Blandt de mange Bygninger og Anlæg, som er fremkomne i den senere Tid, udførte efter det saakaldte Hennebique-System, kan det maaske have Interesse at erfare nogle Enkeltheder angaaende et Vandtaarn, som for nyligt er bleven fuldført i Bayern. I denne Bygning er Træ fuldstændigt blevet udelukket.

VANDTAARN I BAYERN.

Taarnet omfatter en Vandbeholder med 130 cbm. Indhold; Beholderens Bund ligger 15 m. over Jorden. Det er delt i Etager paa c. 3,5 m. Højde, og disse er forbundne ved en Betontrappe. Den smalle Gang omkring Beholderen og Rummet over denne er tilgængelig ad Jærntrapper. Otte Betonsøjler af 30 × 40 cm. Tværsnit, forsynede med det fornødne Indlæg af Jærn, bærer Vandbeholderen og hele Taget, medens de imellem Pillerne værende murede Felter kun er udførte for Udseendets Skyld og ikke har noget med selve Konstruktionen at gøre.

Vandbeholderen er ved en Betonvæg delt i to Dele, saaledes at man ved Rengøringen af Beholderen altid kan have dennes ene Halvdel i Brug.

Façadens Inddeling viser først en c. 4 m. høj Betonsokkel, hvorpaa de 8 bærende Piller hviler med c. 10 cm. Fremspring for de mellemliggende Murstensfelter. Foroven er en konsolagtig Udkragning paa hver Pille, og herpaa hviler

med c. 60 cm. Fremspring den cylindriske Beholderbygning. Taget har Form som en ottesidet Pyramide, der gaar et Stykke ned over Beholderen, saaledes at dennes fulde Højde ikke viser sig i Façaden.

Etageadskillelserne er 8 cm. tykke og støttes hver af 2 Betonbjælker paa 30 × 30 cm. og 2 paa 15 × 15 cm., alle med Jærnindlæg. Bunden i selve Beholderen er konstrueret paa lignende Maade som de andre Etageadskillelser, kun er her Betonbjælkerne med de indlagte Jærn af omtrent den dobbelte Højde.

Tagets Gratspær er dannede af Beton og Jærn, og herover er Tagdækningen anbragt.

Vandbeholderens Vægtykkelse er forneden 14 cm., jævnt aftagende opefter til 10 cm. Der er i denne et stærkt Jærnindlæg for at give Væggene den fornødne Modstandskraft mod Vandtrykket. Blandingsforholdet har været 1 Del Cement, 3 Dele Sand og 3 Dele groft Grus.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Jyske Granitkirker, opmaalte og undersøgte under Ledelse af H. Storck ved Architekterne V. Ahlmann og V. Koch. (H. Hagerups Boghandel.)

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet har som bekendt i en længere Aarrække ladet foretage Undersøgelser og Opmaalinger af vor middelalderlige Architektur. Der foreligger derfor allerede paa dette Omraade en ret betydelig Litteratur, og som et Led i denne Række er nu udkommet ovennævnte anselige og smukt udstyrede Værk, der indeholder 67 Tavler med tilhørende Beskrivelse, hvortil yderligere knytter sig et kortfattet Resumé paa Fransk.

Værket omfatter ialt 15 Kirker; af hver især foreligger der geometriske Opmaalinger, Perspektiv samt Detailtegninger og Gengivelser af særlig interessante Inventariegenstande.

Af Viborg Domkirke har Prof. Storck — til Dels paa Grundlag af Architekt Nebelongs Opmaalinger — udført Tegninger, som viser Kirken før Restaureringen, og hertil er føjet Opmaalinger af Krypten, udførte af Architekt Julius Schmidt.

Bogen har desværre det samme store og upraktiske Format som sine Forgængere, og nogle enkelte af Tegningerne kunde nok have haft lidt mere Friskhed nødig i Behandlingen, men alt i alt bærer dette Værk Vidne om et stort og alvorligt Arbejde og et nøje Kendskab til vore gamle Kirker. Den indgaaende Omhu, hvormed hele Stoffet er lagt til Rette, fortjener stor Anerkendelse.

❦

L. Fiedler: Das Detail in der modernen Architektur. (Fried. Wolfrum & Co., Wien & Leipzig.)

De 180 Blade, som dette Værk omfatter, indeholder en Samling overordentlig godt gennemtegnede Enkeltheder af moderne Bygninger, som er opførte i de sidste Par Aar i Mellemeuropa. Man finder herimellem ikke faa interessante Eksempler paa moderne Architektur i Privatbyggeri saavelsom i større monumentale Bygningsværker, og Navne som Otto Wagner, Otto Rieth, Ohmann, Olbrich, Sauvage o. s. v. er her særdeles smukt repræsenterede.

Architekt FIEDLER i Wien, som har samlet og selv tegnet disse Blade, viser sig heri som en meget dygtig og routineret Tegner.

❦

Fra samme Forlag foreligger endvidere et andet Værk under Titlen *Ausgeführte Willen und Häuser in Musteraquarellen.*

I denne Samling er gennem 64 Blade givet en meget malerisk Fremstilling af en Del moderne Villabygninger. Stærke Farver og virtuosmæssig Behandling møder Øjet for hvert Blad, man tager i Haanden. Det er den bekendte Architektur-Akvarellist R. VOELKL, som har udført hele Samlingen, der kan tjene som udmærkede Forbilleder for enhver, hvem det er magtpaaliggende at fremstille bedaarende Farveperspektiver.

Det er heller ikke uden Interesse i architektonisk Henseende at gøre Bekendtskab med flere af de smaa Bygninger, som Værket indeholder.

FORSKELLIGT.

Theophilos Hansens Legat er tildelt Architekt HARALD LØNBORG JENSEN.

❦

Konkurrence i Aarhus. Ved den nyligt afholdte Konkurrence i Aarhus om en Bebyggelsesplan for nogle Grunde, beliggende Syd for Byen mellem Hejbergsgade og Marselisborg Allée, indkom fem Arbejder. Første Præmie, 1000 Kr., tildeltes Architekt KJÆR i Odense, anden Præmie, 500 Kr., tilfaldt Architekterne KNUD LUDVIGSEN og HANSEN. Som Bedømmelseskomité fungerede Udvalget for Byens Bebyggelse med Bankdirektør NØRGAARD som Formand og Architekterne CLEMMENSEN og KAMPMANN paa Akademisk Architektforenings Vegne.

❦

Architektmødet. Fra en Del af de mange Amatørfotografer, som deltog i Architektmødet den 28. og 29. Juni, har vi faaet sendt Billeder, der udgør en meget morsom lille Samling. Det er Hensigten at lade disse Billeder reproducere og samle i et lille Hefte, der kan danne en Erindring om den vellykkede Sammenkomst af nordiske Architekter. For imidlertid at kunne bestemme Oplagets Størrelse og af Hensyn til Bekostningen, er det nødvendigt, at man forud erfarer, hvem der ønsker sig dette Hefte tilstillet, hvorfor man anmoder om i Løbet af et Par Dage at faa indsendt til Redaktionen (Helgolandsgade 5) *et Brevkort* med Opgivelse af, hvorvidt et eller flere Hefter ønskes. Prisen vil ikke overstige 2 Kroner pr. Hefte. Det er en Selvfølge, at Heftet kun kan udkomme, dersom tilstrækkelig mange Subskribenter tegner sig.

— Fra Architektbesøget i Ringsted den 28. Juni har Redaktionen modtaget fem meget vellykkede smaa Fotografier, som er udførte af *Bocks fotografiske Atelier*, St. Knudsgade 26, Ringsted. Billederne, som leveres til 35 Øre pr. Stk., er fremlagte paa Redaktionens Kontor, Helgolandsgade 5, hver Dag Kl. 11—3.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 31. JULI 1903
5. AARGANG № 44

SIENA. DOMKIRKEN OG VIA DI FONTEBRANDA SET FRA S. DOMENICO.

REJSEBREV.

Siena er en herlig, gammel By, hvor man let og uvilkaarligt føler sig sat Aarhundreder tilbage i Tiden; og særligt naar man, som jeg, var saa heldig at overvære den aarlige Begivenhed, Hestevæddeløbet om »il Palio« paa Raadhuspladsen og de dertil hørende Festligheder, saa vil Opholdet i Siena egentlig ikke synes som Virkelighed, men derimod som en Drøm om længst forsvundne Tider. Byen ligger c. 400 Meter over Havet, paa Toppen af en Høj, eller maaske rettere flere sammenstødende Højderygge og ligner i Plan en ottearmet Blæksprutte, med Armene strittende ud til alle Sider. Mellem Armene, der følger Højderyggene, er der Kløfter bevoksede med Oliven, Vin og anden Frugt,

og i Bunden af disse Kløfter eller Hulninger stiger Vejene op til Byens Porte. Paa det højeste Punkt i Byen ligger Domkirken, majestætisk dominerende alt, saa alene Synet af Byens Silhouet leder Tanken tilbage i Tiden til Kirkemagtens Glansperiode. Byen rummer mange gamle Bygninger; særligt er Gothiken fra det 13de og 14de Aarhundrede godt repræsenteret, og Renaissancen har i *Palazzo Piccolomini* et Værk, der tør nævnes i samme Aandedræt som *Strozzi* og *Riccardi* i Florenz. Raadhuspladsen eller, som den hed og i daglig Tale endnu benævnes, *Piazza del Campo* har Form omtrent som en Halvcirkel og ligner, idet Terrainet overalt falder ned mod Centrum, et antikt Theater med det herlige Raadhus som Scenebygning. Langs Yderkanten er der hele Pladsen rundt en bred Kørebane, der ved lave Stenpiller afgrænser den store midterste Plads, der har Form som en kæmpestor Muslingskal.

Foruden Raadhuset er der flere middelalderlige Bygninger omkring Pladsen, som herved gør et særdeles gammeldags Indtryk, og da den tillige er uhyre malerisk, danner den en fortrinlig Sceneplads for den aarlige Fest »*Il Palio di Siena*«.

Siena er inddelt i 17 *Contrader* eller Distrikter, der benævnes efter det Dyr eller den Genstand, de fører i deres Vaaben, f. Eks. Skildpadden, Leoparden, Taarnet, Faaret, Muslingen, Pindsvinet, Sneglen, Uglen, Gaasen o. s. v., og hver stiller med 1 Hest og 1 Rytter til Væddeløbet. De har hver deres Lokaler og deres særlige Kirke, hvor Rytter saavel som Hest velsignes inden Forestillingen. Nogen Tid forinden den store Dag begynder der at udvikle sig en lidt fjendtlig Stemning mellem Contraderne, indtil disse paa selve Festdagen næsten staar krigerisk over for hinanden. Nu lægges der et tykt Lag Jord over hele Kørebanen, og langs Husene opsættes Tribuner, 7 à 8 Rækker ovenover hinanden, saa at Raadhuspladsen kommer til at ligne en uhyre Cirkus. Paa det farligste Punkt af Banen, det første bratte Sving (Torvet er jo halvcirkelformet), er der langs Husrækken opsat Plankeværk, behængt med Madratser, da Heste og Ryttere som Regel styrter paa dette Sted. I 4 Dage forinden Løbet afholdes Prøver 2 Gange dagligt, men da Hestene, smaa Arbejdsheste, vænnede til lidt Foder og mange Hug, er uden Træning, er det umuligt at forudsige, hvem der vil blive den sejrende. Hestene er forsynede med en Skyklap for det Øje, der vender udad, hvorved de kommer til at se ganske grinagtige ud forfra. Endelig oprandt den store Dag. En uhyre Menneskemasse samlede sig efterhaanden paa

Raadhuspladsen, der var pyntet til Festen med Flag og Guirlander, medens brogede Tæpper hang ned fra alle Husenes Vinduer. Sammen med en ung, dansk Maler og hans Hustru havde jeg Plads paa en Balkon ovenover Tribunerne, saa at vi havde et udmærket Overblik over hele Pladsen. Det var ret morsomt at skue ned paa et saadant Menneskehav og særligt ud over den store Midteplads, hvortil Adgangen var gratis, og som derfor rummede de livligste Elementer. Den lignede et stort, broget Blomsterbed, hvor de mest forskelligartede Blomster stod Side om Side, bølgende let for Vinden. Nogle dundrende Skud gav med lange Mellemrum Signal til forskellige Ting, vi imidlertid ikke kunde se, herefter blev Banen ryddet af en langsomt fremadskridende Række Karabinierer. Alt som disse skred fremad, overfyldtes Tribunerne, og den store, levende Masse blev saa efterhaanden presset ind paa Midterpladsen. Der lød nu atter et Skud, og ind marcherede hele Optoget i fuldstændigt middelalderlige Kostumer. Forrest kom Byens Banner (sort og hvidt), saa nogle med vældige Knipler bevæbnede Svende, derpaa nogle, som blæste paa lange, skrattende, med Faner forsynede Trompeter, og saa en hel Del andre. Efter disse kom de forskellige Contrader. Forrest for hver en Trommeslager, og saa en 3 à 4 Stykker med store, brogede, kortskaftede Silkefaner, som de svingede aldeles vidunderligt; de kastede dem højt op i Luften, greb dem saa igen og lod dem sno sig omkring Kroppen, Halsen, Armene, Benene og Hovedet. Det var fuldstændigt som Serpentinedans og saa prægtigt ud i det flimrende Solskin. Efter dem kom, om jeg da husker ret, en Ridder i Rustning og med dragen Sabel, ledsaget af Pager med ungdommelige Slangkrøller hængende ned under Baretten. Saa kom Contradens betroede Mand — han, der til Væddeløbet skulde forsvare Contradens Ære, — stolt ridende med vajende Fjerbusk og Lanse, og ved hans Side trak man den Hest, han skulde ride til Løbet. Saaledes kom alle Contraderne en for en, og efter den sidste kom en gammelt udseende Karosse, trukken af 4

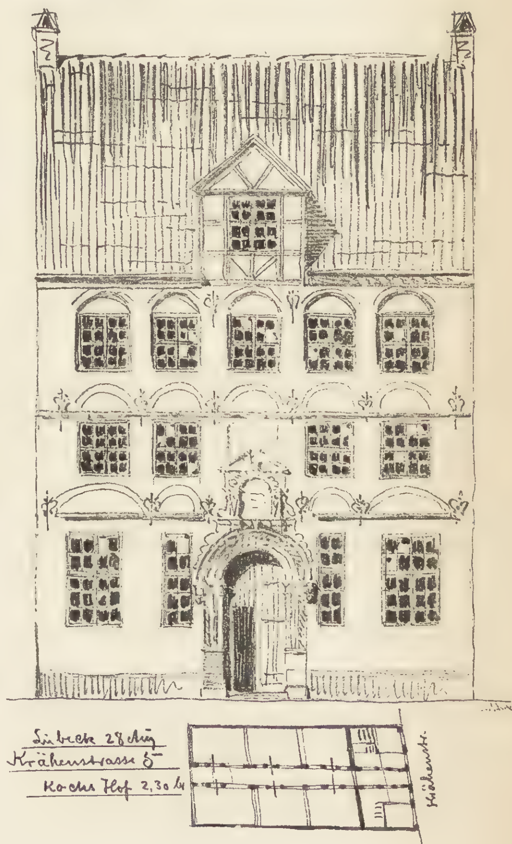

kulsorte Heste. Paa den kørtes »*il Palio*«, Sejrens Løn, et stort, broderet og bemalet Silkebanner, samt en Del andre Bannere foruden forskellige Riddere. Alt i alt et glimrende Optog, der gik Banen rundt, selvfølgeligt til Musik fra et stort Orkester midt paa Pladsen, og derpaa tog Plads paa en stor Tribune lige foran Raadhuset. Saa strammedes Tovene ved Maalet, Skuddet lød, og Væddeløberne kom ud fra Raadhusgaarden og red paa de usadlede Heste hen mellem Tovene. Nu lød atter et Skud, det forreste Tov faldt, og af Sted styrtede Rytterne, under opmuntrende Raab fra Mængden, Banen to Gange rundt. »Faaret« kom først, og i det Øjeblik, han passerede Maallinien, brød Begejstringen og Lidenskaben ud i lys Lue, Barriererne sprængtes, og under øredøvende Raab og Hvin myldrede Folk alle Vegne fra ud paa Banen, Hattene kastedes højt i Vejret, og hist og her begyndte de at slaa løs paa hverandre. Omtrent en kvart Omgang fra Maalet, lige ud for det Sted, hvor vi sad, fik Sejrherren Hesten standset, og som et Lyn sprang han af, løb hen blandt en større Deling Karabinierer, der for Tilfældet var posteret her, og stillede sig under disses Beskyttelse, da han ellers sikkert vilde være bleven massakreret af de andre Contrader. Ud for os kom en Væddeløber løbende, efterfulgt af en rasende Beboer i hans Contrade; han naaede ham, væltede ham og begyndte at sparke ham af Arrigskab over, at han ikke havde vundet og bragt Palio'en hjem til deres Contrade. Under Løbet var der ogsaa to Ryttere, der piskede løs paa hinanden med den tykke Ende af deres Ridepiske, kort sagt, et rigtigt Væddeløb, hvori alle tog Del med Lidenskab. Saa gik naturligvis »Faaret«s Contrade Banen rundt, da den første Begejstring havde sat sig og Blodet var kommet lidt ned under Kogepunktet, og baade Rytter og Hest var Genstand for store Ovationer. Om Aftenen eller den næste Formiddag, jeg husker ikke saa nøje, aflagde »Taarnet« Visit hos »Muslingen«, da denne formentes at have generet dette under Løbet, men da Politiet hurtigt lagde sig imellem, kom der kun 1 Mand paa Hospitalet.

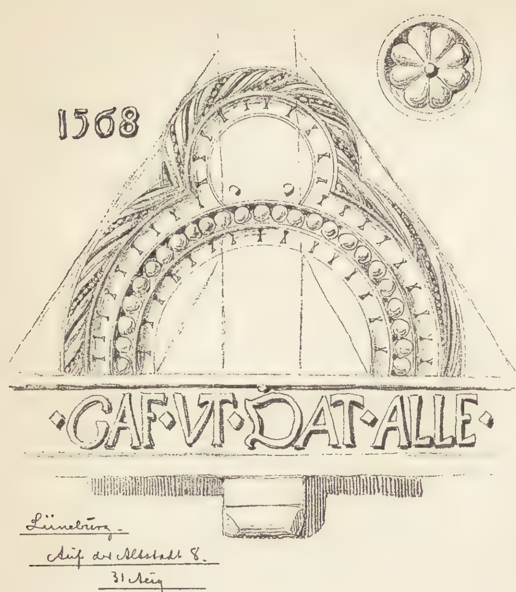

Om Aftenen gik vi først til Raadhuspladsen og hørte Musiken og saa paa

Illuminationen. Det prægtige, gamle Raadhus saa imponerende ud, som det laa der med de ærværdige, mørke Murmasser ragende op over Lysskæret fra Pladsen. Oven paa og imellem Tinderne, ja selv oppe paa det ranke, stolt knejsende Taarns allerøverste Tinder flammede smaa Blus. Det var morsomt at se disse smaa Flammer, som Vinden tumlede med og da ogsaa hist og her fik slukket nogle af. Det var ikke kulørte, roligt brændende Lamper, nej, det var Ild — virkelig, knitrende, flammende Ild, der sætter Fantasien i Bevægelse, Ild som Ild har set ud fra Tidernes Morgen. Fra Raadhuspladsen gik vi ned til den vindende Contrade og var først inde i Kirken, der var festligt oplyst og smykket med Contradens brogede Bannere. Her for den glade Ungdom, glædesdrukken over Sejren, ud og ind, raabende og skrigende, saa man havde svært ved at fatte, at man var i en Kirke. En ung Mand førte os ind i Contradens i Nærheden liggende Lokaler, hvor han med Stolthed viste os alle Trofæerne. Vi førtes ogsaa ad en snæver, stejl Trappe til et lavt, fuldstændigt nøgent og tillige skummelt udseende Rum, formodentlig en Slags Samlingssal, og her bar de forladte, lange, af Vin tilsølede Borde og de mange tømte Fiasco'er Vidne om de hæderlige Bestræbelser, der var gjorte for at dæmpe Begejstringens hellige Ild. Helt dæmpet var den imidlertid ikke — nede paa Gaden herskede et syndigt Spektakel, Folket jublede over Sejren og afbrændte »Kinesere« m. m., og vi hjalp med, da vor galante, unge Ledsager velvilligt overlod os nogle bengalske Tændstikker, som vi kastede højt op i Luften. Til sidst kom det for os uforglemmelige Øjeblik, der til alle Tider vil staa som et lysende Punkt i vor Tilværelse — vi blev præsenterede for Sejrherren og trykkede hans Haand. Mellem os sagt, han var en Bandit at skue, men den glimrende Sejr havde lagt en Glorie om hans Hoved, saa han i Folkets Øjne lignede en Engel, og han blev da ogsaa stadigt omfavnet, klappet og kysset.

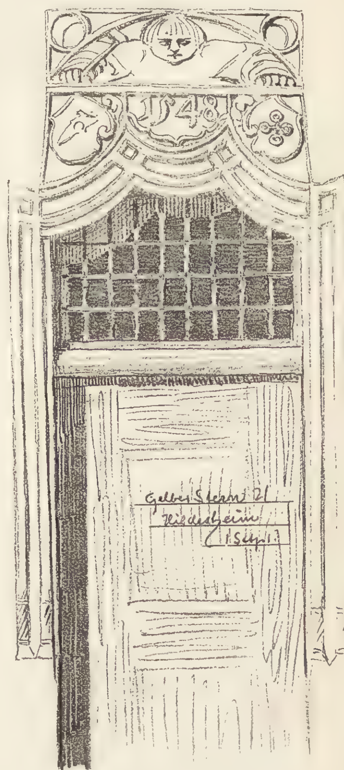

Den næste Formiddag drog »Faaret« rundt i Byen og aflagde Visiter hos de andre Contrader. Det var det samme Optog, som deltog i Gaarsdagens store Fest, baade Tromme og Faner, og selv Hesten blev trukken med omkring; den havde det godt, thi den blev beføIt og klappet af alle; og hele Tiden regnede

det ned over den med venlige Ord og Komplimenter. Alligevel saa den saa mistroisk ud, som var den fuldstændigt klar over dette Velværes Kortvarighed.

Af de Fester, der følger med *il Palio*, er der ogsaa Festmaaltidet i den vindende Contrades Hovedgade. »Faaret«s Festmaaltid overværede jeg ikke, men derimod det, som »Skildpadden« afholdt i Anledning af, at den vandt ved den ordinære Palio, thi den her beskrevne Palio var ekstraordinært arrangeret til Ære for den store Dante-Kongres, der netop i de Dage afholdtes i Siena. Søndag Aften, en Uge efter *il Palio*, gik vi ned i »Skildpadden«s Contrade for at se paa den ovenomtalte Fest. Den bredeste, mest lige og mindst stejle Gade var Festpladsen. I Dagens Anledning var den paa det rigeligste oplyst af elektriske Lamper, og for Enderne af Gaden var der storartede Illuminationsarrangementer, og Husene var paa det pragtfuldeste pyntede med Faner og Tæpper ned fra alle Vinduerne samt store Blomsterdekorationer. Midt ud ad Gaden var det umaadeligt lange Festbord dækket, og ud for dets Midte var der i den ene Husrække en lang Terrasse, hvorpaa et stort Orkester sad og spillede. Ved Bordet sad eller stod »Skildpadderne« og spiste og drak, medens Skafferne bar de fyldte Fade til og de tømte fra, og Ordensmarchallerne opmuntrede de langsomtgumlende til Anspændelse af Tyggeredskaberne, saa at andre Skildpadder kunde komme til. Der var over Festen, som overalt i Italien ved Folkefester, et Præg af naturlig og inderlig følt Glæde, og selv om Spektaklet er øredøvende og Lidenskabens Bølger gaar højt, ja selv om en enkelt Gang en forelsket hævnende løfter Kniven, saa ser man ikke den her hjemme saa bekendte,

HILDESHEIM. DØRPARTI UDSKAARET I TRÆ.

bølleagtige Raahed, og aldrig, eller da yderst sjældent, ser man i Italien en beruset — jeg tror ikke, at jeg i et helt Aar saa ti berusede Mennesker. Naa, her hjemme har vel tit en Snaps maattet bøde for den kolde Kakkelovn, saa bliver Mennesket beruset, og maaske bliver han ond, fordi han saa let mærker Forskellen paa sin egen og den riges Tilværelse. I Italien mærkes den maaske ikke saa meget, fordi saa stor en Del af Livet leves i det frie, og der skinner Solen lige varmt og velgørende paa alle, og den prægtige, blaa Himmel hvælver sig over rig som fattig.

SYLVIUS KNUTZEN.

STADSUDSTILLINGEN I DRESDEN.

Formaalet med denne Udstilling er at vise, hvad der karakteriserer den moderne By og hvad navnlig de tyske Byer har ydet af nyt paa Fremskridtets Vej.

Det er altsaa en Udstilling, som neppe kan have Krav paa det brede, almindelige Publikums Interesse, og Komiteen har heller ikke paaregnet dette; men det er særlig den store Skare af Teknikere, Architekter. Ingeniører o. s. v. som Tyskland og nærmeste Naboriger rummer, at Udstillingen henvender sig til; og disse har da heller ikke ladet Kaldelsen gaa upaaagtet hen.

Udstillingen er delt i to Hovedgrupper, hvoraf den første omfatter den egentlige Byudstilling og den anden Industrien.

Den første Gruppe, som indtager næsten hele Udstillingsbygningen, omfatter ialt 128 af Tysklands Byer, og heraf kommer atter 76 paa Preussen. Denne Gruppe er atter delt i 8 Klasser med følgende Indhold:

I. Trafikmidler, Belysning, Gadeanlæg og Gadevanding, Broer og Havne o. s. v.
II. Udvidelse af Bygrænser, Kontrol med Bygninger og Boliger.
III. Kommunalbestyrelsernes Forhold til offentlig Kunst, Architektur, Maleri, Skulptur o. s. v.

IV. Kommunalbestyrelsernes Forhold til Sundhedspleje o. lign. Politivæsen.
V. Skolevæsen og Folkeoplysning.
VI. Fattigvæsen, Sygepleje, Velgørenhedsanstalter og Stiftelser.
VII. Finansvæsen.
VIII. Registratur- og Kontorindretning. Statistik og Literatur.

Anlæget af Udstillingen er baade smukt og praktisk udført. Fra Forhallen træder man ind i en 8 Meter bred og 20 Meter lang Passage, formet som en høj Tøndehvælving og hvilende i et stemningsfuldt Halvmørke. Denne Passage udmunder i den store og meget lyse Hovedhal, hvis Endevæg dannes af en bred Niche, der optager et stort Neptunspringvand. Denne Hal er Udstillingens *salle d'honneur* og indeholder kun et Par store Modeller af Raadhusene i Leipzig og Hannover samt Statuer af Bismarck og Moltke. Paa hver Side af den hvælvede Passage, som fører ind til Hovedhallen, ligger et større Rum, som indeholder Modeller og Udkast samt fotografiske Gengivelser af Raadhuse og Museer. Bygningens øvrige Udstillingsrum slutter sig til ovennævnte Hovedlokaler, saaledes at man ved et systematisk anlagt Besøg er sikker paa ikke at overse noget af dem. Selve Udstillingens Ordning er forøvrigt saaledes, at hver Gruppe er samlet for sig. Den enkelte By maa altsaa udstille paa mange forskellige Steder, hvilket jo i visse Retninger kan være udmærket, men dog heller ikke er uden Gêner, navnlig for Udstillerne.

Hvad selve Udstillingsgenstandene angaa, saa er det jo Tegninger, Fotografier og Modeller, som er de dominerende, og man kan selvfølgelig ikke undgaa herimellem at træffe paa gode Bekendte, der har været udstillet før, bl. a. i Chicago, Paris og Düsseldorf, men den overvejende Del er dog nyt, og meget heraf er aabenbart fremkommet i Anledning af nærværende Udstilling.

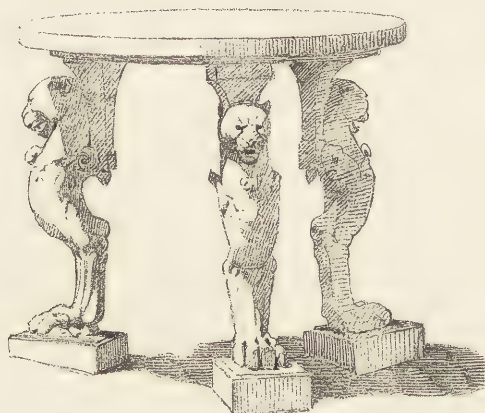
Den anden Hovedgruppe dannes som sagt af Industrien, og her har det ikke været nogen let Sag for Udstillingskomiteen at drage Grænserne.

I nogle af Træ opførte Haller har denne Del af Udstillingen faaet Plads, og som de mest fremtrædende skal her nævnes Afdelingen for Bygningsvæsen

NÜRNBERG. GAMLE HUSE VED PEGNITZ.

og almindelig Industri samt Maskinhallen. Endvidere har, som ved alle andre Udstillinger, flere større Firmaer selv opført sig Pavilloner. Architekt Fritz Schumacher i Dresden har forestaaet den kunstneriske Ordning af Udstillingen.

POMPEJI.
BORD AF MARMOR.

Pompei Maj 02. VI·XII·13

FRA PROVINSERNE.

I Køge Kirke er Halvdelen af Stolestaderne i den nordre Sidegang bleven afdækket og renset samt forsynet med gothiske Topstykker. Herved er en stor Del interessante Bomærker bleven fremdragne. Den paagældende Stolerække hører til Landets ældste Kirkeinventar.

Ved Damhussøen har Byggeinteressentskabet »Fremtiden« paabegyndt Opførelsen af 44 Villaer, som hver skal indeholde 3 Værelser, Køkken, Entré, Loftsværelse og Vaskehus. Til hvert Hus hører ca. 2000 Kv.-Alen Jord. Villabyen, hvis Bygninger skal være færdige inden Aarets Udgang, vil blive kaldt »Søtorp«.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

H. Storck: Tegninger af ældre nordisk Architektur. (H. Hagerups Forlag). Efter Professor V. Kochs altfor tidlige Død har Professor Storck været ene om Udgivelsen af dette Tidsskrift og har med sin store Kærlighed og Kendskab til vor middelalderlige Kirkebygning ikke ladet sig skræmme af det betydelige Arbejde, som er forbundet hermed.

Heftet, som har Nr. 4 i fjerde Samlings anden Række, indeholder nogle Tegninger af St. Olai Kirke i Helsingør, paa hvilke man finder det nye af Professor Storck opførte Spir. Endvidere findes en meget smuk Tegning af en Lerflise, funden under Restavreringsarbejderne i Ringsted Kirke og forestillende en Løve og en Hjort i Kamp med hinanden; udenom findes en Bort i romansk Ornamentik.

FORSKELLIGT.

Kongressen i Brüssel. Bestyrelsen for den 11te internationale Kongres for Hygiejne og Demografi meddeler, at der til Kongressen vil blive knyttet en Udstilling af Planer, Tegninger, Tryksager, Apparater, Varer o. a., som vedrører de Spørgsmaal, der forhandles paa Kongressen.

Pladsen stilles gratis til Udstillernes Disposition. Kolli, adresserede til denne Udstilling, sendes, uden Toldeftersyn, direkte til det offentlige Varelager (l'entrepôt public) i Brüssel. Toldpligtige Kolli kunne afhentes her under Transitstempel og mod en Kaution.

Kongressens danske Udvalg bestaar af d'Hrr. Professor E. P. BONNESEN samt Lægerne Etatsraad E. M. HOFF, N. P. SCHIERBECK og AXEL ULRIK.

❦

Kunstnerkolonien i Darmstadt agter i Eftersommeren 1904 at aabne en ny Udstilling, bestaaende af tre Huse, som i deres Anlæg og Indretning skal gælde som Mønsterboliger for Borger- og Embedsmandsfamilier. Samtlige Udkast er udførte af Professor J. M. OLBRICH.

❦

Et Goethe-Monument er bleven afsløret i Darmstadt den 30. Juni. Monumentet er udført af Billedhugger, Professor L. HABICH og Regeringsbygmester A. ZELLER; det betegnes som meget ejendommeligt og adskiller sig i betydelig Grad fra den sædvanlige Monumenttype.

POMPEJI. DØRPARTI FRA TERME STABIANE (REKONSTRUERET).

❦

En teknisk Højskole i London, som skal danne et Led af Universitetet der, agtes oprettet efter samme Mønster som Berlins tekniske Højskole. De foreløbige Bygningsomkostninger, der er beregnet til ca. 5 Millioner Kroner, er allerede tilvejebragt ved frivillige Bidrag.

❦

Kejserinde Elisabeths Monument i Wien. Komiteen for Oprettelsen af dette Monument har enstemmigt vedtaget at overdrage det architektoniske Anlæg af saavel selve Monumentet som Haven, der vil omgive dette, til Professor, Archi-

tekt FRIEDR. OHMANN i Wien. Samtidig er det besluttet at indbyde Billedhuggerne Prof. HANS BITTERLICH, HERM. KLOTZ og STEPH. SCHWARTZ til at udføre Modeller i Legemsstørrelse til en Elisabeth-Statue. Man tør heraf slutte, at der i første Linie tilstræbes en kunstnerisk Virkning, hvori den architektoniske Helhed er den afgørende.

❦

Façadedekorationen paa Maximileaneum i München, som tidligere bestod i Freskomalerier af Piloty, Echter og Diez, er nu blevet fornyet som *Glasmosaik*, der er udført af den Bayeriske Mosaik-Kunstanstalt i München.

❦

Et Folketheater bliver for Tiden opført i München efter Tegning af Architekt C. TITTRICH; det skal indvies til Efteraaret. Tilskuerpladsen er anlagt amfitheatralsk og skal kunne rumme 1200 Personer. Scenen har en Rampebredde af 15 Meter og en Dybde af 18 Meter.

❦

En Statue af Gustav Wasa er for nylig bleven afsløret i den lille By Mora ved Siljans Strand i Dalarne. Statuen er modelleret af den svenske Kunstner ANDERS ZORN og fremstiller Kongen som den unge, fredløse Frihedshelt i Dalarbondens Dragt, staaende paa en Thingsten, opflammende de vaklende Bønder til at gribe til Vaaben for Fædrelandets Sag. Statuen, der er den bekendte Malers første større Billedhuggerarbejde, betegnes som meget ejendommelig og original i sin Opfattelse, men af en egen betagende Kraft og Virkning.

❦

Billederne, som findes i dette Hefte, er alle Gengivelser af Skitsebogsblade, udtagne af en meget stor Samling, som er udført af Architekt SYLVIUS KNUTZEN paa en Studierejse, han ifjor foretog med Stipendium. Disse Blade, som alle er udførte med kunstnerisk Smag og Finhed, er dels Akvareller, dels Blyants- og Pennetegninger. Billederne Pag. 475 og 481 er saaledes farverige Akvareller, medens 480 og 483 er udførte i Sepiatoner. — De her viste Gengivelser er omtrent $^2/_3$ af Originalernes Størrelse.

FORENINGSMEDDELELSER.

»*Jyske Granitkirker*«. Fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet har Foreningen modtaget et Eksemplar af dette smukke Værk, som korteligt blev omtalt i nærværende Tidsskrift Nr. 43.

❦

I disse Dage bliver der omdelt til Medlemmerne af Akademisk Architektforening en »Årsberättelse« fra »Öfverstyrelsen för Allmänna byggnaderne i Finland«, udgivet som »ett hyllnings- och minnesblad« til det nordiske tekniske Møde i Kjøbenhavn.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 7. AUGUST 1903
5. AARGANG № 45

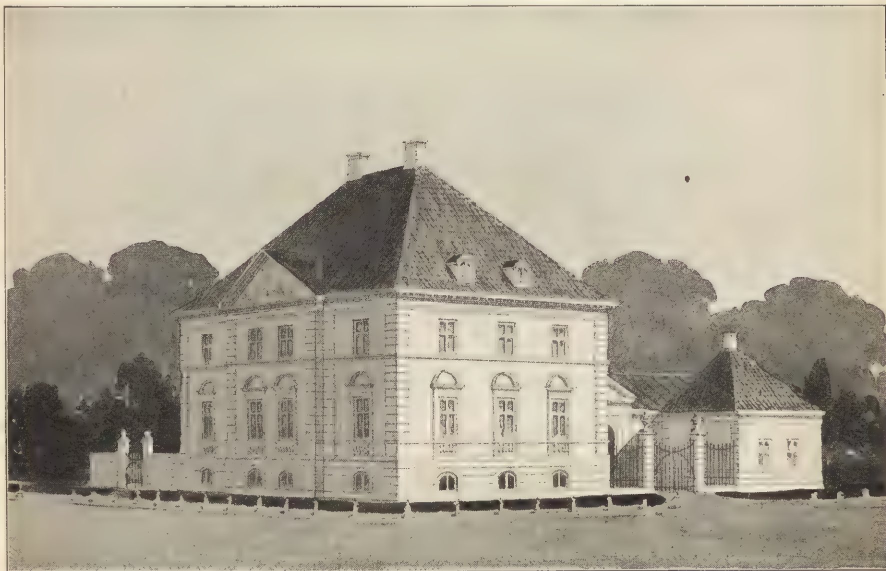
VINTERBOLIG I CHRISTIANIAGADE.

Det Projekt, som »Architekten« her giver en Fremstilling af, er udført af Architekt Th. Gundestrup paa Bestilling af Grosserer L. Dahl, som agtede at opføre en Vinterbolig paa Hjørnet af Christianiagade og Frederikshaldsgade, men som paa Grund af indtrufne Omstændigheder har opgivet Planen.

En Hal, som strækker sig gennem to Etager, giver i Stuen Adgang til Herreværelse, Dagligstue og Anretningsværelse og paa 1ste Sal til Soveværelser, Paaklædningsværelse, Bad, W. C. og Gæsteværelser fra et Galleri, som staar i Forbindelse med en rummelig, fritliggende Trappe.

Paa Loftet findes foruden Tørreloft m. m. Tjenerværelse og W. C.

I Kælderen er der Køkken, Elevator, Økonomirum, Pigeværelse og Strygestue samt Varmeværk.

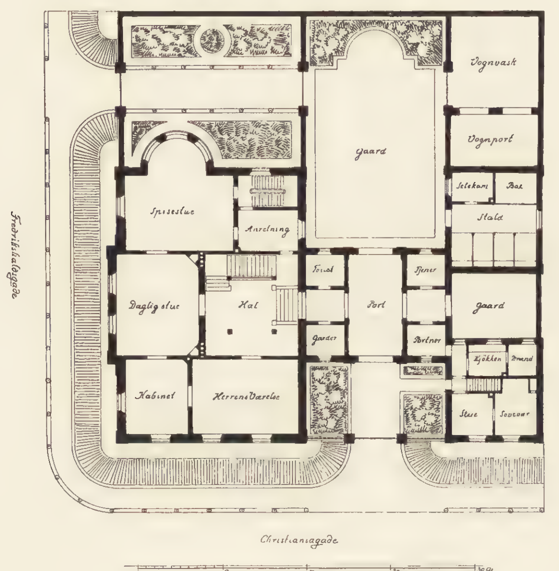
ARCHITEKT TH. GUNDESTRUP.

I Portbygningen findes Toilet, Garderobe samt Tjener- og Portnerloge, som er i Forbindelse med Portnerboligen.

En lille Gaard adskiller Portnerboligen fra Staldbygning og Vognport, som støder umiddelbart op til en lukket Gaard til Vognvadsk og Gødningskumme.

Udvendige Mure ere pudsede med Palaispuds og Taget af sorte, glaserede Tagsten.

Indvendig ere samtlige Værelser og Hal dekorerede i Empirestil.

VINTERBOLIG
I CHRISTIANIAGADE.

ARCHITEKT
TH. GUNDESTRUP.

VINDTRYK PAA DAMPSKORSTENE.

I de første Dage af dette Aar (se »Architekten« for 9. Januar 1903) udsendte et Udvalg, bestaaende af Generaldirektør Ambt, Form. for Dansk Ingeniørforening, Architekt Axel Berg, Form. for Akademisk Architektforening, Professor ved Polyt. Læreanstalt S. C. Borch, Direktør for Polyt. Læreanstalt G. A. Hagemann, Professor ved Polyt. Læreanstalt H. I. Hannover, Direktør for Meteorologisk Institut Adam Poulsen, Generalmajor F. Wagner, Form. for den tekniske Forening, samt Professor ved Polyt. Læreanstalt A. S. Ostenfeld en Anmodning om at faa tilstillet Oplysninger om de af Stormen den 25.—26. Decbr. f. A. foraarsagede Ødelæggelser paa Bygningsværker, specielt Dampskorstene. Udvalgets Hensigt hermed var ved en Bearbejdelse af det indkomne Materiale om muligt at fremskaffe Momenter til Bedømmelse af den Sikkerhed, hvormed slige Architekt- og Ingeniørbejder bør udføres her til Lands. Udvalget har dernæst overdraget Prof. Ostenfeld at foretage denne Bearbejdelse og offentliggøre dens Resultater.

Af den færdige Beretning skal her anføres følgende:

Der indkom om 6 Skorstene saa detaillerede Oplysninger, at det har været muligt at anstille en Stabilitetsberegning, medens Oplysningerne i enkelte andre Tilfælde var saa ufuldstændige, at de ikke kunde tages med i Betragtning.

Resultaterne af den foretagne Beregning er sammenstillede i en tabellarisk Oversigt, hvoraf det fremgaar, at Faldretningen altid er »med Vinden«, eller i alt Fald omtrent »med Vinden«. Endvidere falder Brudstedet ikke just i det efter Beregningen farligste Tværsnit, som overalt er det nederste. Dette er i og for sig ikke saa mærkeligt, naar man forestiller sig, at der forud for Væltningen maa være gaaet en Revne af Brudfugen paa den strakte Side. Og Murværkets Modstandsdygtighed mod Træk (Størrelsen af Adhæsionen mellem Sten og Mørtel)

VINTERBOLIG
I CHRISTIANIAGADE.

ARCHITEKT
TH. GUNDESTRUP.

er en saa uberegnelig Størrelse og afhænger sikkert i den Grad af den ved Opmuringen anvendte Omhu, at det snarest vilde være mærkværdigt, om den fra Udførelsens Side uheldigste Fuge netop faldt sammen med den theoretisk farligste. I nogle Tilfælde have ogsaa omgivende Bygninger givet en Del Læ, hvortil der ikke er taget Hensyn ved Beregningen.

Hvad Sikkerheden af de undersøgte Skorstene angaar, da har denne for de fems Vedkommende afgjort været utilstrækkelig, om end i meget forskellig Grad. Ganske paafaldende svag har den ene været. Med den som Eksempel er der særlig Grund til at advare mod den overmaade almindelige Fremgangsmaade, at bestemme Dimensionerne efter en eller anden empirisk Regel uden efterfølgende Beregning og uden at tage tilbørligt Hensyn til den store Indflydelse, som Yderfladens Heldning har paa Stabiliteten. En empirisk Regel kan meget godt give rigtige Dimensioner med en Heldning, og ganske uforsvarlige Dimensioner, hvis Yderfladen nærmer sig mere til den lodrette; ved den nævnte Skorsten voksede Diameteren kun med 2,18 cm. pr. 1 m. Højde, hvilket er ganske usædvanlig lidt (sædvanlig 3—5 cm.; 3 cm. er endda en Værdi, man kun sjældent kan naa ned til).

En anden af de nedblæste Skorstene har derimod, de modtagne Oplysningers Nøjagtighed forudsat, været rigeligt sikker. Naar den alligevel er blæst ned, kan man kun finde en Forklaring ved at antage en eller anden grov Udførelsesfejl. Som medvirkende Aarsag kan man nok tænke sig et Sammentræf af særligt ugunstige Omstændigheder, f. Eks. at et usædvanligt stærkt Orkanstød har truffet Skorstenen i et særligt uheldigt Øjeblik under dens Svingninger, men en tilstrækkelig Forklaring finder man næppe heri.

Hvis man endelig paa Grundlag af disse Oplysninger vil søge et Bidrag til Afgørelsen af, hvilke Fordringer der bør stilles til Stabiliteten af Skorstene her til Lands, synes det, at et Vindtryk af 125 kg/qm (25 ℔ pr. □'), som der saa ofte regnes med, maaske dog er lovlig lavt.

Idet vi iøvrigt henviser til Prof. OSTENFELDS Beretning, skal vi til Slut anføre,

VINTERBOLIG
I CHRISTIANIAGADE.

ARCHITEKT
TH. GUNDESTRUP.

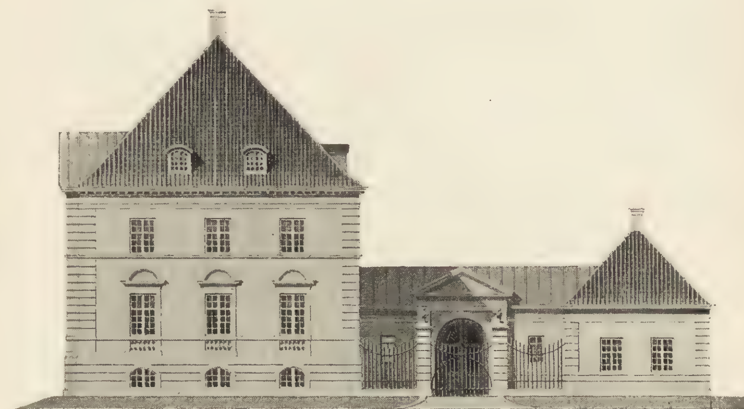
hvad der som Resultat af Undersøgelsen kan foreskrives som omtrentligt passende for vore Forhold:

1. Man bør ikke forlade sig paa empiriske Regler for Dimensionerne, men altid foretage en Beregning.
2. Der bør regnes med et Vindtryk paa 150 kg/qm (for runde Skorstene paa et Areal lig $^2/_3$ det lodrette Diametralsnits).
3. Naar der ses bort fra Modstandsevnen mod Træk, maa den neutrale Akse højst rykke ind til Tværsnittets Centrum.
4. For haardbrændte Sten i Cement-Kalk-Mørtel maa største Trykspænding (naar Modstandsevnen mod Træk lades ude af Betragtning) ikke overskride 15 kg/qcm, med mindre der ved Forsøg direkte eftervises en Brudgrænse $\geq$ 250 kg/qcm for Murværket; i saa Fald kan man gaa højere op med den tilladelige Trykpaavirkning, dog ikke over 25 kg/qcm.

ALSO MIT GUNST!

Professor C. Nyrop, der med sit store Kendskab til dansk Haandværks Historie allerede har beriget vor Litteratur med adskillige værdifulde Skrifter, har nu paa sin 60aarige Fødselsdag udgivet et stort og interessant Værk under Titlen »Haandværkerskik i Danmark«.

For tredive Aar siden begyndte Forfatteren at samle Materiale til dette Værk overalt, hvor det kunde findes: i Opskrifter, i Lavsprotokoller, i Arkiver og lignende Steder, og denne Samling danner med nogle forklarende Indledninger Bogens første Afsnit, »Handwerksgebrauch und Gewohnheit«. Men, som Forfatteren i sit Forord siger, ud af, hvad han havde samlet, raabte Spørgsmaal paa Spørgsmaal, og han udarbejdede da Bogens anden Afdeling, som han kaldte »Zünfthistorie«, og i hvilken han optegnede Hovedlinierne for Zünftens Udvikling her i Landet.

VINTERBOLIG
I CHRISTIANIAGADE.

ARCHITEKT
TH. GUNDESTRUP.

Det foreliggende Værk indeholder en Mængde fortrinlige Oplysninger om de forskellige Haandværkeres Skikke i gamle Dage. Det zünftige Haandværkerliv kendes først her i Landet fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede; paa den Tid indtraadte en stærk Byggeperiode, ved hvilken en stor Del tyske og nederlandske Haandværkssvende indkaldtes. Disse var alle »zünftige« og førte snart Broderskabet over paa de danske Svende, der under de daværende Forhold mente at kunne have Nytte deraf.

Oprindeligt var Zünften et Broderskab til gensidig Støtte, en Art Frimureri med sine Formaal og Ceremonier, men i Tidens Løb udviklede den sig til tomme Formaliteter og meningsløse Drikkegilder.

For at blive zünftig Svend maatte Lærlingen indvies. Hertil havde de forskellige Haandværksfag hvert sit særlige Ceremoniel, der dog desværre ofte endte i kaade Løjer og indeholdt Gewohnheiter og Formularer, der efter samtidiges Erklæringer var »ziemlich wider die Ehrbarkeit«.

Svendeindvielsen blev en smagløs Efterligning af Daaben, hvilket jo var nok til at vække Forargelse. Lærlingen valgte sin »Vater«, som skulde føre

ham, en »Pfaff«, som skulde døbe ham, samt nogle »Pathen« (Faddere). Selv mødte han udpyntet og med paasværtet Skæg, med Krone eller Paryk med Horn o. s. v.

Haandværkernes Indvielser havde jo deres Forbilleder i de Ceremonier, som de unge Studenter maatte gennemgaa, naar de kom til Universitetet, men ligesom disse udartede de til næsten utænkelige Raaheder. Fra trohjertede, velmenende Vejledningsvink og smukke, symbolske Udtryk gik man over til kaade Naragtigheder, som til sidst næsten blev eneraadende.

Lærlingen blev »barberet« med en sløv Køkkenkniv, eller han maatte gennemgaa »Slibningen«, det vil sige, sætte sig paa en Skammel, der stod paa et Bord; denne Skammel kunde nu enhver af de tilstedeværende Svende støde tre Gange bort under Drengen, som derpaa blev trukken op igen ved Haaret. Han skulde ogsaa løbe paa Gaden og raabe Brand, for der at lade sig overgyde med Vand af Svendene. Snedkerlærlingen skulde »behøvles«, og Smedene have »Nøglebidet«, en ikke ufarlig Ceremoni, der bestod i, at en Nøgle blev stukken i Drengens Mund og der drejet tre Gange rundt.

Naar den unge Mand saa havde bestaaet sin Prøve og slutteligt drukket af »Velkomsten«, var han Svend og Broder i et hemmeligt Samfund. Han fik nu sit Lærebrev, og han kunde paabegynde sine Vandringer, den Del af Haandværkernes Tilværelse, som stadigt staar med en vis romantisk Duft om sig.

Kom han med »Felleisen« paa Ryggen til en By, skulde han straks søge Svendenes Herberg og der fremsige sin »Grusz«, hvoraf hvert enkelt Fag havde sin særlige. Dernæst holdtes der »Umfrage«, der bestod i et Slags Forhør, som »Oldgesellen« og to Bisiddere afholdt over den fremmede. Her var ogsaa flere Ceremonier at iagttage, og naar disse var tilendebragte, og Svenden var befunden »ærlig«, kunde »Omskuningen« begynde. Herved forstodes den egentlige Arbejdssøgning, som i Almindelighed besørgedes af en af de tilstedeværende Svende, der vandrede ud til de omboende Mestre og spurgte om Arbejde for den tilrejsende Svend. Lykkedes det ham ikke at faa dette, fik den fremmede en »Geschenk« og kunde drage videre, ledsaget til Byporten af et Par Svende.

Murerne og Tømrerne synes fra gammel Tid at have staaet selvstændigere overfor Mestrene end Svendene i de andre Haandværk. De boede ikke hos Mestrene, hvilket havde til Følge, som Politimester Claus Rasch betoner i 1695, at de gør »Klammeri og Nattegang i Værtshuse og paa Gaderne«, hvorfor det blev dem forbudt at gaa med deres Murhamre og store Maalestokke paa Gaden, uden lige naar de gik til og fra Arbejdet.

Indenfor dem selv holdt de imidlertid Justits, og en egen Æresfølelse prægede Standen.

En Tømrer, der i 1717 arbejdede i Esrom, blev saaledes uretfærdigt mistænkt for at have stjaalet en Økse; han maatte gaa fra sit Arbejde der og bringe Sagen for Lavet i København. Svendene, han arbejdede sammen med, vilde nemlig ikke have med ham at gøre, førend, som han skriver, det blev erklæret, »at det var lige saa fuldt, som jeg skulde have taget Bilen«.

En Murersvend havde i Charlottenlund hjulpet Slotsforvalterens Hustru med at binde og løse en Hund, som blev kastreret, hvilket dengang regnedes for »uærligt« Arbejde. Af den Grund vilde heller ingen af hans Kammerater ar-

bejde sammen med ham, og han stævnede derfor Lavets Oldgeseller og flere. Men Dommen, der faldt ud til hans Favør, blev ikke respekteret af disse, og saa afsagde Politi- og Kommercekollegiet en ny Dom, hvorefter 4 Murersvende, der nægtede at falde til Føje, »for saadan deres Forbrydelse, andre til Eksempel og sig selv til velfortjent Straf« blev dømte til at arbejde i Jærn i Københavns Fæstning, den ene i to Aar, de andre hver i et Aar.

Saa stærk var den zünftige Æresfølelse, at man f. Eks. i Tømrerlavet bestemt modsatte sig at tage uægtefødte i Lære, og man var ligeledes paa sin Post, naar en Svend vilde gifte sig med et besovet Fruentimmer. Ungsvendene maatte derfor love ikke at gifte sig med nogen »Hore, Amme eller berygtet Fruentimmer«.

Mærkelig nok forlyder der intet om, at der i Murer- og Tømrerlavet fandtes nogen særlig Akt, hvorved de udlærte blev gjorte til Svende. I 1762 kan ganske vist den unge Svend ikke »rejse eller passere« uden at have drukket af Velkomsten, og i 1843 maatte de udlærte Murerdrenge mod et klækkeligt Vederlag lære »Gruszen« af Oldgesellen, medens endnu i vore Dage en kort Ceremoni finder Sted ved Svendeoptagelsen i disse Lav.

En Haandværkerskik, som ogsaa findes udførligt omtalt i Professor Nyrops Bog, er »Skilteflytningen«. Dette foregik i Reglen hvert andet Aar, naar Lavet skiftede Oldermand; Skiltet førtes da sammen med »Laden«, »Velkomsten« og de andre Lavssager fra den gamle Oldermands Hus til den nyes.

Ved saadanne Lejligheder arrangeredes store Optog gennem Byens Gader »under Musik og en udklædt Harlekins tossede Gøglerier«. Foran Toget kom undertiden »en flyvende Merkurius« og »en Svend, som forestiller en Captain, med en Spadon i Haanden«. Derefter fulgte Svende, som bar Skiltet, og andre, som bar Værktøj og lign. Som oftest optraadte ogsaa »en Hyrde og Hyrdinde, som begge venlig skiertzer med hverandre«, ligeledes en »liden Cupido«. Dernæst »præsenterer sig de 4re Aarsens Tider; de 2de første udi Fruentimmer og de 2de sidste udi Mands-Dragt«. I Snedkernes Tog forekommer »Architekturen efter de 5 Säulers Orden«, saaledes at fem Mestersønner hver bærer en Tegning af en Søjle.

Efter Skilteflytningen var der store Gilder og Skaaledrikninger med lange, til Dels versificerede Taler paa Dansk og Tysk.

Afsnittet om Rejsegilder oplyser om, at Skikken er gammel, og henpeger paa, at man allerede i det sekstende Aarhundrede kan spore dem ved et Par Bygninger, som Kjøbenhavns Universitet lod opføre. Tømrerne selv fulgte den, da deres Lavshus i Peter Hvidtfeldtsstræde blev opført efter Kjøbenhavns Brand 1728.

I de nærmeste Aar efter denne Brand var der jo i det hele taget mange Rejsegilder her i Byen. Den 27. Maj 1730 blev Kransen hejst paa Trinitatis Kirke og den 29. November 1732 paa Vor Frue Kirke. Ved disse Lejligheder blev der holdt versificerede Taler, der navnlig rummer en lovlig højstemt Smiger over Enevoldsherkeren og hele den kongelige Familie, medens Haandværkerne ved en anden Tale takkes for deres »Kunst, Besværlighed og Sved«.

Talerne var ofte paa Tysk og endte i Reglen med Løftet om Fest og Dans. Ved Rejsegildet paa Kristiansborg Slot 18. Juni 1738 fremgaar af Tøm-

rernes »Oration«, at de regner deres Haandværk for det ældste i Verden, thi det hedder nok saa gemytligt deri:

»Adam der erste Zimmermann
Fing allererst das Bauwerck an,
Der Noah drauf nach Gottes Rath
Den Archen-Bau geführet hat; . . . . .

Det meddeles endvidere i Maanedsavisen »Extraordinære Relationer« (for Juni 1738), at det var blevet Tømmersvendene tilladt »under Musique af Stadens Violons udi Procession (til Slottet) at fremføre en prægtig Krans med en forgyldt Krone over«, samt at det havde behaget Deres Majestæter at umage sig »udi et paa Stellagen af lige Høyde med Slottets Tag udslaget Telt at se samme Krans plante med sædvanlige Ceremonier og nogle Pokalers Udtømmelse«.

Kun nu og da kom det lavsmæssige tydeligt frem i disse Taler, der i Reglen gik ud over »de allerhøjeste og andre høje Sundheder«. En særligt lavsmæssig Tale holdtes af Tømrersvend Johan Vollmeister den 30. Juni 1769, da Fløjen blev paasat Frederikskirkens Taarn paa Kristianshavn. Her blev drukket ikke mindre end ni »Gesundheiter«, skønt Tømrerlavet selv ikke fik nogen Skaal. Efter Skaalen fulgte en for »den andern Meistern insgemein nach Würden, Zünft und Amt«, og endelig kommer som noget nyt, dog, som det menes, maaske tilfældigt, en Skaal for Svendene alene: »Es lebe der Gesellen Chor nach edlem Handwerksbrauch«.

Det er Tømrerne, som ved Rejsegilderne gerne vil gøre deres Overlegenhed gældende, og dette kommer i Særdeleshed frem ved en Tale, som Tømrerpolerer Jacob Landtzmann holdt, da Fanen den 20. Juni 1777 blev sat paa Børsens Spir i København. Han slutter med en Skaal for det Lav, som alle Rejsegilder skyldes, Tømrerlavet.

Som det af ovenstaaende smaa Uddrag vil ses, indeholder Professor Nyrops Bog en Mængde interessante Oplysninger og Træk om vort gamle Haandværkerliv. Hertil slutter sig et fortrinligt Register og en utallig Mængde Henvisninger for dem, som vil søge videre.

»Also mit Gunst«, saaledes begyndte den ordførende Svend sin »Umfrage«, og med de samme Ord indleder Professor Nyrop sin Bog, som han beskedent kalder »et Forsøg«, idet han henpeger paa, at vort Lavsvæsen endnu langt fra er helt gennemarbejdet. Forf. henviser til en hel Række Undersøgelser, som endnu maa gøres, og haaber, at hans Bog maa kunne gøre Nytte ved disse. Vi tvivler ikke om, at den Begyndelse, her er gjort, er god, og vi knytter hertil det Ønske, at Professor Nyrop, som den utrættelige Gransker, han er, endnu i en Aarrække maa besidde Kraften og Lysten til at fortsætte dette Værk og derved selv blive i Stand til at fremkomme med de Tilføjelser og Rettelser, som han hentyder til. Han har med saa stor Kærlighed fordybet sig i dette Emne og har forstaaet at vække saa megen Interesse herfor viden om, at han ikke maa standse, saa længe han endnu føler, der er Opgaver for ham at løse. Og derfor vil han ogsaa høste Tak.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 14. AUGUST 1903
5. AARGANG № 46

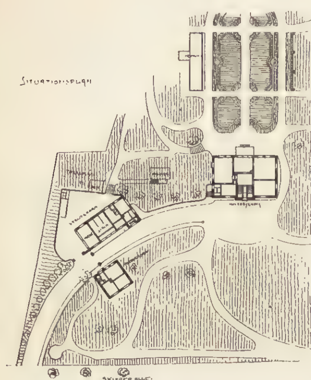
VILLA ZOAR I FREDENSBORG.

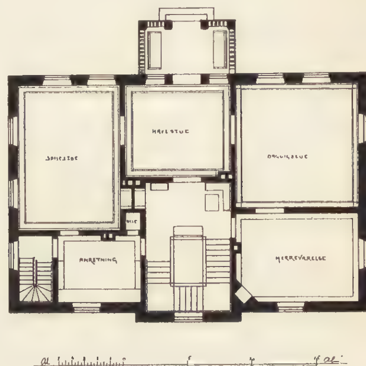

VILLA ZOAR.
INDKØRSELEN FRA SKIPPERALLÉ.

ARCHITEKT
MAGDAHL-NIELSEN.

I den hyggelige Skipperallé med de gamle Kastanietræer, der fører fra Fredensborg Slotsgaard ned til Skipperhuset ved Esromsø, ligger Landstedet *Zoar*. Navnet har Stedet faaet i forrige Aarhundrede af en Præst, som var kommen

VILLA ZOAR. ARCHITEKT MAGDAHL-NIELSEN.

paa Kant med Tilværelsen i Hovedstaden og da af Hoffet fik Boligen overladt. Zoar (eller Bela) er Navnet paa det Sted, hvorhen Loth drog fra Gomorra. —

VILLA ZOAR.
SIDE MOD HAVEN.

ARCHITEKT
MAGDAHL-NIELSEN.

I fire Generationer har Navnet Zoar levet i Fredensborg og vil efter alt at dømme endnu kunne leve længe.

Den nuværende Ejer Grosserer Nic. H. Knudtzon kjøbte i 1899 Stedet af Professor Helsteds Dødsbo, og da de gamle, hvidkalkede Bindingsværkshuse ikke afgav nogen sund eller videre herskabelig Bolig, blev det nye Zoar opført.

VILLA ZOAR. ARCHITEKT MAGDAHL-NIELSEN.

Beliggenheden med Omgivelse af Slotsparken og med Slottet i umiddelbar Nærhed blev bestemmende for Anlægets Karakter.

Fra Skipperalleen blev lagt en Vej op over Grundens nederste Del, og her, hvor en stor, prægtig Valnød breder sin Krone, blev Indkørselen lagt, med Stald-

VILLA ZOAR. ARCHITEKT MAGDAHL-NIELSEN.

bygning og Staldgaard paa den ene Side, Portner- og Kuskebolig paa den anden. Noget højere paa Grunden, paa et stærkt skraanende Terrain, opførtes Hovedbygningen med tre Etager mod Skipperallé, to mod Haven. Sammengroet med Terrainet og omgivet af gamle Linde og Valnød gør det nye Zoar ikke nogen Rift i Skipperalleens Stemning.

Hovedbygningen indeholder i Kælderen Økonomilejlighed og Folkestue, i Stueetagen findes Opholdsværelser, paa første Sal Ejerens Arbejdsværelse, Soveværelse samt Gæsteværelse og Billardstue etc.

Til Anlæget hører Septic-Tank og eget Gas- og Vandværk.

VILLA ZOAR.
STALDBYGNING.

ARCHITEKT
MAGDAHL-NIELSEN.

Bygningernes Opførelse, som foregik uafhængigt af de gamle Huses Plads, strakte sig over et Tidsrum af c. $1^1/_2$ Aar.

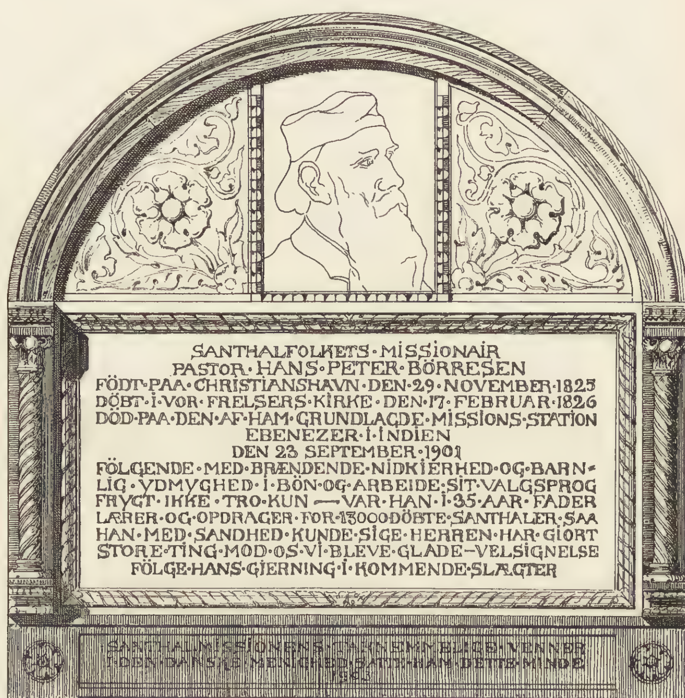
Villa Zoar er opført efter Tegninger af Architekt Magdahl-Nielsen. Af Haandværkere, som har medvirket ved Opførelsen, skal her nævnes Murmester F. Kielberg, Hillerød, Tømmermester J. P. Petersen, Fredensborg, Snedkermester H. Andersen, Hillerød, Malermestrene Petersen & Andersen, Kjøbenhavn.

Nogle Stuklofter i Stueetagen er modellerede af Billedhugger Lamberg-Petersen. Installation af Vandklosetter og Vandindlæg er besørget af Ludvigsen & Hermann, og Gasværket er anlagt af Nyboe & Nissen.

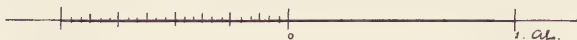
Haveanlæget er planlagt af Erstad Jørgensen, som paa en god Maade har forstaaet at forbinde det nye med det gamle.

MINDETAVLE OVER SANTHALMISSIONÆR BØRRESEN.

Den smukke Skik at opsætte Epitafier i vore Kirker over afdøde, fortjente Mænd synes desværre i Tidernes Løb at være gaaet helt til Grunde. »Architekten« har lejlighedsvis nogle Gange paatalt dette og udtalt sig om, hvor

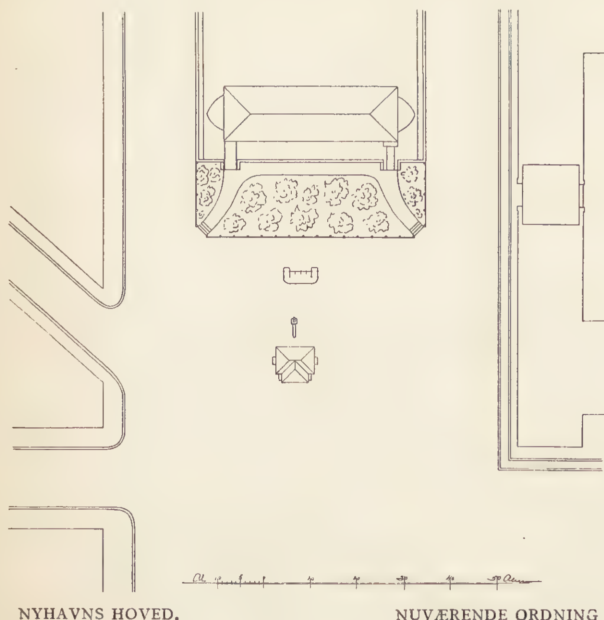
ARCHITEKT
MAGDAHL-NIELSEN.

ønskeligt det vilde være, at den paa dette som paa saa mange andre Punkter brudte Tradition maatte blive kaldt til Live igen. Den Sædvane, der efterhaanden er traadt i Stedet for: at lade en Sølvkrands henlægge paa den Afdødes Baare, er i Virkeligheden saa ukunstnerisk og til saa ringe Glæde for de Fleste, da jo intet er mere rimeligt end, at den Afdødes Efterladte tager sig af Kransen og opbevarer den under Laas og Lukke i et Skab. Vore nysopførte Kirker gøre ofte et ret nøgternt Indtryk; de ældre har altid det Fortrin fremfor dem, at der er meget, der fængsler Opmærksomheden udover selve den architektoniske Konstruktion og Dekoration, nemlig bl. a. alle de Mindestene og Mindetavler, der

opfylde Gulve og Vægge. Selve Epitafie-Kunsten er saa smuk i og for sig, og der er netop det ejendommelige ved den, at Architektur, Billedhuggerkunst og Malerkunst her har en saa enestaaende Lejlighed til at virke sammen i skøn Harmoni, at man skulde synes, at den maatte være særligt fristende og tillokkende for Udøvere af alle tre Kunstarter at give sig i Kast med, og netop indbydende for Kunstelskere som et Minde om dem, der vilde være pekuniært overkommeligt for mange, der nu sætte deres Kraft ensidigt ind paa at samle Malerier o. l. Det er da altid en Glæde at se, at der dog af og til endnu skabes nyt i denne Retning, saaledes den her afbildede Mindetavle over Santhalmissionæren Børresen, der i den nærmeste Fremtid vil blive opsat i Vor Frelsers Kirke paa Kristianshavn, hvor Børresen blev døbt 1826. Tegningen til den er udført af Architekt Magdahl-Nielsen, og Portrætmedaillonen er modelleret og hugget i Marmor af Professor Saaby. I det hele er Tavlen udført af Marmor i to Farver hos Stenhuggerfirmaet Hans & Jørgen Larsen.

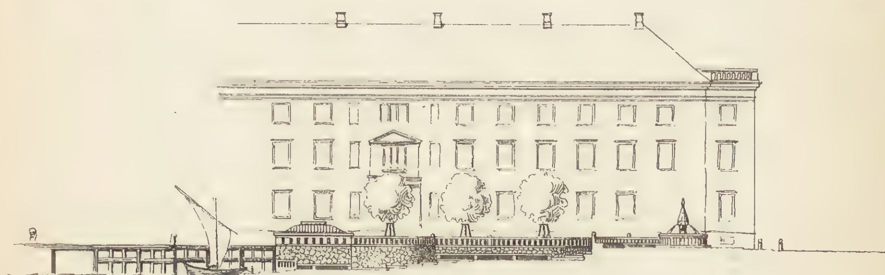
NYHAVNS HOVED.

At Kjøbenhavn er en malerisk By, er vitterligt for Alle, som har Sans og Øje for Sligt. Maaske er det mere paafaldende for Udlændinge og Tilrejsende end for Hovedstadens egne Beboere; den daglige Vane og det Syn, man har for sig hver Dag, virker sløvende. Men at Kjøbenhavn langtfra, som den burde, udnytter de Betingelser, der foreligger, er lige saa vist. Den kunde være endnu langt bedre i malerisk Henseende, hvis der blev gjort blot lidt mere derfor. Et saa ypperligt, malerisk Parti som Nyhavn, der skærer sig midt ind i Byens Centrum, er saaledes ikke alene ikke udnyttet, men endog ødelagt paa den føleligste Maade af Verden. Hvor naturligt vilde det dog ikke være, om Udsigten over Skibene og hele det brogede og livlige Skue, som Færden paa Vandet afgiver, fredede og fremhævedes! Navnlig naar, som Tilfældet er, Nyhavn ligger i lige Forlængelse af en lang og kedelig Gade som Gothersgade, for hvil-

NYHAVNS HOVED. NUVÆRENDE ORDNING

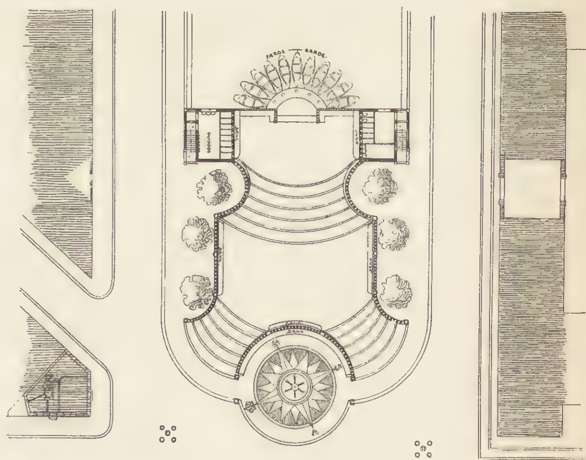

FORSLAG TIL ORDNING AF NYHAVNS HOVED.

ken den vilde være et oplivende Point-de-vue. Men et tredobbelt Lag af Skærmbrædder gør det umuligt at faa mindste Kig ud over Kanalen, før man er lige ved den. Det er, som om man ikke har kunnet gøre nok for at skjule den. Først et stort Nødtørftshus med I og II Klasse, og saa nok engang et lille Nødtørftshus for en enkelt Klasse Mennesker, nemlig Hannerne — det er sans comparaison som at dynge Pelion oven paa Ossa. Og saa for tredie Gang et helt langt Bethelskib, et Bygningsværk, der mest af alt ligner det Legetøj for Børn, som hedder Noahs Ark. Alt dette er jo ikke noget nyt; det har i Aarevis været et yndet Samtaleemne for Kjøbenhavnere, som har anset det for en Skandale — og saa ganske roligt har ladet det hele blive ved det Gamle.

NYHAVNS HOVED.
FORSLAG TIL OMORDNING.

ARCHITEKT
MAGDAHL-NIELSEN.

»Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse« har

da ikke kunnet undgaa at se, at her var en Opgave for den at virke hen til at løse. Det var allerede i 1898, at Sagen første Gang bragtes frem, men først i indeværende Aar er man naaet til at lade Architekt MAGDAHL-NIELSEN udarbejde Tegninger og Model til Ordningen af Forholdene ved Nyhavns Hoved.

Som det fremgaar af Tegningerne, hvoraf »Architekten« hosstaaende bringer Gengivelser, er først og fremmest alle tre Viderværdigheder raserede. Derefter er der ved jævnt og fladt skraanende Trappeanlæg tilvejebragt Forbindelse med Gadens Niveau og Vandet; den omgivende Balustrade hæver sig saa lidet over Brolægningen, at den ikke kan gøre nogen Skade for Udsigten, og er selvfølgeligt og nødvendigt foreskrevet af praktiske Grunde. En lav Opstander, der spyr Vand ud i en Kumme, vil vel heller ikke kunne gøre noget Skaar i Glæden. Omkring den er planlagt en halvcirkelformet, stor Bænk, og for at man ikke skal være i Forlegenhed med, hvor Verdenshjørnerne er — det kan jo af og til være ganske rart at vide — er meget snedigt og tillige meget nydeligt Brolægningen uden om Kummen ordnet som en Vindrose. Seks Træer begrænser Anlæget paa Siderne, og endelig er der, eftersom det er meget nødtørftigt at have Nødtørftshuse, anlagt to saadanne, et paa hver sin »Nyhavnsside«; men de er heldigvis for Størstedelen underjordiske; kun Taget og et lavt Overparti rager op over Gaden. Da de tilmed ikke spærrer for Udsigten, maa man jo i paakommende Tilfælde være glad for dem. Hele Anlæget ser meget tiltalende ud; det er vel netop paa denne Maade, at det Hele bedst kunde ordnes.

Ifølge Overslaget vil Bekostningen ved Anlægets Gennemførelse være 61,000 Kr. Der er nu kun tilbage at ønske, at denne Sum maa blive skaffet tilveje og Projektet realiseret. Tegningerne og Modellen var, som det vil erindres, udstillede paa Charlottenborg i Foraaret 1903 tillige med to andre af »Foreningen til Kjøbenhavns Forskønnelse« fremskaffede Projekter, nemlig af Architekt FRITZ KOCH til Ordningen af Forholdene ved Langelinie og af Architekt MØRK-HANSEN til Forskønnelse af Graabrødretorv. Den stærke Tilstrømning af livligt interesserede Tilskuere synes at borge for, at det engang vil blive til Alvor i alt Fald med det her fremstillede Projekt. Thi Løsningen af denne Opgave vilde virkeligt være til Forskønnelse for Kjøbenhavn.

FORSKELLIGT.

Kongres i Madrid. I Løbet af Sommeren 1904 vil der, som tidligere meddelt her i Bladet, blive afholdt en international Architekt-Kongres i Madrid. Akademisk Architektforening har i den Anledning henvenet sig til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet med Andragende om, at den danske Architektstand maatte blive repræsenteret, men har fra nævnte Ministerium faaet Meddelelse om, at man ikke raader over de fornødne Midler til en saadan Repræsentation, og at Udenrigsministeriet derfor er underrettet om, at man ikke agter at lade sig officielt repræsentere ved Kongressen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 21. AUGUST 1903
5. AARGANG № 47

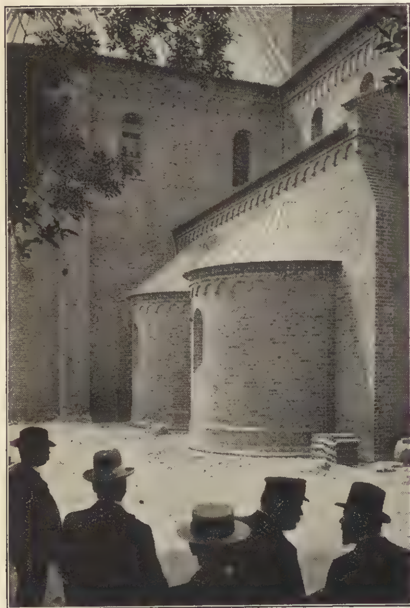
THEATRUM MUNDI.

Hvem erindrer ikke ved landlige Fester som Dyrskuer, Markeder o. l. at have set et *Theatrum mundi* eller, som det lærde, latinske Navn populært ofte fordanskes: et Theater-munter? Midt imellem de øvrige dels lettere, dels mere materielle Nydelser, som overalt er tilstede og stærkt besøgte, staar dette Bræddeskur med den højtidelige og altomfattende Overskrift som et alvorligt manende Tempel, viet til Historiens Muse, udvendigt prydet med store, drastiske Fremstillinger af de berømteste Haupt- und Staatsactionen, Nutiden kan se tilbage paa, saasom den franske Rædselsperiodes allerrædselsfuldeste Dage, Gladiatorerne i Cirkus, Jeanne d'Arc paa Baalet, den spanske Inkvisitions Gyseligheder i skumle Hvælvinger, Napoleons Bedrifter o. l. En Udraaber skriger sig hæs, idet han demonstrerer med en stor Spanskrørsstok og forklarer Billederne: »Her ser De Slaget ved Pyramiderne. Napoleon holder paa en skimlet Hest i Forgrunden. En Adjudant kommer sprængende og melder: Hr. General! Slaget er tabt! Bon! svarer Generalen. I Baggrunden skinner Solen.« Folket flokkes om Manden;

FORAN SORØ AKADEMI. TH. WÅHLIN FOT.

hans bombastiske Veltalenhed er uimodstaaelig, spækket som den er med landlige Talemaader og vel anbragte argumenta ad hominem, og de Nydelser, han antyder, *for* fristende. Langsomt og trægt glider Mængden inden for Forhænget for at modtage en historisk Undervisning i dens groveste og mest primitive Form, selv om det ogsaa skal koste en Styver pro persona.

ST. BENTS KIRKE I RINGSTED. ENBLOM FOT.

Saa kraftigt virker Trangen til at »faa noget at vide«, og saa kildrende er den Gysen, »Historien« fremkalder, allermest naar den opløses i »Historier«. Jo voldsommere og grummere de er, desto stærkere virker de paa et naivt og umiddelbart Sind og paa uforfinede Sanser. Det er de brede Træk og de store Flader, der ejer den største Tiltrækningskraft paa Aandens Menigmænd; den indtrængende Psykologi og de fine Penselstrøg spiller her ingen nævneværdig Rolle. Men med den stigende Intelligens og større Selvbevidsthed lader man sig nu ikke nøje hermed; man fordrer at se flere Enkeltheder, man ønsker at se de dybere Aarsager til de kendte Virkninger, man gentager ideligt sit Hvorfor?, man søger at trænge dybere og dybere ind i Historiens Filosofi. Man bliver mere og mere klar over, at det ikke er de store Slag og Krige, der er

ARCHITEKTERNE ET HESTEHOVED BAGUD. B. JUNG FOT.

det afgørende i Verdensudviklingen. Nej, det er det rent menneskelige, der inderst inde danner dens Væsen, det er det personlige, hvorpaa det kommer an. Historien bliver fra en Krigshistorie til en Kulturhistorie; først ved at samle saa

mange personlige Træk som muligt ud af Menneskehedens Myretue danner man sig en begrundet Mening om en Tidsperiodes, et Afsnits, et Kapitels Betydning for den hele, store Roman.

KIRKEGAARDSMUR I SORØ. TH. WÅHLIN FOT.

Her er det, Amatørfotograferne træder til i det rette Øjeblik! Held os, at Amatørfotografien endelig er bleven opfunden! Victoria, at Apparaterne er

FRA SEIGNEUR FOSSES GAARD I SORØ. TH. WÅHLIN FOT.

blevne saa billige, at det er en Skandale, ikke at eje et — eller to! De er mer uundværlige end Salt til et Æg. De er selv som Jordens Salt. Apparaternes

Klikken er som Tirailleur-Ild i en Forpostkæde, Amatørerne er Historiens Pionerer. Ved dem samles et uhyre Stof til Brug for Historieskriverne. Naar først Hr. Sørensen og Hr. Petersen er afbildede i alle mulige Situationer, baade hvor deres ubevidste Sjæleliv og (hvis de har noget) deres bevidste dito giver sig et Udslag, vil det være muligt for Efterverdenen at skrive en Kulturhistorie af Rang. Da vil man faa at se et Skuespil, som er værd at opføre, da vil de skjulteste Kroge blive oplyste, der vil ikke findes Nogen, som er for ringe til i alt Fald at være Statist paa Verdenstheatret. Nu først vil Begrebet Theatrum mundi fuldt ud svare til sit store Navn og sit betydningsfulde Kald.

MORGENSTEMNING I SVENDBORG. B. INGEMANN FOT.

Dette ses allerbedst af de Billeder, »Architekten« bringer i nærværende Nummer som Efterslæt fra det andet nordiske Architektmøde i Danmark den 28 og 29 Juni 1903; for Efterslægten vil de have fremragende Værdi. De er kun et lille Udvalg af Hundreder, som

FØR AFGANGEN (SORØ). F. FALKENBERG FOT.

blev optagne i Camera'erne. Architekterne er som bekendt et beskedent Folkefærd; deres Personer træder altid i Skygge for deres Værker; disse kender man,

ikke Ophavsmændene til dem. Hvem tænker f. Eks. nogen Sinde paa, hvad Architekten for Raadhuset i Lybæk har heddet? For Escorial i Madrid? For Amfitheatret i Nîmes? Hvem har blot den mindste Anelse om, hvordan de Herrer har set ud? Ved vi derimod ikke Besked med den mindste Maler til det mindste Maleri i det mindste Galleri i Europa? Og er han ikke rimeligvis paa almindelig Kunstnervis bleven malet Masser af Gange af Kammerater, som han saa til Gengæld har foreviget? Men nu skal det ogsaa være Slut; der er dog Grænser for alting. Et mægtigt Arsenal er gemt i Architekternes Fotografi-Apparater, og Fremtidens Kunsthistorikere skal komme til at stønne under deres Opgave, naar de nu ogsaa skal tage Hensyn til Architekternes Tarv.

APOTHEKET I SVENDBORG. ENBLOM FOT.

Hvor travlt har dog ikke Litteratur-Historikeren med at paavise Spiren til en fuldmoden Digters Femakts-Tragedier allerede i de barnlige Rim, han lavede før sit tiende Aar, eller med at fortælle os, hvor mange Gange om Aaret han i sin Manddoms Kraft lod sine Strømper vaske? Hvor opløftende er det ikke at se Billeder af fremragende sceniske Kunstnere, tagne i den Alder, da de endnu ikke kunde knappe deres Bukser, endsige anede, hvad Helte-Tricots er? Hvor befrugtende er det

FROKOST PAA HESSELAGERGAARD. F. FALKENBERG FOT.

ikke at se det Krimskrams, som berømte Malere har tegnet i en Alder af seks Aar, — kort sagt, alle disse store Mænd,

hvordan de nyser, hvordan de hikker,
hvordan de spiser, hvordan de drikker.

HESSELAGERGAARDS KIRKE. ENBLOM FOT.

Nu kommer Turen ogsaa til Architekterne; ogsaa de maa herefter blive Piber i den store Orgelkoncert. Hvor belærende og hvor supplerende vil det

BORTKØRSEL FRA GLORUP. TH. WÅHLIN FOT.

ikke være at faa at vide, at den og den Architekt fik Ideen til en Fundamentplan, 20 Aar før den skulde bruges, ved i et lykkeligt Øjeblik at drikke Brorskaal med en Svensker, og at Tanken om Fremtidens Ornamentik dæmrede

for hans Bevidsthed, naar han betragtede sin Moders røde Tal og Cifre paa Vasketøjet, — kort sagt, den store Mand,

hvordan han gaar, hvordan han staar,
hvordan han sine Streger slaar.

Behøves for øvrigt en nærmere detailleret Beskrivelse af de her fremstillede Billeder? De taler da tydeligt nok for sig selv. Et Billede som det første er som et Blik ind i selve Olympen, som ind i 2den Akt af »Orfeus i Underverdenen«, hvor Guderne grupperer sig malerisk for at modtage den sørgende Sanger. En lige saa ophøjet, antik Stemning er fremherskende paa Side 504. Kommer man ikke uvilkaarligt til at tænke paa GÉRÔMES berømte Billede af de to Augurer, der ser paa hinanden? Er der ikke en fortryllende Pantomime-Duft i Interiøret fra Seigneur Fosses Gaard i Sorø? Eller kan man se noget mere slaaende Bevis for Architekternes daglige high-life for sine Øjne, end det, som viser Greven til Glorup tagende Afsked med sine højbaarne Gæster? Et Billede som det af Frokosten uden for Hesselagergaards ærværdige Mure med Architekterne, »mumsande smörgåsar«, er et levende Musikstykke til Ordene: »Uns ist so kannibalisch wohl als wie fünfhundert Säuen«. Og hvilken Dybde i Karakteristiken af den daglige Konkurrence aander ikke ud af Fremstillingen af Architekter, der stiller til »Afgang«? Et andet Billede af Architekter, der »lægger op«, viser, at der gives Øjeblikke i Livet, hvor selv de Umælende er et Hestehoved foran dem, der ellers bilder sig noget ind. Samme Billede har for øvrigt for Architekter en særlig Interesse ved at give et aktuelt Bidrag til Løsningen af det brændende Spørgsmaal: Perspektiv eller Fotografi.

Amatør-Fotografien er en frygtelig Magt; man kan snart ikke gaa i Fred for den. Lynskuddene suser En om Ørene og kan træffe En i de mest ubevogtede og ubelejlige Situationer. Men en stor Opgave for Kulturhistorien er den stillet; den har sin særlige Mission. Naar det først rigtigt er gaaet op for Menneskeheden, at vi er alle Mennesker, og naar det senere lykkes at kombinere Amatør-Fotografien — Fremtidens Theatrum mundi — med de Røntgenske Straaler til Sjæleanalyse og muligvis med den traadløse Telegraf, vil hele Tilværelsen spindes ind i een Traad, og Digterens Drøm vil være gaaet i Opfyldelse:

Seid umschlungen, Millionen!

Crawford.

FRA FINLAND.

I det finske Blad »Hufvudstadsbladet« har den unge, finske Architekt BERTEL JUNG, som var Deltager i Architektmødet den 28—29 Juni, skrevet en varmt begejstret Anmeldelse om dette. Først skildrer han Rejsen fra Helsingfors over Østersøen:

»Johanneeldar blossade öfverallt längs den försvinnande hemlandskusten, vårt stackars land hade glömt dagens tunga och under nattens feststund tändt offerbål åt det försvinnande ljuset. Och vi kände oss fria och lyckliga ännu en gång

och kastade vemodsblickar mot norr, medan de ljusa förhoppningarna vinkade oss södarut.« . . .

»Att under midsommartiden resa öfver Östersjön är någonting underbart lugnande för en utpinad människas nerver. Isynnerhet om medpassagerarne äro af samma mening. Det var också som en solig söndag ude på landet hela den två dygn långa färden; välklädda herrar och damer med glada och snälla barn på första klass, och i fören emigrantskaran — välklädd äfven den — som under harmonikans och fiolens tonen trådde dansen från tidligt om morgonen till sent på kvällen.

Vi hade akvarellböckerna med, hafvet skulle ju målas och solnedgången! Men det blef bara karrikatyrer som gjordes, fula gubbar och söta små flickansikten, jag tror knapt någon af midskeppspassagerarne fick vara i fred. T. o. m. några strama engelsmän sträckte småningom vapen och läto oss lugnt fixera deras rakada nunor, som behörigen »utmålade« förevisades för jublande åskådare. Karrikatyrteckningen ligger i allmänhet utmärkt för oss arkitekter — den saken vill jag härmäd fastslå, och den som ej tror må se i våra skizzböcker. Väl skall man där finna en och annan kyrka, ett hvalf, en port m. m. afritad, men de äro undantag, ty »gubbarna« le mot en på nästan hvarenda sida.« . . .

Af kjøbenhavnske Bygninger omtales med Beundring flere, først og fremmest Raadhuset,

. . . . . »Köpenhamnarnes stolthet, den arkitektoniska personifikationen af borgerskapets frihet, rikedom och makt, för alla jäktande nutidsarkitekter en källa til lugn och upphöjd konstnjutning, gamle Martin Nyrops mästerverk. Det fins väl ej månget hus i norden, som kan göra anspråk på så många och så vägande epitet. En ättling af ädel norditaliensk romansk arkitektur men född och fostrad på dansk jord och närd af danska konsttraditioner skall denna byggnad i sitt harmoniska lugn lära den, som bara kan läras, mer än hundrade föreläsningar. Hattarna af för Martin Nyrop!« . . .

Under den meget udførlige Beskrivelse af selve Turen, hedder det bl. a. om Forplejningen undervejs:

»Medan vi ströfvade omkring borgen och fotograferade af hjärtans lust, dukades frukostbordet ute i parken. Frukosten bestod af färdigbrädda smörgåsar med pålagda läckerheter, supen, öl och kaffe. Den, som ej ätit en dansk smörgås ute i en park på Fyen, han vet då sannerligen icke huru en smörgås kan smaka! Jag har hört, att t. o. m. svenskarna beställa smörgåsar från Danmark, då de ställa till riktigt fint gästabud. — Sjuttiosju fridsamt mumsande arkitekter på samma gröna gräslinda, det må ni, godt folk, tro att är en syn! Här fanns mat tillräckligt, ingen behöfde rycka brödbiten ur munnen på den andra. Den bilden togs i mången kamera, och den bilden vill jag se på emellenåt, då jag annars förtviflar. Lefve endräkten!

Af Architekter, som deltoge i Mødet, nævnes enkelte særligt:

Det vore frestande att taga en och annan typisk »gubbe« ur högen och låta läsaren göra närmare bekantskap med honom. Men jag är rädd för att jag under den två-dagars långa bekantskapen ej hann få fatt de karaktäristiska dragen. Dock, en måste jag *presentera* åtminstone, »alla danska arkitekters vördade fader« Hans Holm, professor vid konstakademin. En man på några och sextio år med ett vänligt och klokt ansikte. Konstnären bor i den präktiga pannan och i i ögonen ler skälmen. Af sina elever omfattad med kärlek, är han mycket populär i sitt land. — Och så ännu en äldre man med ädla vackra drag, halft skälmska, halft vemodiga. Hans valspråk är: *esse, non videri*, att vara, icke att

synas, och jag vet ej huru det kom sig, att vi finnar kände den största saknaden, då vi togo afsked af honom. Vi gåfvo honom ett öknamn, som mycket förtjuste honom, ehuru det ingenting hade att göra med hans person. Heder åt dig gamle — ditt riktiga namn och ditt smeknamn må vi gömma, ditt sympatiska varma väsen och ditt öppna kloka ansikte glömma vi ej! — Bland svenskarna fäste man sig vid professor Clasons långa magre gestalt och bleka distinguerade ansikte. Det är någonting mycket slutet i hans drag, och först då man hör honom tala sig varm, tror man på hans auktoritet och inser man, att man har en stor intelligens och en vaken konstnär framför sig. — Och så allas vän, den fotograferande lille svenskan i knäbyxorna, outtröttlig, oförbrännelig. — — — Men läsaren tröttnar på presentationen, och smörgåsarna äro för länge sedan uppätna!« . . .

Beretningen slutter med at omtale Sexaen i Tivoli og den der skete Aftale om atter at mødes om to Aar.

»Man tänkte sig två år framåt i tiden, till den tredje nordiska arkitektutflykten och drömde ljusa drömmar och väckte ljufva förhoppningar hos hvarandra. Danskarne lärdes att tumma på saken: vi råkas hos »Dem« om två år, och vi lärde oss hurra på danska.«

Det sidste er nu i og for sig ikke noget saa attraaværdigt; dertil er Finnerne selv langt dygtigere med deres 9 raske, smaa Bjæf.

»Ännu följande dag, då vi befunno oss långt ute på Östersjön, ekade detta hurra i öronen, och champagnen från Tivoli i förening med hafvets vågor vaggade oss till ro, i glömska af allt ondt i världen. Men Urania sköt god fart norrut, och snart syntes vid Utö de första hårda klipporna af vårt land, vårt fattiga, stackars land.«

TEKNISKE MEDDELELSER.

Haardtglas-Mursten. Medens de hule, flaskeagtige Glassten efter Falconniers System ikke synes at have vundet synderligt Indpas i det praktiske Liv, menes de nyere Haardtglas-Mursten, som bl. a. fremstilles af »Sächsische Glaswerke« i Denben ved Dresden, at være ganske brugbare, naar man ønsker at skaffe Lys ind i Rum, hvori der ikke findes Vinduer. Stenene er fremstillede som Glaskasser af Form som almindelige Mursten og af Dimensioner 12×24×7 Ctm. De er ikke lukkede paa alle Sider, men den ene flade Side er aaben, saa at de nedadvendende Rande er i Stand til at slutte om Fremspring paa den øverste Flade. Paa de smalle Sider er de endvidere forsynede med Fuger og Fremspring, saa at der ogsaa i denne Retning frembringes en uforskydelig Forbindelse. Endelig er Stenenes Vægside fremstillet som Rosetter, der gør det umuligt at se gennem Glasvæggen. At Glasstenene er aabne til den ene Side har tillige den Fordel, at der ikke kan opstaa atmosfæriske Spændinger med deraf følgende Forstyrrelser som ved de lukkede Glaslegemer.

Med Hensyn til Gennemgang for Varme og Lyd forholder en Væg af Glassten sig omtrent som en Teglstensmur.

Hvor der ønskes særligt tynde Vægge, kan benyttes et smalt Stenformat af 5 Ctm.s Tykkelse.

I Normalstørrelse koster Stenene af klart Glas 30 Pf. Stykket, medens Halvsten og smallere Sten koster henholdsvis 20 og 15 Pf. Sten af gult, blaat eller grønt Glas, til Brug ved mosaikagtig Opmuring, koster 5 Pf. mere pr. Stk.

Vil man tætte den opførte Mur, kan Fugerne udfyldes med Glaskit, Cement, Gibs, Fiskelim eller en Blanding af Blyhvidt i Olie og Kridt.

»*Wachwitzmetal*«. Som bekendt har Kobber altid været regnet for det bedste og smukkeste Takdækningsmateriale, og rimeligvis vil det endnu længe vedblive at være det. Da det imidlertid er forholdsvis kostbart at benytte, er der ofte gjort Forsøg med Surrogater, som trods deres lavere Pris dog ikke har kunnet konkurrere med Kobberet, hvilket navnlig har vist sig med Hensyn til Holdbarheden.

Et Firma, som kalder sig »Deutsche Wachwitzmetall Actien Gesellschaft« i Herzbruch i Bayern, har nu for nogen Tid siden bragt et nyt Materiale frem, som ledsages af udmærkede Anbefalinger fra stedlige Autoriteter. Dette Materiale, som bestaar af kobberpletteret Staalblik, skal paa forskellige Maader kunne tjene som Erstatning for Kobberet. Det egner sig saaledes til Fremstilling af Tagrender, Nedløbsrør, Gesimsforsiringer o. lign.

Kobberovertrækket er homogent samt frit for Porer og Blærer, og det er saa stærkt, at det yder udmærket Modstand mod baade mekanisk og atmosfærisk Paavirkning. Staalkærnen, som er beskyttet mod Oxydering, giver Pladerne saa stor Styrke, at de kan anvendes i betydelig ringere Tykkelser end andre Metalplader. Metallet er tillige i Besiddelse af en saa lille Udvidelses-Koefficient, at Aarstiderne ikke har nogen nævneværdig Indflydelse paa det. Firmaet leverer Metallet i Plader, som lader sig behandle ganske som almindeligt Kobberblik; Pladernes Størrelse er 1 × 2 Meter og Tykkelsen 1 mm. Prisen er for Tiden 85 Mark pr. 100 Kg.

FORSKELLIGT.

Rettelse. I »Architekten« Nr. 46 har indsneget sig en frygtelig Sætterfejl, som dog ikke kan være undgaaet nogen af dette Tidsskrifts Læsere. Side 494, 5te Linie, staar: Zoar (eller Bela), — skal selvfølgeligt være: Zoar (el Bela).

Architektmødet. Som meddelt paa Side 472 var det Redaktionens Hensigt at udgive et lille Hefte, indeholdende et Udvalg af de mange fortræffelige Amatørfotografier, som blev tagne paa den vellykkede Architektudflugt den 28. og 29. Juni. Da Antallet af de Subskribenter, som paa vor Opfordring har meldt sig til dette Hefte, imidlertid ikke er tilstrækkeligt stort til at dække Omkostningerne ved Udgivelsen, har vi maattet lade denne Plan falde. I Stedet for gengiver vi i Heftet idag et lille Udvalg af de indkomne Billeder og beklager kun, at vi ikke ser os i Stand til af det rige Materiale at medtage endnu flere.

Der blev ialt sendt os 112 Fotografier; deraf kom de fleste fra Architekterne Enblom og Wåhlin, men ogsaa Aug. Stoltz, Fred. Falkenberg, Bertel Jung

og SIGURD WESTHOLM har sendt os vellykkede Billeder; af danske Architekter har kun BERNH. INGEMANN stillet Fotografier til vor Raadighed.

Museum i Bayonne. Den bekendte franske Maler BONNAT har skænket sin Fødeby Bayonne den største Del af sine betydelige Samlinger, og et Museum alene for at modtage disse er bleven opført ved Architekten PLANKÆERT; dog er anden Etage optagen af Byens oprindelige Samlinger, hvoriblandt nogle Billeder af Bonnat selv. To anseelige Statuer fra det 14de Aarhundrede, hidrørende fra Slottet Rieux ved Toulouse, pryder Indgangen. For øvrigt bestaar Samlingen af Tegninger af den moderne Skole (af Ingres, Puvis de Chavannes, Gaillard m. fl.), af græske Terracotter, etruskiske Vaser, kostbare Elfenbensstykker, antike Glas o. l. Endvidere er der Værker af den siennesiske, den florentinske, den flamske og den spanske Skole og Haandtegninger af Michel-Angelo, Perugino, Raphael og Titian. Endelig en Del Kopier, udførte af Bonnat under hans Ophold i Rom, og hans eget Portræt, malet af Degas. Man er allerede i Færd med at udvide Bygningen, som er bygget alt for lille.

Et Museum for Videnskab og Teknik vil blive oprettet i München paa Initiativ af Baurath Oskar von Miller. Hensigten med Museet er ved en historisk og systematisk ordnet Samling at give en tydelig Fremstilling af Sammenhængen mellem videnskabelig Forskning og tekniske Resultater. Det er det berømte South Kensington Museum i London, som har givet Tanken Rod, og en stor Del af Münchens mest fremtrædende Teknikere og Videnskabsmænd har med Begejstring sluttet sig til Planen. Prinsregent Luitpold har tilbudt Museet foreløbig Plads i nogle ledige Lokaler i det gamle National Museum, og offervillige Borgere har straks erklæret sig beredte til at garantere en Sum af 100,000 Mark. Iøvrigt mener man at kunne tilvejebringe betydelige Pengemidler ved Tilskud fra det tyske Rige, fra Kongeriget Bayern og fra Byen München, saavelsom fra de større tekniske Foreninger.

Ved et Møde, som fandt Sted den 28. Juni under Forsæde af Prins Ludvig af Bayern, blev Museet stiftet, og Prinsen udtalte ved denne Lejlighed, at selv om dette Museum fik sin Beliggenhed i München, var det dog ikke Meningen, at det alene skulde være til Gavn for denne By eller dette Land, hvori den var Hovedstaden; Videnskaben og Tekniken var international, og Museet burde derfor stræbe efter at blive ligesaa.

Kongres i Bryssel. I Dagene fra den 2. til den 8. September 1903 vil der i Bryssel blive afholdt den 11te internationale Kongres for Hygiejne og Demografi under Forsæde af Kong Leopold II og Ærespræsidenten Prins Albert. Afdelingen for Hygiejne er inddelt i 7 Sektioner, af hvilke den 3die omfatter Ingeniør- og Architekt-Videnskab i Hygiejnens Tjeneste. Af Forhandlingsemner, der er anmeldte til denne, skal her blot anføres: Rensning af Kloakvand og Vand til teknisk Brug for Bakterier; — Hygiejne ved offentlige Veje (Affald fra Husholdninger, Opsamlingen, Transporten og Tilintetgørelsen heraf; hygiejniske

Regler, der bør overholdes i Bygninger og Byer); — de sidste 20 Aars Fremskridt med Hensyn til Opvarmning og Ventilation af private og offentlige Bygninger; — hygiejniske Hovedregler for Planlæggelse, Luftfornyelse og Dekoration indvendigt i Beboelseshuse. I 6te Sektion vil bl. a. blive behandlet Spørgsmaalet om Autoriteternes Indskriden i Forhold, som vedrører Opførelsen af sunde Boliger for Arbejderbefolkningen. — I Afdelingen for Demografi afhandles bl. a. Spørgsmaalet om Byernes Tilvækst og Landdistrikternes Affolkning, Fordele og Mangler herved, Aarsagen hertil og Forholdsregler, der bør tages.

»Akademisk Architektforening« har faaet Opfordring til at deltage officielt i Kongressen, men har svaret tilbage, at den med Tak for Indbydelsen har fundet Programmet i sin Helhed for alt for fjernt fra Architektstandens særlige Opgaver og Interesser, hvorimod den vil henlede sine Medlemmers Opmærksomhed paa Kongressen.

»*Grand Prix de Rome*« ved Ecole des Beaux-Arts i Paris er i disse Dage uddelt paa Opgaven *Et monumentalt offentligt Pladsanlæg.* Den I Grand Prix erhvervedes af Hr. Jausseley, Elev af Daumet og Esquil; II Grand Prix tildeltes Hr. Wielhorski, Elev af Laloux, og III Grand Prix tilfaldt Hr. Joulie, Elev af Pascal.

Udgravninger i Rom. Som bekendt foretages der stadigt omfattende arkæologiske Udgravninger i Rom for at bringe nogle af de skjulte Skatte, som »den evige Stad« indeholder, frem for Lyset.

Der er saaledes fornylig paabegyndt nogle Udgravninger paa Palatinerhøjen, hvor man venter at fremdrage muligt eksisterende Levninger af Byens ældste Bygningsværker. Efterforskningerne her har særligt koncentreret sig om det, man antager er Romulus' Tempel, en firkantet Bygning ligefor Scala Caci. Man har allerede afdækket flere Rækker af store Tufstensblokke, som synes at gaa ned til en betydelig Dybde. Man finder tillige en stor Mængde Brudstykker af etruskiske Vaser og Kar med smuk, sort Glasur.

Paa Forum Romanum fortsættes Udgravningerne ligeledes med stor Iver og med gode Resultater. Man har her fundet en Begravelsesplads, og en Mængde af Gravene er blevne afdækkede. Disse er udhuggede i Tufsten og synes oprindelig at have været dækkede af et let Sandlag.

Fundet af denne Begravelsesplads paa Forum regnes for at være af største Interesse i den arkæologiske Verden, og Lederen af Udgravningerne, Giacomo Boni, høster megen Anerkendelse for sine kyndige og ihærdige Undersøgelser.

Maleren Professor Franz von Lenbach faar for Tiden opført sig en pragtfuld Bolig paa Mühlberge ved Starnberg, et Stykke Vej udenfor München. Architekten Professor Gabriel von Seidl har udført Tegningerne og leder Arbejdet ved Opførelsen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 28. AUGUST 1903
5. AARGANG № 48

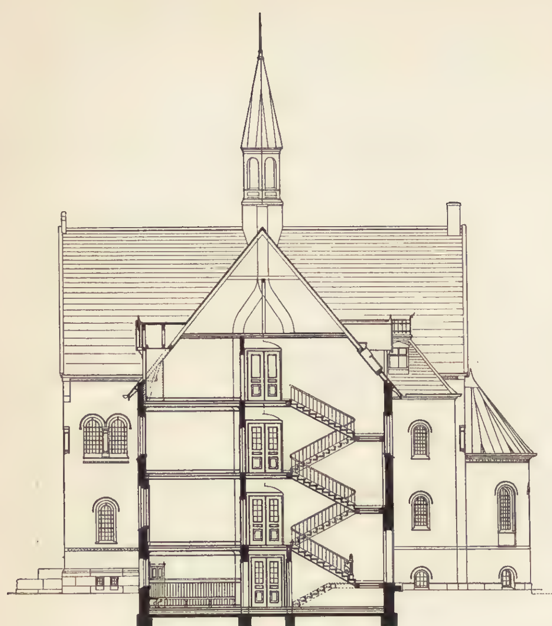
DEN KATHOLSKE ST. ANNA KIRKE OG SKOLE PAA AMAGER.

Den katholske Menighed paa Amager, der hidtil har maattet lade sig nøje med meget indskrænkede, lejede Lokaler til Skole og Gudstjeneste, har i Løbet af sidste Aar kunnet glæde sig ved en meget gunstig Forandring i dette Forhold, idet Redemptoristordenen paa en Grund paa Hjørnet af Amagerbrogade og Hans Bogbinders Allé har ladet opføre en større Bygning, indeholdende Kapel, Skole og Præstebolig, efter Tegninger af Architekterne EMIL JØRGENSEN og O. R. LANGBALLE.

Bygningen, der er beliggende paa den nordlige Side af Hans Bogbinders Allé med Façade mod denne, dannes af et Midteparti med Kapel og to Sidefløje.

ARCHITEKTERNE EMIL JØRGENSEN OG LANGBALLE.

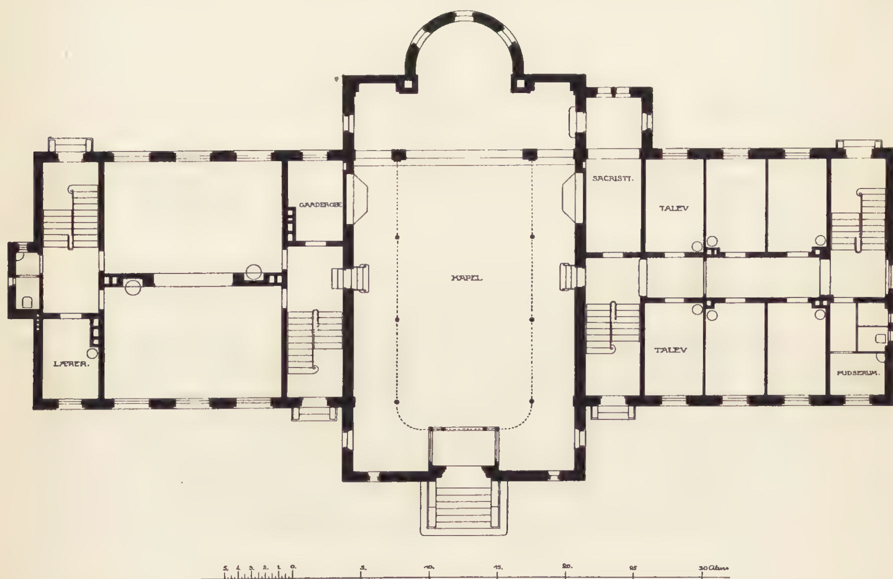
ST. ANNA KIRKE PAA AMAGER. ARCHITEKTERNE EMIL JØRGENSEN OG LANGBALLE.

I Kælderen under Kapellet findes Rum for Varmeværket, og over Kapellet er der indrettet en stor Bibliothekssal.

I den vestlige Sidefløj findes Skolen med 4 Klasseværelser, Gymnastiksal og Baderum i Kælderen og med Bolig for en gift Lærer i Tagetagen, medens den østlige Fløj foruden Sakristi og Taleværelser i Stueetagen og Oratorium paa 1ste Sal er indrettet som Kloster med Bolig for Ordenens Præster, for hvilke der tillige er Økonomilejlighed og Spisestue i Kælderen.

Grundstenen nedlagdes den 22. Juni f. A. af Biskop JOHANNES VAN EUCH, der ogsaa foretog den højtidelige Indvielse af Kapellet den 22. Marts d. A.

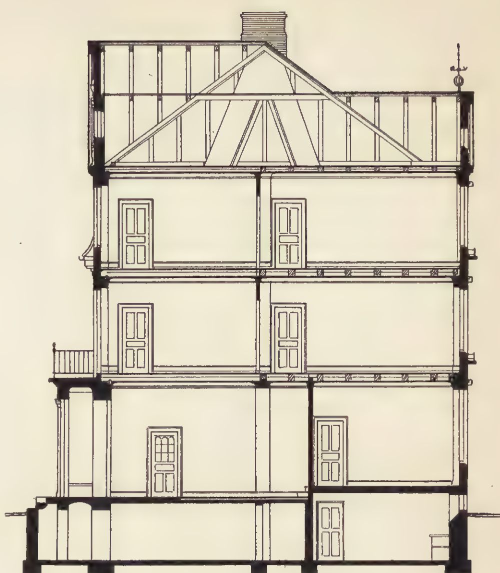
Bygningen er opført af Murmester A. V. GÜNTHER som Hovedentreprenør under Medvirkning af Tømmermester OTTERDAHL, Snedkermester HANS A. HOLM

ST. ANNA KIRKE PAA AMAGER. ARCHITEKTERNE EMIL JØRGENSEN OG LANGBALLE.

& Søn, Blikkenslagermestrene Dreyer & Holm, Smedemester Blücher, Malermester Bredenbeck og Glarmester C. L. Christiansen. Stenhuggerarbejdet er leveret af Firmaet Maag & Müller. Recks Opvarmningskompagni har leveret Varmeværket, og Entreprenørerne Hoppe & Lutz-Petersen har udført Kloak- og Vejarbejdet.

Efter Indvielsen har Kirken modtaget som Gave 2 Malmklokker, der er ophængte i Tagrytteren over Kapellet, samt en Døbefont, udført i Klebersten efter Tegning af Emil Jørgensen og med drevet Fad af Mogens Ballin.

ST. ANNA KIRKE PAA AMAGER. ARCHITEKTERNE EMIL JØRGENSEN OG LANGBALLE.

APOTHEK I SUNDBYVESTER PAA AMAGER.

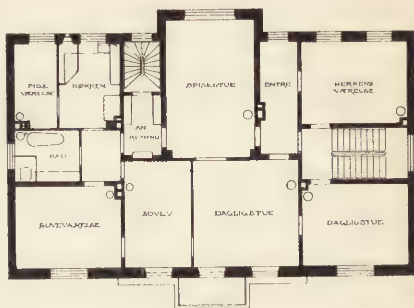
Paa den søndre Side af Hans Bogbinders Allé, lige over for St. Anna Kirke og Skole, ejer den katholske Menighed store Grunde, hvor bl. a. tænkes

APOTHEK I SUNDBYVESTER PAA AMAGER. ARCHITEKT EMIL JØRGENSEN.

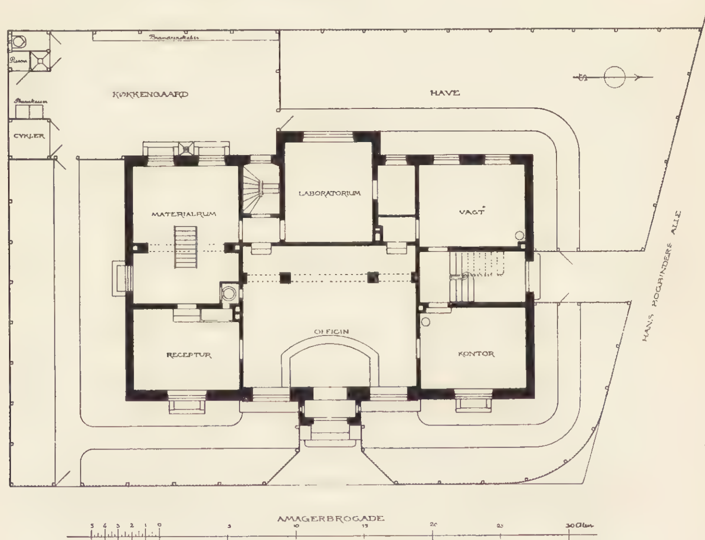
opført et Hospital for St. Elisabethssøstrene — de saakaldte graa Søstre —, der har Moderhus i Breslau.

Paa et Stykke af disse Grunde ud mod Amagerbrogade lader Ansgar-Stiftelsen for Tiden opføre et Apothek efter Tegninger af Architekt EMIL JØRGENSEN. Bygningen, der i sin Helhed udlejes til Koncessionshaveren, Apotheker MADSEN, indeholder i Kælder og Stue Lokaler for Apotheket; paa 1ste Sal indrettes Bolig for en Læge, medens Manzardetagen vil blive beboet af Apothekeren. Arbejdet ved denne Bygning udføres af Murmester A. V. GÜNTHER som Hovedentreprenør, Tømmermester ANTON CHRISTENSEN, EBERTHS Maskinsnedkeri, Smedemester KROLL, Blikkenslagermester P. C. NIELSEN, Malermester BREDENBECK og Glarmester EMMECKE.

APOTHEK PAA AMAGER. PLAN AF FØRSTE SAL.

ARCHITEKT EMIL JØRGENSEN.

APOTHEK PAA AMAGER. PLAN AF STUEETAGEN.

ARCHITEKT EMIL JØRGENSEN.

FRA FINLAND.

Offentlige Bygninger i Finland. Under Titlen »*Offentliga byggnader i Finland*« har Öfverstyrelsen för Allmänna byggnaderna i Finland udgivet sin Aarsberetning for næste Aar som et Hyldnings- og Mindeblad til det Nordiske tekniske Møde i Kjøbenhavn den 24—27 Juni. Det smukt udstyrede Hefte indeholder tillige med en kort forklarende Tekst Gengivelser af Tegninger til nogle af de offent-

lige Bygninger, som dels allerede er opførte, dels er under Opførelse under Öfverstyrelsens Ledelse, og indledes med en Tilegnelse til »våra ärade och högt värderade nordiska kolleger« af »dessa anspråkslösa bilder från den offentliga byggnadsverksamhetens i Finland begränsade område« tillige med en broderlig Hilsen og Tak for venlig Indbydelse til Danmarks Architekter og øvrige Teknikere, undertegnet af: SEB. GRIPENBERG, FLORENTIN GRANHOLM, TH. GRANSTEDT, JAC. AHRENBERG og M. SCHJERFBECK.

Den danske Architektstand, der ved Kongressen og Architektmødet i Kjøbenhavn traadte i nærmere personlig Berøring med en Del Repræsentanter for den finske Architektstand, af hvilken den fik det mest sympathetiske Indtryk, og for hvem den nu nærer den varmeste Venskabsfølelse, returnerer Takken for Samværet og føjer dertil sin Tak for Opmærksomheden, der er vist den ved Tilsendelsen af det her omtalte Hefte.

Af dette har det særlig Interesse at lære Ordningen af det offentlige Bygningsvæsen at kende.

»I Storfurstendömet Finland existerar en styrelse som har till uppgift att handlägga byggnadsärenden, en styrelse som i sitt slag är ensamstående icke blott i norden utan och i hela Europa, den kallas sedan 1865 Öfverstyrelsen för Allmänna byggnaderna i Finland.

Värket räknar sin begynnelse från 1811. Den 3 September nämnda år utfärdade nämligen kejsar Alexander I kungörelse om inrättandet af ett intendentsembete för Finland, hvilket ombetroddes de åligganden, som förut tillhört öfverintendents-embetet i Stockholm, och till en början utgjordes af två tjenstemän, en intendent, som tillika var arkitekt, och en konduktör. Intendents-embetet eller, såsom det senare benämndes, intendentkontoret för Allmänna byggnader erhöll förändrad och ökad stat genom instruktionen af den 15 Mars 1825, samt åtskilliga derefter utkomna kejserliga bref. Genom instruktionen af den 27 Oktober 1865, som ännu med ändringar och tillägg af den 9 Juni och 22 December 1873, 20 April och 6 Oktober 1875, samt 25 Januari 1887 är gällande, ombildades värket till Öfverstyrelsen för Allmänna byggnaderna i Finland. Enligt dessa författningar utgöres öfverstyrelsen af en öfverdirektör såsom chef, samt en öfverarkitekt, fyra första, fyra andra och tre tredje arkitekter samt en sekreterare, en kamrerare och en kanslist såsom tjenstemän.

Öfverstyrelsens åligganden äro: att då sådant infordras, afgifva utlåtande till styrelsen i alla byggnadsfrågor, samt med råd och upplysningar i byggnadsärende tillhandagå offentliga auktoriteter och menigheter, att uppgöra ritningar och kostnadsförslag till allmänna byggnader eller å dem skeende reparationer och förändringar, att på vederbörande menighets ansökning uppgöra samt granska ritnings- och kostnadsförslag till sådana kommunala byggnader, de der icke särskildt äro ställde under annat embetsverks förvaltning; att årligen före den 1 December till Senaten inkomma med förslag till de byggnadsarbeten, hvilka för kronans räkning det följande året böra utföras; att gå i författning om verkställande af de arbeten, som på grund af förenämda förslag blifvit bifallne, samt att afgifva berättelse om öfverstyrelsens verksamhet, tillika med redovisning öfver de till dess förfogande ställda medels användning. Öfverdirektören utnämnes (enligt föregående anmälan af K. Senaten) af Kejsaren. Han har inseendet öfver ärendenas gång.

Öfverarkitekten (souschef) utnämnes (efter af öfverstyrelsen kungjord ansökningstid och upprättadt förslag) af Kejsaren. Han äger granska redovisningar har närmaste tillsyn öfver öfverstyrelsens bibliotek och samlingar. Förste arkitekterne utarbeta till deras behandling öfverlemnade ärenden och särskildt alla

ifrån öfverstyrelsen utgående projekter, hvarjemte en af dem handhar närmaste tillsynen öfver alla i landet till lots- och båkinrättningen hörande byggnader och anstalter m. m. Bland andra och tredje arkitekterne utses föreståndarne för länebyggnadskontoren i enhvar af länsresidentsstäderna, med undantag af Helsingfors, hvarest länebyggnaddskontoret förestås af en första arkitekt.

Länebyggnadskontoren stå under öfverstyrelsens inseende samt ha ledningen af de inom länet för kronans räkning förefallande nybyggnads och reparationsarbeten, äfvensom närmaste tillsyn öfver kronans der befintliga hus och byggnader.

Löneförmånerna utgöra för öfverdirektören 12,000 mk., öfverarkitekten 8000 mk., förste arkitekterne enhvar 7000 mk., andre arkitekterne enhvar 5000 mk., tredje arkitekterne enhvar 4000 mk. Arvodes förhöjning tillkommer Öfverarkitekten samt förste, andre och tredje arkitekten med 500 mark efter 5 och 10 års tjenst, sekreteraren och kamreraren hvardera 5500, samt kanslisten 2400 mark. Kamreraren tillkommer löneförhöjning med 500 mark efter 5 och 10 års tjenst, sekreteraren arvodes förhöjning till samma belopp efter 5, 10 och 15 års tjenst.

Extra arkitekterne å stat åtnjuta arvoden à 1200 mk. Föreståndarne för länebyggnadskontoren uppbära dessutom i expensemedel enhvar 500 mk.

Hela staten år 1903 utgjorde för Öfverstyrelsen 123,500 mark och för länebyggnadskontoren 47,775 mark.«

Den nuværende Öfverdirektör er siden Aaret 1887 Friherre Odert Sebastian Gripenberg, personlig kendt af de danske Architekter, som deltog i Mødet i Jönköping 1901.

Heftet bringer derpaa Beskrivelse og Tegninger af *Kylmälä uppfostringsanstalt för minderåriga manliga lagöfverträdare*, til hvilken der 28 April 1802 bevilgedes 620,000 Fmk. til Opførelse efter Architekt Hugo Lindbergs Tegninger.

De offentlige Skolebygninger i Finland skænkes der en udførlig Omtale. Meget omhyggeligt gennemgaas alle de mere almindelige og særlige Forhold, der gør sig gældende med Hensyn til Valg af Byggeplads, Bygningsmateriale, Klassernes Beliggenhed og Størrelse, Vinduesareal o. s. v. Det anføres, at Overbestyrelsen ved Opførelsen af Nybygningerne i hygiejnisk og konstruktiv Henseende er gaaet ud fra visse Principer, der oprindeligt er baserede paa, hvad der i lignende Tilfælde anvendes i Tyskland og Sverrig, dog med de Modifikationer, som er nødvendige ved Forskellen i Klimaet, Materialier, Tilgang og Lands Skik. Særligt omtales det *Finske klassiske Lyceum i Jyväskylä*, det *Finske Reallyceum i Sordavala*, *Svenska fruntimmersskolan i Åbo*, *Finska fruntimmersskolan i Uleåborg*, *Seminariet i Kajana*, *Döfstumskolan i Borgå*, *Blindskolan i Helsingfors*, *Industriskolan i Åbo* og *Industriskolan i Helsingfors.*

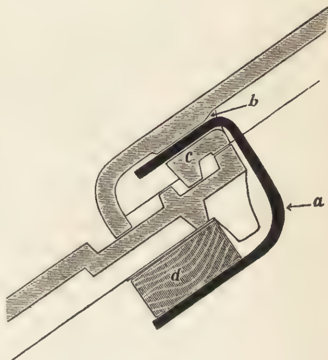
Af offentlige Sygehuse i Finland afbildes og skildres *Pitkäniemi Centralanstalt för sinnessjuka* og det nye Projekt til en Bygning for Oftalmologisk Klinik i Helsingfors. Til denne er Overslaget for Bygning med Varme- og Ventilationsapparat, Ledninger hertil samt Kloak beregnet til 611,000 Fmk., hvoraf ca. 100,000 Mark regnes til Funderingen alene, formedelst den daarlige Grund. Bygningens to Fløje staar delvis paa fast Klippegrund og dens Midteparti over en dybt nedgaaende Kløft, fyldt nederst med Slam og vandførende Lag samt derover med Affald fra nedrevne Bygninger, fra Gade- og Grundudgravninger o. s. v. Tegningen viser da ogsaa en Pilotering til en Dybde under Gadens Niveau, svarende til tre Etagers Højde.

Endelig omtales Posthuset i Åbo.

Det er ikke her Stedet til at komme med nogen Kritik af de viste Bygningsværker. Kun maa det være tilladt at nævne, at medens Planerne gennemgaaende ser meget tiltalende ud og enkelte af de fremstillede Façader er ganske nydelige, er der andre, som gør et stærkt Indtryk af, at det ikke alene, som ovenfor nævnt, er hygiejniske og konstruktive Motiver, man har faaet fra Tyskland, men ogsaa (hvad der i danske Øjne ikke er saa rart) architektoniske, saa at sige lige hentede ud af »Bauzeitungen«. Man maa da blot ønske de finske Architekter, at de vil frigøre sig for disse saa meget som muligt og, som det er Tilfældet med meget andet af deres Byggeri, stræbe hen imod at danne sig deres egen selvstændige Stil.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Methode til Fastgørelse af Falstagsten. For at fastholde Tagstenene til Lægterne, saa at Storm og Vind ikke kan løfte og fjerne dem, har man forsøgt flere Sikringsmidler, hvoraf det almindeligste vel har været Anvendelse af en Jærntraad, som man trak gennem et Hul i Stenen og fastgjorde til Lægten ved et Søm e. lign. Da dette Arbejdes Godhed jo ganske afhænger af, hvor omhyggeligt den paagældende Haandværker udfører det, og da Jærntraaden, der i Reglen er temmelig tynd, hurtigt ruster over, har Firmaet Hürtgen Mönnig & Co. i Køln søgt at forbedre Forholdet ved en ny Fastgørelsesmaade, som tilsyneladende er baade praktisk og billig.

I en Tværribbe paa Tagstenens underste Ende anbringes et Hul *b*, ca. 6 mm. stort. Efter at Stenen er anbragt paa sin Plads, bliver en stærk Jærnklamme *a* med sin ene Ende stukken gennem dette Hul, medens den anden Ende griber om Lægten *d*, hvorved saavel den øverste som den underste Sten fastholdes. Da en Klamme er nok til fire Tagsten, er Anvendelsen af denne Methode meget billig.

Siegwart-Bjælken. Siden Monier-, Hennebique- og andre lignende Konstruktioner har fundet almindelig Anvendelse, fremkommer der selvfølgelig — og da navnlig i Tyskland — en utallig Mængde Arter af Etageadskillelser, som støtter sig paa ovennævnte Opfindelser. Blandt disse findes en Del, som har Betingelser for at kunne faa mere end Øjeblikkets Interesse, og vi skal saaledes nedenfor nærmere beskrive et af Architekt Siegwart i Luzern opfundet »Bjælkelag«, som har vakt en Del Opmærksomhed i forskellige tyske Architektforeninger.

Konstruktionen bestaar af en hul Bjælke med firkantet Profil og dannet af Beton og Jærntraadsfletning samt Rundjærns-Armeringer i Sidevæggene. Disse

Bjælker støbes færdige paa Fabriken og transporteres dernæst til Byggepladsen, hvor de henlægges paa deres Bestemmelsessted, idet de, anbragte tæt op imod hinanden, danner den færdige Etageadskillelse. Længdefugerne imellem disse Bjælker udstøbes med Cement, og paa denne Maade kan hver Etage gøres næsten færdig, efterhaanden som Bygningen opføres.

Heri ligger en Fordel fremfor de almindelige Adskillelser mellem Etager, som fremstilles paa Stedet af Beton og Jærn, idet man ved sidstnævnte maa lade Forme og Stilladser henstaa i længere Tid, for at Hærdningen kan foregaa, hvilket virker generende og hæmmende paa de øvrige Bygningsarbejder.

De enkelte Betonbjælker fremstilles i ens Bredde, nemlig 25 ctm., medens Tværsnittene forekommer i fire forskellige Dimensioner, c. 12, 15, 18 og 21 cm.s Højde, efter Spændvidden og Belastningen. Ved Bjælkernes Støbning anvendes 1 Del Cement til 5 Dele groftkornet Sand; Bjælkerne gøres hule, bl. a. af Hensyn til Transport, men ogsaa fordi de deri værende Hulrum kan benyttes som Varme- og Ventilationskanaler. De udvendige Sideflader udføres riflede, for at Cementudstøbningen mellem Bjælkerne kan forbinde sig fast med disse.

Henlægningen af Bjælkerne foregaar ganske paa samme Maade som ved Træbjælker, idet man kan anbringe dem direkte paa Muren eller paa Understøttelser af I-Jærn. Hvor Spændvidden er større end Bjælkernes Længde, kan disse samles over Dragere af almindelige Staalbjælker eller udførte efter samme System som Betonbjælkerne; disse Dragere kan ogsaa lægges i selve Bjælkelaget, idet de da gives en saadan Form, at Bjælkeenderne hviler i særlige, dertil dannede Flancher.

I de ovenanførte Profiler og Dimensioner støbes Bjælkerne i Reglen i Længder paa mellem 5 og 7 m.

Gulve og Lofter udføres meget let paa disse Bjælkelag. Parketgulve fastgøres paa Trælister, som kiles fast mellem Bjælkernes Længdefuger. Mosaik- eller Flisegulve henlægges paa et Mørtelunderlag; skal Linoleum eller lignende Beklædning anvendes, bør man først anbringe en Gibsblanding paa et Lag Sand, for at gøre det uafhængigt af Bevægelserne i det underliggende Gulv.

Lofterne dannes ved at affilse Etageadskillelsernes Underflader med Gibs e. lign.; i Kælderrum er dette selvfølgelig ikke fornødent.

Ved Forsøgsanstalten i Charlottenburg er der med denne Konstruktion i de sidste Par Aar foretaget en Række Belastningsprøver med meget tilfredsstillende Resultater.

FORSKELLIGT.

Berigtigelse. Det er ikke, som omtalt i »Architekten« Nr. 46, Architekt Fritz Koch, der har udkastet Projektet til Langelinies Omdannelse, men Architekt Søren Lemche.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

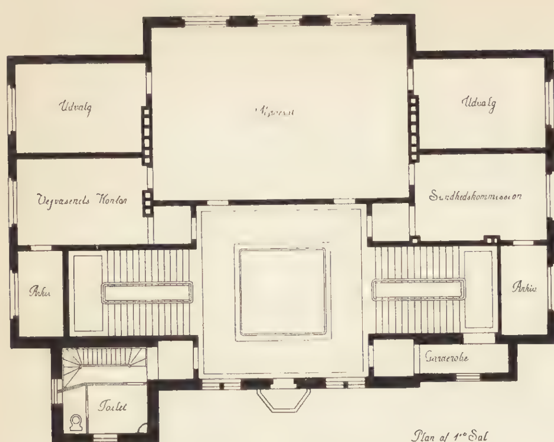
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

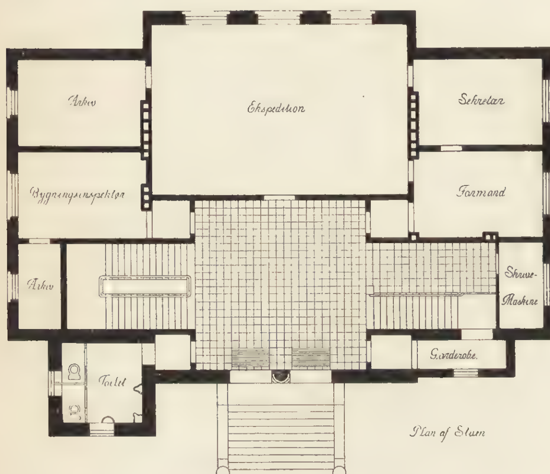
KJØBENHAVN
DEN 4. SEPTBR. 1903
5. AARGANG № 49

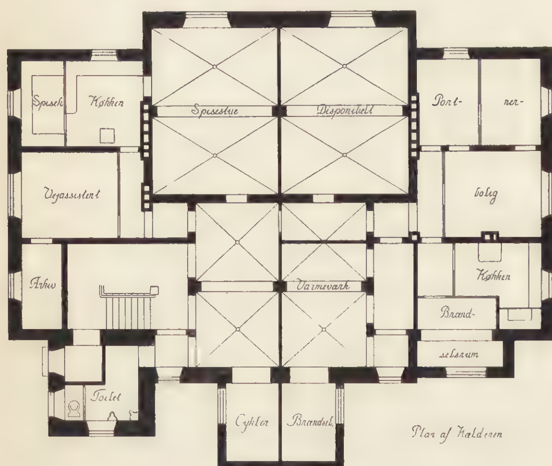
GENTOFTE KOMMUNES RAADHUS.

ARCHITEKT A. THEJLL.

10 0 10 20 30 Alen

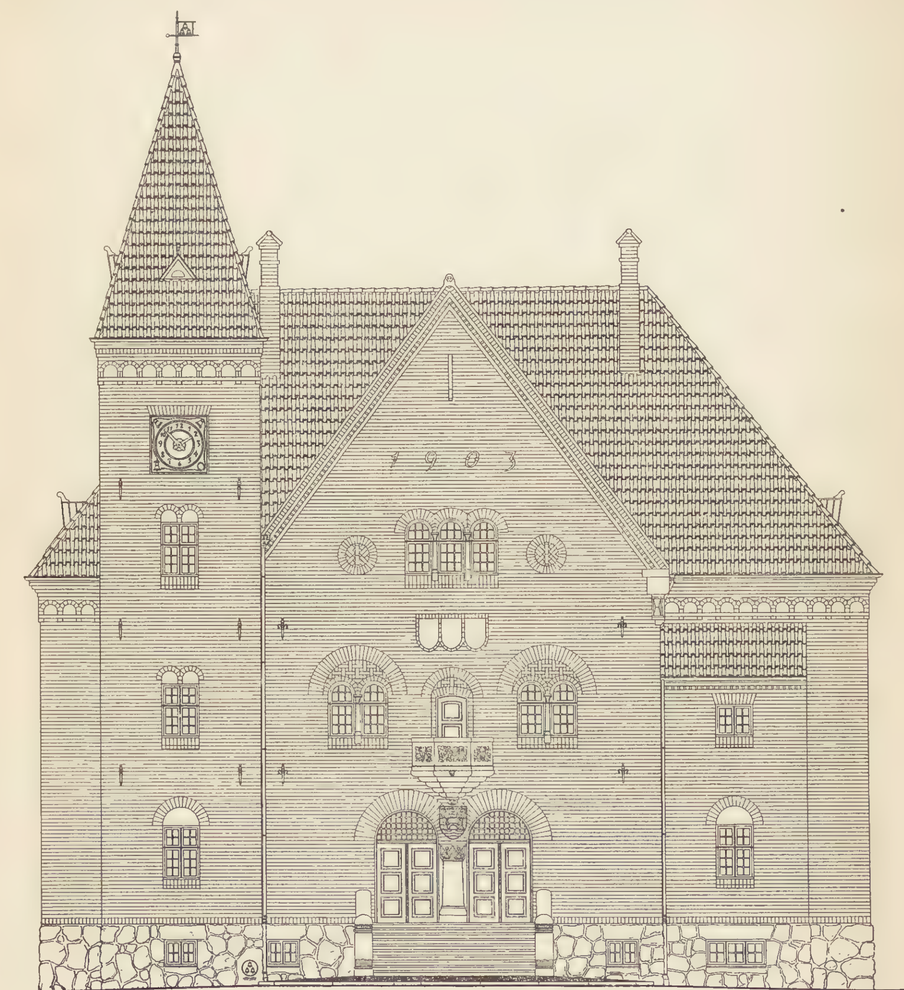
GENTOFTE KOMMUNES RAADHUS. ARCHITEKT A. THEJLL.

For næppe et Aar siden, den 1. Oktober 1902, blev Grundstenen nedlagt til denne Bygning, som nu staar færdig og den 27. August har faaet sin højtidelige Indvielse. Paa en aaben Plads, ikke langt fra Charlottenlund Station og i umiddelbar Nærhed af Kystbanelinien, ligger det nye Raadhus, og ved sine strenge Linier og alvorlige Udseende adskiller det sig paa iøjnefaldende Maade fra de mange smilende Sommervillaer, som kranser denne Banestrækning. Bygningen er opført af røde Munkesten og dækket med røde Munketegl, begge Dele leverede af Klostermose Teglværk ved Helsingør. Paa Forsiden fører en stor Granittrappe op til Hovedindgangen, der er tvedelt og i Midten prydet af en svær Granitsøjle, hvorover der er udbygget en Balkon, smykket med dekorative Vinranker, udhuggede i Stenen.

Over Indgangen er endvidere anbragt et Skjold af hamret Kobber; i dette Skjold, som fremstiller Kommunens Vaaben, ses foroven tre Kirkeklokker, hvilke angiver Kommunens Kirkesogne: Gentofte, Ordrup og Hellerup, under disse Klokker er anbragte tvende Lindetræer, der bærer Hentydning til Jægersborg Allé, og endelig

forneden afsluttes Skjoldet af tre Bølgelinier, hvilket i dette Tilfælde betyder Øresund.

Kirkeklokkerne findes i øvrigt som dekorativt Element anbragte forskellige Steder paa Bygningen, saaledes paa Hjørner, paa Tagrender, i de malede Glasruder o. s. v.

GENTOFTE KOMMUNES RAADHUS. ARCHITEKT A. THEJLL.

Træder man ind gennem Hovedindgangen, befinder man sig i en rummelig Forhal, som strækker sig gennem alle Bygningens Etager og staar i Forbindelse med to brede Trapper. I Forhallens Dekoration lægger man Mærke til tre udhuggede Skjolde af Sten med symbolske Billeder, forestillende Bernstorffs-Støtten, Emilie Kilde og Hellerup Kirke.

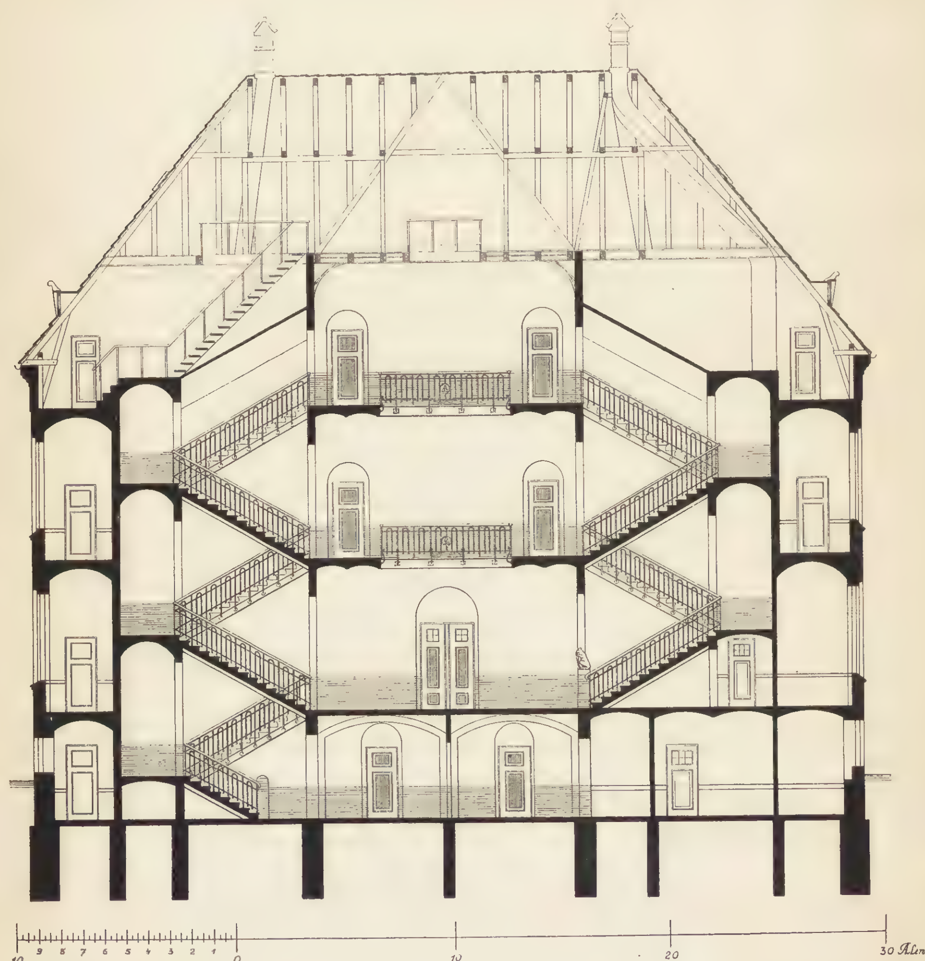
Bygningens Etager er inddelt paa følgende Maade:

Kælderen indeholder Kontor og Arkiv for Vejassistenten, Spisestue for Raadet og Administrationspersonalet, Portnerbolig samt Varmekammer m. m.

I Stueetagen findes Sogneraadets Ekspeditionskontor, Formandens og Sekretærens Lokaler, Kontor for Bygningsinspektøren, Arkiver o. s. v.

Paa 1ste Sal er den store Samlingssal med tilhørende Udvalgsværelser, Kontorer for Sundhedskommissionen, Ingeniøren, Arkiver o. s. v.

Endelig findes paa 2den Sal Kontorer for Skattevæsenet samt en Del dis-

GENTOFTE KOMMUNES RAADHUS.

ARCHITEKT A. THEJLL.

ponible Lokaler. I alle Etager findes selvfølgeligt rummelige Garderober og Toiletrum.

Bygningen er tegnet og opført under Ledelse af Architekt, Bygningsinspektør A. Thejll, medens Murmester Carl Rasmussen har været Hovedentreprenør. De større Arbejder er endvidere blevne udførte af følgende i Hellerup bosiddende Mestre: Tømmermester J. Jensen, Snedkermester Ludvig Hansen, Blikkenslagermester C. Rasmussen og Hellerup Malerforretning. Blandt andre Mestre og Leverandører skal anføres: Smedemester C. Setterberg, Kjøbenhavns mekaniske Stenhuggerier, C. Wienberg & Søns Stenhuggerier, Glarmester J. H. Matzen

m. fl. Billedhuggerne C. PETERSEN og VIGGO HANSEN har været medvirkende ved flere af de dekorative Arbejder, og Frøken A. THEJLL har udført Murdekorationerne i Forhallen og Samlingssalen.

Gentofte Kommune er uden Tvivl stolt over det Raadhus, som den har rejst sig, og den kan med Rette ogsaa være det; Bygningen staar desuden tillige som et talende Vidnesbyrd om den — efter vore Forhold — mægtige Udvikling, som i Løbet af faa Aar har fundet Sted i denne Kommune, og højst nødvendig har Opførelsen af det nye Raadhus været; thi Sogneraadet havde ikke andre Lokaler end nogle Rum i Skolebygningen paa Jægersborg Kaserne, og dets Arkiver var tillige meget mangelfulde. Man skred da efter moden Overvejelse til Værket: at opføre en passende og Kommunen værdig Bygning, som foruden Raadets egne Lokaler tillige kunde afgive Plads til Kommunens øvrige Administration, alt med en yderligere Udvikling for Øje.

ET KREMATORIUM.

Ved en Konkurrence, som for nogen Tid siden blev afholdt i Bremen angaaende Tegninger til et moderne Krematorium, vakte det af Architekt KURT GABRIEL i Düsseldorf udførte Projekt en Del Opmærksomhed og var ogsaa blandt de præmierede. Vi gengiver i hosstaaende Afbildning en Perspektiv af Bygningen, der fremtræder i en alvorlig Gravkarakter med svære Kvaderinddelinger. Gennem en bred og massiv Portal træder man ind i en Forstue og derfra videre ind i det høje Kapelrum, der modtager sit Lys fra de tæt under Loftet siddende

KREMATORIUM.
1903.

ARCHITEKT
K. GABRIEL, DÜSSELDORF.

Vinduer. En Indvending, som med Rette kan fremføres mod Projektet, er Kobbertaget paa Sidefløjene, som virker disharmonisk i den store Stenmasse; her burde have været anvendt Stendækninger.

Bygningen er meget smukt beliggende paa en lille, ensom Ø i rolige og stemningsfulde Omgivelser.

FORSKELLIGT.

70 Aar. Architekt Chr. V. Nielsen fyldte den 26. August 70 Aar, i hvilken Anledning »Akademisk Architektforening«s Bestyrelse overbragte ham sin Lykønskning. Architekt C. V. Nielsen, der har ledet saa at sige den hele nulevende danske Kunstnerstand ved de første, vaklende Trin paa Kunstnerbanen og bl. a. været Lærer for dem i Perspektiv, dels paa sin private Tegneskole, dels paa Kunstakademiet, blev (som tidligere meddelt i »Architekten« Nr. 41) fornylig udnævnt til Æresmedlem af Akademiet i Bologna. Paa sin 70-aarige Fødselsdag havde han tilsendt »Vort Land« en Artikel om Akademiet i Bologna, som vi ikke undlader at henlede vore Læseres Opmærksomhed paa. Architekt Chr. V. Nielsen, der som bekendt er Forfatter til forskellige kunsthistoriske Skrifter, navnlig behandlende Perspektiven, dens Historie og dens Betydning for Kunsten, viser sig selv i sin fremrykkede Alder som en grundig og interesseret Forsker paa mange af Kunstens Omraader.

Rejsestipendium. Opmærksomheden henledes paa, at en Portion af Landskabsmaler A. Kaufmann og Hustru L. Kaufmanns Legat til Rejsestipendium, som i Aar kan søges af Malere, Billedhuggere og Architekter, er ledig og bortgives fra 1. Oktober d. A. Ansøgninger med nøjagtig Adresse skal være indgivne til Kunstakademiet inden den 28. September, Aften.

Prøve for Gas- og Vandmestre. Den af Magistraten anordnede Prøve for dem, der ønsker Bemyndigelse som Gas- og Vandmestre, vil blive afholdt i Teknisk Skole, Ahlefeldtsgade 2. Den praktiske Prøve, 1ste Afdeling, vil finde Sted Onsdag den 16. September, Kl. 9 Fm. præcise.

De, der agter at indstille sig til Prøven, maa anmelde dette samt indbetale Eksamensgebyret, Kr. 25,00, paa Gasværkernes Ingeniørkontor, Lavendelstræde Nr. 1, 1ste Sal, inden Mandag den 14. September, Kl. 2. Borgerbrev eller Fødselsattest maa forevises ved Indtegningen.

Udstilling af Kontorinventarium. Industriforeningen afholder i disse Dage en Udstilling, som har Krav paa særlig Interesse. Den omfatter nemlig bl. a. en Samling Kontorinventarium af dansk Tilvirkning, fremstillet med det særlige

Formaal at konkurrere med de amerikanske og svenske Møbler, som i de senere Aar har faaet meget stærk Udbredelse herhjemme. Som bekendt udmærker disse Møbler sig ved at være mere praktiske end skønne, og, paa nogle enkelte Undtagelser nær, kan vel det samme siges om de danske, som man her har Lejlighed til at gøre sig bekendt med. Imidlertid faar man dog ved denne Udstilling et bestemt Indtryk af, at vi herhjemme meget godt kan tage Konkurrencen op med Udlandet paa dette Omraade, og hvad der endnu mangler i Skønhed, kan vel senere indvindes; ligesaa kan der med Hensyn til Udførelsen indvendes et og andet, som dog kan imødegaas ved den forholdsvis lave Pris paa de enkelte Møbler. Udstillingen har været forbunden med Præmiering, og Firmaerne Severin & Andreas Jensen samt Carlis Hansen har hver faaet tildelt en Præmie paa 300 Kroner.

Architektmødet. Vi meddelte Side 510 nogle Navne paa de Architekter, som velvilligt havde sendt os Fotografier fra Udflugten den 28. og 29. Juni; vi kan hertil endnu føje Architekt G. A. Sundelin fra Helsingfors, som har forøget vor Samling med otte udmærkede Billeder.

Raadhuset i München er et temmeligt omfattende Bygningskompleks, opført i moderne gothisk Stil. Der er den Mærkelighed ved denne Bygning, at den, skønt knap 40 Aar gammel, allerede er bleven udvidet betydeligt et Par Gange og — hvad der vel maa regnes til Held for den — stadig under samme Architekts Ledelse. I Aaret 1865 sejrede Architekt Georg Hauberrisser i Raadhuskonkurrencen, og Udførelsen af Tegningerne til Bygningen blev ham overdraget. I August Maaned 1867 blev Grundstenen nedlagt, og i 1873 var den Del af Bygningen, som dengang var bestemt til Opførelse, færdig. I Aarene 1889 til 1892 foregik den første Udvidelse, og i 1899 paabegyndtes de nu afsluttede Bygningsarbejder.

Et Blik paa Planen giver ogsaa straks det Indtryk, at denne har været Genstand for Ændringer og Tilføjelser, afpassede efter de forskellige Tiders Krav; der findes nemlig i denne saa mange Mærkeligheder og Paahæftninger, som man ikke træffer i en gennemarbejdet, til et bestemt Formaal udarbejdet Plan. Det samlede Areal, som indtages af Raadhuset i dets nuværende Skikkelse, omfatter 9150 Kv.-m. Heri findes to større og fem mindre Gaarde. I Bygningens Ydre mærker man ikke de foretagne Tilbygninger, idet Stilen fra den første Periode nøje er gennemført ved de senere Arbejder; Uregelmæssighederne i Anlæget er meget behændigt klarede i Architekturen, og det rigt udstyrede Taarn, som Bygningen er bleven forøget med ved den sidste Udvidelse, harmonerer særdeles godt med den store Pragtgavl, der hører til den første Periode.

At komme ind paa en Forklaring af Planen og de mange Rum, som den indeholder, vil næppe være af nogen Interesse her; det skal kun anføres, at Forstue, Gange og Trapper er prydede med en uendelig Variation af Kryds- og Stjernehvælvinger, medens selve Trapperne viser kunstfærdige Konstruktioner; Gulvene er belagte med Lerfliser i mange Farver og Mønstre. I Stueetagen har

Raadhuset Butikslokaler, der paa Hovedfaçaden, ud mod Marien-Platz, er forsynede med aabne Arkader. I Kælderen findes den uundgaaelige »Ratskeller« og desuden en meget betydelig Vinkælder.

Bygningens Façader er rigt smykkede med Gavle, Kviste og Karnapper og er udførte i hugne Sten; paa Piller og Brystninger er anbragt en utallig Mængde Figurer af Personer, der har haft Betydning i Münchens Historie.

Den internationale Konkurrence angaaende Tegninger til en Regeringsbygning i Lima, som er udskrevet af den peruanske Regering, har vi allerede korteligt omtalt i et tidligere Nummer af Tidsskriftet. Bygningen maa koste henved 3 Millioner Kroner og skal dække en Grundflade paa omtrent 14.000 □-m. Den skal opføres i to Etager og indeholde Lokaler for de forskellige Ministerier samt Bolig og Kontorlokaler for Præsidenten. Den underste Etage skal være Grundmur, medens den øverste kan være Jærnbindingsværk. Til Etageadskillelser maa helst benyttes Jærn- og Betonkonstruktioner. Der forlanges Planer i 1 : 200 og Façader og Snit i 1 : 100; endvidere skal der leveres Detailtegninger af Etageadskillelser og øverste Etage i 1 : 10. Hertil ønskes yderligere en tydelig Beskrivelse, Materialberegning og detailleret Overslag, ved hvilket der maa tages Hensyn til, at Cement og Jærn skal indføres fra Europa eller Nordamerika.

Da Alt, hvad der indsendes, skal være affattet i det spanske Sprog, og da der kun er udsat to Præmier, en paa ca. 5000 Kr. og en paa ca. 1800 Kr., vil europæiske Architekter vistnok næppe i synderligt stort Antal give sig i Lag med denne Opgave, hvortil Tegningerne skal være indsendte den 31. December d. A. Sammensætningen af Bedømmelsesudvalget er endnu ubekendt. Et Program, som er affattet paa Spansk, kan erholdes ved Henvendelse til den peruanske Generalkonsul i Hamburg.

International Materialprøvningskongres i St. Petersborg 1904 vil blive afholdt i Dagene fra 18. til 24. August. Der er allerede fra en Del ansete Fagmænd givet Løfte om Afholdelsen af en Række Foredrag.

Direktøren for Materialprøvningsanstalten i St. Petersborg, Hs. Eksc. Gehejmeraad, Professor N. BELELUBSKY, staar i Spidsen for en Organisationskomité, hvis Opgave det skal være at give de fremmede Gæster et Indblik i Ruslands Industri samt gøre dem bekendte med Landets Naturforhold.

Programmet vil saaledes bl. a. byde paa en Udflugt til de finske Vandfald. Kongressen ender med en Slutningsbanket i Moskov.

Foredrag, Beretninger o. s. v. skal forelægges paa Kongressen i fire Sprog og maa — i tre enslydende Eksemplarer — senest den 15. Januar 1904 være tilsendt Forbundets Præsident, Hofraad, Professor L. v. TETMAJER i Wien.

Statsprøveanstalten, Hejbergsgade 6, modtager Anmeldelser om Foredrag m. m.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

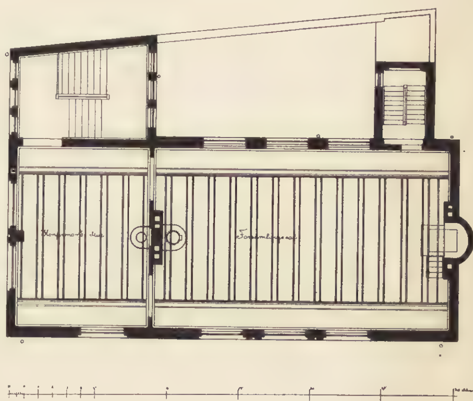
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 11. SEPTBR. 1903
5. AARGANG № 50

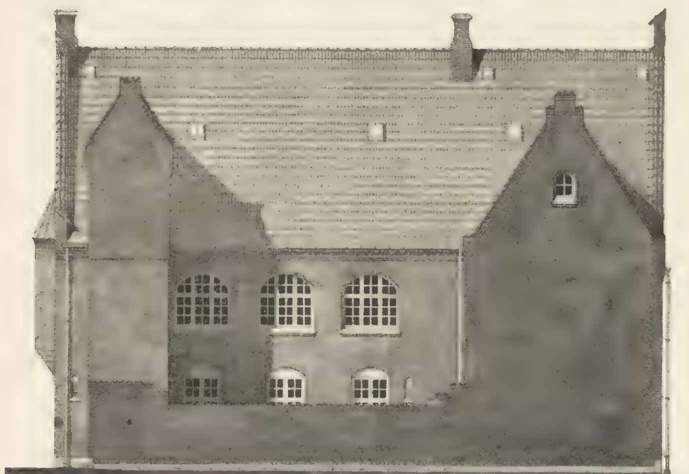

SUNDBY MENIGHEDSHUS.

Sundby Menighedshus, som er beliggende paa Sundby Kirkeplads, Øst for Kirken, byggedes i Aarene 1901—1902 og indviedes den 6. April 1902. Det er opført af røde, haandstrøgne Mursten paa en Sokkel af eftergjort Granit og dækket med Falstagsten; Kammene er dækkede med Munketegl. I Stuen findes en rummelig Forstue, Klokkerkontor, Fællesbolig for 2 Diakonisser samt Bolig for en Opsynsmand. Salen rummer en Konfirmandstue og en Forsamlingssal. Bygningens Opførelse kostede ca. 31,000 Kr., af disse er ca. 11,000 Kr. fri-

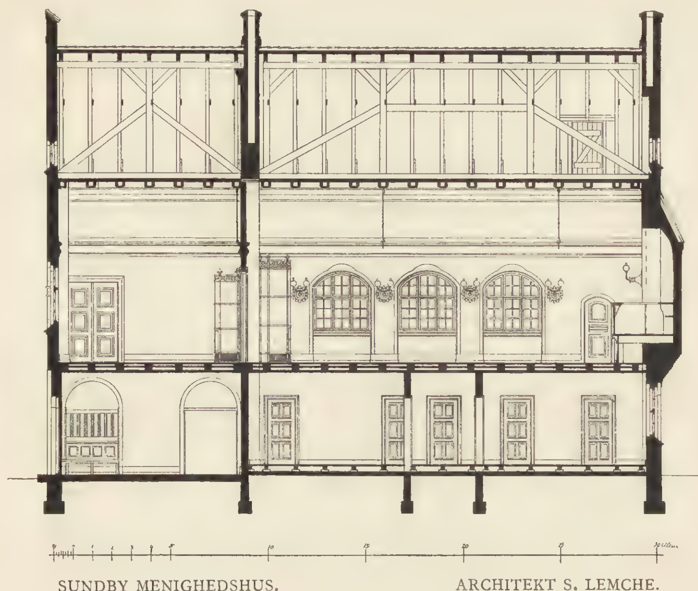

SUNDBY MENIGHEDSHUS. ARCHITEKT S. LEMCHE.

villige Bidrag, indsamlede i Menigheden; Resten, 20,000 Kr., stilledes til Raadighed af Stiftsmidlerne.

Ved Bygningens Opførelse har følgende Haandværkere medvirket: Murmester ZELTNER, Tømmermester L. A. JØRGENSEN, OXELBERGS Fabriker, Malermestrene SOPHUS DICH & Co. og Blikkenslagermester HANNIBAL; Gas- og Vandarbejdet udførtes af d'Hrr. DREYER & Co., Kloak- og Brolægningsarbejdet af Entreprenør P. CHR. RASMUSSEN. De to store Ovne paa Salen leveredes af Firmaet BONNESEN & DANSTRUP og de øvrige Ovne af C. M. HESS, Vejle.

SUNDBY MENIGHEDSHUS. ARCHITEKT S. LEMCHE.

Architekt S. LEMCHE har udført Tegningerne og ledet Opførelsen.

BISMARCK-MONUMENTER.

For Tiden hersker der i Tyskland en sand Mani for at rejse Monumenter og Søjler for »det tyske Riges Grundlægger«, Fyrst OTTO v. BISMARCK. Foreninger og Private kappes om at subskribere til Fordel herfor, og Architekter og Billedhuggere har fuldt op at gøre med at konkurrere og derefter bringe Kunstværkerne til Udførelse. Hver stor og hver lille By, hver Landsdel og hver Kreds maa have sit synlige Minde om den hedengangne, store Mand. Det er en Epidemi, der har større Træk, men for øvrigt er ganske den samme som den, der i nogle Aar rasede her i Danmark, og som gav sig Udslag i, at Kong Frederik den syvende skulde staa paa enhver Købstads Torv, enten med Pikkelhue eller med Kalot paa Hovedet, og som Buste af bronzeret Gibs anbringes paa en Kakkelovn i ethvert fornuftigt, borgerligt Hjem.

»Architekten« har tidligere (IV, Side 110) omtalt den store Konkurrence, der afholdtes om et Bismarck-Monument i Hamborg i Aaret 1901, og hvor

Architekt E. SCHAUDT og Billedhugger HUGO LEDERER vandt første Præmie ved deres Udkast, som nu bringes til Udførelse for en Sum af 400,000 M., og som af Kritiken i Bedømmelseskomiteen betegnedes som saa fremragende efter Indhold og Omfang, at »det maa gælde for et fuldgyldigt Bevis for de tyske Kunstneres Kunnen og Villen«. Den Høj, hvorpaa Monumentet anbringes, omdannes til et Plateau med mægtige Terrasseanlæg, og midt herpaa hæver sig en stor Opbygning, hvor en kolossal Statue af Rigskansleren med stiv, martialsk Hold-

BISMARCK-MONUMENT VED ALTEBURG.

ning og iført middelalderlig Rustning staar fast og selvbevidst plantet med Benene lidt ud fra hinanden, saa at der kan blive Plads til det mægtige Slagsværd, han støtter sine foldede Hænder paa. Dette er vel nok det største Monument af den Slags, der rejses for Tiden. Men ogsaa andre Steder forberedes store Kraftudfoldelser eller er allerede enorme Monumenter blevne indviede.

Til Frankfurt a. M. skal Billedhuggeren Professor SIEMERING i Berlin saaledes udføre et Monument til 200,000 Mk. Figuren bliver udført i drevet Kobber, halvanden Gang naturlig Størrelse.

I Heilbronn blev der den 30. Juli d. A. paa Femaarsdagen for Rigskanslerens Død indviet et Bismarck-Monument i Nærheden af Neckar-Broen; til Baggrund har det Kiliankirken, den gamle Bydel og det saakaldte »Götzenturm«, hvor den bl. a. fra Goethes Tragedie berømte Götz v. Berlichingen har siddet fangen. Det er udført for frivilligt indkomne Bidrag efter Tegninger og Udkast af Architekten, Professor Otto Rieth, Berlin, og Billedhugger Emil Kiemlen, Stuttgart. En vid Terrasse med brede Stenbrystninger og i Baggrunden en halvcirkelformet Niche danner den architektoniske Underbygning. Ved Siderne af Trappen knejser, noget umotiveret, to kolossale Sfinkshoveder med Kroner, men uden tilhørende Kroppe. Den store Bismarck-Figur er fremstillet barhovedet, i Militær-Overfrakke,

BISMARCK-MONUMENT PAA HAMBERG.

med en Papirrulle i den højre Haand og den venstre støttet paa en drabelig Rytterpalask. Paa Fodstykket findes kun det ene Ord: *Bismarck* indhugget; men det siger jo ogsaa lige saa meget som mange andre.

»Architekten« bringer hermed Afbildninger af to Bismarcks-Klumper, der begge er blevne indviede i Løbet af denne Sommer, oven i Købet paa samme Dato, den 21. Juni, Solhvervsdag.

Det ene Monument er beliggende i Nærheden af Köln, ved Alteburg ved Rhinens Bredder. Som det fremgaar af Billedet, er det en kolossal Opbygning af Sten i Former, der for et dansk, udviklet Øje synes klodsede og tørre uden synderligt organisk Liv; navnlig er den øverste Afslutning meget uheldig og plump, hvad vi vilde kalde for »ægte tysk«. Men interessant, kan det jo ikke

nægtes, og af en vis Virkning er den Maade, hvorpaa Bismarck-Figuren eller rettere blot dennes Overkrop slutter sig til den architektoniske Form og ligesom vokser ud af den. Med en stiv og stejl Symmetri, der minder om de gamle ægyptiske Gudebilleder, — et Forbillede, hvis paa engang elegante og imponerende Strenghed dog ikke er naaet, — er alle Dele gennemførte: Hoved og Hovedbeklædning, Armene, Hænderne, Brystharnisket og det kæmpemæssige Rigsskjold med den flakte Ørn; alle Dele er stiliserede, saa at de saa vidt muligt er blevne saa at sige stereometriserede.

Det andet Monument er beliggende paa Hamberg ved Friedrichsruh i Nærheden af Bismarcks Begravelsessted; det er opført efter Tegning af Architekten Kreis i Dresden og er formet som sammenkoblede tykke Søjler af Harzergranit paa 18,5 Meters Højde. Indvendig fører en stejl Trappe op til den øverste Flade; her findes omtrent tyve store Jærnbeholdere til at fyldes med Olie og et Jærnrækværk, indenfor hvilket store Favneknuder kan opstables. Ved festlige Lejligheder tændes det hele da til et mægtigt Baal, der kan lyse vidt ud over Egnen. Foran Søjlen findes et Sten-Alter (!) — mindre kan jo ikke gøre det! —, hvor der ligeledes tændes Ild til at belyse Søjlen selv. Monumentet er bekostet af tyske Studenter; ved Indvielsen var der omtrent 1000 Studenter fra 44 Højskoler til Stede foruden en umaadelig Mængde Tilskuere, og højtideligt afleveredes det til den Afdødes tilstedeværende Søn Herbert v. Bismarck.

For en dansk Smagsudvikling er der ikke noget tiltalende ved disse Former, som Tyskerne selv anser for saa ganske udmærkede. Men en vis Storhed vil man ikke kunne frakende dem, og en Fordel, endda en meget stor, har disse Monumenter: de falder fuldstændigt sammen med Nationens hele Tankegang og den Opfattelse af, hvad der er skønt, som er den egen. Kort sagt, de er ægte tyske — og mere kan en Tysker jo ikke ønske sig. Med andre Ord, de er ægte nationale, og hvad enten andre Nationer synes om dem eller ej, saa betyder de nu engang noget for det Land, af hvilke de er fremvoksede. Dette er en Lykke for Landet og for Monumenterne selv; og hvis vi Danske maaske ville finde paa at rynke paa Næsen ad dem — saa maa vi hellere gøre os selv det Spørgsmaal: Hvorledes har det sig egentlig med de Monumenter, vi selv opstiller?

KJØBENHAVNS RAADHUS.

I »Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri«, udgivet af den Letterstedtske Forening (1903, 4de Hefte), har Architekt P. V. Jensen-Klint skænket Kjøbenhavns nye Raadhus en velvillig og velklingende Omtale i en af mange gode Illustrationer ledsaget Artikel. Af særlig Interesse for Danske, som jo nu kender — eller burde kende — Raadhuset ud og ind, er den Karakteristik af Bygmesteren, som Forf. giver. Det hedder her:

»Efter at vi nu har gaaet hele Bygningen rundt, vil jeg vove mig til en Karakteristik af Nyrop som Bygmester og af dette hans Hovedværk i Forhold til dansk Architektur i det hele. Først vil jeg da fremhæve, at vi aldrig i Nutiden har set et saa gennemført Bygningsværk i Danmark. Ja vi skal vel endog-

saa nu udenfor vort Fædreland for at finde de gamle Bygningsværker, der i saa Henseende overgaar Raadhuset; det skulde da være Kronborg eller Amalienborg. Det gamle Frederiksborg og Christiansborg er jo begge delvis ødelagte af Ilden. Nyrop har optaget mange gode Traditioner fra gamle Bygningsværker, men han føler sig ikke bunden af dem. Hans Stil er bestemt ved hans personlige Tilegnelse af det gamle og det ny, af Kunsten og Naturen, men ganske særligt af Materialet. Hans Behandling af Murstenen, Kridtstenen, Graniten hver for sig og i indbyrdes Forhold er mønstergyldig. Han sørger for, at Materialet kommer til sin Ret, konstruktivt og dekorativt, men nøjes ikke med Virkningen i Stof, Form og Farve. Han er aldrig artistisk, men fordrer bestandigt et Indhold. Karakteristisk er i saa Henseende hans Behandling af Detaillen; oftest kræver han, at denne sjæleligt skal tale til Beskueren. Saadanne umotiverede Krusedullen, som har spillet saa stor en Rolle i nyere dansk Dekoration, er ham saa fjerne som muligt. Hans Sans for godt Haandværk (og gode Haandværkere) er saa gennemgribende, at han, naar det gælder, kan ofre alt paa dette ene Alter; f. Eks. har han ofret Tagfladens Virkning. Denne Grundærlighed har han udviklet som Lærling af vore store Foregangsmænd. Han er mindre bevidst, mindre fornem, men gladere end disse; hans Fantasi er frodig, men ikke fyldig, hans Arbejder kan jævnlig smage af Hovedlineal og Tegnebrædt. Detaillen kan spille ham det Puds at blive for fremtrædende, for sprællende, men paa de afgørende Punkter forstaar han ofte glimrende at beherske den, som i Hovedfaçaden, Taarnet og hele Planen, hvis store Organisme er fortrinlig. Kun i mindre Grad kan dette siges om Taganlæget. Nyrop er ikke grundlæggende eller banebrydende. Alligevel kan man med Rette tale om en særlig Nyropsk Stil, men denne er fast knyttet til hans Kunstnertemperament, og navnlig egner hans morsomme Detailler sig ikke til at gentages og »forbedres« af en Skole. Enkeltformens Mangel paa Fylde, paa Flydenhed gør ham i det hele mindre egnet som skoledannende; snarere tilraader han gennem sin Kunst ligesom de fleste Nutidsmestre kraftig enhver at gaa sine egne Veje. Men skrive med Guldbogstaver i sin Tegnestue: »Stoffet og Tingen«.«

Forf. omtaler bl. a. Raadhushallen »eller som den desværre ofte kaldes den overdækkede Gaard« og siger i denne Forbindelse gode Ting. Han stiller endog bestemte Forslag:

»Bueslag og Søjler af farverigt norsk Marmor paa en Grund af søgrøn Majolika samler det hele Vinduesparti, saa det virker som en fin Genklang i Relief af den aabne Søjlegang. Nedenunder er en Frise med Plads til Indskrift, der skal danne som en Fortsættelse af den historiske Frise Salen rundt, en Udsigt over Nutid og Fremtid. C. Hostrup har skrevet et Digt, som i Stemning og Indhold kunde passe godt:

Atter stilles Danskerætten for en aaben Dør,
Aanden flyver over Sletten lavt som aldrig før,
kalder Fattigfolk til Live, puster til hver Gnist,
at den bedste Dag skal blive den, der kom til sidst.«

Ved Omtalen af Festlokalerne hedder det:

»De ovenfor nævnte Balkoner for hver Ende af Salen med herligt Snitværk, det er i Sandhed Arbejde, der er en stor Kunstner værdigt. Naar ad

Aare Loftets Bjælker straaler i Guld, Blaat og Grønt, Væggene bliver fyldt med store Figurbilleder i Freske, gyldne Reliefs over de skønne Dørindfatninger, vil denne Sal sikkert blive uden Mage i vor Hovedstad. I det hele er den Række fornemme Rum, hvortil der er Adgang fra Buegangen, til idel Glæde. Klædte som de er i Silke og kostelige Stoffer, røres man bestandig af den rene Smagfuldhed, der aldrig anvender disse pragtfulde Stoffer paa en pralende Maade. Borgerrepræsentationssalen i Mellembygningen kan ikke i Skønhed og Fylde maale sig med disse Rum.«

En let Omtale skænkes forskellige af de Kunstnere, der har haft Del i Raadhusets Opførelse og Dekoration, saasom BUNDGAARD, MØLLER-JENSEN, FRØLICH, SKOVGAARD, TH. BINDESBØLL. Og Artiklen slutter paa følgende smukke Maade:

»For nu til Slutning at samle alt i et Helhedsindtryk, en Hovedstemning, vil jeg sige, at aldrig er der set et Raadhus med et saa folkeligt Præg. Ligesom Portene staar aabne for alle og enhver, saa vi uden Adgangstegn kan glæde os over det skønne Hus, saaledes er alt kunstnerisk set let tilgængeligt, et Hus efter Folkets Hjerte. Man ser de fattige Koner neje sig for Storheden; men straks efter siger de: nej se her! nej se dog! Alting rører ved deres Hjerte, ved deres Sans for hjemlig Hygge, for Pryd og Renhed i Krogene, for Hylder og broderede Stykker, for grønne Kranse og Skilderier. Architekten blev slet ikke vred, da en Anmelder kaldte Raadhuset »husmandsagtigt«; han har med Flid pyntet det, saa Smaamandens Sind glædes og højnes, ligesom den katholske Præst pynter sit stolte Kirkehus; thi han ved, hvad Skønhed og Hygge er for dem, der gaar i Slud og Regn i en kold Verden. Men alle Embedsmændene i det store Borgerhus vil selv blive varmede af at færdes deri, de vrantne Ord vil dø og redebon Hjælpsomhed leve.«

FORSKELLIGT.

Campanilen i Venedig. Genopførelsen af denne, til hvilken Grundstenen allerede er lagt, synes at møde flere Vanskeligheder, end man oprindeligt havde tænkt sig. Architekten BELTRAMI skal efter Forlydende træde tilbage fra Overledelsen af det store Byggeforetagende, ikke af personlige Motiver, men fordi han, efter at have undersøgt Fundamenterne paa ny, er kommen til den Overbevisning, at der fordres større og videre Fundamentering for Taarnet end den forhaandenværende, som oprindeligt var beregnet for et Bygningsværk paa 50 Meters Højde og ikke paa det dobbelte. Men at give Fundamenterne videre Udstrækning vil efter hans Mening være faretruende for Markus-Kirken. Beltrami har da begrundet sin Tilbagetræden med, at Opgaven overstiger hans Kræfter. Imidlertid fastholder Venedigs Borgmester, Grev GRIMANI, og Byraadet, at Genopførelsen *skal* finde Sted, og tænker paa at overdrage den til en Kommission paa flere Medlemmer.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 18. SEPTBR. 1903
5. AARGANG № 51

FORRETNINGSEJENDOM I PILESTRÆDE.

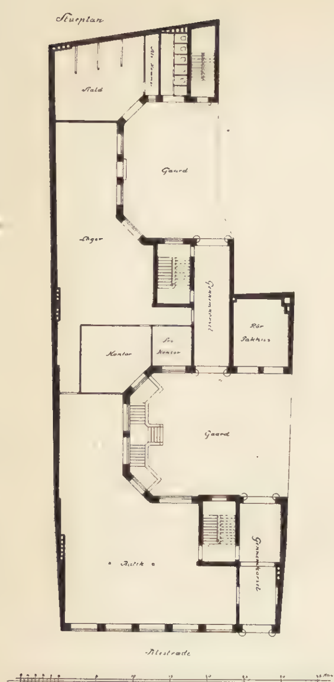
For Firmaet Lund & Lawerentz har Architekterne V. & B. Ingemann opført den Forretningsbygning i Pilestræde, hvoraf her gengives Plan og Façade. Ejendommen bestaar af et Forhus mod Gaden, indeholdende i Stueetagen Butik og i Etagerne Lagerrum for lettere Varer; paa anden Sal er indrettet en Privatbolig for den ene af Firmaets Chefer. Tredie Sals-Etage er overhvælvet; for-

FORRETNINGSEJENDOM I PILESTRÆDE.

ARCHITEKTERNE V. OG B. INGEMANN.

FORRETNINGSBYGNING
I PILESTRÆDE.

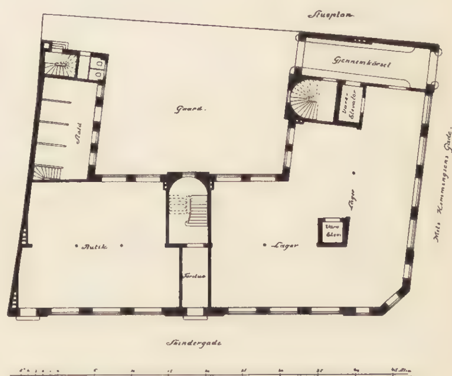
uden gennem Vinduerne i Façaden faar den et stærkt Ovenlys gennem Tagfladen. For at vinde Højde i Etagerne er Bygningsprofilet konstrueret med fladt Bitumentag. Endvidere findes der en Mellembygning, indrettet som Pakhus til Rør o. l., og en Bagbygning, hvori der bl. a. er Stald til fire Heste med tilhørende Selekammer m. m. Gaarden er helt udgravet til Kælder i Forbindelse med Bygningernes Kælder.

Følgende Haandværksmestre har medvirket ved Bygningens Opførelse: Murmester Th. Wienberg, Tømmermester Kornerup-Koch, Snedkermester Lars Jørgensen, Smedemester H. M. Nielsen og Malermestrene Nielsen & Hansen. Alt det hugne Stenarbejde er leveret af Kjøbenhavns mekaniske Stenhuggeri, og det støbte Arbejde af Murmester Carl Schiøtz. I Bygningen er indlagt Varmtvands-Centralvarmeapparat af Vølund under Tilsyn af Ingeniør Jess Jensen. Som Konduktør ved Opførelsen har Architekt H. Jacobsen fungeret.

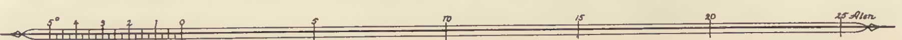
FORRETNINGSEJENDOM I SKINDERGADE.

For Firmaet S. Seidelin (hvis Indehaver er Grosserer Emil Hjort) er den Bygning, hvoraf her gengives Plan og Façade, opført paa Hjørnet af Skindergade og Niels Hemmingsensgade efter Tegning af Architekterne V. & B. Ingemann. Bygningen er helt igennem indrettet som en moderne Forretningsejendom, idet den ganske optages af Lagerlokaler med de dertil hørende Kontorer paa 1ste Sal ud mod Skindergade. Den store Gaard er udgravet til Kælder i Forbindelse med Husets Kælder, begge meget dybe. I en Sidebygning er indrettet en Stald til fire Heste, og derover en Treværelsers-Lejlighed for Opsynet.

Bygningen er opført med Murmester Gram som Hovedentreprenør. Desuden har følgende Haandværksmestre leveret Arbejde: Tømmer-

FORRETNINGSBYGNING
I SKINDERGADE.

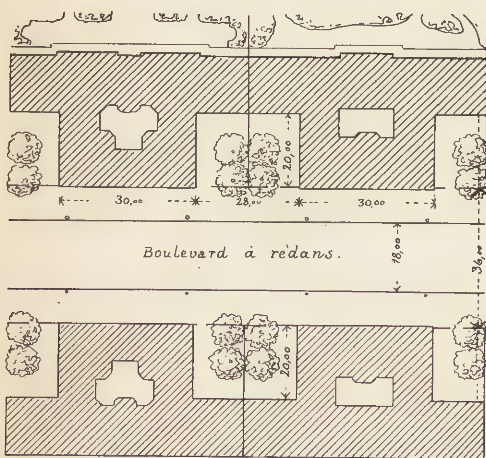
FORRETNINGSBYGNING I SKINDERGADE.

ARCHITEKTERNE V. OG B. INGEMANN.

mester KNUD VENG, Snedkermestrene NIELSEN & HOLM, Blikkenslagermester LANGE og Malermester MØLLMANN. Det støbte Cementarbejde paa Façaden er udført af EM. JENSEN & H. SCHUMACHER. Billedskærerarbejdet er udført paa Stedet af Billedhugger LAMBERG-PETERSEN. I Bygningen er indlagt Varmtvands-Centralvarmeapparat af Firmaet HEIN & MØLLER-HOLST, der tillige har leveret de to store Vareelevatorer. Ingeniør JESS JENSEN har haft Tilsyn med disse sidstnævnte Arbejder.

FRANSKE GADEANLÆG.

BOULEVARD A REDANS.

I Paris forestaar Gennemførelsen af et større Boulevardanlæg i Boulogneskovens umiddelbare Nærhed; denne Boulevard, der vil faa en Bredde af 120 m. og en Længde af 33 Km., har givet Anledning til forskellige Forslag fra Architekter o. a., og mellem disse har Architekten HÉNARD stærkt ivret imod den almindelige Gadeform med de firkantede Bygningsblokke og foreslaar til Afveksling nogle nye Former for Gade- og Husanlæg.

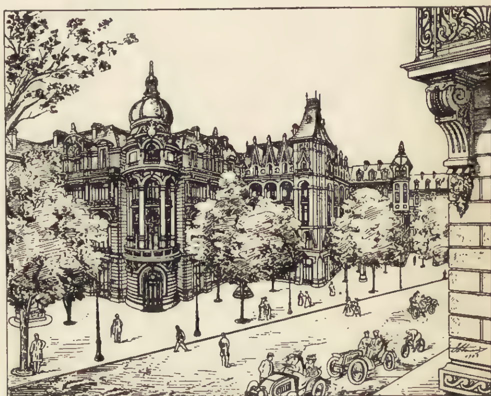
Som særligt anbefalelsesværdig anfører han en Anlægsmaade, som han kalder »*Boulevard à redans*«, og som bestaar i Anbringelsen af aabne Gaarde ud mod Gaden; disse skal i passende Afstande bryde Façadelinien og vil være at belægge med Servitut, saa at der aldrig maa bygges paa dem; de skal derimod anlægges som Have og beplantes med højstammede Træer, der kan blive medvirkende i Gadens Fysiognomi. En saadan Gade, mener Hénard, maa være 36 m. bred med en lignende Længde paa de i Gadelinien liggende Façader. Gaardene mellem disse kan da have en Bredde mod Gaden paa 28 m. og en Dybde paa 20 m.

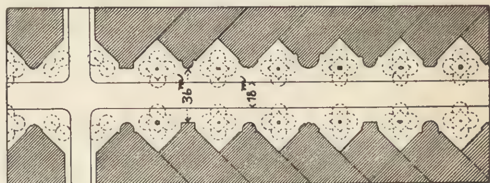
En anden Form paa nye Gadeanlæg er de saakaldte »*Boulevards à redans triangulaires*«, ved hvilke hver Husfaçade springer frem med et retvinklet Hjørne, hvorved Gadelinien faar Form af et Savblad; den Plads, som Gaden da vinder

mellem de fremspringende Façader, tænkes anvendt til Anbringelsen af større Træer; disse Boulevarder foreslaas ogsaa udførte i 36 m. Bredde.

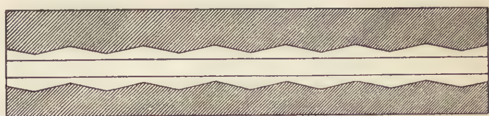
En tredie Art Gadeanlæg er »*Rue simple à alignement brisé*«, hvor Façaderne brydes i stumpe Vinkler, saa at de danner en Bølgelinie. Architekt Hénard har selv mest Tillid til den førstnævnte Art af Gadeanlæg, som han mener har forskellige Fortrin for de andre; han anbefaler forsøgsvis at anlægge en Del af den nye Boulevard paa denne Maade og mener da, at man hurtigt vil komme paa det rene med Fordelene eller Manglerne.

Sikkert er det, at en Gade med en saadan af Beplantninger afbrudt Husrække vil afgive et langt smukkere og friskere Syn end de nuværende snorlige og kedelige Façader, og det var maaske værd at tage under Overvejelse, om vi ikke ogsaa herhjemme, ved Anlæg af nye Boulevarder eller lignende, kunde komme lidt bort fra den traditionelle og trivielle Blokinddeling.

BOULEVARD A REDANS TRIANGULAIRES.

RUE SIMPLE A ALIGNEMENT BRISÉ.

Set baade fra hygiejniske, fra forretningsmæssige og fra andre praktiske Synspunkter frembyder *Boulevard à redans* Fordele, som ikke kan undgaa at falde i Øjnene. Der bliver langt mere Adgang for Sol og Luft til Værelserne i disse Huse, end ved andre Bebyggelsesmaader; de rummelige, aabne Gaarde kan afgive ypperlig Plads for Kafé- og Restaurationsanlæg eller kan, forsynede med Arkader, indrettes med Smaabutikker o. lign.; de kan ogsaa indrettes som tiltalende Friluftsophold for Husenes Beboere og Legepladser for Børnene, kort sagt, der er ved disse en vid Mark at arbejde paa samt interessante og taknemmelige Opgaver for Architekterne at løse. —*s* —*s*.

FAMILISTÈREN.

Borgerrepræsentationen vedtog i sit Møde den 18. April 1898 at nedsætte et Fællesudvalg, bestaaende af fem Medlemmer af Borgerrepræsentationen

og tre af Magistraten for at udarbejde og fremlægge Planer og Forslag om, at Kommunen *forsøgsvis* opfører Boliger for Arbejdere og andre, der er ligestillede med disse, *eller i foreliggende Tilfælde paa anden Maade fremme Opførelsen af saadanne Boliger.*

Udvalget har derefter afgivet en Betænkning, ledsaget af en Plan og en Skrivelse fra Stadsarchitekten vedrørende Opførelsen af et »Familiehjem« (Familistére). Ved dette forstaas en Bygning, indrettet til et større Antal Smaafamilier, navnlig Enkemænd og Enker med Børn, med Fællesværelse til Ophold for Børnene og til Spisning m. m., samt Økonomilejlighed, beregnet paa at kunne levere Beboerne deres Maaltider og at kunne besørge deres Vask m. m., og med Centralvarme.

I Borgerrepræsentationens Møder den 7. og 14. September d. A. var Sagen underkastet to gentagne Behandlinger, og det vedtoges til Slut at stille Sagen i Bero under Hensyn til Kommunens forhaandenværende økonomiske Situation. Fra alle Sider var man enig om at rose den smukke Tanke, der laa til Grund for Forslaget; men derimod var der stor Uenighed om, hvorvidt dette var en Opgave, der egnede sig for Kommunen, eller om den ikke snarere burde henvises til det private Initiativ. Det maa jo tillige erindres — saaledes som Fællesudvalget selv gjorde gældende i sin Indstilling — *dels,* at de Forhold, der ved Sagens Behandling i 1898 fra alle Sider nævnedes som den nærmeste Foranledning til Ønsket om at bringe Spørgsmaalet om Arbejderboliger frem, nemlig Nedgangen i Antallet af Smaalejligheder her i Byen og den som Følge deraf fremkomne Vanskelighed, særligt for Familier med Børn, ved at faa Bolig, og den ret stærkt stigende Husleje netop kort efter begyndte at forandre sig, saaledes at der nu snarest er ret rigeligt af ledige Lejheder, og *dels,* at Kommunens finansielle Stilling i de senere Aar har gjort det absolut nødvendigt at vise den største Varsomhed med Overtagelsen af nye Opgaver.

Til »Familiehjemmet« var det paatænkt at benytte den bag Helligkorskirkens Skole liggende og umiddelbart til denne grænsende 2204 □ Al. store Grund mellem Hans Tavsensgade og Skolegade. Bygningen skulde bestaa af en større Hovedfløj og to mindre Sidefløje med en høj Kælder, indeholdende — med delvis Benyttelse af Underbygning under Gaardspladsen — foruden Køkken, Viktualierum, Rum til Udlevering af Mad, Kedelrum, Brændselsrum, Badeværelse, to Pigekamre samt to Vandklosetter, tillige Opholdsrum for smaa Børn, do. for større Børn og fælles Spisesal. Fremdeles 4 Etager med Lejligheder til Bestyrerinde og Portner samt 10 Toværelsers- og 5 Etværelseslejligheder med tilhørende Forstuer i Stueetagen og 13 Toværelsers- og 4 Etværelseslejligheder i hver af de 3 andre Etager samt med de fornødne Vandklosetter, og endelig en Tagetage, hvori Vaske-, Rulle-, Stryge- og Tørrerum samt Pulter- og Pigekamre. I hver Sidefløjs Ende skulde være Indgang fra de respektive Gader og en rummelig og brandfri Trappegang, fra hvilken man i hver Etage kommer ud paa en langs hele Bygningens Gaardside løbende, med højt Jærnrækværk forsynet Galleri af brandfrit Materiale, hvorfra der er Indgang til samtlige Lejlighedernes Forstuer, og ad hvilken der altsaa fra hver Lejlighed er let og uhindret Adgang til begge Trapperne. Da Beboerne vel som oftest vilde vælge Værelset mod Gaden til Opholdsværelse, kom Soveværelserne til at ligge ud mod Gallerierne. For at sikre

mod Indblik og Tyverier maatte i disse de underste Vinduesrammer være faste og forsynede med Ruder af tykt og uigennemsigtigt Glas.

Denne Plan blev stærkt kritiseret i Borgerrepræsentationen, og der kan vel ogsaa være Angrebspunkter nok. Det er jo endogsaa i højeste Grad tvivlsomt, om den overhovedet vilde være bleven tilladt af Bygningskommissionen, hvis den var kommen dertil. Thi naar Kjøbenhavns Bygningslov udtrykkeligt foreskriver, at hver Lejlighed skal have fri og uhindret Adgang til to Trapper, uden at det er nødvendigt at passere en anden Beboelseslejlighed eller en fælles Gang for at komme til en af Trapperne, skulde der da en aldeles haarrejsende Dispensation til i dette Tilfælde, selv om, som det hedder i Stadsarchitektens Skrivelse, »den i den kjøbenhavnske Bygningslov indeholdte Fordring, at der fra enhver, selv den mindste Bolig, skal være Adgang til 2 Trapper, gør det vanskeligere her end andetsteds at tegne en fornuftig og smuk Plan til et Hus med Toværelserslejligheder, ligesom denne Fordring paa Grund af Trappernes og Trapperummenes Mængde nødvendigt vil fordyre Opførelsen«. Ja, den Vanskelighed og den Bekostning kender enhver privat Architekt og har enhver privat Bygherre altid at kæmpe med; men det kunde aldrig falde nogen af dem ind at gøre et ørkesløst Forsøg paa at ville slippe for denne Forpligtelse, som er en af de allerfornuftigste i hele Byggeloven; om Planen skulde blive mere »smuk« ved, at Lovens Bestemmelse ikke overholdes, er meget tvivlsomt; Skønhed er jo et elastisk Begreb. Ved saaledes uden videre at borteskamotere de besværlige Trapper lykkes det paa et Areal af 1484 □ Al. bebygget Grund at anbringe 15 Toværelsers-Lejligheder, medens man paa den samme Grund kun vilde faa 10 Toværelserslejligheder af den sædvanlige kjøbenhavnske Type paa 1632 □ Al. Det er ret mærkeligt at se et Udvalg, nedsat af Kommunalbestyrelsen, ville gaa i Spidsen med at foranledige en saa tæt Sammenslutning af Mennesker under samme Tag. Medens man — med Rette — lige overfor det private Byggeri gør, hvad man formaar, for at fremme de hygiejniske Interesser, ofte endog temmeligt rigoristisk og idealistisk, medens Sundhedskommission og Bygningskommission stiller større og større Fordringer i saa Henseende, medens det saa at sige ligger i Luften, at den nye Byggelov, vi alle gaar og sukker efter, skal og maa lægge an paa en fornuftig Bebyggelse af vor Hovedstad, selv om alt existerende private Hensyn af Interesse for det almindelige Vel af og til trædes lidt nær og bl. A. ved en »Zonebebyggelse« ville blive holdte inden for de rette Grænser — saa har man det Særsyn, at Kommunen, en offentlig Institution, naar den vil opføre en Bygning, der vel fremfor alle maa karakteriseres som en Privatbygning, et »Familiehjem«, uden videre vil kuldkaste det, som ellers fordres. Og vilde mon nogen privat Husejer kunne faa Beboere ind i Lejligheder, hvis Vinduer vende ud til et fælles Galleri, selv om »Indblik og saavidt muligt Indtrængen gennem dem hindres, saasom ved svært, uigennemsigtigt Glas i de nederste Rammer eller andre formaalstjenlige Foranstaltninger«? I alt Fald Familiens kvindelige Medlemmer vilde sikkert leve i stadig Skræk for Tyve og Røvere og unge Mennesker, som gerne ville give Gæsteroller som de to Gamle, der belurer »Susanne i Badet«. At Opholdsrummene for Børnene under Forældrenes Fraværelse fra Hjemmet skulde være i Kælderen, skal blot lige nævnes.

Der blev, som tidligere bemærket, fremhævet under Forhandlingen, at det foreliggende Spørgsmaal maaske snarere burde henvises til det private Initiativ. Det er en human Opgave, der foreligger, og Kommunen har jo Ære af at gaa i Spidsen med den og alle andre, som tjener humane Formaal. Men dette udelukker jo ikke, at Private ogsaa kunne tage Opgaven op. Det vil dog sikkert ikke blive nogen let Sag for dem at konkurrere med Kommunen netop paa dette Punkt. Thi naar det under Forhandlingernes Gang blev fremhævet, at det hele i ethvert Fald var et voveligt Eksperiment, som *maaske* vilde give et aarligt Driftsunderskud, medens det paa samme Tid i Udvalgets Indstilling — ret mærkeligt forøvrigt — siges »at det ingenlunde er Meningen at skabe en velgørende Institution, men tværtimod tilstræbes at opnaa fuld Dækning paa det løbende Budget for alle Udgifter«, og naar endda et kommunalt »Familiehjem« har saa gode Kort paa Haanden lige over for Konkurrenter som fri Grund og et Projekt som det foreliggende, hvis det blev antaget og bevilget af alle Myndigheder, — saa vil det være problematisk for de fleste, om de tør indlade sig paa at indrette et »Familiehjem« netop under saadanne Former.

Imidlertid er Sagen jo nu ikke gaaet i Orden; med ikke just overvældende Majoritet vedtog Borgerrepræsentationen at stille den i Bero. Det er altsaa meget muligt, at Familiehjemmet (Familistèren) en anden Gang dukker frem igen, naar bedre Tider indfinder sig. Fra Stadens architektoniske Bureau udgaar som bekendt Tegninger til alt det kommunale, offentlige Arbejde; hvorvidt dette imidlertid er rigtigt i alle Henseender, skal her ikke nærmere udvikles. Men naar Talen ligefrem er om »offentlige Privatbygninger«, synes Ret og Billighed at tale for, at det strænge Afspærrelsessystem brydes, og at ogsaa private Kræfter tages i Kommunens Tjeneste, saaledes som det i tidligere Tid har været Tilfældet. Vilde det da ikke være rimeligt, om Kommunen engagerede private Architekter til at tegne disse Bygninger, der har en rent privat Karakter?

E. J.

NOGLE BEMÆRKNINGER OM DE NUVÆRENDE BYGGEFORHOLD I FORHOLD TIL EN ÆNDRET BYGGELOV.

Et Forslag til ændret Byggelov for Staden Kjøbenhavn og i Forbindelse dermed vel ogsaa for Frederiksberg er jo under Overvejelse, og jeg vil derfor tillade mig at fremføre nogle Forhold, som jeg ved mine hyppige Rejser til Udlandet har haft Lejlighed til at studere og sammenligne med vore Forhold, og at fremdrage nogle af de Mangler, hvorunder den eksisterende Byggelov utvivlsomt lider; men at dette Udslag af personlig Anskuelse muligt kun danner et ringe Bidrag til det meget andet, som vel bør ændres ved en Revision af den bestaaende Byggelov, betragter jeg som en Selvfølge.

Ved Planlægning af nye Kvarterer, og hvor det ved Bebyggelse af ældre endnu er muligt, er der sikkert taget for lidt Hensyn til at skille de forskellige Arter af Bebyggelse ud fra hinanden, og i det hele at ordne Byggeforholdene med Henblik paa mere Tilgang af Luft og Sol, omend der derved i mindre Grad tages Hensyn til Ejerne af de Marker, hvor Bebyggelsen vokser op, da

den Værdiforøgelse, Grundene derved faar, ikke alene burde komme de tilfældige Grundejere til Gode, men ogsaa Kommunerne og delvis hele Samfundet.

Ved nye Kvarterer tages der herhjemme, i Forhold til Udlandet, i Reglen for lidt Hensyn til store, brede Færdselsaarer og aabne Pladser, ligesom Overgangene i Kvartererne fra den ene Bebyggelsesart til den anden maaske ogsaa herhjemme burde ske i følgende Orden: Villaer — spredt Bebyggelse med højst 3 Etager — Bebyggelse med 4 Etager og Lejligheder ikke under 3 Beboelsesværelser af et vist bestemt Kvadratindhold — Bebyggelse med 4—5 Etager og fri Størrelse for Lejlighederne — endelig Fabrikskvarterer. I de sammenbyggede Kvarterer med 4 og 5 Etager maatte der vist tages Hensyn til, at det bebyggede Areal indskrænkedes til at være 15—25 pCt. mindre end de andre Steder, hvorved det blev lettere at skaffe Lys og Luft ind imellem Husrækkerne.

Som Eksempel paa Nybebyggelse, der ikke svarer til forannævnt og hvad der er anset for godt andetsteds, synes Planlægningen af Bebyggelsen for Frederiksberg nordre Landdistrikt at være, da der her vist næppe er taget tilstrækkeligt Hensyn til det forannævnte, idet f. Eks. Villakvartererne er klemte ind mellem tætbebyggede Kvarterer, hvor frisk Luft og Sol til den Smule Have, som i Reglen findes ved en Villa, udelukkes og yderligere vanskeliggør Plantevæksten.

Som et Udslag af vild Bebyggelse i et ældre Kvarter synes Hjørnet mellem Allegade, Frederiksberg Bredegade og Frederiksberg Have at kunne tjene som Eksempel. Saaledes som der er begyndt med Bebyggelsen af Hjørnet Allegade og Bredegade tør det vel forudsættes, at det i Læ af den nuværende Byggelov vil være Meningen at fortsætte helt hen gennem Allegade, det vil sige, at der eventuelt ud til Frederiksberg Have kommer en Række snavsede Bagfaçader eller Smøger til liden Pryd for de smukke Omgivelser. Ud mod Allegade udlægges Forgrundene jo som Haveanlæg, idet Grundarealet regnes som ubebygget Areal, yderligere er der ved den nye Bebyggelse af Hjørnet Allegade og Bredegade lagt en Smøge ind fra Bredegade, som ligeledes skal tjene som Gade og muligvis senere, hvis det lykkes at komme overens med Naboen, ogsaa fortsættes og derved blive et virkeligt Færdselsled, som maaske endog i Tidens Løb overtages af Kommunen. Men hvad sker der paa denne Maade? For det første, at almindelige udlagte Privatgadearealer indregnes under ubebygget Areal*), og for det andet, at Gaardforholdene bliver saa slette, at Adgang til Lys, Luft og Sol er udelukket, som Hr. Politilæge Søren Hansen ogsaa skriver i sit nylig udkomne lille Skrift.

Et lignende Tilfælde finder ogsaa Sted ved Opførelsen af det nye Bygningskompleks »Westend«, hvor det ubebyggede Areal er udlagt som *Passage* og Gaardens Areal indskrænket til det mindst mulige.

I saadanne Tilfælde forrykkes Forholdet mellem bebygget og ubebygget Areal faktisk helt, til virkelig Skade for god Hygiejne og for Naboejendommene.

Bygningsfaçadernes Architektur i Forhold til hinanden i samme Gade lider ogsaa for Tiden under de uheldige Forhold, at selv om en enkelt Grundejer virkeligt udfører en smuk Façade, misprydes denne ofte af senere, i hel anden eller mulig ganske uden Stil udførte Nabofaçader.

---

*) Dette er ikke rigtigt. Se Frbrg. Byggelov § 10. Red.

Ydermere burde der under Hensyn til de herhjemme til Disposition værende Raamaterialier ved Udførelsen af Façader tages Hensyn til, at disse dog i det mindste kan holdes rene enten ved at renses engang imellem, eller lad os sige af to Onder vælger man det mindste, altsaa ved at oliemales, hvorved Gaderne vil gøre et lysere og venligere Indtryk. Hvad der med Hensyn til Renlighed gælder Gadefaçaderne, burde ogsaa som f. Eks. i Berlin gælde *alle* Gaardfaçader.

Paafaldende er ogsaa det ringe Hensyn, der herhjemme tages til en ordentlig, rationel Ventilation af almindelige Beboelseshuse fra de enkelte Lejligheder, og en saadan kan dog forholdsvis let og uden store Omkostninger indrettes ved alle Nybygninger.

Til Slut vil jeg tillade mig at fremføre et Par Forhold med Hensyn til konstruktive Bestemmelser.

Det første gælder Etageadskillelserne og Bræddeskillerum udførte i Træ, idet disse lige saa billigt kan udføres i Jærn, Cement, Gibs o. s. v., hvorved Adskillelse af de enkelte Lejligheder af Hensyn til Sygdom, Lyddæmpning o. s. v. lettere vil kunne finde Sted.

Det andet gælder Funderinger af Husene, som nu i Reglen udføres ved, at der lægges et lavt Betonfundament i Højde med Kældergulvet. Selve Kældermuren udføres i Reglen af almindelige Mursten i Kalkmørtel. Afset fra de porøse Mursten er Hvidkalken jo ikke et Materiale at benytte i Kældermure, som aldrig rigtigt udtørres, da den simpelthen ikke hærdner og derved faktisk danner et meget daarligt Fundament for hele Bygningen, ikke at tale om, at Beboelsen af saadanne Kældere ligefrem bør forbydes af denne Grund. Naar det her i Kjøbenhavn har været vanskeligt at benytte en hydraulisk Kalkmørtel til dette Brug, har det ligget i, at vi herhjemme ikke besidder de almindelige, billige, hydrauliske Mørtelmaterialier, og Arbejdsforholdene har forhindret at benytte Portland Cement. Men dette Forhold vilde jo blive ændret, hvis der ved Lov paabødes, at alt Murværk i Beboelseshuse under f. Eks. een Fod under Gadelinien udførtes i stærk Beton eller klinkbrændte Sten, henlagte i Cementmørtel.

For Tiden, hvor Portland Cementen er bleven et saa billigt Byggemateriale, burde den i vort fugtige Klima anvendes i langt større Udstrækning end Tilfældet er, da Bygninger udførte i Portland Cement, Sand-Cement eller Bastardmørtel udtørres langt hurtigere og derved ved Beboelse af Nybygninger giver langt sundere Beboelsesforhold, end naar der benyttes vor almindelige Luftkalk, som i gunstigste Tilfælde ved almindelige Bygninger først rigtigt tilendebringer sin kemiske Omdannelsesproces i Løbet af et Par Aar, i hvilken Tid Beboerne af Ejendommen lider derunder.

Turde jeg gøre mig Haab om, at disse Linier herigennem maatte komme til Kundskab for Medlemmerne af det Fællesudvalg, som er nedsat af Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse for at fremsætte Forslag til Revision af den bestaaende Bygningslov, er min Hensigt naaet.

EMIL RIISAGER,
Ingeniør.

FORSKELLIGT.

Politidirektørens aarlige Beretning. Af »Beretning til Justitsministeriet om Kjøbenhavns Politi for Aaret 1902, afgiven af Politidirektøren den 25. Juli 1903«, vil følgende Data have Interesse for »Architekten«s Læsere:

Fra 1. Januar 1902 blev de til Kjøbenhavn grænsende Sundby og Nathanael Sogne paa Amager med 26,000 Indbyggere indlemmede i Staden og dennes Areal derved forøget med 2538 Tønder Land, saa at det nu udgør 12,569 Tønder Land, medens det indtil 1. Januar 1901, forinden Indlemmelsen af Brøndshøj Sogn og en Del af Hvidovre Sogn, det saakaldte Valby Distrikt, med tilsammen 5781 Tønder, kun androg 4140 Tønder foruden et Areal af 110 Tønder, der er indvundet ved Opfyldning i Kalleboderne, ialt 4250 Tønder. Ved de siden 1. Januar 1901 stedfundne Indlemmelser er Arealet saaledes blevet omtrent 3 Gange saa stort som tidligere.

Stadens Folkemængde, beregnet ved Hjælp af Politiets Mandtalslister, ansloges til ved Udgangen af 1902 at udgøre cirka 414,600.

Som husvilde har i 1902 til Politiet meldt sig 67 Familier, bestaaende af 47 Mænd og 74 Kvinder med 152 Børn, i alt 273 Personer.

Ved de i Aaret 1902 foretagne Eftersyn af samtlige Ejendomme i Staden og paa dens Grund, særlig saadanne, hvor der findes ugunstige sanitære Forhold, er der rejst Sag i 2228 Tilfælde. Af de paagældende Sager er 55 afgjorte i Mindelighed, 129 henviste til Retten, 7 afgivne til andre Myndigheder, 200 afgjorte ifølge Tilhold og 839 henlagte uden videre Foranstaltning, medens 998 henstode som uafgjorte ved Aarets Udgang.

Af Sager angaaende Ulemper af Røg fra Fabrikskorstene og andre Skorstene har der været behandlet 45. I 14 af disse blev der givet Tilhold, 2 afgjordes i Mindelighed, 5 henvistes til Retten, 21 henlagdes som ikke skikkede til videre Forfølgning, og 3 afgaves til andre Myndigheder.

Sundhedskommissionon har i 1902 behandlet 1060 Sager (i 1901 718), der næsten alle har nødvendiggjort Undersøgelse fra Sundhedspolitiets Side til Sagernes Oplysning.

Kommissionen har i 1902 givet Tilhold i 89 Sager (i 1901 i 71).

Der har været behandlet 45 Sager vedrørende Overtrædelse af Byggeloven.

En international Konkurrence angaaende Udarbejdelsen af Planer til Kasino i Madrid er udstedt af Kasino-Aktieselskabet i Madrid. Bygningen skal ligge paa et rektangulært Grundstykke mellem to Gader; Arealet er 32 m. bredt og 73 m. langt. Byggesummen maa ikke overkride 2 Mill. Pesetas (1 Peseta = 72 Øre).

Der et udsat 3 Præmier paa 20,000, 10,000 og 5000 Pesetas, og de præmierede Udkast bliver Selskabets Ejendom. Dersom 1ste Præmie tilfalder en Spanier, skal han være pligtig at overtage Ledelsen ved Bygningens Opførelse samt Udarbejdelsen af Tegningerne til denne for en Sum af 15,000 Pesetas; bliver det en udenlandsk Architekt, der vinder 1ste Præmie, skal han mod en Godtgørelse af 7500 Pesetas overdrage den videre Udførelse til en spansk Architekt.

Navnene paa Juryen kendes endnu ikke; den vil komme til at bestaa af Selskabets Direktion samt nogle af denne valgte Personer. Bedømmelsens Udfald vil blive bekendtgjort senest 3 Maaneder efter Indleveringen, som skal finde Sted 15. December d. A.

Foruden Tegninger forlanges der en forklarende Beskrivelse og Overslag samt Angivelse af Konstruktioner og Beregning af disse. Til Beskrivelse m. m. kan benyttes spansk, fransk, engelsk eller italiensk Sprog.

Programmet, som er udgivet paa Fransk og Engelsk, kan faas ved Henvendelse til de spanske Konsulater. Der findes i dette nøje Angivelse af Etagernes Antal og Højde samt Rummenes Størrelse.

British Museum i London skal udvides efter Tegninger af HENRY TANNER. Byggesummen anslaas til c. $3^1/_2$ Mill. Kroner.

En Udstilling af moderne kunstindustrielle Arbejder skal afholdes i Dresden fra 14. November til 15. Januar; den foranstaltes af forskellige større Firmaer i Dresden. I 30 forskellige Rum skal fremstilles Boligens Indretning og kunstneriske Udsmykning. Blandt Udstillingsrummene anføres det sachsiske Repræsentationsværelse til St. Louis-Udstillingen, udført efter Tegninger af VILH. KREIS. Af andre Rum nævnes en Salon af Prof. OLBRICH, et Spiseværelse af Prof. PETER BEHRENS, et Soveværelse og en Salon af BAILLE SCOTT, et Dameværelse af MACKINTOSCH o. s. v. For øvrigt har Udstillingen ogsaa det Formaal at vise, at selv i mindre Forhold kan god kunstnerisk og teknisk Udførelse af Møbler og Bohave forenes; i den Anledning udstilles en Arbejderbolig og et Hjem for en mindre bemidlet, borgerlig Familie.

Lejekaserner eller Smaahuse? Ifølge det norske Blad »Verdens Gang« har den svenske Bankdirektør PALME udgivet et Skrift om Stockholms Boligforhold, hvori han udtaler sig mod de store Lejekaserner, som medfører et Modsætningsforhold mellem de faatallige Husejere og de mange Lejere; Arealpriserne stiger, Ejendomsspekulationerne florerer, og Byggeomkostningerne drives op. For Storbyen vilde det passe bedre at bygge smaa Huse paa to eller tre Lejligheder og samle disse i særlige Bydele med smalle Gader. Kun i Forretningsstrøgene har de store Huse deres Berettigelse. Som Bevis for, at Tanken lader sig gennemføre, anføres Oplysninger om Boligforholdene i Europas Storbyer. I London bor gennemsnitlig i hvert Hus 7,6 og i Englands øvrige Byer 5—6 Mennesker, i Bryssel 9,03, i Belgiens øvrige Byer 8 og i de Forenede Staters Byer med over 100,000 Indbyggere 6. Her er Smaahustypen gennemført. I Lejekasernernes By, Berlin, bor derimod gennemsnitlig 77 Personer paa hver bebygget Grund. Kjøbenhavn nærmer sig Smaahustypen med 27, Stockholm med 57 derimod Kasernetypen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 25. SEPTBR. 1903
5. AARGANG No 52

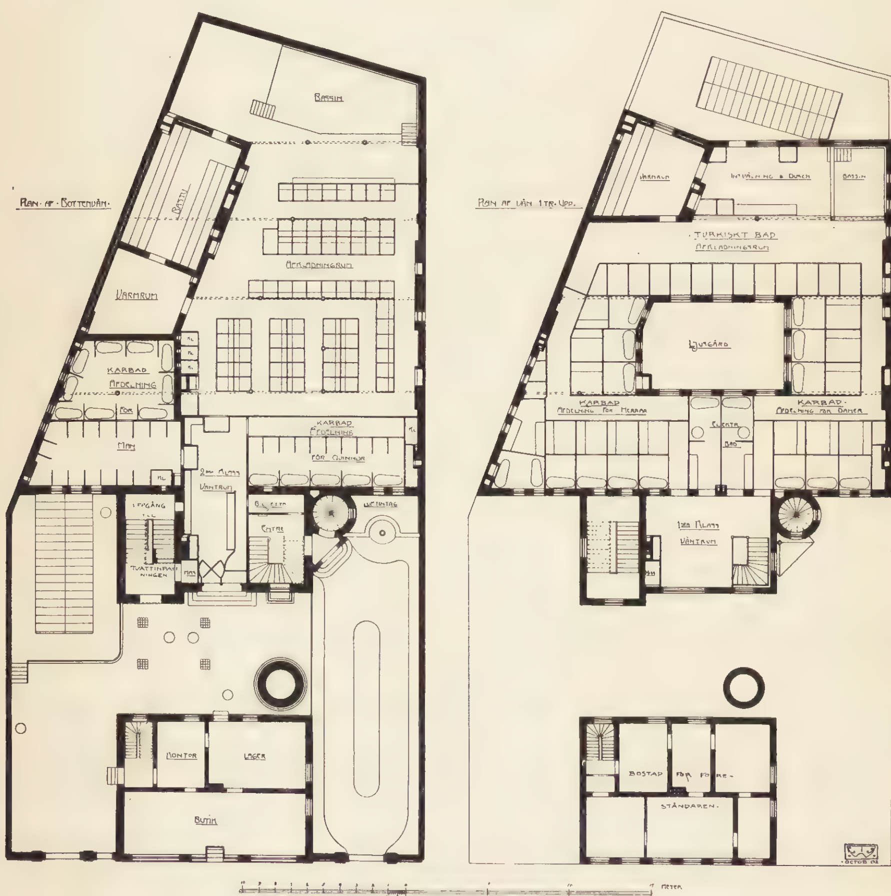
NY BADE- OG VADSKEANSTALT I MALMÖ.

Malmö Södra Bad och Ångtvättinrätning er det officielle Navn paa det ny Etablissement, som nu er under Opførelse i Föreningsgatan 16 i den sydlige Forstad til Malmö.

Nybygningen er lagt længst inde paa Grunden, saa at Gaardsrummet ligger foran Nybygningen og rundt om et lille gammelt, til Gaden liggende Hus, som nu bliver oppudset og indrettet til Butik i Stuen og Beboelse paa 1ste Sal.

Hovedbygningens Kældere, som delvis ligger under Gaarden, indeholder

NY BADE- OG VADSKEANSTALT I MALMÖ.

ARCHITEKT TH. WÅHLIN.

Kedel- og Maskinrum m. m. Stueetagen er optaget af hele II Kl. Afdelingen. Fra Gaden kommer man over den til venstre for Forbygningen liggende Gaard til Ventenværelset, hvor Billetkontoret er anbragt saaledes, at Køen let kan ordnes. Fra Venteværelset kommer man til venstre til Karbadsafdelingen for Mænd, til højre for Karbadsafdelingen for Kvinder og lige for ligger den finske Badstueafdeling, hvor der til forskellige Tider er aabent for Mænd og for Kvinder. Den indeholder nogle og halvfjersinstyve Afklædningsrum, Badstue, rummeligt Duschrum og Bassin af c. 40 Kvadratmeters Størrelse. Over Gaarden til højre for Forbygningen kommer man til I Kl. Afdelingens Forhal med Billetsalg og

Opgang til Ventetværelset paa 1ste Sal; dette er møbleret med bekvemme Kurvemøbler. I denne Etage ligger alle I Kl. Badeafdelinger, Karbad for Mænd, Karbad for Kvinder og det tyrkiske Bad; dette sidste er saaledes beliggende, at der er Adgang saavel fra Mands som fra Kvindeafdelingen. — Det er beregnet, at der skal kunne præsteres 120 II Kl. Badstuebade, 30 II Kl. Karbade, 17 I Kl. Karbade og 20 I Kl. russiske Bade pr. Time.

Over II Kl. Gaard kommer man ligeledes til Vadskeanstalten, der ligesom Badeanstalten er anlagt efter de mest moderne Principer og er beregnet paa en aarlig Omsætning af 100,000 Kr. Artesisk Vand til hele Driften faas fra 3 Borehuller, de to 90,10 m., det tredie 60 m. dybe, og det er beregnet, at Vandforbruget bliver 30,000 Liter pr. Time. Før Brugen gennemgaar Vandet en Rensningsproces, hvorved Haardhedsgraden bringes ned fra 20 Grader til mellem 3 og 4.

Luftskiftet i Lokalerne medfører en Omsætning af 3 . 4 Luftens Volumen pr. Time.

Anlægsomkostningerne bliver 4 til 500,000 Kr. Da det er Meningen at levere II Kl. Bad for meget billig Pris, har Aktieselskabet Haab om Bidrag fra Malmö By, dels i Form af et rentefrit Laan, dels billigere elektrisk Belysning.

Efter Architekt THEODOR WÅHLINS Tegninger opføres Bygningerne af Bygmester N. J. STENMARCK. Bade- og Vadskeindretningens Installation gøres af Gebrüder KÖRTING i Hannover under Kontrol af Ingeniør N. GUST. ÅBERG. Direktør i Aktieselskabet er Hr. L. LACHMANN.

GADEANLÆG.

I sidste Nummer af »Architekten« bragtes nogle Fremstillinger af nye Former for Gadeanlæg, foreslaaede af den franske Architekt HÉNARD. Det er jo under den moderne Udvikling af Byerne et meget vigtigt og interessant Spørgsmaal, hvorledes Bebyggelsen skal ordnes for at være fyldestgørende i alle Henseender: hygiejnisk, æstetisk, for Færdselen, for Handelen o. s. v.

En Indsender henleder i den Anledning Red.'s Opmærksomhed paa en Artikel, som Architekt, Prof. VILH. KLEIN i sin Tid har skrevet i »Illustreret Tidende« for den 18. Februar 1872 under Overskriften: »Om kedelige og interessante Gader«. Artiklen fremkom i Anledning af den nye Plan for Glaciets Bebyggelse, som paa det daværende Tidspunkt netop forhandledes i Borgerrepræsentationen. Det vil ikke være uden Interesse at opfriske enkelte Stykker af Artiklen, om man end under Læsningen stadigt maa erindre, at Forholdene siden da har forandret sig betydeligt til det bedre, og der *er* gjort umaadeligt meget for at forbedre hele Kjøbenhavns Fysiognomi.

Forfatteren af nævnte Artikel siger saaledes:

»Tanken om, at Skønheden beror paa det Skæve, opstaar ganske naturligt, naar man er gaaet igennem en moderne, snorlige anlagt Gade, f. Eks. paa Gammelholm, og har følt, hvor grundkedelig en saadan er: man kommer da til at vælge det Skæve ganske paa samme Maade, som naar en Mand i et Selskab

anstrænger sig for at være morsom, idet det pludselig gaar op for ham, at han har spillet en meget kedelig Figur ved at staa og hænge op ad en Væg; men det bliver da ogsaa altid tvivlsomt, om ikke den anstrengte Morsomhed er kedeligere end den naturlige Kedelighed. Der er noget rigtigt i, at det ensformige, den fuldstændige Mangel paa Afveksling, er kedelig; men det er paa den anden Side ogsaa sikkert, at Regelmæssighed er den første Betingelse for Skønhed, og at det hæslige begynder med et Brud paa Regelen. Her er altsaa de to Punkter, som det gælder at styre imellem, og man maa da først gjøre sig Rede for, hvad Regelmæssighed er. Det franske Ord *règle* betyder en Lineal; men naar man taler om et smukt Ansigt med en regelmæssig Profil, betyder det ikke, at Næse og Mund er tegnede efter en Lineal. Allerede dette antyder, at Regelmæssigheden kan være af forskellig Art, og at en Form er regelmæssig betyder derfor kun, at den er overensstemmende med den *for denne* Art af Former gældende Regel. Vilde man nu forstaa dette rent udvortes, vare vi snart færdige med vort Spørgsmaal, thi vi kunde da blot sige: »I Regelen gør man nye Gader snorlige; det er altsaa en Regel, at de skulle være lige« osv.; men dette er ikke Meningen, thi saa kunde man spørge videre, om man da ikke i Regelen bærer sig galt ad, og om det ikke vilde være rigtigere at anlægge f. Eks. Regelen for Landskabsgartneri paa Gadeanlæg og — saa staa vi lige ved Grundspørgsmaalet.

Thi naar man tror at burde ophæve det kedelige og at gøre Gaderne maleriske ved at gøre dem lidt skæve, anlægger man tildels Landskabsgartneriets Regel paa det, som tilhører Bygningskunsten, og man begaar da den samme Fejl, som da man anlagde Architekturens Regel paa Haverne. Naar man saa endda gjorde Skridtet heltud og gjorde Gaderne i *enhver Henseende* uregelmæssige, saa vandt man endda noget til Gengæld for, hvad man tabte, men lidt kroget og lidt lige det fordærver alting, som enhver Halvhed. Paryktidens Haver tabte ganske vist al deres maleriske *naturlige* Interesse, idet man tegnede Gangene efter en Lineal og beklippede Træer og Hække; men til Gengæld vandt de, skønt i ringere Grad, en architektonisk, *kunstig* Interesse — og omvendt er der ingen Tvivl om, at hvis man vilde anlægge Gader helt efter Landskabsgartneriets Regel, vilde de ogsaa vinde en vis Grad af *malerisk* Interesse, paa samme Tid som de tabte al Betydning som *architektoniske* Anlæg, men i saa Tilfælde maatte *al* Regelmæssighed banlyses ligesom i en engelsk Have. Man turde da ikke have een lige Linie: det ene Hus maatte frem, det andet tilbage, det ene op, det andet ned; om Fliser, Brolægning og Rendestene turde der ikke være Tale, og skulde det være rigtigt, maatte endogsaa Jordsmonnet gaa op og ned ad Bakke, og selve Husene være uregelmæssige; der maatte ikke være fortløbende Gesimser eller Pillerækker, ingen Følgeorden i Vinduer, Døre og Etager; der maatte være et Vindue her, et andet der, det ene stort, det andet lille, det ene rundt, det andet firkantet; saadanne Byer findes der virkelig — man behøver kun at minde om Albano, Subiaco, Sorent, Amalfi — og de ere overordentlig interessante i malerisk Henseende; men saadanne Byer vilde man dog nødig anlægge nutildags, selv om man kunde.

Kan man nu ikke helt anvende Landskabsregelen, maa man helt anvende den architektoniske Regel, og denne tillader vel krumme Linier, men ingen bøl-

gende flydende Overgange. Anlægger man sine Gader tildels efter eet og tildels efter et andet Princip, saa sætter man sig imellem to Sole, midt i det hæslige; thi dette fremgaar netop af det løse, det tilfældige, det karakterløse, det som ikke rigtig veed, hvad det vil være, medens omvendt Skønheden er det karakteristiske, det, som paa en klar Maade udtrykker en bestemt Tanke, hvad enten det nu er denne eller hin. Skønheden beror mindre paa det, der fremstilles, end paa hvorledes det fremstilles. Landskabet og Architekturen er begge smukke, men en Mellemting er hæslig. En Mand er smuk og en Kvinde er smuk; men en mandagtig Kvinde og en kvindagtig Mand er det hæsligste af alt.

Naar en Gade er interessant, er det, fordi den frembyder en Mangfoldighed af Billeder; naar den er kedelig, saa er det, fordi man overalt ser et og det samme; men baade Mangfoldigheden og Ensformigheden have mange Aarsager. Den mægtigste Faktor i Gadernes Livlighed er naturligvis selve Livet, som rører sig i dem; naar de straale af brillante Butikker og vrimle af raske Køretøjer og livlige Fodgængere, helst med brogede Dragter, saa ere de aldrig kedelige; men om dette Punkt skal der forøvrigt ikke tales videre, da der kun til en vis Grad kan tages Hensyn dertil ved nye Gaders Anlæg. Gadernes Livlighed kan endvidere opnaas derved, at deres Bygninger og andre Elementer i og for sig have megen Afveksling i Formerne og — vel at mærke — ogsaa i Formernes Størrelse, saaledes at Afvekslingen ikke blot bevæger sig i smaa Afskygninger, men saaledes, at der ogsaa findes store Former imellem det meget Smaakravl og omvendt. Det er en stor Misforstaaelse naar man tror, at Skønheden trives bedst i lutter store Former; en stor Del af de nye Gader i Berlin og München med deres mægtige Paladser er ligesaa kedelige, som Kjøbenhavns nye Gader med de smaa Lejehuse*). I denne Henseende kan der gøres en Del ved Gadernes Anlæg, og der er ved den foreliggende Plan**) gjort ikke saa lidet, idet der findes store Pladser ved Siden af de smalle Gader, og Haveanlæg spredte mellem Murene. Men dette er dog ikke nok, thi selve Gaderne er lange nok til at blive monotone, naar de, saaledes som det vel desværre vil ske, blive bebyggede paa begge Sider med mere eller mindre spidsborgerlige Huse. Der er endnu eet Middel, som kan anvendes, og dette vil maaske faa størst Betydning for at modarbejde Kedeligheden, idet det vil kunne gribe ind paa ethvert Punkt, og dette Middel er det *at bryde Husrækken.*

Vore nye Gader ere nemlig ikke monotone fordi de ere lige, men fordi det ene Hus er ligesom det andet og fordi disse staa opmarcheret i Geled som kæmpemæssige Plankeværker paa begge Sider af Gaden. *Det er i Husfladen og ikke i Gadelinien, at den aandløse Ensformighed ligger*: Gadeliniens Regelmæssighed er en virkelig Regelmæssighed og derfor i og for sig ikke uskøn; var Husenes Ensformighed af samme Art, det er: hvis de vare ganske ens, vilde de heller ikke være saa uskønne, men de ere netop lidt forskellige og meget ensartede***), og derfor er Totalvirkningen af en Husrække saa hæslig. Her er

---

*) Om *smaa* Lejehuse kan man nu næsten ikke mere tale. Red.

**) Nemlig til Glaciets Bebyggelse. Red.

***) Af samme Grund er intet mere hæsligt end Sammenstilling af to nærliggende Toner, og den værste Dissonans opstaar, naar to nærliggende Toner samtidig anslaas.

netop præsteret det modsatte af, hvad Skønheden fordrer, nemlig en rig Mangfoldighed sammenholdt af en fast Enhed.

Skulle derfor de nye Gader blot blive udholdelige at se paa, maa først og fremmest dette plankeværksagtige brydes. Det kan brydes i Højden, og det vilde i saa Henseende være velgørende, hvis man eet Sted saa et Taarn, et andet en lav Bygning eller en Mur med Træer indenfor; dette kan imidlertid kun ønskes, ikke foreskrives — men de kunne ogsaa brydes i horizontal Retning og dette kan Grundens Ejer gøre en Del for at fremme. Bredgade fra Prinsesse Caroline Palais til Toldbodvejen er uden al Tvivl i Henseende til Anlæg det smukkeste i København. Man faar et velgørende, oplivende Indtryk ved at passere det, men det er ikke paa Grund af Butikkerne, thi der er ingen, og det er ikke paa Grund af Færdselen, thi den er sædvanlig meget ringe. Det er vistnok tildels, fordi saadanne Bygninger som de to Palais'er i og for sig ere smukke, men disse Palais'ers Skønhed beror igen paa deres Anlæg med Hensyn til Huslinien. Her er ingen Plankeværksflade, men her er Afveksling i Hovedformerne, enkelte Dele springe stærkt frem eller tilbage for de andre, og i Gadens videre Fortsættelse træffe vi noget lignende i kirurgisk Akademi, katolsk Kapel, Frederiks Hospital; overalt er Gadelinien brudt, og intet Spor finder man af Monotoni; det er denne Karakter, denne Livlighed, som man bør forsøge at faa ind i de nye Gader.

Prof. V. Klein fortsætter sin Artikel med en Anvisning til at bryde Gadernes Ensformighed, som i Virkeligheden er det samme som Architekt Hénard har villet have frem i sine Forslag, men har udarbejdet udførligere. Naar en Grundejer havde tænkt at ville udlægge en Gade af 25 Alens Brede, skulde den udstikkes f. Ex. paa 27 Alen, og Køberne skulde da have Tilladelse til eventuelt at lade deres halve Bygning springe 2 Alen frem i Gadelinien. Man vilde ogsaa kunne træffe Bestemmelser om, at naar en Del af Bygningen, blev under 25 Alen høj, maatte en anden Del være forholdsvis højere; man kunde træffe Bestemmelser om Tilladelse til paa lignende Betingelser at anbringe En-Etages Tilbygninger, saasom Verandaer, Portaler osv. — »saadanne Bestemmelser vilde strax bryde det Plankeværksagtige, foruden at de i høj Grad vilde opmuntre Bygmestrene til at forsøge, om det dog ikke skulde være muligt at finde en anden Form for Privathuset end den, der er »flak som en Pandekage«.«

Og Prof. V. Klein sluttede Artiklen med den drastiske Udtalelse, at »der jo ingen Tvivl er om, at de dygtige Kræfter, der findes i Borgerrepræsentationen, let selv ville ordne Enkelthederne, naar det kun maatte gaa op for dem, hvor vigtigt det er at forebygge, at det nye »Nordens Athen« bliver en Spidsborgerby, og at den kommende Slægt bliver Idioter ved at stirre paa de mange store Plankeværker, mellem hvilke de fødes og opdrages«.

FORSKELLIGT.

Det andet nordiske Architektmøde. Septemberheftet af det svenske Tidsskrift »Arkitektur och dekorativ konst« bringer en af talrige Illustrationer ledsaget Artikel af Architekt Ivar Tengbom, omhandlende dels en Beretning om Sommerens Archi-

tektmøde, dels Skildringen af forskellige Bygninger i Danmark, som Forfatteren har gjort Bekendtskab med ved en Rejse rundt i Landet. Af Interesse for »Architektens« Læsekreds vil følgende forstandige Bemærkninger om dansk Architektur være:

»Medan inom skulptur och musik, och kanske ännu mer litteratur, växelverkan mellan dansk och svensk konst är lätt skönjbar, är det slående, hur oberörda af hvarandra de båda syskonländernas arkitektur och målarkonst utvecklats. Orsakerna må nu vara hvilka som helst, så äro resultaten alltid af intresse.

Glädjande är att konstatera, hur fullständigt fri den moderna danska arkitekturen är från den kväljande linjeföring och den burleska formgifning, som representerar »moderniteten« i alla konstriktningar under den gemensamma etiketten l'Art Nouveau.

Det nya och det fruktbärande i den danska arkitekturen är, som det vill synas, till väsentlig del att söka i handhafvandet af materialierna, dessa vårt prästadömes nådemedel, hvilket här hunnit en målmedvetenhet och en behärskning, som är imponerande. Att det därjämte vunnit en enhetlighet, som satt sin prägel på hela arkitekturen, har väl sin grund i flera orsaker. Bland annat en viss begränsning i tillgängliga material, i det att berättigade, men visst ej slafviska, hänsyn tagits till, hvad landet själft haft att bjuda. Men först och sist en samlande personlighet, hvilkens nydanande idéer och uppslag varit tillräckligt både centrala och omfattande att kunna sammanbinda stridiga viljor och meningar. En sådan tror jag, danskarne anse sig ha haft i I. D. Herholdt, bland hvilkens många arbeten universitetsbiblioteket och Gröns packhus, båda i Köpenhamn, äro ett par exempel. Man har vid första påseendet svårt att i dessa något nedsotade, kärfva byggnadsverk, med sin tydligt nord-italienska påverkan, finna något väsentligt gemensamt med de nyare arbeten, som man nu har tillfälle beundra. Men man må betänka, att det emellan dem ligger en tid af hastig och kraftig utveckling, hvars icke minsta insats är den, att ha väckt intresset för och samlat medel i hand till en grundlig kunskap om äldre dansk arkitektur. Dess påtagliga resultat är det storslagna, ännu ej afslutade arbetet »Tegninger fra ældre Nordisk Arkitektur«, bland hvilkas utgifvare särskildt märkas professorerna Hans J. Holm och H. Storck, men ännu betydelsefullare äro de rika utvecklingsmöjligheter, som därigenom tillförts arkitekturen. Denna har blifvit i bästa mening nationell, och af det främmande inflytandet märker man nu endast en värmande fläkt från soligare länder. Det är många namn förbundna med det myckna hårda och samvetsgranna, ofta otacksamma arbete, som röjt jordmånen för det nuvarande, och som måste ihågkommas, så framt icke en skapelse som till exempel det nya rådhuset helt och hållet skal framstå som en gåta.«

Titelbilledet til »*Architekten*«s 5te Aargang, som slutter med nærværende Nummer, skyldes Architekt Th. Wåhlin i Malmø og giver en Fremstilling af Falsterbo Kirke, hvorom nærmere paa næste Side.

FALSTERBO KYRKA.

Kyrkan ligger något utanför den egentliga staden i en mycket pittoresk miliö af sandvallar, bevuxna med strandhafre och furu, poppel och pil. Ännu lefver den tid i friskt minne hos många Falsterboiter, då stadens alla manliga invånare två dagar i veckan voro uppbådade till kamp emot den nästan med oemotståndlig makt framträngande flygsanden. Kyrkan höll alldeles på att försvinna i sanden och måste ordentligen framgräfvas; man gräfde upp och körde bort sanden rundt kyrkan, man körde tång från stranden och bredde ut öfver de nakna sandfälten, man byggde vallar af tång för att tvinga de mäktiga drifvorna att lägga sig på något afstånd från kyrkmuren, man sådde och skördade strandhafre, planterade pil, poppel och furu och lyckades verkligen slutligen att få bukt med den påträngande gästen. Kyrkan låg fri och ingen fara för igensanding var längre för handen. Men så låg också hela kyrkogården begrafven under vallar af sand, hvilkas krön ännu ligga i höjd med kyrktaket.

Kyrkans äldste del, skeppet, är uppförd på 1300-talet. Torn och kor äro senare tillbyggda, koret antagligen ej förr än mot slutet af 1400-talet. Skeppets sträfpelare äro uppförda samtidigt med omgifningsmurarne, men hvalfven äro senare inslagna och stämma icke en gång öfverens med sträfpelarnes indelning. Koret har genast vid uppbyggandet blifvit försedt med hvälfningar. Vapenhus har funnits, åtminstone vid södra ingången. Kyrkan är ganska stor, utvändigt 49 meter lång, skepp och kor invändigt af 9,5 m. bredd och af tillsamman 42 m. längd. Ehuru midtelgången är ganska bred, 3,6 m., bänkarne mycket rymligt tilltagna och den fria korplatsen mycket stor, har kyrkan likväl sittplatser, i antal betydligt öfverstigande stadens hela invånareantal.

Några konstnärliga målningar å väggar och hvalf synes kyrkan icke hafva haft, men däremot en myckenhet utomordentligt vackra kyrkomöbler och prydnader. Alterskåpet, hvis insida är temligen groft skulpterad, särskildt hvad figurerna angår, har på yttersidan mycket väl utförda och väl bibehållna målningar, utförda på trä med oljefärg och förgyllning. Ett sidoaltarskåp visar några få och illa medfarna rester efter liknande målningar. S:ct Kristoffer står ännu i sitt gamla skåp, framstäld i fristående figur och i nära full storlek. Han är nästen ända in i minsta detalj fullständigt bibehållen. Bland en del undan förstöring räddade fragmenter märkes särskildt en bedjande, knäböjande matrona, framstäld i rikt målad och förgyld samt i mjuka, rika veck fallande klädnad, tydligen en sista rest af ett ståtligt epitafium. Med tanke på hvad som ännu är i behåll är det upprörande att tänka på, att ännu för 20 år sedan såldes här ekskulpturer lassvis på auktion och användes till kaffeved.

Kyrkan är år 1899 på uppdrag af Vitterhets-Historie- och Antikvitetsakademien uppmått af

THEODOR WÅHLIN.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

